NILG FAMILIE & RECHT 25

Alimentatie van nu

Acceptatie van alimentatie in het licht van de maatschappelijke ontwikkelingen

prof. mr. W.D. Kolkman • prof. mr. L.C.A. Verstappen • mr. dr. I. Visser
m.m.v. prof. mr. F. Ibili en mr. S. Oost

Boomjuridisch

Dit onderzoek, dat in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) is uitgevoerd, gaat over de vraag of het thans geldende alimentatierecht nog wel van deze tijd is. Gekeken wordt daarbij naar de 'acceptatie' van alimentatie door justitiabelen, naar de aansluiting bij de huidige maatschappij – denk onder meer aan de positie van ongehuwde samenlevers – en naar mogelijke aanpassingen van wet- en regelgeving, mede met het oog op het voorkomen van procedures.

De reeks **Familie & Recht** is gericht op debat tussen theorie en praktijk op het terrein van het familierecht in brede zin. Kennisuitwisseling met andere wetenschapsgebieden, zoals de sociale wetenschappen speelt hierbij een belangrijke rol. Monografieën, proefschriften, conferentiebundels en commentaren maken deel uit van de reeks. De reeks **Familie & Recht** is onderdeel van de samenwerking van Nederlandse specialisten op het gebied van het familierecht in het kader van de **Alliantie Familie & Recht.** De uitgaven zijn bestemd voor advocaten, notarissen, rechters, wetenschappers en ambtenaren van de burgerlijke stand.

ISBN 978-94-6290-934-2

9 789462 909342

Alimentatie van nu

Alimentatie van nu

Acceptatie van alimentatie in het licht van de maatschappelijke ontwikkelingen

prof. mr. W.D. Kolkman
prof. mr. L.C.A. Verstappen
mr. dr. I. Visser
m.m.v. prof. mr. F. Ibili en mr. S. Oost

Boom juridisch
Den Haag
2021

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Omslagontwerp: Haagsblauw, Den Haag
Opmaak binnenwerk: Anne-Marie Krens – Tekstbeeld – Oegstgeest

© 2021 WODC, tenzij anders aangegeven. Auteursrechten voorbehouden. Voor deze publicatie is licentie verleend aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet of de reprorechtregeling van Stichting Reprorecht dient daarvoor een billijke vergoeding te worden voldaan aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het verveelvoudigen en openbaar maken van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave als toelichting bij het onderwijs, bijvoorbeeld in een (digitale) leeromgeving of een reader (art. 16 Auteurswet), dient een regeling te worden getroffen met Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-6290-934-2
ISBN 978-90-8974-507-1 (e-book)
NUR 822

www.boomjuridisch.nl

Inhoudsopgave

Woord vooraf XI

1. Inleiding **1**

1.1. Aanleiding onderzoek 1
1.2. Probleemstelling en onderzoeksvragen 1
1.2.1. Stand van zaken en ontwikkelingen (hoofdstukken 2 en 3) 2
1.2.2. Acceptatie door justitiabelen (hoofdstuk 4) 3
1.2.3. Aanpassing berekeningssysteem (hoofdstuk 5) 6
1.2.4. Aansluiting bij de maatschappij (hoofdstuk 6) 7
1.2.5. Aansluiting bij de maatschappij – alimentatie samenwoners (hoofdstuk 7) 8
1.3. Opzet van het onderzoek 9
1.3.1. Stap 1: verzamelen van aanwezige informatie data en voorbereiding enquête en interviews 9
1.3.2. Stap 2: generen van nieuwe data door middel van enquête en interviews 9
1.3.3. Stap 3: analyse: bijeenbrengen van kwalitatieve en kwantitatieve data en bekijken van overeenkomsten en verschillen 11
1.3.4. Stap 4: expertmeetings 11
1.4. Tijdpad, Covid-19 12
1.5. Leeswijzer: indeling en terminologie 13
1.5.1. Indeling 13
1.5.2. Terminologie 13

2. Huidige stand van zaken wetgeving, jurisprudentie en literatuur 15

2.1. Inleiding 15
2.2. Korte inleiding partner- en kinderalimentatie; (ontwerp)wetgeving 15
2.2.1. Inleiding 15
2.2.2. Wettelijke regeling partneralimentatie; algemeen 16
2.2.3. Wettelijke regeling kinderalimentatie; algemeen 17
2.2.4. Wettelijke regeling; diverse aspecten 18
2.2.4.1. Omvang alimentatie 18
2.2.4.2. Duur alimentatie 18
2.2.4.3. Matiging alimentatie 19
2.2.4.4. Voorrang alimentatie 19
2.2.4.5. Wijziging alimentatie 20

2.2.4.6. Indexatie alimentatie 21
2.2.4.7. Inning alimentatie 21
2.2.4.8. Alimentatienormen 22
2.2.5. Wet herziening partneralimentatie 28
2.2.6. Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie 33
2.2.7. Wetsvoorstel scheiden zonder rechter 36
2.2.8. Wet hervorming kindregelingen 37
2.3. Literatuur en jurisprudentie 39
2.3.1. Inleiding 39
2.3.2. Grondslag alimentatie 40
2.3.2.1. Algemeen 40
2.3.2.2. Partneralimentatie 40
2.3.2.3. Kinderalimentatie 45
2.3.3. Duur alimentatie 50
2.3.3.1. Algemeen 50
2.3.3.2. Partneralimentatie 50
2.3.3.3. Kinderalimentatie 54
2.3.4. Omvang alimentatie 55
2.3.4.1. Algemeen 55
2.3.4.2. Tremanormen 55
2.3.4.3. Partneralimentatie 59
2.3.4.4. Kinderalimentatie 69
2.3.5. Vaststelling alimentatie 80
2.3.5.1. Algemeen 80
2.3.5.2. Partneralimentatie 81
2.3.5.3. Kinderalimentatie 82
2.3.6. Wijziging alimentatie 83
2.3.6.1. Algemeen 83
2.3.6.2. Partneralimentatie 84
2.3.6.3. Kinderalimentatie 86
2.3.7. Uitvoering alimentatie 87
2.3.7.1. Algemeen 87
2.3.7.2. Partneralimentatie 87
2.3.7.3. Kinderalimentatie 87
2.4. Tussenanalyse 88

3. Ontwikkelingen in (opvattingen over) relaties, gezinnen, kinderen en scheidingen 93

3.1. Inleiding 93
3.2. Algemene maatschappelijke ontwikkelingen 93
3.2.1. Individualisering 94
3.2.2. Arbeidsparticipatie 94
3.2.3. Emancipatie 100
3.3. Ontwikkelingen kinderen 106
3.4. Ontwikkeling relatie- en gezinsvorming 112
3.4.1. Huwelijken 112

3.4.2. Geregistreerd partnerschap 116
3.4.3. Informele samenleving 117
3.4.4. Stieffamilies 124
3.5. Ontwikkelingen scheidingen 129
3.5.1. Scheidingen 129
3.5.1.1. Algemeen 129
3.5.1.2. Echtscheiding en kinderen 137
3.5.1.3. Relatie onderwijsniveau en stabiliteit relatie 138
3.5.2. Economische zelfstandigheid na scheiding 141
3.5.3. Alimentatie 147
3.6. Opvattingen in de samenleving 155
3.6.1. Inleiding 155
3.6.2. Rolverdeling 155
3.6.3. Rol van het huwelijk 156
3.6.4. Alimentatiegrondslagen 157
3.6.5. Financiële problematiek en de rol van de deskundige 158
3.6.6. Opvattingen over partner- en kinderalimentatie 159
3.7. Tussenanalyse 162

4. Acceptatie door justitiabelen 169

4.1. Elementen die acceptatie onderhoudsplichten beïnvloeden 169
4.1.1. Algemeen 169
4.1.2. Enquête 170
4.1.2.1. Algemene aspecten alimentatie 171
4.1.2.2. Grondslag alimentatie 182
4.1.2.3. Duur alimentatie 190
4.1.2.4. Omvang alimentatie 194
4.1.2.5. Vaststelling alimentatie 204
4.1.2.6. Wijziging alimentatie 215
4.1.2.7. Uitvoering alimentatie 219
4.1.3. Interviews 226
4.1.3.1. Inleiding 226
4.1.3.2. Grondslag partneralimentatie 227
4.1.3.3. Grondslag kinderalimentatie 229
4.1.3.4. Duur partneralimentatie 230
4.1.3.5. Duur kinderalimentatie 232
4.1.3.6. Omvang partneralimentatie 234
4.1.3.7. Omvang kinderalimentatie 234
4.1.3.8. Vaststelling partner- en kinderalimentatie 235
4.1.3.9. Wijziging partner- en kinderalimentatie 239
4.1.3.10. Uitvoering partner- en kinderalimentatie 239
4.1.3.11. Acceptatie alimentatie – inleiding 241
4.1.3.12. Acceptatie partneralimentatie 241
4.1.3.13. Acceptatie kinderalimentatie 245

4.1.4. Expertmeetings 249
4.1.4.1. Inleiding 249
4.1.4.2. Stelling 1 249
4.1.4.3. Stelling 2 252
4.1.4.4. Stelling 3 254
4.1.4.5. Stelling 4 256
4.1.4.6. Stelling 5 258
4.1.5. Tussenanalyse 259
4.1.5.1. Inleiding 259
4.1.5.2. Algemeen 260
4.1.5.3. Grondslag alimentatie 262
4.1.5.4. Duur alimentatie 266
4.1.5.5. Omvang alimentatie 269
4.1.5.6. Vaststelling alimentatie 272
4.1.5.7. Wijziging alimentatie 277
4.1.5.8. Uitvoering alimentatie 278
4.1.5.9. Elementen van alimentatie en acceptatie 281
4.2. Acceptatie onderhoudsplichten en gerechtelijke procedures 281
4.2.1. Algemeen 281
4.2.2. Enquête 282
4.2.3. Interviews 284
4.2.4. Expertmeetings 285
4.2.5. Tussenanalyse 285

5. Aanpassing berekeningssysteem 287

5.1. Aanpassingen berekeningssysteem ter vergroting van de acceptatie van alimentatie 287
5.1.1. Algemeen 287
5.1.2. Discussie in de literatuur 289
5.1.2.1. Inleiding 289
5.1.2.2. Te ingewikkeld 289
5.1.2.3. Niet inzichtelijk 291
5.1.2.4. Lastige fiscale aspecten en andere inkomensafhankelijke regelingen 292
5.1.3. Enquête 295
5.1.4. Interviews 295
5.1.4.1. Link tussen berekeningssysteem en acceptatie 295
5.1.4.2. Begrijpelijkheid van de berekening en het systeem 296
5.1.4.3. Tremanormen 296
5.1.4.4. Defiscalisering 298
5.1.4.5. Hofnorm 299
5.1.4.6. *Clean break* 300
5.1.5. Expertmeetings 300
5.1.6. Tussenanalyse 301
5.1.6.1. Algemeen 301
5.1.6.2. Aanpassingen algemeen 303

5.1.6.3. Aanpassingen specifiek 304
5.1.6.4. Defiscalisering en afkoop 307
5.2. Een meer forfaitair stelsel van partneralimentatie? 307
5.2.1. Algemeen 307
5.2.2. Discussie in de literatuur 308
5.2.3. Enquête 313
5.2.4. Interviews 313
5.2.5. Tussenanalyse 316

6. Aansluiting bij de maatschappij – algemeen 321

6.1. Gevolgen maatschappelijke ontwikkelingen voor grondslagendiscussie 322
6.1.1. Algemeen 322
6.1.1.1. Partneralimentatie 322
6.1.1.2. Kinderalimentatie 323
6.1.2. Enquête 324
6.1.2.1. Partneralimentatie 324
6.1.2.2. Kinderalimentatie 325
6.1.3. Interviews 326
6.1.3.1. Partneralimentatie 326
6.1.3.4. Kinderalimentatie 328
6.1.4. Expertmeetings 328
6.1.5. Tussenanalyse 328
6.2. Verhouding maatschappelijke ontwikkelingen en alimentatiestelsel 331
6.2.1. Algemeen 331
6.2.2. Enquête 332
6.2.3. Interviews 334
6.2.4. Expertmeetings 335
6.2.5. Tussenanalyse 335
6.2.5.1. Duur 335
6.2.5.2. Omvang 337
6.2.5.3. Vaststelling 339
6.2.5.4. Wijziging en uitvoering 339

7. Aansluiting bij de maatschappij – informeel samenlevenden 341

7.1. Inleiding 341
7.2. Huidige situatie 342
7.2.1. Geen regeling van levensonderhoud ongehuwden 342
7.2.2. Verdragsrechtelijke aspecten 344
7.2.3. Rechtsvergelijkende opmerkingen 346
7.3. Enquête 349
7.4. Interviews 354
7.5. Expertmeetings 356

7.6. Tussenanalyse 358
7.6.1. Wenselijkheid van een wettelijke regeling 358
7.6.2. Kwalificatie en inhoud mogelijke alimentatieregeling 361

8. Conclusies en beantwoording onderzoeksvragen 365

8.1. Huidige stand van zaken; ontwikkelingen 365
8.1.1. Huidige stand van zaken wetgeving, jurisprudentie en literatuur 365
8.1.2. Ontwikkelingen in (opvattingen over) relaties, gezinnen, kinderen en scheidingen 369
8.2. Acceptatie door justitiabelen 374
8.2.1. Elementen die acceptatie onderhoudsplichten beïnvloeden 374
8.2.2. Acceptatie onderhoudsplichten en gerechtelijke procedures 377
8.3. Aanpassing berekeningssysteem 379
8.3.1. Aanpassingen berekeningssysteem 378
8.3.2. Een meer forfaitair stelsel van partneralimentatie 381
8.4. Gevolgen maatschappelijke ontwikkelingen voor het stelsel 384
8.4.1. Gevolgen maatschappelijke ontwikkelingen voor de grondslagendiscussie 385
8.4.2. Verhouding maatschappelijke ontwikkelingen en alimentatiestelsel 388
8.5. Aansluiting bij de maatschappij – informeel samenlevenden 390

Samenvatting belangrijkste bevindingen 393
Summary of main findings 397
Lijst van onderzoekers 401
Samenstelling van de begeleidingscommissie 403
Lijst van geraadpleegde literatuur 405
Lijst van geraadpleegde databronnen en publicaties daarover 417
Jurisprudentielijst 423
Bijlagen
– **Tekst van de enquêtes** 431
– **Gehanteerde interviewschema's** 483

Woord vooraf

Op verzoek van de Directie Wetgeving van het Ministerie van Justitie en Veiligheid heeft het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) van hetzelfde ministerie aan ondergetekenden – als onderzoekers verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen – opdracht verleend tot het verrichten van dit onderzoek.

Het onderzoek richt zich op de vraag of de huidige regelingen van partner- en kinderalimentatie nog wel bij de tijd zijn. Gekeken wordt daarbij naar de 'acceptatie' van alimentatie door justitiabelen, naar de aansluiting bij de huidige maatschappij – denk onder meer aan de positie van ongehuwde samenlevers – en naar mogelijke aanpassingen van wet- en regelgeving, mede met het oog op het voorkomen van procedures.

Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de bereidwillige medewerking van de verschillende respondenten en experts uit de advocatuur, de rechterlijke macht, belangengroepen en de wetenschap. Wij danken hen daarvoor hartelijk. Een woord van dank richten wij eveneens aan de door de afdeling Externe Wetenschappelijke Betrekkingen van het WODC ingestelde begeleidingscommissie. De samenstelling van deze commissie is te vinden in de bijlagen bij dit rapport.

Het rapport is geschreven door de drie ondergetekenden. Aan dit onderzoek verleenden ook prof. mr. Fatih Ibili en mr. Sanne Oost hun waardevolle medewerking, evenals mr. drs. Thom Geertsema en mr. Stefan van Tongeren. De onderzoekers hebben zich voorts laten bijstaan door studenten Ishara Autar, Esra Erer, Vera van der Kooij, Sophie Liu, Noël Oppel en Sanne Wiersma. Wij zijn hun zeer erkentelijk.

Dit onderzoek is uitgevoerd tussen 1 december 2019 en 1 december 2020. Door de uitbraak van Covid-19 heeft het onderzoek enige vertraging opgelopen.

Groningen, 1 december 2020

Wilbert Kolkman
Leon Verstappen
Irene Visser

1

Inleiding

1.1. Aanleiding onderzoek

Het alimentatierecht en alimentatierekenen vormen geen 'rustig bezit'. Het is daarom niet verwonderlijk dat het regeerakkoord 2017-2021 onderzoek aankondigt ten behoeve van een 'verdere herijking' van het familierecht, waarbij onder andere echtscheiding en alimentatie op de agenda staan. Dit onderzoek vormt daarvan een uitvloeisel.

Overzien wij het veld, dan merken we op dat er jaarlijks talrijke procedures over partner- en kinderalimentatie worden gevoerd, een ruime hoeveelheid 'soft-law' bestaat (alimentatienormen, Hofnorm, rekentools), een afgeslankte wet over partneralimentatie op 1 januari 2020 in werking is getreden, een wetsvoorstel over kinderalimentatie voor intrekking gereed ligt, in de Eerste Kamer een toezegging is gedaan over onderzoek naar partneralimentatie voor ongehuwde samenlevers, en een groot verschil bestaat tussen mannen en vrouwen in alimentatiezaken (zo worden bijvoorbeeld 98% van de LBIO (Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen)-verzoeken door vrouwen gedaan).

Deze ontwikkelingen dragen eraan bij dat behoefte bestaat aan onderzoek naar de mate van acceptatie van onderhoudsverplichtingen tussen ex-partners en die tussen ouders en hun kinderen onder de Nederlandse bevolking (vooral de alimentatieplichtigen en -gerechtigden) en de mogelijke invloed daarvan op de bereidheid van partijen om te gaan procederen. Daarnaast is het nodig te bezien in hoeverre het thans vigerende systeem van levensonderhoud tussen ex-partners en die tussen ouders en hun kinderen nog wel aansluit bij de huidige maatschappij. Bij partneralimentatie vraagt ook de positie van informele samenlevers aandacht.

Dit onderzoek – in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum (WODC) – handelt over deze vragen, ofwel – kort gezegd – over de rol van alimentatie in onze samenleving.

1.2. Probleemstelling en onderzoeksvragen

Dit onderzoek concentreert zich rond de probleemstelling of het wenselijk is de huidige regelingen van partner- en kinderalimentatie 'bij de tijd' te brengen. In dit kader komen drie facetten van alimentatie aan de orde: acceptatie door justitiabelen,

aansluiting bij de huidige maatschappij en mogelijke aanpassingen van wet- en regelgeving, waaronder begrepen de Tremanormen. Deze facetten zijn onderling sterk met elkaar verbonden. Zo kan een aanpassing van de rekenmethodiek leiden tot een betere aansluiting bij de samenleving, waardoor betrokkenen sneller geneigd zullen zijn de regeling te aanvaarden.

Uit de probleemstelling vloeien de volgende vier onderzoeksvragen voort:

1. *Acceptatie door justitiabelen*. Welke elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie dragen bij of doen afbreuk aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting? In het verlengde hiervan rijst de vraag of er een verband is tussen de mate van acceptatie van de onderhoudsverplichtingen enerzijds en het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO anderzijds. Dit onderdeel is nader uitgewerkt in hoofdstuk 4.

2. *Aanpassing berekeningssysteem*. Welke aanpassingen aan het bestaande berekeningssysteem van partneralimentatie kunnen bijdragen aan een vergroting van de acceptatie? In het bijzonder zal hierbij aandacht bestaan voor de vraag of een meer forfaitair stelsel de vergroting van de acceptatie bevordert. Ook stellen wij de vraag of een stelsel met een *clean break* tot een vergroting van de acceptatie van de onderhoudsverplichting leidt en een vermindering van het aantal procedures. Dit onderdeel is nader uitgewerkt in hoofdstuk 5.

3. *Aansluiting bij maatschappij – algemeen*. Sluit het stelsel van de onderhoudsverplichtingen aan bij de inrichting van de huidige maatschappij? Dit onderdeel is nader uitgewerkt in hoofdstuk 6.

4. *Aansluiting bij maatschappij – informele samenlevers*. Bij de maatschappelijke aansluiting speelt niet alleen de algemene vraag of het hedendaagse alimentatierecht nog wel 'compatibel' is, ook een specifieke vraag doemt hier op: dienen onderhoudsverplichtingen zich ook uit te strekken over de almaar groeiende groep 'informele samenlevers'? Dit onderdeel is nader uitgewerkt in hoofdstuk 7.

De beantwoording van ieder van deze onderzoeksvragen verloopt volgens een vast patroon van vier stappen: 1. verzamelen van bestaande data, 2. genereren van nieuwe data (houden van een enquête en interviews), 3. analyseren van de data en 4. toetsen van de bevindingen in expertmeetings (triangulatie). In het hiernavolgende worden de vier onderzoeksvragen nader uitgewerkt in deelonderzoeksvragen.

1.2.1. Stand van zaken en ontwikkelingen (hoofdstukken 2 en 3)

De hoofdstukken 4 tot en met 7, over de vier hoofdvragen, worden voorafgegaan door een uiteenzetting over de huidige stand van zaken betreffende alimentatie (hoofdstuk 2). Aan bod komen de wetgeving, literatuur en jurisprudentie over de

elementen van alimentatie: grondslag, duur, omvang, vaststelling, wijziging en uitvoering. Vervolgens brengt hoofdstuk 3 de ontwikkelingen in kaart van de (opvattingen over) relaties, gezinnen, kinderen en scheidingen. Dit geschiedt door onderzoek bij dataverzamelingsinstellingen waarbij gekeken is naar beschikbare kwantitatieve data rondom maatschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen decennia. Denk hierbij aan ontwikkelingen op het gebied van individualisering, arbeidsparticipatie en emancipatie, op het gebied van huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwde samenleving en op het gebied van (echt)scheidingen. Aan het einde van hoofdstuk 3 is er aandacht voor bestaande opvattingen in de samenleving over onder meer de rolverdeling van partners, de rol van formele relaties en de echtscheidingsgrond.

De hoofdstukken 2 en 3 vormen zodoende de basis voor de daarop volgende hoofdstukken.

1.2.2. Acceptatie door justitiabelen (hoofdstuk 4)

In dit onderdeel staan twee onderzoeksvragen centraal:

1. Welke elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie, inclusief de grondslagen ervan, dragen bij of doen afbreuk aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting?
2. Is de mate van acceptatie van de onderhoudsverplichtingen van invloed op het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO, of zijn andere (externe) oorzaken, zoals bijv. de economische conjunctuur, of de aard van een scheiding hier meer van invloed op?

Het begrip 'acceptatie' is zodanig breed dat dit begrip eerst geoperationaliseerd is. De mate waarin men het met de verschillende elementen van alimentatie eens is bepaalt de mate waarin men alimentatie accepteert. Met het onderzoeken van de houding van justitiabelen en deskundigen over de elementen van alimentatie ontstaat een algemeen beeld van de acceptatie. Hierbij zijn de bepalende elementen van alimentatie ondergebracht in zes categorieën van elementen van alimentatie die van belang zijn voor de acceptatie van alimentatie:

– **Grondslag**; bedoeld is de reden(en) waarom de wetgever alimentatie in de wet heeft opgenomen die dus ook de inhoudelijke rechtvaardiging voorstelt voor de verplichting tot levensonderhoud. De grondslag van partneralimentatie verschilt uiteraard fundamenteel van die van kinderalimentatie. In dit onderzoek wordt één grondslag voor partneralimentatie met vier uitwerkingen onderscheiden:
  - lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot een wederzijdse zorgplicht tijdens en na het huwelijk om zoveel mogelijk op hetzelfde welvaartsniveau maar wel gescheiden te kunnen voortleven;
  - lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot het bijdragen aan het herstel van zorggerelateerde achterstand van verdiencapaciteit

tijdens het huwelijk teneinde economische zelfstandigheid na het huwelijk op te bouwen;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen in het huishouden of in de onderneming tijdens het huwelijk;
- lotsverbondenheid die (ook) met zich brengt dat de zorgplicht niet wordt afgewenteld op de samenleving.

De meest gehoorde grondslag voor kinderalimentatie is dat het een verplichting is die wortelt in de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de ouders jegens hun kinderen.

Duur en omvang van van zowel partner- als kinderalimentatie moeten kunnen worden gebaseerd op de grondslag.

– **Duur**; dit is de vraag naar hoe lang alimentatie betaald moet worden. Het noemen van een termijn kan verschillende betekenissen hebben. Het kan een vaste termijn zijn, al dan niet met uitzonderingen (langer of korter), maar het kan ook zijn dat daarmee een minimum of maximum wordt aangegeven, al dan niet met uitzonderingen (langer of korter).

– **Omvang**; de omvang ziet op welke wijze wordt berekend hoeveel alimentatie betaald moet worden. Voor partneralimentatie zijn drie kernelementen hiervoor bepalend: behoefte, draagkracht en behoeftigheid, terwijl ook niet-financiële factoren een rol kunnen spelen. Voor kinderalimentatie gelden alleen de eerste twee genoemde elementen.

– **Vaststelling**; met de vaststelling wordt gedoeld door wie en volgens welk proces de vaststelling van de omvang geschiedt. Het betreft dan de initiële vaststelling. Alimentatie kan worden overeengekomen en de rechter kan daarover een beslissing nemen als partijen er niet uitkomen. Mogelijk is ook dat de alimentatie in één keer wordt afgekaart door een zogenoemde *clean break* overeen te komen. Het recht op alimentatie wordt aldus omgezet in betaling in één keer door toedeling of overdracht van goederen, al dan niet gepaard gaande met overneming van schulden.

– **Wijziging**; na de initiële vaststelling kan het voorkomen dat omvang en/of duur opnieuw moeten worden vastgesteld, hetgeen kan leiden tot een gerechtelijke procedure. Het kan zijn dat de alimentatie verkeerd is vastgesteld en het is mogelijk dat de omstandigheden zich hebben gewijzigd. Als partijen er niet informeel uitkomen, kan de rechter gevraagd worden een beslissing te nemen.

– **Uitvoering**; hiermee wordt gedoeld op de daadwerkelijke betaling en de ontvangst van de eenmaal vastgestelde alimentatie en de rol die bij betalingsonwil of

-onmacht het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO) hierin kan spelen. Het voeren van gerechtelijke procedures om alimentatie in te vorderen is omslachtig en duur. Het innen van onderhoudsbijdragen wordt in Nederland kosteloos voor de alimentatiegerechtigde overgenomen door het LBIO.

De beantwoording van de tweede onderzoeksvraag is beperkt tot de vraag of als men alimentatie *als zodanig* niet aanvaardt, zulks aanleiding is voor het procederen over alimentatie.

De beantwoording van deze vragen verloopt als gezegd in vier stappen. In de eerste stap zijn de positieve en negatieve elementen in het systeem van onderhoudsplichten in kaart gebracht waarvan gezegd kan worden dat die bijdragen of afbreuk doen aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting.

Voor het in kaart brengen van de elementen is een beroep gedaan op bestaand onderzoek, juridische en sociologische literatuur, reeds aanwezige data (zoals Statline, de Factsheets van het WODC en publicaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)), jurisprudentie (zowel van ons hoogste rechtscollege als van feitenrechters), maar ook bijvoorbeeld op de (totstandkomingsgeschiedenis van de) Wet herziening partneralimentatie en het Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie.

Nadat in de bovenstaande eerste stap de elementen die mogelijk van invloed zijn op acceptatie reeds in de voorbereidingsfase zijn vastgesteld, is de huidige houding van direct betrokkenen (alimentatiegerechtigden en -plichtigen) en deskundigen (professionals en belangenorganisaties) in de tweede stap onderzocht met een enquête respectievelijk interviews.

Allereerst werd de enquête gehouden, waarin aan een groep alimentatiegerechtigden en -plichtigen diverse oordelen werden gevraagd over de verschillende elementen die invloed lijken te hebben op de acceptatie. Deze groep is gevonden door een voorselectie van alimentatiegerechtigden en -plichtigen uit het consumentenpanel van Kantar Public (voorheen TNS NIPO). Hierna werden de semi-gestructureerde diepte-interviews gehouden, waarin mede de resultaten van het dataonderzoek en van de enquête werden betrokken. In de interviews hebben wij de diverse elementen voorgelegd aan deskundigen (advocaten, rechters, financiële professionals en vertegenwoordigers van belangenorganisaties).

Als derde stap heeft een geïntegreerde analyse plaatsgevonden van zowel de kwalitatieve als kwantitatieve uitkomsten.

Tot slot hebben, als vierde stap, twee expertmeetings plaatsgevonden, waarop enkele van de bereikte uitkomsten in de vorm van stellingen voorwerp van discussie waren en waaruit aanvullende ideeën zijn opgedaan.

1.2.3. Aanpassing berekeningssysteem (hoofdstuk 5)

In dit onderdeel staan twee onderzoeksvragen centraal:

1. Welke aanpassingen aan de bestaande berekeningssystemen van de partneralimentatie kunnen bijdragen aan een vergroting van de acceptatie van de onderhoudsverplichting en daarmee aan een vermindering van het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO, zoals bijv. codificatie van de Hofnorm bij partneralimentatie?
2. Bevordert volgens de deskundigen en professionals een meer forfaitair stelsel van de partneralimentatie de vergroting van de acceptatie? Zou dat volgens hen tot minder gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO leiden?

De onderzoeksvragen in dit onderdeel hebben betrekking op de verhouding tussen mogelijke aanpassingen in het berekeningssysteem van de partneralimentatie en de acceptatie van deze onderhoudsverplichting, waarmee het aantal procedures zou kunnen verminderen. Daarbij werd in het bijzonder ook bekeken of een meer forfaitair stelsel van partneralimentatie de acceptatie zou vergroten en daarmee het aantal procedures zou verminderen. Deze onderzoeksvragen vormen een specificering van de aan acceptatie gerelateerde onderzoeksvragen, waarbij het onderwerp kinderalimentatie echter buiten beschouwing blijft. Dit laatste is het gevolg van de motie van Kamerleden Kuiken en Van Gent.[1] Door de Tweede Kamer is gevraagd en door de Minister voor Rechtsbescherming is toegezegd dat de berekeningssystematiek samen met de preferentie van kinderalimentatie wordt bezien.[2] De Minister voor Rechtsbescherming heeft hierop per brief van 5 december 2019 gereageerd en geconcludeerd dat een wijziging van de huidige systematiek wat hem betreft niet aan de orde is.[3]

De eerste stap bij de beantwoording is de analyse van het literatuur- en jurisprudentieonderzoek uit hoofdstuk 2. Deze analyse dient om de aard en omvang van de problematiek omtrent de berekeningswijze zoveel mogelijk in kaart te brengen.
In dit deel van het onderzoek is ook nadrukkelijk de vraag betrokken of een geheel andere wijze van 'afrekening' na huwelijk de voorkeur verdient. Men denke hierbij aan een *clean break* zoals deze in Engeland bestaat. Dit vergt een andere manier van denken over het stelsel van partneralimentatie, omdat hierbij niet alleen het inkomen, maar ook het vermogen en eventuele pensioenregelingen worden meegenomen.

De tweede stap werd gevormd door interviews met deskundigen. Dit is gebeurd tijdens hetzelfde interview als waarin de andere onderzoeksvragen werden voorgelegd, waarbij dan de vraag naar acceptatie nader werd toegespitst op de ervaringen

1 Motie Kuiken & Van Gent, *Kamerstukken II* 2018/19, 33836, nr. 40.
2 *Handelingen II* 2018/19, nr. 62, item 12, p. 1 en 5.
3 Brief van de Minister voor Rechtsbescherming, *Kamerstukken II* 2019/20, 33836, nr. 47, p. 5-6.

van de respondenten met de berekeningssystematiek. In deze tweede stap is de houding van alimentatiegerechtigden ten aanzien van bepaalde elementen van de berekeningssystematiek ook gemeten met behulp van de enquête.

Tot slot volgden de analyse van de uitkomsten van de kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeken, en de expertmeetings als derde respectievelijk vierde stap.

1.2.4. Aansluiting bij de maatschappij (hoofdstuk 6)

In dit onderdeel staat één onderzoeksvraag centraal: sluit het stelsel van de onderhoudsverplichtingen aan bij de inrichting van de huidige maatschappij, waarin een toenemend aantal relaties worden beëindigd, de bevolking hoger opgeleid is, zorg en arbeid steeds meer gelijk worden verdeeld en kinderen langer thuis wonen? Uit deze centrale vraag zijn de volgende deelvragen afgeleid:

1. Zijn er nog andere ontwikkelingen dan hiervoor genoemd, die relevant zijn voor de onderhoudsplicht en de maatschappelijke acceptatie daarvan?
2. Hoe zijn de cijfers over deze relevante ontwikkelingen over de afgelopen jaren?
3. Gaan, op grond van deze cijfers, deze ontwikkelingen in de richting van de grondslagen van het stelsel van onderhoudsplicht of in tegenovergestelde richting?
4. Welke elementen van het stelsel zijn daarbij in het geding?

Deze deelvragen bouwen voort op de aan acceptatie gerelateerde onderzoeksvragen, waarbij is bekeken in hoeverre de resultaten uit de vorige hoofdstukken in lijn zijn met dan wel afwijken van de maatschappelijke ontwikkelingen.

Ook hier is de beantwoording in vier stappen verlopen. In de eerste stap is met name gebruik gemaakt van de in hoofdstuk 3 verwerkte dataverzamelingen. Hierbij is gekeken welke betekenis deze data hebben voor de grondslag van de alimentatie en het stelsel van onderhoudsverplichtingen. Deze analytische vraag werd beantwoord aan de hand van een confrontatie van deze ontwikkelingen met het in de voorgaande hoofdstukken uitgewerkte stelsel van onderhoudsverplichtingen, met name de grondslag.

De tweede stap is gevormd door de enquête en de interviews. Uit de enquête zijn met name de resultaten interessant die indicatief zijn voor algemene trends. Het gaat dan over algemene opvattingen over alimentatie die exemplarisch zijn voor maatschappelijke ontwikkelingen. In de interviews met de deskundigen is gevraagd welke maatschappelijke ontwikkelingen zij terugzien in hun praktijk die voor alimentatie van belang zijn. De resultaten van de analyse in de derde stap werden in de vierde stap tijdens de expertmeetings ter tafel gelegd en met elkaar geconfronteerd ter discussie en het waar nodig aanpassen en verfijnen van de conclusies.

1.2.5. Aansluiting bij de maatschappij – alimentatie samenwoners (hoofdstuk 7)

In dit onderdeel staan de onderzoeksvragen van het vorige onderdeel centraal, toegespitst op ongehuwd samenwonenden: wat kan er in aansluiting op die vragen worden gezegd over de mogelijkheid partneralimentatie toe te kennen aan samenwoners? Sluit die gedachte aan bij de huidige maatschappij?

Bij de beantwoording vormt de eerste stap het inventariseren van de reeds beschikbare literatuur en jurisprudentie over informeel samenlevenden. Deze inventarisatie heeft niet in hoofdstuk 2 plaatsgevonden, maar in dit hoofdstuk 7, vanwege de bijzondere aard van dit onderwerp en omdat de onderzoekers voor dit bijzondere onderdeel ook over de grens hebben gekeken.

Zo is in eerder onderzoek al eens voorgesteld om een regeling voor partneralimentatie na ongehuwd samenleven in te voeren "om problemen en onbillijkheden te ondervangen die zich bij het verbreken van een relatie van ongehuwd samenwonenden kunnen voordoen, met het oog op de positie van minderjarige kinderen of meerderjarige kinderen die wegens studie of opleiding afhankelijk zijn van één der partners".[4]

Hier is ook een rechtsvergelijkend overzicht op zijn plaats. Uit eerder rechtsvergelijkend onderzoek blijkt dat sommige Europese landen wel enige vorm van partneralimentatie toekennen aan ongehuwde samenwonenden. De vraag is hier waaruit deze buitenlandse regelingen bestaan en in hoeverre deze levensonderhoudsverplichtingen gelijk staan aan die voor echtgenoten.

In deze eerste stap werden ook kwantitatieve gegevens betrokken, afkomstig uit hoofdstuk 3. De groep informeel samenlevenden neemt gestaag toe.

De tweede stap bestaat uit het verkrijgen van nieuwe data en informatie door middel van de enquête en de interviews. Ontbrekende data zijn verkregen, maar ook is nagegaan of reeds aanwezige data thans nog relevant zijn. Het doel was om te achterhalen hoe de ontvanger, de betaler, de hulpverlener, de vaststeller en degene die int tegen partneralimentatie voor informeel samenlevenden aankijken.

Vervolgens is in de derde stap de verkregen kwalitatieve en kwantitatieve informatie bijeengebracht. In deze fase is gekeken naar de overeenkomsten en verschillen. Tot slot is in de vierde stap tijdens de expertmeetings de verkregen informatie aan deskundigen voorgelegd en bediscussieerd.

---

4 M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.

1.3. Opzet van het onderzoek

Het onderzoek omvat een combinatie van klassiek-juridische onderzoeksmethoden (literatuur- en jurisprudentieonderzoek) en empirisch onderzoek (data-analyse, interviews, enquêtes). Daarbij vond de beantwoording van alle vier de onderzoeksvragen plaats via hetzelfde stappenplan.

1.3.1. Stap 1: verzamelen van aanwezige informatie data en voorbereiding enquête en interviews

In de eerste fase zijn wetgeving, jurisprudentie en literatuur voor alle vier de onderdelen simultaan onderzocht. Daarbij is gekeken naar de ontwikkelingen vanaf 2010 en sporadisch, waar relevant, ook naar ontwikkelingen daarvoor. De periode 2010 tot nu is gekozen omdat daarin veel discussie over alimentatie is gevoerd, mede naar aanleiding van initiatiefwetsvoorstellen. Het betreft voornamelijk een studie van de relevante nationale en internationale bronnen in Nederland. Met dit onderdeel is niet beoogd een volledig overzicht te bieden van de omvangrijke hoeveelheid van verschenen literatuur en met name jurisprudentie.

Voor het dataonderzoek is geput uit de bestaande databanken van het CBS (waaronder Statline) en de Factsheets van het WODC. Bij dit onderzoek zijn zoveel mogelijk de voor alimentatie relevante ontwikkelingen van de laatste decennia onderzocht. De onderzochte tijdspanne loopt vanaf ongeveer het begin van deze eeuw tot het heden; waar relevant is ook naar eerdere ontwikkelingen gekeken.

Tevens zijn de enquête en de interviews voorbereid; de enquête in overleg met het uitvoerende onderzoeksbureau Kantar Public. Daaronder zijn begrepen: het maken van interviewschema's, het ontwerpen van vragen en stellingen voor de enquête, het consulteren van deskundigen en organisaties met het oog op het selecteren van de deelnemers aan de interviews en het regelen van de afspraken zelf.

1.3.2. Stap 2: generen van nieuwe data door middel van enquête en interviews

In deze fase werden de enquête en de interviews over de vier hiervoor beschreven onderdelen gehouden en de resultaten daarvan verwerkt.

De enquête is in het kader van dit project gehouden door Kantar Public. Dit onderzoeksbureau beschikt over de noodzakelijke gegevens van de doelgroepen en kan de gegevens ook op sociaal-wetenschappelijk verantwoorde wijze verwerken en analyseren. De enquête is afgenomen tussen 13 mei en 24 mei 2020.

Bij de enquête is de houding van de respondenten met name aan de hand van meerkeuzevragen en stellingen gepeild. Na enkele vragen over hun persoonlijke

situatie, is gevraagd om – los van hun eigen situatie – algemene vragen te beantwoorden en op stellingen te reageren.

De formulering van de stellingen en de te stellen vragen werden in samenwerking met het onderzoeksbureau ontwikkeld mede aan de hand van de uitkomsten van het literatuur- en jurisprudentieonderzoek. De ontwerp-vragen van de enquête zijn eerst voorgelegd aan de begeleidingscommissie ter verbetering en verfijning van de vragen. Anders dan aanvankelijk de bedoeling was, zijn de vragen bewust niet aan deskundigen voorgelegd die geïnterviewd zouden worden. Wel zijn twee proef-enquêtes gehouden. Vervolgens werd in samenwerking met het bureau de verdere invulling van de enquête bepaald.

De enquête is gehouden onder partners/ouders gescheiden na 1 januari 1994. Uit het consumentenpanel van Kantar Public is een steekproef getrokken van alimentatieplichtigen en -gerechtigden. In totaal zijn er 776 respondenten:

- partneralimentatie: er zijn 547 respondenten uitgenodigd; 249 respondenten hebben deelgenomen;
- kinderalimentatie: er zijn 863 respondenten uitgenodigd; 399 respondenten hebben deelgenomen;
- informeel samenlevenden: er zijn 252 respondenten uitgenodigd; 128 hebben deelgenomen.

In de maanden mei tot en met juli 2020 zijn 17 interviews afgenomen. Het gaat hier om semi-gestructureerde diepte-interviews, met vier doelgroepen:

1. Zes *hulpverleners*: familierechtadvocaten/echtscheidingsmediators. De advocaten zijn uitgekozen uit een groep van in het familierecht, in het bijzonder het alimentatierecht, gespecialiseerde advocaten. De deelnemers werden benaderd onder andere via de Vereniging van Familierecht- en erfrecht Advocaten en Scheidingsbemiddelaars (vFAS). Onder de deelnemers waren ook vertegenwoordigers van vFAS, van Vereniging Collaborative Divorce Holland en van de International Academy of Collaborative Professionals.

2. Zes personen die werkzaam zijn bij de *rechterlijke macht*. Ook deze personen zijn uitgekozen uit een groep van in het familierecht, in het bijzonder het alimentatierecht, gespecialiseerde personen. Dit zijn rechters die lid zijn van Landelijk Overleg Vakinhoud Familie- en Jeugdrecht (Hoven) (Landelijk Overleg Vakinhoud Familie- en Jeugdrecht, LOVF en LOVF-H), en leden van de landelijke Expertgroep Alimentatienormen, alsmede enkele andere deskundigen, waaronder een Advocaat-Generaal bij de Hoge Raad en een lid van de Raad van State.

3. Drie *financiële professionals* die met de (advisering omtrent de) berekening van alimentatie van doen hebben. In het vooronderzoek is gekeken naar instanties die

te maken hebben met alimentatie(berekening). Bij de selectie hebben wij ook rekening gehouden met de mate waarin deze professionals representatief zijn voor de groep die zij vertegenwoordigen. Geselecteerd zijn: het LBIO (de instantie voor de incasso van alimentatie), Divosa (de vereniging van gemeentelijke directeuren in het sociaal domein, vanwege de samenhang tussen alimentatie en bijstand) en het Register van Financieel Echtscheiding Adviseurs (RFEA, als vertegenwoordigers van 240 financieel echtscheidingsplanners).

4. Twee *vertegenwoordigers van belangengroepen van alimentatiebetalers en -gerechtigden*. Ons vooronderzoek leverde geen (goed traceerbare) specifieke belangengroepen van alimentatiebetalers en -gerechtigden op. Daarom hebben wij meer in het algemeen gezocht naar belangengroepen van ouders die deze groepen zouden kunnen vertegenwoordigen. Hierbij is ook gekeken naar de mate waarin deze groepen representatief zijn voor de groep die zij vertegenwoordigen. Uit deze selectie zijn de Dwaze Vaders (een stichting die hulp biedt aan en lobbyt voor gescheiden vaders) en Single Supermoms (een stichting die hulp biedt aan en lobbyt voor alleenstaande moeders). Beide belangengroepen gaven aan ook alimentatie als belangrijk onderwerp binnen hun organisatie te hebben.

Het interviewschema is op basis van het literatuur- en jurisprudentieonderzoek en het dataonderzoek ontworpen. De verwerking van de interviews in het rapport is in zoverre niet tot een persoon herleidbaar, dat alleen de functie en/of de groep waartoe men behoort worden genoemd. Die functieaanduiding is een versimpeling van de werkelijkheid: zo zijn sommige geïnterviewde advocaten ook rechter- of raadsheer-plaatsvervanger of zijn degenen van de groep 'rechterlijke macht' niet allen (alleen) rechter.

1.3.3. Stap 3: analyse: bijeenbrengen van kwalitatieve en kwantitatieve data en bekijken van overeenkomsten en verschillen

De informatie uit het voorbereidende onderzoek, de enquête en de interviews is per onderdeel geanalyseerd. Hierbij zijn de resultaten bij elkaar gebracht en aan een nadere analyse onderworpen. Daarbij is bezien op welke punten de resultaten overeenkomen of verschillen. Daarmee is de basis gelegd voor de expertmeetings.

1.3.4. Stap 4: expertmeetings

De belangrijkste bevindingen en meest prangende vraagpunten zijn in de vorm van zes stellingen ter discussie voorgelegd aan de deelnemers van de expertmeetings. Deze expertmeetings vonden online plaats in twee sessies. De zes stellingen zijn voor de expertmeetings aan de deelnemers toegestuurd. Daarvoor zijn alle geïnterviewden en een niet-geïnterviewde raadsheer met alimentatie-expertise uitgenodigd; in totaal hebben tien personen deelgenomen. Beide sessies zijn gemengd samengesteld met vertegenwoordigers uit alle groepen deskundigen. Van het besprokene is verslag

gedaan. Met de expertmeetings zijn aanvullende ideeën gevonden, zijn open gebleven vraagpunten beantwoord en mogelijke inconsequenties in de onderzoeksresultaten verklaard. Dit alles tezamen vormt de basis voor onze tussenanalyses per hoofdstuk en de conclusies in het laatste hoofdstuk 8, dat ook de beantwoording van de onderzoeksvragen bevat.

1.4. Tijdpad, Covid-19

Dit onderzoek is gestart op 1 december 2019 en afgerond op 1 december 2020. De bijeenkomsten met de begeleidingscommissie werden gehouden op 29 januari 2020, 12 mei 2020 (online) en 30 oktober 2020 (online). De twee expertmeetings vonden plaats op 28 augustus (online).

Door de uitbraak van Covid-19 heeft het onderzoek vertraging opgelopen. Overleg tussen de onderzoekers werd enigszins bemoeilijkt door het ontbreken van de mogelijkheid om bij elkaar binnen te lopen en informeel gedachten uit te wisselen. Voorts werd het houden van de interviews en de expertmeetings bemoeilijkt door het ontbreken van de mogelijkheid om die fysiek af te nemen. Met behulp van digitale middelen zijn de onderzoekers er in hun optiek toch in geslaagd om alle interviews en expertmeetings op een aanvaardbare wijze en binnen aanvaardbare termijnen af te nemen.

De onderzoekers hebben zich ook afgevraagd in hoeverre het verantwoord is het onderzoek onder de bijzondere omstandigheden van deze pandemie uit te voeren. Daartoe is contact gezocht met Kantar Public en met de begeleidingscommissie.

Kantar Public heeft aangegeven dat de maatregelen die in verband met de Covid-19 pandemie zijn genomen en het gegeven dat die rigoureus ingrijpen op de levenssfeer van personen invloed uitoefenen op de beleving, houding en het gedrag van mensen. Onderzoek laat zien dat er veel bezorgdheid is over de eigen gezondheid (65%) en die van familie en vrienden (85%).[5] Bijna een derde denkt dat het impact heeft op het inkomen in de nabije toekomst (29%). De zorgen over economische gevolgen zijn groot. Driekwart van de Nederlanders maakt zich in het algemeen zorgen over de economische gevolgen (77%) en bijna de helft ook persoonlijk (44%). Positief punt is dat het vertrouwen in instituties toeneemt, vooral de gezondheidszorg (76% tamelijk tot veel), maar ook in de rechtspraak (58%) is meer vertrouwen.

Kantar Public heeft aangegeven dat men niet verwacht dat deze bijzondere omstandigheden veel invloed uitoefenen op de vragen die in de enquête gesteld worden

5 N. van der Laan, M. Kaal & P. van der Mede, *Sociale en maatschappelijke gevolgen coronavirus*, Kantar Public 30 maart 2020, online via https://www.tns-nipo.com, geraadpleegd op 23 november 2020. Zie ook: https://www.tns-nipo.com/onze-specialisaties/covid-19, waar men de uitkomst van het periodiek gehouden onderzoek kan zien.

omdat ze meestal van heel feitelijke aard zijn, behalve de vragen rondom de inkomenspositie.

Dit geldt ook voor de vragen die gaan over de technische kanten van alimentatie. De vragen die ingaan op inkomenspositie zullen echter wel beïnvloed worden, vooral waar er naar een mening wordt gevraagd, zoals bij de laatste stellingen. Desondanks vindt Kantar Public uitvoering onder deze bijzondere omstandigheden voor dit onderzoek niet af te raden en goed verdedigbaar.

De Begeleidingscommissie heeft hiermee ingestemd.

1.5. Leeswijzer: indeling en terminologie

1.5.1. Indeling

Dit rapport bestaat uit acht hoofdstukken. *Hoofdstuk 1* beschrijft de opzet, uitgangspunten en uitvoering van het onderzoek en de daarbij gehanteerde methodologie. *Hoofdstuk 2* gaat in op de huidige stand van zaken in wetgeving, rechtspraak en literatuur. *Hoofdstuk 3* behandelt de beschikbare data met betrekking tot partner- en kinderalimentatie, toegespitst op de onderzoeksvragen, en schetst zo een beeld van de ontwikkelingen op dit gebied. De *hoofdstukken 4 tot en met 7* bevatten de onderzoeksresultaten die betrekking hebben op de vier centrale onderzoeksvragen. *Hoofdstuk 8* bevat de conclusies en de beantwoording van de onderzoeksvragen. Aan het einde zijn voorts nog opgenomen: een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen en de Engelstalige vertaling daarvan, de lijsten van de onderzoekers en de leden van de begeleidingscommissie, de lijst van geraadpleegde literatuur, databronnen en publicaties daarover, en de jurisprudentielijst. Als bijlagen zijn ten slotte toegevoegd: de tekst van de enquête en de gehanteerde interviewschema's.

1.5.2. Terminologie

Ten aanzien van de terminologie merken wij het volgende op. In dit onderzoek beschouwen wij de termen 'ongehuwden', 'ongehuwde samenlevers', 'ongehuwde samenwoners' en 'informele samenlevers' als uitwisselbaar. In zijn arrest van 10 mei 2019 hanteert de Hoge Raad die laatste term.[6] Bij 'ongehuwd' mag ook telkens worden gelezen 'en niet als partner geregistreerd', tenzij anders is aangegeven.

Voor gescheiden voorheen informeel samenlevenden geldt geen alimentatieplicht, ook niet als met een samenlevingsovereenkomst heeft, tenzij alimentatie daarin uitdrukkelijk is geregeld. De alimentatieplicht geldt zodoende in beginsel alleen voor formele relaties.

6 HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *NJ* 2019/248, m.nt. L.C.A. Verstappen.

De term 'formele relaties' ziet op huwelijken en geregistreerde partnerschappen. Tenzij anders is aangegeven, geldt dat wat wij schrijven over huwelijken ook voor geregistreerde partnerschappen. Ook voor 'huwelijkse voorwaarden' mag in beginsel steeds 'partnerschapsvoorwaarden' worden gelezen.

De termen 'Tremanormen' en 'alimentatienormen' beschouwen wij eveneens als uitwisselbaar.[7] Omdat de laatste term verwarring kan opleveren (zij kan ook in het algemeen slaan op normen inzake alimentatie), is veelvuldig voor de oude term Tremanormen gekozen.

Ook de termen 'alimentatie' en 'levensonderhoud' hebben in de context van dit rapport vrijwel altijd dezelfde betekenis.

7 Zie ook paragraaf 2.2.4.8.

2.

Huidige stand van zaken wetgeving, jurisprudentie en literatuur

2.1. Inleiding

In dit onderdeel wordt de huidige stand van zaken rondom partner- en kinderalimentatie beschreven in relatie tot de onderzoeksvragen.

Paragraaf 2.2 handelt over wetgeving. Nadat eerst de huidige wettelijke regeling kort is uiteengezet aan de hand van de relevante wetsbepalingen, worden enkele wetsvoorstellen besproken. Uit (ontwerp)wetgeving blijkt reeds welke de belangrijk(st)e discussiepunten rondom het alimentatierecht zijn. Vervolgens is in paragraaf 2.3 gekeken naar rechtspraak en literatuur in de afgelopen 10 jaar. Daarbij ging de aandacht uit naar de aspecten van alimentatie die de meeste aandacht hebben gekregen in rechtspraak en literatuur.

Met het overzicht in dit hoofdstuk hebben de onderzoekers getracht een beeld te verschaffen van de belangrijkste ontwikkelingen van de afgelopen 10 jaren rondom alimentatie in wetgeving, rechtspraak en literatuur. Naar volledigheid werd niet gestreefd omdat dit het bestek van dit onderzoek te buiten zou gaan.

2.2. Korte inleiding partner- en kinderalimentatie; (ontwerp)wetgeving

2.2.1. Inleiding

Het alimentatierecht is voor een groot deel te vinden in afdeling 1 van titel 17 Boek 1 Burgerlijk Wetboek (BW). Daarnaast zijn bijzondere bepalingen inzake partneralimentatie te vinden in titel 9 Boek 1 BW en voor kinderalimentatie in afdeling 2 van titel 17 Boek 1 BW. In de tweede afdeling van de zesde titel van het derde boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) treft men het procesrecht aan. Ruwweg kan men drie situaties onderscheiden waarin partner- en kinderalimentatie een rol spelen:

1. tijdens huwelijk bij (duurzame) feitelijke scheiding (art. 1:81, art. 1:82 en art. 1:84 BW);
2. tijdens de echtscheidingsprocedure (voorlopige voorzieningen; art. 821 e.v. Rv);
3. na echtscheiding (art. 1:156 e.v. BW, art. 1:392 e.v. BW en art. 815 e.v. Rv).

De vaststelling van alimentatie geschiedt meestal doordat partijen daarover overeenstemming bereiken en in mindere mate doordat de rechter die bepaalt naar aanleiding van het verzoek tot echtscheiding. Mogelijk is bij wege van voorlopige voorziening voor de duur van het geding (art. 822 Rv) of bij het uitspreken van de echtscheiding als nevenvoorziening alimentatie te verzoeken (art. 827 Rv).

De wet bevat zelf geen concrete aanwijzingen op welke wijze de alimentatie moet worden berekend, behalve dan dat daarvoor behoefte, draagkracht en – in geval van partneralimentatie – behoeftigheid een bepalende rol spelen. Deze begrippen worden hierna nog uitgelegd.

De Tremanormen geven concrete invulling aan deze criteria en zijn geschreven voor de laatste hiervoor onder 3 genoemde situatie. Zij mogen echter ook worden toegepast op de eerste twee hiervoor genoemde situaties, al zal dan wel rekening moeten worden gehouden met de bijzonderheden van die situaties.

De Tremanormen zijn geen recht in de zin van art. 79 Wet op de rechterlijke organisatie (RO).[1] Ze kunnen door zowel echtgenoten als de rechter worden gehanteerd bij de vaststelling van de alimentatie. Echtgenoten en de rechter zijn niet aan deze normen gebonden en kunnen er dus van afwijken.[2] De rechter hoeft niet te motiveren waarom hij van die normen afwijkt.[3] Deze afwijking door echtgenoten is wat kinderalimentatie betreft beperkt in die zin dat niet minder dan de wettelijk verschuldigde, overeenkomstig de Tremanormen te berekenen kinderalimentatie mag worden overeengekomen.

De Tremanormen zelf verschaffen de tools en een min of meer gestructureerd en actueel overzicht van de technische details van het berekenen van partner- en kinderalimentatie, terwijl de reguliere handboeken een overzicht van het alimentatierecht in het algemeen en rechtspraak en literatuur in het bijzonder verschaffen. Zie over de Tremanormen paragraaf 2.2.4.8.

2.2.2. Wettelijke regeling partneralimentatie; algemeen

Titel 9 Boek 1 BW, handelende over ontbinding van het huwelijk, bevat in afdeling 2 enkele bepalingen over partneralimentatie. Deze bepalingen vormen een *lex specialis*, een nadere uitwerking van de algemene bepalingen van de eerste afdeling van titel 17 Boek 1 BW.

---

1 HR 4 oktober 1985, ECLI:NL:HR:1985:AB8866, *NJ* 1986/51 en HR 1 november 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0400, *NJ* 1992/30.

2 HR 17 juni 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4619, *NJ* 1984/35 en HR 1 december 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1905, *NJ* 1996/272.

3 HR 5 oktober 1984, ECLI:NL:HR:1984:AG4871, *NJ* 1985/87 en HR 7 maart 1986, ECLI:NL:HR:1986:AB9688, *NJ* 1986/545.

Vóór of na de beschikking tot echtscheiding kunnen de echtgenoten bij overeenkomst bepalen of, en zo ja tot welk bedrag, na de echtscheiding de één tegenover de ander tot een uitkering tot diens levensonderhoud zal zijn gehouden (art. 1:158 BW). Indien in de overeenkomst geen termijn is opgenomen, is de wettelijke regeling van de alimentatieduur in art. 1:157 leden 1 t/m 5 en lid 7 BW van overeenkomstige toepassing (art. 1:158 BW).

De rechter kan bij de echtscheidingsbeschikking of bij latere uitspraak aan de echtgenoot die niet voldoende inkomsten tot zijn levensonderhoud heeft, noch zich in redelijkheid kan verwerven op diens verzoek ten laste van de andere echtgenoot een uitkering tot levensonderhoud toekennen, al dan niet onder voorwaarden en voor een bepaalde termijn (art. 1:156 leden 1 en 3 BW). Bij de vaststelling van de (hoogte van de) uitkering kan de rechter rekening houden met de behoefte aan een voorziening in het levensonderhoud voor het geval van overlijden van degene die tot de uitkering is gehouden (art. 1:156 lid 2 BW). Ook hieruit blijkt dat het huwelijk in beginsel een lotsverbondenheid schept welke de duur van het huwelijk overschrijdt en niet alleen na scheiding, maar ook nog na overlijden betekenis heeft.

Een verplichting van een gewezen echtgenoot om uit hoofde van echtscheiding levensonderhoud te verschaffen aan de wederpartij, eindigt wanneer deze opnieuw in het huwelijk treedt, een geregistreerd partnerschap aangaat dan wel is gaan samenleven met een ander als waren zij gehuwd of als hadden zij hun partnerschap laten registreren (art. 1:160 BW). Achter deze regel gaat schuil dat een nieuwe onderhoudsplichtige ten tonele verschijnt. Dat kan positief, maar ook negatief uitpakken voor de alimentatiegerechtigde, afhankelijk van de inkomenspositie van de nieuwe partner.

Een alimentatieovereenkomst staat niet in de weg aan verhaal op grond van paragraaf 6.5 van de Participatiewet, waarin de verschillende situaties worden omschreven waarin de gemeente verleende bijstand kan verhalen, onder andere op degenen die onderhoudsplichtig zijn. Een alimentatieovereenkomst laat de vaststelling van het te verhalen bedrag door de gemeente onverlet ('bijstandsverhaal', art. 1:159a BW). Hieruit blijkt dat bijstand ook in relatie tot ex-partners vangnet is: de onderhoudsplichtige in familierechtelijke zin dient eerst aangesproken te worden.

2.2.3. Wettelijke regeling kinderalimentatie; algemeen

De onderhoudsplicht van ouders volgt uit art. 1:392 lid 1 BW: tot het verstrekken van levensonderhoud zijn op grond van bloed- of aanverwantschap gehouden onder andere de ouders, schoonouders en stiefouders. Deze onderhoudsplicht wordt in art. 1:394 BW uitgebreid tot de verwekker van een kind dat alleen een moeder heeft, en de persoon die als levensgezel van de moeder ingestemd heeft met een daad die de verwekking van het kind tot gevolg kan hebben gehad. Ouders zijn na het bereiken van de meerderjarigheid ook nog verplicht te voorzien in de kosten van levensonder-

houd en studie van hun meerderjarige kinderen die de leeftijd van 21 jaren niet hebben bereikt (art. 1:395a lid 1 BW) en na het bereiken van deze leeftijd alleen in geval van behoeftigheid (art. 1:392 lid 2 BW). Deze onderhoudsplichten gelden ook voor een stiefouder, doch slechts gedurende zijn huwelijk of zijn geregistreerd partnerschap met de ouder van de tot zijn gezin behorende meerderjarige kinderen die de leeftijd van 21 jaren niet hebben bereikt (art. 1:395a lid 2 BW).

De behoeftigheidseis wordt niet gesteld aan minderjarige en jongmeerderjarige (stief)kinderen. Vgl. art. 1:392 lid 2 BW.

Afdeling 2 van titel 17 Boek 1 BW handelt over de voorziening in de kosten van verzorging en opvoeding van minderjarige kinderen en stiefkinderen. Ouders zijn verplicht *naar draagkracht* te voorzien in de kosten van verzorging en opvoeding van hun minderjarige kinderen (art. 1:404 lid 1 BW). Gelijke verplichting bestaat voor een stiefouder in het geval van art. 1:395 BW (art. 1:404 lid 2 BW).

2.2.4. Wettelijke regeling; diverse aspecten

2.2.4.1. Omvang alimentatie

Bij de bepaling van het volgens de wet verschuldigde bedrag voor levensonderhoud wordt enerzijds rekening gehouden met de behoeften van de tot onderhoud gerechtigde en anderzijds met de draagkracht van de tot uitkering verplichte persoon (art. 1:397 lid 1 BW). De verplichting tot verschaffen van partneralimentatie bestaat niet, indien de partner niet behoeftig is. Kinderalimentatie is verschuldigd ongeacht behoeftigheid van de minderjarige en jongmeerderjarige (art. 1:392 lid 2 BW).

2.2.4.2. Duur alimentatie

Indien de rechter geen termijn heeft vastgesteld, eindigt de verplichting tot het verstrekken van partneralimentatie van rechtswege na het verstrijken van een termijn die gelijk is aan de helft van de duur van het huwelijk met een maximum van vijf jaren (art. 1:157 lid 1 BW). Op deze hoofdregel bestaan uitzonderingen voor – kort gezegd – oudere gehuwden (art. 1:157 leden 2 en 3 BW) en in geval uit het huwelijk van de echtgenoten geboren kinderen de leeftijd van twaalf jaren nog niet hebben bereikt (art. 1:157 lid 4 BW). Bij huwelijken, die minstens 15 jaar hebben geduurd, loopt de partneralimentatie door tot het moment waarop de AOW ingaat als dat moment ligt binnen 10 jaar na de scheiding. De alimentatie loopt ook voor de 50-plussers 10 jaar door als na de scheiding het moment waarop de AOW ingaat nog meer dan 10 jaar verwijderd is. Bij huwelijken met kinderen, die de leeftijd van twaalf jaar nog niet hebben bereikt, is de duur maximaal twaalf jaar. Verder is een algemene uitzondering opgenomen voor gevallen waarin ongewijzigde handhaving van de beëindiging van de uitkering ten gevolge van het verstrijken van voormelde termijnen gelet op alle omstandigheden van het geval, naar maatstaven van redelijkheid en

billijkheid niet kan worden gevergd van degene die recht heeft op die uitkering (de hardheidsclausule, art. 1:157 lid 7 BW). Indien meerdere ouders tot het verstrekken van levensonderhoud aan dezelfde persoon verplicht zijn, dan is ieder van hen gehouden een deel van het bedrag te voldoen, dat de tot onderhoud gerechtigde behoeft. Bij de bepaling van dit deel wordt rekening gehouden met ieders draagkracht en de verhouding, waarin een ieder tot de gerechtigde staat (art. 1:397 lid 2 BW).

De termijn van kinderalimentatie duurt tot 18 jaar en daarna voor jongmeerderjarigen tot 21 jaar. Het verschil schuilt onder meer in het gegeven dat de jongmeerderjarige na het bereiken van de meerderjarigheid zelf recht heeft op alimentatie. Na het bereiken van de 21-jarige leeftijd geldt de onderhoudsplicht alleen in geval van behoeftigheid (art. 1:392 lid 2 BW).

De termijn die de rechter heeft vastgesteld (art. 1:156 lid 3 BW of art. 1:157 lid 7 BW), of die is opgenomen in een overeenkomst (art. 1:158 BW), kan op verzoek van een van de gewezen echtgenoten worden gewijzigd in geval van zo ingrijpende wijziging van omstandigheden dat ongewijzigde handhaving van de termijn naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet van de verzoeker kan worden gevergd. Verlenging is niet mogelijk indien de rechter zulks ingevolge artikel art. 1:157 lid 7 BW, de hardheidsclausule, heeft bepaald (art. 1:401 lid 2 BW).

Partijen kunnen schriftelijk overeenkomen dat op een verzoek tot wijziging van een termijn die is opgenomen in een overeenkomst als bedoeld in art. 1:158 BW, de wettelijke regeling van wijziging van alimentatie als bedoeld in art. 1:401 lid 1 eerste zin BW van toepassing is: de alimentatieduur kan bij latere rechterlijke uitspraak worden gewijzigd of gestopt als zij nadien door wijziging van omstandigheden ophoudt aan de wettelijke maatstaven te voldoen (art. 1:401 lid 3 BW).

2.2.4.3. Matiging alimentatie

De rechter kan de verplichting van bloed- en aanverwanten tot levensonderhoud matigen op grond van zodanige gedragingen van de tot onderhoud gerechtigde, dat verstrekking van levensonderhoud naar redelijkheid niet of niet ten volle kan worden gevergd; deze matigingsbevoegdheid geldt evenwel niet voor kinderalimentatie voor minderjarige kinderen (art. 1:399 BW).

2.2.4.4. Voorrang alimentatie

De voorrang van kinderalimentatie boven partneralimentatie is geregeld in art. 1:400 lid 1 BW: indien een persoon verplicht is levensonderhoud te verstrekken aan twee of meer personen en zijn draagkracht onvoldoende is om dit volledig aan allen te verschaffen, hebben zijn kinderen en stiefkinderen die de leeftijd van 21 jaren nog niet hebben bereikt voorrang boven alle andere onderhoudsgerechtigden. Daarnaast hebben zijn echtgenoot, zijn vroegere echtgenoot, zijn geregistreerde partner, zijn

vroegere geregistreerde partner, zijn ouders en zijn kinderen en stiefkinderen die de leeftijd van een en twintig jaren hebben bereikt voorrang boven zijn schoonzonen en -dochters en zijn schoonouders.

2.2.4.5. Wijziging alimentatie

Een rechterlijke uitspraak of een overeenkomst betreffende levensonderhoud (zowel partner- als kinderalimentatie) kan bij latere rechterlijke uitspraak worden gewijzigd of ingetrokken, wanneer zij nadien door wijziging van omstandigheden ophoudt aan de wettelijke maatstaven (behoefte, behoeftigheid, draagkracht en eventuele bijzondere omstandigheden, een en ander zoals nader uitgewerkt in de Tremanormen) te voldoen. Dit is niet van toepassing op een verzoek tot wijziging van een termijn die de rechter heeft vastgesteld (art. 1:156 lid 3 BW of art. 1:157 lid 7 BW), of die is opgenomen in een echtscheidingsconvenant (art. 1:158 BW), aldus art. 1:401 lid 1 BW.

Bij schriftelijke overeenkomst kan worden bedongen dat een overeenkomst betreffende levensonderhoud niet bij rechterlijke uitspraak zal kunnen worden gewijzigd op grond van een wijziging van omstandigheden (art. 1:159 lid 1 BW). Maar dan moet deze overeenkomst zijn aangegaan uiterlijk na drie maanden na de indiening van het eenzijdig of gemeenschappelijk verzoek tot echtscheiding (art. 1:159 lid 2 BW). Ondanks een zodanig beding kan op verzoek van een der partijen de overeenkomst door de rechter bij de echtscheidingsbeschikking of bij latere beschikking worden gewijzigd op grond van een zo ingrijpende wijziging van omstandigheden, dat de verzoeker naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet langer aan het beding mag worden gehouden (art. 1:159 lid 3 BW).

Een rechterlijke uitspraak betreffende levensonderhoud kan ook worden gewijzigd of ingetrokken, indien zij van de aanvang af niet aan de wettelijke maatstaven heeft beantwoord doordat bij die uitspraak van onjuiste of onvolledige gegevens is uitgegaan (art. 1:401 lid 4 BW). Men mag overeenkomsten sluiten rondom de betaling van kinderalimentatie, als deze maar niet ten nadele strekt van de kinderalimentatie die volgens de wettelijke normen verschuldigd is. Overeenkomsten waarbij van het volgens de wet verschuldigde levensonderhoud wordt afgezien, zijn immers nietig (art. 1:400 lid 2 BW). De wet staat wel toe om af te wijken van de wettelijke maatstaven voor de vaststelling van partneralimentatie, maar dat geldt dus niet zonder meer voor kinderalimentatie.

Een overeenkomst betreffende levensonderhoud kan ook worden gewijzigd of ingetrokken, indien zij is aangegaan met grove miskenning van de wettelijke maatstaven (art. 1:401 lid 5 BW). Deze wijzigingsmogelijkheid staat dus niet open, als men bewust is afgeweken van de wettelijke maatstaven.

De rechter, die het bedrag van een uitkering tot levensonderhoud bepaalt, wijzigt of intrekt, stelt tevens de dag vast, van welke dit bedrag verschuldigd is of ophoudt verschuldigd te zijn (art. 1:402 lid 1 BW). Bij de vaststelling van een bedrag bepaalt de rechter tevens of dit wekelijks, maandelijks of driemaandelijks moet worden voldaan (art. 1:402 lid 2 BW). Zouden op de dag, dat de uitspraak ten uitvoer kan worden gelegd, reeds meer dan één termijn verschenen zijn of meer dan één termijn terugbetaald moeten worden, dan kan de rechter ook daarvoor een betaling in termijnen toestaan (art. 1:402 lid 3 BW).

2.2.4.6. Indexatie alimentatie

De bij rechterlijke uitspraak of bij overeenkomst vastgestelde bedragen voor levensonderhoud worden van rechtswege geïndexeerd. De index is een percentage dat overeenkomt met het procentuele verschil tussen het indexcijfer der lonen per 30 september van enig jaar en het overeenkomstige indexcijfer in het voorafgaande jaar (art. 1:402a lid 1 BW). Zie ook leden 3 en verder van art. 1:402a BW voor wat onder indexcijfer der lonen wordt verstaan en voor de overige technische details van de indexatie.

2.2.4.7. Inning alimentatie

Komt een ouder of stiefouder zijn verplichting tot voorziening in de kosten van verzorging en opvoeding niet of niet behoorlijk na, dan kan de andere ouder of voogd de rechtbank verzoeken het bedrag te bepalen dat deze ouder of stiefouder ten behoeve van het kind zal moeten uitkeren (art. 1:406 lid 1 BW). De rechtbank kan het in lid 1 van art. 1:406 BW bedoelde bedrag reeds bepalen gelijktijdig met een door haar te geven beslissing omtrent het gezag (art. 1:406 lid 2 BW). Meestal zal dit verzoek als nevenvoorziening worden gevraagd bij de echtscheiding (art. 827 Rv).

Een uitkering tot voorziening in de kosten van verzorging en opvoeding of tot voorziening in de kosten van levensonderhoud en studie, waarvan het bedrag in een rechterlijke beslissing, daaronder begrepen een voorlopige voorziening als bedoeld in art. 822 lid 1 onder c Rv, is vastgelegd, wordt ten behoeve van de minderjarige aan de ouder die het kind verzorgt en opvoedt of aan de voogd respectievelijk aan de meerderjarige betaald (art. 1:408 lid 1 BW). Op verzoek neemt het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO) de invordering van de onderhoudsgelden op zich. De executoriale titel wordt daartoe door de onderhoudsgerechtigde in handen gesteld van dit Bureau. De overhandiging daarvan machtigt het Bureau tot het doen van de invordering, zo nodig door middel van executie (art. 1:408 lid 2 BW).

Kosten van invordering door het LBIO worden verhaald op de onderhoudsplichtige volgens bij algemene maatregel van bestuur te stellen regels (art. 1:408 lid 3 BW). De kosten die het LBIO in rekening brengt bedragen 15% over de achterstand met een minimum van € 19. Er moet wel sprake zijn van een tekortschieten (art. 1:408

lid 4 BW) en de onderhoudsplichtige wordt bij brief met bericht van ontvangst in kennis gesteld van het voornemen tot incasso, de reden daarvoor, en het bedrag inclusief de kosten van invordering. De invordering die op verzoek van de onderhoudsgerechtigde door het LBIO geschiedt, eindigt pas als gedurende ten minste een half jaar regelmatig is betaald aan het LBIO en er geen bedragen meer verschuldigd zijn. Vgl. voor verdere details van de procedure art. 1:408 leden 6 tot en met 11 BW.

De regeling van inning van onderhoudsbijdragen voor kinderen door het LBIO, art. 1:408 BW, is met uitzondering van de leden 1, 7 en 11 van overeenkomstige toepassing op de ten behoeve van een echtgenoot of geregistreerd partner bij rechterlijke uitspraak vastgestelde uitkering tot levensonderhoud, daaronder begrepen de beschikking inzake een voorlopige voorziening betreffende een uitkering tot levensonderhoud. Echter, invorderingen die tien jaar na de indiening van het verzoek om invordering nog niet zijn verwezenlijkt, mogen door het LBIO, worden beëindigd (art. 1:408 lid 13 BW). De hier besproken regels voor de inning van levensonderhoud hebben betrekking op zuiver 'interne' gevallen; de inning van levensonderhoud in het buitenland blijft hier onbesproken.

Vanaf 1 augustus 2008 trad in werking de Wet inning partneralimentatie ingevolge welke de regeling van inning van kinderalimentatie ook van toepassing werd op partneralimentatie. Het LBIO ging voortaan ook partneralimentatie innen.

2.2.4.8. Alimentatienormen

Inleiding

Het rapport Alimentatienormen (ook wel genoemd Tremanormen, naar het blad waarin de normen voor het eerst verschenen) bevat handvatten voor de concretisering van de wettelijke maatstaven voor de berekening van partner- en kinderalimentatie: behoefte, behoeftigheid, draagkracht en niet-financiële factoren. Het rapport is voor het eerst gepubliceerd in 1979 en geldt thans in de rechtspraktijk als de richtlijn voor de berekening van alimentatie.[4] Ze zijn via de website voor eenieder toegankelijk, ook alle versies van eerdere jaren.[5] De Tremanormen zijn verder geoperationaliseerd in verschillende rekenprogramma's.

De Werkgroep alimentatienormen van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) heeft de Tremanormen in de loop van de jaren sinds 1979 bewerkt. Deze

4 Zie ook: B.M. Dijksterhuis, *Rechters normeren de alimentatiehoogte. Een empirisch onderzoek naar rechterlijke samenwerking in de Werkgroep Alimentatienormen (1975-2007)* (diss. Leiden), Leiden: Leiden University Press 2008.

5 https://www.rechtspraak.nl/Voor-advocaten-en-juristen/Reglementen-procedures-en-formulieren/Civiel/Familie-en-jeugdrecht/Paginas/Expertgroep-Alimentatienormen, geraadpleegd op 23 november 2020.

taak is overgenomen door de Expertgroep Alimentatienormen. Periodiek, zo mogelijk in januari en juli van elk jaar, wordt een actuele versie van het rapport gepubliceerd. Het doel van het rapport is het leveren van een bijdrage aan de voorspelbaarheid en rechtszekerheid van de rechtspraak in alimentatiezaken.

Afwijken van de Tremanormen door de rechter is toegestaan nu zij geen recht in de zin van art. 79 Wet op de rechterlijke organisatie inhouden. Afwijken van deze richtlijnen in een uitspraak levert met andere woorden voor de Hoge Raad geen grond op om wegens schending van recht de uitspraak te vernietigen. De mogelijkheid om af te wijken is ook ingebouwd in de Tremanormen, zie bijvoorbeeld paragraaf 7 van de Tremanormen.

In het rapport worden aan de hand van voormelde wettelijke maatstaven handvatten gegeven voor de berekening van alimentatie. De berekening van zowel partner- als kinderalimentatie wordt voor elk van de wettelijke maatstaven gezamenlijk weergegeven, mede vanwege vaak dezelfde uitgangspunten bij de berekening. De verschillen worden daarin dan ook benoemd. Met de hierna volgende beschrijving wordt slechts beoogd in het kort een algemene indruk te verschaffen over de methodiek van de berekening van alimentatie. Veel details zijn om die reden weggelaten.

Uitgangspunten

Uitgangspunt in de Tremanormen bij de berekening van zowel behoefte als draagkracht is het netto besteedbaar (gezins)inkomen. Zowel bij partner- als bij kinderalimentatie is dat het startpunt van de berekening van de verschuldigde alimentatie.

De vast te stellen alimentatie bedraagt niet meer dan de behoefte van de alimentatiegerechtigde en ook niet meer dan de draagkracht van de alimentatieplichtige. Kortom, zoals de Tremanormen het formuleren, de vast te stellen alimentatie 'mag de behoefte of de draagkracht niet overstijgen'. Bedoeld is dat de laagste van de twee het maximum vormt voor de uiteindelijk te betalen alimentatie.

Hoewel in de Tremanormen het netto besteedbaar (gezins)inkomen uitgangspunt is, kan onder omstandigheden van degene die alimentatie verlangt worden gevergd dat hij/zij inteert op zijn/haar vermogen.[6] De rechter maakt hierbij elke keer een belangenafweging, waarbij onder meer wordt gekeken naar de omvang van het aanwezige vermogen, of dit vermogen mede met behulp van de ex-partner is opgebouwd, of het vermogen zich leent voor intering, of het vermogen dient te worden gereserveerd ter aanvulling op pensioen/AOW, enzovoort.[7]

6 HR 12 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF7412, *NJ* 2009/13, vgl. ook Hof Den Haag 19 september 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:2622, *EB* 2019/4.

7 Zie voor jurisprudentie E.J. Swiers, 'Partneralimentatie en interen op vermogen I: de alimentatieverzoekende (ex)-echtgenoot', *REP* 2013/4; H.J. Roetman & E.J. Swiers, 'Partneralimentatie en interen

Behoefte

Met behoefte wordt – kort gezegd – aangegeven hoeveel alimentatie de alimentatiegerechtigde nodig heeft. Voor de vaststelling van de behoefte bij partneralimentatie dient rekening te worden gehouden met alle relevante omstandigheden, waaronder de hoogte en de aard van zowel de inkomsten als de uitgaven van partijen tijdens het huwelijk, waarin een aanwijzing kan worden gevonden voor de mate van welstand waarin zij hebben geleefd, en zoveel mogelijk met concrete gegevens betreffende de reële of met een redelijke mate van waarschijnlijkheid te verwachten kosten van levensonderhoud van de onderhoudsgerechtigde.[8] De bepaling van de behoefte aan partneralimentatie is maatwerk, maar de Tremanormen kennen een eenvoudige berekeningswijze voor het bepalen van de netto behoefte, de zogenoemde *Hofnorm*. Deze vuistregel kan worden toegepast, tenzij het bedrag dat aan de hand van de vuistregel is berekend door een echtgenoot voldoende gemotiveerd is betwist. De vuistregel sluit aan bij het netto te besteden gezinsinkomen van partijen voor het uiteengaan, verminderd met het eigen aandeel kosten kinderen. Dit bedrag wordt geacht beschikbaar te zijn geweest voor het levensonderhoud van beide partijen. Omdat een alleenstaande duurder uit is dan een samenwoner en de ex-partners na de scheiding doorgaans alleen wonen, wordt de behoefte gelijkgesteld aan 60% (en niet de helft) van het netto gezinsinkomen. Het netto gezinsinkomen wordt daarbij gevormd door de daadwerkelijke inkomsten (uit arbeid, uitkering en/of vermogen), verminderd met de op dit inkomen drukkende belastingen en netto uitgaven inkomensvoorzieningen.

Twee rekenmethoden worden geboden voor het bepalen van het netto gezinsinkomen: de bruto of netto methode. De uitwerking van deze twee methoden is het omvangrijkste onderdeel van de Tremanormen. Zij beslaat 36 pagina's, meer dan de helft van het hele rapport.

In de *netto methode* bestaat het netto besteedbare inkomen uit het bruto inkomen verminderd met de daarover verschuldigde of ingehouden premies (inclusief de inkomensafhankelijke bijdrage premie zorgverzekeringswet) en belasting en, voor het berekenen van het aandeel van de ouder in de kosten van kinderen, vermeerderd met het kindgebonden budget waar die ouder aanspraak op maakt. In veel gevallen heeft de onderhoudsplichtige een inkomen uit dienstbetrekking, ambtelijk inkomen daaronder begrepen, of een uitkering. Hiervan kan gewoonlijk een loonspecificatie op maand- of weekbasis worden overgelegd. Indien daaruit blijkt dat het inkomen van degene wiens draagkracht berekend wordt lager is dan € 1.400 bruto per maand (incl. vakantietoeslag), dan wordt in beginsel uitgegaan van het netto inkomen

op vermogen (deel 2)', *REP* 2013/7; E.J. Swiers & H.J. Roetman, 'Kinderalimentatie en interen op vermogen', *REP* 2014/8.

8 HR 3 september 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM7050, *NJ* 2010/473; HR 19 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AM2379, *NJ* 2004/140.

volgens de specificatie. Uitgangspunt in deze netto methode is dat de gehele berekening wordt uitgevoerd met netto bedragen op maandbasis, waarbij weekbedragen worden omgerekend.

In de *bruto methode* wordt het netto besteedbaar inkomen preciezer benaderd. Deze vindt toepassing in geval van een hoger inkomen, van inkomsten buiten dienstbetrekking of indien fiscale voordelen (bijv. bij een eigen woning, partneralimentatie of de levensloopregeling), bijtellingen, bezittingen die in box 3 worden belast of specifieke heffingskortingen een rol spelen. Deze methode brengt de fiscale positie van de betrokkene in kaart door invulling van een met een aangifte inkomstenheffing vergelijkbaar model.

Voor kinderalimentatie geldt dat voor het vaststellen van de behoefte aansluiting wordt gezocht bij de systematiek die het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) hanteert, gebaseerd op cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), dat is neergelegd in het rapport 'Kosten van kinderen ten behoeve van vaststelling kinderalimentatie'.[9] CBS en Nibud hebben hernieuwd onderzoek gedaan, naar aanleiding waarvan de tabellen 'eigen aandeel kosten van kinderen' in de Tremanormen vanaf het jaar 2019 zijn aangepast. Voor de vaststelling van kinderalimentatie wordt sinds 1 april 2013 gebruik gemaakt van forfaitaire bedragen, (deels) tot uitdrukking komend in de jaarlijks aangepaste behoeftetabellen en de eveneens jaarlijks aangepaste draagkrachttabellen met draagkrachtformule.[10] Aan de hand van netto besteedbare gezinsinkomen, het aantal kinderen en de leeftijd van de kinderen wordt in een tabel de behoefte bepaald. Op het gevonden resultaat kunnen correcties worden aangebracht in geval sprake is van bijzondere kosten,

Voor de vaststelling van de behoefte van jongmeerderjarige kinderen zijn geen maatstaven ontwikkeld. Aanbevolen wordt om voor studerenden die onder de

9 E.J.M. Boogaard-Derix e.a., 'Kosten van kinderen ten behoeve van vaststelling kinderalimentatie' (rapport), *Trema* 1994.

10 Vgl. over de vereenvoudiging: P.A.J.Th. van Teeffelen, 'Vereenvoudiging van het kinderalimentatiestelsel: manoeuvreren tussen rechtvaardigheid en eenvoud', *EB* 2012/4; J.P.M. Bol, 'Kinderalimentatie, de klok 50 jaar terug?', *EB* 2012/4; M. van Yperen-Groenleer, 'Het toepassingsgebied van het Tremarapport', *EB* 2012/4; C.F.L.A. van der Vegt-Boshouwers & R. van Coolwijk, 'Uitleg van de nieuwe richtlijn kinderalimentatie en signalering van de eerste knelpunten', *REP* 2013/2; A. Roelvink-Verhoeff, 'Reactie op artikel Uitleg van de nieuwe richtlijn kinderalimentatie, REP 2013/2', *REP* 2013/3; J.P.M. Bol, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 1)', *REP* 2013/4; J.E.M.C. Moons, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 2)', *REP* 2013/5; R. van Coolwijk, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 3)' *REP* 2013/6; J.P.M. Bol, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 4)', *REP* 2013/7; J.E.M.C. Moons, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 5)', *REP* 2013/8; A. Wakker, 'Is de vereenvoudigde berekening van kinderalimentatie ook een verbetering?', *EB* 2013/2; R.M. Kavelaars-Niekoop, 'Aanpassing normen kinderalimentatie: een gemiste kans', *EB* 2013/6; A. Roelvink-Verhoeff, 'Kinderalimentatie: het evenwicht tussen het gebruik van standaarden en de rol van bijzondere omstandigheden', *EB* 2014/3.

reikwijdte van deze wet vallen aansluiting te zoeken bij de normen van de Wet studiefinanciering (WSF). Voor niet-studerende jongmeerderjarigen geldt dat ook, zij het dat de daarin begrepen studiekosten (boeken en leermiddelen) van het voor studerenden geldende normbedrag moeten worden afgetrokken.

Behoeftigheid

Een onderhoudsplicht bestaat alleen voor zover de onderhoudsgerechtigde niet in eigen levensonderhoud kan voorzien. Eigen inkomsten van de onderhoudsgerechtigde, ook die uit vermogen, verminderen de behoefte aan een bijdrage. Onder inkomsten worden zowel de daadwerkelijke inkomsten als de in redelijkheid te verwerven inkomsten verstaan. Voor zowel de minderjarige als de jongmeerderjarige kinderen geldt niet de behoeftigheidseis.

Draagkracht

Met draagkracht wordt – kort gezegd – aangegeven hoeveel alimentatie de alimentatieplichtige kan betalen. De draagkracht wordt berekend aan de hand van een formule, onder andere verwerkt in modellen die bij de Tremanormen zijn gevoegd.

Bij het bepalen van de maximale alimentatie wordt de volgende formule gebruikt:

70/80/90/100% [netto besteedbaar inkomen –/- (bijstandsnorm + andere relevante lasten)] + eventueel fiscaal voordeel.

Uitgeschreven levert dit het volgende schema op:

Netto besteedbaar inkomen volgens netto of bruto methode		€ ...
Af: draagkrachtloos inkomen		
– bijstandsnorm	€ ...	
– andere relevante lasten	€ ...	
		€ … -/-
Draagkrachtruimte		€ …

Draagkracht = 70/80/90/100% (draagkrachtpercentage) van de draagkrachtruimte. Bij de lagere inkomens wordt 70% tot 100% van de ruimte beschikbaar geacht.

Maximale alimentatie = draagkracht + eventueel fiscaal voordeel aftrek alimentatie.

Ook voor de vaststelling van kinderalimentatie is het netto besteedbaar inkomen van de alimentatieplichtige het uitgangspunt. Verschil met de draagkracht bij partneralimentatie is dat bij de bepaling van de draagkracht alleen de financiële situatie van de onderhoudsplichtige(n) in aanmerking wordt genomen en geen rekening

wordt gehouden met een mogelijk nieuwe partner. De draagkrachttabel houdt vervolgens op forfaitaire wijze rekening met de redelijke kosten van levensonderhoud van de onderhoudsplichtige (cijfers januari 2020):

Een redelijke netto woonlast van 30% van het netto inkomen	€	…	
€ 975 voor de kosten van levensonderhoud, als volgt opgebouwd:			
– Bijstandsnorm	€	1.052	
– Wooncomponent	€	230	-/-
– Ziektekosten	€	135	
– Ziektekostencomponent	€	33	-/-
– Onvoorzien	€	50	+
Totaal	€	975	

Bij de lagere inkomens wordt 70% tot 100% van de ruimte na aftrek van de forfaitaire lasten beschikbaar geacht, waarbij bovendien de post onvoorzien bij de laagste categorie geheel of gedeeltelijk buiten beschouwing wordt gelaten.

Voor zover het inkomen lager is dan € 1.410 wordt uitgegaan van een minimumdraagkracht van € 25 voor één kind en € 50 voor twee of meer kinderen. Fiscale voordelen spelen bij kinderalimentatie niet omdat die fiscaal niet aftrekbaar is.

Indien beide ouders na de scheiding een inkomen hebben dat hoger is dan de bijstandsnorm voor een alleenstaande, rijst de vraag wie welk deel van de behoefte van een kind moet dragen. Ter bepaling van ieders aandeel wordt van de ouders, en indien van toepassing een stiefouder, een draagkrachtvergelijking gemaakt. De verdeling van de kosten over beide ouders kan dan berekend worden volgens de formule: ieders draagkracht gedeeld door totale draagkracht vermenigvuldigd met de behoefte. Die vergelijking maken is niet nodig als de gezamenlijke draagkracht van de ouders lager is dan de behoefte van het kind. Dan wordt de bijdrage van de onderhoudsplichtige ouder beperkt tot diens draagkracht.

De kosten in verband met de verdeling van de zorg worden als volgt begroot en verdisconteerd. De feitelijke zorgverdeling leidt ertoe dat de ouder waar het kind zijn hoofdverblijfplaats heeft, voor een deel niet in de behoefte van het kind hoeft te voorzien omdat de andere ouder daar in natura in voorziet in de periode dat het kind bij hem verblijft. Om die reden dalen de kosten die de verzorgende ouder ten behoeve van het kind heeft. Uitgangspunt hierbij is en blijft dat de ouder waar het kind hoofdverblijf heeft de 'vaste lasten' voldoet, zoals schoolgeld, contributie voor sport, kleding en dergelijke. Net als die ouder heeft de andere ouder kosten gedurende de periode dat het kind bij hem verblijft. Als vuistregel worden de zorgkosten uitgedrukt in een percentage van de behoefte (het tabelbedrag, dus zonder bijzondere kosten zoals reële kosten voor kinderopvang), hetgeen de volgende zorgkorting oplevert:

- 5% bij gedeelde zorg gedurende minder dan 1 dag per week;
- 15% bij gedeelde zorg op gemiddeld 1 dag per week;
- 25% bij gedeelde zorg op gemiddeld 2 dagen per week;
- 35% bij gedeelde zorg op gemiddeld 3 dagen per week.

Het eerste percentage van 5% is per 1 januari 2018 toegevoegd. De zorgkorting bedraagt ten minste 5% van de behoefte (tabelbedrag), omdat ouders onderling en jegens het kind het recht en de verplichting hebben tot omgang en in ieder geval tot dat bedrag in de zorg zou kunnen worden voorzien. Uitzonderingen hierop zijn mogelijk, bijvoorbeeld indien de ouder bij wie het kind zijn hoofdverblijf niet heeft, zijn verplichting tot omgang of verdeling van de zorg niet nakomt.

Niet-financiële factoren

De vierde maatstaf voor het berekenen van alimentatie betreft niet financiële omstandigheden. In paragraaf 7 van de Tremanormen worden aanbevelingen gedaan in welke situaties op grond van kan worden afgeweken van het rekenmodel. Het betreft:

- verwijtbaar, niet voor herstel vatbaar inkomensverlies van de onderhoudsplichtige;
- extra lasten in verband met verplichtingen die de onderhoudsplichtige niet uit het draagkrachtloos inkomen kan voldoen;
- schuldsanering;
- verpleging in een AWBZ (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten)-instelling.

Uit de aard is dit een niet-limitatieve opsomming.

2.2.5. Wet herziening partneralimentatie

Al langere tijd bestond in Nederland discussie over de (grondslagen van) partneralimentatie. Nadat als hoofdregel de maximale duur van partneralimentatie in 1994 is beperkt tot 12 jaar, bleef discussie bestaan. In 2015 hebben de Tweede Kamerleden Van Oosten, Recourt en Berndsen-Jansen, die ook het initiatief hebben genomen tot de wetgeving die per 1 januari 2018 heeft geleid tot de overgang van de algehele gemeenschap van goederen naar de beperkte gemeenschap van goederen als hoofdstelsel, het initiatief genomen om partneralimentatie te herzien.[11] In de wetgevingsinitiatieven komt duidelijk naar voren de wens om het alimentatierecht eerlijker (grondslag), simpeler (berekening) en korter (duur) te maken en aldus bij te dragen aan

11 Voorstel van wet van de leden Van Oosten, Recourt (later Kuiken) en Berndsen-Jansen (later Swinkels, daarna Groothuizen) tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en van enige andere wetten in verband met de herziening van het stelsel van partneralimentatie (Wet herziening partneralimentatie) (*Kamerstukken* 2014/15-2018/19, 34231).

het terugdringen van het aantal gerechtelijke procedures en daarmee ook de acceptatie van alimentatie.[12] Het wetsvoorstel is niet zonder kritiek gebleven.[13]

Als reden voor dit voorstel werd gegeven dat het wettelijke stelsel van partneralimentatie en de daarop door de rechterlijke macht ontwikkelde berekeningssystematiek volgens de initiatiefnemers aan herziening toe is, mede vanwege de relatief hoge hoeveelheid procedures over partneralimentatie in Nederland en de stijging destijds van het aantal incasso- en conflictzaken waarmee het LBIO werd geconfronteerd. Kort gezegd is de berekeningsmethode zoals die destijds werd gehanteerd volgens de initiatiefnemers te ingewikkeld, waardoor mensen de partneralimentatie niet zelf kunnen berekenen en zij het bedrag ook niet bij wijziging van het inkomen zelfstandig kunnen aanpassen, zonder tussenkomst van de rechter of een gespecialiseerde advocaat omdat de huidige berekeningsmethode voor gewone mensen niet inzichtelijk is. Daar komt bij dat uitspraken vaak niet in een berekening van de betalingsverplichting voorzien en de lange duur wordt niet als passend ervaren.[14]

In het oorspronkelijke wetsvoorstel kreeg dit vorm door de volgende voorstellen:

Andere grondslag

1. Voorgesteld werd een nieuwe grondslag voor partneralimentatie te introduceren. Volgens de initiatiefnemers vraagt de huidige samenleving om een herijking van

12 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 1.

13 Vgl. hierover ook: P.P. van der Ploeg, 'Voorstel van de PvdA en VVD voor de nieuwe berekening van kinderalimentatie: een nadere toelichting', *REP* 2012/1; M. Wesdorp, 'Voorstellen partneralimentatie kritisch belicht', *REP* 2012/8; L.H.M. Zonnenberg, 'Partneralimentatie nieuwe stijl', *EB* 2013/11-12; L.H.M. Zonnenberg, 'De toekomst van het alimentatierecht', *REP* 2013/6; A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: Initiatiefwet herziening partneralimentatie aanhangig gemaakt', *FJR* 2015/9; I.J. Pieters, 'Het wetsvoorstel Wet Herziening Partneralimentatie: het wettelijk en financieel kader van partneralimentatie gaat wezenlijk op de schop', *FJR* 2015/11; R. van Coolwijk & J.E.M.C. Moons, 'Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie', *EB* 2015/10; A.J.M. Nuytinck, 'Wet herziening partneralimentatie: voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst wordt geldig', *WPNR* 2015/7079; R. Smit, 'Initiatiefwetsvoorstel Wet herziening partneralimentatie', *VFP* 2015/12; A. Heida, 'Wetsvoorstel herziening partneralimentatie ingediend', *EB* 2015/10; A.N. Labohm, 'Alimentatierekenen voor de ondernemer nu en in de toekomst', *EB* 2016/5; N.D. Spalter, 'Het initiatiefwetsvoorstel 'Wet herziening partneralimentatie': partneralimentatie eerlijker, simpeler en korter?', *FJR* 2017/4; C.M. Mellema, 'Wetsvoorstel herziening partneralimentatie bezien in het licht van de jurisprudentie van de Hoge Raad', *REP* 2018/7; J. Kok, 'Partneralimentatie op drift', *FJR* 2017/7-8; A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: 1.1 Derde nota van wijziging initiatiefwetsvoorstel Partneralimentatie', *FJR* 2018/11; A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: 1.1 Behandeling Eerste Kamer Initiatiefvoorstel herziening partneralimentatie', *FJR* 2019/6; A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie: de tweede nota van wijziging van 11 juni 2018', *EB* 2018/9; J. Lang, 'Reactie op het artikel inzake de Wet herziening partneralimentatie in *EB* 2018/76', *EB* 2018/11-12; E.Z. Annink, 'Wet herziening partneralimentatie', *JBN* 2019/12; A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie door de bril van de rechter', *EB* 2019/9; L.S. Timmermans & F. van den Barselaar, 'Wijzigingen partneralimentatie met ingang van 1 januari 2020', *REP* 2019/8.

14 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 1-2.

de grondslag van partneralimentatie. Daarbij wordt aangesloten bij een al veel langer bestaande opvatting dat de zelfstandigheid van de beide partners, de (nagenoeg) gelijke kansen op de arbeidsmarkt en de bestaande scholings- en opleidingsmogelijkheden in beginsel betekenen dat iedereen meteen of na enige tijd weer in zijn of haar eigen levensonderhoud kan voorzien. Hiermee wordt geaccepteerd dat er voor beide partners een eigen verantwoordelijkheid bestaat om hun eigen leven vorm te geven, waarbij hoort dat ook in het eigen levensonderhoud wordt voorzien. Alleen als de keuzes die echtelieden tijdens het huwelijk hebben gemaakt tot gevolg hebben dat de ene echtgenoot na het einde ervan minder kans op de arbeidsmarkt maakt dan het geval zou zijn geweest als er niet van een huwelijk of niet van deze keuzes sprake was geweest, er recht op partneralimentatie kan ontstaan. Bij die keuzes denke men aan het krijgen van kinderen en de zorgverdeling tijdens het huwelijk. Partneralimentatie dient dan als compensatoir te worden gekenmerkt. Partneralimentatie is dan bedoeld om de periode te overbruggen waarin het nog niet mogelijk is om deze arbeidsparticipatie op te starten. Daarmee werd verlaten het uitgangspunt uit het huidige recht dat partneralimentatie voortzetting van het welstandsniveau uit het huwelijk beoogt. Daarmee wordt ook afscheid genomen van de levenslange solidariteitsgedachte.

De grondslag van de verplichting om na echtscheiding partneralimentatie te betalen is gelegen in de door het huwelijk geschapen levensgemeenschap, welke gemeenschap in de onderhoudsplicht haar werking behoudt ook al wordt de huwelijksband geslaakt.[15] De voorgestelde nieuwe grondslag voor de betaling van partneralimentatie is compensatie voor het gedurende het huwelijk als gevolg van de tijdens het huwelijk gemaakte keuzes ontstane verlies aan verdiencapaciteit. De alimentatie is volgens de initiatiefnemers een compensatie voor de achterstand op de arbeidsmarkt die is ontstaan doordat een van de partners geen of minder tijd aan zijn of haar carrière heeft kunnen besteden.[16]

Kortere duur

2. Initiatiefnemers zijn van mening dat er geen maatschappelijk draagvlak meer bestaat voor de huidige duur van de partneralimentatie van 12 jaar als het huwelijk langer heeft geduurd dan 5 jaar. Initiatiefnemers kiezen ervoor de duur van 5 jaar als uitgangspunt te nemen met een tweetal uitzonderingen. Voor huwelijken die korter geduurd hebben dan drie jaar ontstaat geen recht op partneralimentatie. De alimentatieplicht eindigt in ieder geval indien de alimentatieplichtige de AOW (Algemene Ouderdomswet)-gerechtigde leeftijd bereikt.

15 N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. Amsterdam VU), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 38, noot 60.
16 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 10-11.

De wettelijke regeling dient te worden aangepast aan de ontwikkelingen in de samenleving ten aanzien van de opvattingen over de gewenste gevolgen van het huwelijk, de rol van de ouders na een scheiding, de mate waarin beide partners in staat moeten worden geacht zelf in hun levensonderhoud te kunnen voorzien en de ruime mogelijkheden die op de arbeidsmarkt bestaan voor mannen en vrouwen om door middel van werk aan inkomen te komen. Hierbij speelt in de visie van initiatiefnemers ook een rol dat er inmiddels ruime mogelijkheden zijn voor beide partners om parttime te werken, waardoor het mogelijk is om de zorg voor kinderen evenredig te verdelen. De hiervoor door initiatiefnemers beschreven grondslagwijziging van partneralimentatie brengt daarenboven met zich dat de toegang tot partneralimentatie beperkt is tot degenen die daadwerkelijk als gevolg van de tijdens het huwelijk gemaakte keuzes een extra steun in de rug nodig hebben om weer terug te kunnen keren op de arbeidsmarkt, dan wel degenen die deze steun nodig hebben als gevolg van de keuzes die partijen hebben gemaakt ten aanzien van de zorgverdeling voor de kinderen. Ten slotte zijn initiatiefnemers ervan overtuigd dat de bestaande praktijk, waarbij de onderhoudsgerechtigde anders dan voorzien zich vaak niet voorbereid op de terugkeer op de arbeidsmarkt door bijvoorbeeld scholing of (vrijwilligers)werk, niet meer (zo lang) voor rekening van de onderhoudsplichtige dient te komen.[17]

Nadrukkelijk wensten initiatiefnemers een uitzondering te maken voor zeer langdurige huwelijken waarbij een van de partners op latere leeftijd niet (meer) werkt en huwelijken waaruit kinderen geboren zijn die de leeftijd van 12 jaar bij de scheiding nog niet hebben bereikt. Initiatiefnemers achtten het redelijk dat voor deze categorieën in beginsel een uitzondering wordt opgenomen omdat dit in het belang van de kinderen of in het belang van de onderhoudsgerechtigde zelf is. Met name bij de langdurige huwelijken, in de visie van de initiatiefnemers een huwelijk dat langer heeft geduurd dan 15 jaar, kan de leeftijd van de onderhoudsgerechtigde een belemmering zijn om snel terug te keren tot de arbeidsmarkt. Zij gaan er hierbij vanuit dat in de 'traditionele' huwelijken een van de partners nagenoeg geheel aan het arbeidsproces werd onttrokken. Slechts in schrijnende gevallen kan de hardheidsclausule als bedoeld in art. 1:157 lid 7 BW uitkomst bieden en zou een verlenging van de termijn mogelijk kunnen zijn.

Berekeningswijze

3. Door de wijziging van de grondslag vervalt het element 'behoefte' in de berekening van de hoogte van de partneralimentatie. Indien er recht op partneralimentatie bestaat wordt de hoogte van de partneralimentatie eenvoudig vastgesteld op basis van een draagkrachtvergelijking.[18] Deze ziet er als volgt uit:

17 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 11-12.
18 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 15.

a. van beide echtgenoten wordt het alimentatie-inkomen na scheiding bepaald (art. 1:400a BW);
b. op basis van dit inkomen wordt forfaitair de draagkracht van beiden bepaald;
c. op de beschikbare draagkracht komen de door ieder voor een kind op grond van art. 1:404 en 395a BW te dragen kosten van zorg en opvoeding en levensonderhoud en studie en bijkomende kosten van studie in mindering;
d. van de resterende draagkracht behoudt ieder 40% (eigen luxe);
e. de partneralimentatie bedraagt de helft van het verschil van de draagkracht die na de voorgaande stappen resteert.

Geen indexatie

4. Om te voorkomen dat bij het einde van de betaling van partneralimentatie opeens een nieuwe situatie ontstaat, voorziet de voorgestelde wettelijke regeling niet in indexatie. Dit voorziet in een prikkel om gaandeweg aan het arbeidsproces deel te nemen en/of het aantal gewerkte uren op te voeren. Aangezien bij de zorg voor kinderen de zwaarte van de zorgtaak afneemt als de kinderen ouder worden, leidt dit uitgangspunt niet tot problemen.[19]

Afkoop mogelijk

5. Initiatiefnemers stelden voor de afkoop ineens van de partneralimentatie wettelijk mogelijk maken. Hierdoor zou het mogelijk worden om afkoop aan de rechter te verzoeken. Hiermee wordt de ontvangende partner verantwoordelijk voor het beheer van de afkoopsom en kan daar naar eigen inzicht mee om gaan. Dit sluit tevens aan bij de nieuwe grondslag en het uitgangspunt dat de partneralimentatie eenmalig wordt vastgesteld.[20]

Nihilbeding bij huwelijkse voorwaarden

6. Voorgesteld werd voorts om het mogelijk te maken om in huwelijkse voorwaarden af te wijken van de wettelijke minimumregeling voor partneralimentatie, inclusief het zogenoemde nihilbeding, dat geen alimentatie verschuldigd is. Partijen mogen afspraken maken over de hoogte, de duur en de berekeningssystematiek van de partneralimentatie. Dit kan zowel voorafgaand, tijdens als bij beëindiging van het huwelijk.[21]

Beperkte wijzigingsmogelijkheden; hardheidsclausule

7. De hoogte van de partneralimentatie is in principe niet te wijzigen, tenzij partijen daartoe gezamenlijk besluiten of er in rechte een beroep wordt gedaan op de

19 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 16.
20 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 16.
21 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 4-6.

hardheidsclausule. De rechter kan op verzoek van een van de echtgenoten de uitkering tot levensonderhoud slechts wijzigen of kan de termijn verkorten in geval van een zo ingrijpende wijziging van omstandigheden dat ongewijzigde handhaving daarvan naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet van de verzoeker kan worden gevergd. Uit vaste jurisprudentie volgt dat deze wijzigingsgrond zeer beperkt is. Eenmaal vastgestelde partneralimentatie kan derhalve bijna niet worden gewijzigd. Ook kan de partneralimentatie niet worden beëindigd als de alimentatiegerechtigde een nieuwe partner krijgt zoals dit nu het geval is bij het aangaan van een nieuw huwelijk, geregistreerd partnerschap of samenwonen als ware gehuwd (art. 1:160 BW).[22]

Van al deze voorstellen is alleen de duurbeperking overgebleven nadat de initiatiefnemers hun initiatiefwetsvoorstel bij Nota van Wijziging sterk hebben beperkt en daarmee vereenvoudigd.[23]

Het initiatiefwetsvoorstel dat de eindstreep heeft gehaald regelt dat de duur van de partneralimentatie de helft bedraagt van de duur van het huwelijk met een maximum van vijf jaar. Daarop zijn twee wettelijke uitzonderingen: langdurige huwelijken en huwelijken met jonge kinderen. Ook kent de nieuwe regeling een hardheidsclausule voor schrijnende gevallen en voorziet deze in overgangsrecht. Tot slot wordt bepaald dat de berekeningen van de behoefte en draagkracht, die aan de beschikking betreffende het verstrekken van levensonderhoud ten grondslag liggen, worden verstrekt aan de verzoeker en de in de procedure verschenen belanghebbenden. Er is voorzien in evaluatie van de wet.

2.2.6. Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie

Eveneens in 2015 hebben de Tweede Kamerleden Recourt en Van der Steur het initiatief genomen voor een initiatiefwetsvoorstel tot wijziging van de kinderalimentatie.[24] Dit initiatiefwetsvoorstel heeft onder meer tot doel de berekeningsmethodiek voor kinderalimentatie wettelijk te verankeren en te verbeteren door vereenvoudiging en meer transparantie, waardoor ouders zelf in staat zijn de berekening te maken. Ook dit wetsvoorstel is niet zonder kritiek in de literatuur ontvangen.[25]

---

22 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 16.

23 NvW, *Kamerstukken II* 2017/18, 34231, nr. 10, p. 4. Vgl. ook: A. Wakker, 'De Wet herziening partneralimentatie nog even op een rij', *EB* 2020/2.

24 Voorstel van wet van de leden Recourt en Van Oosten tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en van enige andere wetten in verband met de herziening van het stelsel van kinderalimentatie (Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie), *Kamerstukken II* 2014/15-2016/17, 34154.

25 Vgl. hierover ook: E.R. Lankester, 'Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie en ondernemers: wie wordt het kind van de rekening?', *REP* 2015/6; A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: Advies Raad van State over Initiatiefwetsvoorstellen herziening kinderalimentatie en herziening partneralimentatie', *FJR* 2016/12; J. Kok & S.F.M. Wortmann, 'Ontwikkelingen in het familierecht: alimentatie en meerouderschap', *WPNR* 2017/7138; M.L.C.C. Lückers, 'Recente ontwikkelingen alimentatie', *EB* 2017/7-8; M.L.C.C. Lückers, 'Alimentatie nu en in de toekomst',

De belangrijkste elementen van dit voorstel[26] zijn:

Nieuw berekeningssysteem

1. Voorgesteld wordt een nieuwe rekensystematiek. Als eerste wordt de behoefte van het kind forfaitair vastgesteld op basis van het netto inkomen dat ouders gezamenlijk genoten voor de scheiding. Bij algemene maatregel van bestuur wordt een tabel vastgesteld waarin de inkomensbedragen zijn opgenomen. Daarna wordt de draagkracht van de ouders forfaitair bepaald op grond van een tweede tabel. Het netto inkomen na de scheiding is hiervoor leidend. Vervolgens wordt een draagkrachtvergelijking gemaakt door de minimumbijdrage van € 50 eerst af te trekken van de draagkracht (= resterende draagkracht) waarna het percentage in de bijdrage kan worden bepaald. Tot slot worden op basis van de overeengekomen zorgverdeling de kindgebonden- en verblijfskosten eveneens op basis van een tabel vastgesteld en wordt de definitieve hoogte van de kinderalimentatie bepaald. Een hardheidsclausule zorgt ervoor dat in uitzonderingsgevallen de hoogte van de uitkering die op basis van het voorstel is berekend, kan worden gecorrigeerd indien het resultaat naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet van een ouder kan worden gevergd.

Afschaffen stiefouderalimentatie

2. Voorgesteld wordt om de onderhoudsplicht van stiefouders af te schaffen. Dat impliceert dat slechts maximaal twee personen onderhoudsplichtig zijn (de juridische ouders, maar er is ook een onderhoudsverplichting voor de partner van de ouder die samen met die ouder gezamenlijk gezag heeft (art. 1:253w BW)) en de verwekker of de levensgezel die heeft ingestemd met een daad die de verwekking van het kind tot gevolg kan hebben gehad (art. 1:394 BW).

WPNR 2018/7220; J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4. Vgl. ook de literatuur in de aanloop naar het wetsvoorstel: A. Roelvink-Verhoeff, 'Kinderalimentatie, 'kijkgeld' of 'wie niet zorgt zal betalen'?', *EB* 2011/11-12; P.A.J.Th. van Teeffelen, 'Vereenvoudiging van het kinderalimentatiestelsel: manoeuvreren tussen rechtvaardigheid en eenvoud', *EB* 2012/4; A. Mulder & M. van Gaalen, 'Vereenvoudiging van kinderalimentatie. Een reactie van de vFAS op het plan voor de nieuwe berekening van kinderalimentatie van de VVD en PvdA', *REP* 2012/1; J.P.M. Bol, 'Kinderalimentatie, de klok 50 jaar terug?' *EB* 2012/4; M. van Yperen-Groenleer, 'Het toepassingsgebied van het Tremarapport', *EB* 2012/4; A. Wakker, 'Is de vereenvoudigde berekening van kinderalimentatie ook een verbetering?', *EB* 2013/2; R.M. Kavelaars-Niekoop, 'Aanpassing normen kinderalimentatie: een gemiste kans' *EB* 2013/6; A. Wakker, 'Beperking van de alimentatieduur: laten advocaten kansen liggen?', *EB* 2013/9; J.P.M. Bol, R. van Coolwijk & J.E.M.C. Moons, 'Kinderalimentatie: een jaar ervaring met de nieuwe tremanormen', *REP* 2014/1; M.L.C.C. de Bruijn-Lückers, 'Een jaar ervaring kinderalimentatie nieuwe stijl', *REP* 2014/2.

26 Vgl. de samenvatting van de voorgestelde wijzigingen door J. Kok & S.F.M. Wortmann, 'Ontwikkelingen in het familierecht: alimentatie en meerouderschap', *WPNR* 2017/7138.

Alimentatieplicht jong meerderjarigen beperken tot studerende kinderen

3. Voorgesteld wordt om de onderhoudsplicht voor studerende kinderen tot 23 jaar te verlengen en om de onderhoudsplicht voor niet-studerende kinderen boven de 18 jaar af te schaffen.

Vaste minimumbijdrage

4. Voorgesteld wordt dat de ouders ongeacht hun inkomen en draagkracht beiden een minimaal bedrag aan het levensonderhoud van hun kinderen moeten besteden. Gedachte is dat het hebben van kinderen nu eenmaal altijd geld kost en verantwoordelijkheid met zich brengt. Gedacht wordt aan het minimumbedrag van € 50. Dit bedrag geldt voor alle kinderen gezamenlijk.

Geen wijziging alimentatie in geval van kinderen uit nieuwe relatie

5. Voorgesteld wordt om de bestaande onderhoudsverplichting van een ouder jegens zijn kinderen ongewijzigd in stand te laten als er uit een nieuwe relatie van die ouder, kinderen worden geboren. Volgens de initiatiefnemers sluit dit aan bij de feitelijke situatie, waarin de halfbroertjes en -zusjes al leefden op het welvaartsniveau dat ontstond na de betaling van de kinderalimentatie voor de oudere kinderen. Mocht er een bedrag aan kinderalimentatie moeten worden vastgesteld voor de halfbroertjes en -zusjes, dan wordt dat gebaseerd op het inkomen waaraan de kinderen al gewend zijn.

Maatregelen tegen onwillige ouders

6. Voorgesteld worden enkele maatregelen om onwillige ouders aan te pakken. In geval ouders verwijtbaar een lager inkomen hebben op het tijdstip van de vaststelling van dat inkomen in het kader van een alimentatieprocedure, zijn de inkomsten van een jaar eerder van toepassing. Voor ouders die geen of onvoldoende inzicht geven in de inkomsten wordt als sanctie de behoefte van het kind van rechtswege op het maximale bedrag vastgesteld, de andere ouder hoeft daarvan slechts € 50 bij te dragen, en de ouder die geen of onvoldoende gegevens verschafte, moet de rest moet betalen.

Over het initiatiefwetsvoorstel heeft de Raad van State[27] kritisch geadviseerd. Dat kritische advies heeft echter (nog) niet geleid tot ingrijpende wijzigingen. Op 18 oktober 2016 heeft de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie verslag uitgebracht. Sedertdien ligt het wetgevingsproces stil, maar wel is aangekondigd dat het voorstel zal worden ingetrokken.[28]

27 Advies RvS, *Kamerstukken II* 2015/16, 34154, nr. 5.
28 Verslag, *Kamerstukken II* 2019/20, 33836, nr. 55, p. 13.

Per 1 april 2013 is de rekensystematiek voor kinderalimentatie aangepast en zijn forfaitaire tabellen geïntroduceerd waarmee de berekening verder is vereenvoudigd. In voormeld advies van de Afdeling advisering van de Raad van State wordt aanbevolen aan te sluiten bij de rekensystematiek van de Tremanormen omdat die zijn waarde inmiddels heeft bewezen. De minister heeft in zijn brief van aangegeven dat uit gevoerde gesprekken naar voren komt dat de huidige Tremanormen goed werkbaar zijn, regelmatig geactualiseerd worden en er geen aanleiding is voor een verdere vereenvoudiging. Volgens de minister zal er altijd een spanning blijven bestaan tussen vereenvoudiging versus het bieden van maatwerk. Een verdere vereenvoudiging zal juist ook weer tot onbegrip kunnen leiden omdat het alimentatiebedrag dan minder of niet meer aansluit op iemands persoonlijke situatie. Een wijziging van de huidige systematiek is daarom wat hem betreft betreft niet aan de orde.[29]

2.2.7. Wetsvoorstel scheiden zonder rechter

Op 18 december 2014 werd ingediend een wetsvoorstel tot om scheiden zonder rechter mogelijk te maken.[30]

Het voorstel behelsde de volgende wijzigingen:

1. De ambtenaar van de burgerlijke stand wordt naast de rechter bevoegd om de echtscheiding uit te spreken als aan de wettelijke voorwaarden is voldaan.
2. Deze voorwaarden zijn:
   - de ambtenaar van de burgerlijke stand is bevoegd;
   - het betreft een gemeenschappelijk echtscheidingsverzoek;
   - de echtgenoten oefenen niet (al dan niet gezamenlijk) het gezag uit over een of meer kinderen. Is dat wel het geval dan zullen ze naar de rechter moeten om de echtscheiding te realiseren en zal bij hun verzoek een ouderschapsplan moeten worden overgelegd (art. 815 lid 2 Rv).
3. Als echtgenoten hun huwelijk door de ambtenaar van de burgerlijke stand door echtscheiding willen laten ontbinden, ze het verzoek daartoe moeten indienen bij de ambtenaar van de burgerlijke stand van de woonplaats van een van hen.

29 Brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 5 december 2019, *Kamerstukken II* 2019/20, 33836, nr. 47.

30 Wijziging van Boek 1 en Boek 10 van het Burgerlijk Wetboek en enige andere wetten betreffende het uitspreken van de echtscheiding en ontbinding van het geregistreerd partnerschap door de ABS, *Kamerstukken* 2014/15-2017/18, 34118. Vgl. over het wetsvoorstel: A. Heida, 'Wet scheiden zonder rechter', *EB* 2014/2; L.H.M. Zonnenberg, 'Scheiden zonder rechter: een gevaarlijke bezuinigingsmaatregel', *EB* 2014/2; M.J. Hüsen, 'Verwerp het wetsvoorstel scheiden zonder rechter!', *EB* 2015/4; P. Vlaardingerbroek, '(Wet) scheiden zonder rechter: maar niet zonder juridische trechter', *FJR* 2015/10; A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: Wetsvoorstel scheiden zonder rechter ingetrokken', *FJR* 2018/1.

4. De ambtenaar van de burgerlijke stand spreekt de beslissing tot echtscheiding niet uit voor de vijftiende dag na de datum waarop het verzoek tot echtscheiding bij hem is ingediend.
5. Ook bij de ambtenaar van de burgerlijke stand is duurzame ontwrichting de grond voor de echtscheiding.
6. Nadat de ambtenaar van de burgerlijke stand heeft vastgesteld dat aan de wettelijke vereisten voor echtscheiding is voldaan spreekt hij de echtscheiding uit en maakt daarvan een akte op.
7. De echtscheiding komt tot stand door inschrijving van deze akte in de registers van de burgerlijke stand.
8. Nadat de echtscheiding is ingeschreven zendt de ambtenaar van de burgerlijke stand een afschrift van de huwelijksakte, waarop de echtscheiding als latere vermelding is toegevoegd, aan de inmiddels ex-echtgenoten en aan de ambtenaar die de echtscheiding heeft uitgesproken.

Dit wetsvoorstel is op 22 november 2017 door de Minister van Justitie en Veiligheid ingetrokken wegens onvoldoende draagvlak in de Tweede Kamer.[31] Daarvoor waren al soortgelijke initiatieven ontplooid die in de Eerste Kamer zijn gestrand.[32]

2.2.8. Wet hervorming kindregelingen

Het wetsvoorstel hervorming kindregelingen is op 10 september 2013 ingediend en bevat een hervorming en versobering van de kindregelingen.[33] Doel hiervan was om de beschikbare middelen op een rechtvaardige en effectieve manier in te zetten voor inkomensondersteuning aan ouders en om arbeidsparticipatie van ouders te bevorderen. Daarnaast is beoogd met dit wetsvoorstel een bijdrage aan het op orde brengen van de overheidsfinanciën te leveren, aldus de Memorie van Toelichting.[34] Deze inmiddels wet geworden wijziging heeft de elf kindregelingen[35] gereduceerd tot vier regelingen met elk een eigen, logisch doel. Per 1 januari 2015 bestaan de volgende kindregelingen:

---

31 Brief van de Minister van Justitie en Veiligheid, *Kamerstukken I* 2017/18, 34775 VI, F.

32 Het Initiatiefwetsvoorstel Luchtenveld Wet beëindiging huwelijk zonder rechterlijke tussenkomst en vormgeving voortgezet ouderschap (*Kamerstukken* 2003/04-2005/06, 29676) en het Wetsvoorstel Introductie echtscheidingsnotaris (*Kamerstukken* 2008/09-2011/12, 31714).

33 Wijziging van de Algemene Kinderbijslagwet, de Wet op het kindgebonden budget, de Wet werk en bijstand, de Wet inkomstenbelasting 2001, de Wet studiefinanciering 2000 en enige andere wetten in verband met hervorming en versobering van de kindregelingen (Wet hervorming kindregelingen), *Kamerstukken* 2012/13-2017/18, 33716. Vgl. ook E.R. Lankester, 'Grote gevolgen wijzigingen fiscale kindregelingen 2015', *REP* 2014/8.

34 MvT, *Kamerstukken II* 2012/13, 33716, nr. 3, p. 1.

35 Deze regelingen waren: a) kinderbijslag; b) kindgebonden budget; c) kinderopvangtoeslag; d) aanvulling op sociaalminimumuitkeringen voor alleenstaande ouders; e) gratis schoolboeken; f) tegemoetkoming onderwijs- en schoolkosten; g) tegemoetkoming ouders thuiswonende gehandicapte kinderen; h) aanvullende alleenstaande ouderkorting; i) combinatiekorting; j) aftrek levensonderhoud kinderen; k) ouderverlofkorting.

Inkomensondersteuning:

1. kinderbijslag: inkomensonafhankelijke tegemoetkoming in de kosten van kinderen;
2. kindgebonden budget: inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de kosten van kinderen, gedifferentieerd naar huishoudtype.

Participatiebevordering:

3. combinatiekorting: fiscale tegemoetkoming voor extra kosten door combinatie werk en zorg voor kinderen;
4. kinderopvangtoeslag: specifieke compensatie voor de kosten van kinderopvang.

De *kinderbijslag* is een bijdrage van de overheid in de kosten van kinderen tot 18 jaar en is onafhankelijk van het inkomen van de ouders.

Het *kindgebonden budget* is bedoeld om gezinnen met lagere inkomens te ondersteunen. In het kindgebonden budget wordt een onderscheid gemaakt naar huishoudtype. Alleenstaande ouders krijgen een hoger bedrag, de *alleenstaande ouderkop*. Met dit extra bedrag wordt de inkomensondersteuning voor alleenstaande ouders met lage inkomens geharmoniseerd, zonder een onderscheid te maken tussen degenen die werken en degenen met een uitkering.

De *combinatiekorting* is een generieke fiscale tegemoetkoming aan ouders, waardoor werken meer loont. De overheid wenst dat meer mensen aan het arbeidsproces gaan deelnemen.

De *kinderopvangtoeslag* is een specifieke tegemoetkoming voor de kosten van formele kinderopvang.

De alleenstaande ouder die een bijstandsuitkering heeft, krijgt vanaf 1 januari 2015 geen alleenstaande oudertoeslag meer. Deze alleenstaande ouder krijgt dus feitelijk minder bijstand. Alleen verleende bijstand kan worden verhaald op de onderhoudsplichtige en niet een kindgebonden budget of een alleenstaande ouderkop.

De alleenstaande ouder die werkt had tot 1 januari 2015 recht op een (aanvullende) alleenstaande ouderkorting. Door het wegvallen van de (aanvullende) alleenstaande ouderkorting verliest deze ouder een korting op de inkomstenbelasting. De draagkracht van deze ouder vermindert als gevolg van het wegvallen van deze belastingmaatregel.

De daling van de inkomsten uit hoofde van de bijstand wordt deels gecompenseerd met een verhoging van het kindgebonden budget en de alleenstaande ouderkop. De daling van de draagkracht van de alleenstaande ouder die eigen inkomsten

genereert, is afhankelijk van de hoogte van het inkomen en/of de omvang van het vermogen.[36]

2.3. Literatuur en jurisprudentie

2.3.1. Inleiding

Alle reguliere juridische handboeken[37] besteden aandacht aan de relevante onderwerpen rondom alimentatie. Slechts sporadisch wordt aandacht besteed aan de thematiek rondom de onderzoeksvragen.[38] Drie proefschriften zijn verschenen rondom alimentatie: het proefschrift van Dijksterhuis over de rechterlijke normering van alimentatie,[39] dat van Jonker over kinderalimentatie[40] en dat van Spalter[41] over partneralimentatie. Vermeld moet ook worden de bundel onder redactie van Antokolskaia en Breederveld naar knelpunten van partner- en kinderalimentatie.[42] Verweven met de bespreking van de literatuur is de bespreking van de relevante rechtspraak vanaf 2010. De aandacht gaat hierbij niet zozeer uit naar de inhoud van al die uitspraken, als wel naar de specifiek voor de onderzoeksvragen relevante kwesties die in de literatuur aan de orde zijn gesteld of onderwerp van rechtspraak zijn geweest in de gemelde periode. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om een volledig overzicht te geven van de rechtspraak en literatuur rondom alimentatie. Daarvoor wordt verwezen naar de reguliere handboeken.

---

36 Vorenstaande samenvatting is uit: A.N. Labohm, 'Wet hervorming kindregelingen en kinderalimentatie', *EB* 2015/1.

37 Onder reguliere handboeken worden begrepen: *Asser/De Boer, Kolkman & Salomons 1-II* 2016; M.J.A. van Mourik, L.C.A. Verstappen & W. Burgerhart (m.m.v. F.M.H. Hoens, J.G. Knot, M.L.C.C. Lückers, M.J.J.R. van Mourik & G.M.C.M. Staats), *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding, Delen A en B*, Publicaties vanwege het Centrum voor Notarieel Recht, Deventer: Wolters Kluwer 2020; S.F.M. Wortmann (hoofdred.), *Groene Serie Personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer (losbl. en online); M.L.C.C. De Bruijn-Lückers, *'Monografieën (echt)scheidingsrecht deel 4 – Alimentatieverplichtingen,* Den Haag: Sdu 2020.

38 Zoals bijvoorbeeld M.V. Antokolskaia & B. Breederveld (red.), 'Partner- en kinderalimentatie: knelpunten en voorstellen voor verbetering' (*Familie & Recht, deel 6*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013.

39 B.M. Dijksterhuis, *Rechters normeren de alimentatiehoogte. Een empirisch onderzoek naar rechterlijke samenwerking in de Werkgroep Alimentatienormen (1975-2007)* (diss. Leiden), Leiden: Leiden University Press 2008.

40 M. Jonker, *Het recht van kinderen op levensonderhoud: een gedeelde zorg. Een rechtsvergelijking tussen Nederland, Noorwegen en Zweden* (diss. Utrecht; Familie & Recht, deel 3), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, zie hierover: A.N. Labohm, 'Onderhoudsverplichtingen voortvloeiende uit het familierecht, twee proefschriften', *FJR* 2014/3.

41 N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, zie hierover: A.N. Labohm, 'Onderhoudsverplichtingen voortvloeiende uit het familierecht, twee proefschriften', *FJR* 2014/3.

42 M.V. Antokolskaia & B. Breederveld (red.), 'Partner- en kinderalimentatie: knelpunten en voorstellen voor verbetering' (*Familie & Recht, deel 6*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013.

2.3.2. Grondslag alimentatie

2.3.2.1. Algemeen

De grondslag van partneralimentatie vloeit voort uit het huwelijk, die van kinderalimentatie uit (aan)verwantschap, het zijn van verwekker of uit gezagsverhoudingen. Het huwelijk kan eindigen, uiteindelijk door de dood; verwantschap en het zijn van verwekker doorgaans niet,[43] ook niet door de dood. Minderjarigen en in mindere mate jong meerderjarigen hebben altijd hulp en ondersteuning nodig in hun groei naar volwassenheid en het bereiken van economische en sociaal psychologische zelfstandigheid. Gescheiden partners zijn volwassen en kunnen onder omstandigheden hulp en ondersteuning nodig hebben om economische zelfstandigheid op te bouwen. De verschillen tussen beide relaties verklaren de verschillen tussen beide alimentatievormen, met name omvang en duur. De acceptatie van alimentatie is in hoge mate afhankelijk van het antwoord op de vraag waarom alimentatie moet worden betaald. De waaromvraag kan de inhoudelijke legitimatie aan alimentatie verschaffen. Het gaat om de alimentatiegrondslag.

2.3.2.2. Partneralimentatie

De Hoge Raad heeft van oudsher geoordeeld dat de alimentatieplicht tussen echtgenoten uiteindelijk berust op de levensgemeenschap.[44] Bij de limitering van alimentatie in 1994 wordt dit nog eens verduidelijkt:

> "... dat de grond voor een alimentatieverplichting gelegen is in de omstandigheid dat de echtgenoten door met elkaar te huwen de verantwoordelijkheid voor elkaars bestaan op zich hebben genomen, welke verantwoordelijkheid bij scheiding niet zonder meer eindigt."[45]

Spalter onderscheidt twee mogelijke grondslagen voor partneralimentatie: voortdurende solidariteit en huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit.[46] Spalter schrijft:

---

43 Denkbaar is dat bloedverwantschap eindigt door bijvoorbeeld vernietiging van de erkenning (art. 1:205 BW) of door herroeping van de adoptie (art. 1:231 BW).

44 HR 2 april 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4364, *NJ* 1982/374: "berust de alimentatieplicht jegens een gewezen echtgenoot op de levensgemeenschap zoals die door het huwelijk is geschapen, welke gemeenschap in de alimentatieplicht haar werking behoudt ook al wordt de huwelijksband geslaakt"; zie ook HR 9 februari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9900, *NJ* 2001/216.

45 MvT, *Kamerstukken II*, 1985/86, 19295, nr. 3, p. 2, verwijzend naar het in november 1981 uitgebrachte rapport 'Grenzen aan de alimentatieduur' van de door de regering ingestelde interdepartementale werkgroep limitering alimentatie.

46 N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013.

> "Vanaf de inwerkingtreding van het huidige partneralimentatierecht in 1971 tot op heden, kunnen tal van opvattingen die over de rechtvaardiging van partneralimentatie bestaan, grofweg worden ingedeeld naar twee categorieën waarin partneralimentatie aan de ene kant een strikt alimentair karakter heeft en aan de andere kant een compensatoir karakter heeft. Bij de alimentaire kwalificatie van partneralimentatie wordt net zoals vóór 1971, de grondslag gevonden in de voortdurende solidariteit. De opvattingen die echter uitgaan van een compensatoir karakter van partneralimentatie, zijn te herleiden naar de grondslag huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit."[47]

Dit onderscheid in twee grondslagen leidt in haar opvatting tot verschillende regels voor de onderhoudsplicht die is gebaseerd op de grondslag voortdurende solidariteit en voor de onderhoudsplicht die de huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit als grondslag heeft. Deze twee grondslagen worden volgens haar meestal niet duidelijk van elkaar onderscheiden, wat verschillende knelpunten tot gevolg kan hebben. Vooral de niet-financiële factoren vormen een belangrijk hulpmiddel voor de vaststelling van welke grondslag in concreto sprake is. Men denke daarbij aan de ongelijke rolverdeling die tussen echtgenoten tijdens het huwelijk heeft bestaan, de leeftijd van de gescheiden echtgenoot die om partneralimentatie verzoekt, diens gezondheidstoestand, de huwelijksduur en wangedrag.[48]

In de literatuur is behoorlijk gediscussieerd over de partneralimentatiegrondslag. Hierna worden enkele auteurs aan het woord gelaten, die opmerkingen over de partneralimentatiegrondslag hebben gemaakt, mede naar aanleiding van het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie.

Asser/De Boer, Kolkman & Salomons schrijven dat noch de Principles, noch het Nederlandse recht onderscheid maakt tussen de beide grondslagen die Spalter noemt: er bestaat slechts één type alimentatieverplichting.[49] Ook zij zijn evenwel van mening dat voor de alimentatieplicht na echtscheiding twee grondslagen kunnen worden aangewezen: lotsverbondenheid, dat wil zeggen nahuwelijkse solidariteit tussen de ex-echtgenoten, en compensatie voor de huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit.[50]

---

47 N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 67, besproken door A. Heida, 'Partneralimentatie, van lotsverbondenheid tot solidariteit', *EB* 2014/4 en A.N. Labohm, 'Onderhoudsverplichtingen voortvloeiende uit het familierecht, twee proefschriften', *FJR* 2014/3.

48 N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 69.

49 J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven,* nr. 634, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

50 J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven,* nr. 633, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

Wesdorp oppert de mogelijkheid om naar Duits voorbeeld verschillende alimentatiegronden wettelijk te verankeren, zodat zowel de alimentatiegerechtigde als de alimentatieplichtige begrijpen waarom een bepaalde alimentatieduur redelijk moet worden geacht.[51]

Dorhout en De Bie-Koopman wezen er al voor de indiening van het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie op, dat de vrouw een grotere verantwoordelijkheid om in haar eigen levensonderhoud te voorzien en de man mag/moet met betrekking tot zijn dienstverband een stap terug doen als de verzorging van de kinderen dit eist. Man en vrouw schuiven met betrekking tot de verantwoordelijkheid voor de opvoeding en verzorging van de kinderen en voor het verwerven van inkomen naar elkaar toe. Toch lijkt het er volgens hen op dit moment op dat er meer van de vrouw wordt verlangd dan van de man. De cijfers laten immers zien dat de vrouw tijdens het huwelijk nog steeds het grootste gedeelte van de zorg voor de kinderen op zich neemt, maar na dit huwelijk moet de vrouw alles in het werk stellen om haar eigen inkomen te verwerven. De man wordt op zijn beurt weliswaar verplicht om een groter aandeel in de verzorging van de kinderen op zich te nemen, maar de vrouw wordt opgezadeld met de financiële consequenties daarvan. Dorhout en De Bie-Koopman zien onder de huidige wettelijke maatstaven om de hoogte van de alimentatie te bepalen geen oplossing voor dit probleem.[52]

Schrama schreef eveneens in de aanloop naar het wetsvoorstel, dat het traditionele kostwinnersmodel weliswaar vervangen is door het anderhalfverdienersmodel, maar dat van een gelijke verdeling van zorg en arbeid tussen mannen en vrouwen voor en na een scheiding bepaald geen sprake is.[53] De problemen lossen we volgens haar niet op door aan de 'achterkant' de bescherming te verkleinen; beleid gericht op de 'voorkant', namelijk een grotere arbeidsparticipatie van vrouwen en een groter deel van de zorg door mannen, is wellicht effectiever. Zij wijst erop dat de wetgevingsinitiatieven rondom alimentatie en huwelijksvermogensrecht laten zien dat de urgentie hoog is om na te denken over een nieuw model relatierecht, zoals een zorggerelateerd model, waarin gevolgen worden verbonden aan zorg voor kinderen en ouders en ouderen, of dat nu in getrouwde status is, of niet.[54]

Pieters wijst het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie af. Het bestaande systeem was wat hem betreft zo slecht nog niet omdat het advocaten en rechters voldoende mogelijkheden biedt om maatwerk te verrichten. Dat partneralimentatie niet altijd goed uitpakt ligt naar zijn mening lang niet altijd aan het systeem. Hij ziet in zijn praktijk weliswaar dat alimentatieontvangers zich meer inspanningen zouden kunnen

51 M.E. Wesdorp, 'Voorstellen partneralimentatie kritisch belicht', *REP* 2012/8.
52 P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Emancipatie in het alimentatierecht, zegen of zorg?', *FJR* 2011/5.
53 W.M. Schrama, 'Partneralimentatie: geld vangen door bankhangen?', *FJR* 2012/5.
54 W.M. Schrama, 'Initiatiefwetsvoorstellen reflecteren de toekomst en het verleden, maar niet het heden', *FJR* 2014/1.

getroosten om inkomen te genereren, maar de arbeidsmarkt heeft ook zo zijn beperkingen. Binnen het huidige systeem kan er wel beter gezorgd worden voor diegenen die het echt nodig hebben, tot wie ook de kinderen behoren. Hij uit kritiek dat de initiatiefnemers praktijkkennis ontberen.[55]

Ook Spalter uit kritiek op de oorspronkelijk voorgestelde grondslagwijziging voor de toekenning, duur en hoogte en de mogelijkheid om partneralimentatie reeds in de huwelijkse voorwaarden uit te sluiten. Daarmee wordt volgens haar afbreuk gedaan op de bescherming van de financieel zwakkere partij in het huwelijk. Hierdoor wordt de samenleving verantwoordelijk voor het levensonderhoud van behoeftige ex-echtgenoten in plaats van de draagkrachtige ex-partners en wordt afbreuk gedaan aan de posthuwelijkse solidariteit.[56]

Dijksterhuis is kritisch over de aannames in het wetgevingsproces van de Wet herziening partneralimentatie. Zij signaleert een discrepantie tussen de veronderstellingen van de initiatiefnemers en empirische data. De nadruk ligt in het initiatiefvoorstel en het politieke debat sterk op de vraag welke duur van partneralimentatie rechtvaardig is. Achteruitgang in welvaart en welzijn na de scheiding lijken echter eerder een maatschappelijk probleem te zijn.[57]

Van Coolwijk constateert dat de wet het alimentatierekenen niet simpeler heeft gemaakt omdat grondslag en rekenmethode niet zijn gewijzigd. Hij denkt dat de verkorting in grote lijnen aansluit bij het draagvlak in de maatschappij mits er ruimte is voor maatwerk. In het geval de alimentatiegerechtigde 50 jaar of ouder is en langer dan 15 jaar gehuwd is, is de termijn al snel langer dan 5 jaar. Ook biedt de hardheidsclausule meer ruimte voor maatwerk, maar het antwoord op de vraag in welke gevallen een succesvol beroep kan worden gedaan op de hardheidsclausule blijft nog ongewis. Dit kan aanleiding vormen om aan de mediation- of onderhandelingstafel ook te bespreken of een verlenging na de termijn aan de orde is en onderdeel van de afspraken kan zijn.[58]

Uit deze opsomming blijkt dat de kritiek vanuit de literatuur zich vooral richt op de als eenzijdig ervaren grondslagwijziging in het oorspronkelijke wetsvoorstel van voortdurende solidariteit naar huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit. Daarmee wordt onvoldoende rekening gehouden met de in de praktijk nog steeds veel voorkomende rolverdeling tussen echtgenoten en de daarmee verband houdende achterstand van met name vrouwen op de arbeidsmarkt, hetgeen het voor

55 I.J. Pieters, 'Het wetsvoorstel Wet Herziening Partneralimentatie: het wettelijk en financieel kader van partneralimentatie gaat wezenlijk op de schop', *FJR* 2015/11.

56 N.D. Spalter, 'Het initiatiefwetsvoorstel 'Wet herziening partneralimentatie': partneralimentatie eerlijker, simpeler en korter?', *FJR* 2017/4.

57 B.M. Dijksterhuis, 'Het aangenomen initiatiefvoorstel Wet herziening partneralimentatie: veronderstellingen en empirie', *FJR* 2019/9.

58 R. van Coolwijk, 'Wet herziening partneralimentatie door de bril van een advocaat', *FJR* 2019/9.

hen extra moeilijk maakt om economische zelfstandigheid op te bouwen, zeker als zij dit ook moeten combineren met de zorg voor kinderen. Ook na wijziging van het wetsvoorstel waarbij nog enkel de duurbeperking in stand is gelaten, blijft deze kritiek opgeld doen omdat het na deze duurbeperking voor met name economisch kwetsbare vrouwen moeilijker wordt om aanspraak te maken op alimentatie langer dan de wettelijke termijn van vijf jaar.

Een interessante gedachte is het voorstel van Spalter zorgalimentatie te introduceren ter compensatie van een ongelijke verdeling van zorg.[59] Zorgalimentatie is een vorm van partneralimentatie die kan worden toegekend aan de behoeftige ouder die na de echtscheiding de zorg heeft voor een of meerdere gemeenschappelijke kinderen. Tussen de ex-echtgenoten moet sprake zijn van een ongelijke verdeling van de zorg voor de kinderen. In de praktijk zal deze categorie de belangrijkste plaats innemen. Door zorgalimentatie komt het belang van het kind beter in het partneralimentatierecht tot uitdrukking. Hierin zou men een nieuwe alimentatiegrondslag kunnen ontwaren.

Ook Bol vindt dat alleenstaande ouders na scheiding onevenredig zwaar worden belast door de ongelijke verdeling van de zorg. De kinderalimentatie dekt de directe kosten van de kinderen, maar niet het verlies aan verdiencapaciteit. De overheid doet veel om het inkomen van alleenstaande ouders op peil te houden, maar dit leidt niet tot een betere verdeling van de zorg. Het voorstel van Roelvink[60] om de onderhoudsbijdrage van de ouders via de Belastingdienst te innen kan volgens Bol leiden tot minder ruzie tussen gescheiden ouders en minder juridische procedures, maar ontlast de alleenstaande ouder niet. De structurele oplossing wordt gevonden als de zorg voor en de kosten van kinderen worden beschouwd als twee kanten van dezelfde medaille: als de ene ouder een onevenredig groot deel van de zorg op zich neemt dient daar een financiële vergoeding van de andere ouder tegenover te staan. Het voorstel van Spalter om zorgalimentatie in te voeren ter compensatie van een ongelijke verdeling van zorg is een welkome bijdrage dat serieuze aandacht verdient. De essentie van zorgalimentatie is dat de hoofdverzorger betaald wordt als zij meer dan de helft van de tijd voor de kinderen zorgt. Het voorstel voor zorgalimentatie kan worden uitgewerkt naar het model van de kosten van kinderopvang: deels te betalen voor de zorg plichtige ouder, deels door de overheid als kinderopvangtoeslag, aldus Bol.[61]

Er bestaat veel gepubliceerde jurisprudentie rondom de vraag of grievend gedrag van een echtgenoot ertoe kan leiden dat lotsverbondenheid als grondslag voor

59 N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 315.
60 A. Roelvink-Verhoeff, 'Onderhoudsverplichtingen: een slagveld na een decennium veranderende regelgeving?', *EB* 2015/5.
61 J.P.M. Bol, 'Méér dan brood alleen: een pleidooi voor zorgalimentatie', *REP* 2015/7.

partneralimentatie kan komen te vervallen.[62] Er zijn ook andere gevallen waarin in de jurisprudentie lotsverbondenheid geacht wordt te ontbreken. Zo bijvoorbeeld wanneer echtgenoten tijdens het huwelijk lange tijd gescheiden hebben geleefd.[63] Of wanneer sprake is van een kort huwelijk[64] dan wel de aard van het huwelijk en de bijzondere omstandigheden.[65]

Over de vraag of enigerlei vorm van partneralimentatie ook zou moeten worden toegekend aan ongehuwd samenwonenden die uit elkaar gaan, bestaat ruime aandacht in de literatuur. Naar aanleiding van het rapport 'Koude uitsluiting' hebben Van Coolwijk en Van Gaalen gepleit voor de invoeren van een 'verzorgingstoeslag' aan de ongehuwde moeder na het verbreken van de relatie.[66]

Het verschil tussen gehuwd en ongehuwd samenwonen doet zich op talrijke punten gevoelen, met name op het terrein van het procesrecht en het fiscale recht.[67] Zie ook hoofdstuk 7, waarin uitgebreid ingegaan wordt op de vraag of alimentatie ook tussen informele samenwoners zou moeten worden ingevoerd.

2.3.2.3. Kinderalimentatie

De verplichting om kinderalimentatie te betalen wortelt in de verplichtingen en verantwoordelijkheden die een ouder jegens zijn kinderen heeft. Kinderalimentatie vloeit met name voort uit verwantschap. Die houdt niet op bij het stranden van de relatie met de andere ouder. In het ouder-zijn wordt derhalve de grondslag gevonden

---

62 Hof Arnhem-Leeuwarden 8 oktober 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:7574, *FJR* 2014/49.1; Hof 's-Hertogenbosch 10 juli 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:2117, FJR 2015/40.7, *EB* 2014/86; Rb. Noord-Holland 19 november 2014, ECLI:NL:RBNNE:2014:6497, *FJR* 2015/40.5; Hof Arnhem-Leeuwarden 27 oktober 2014, ECLI:NL:GHARL:2014:7815, *FJR* 2015/40.6; Hof 's-Hertogenbosch 29 januari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:248, *EB* 2015/37; Hof Arnhem-Leeuwarden 12 mei 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:3378, *FJR* 2016/41.3; Hof Arnhem-Leeuwarden 12 november 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:8558, *FJR* 2016/41.2; Hof Arnhem-Leeuwarden 4 februari 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:1043, *EB* 2016/47; Hof Den Haag 13 april 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:1249, *FJR* 2016/41.1; Hof Arnhem-Leeuwarden 30 juni 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:5326; Hof Arnhem-Leeuwarden 26 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:609, *FJR* 2017/40.5; Hof Arnhem-Leeuwarden 20 juli 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:6321, *EB* 2017/80; Rb. Den Haag 25 januari 2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:596, *EB* 2019/50; Hof 's-Hertogenbosch 2 mei 2019, ECLI:NL:GHSHE:2019:1650, *EB* 2019/73. Zie echter ook zaken waarin wangedrag niet leidde tot het wegvallen van lotsverbondenheid: Hof Arnhem-Leeuwarden 8 maart 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:1893; Hof Amsterdam 1 november 2015, ECLI:NL:GHAMS:2015:5105; Hof Arnhem-Leeuwarden 18 juni 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:4495. Vgl. ook S.P. van der Meer, 'Wangedrag bij alimentatie', *EB* 2018/3; K.A. Boshouwers, 'Grievend gedrag en partneralimentatie', *REP* 2010/2.

63 Hof Den Haag 22 maart 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:892, *FJR* 2017/40.1.

64 Hof 's-Hertogenbosch 1 mei 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:1240, *FJR* 2014/49.4; Hof Den Haag 18 maart 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:871, *FJR* 2015/40.11: "De lotsverbondenheid brengt dus in dit geval niet met zich mede dat de vrouw in een levensstandaard moet worden gebracht die gelijk is aan de standaard die gevoerd kon worden in de korte huwelijkse periode."

65 Hof Arnhem-Leeuwarden 19 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:449, *FJR* 2017/40.2.

66 R. van Coolwijk & M.S. van Gaalen, 'Het rapport Koude Uitsluiting nader besproken', *FJR* 2013/2.

67 F. van den Barselaar, 'Fiscale aspecten van de verbreking van samenwoning', *REP* 2010/5.

om kinderalimentatie te betalen. Alimentatieplicht die voortvloeit uit stiefouderschap of gezag heeft dezelfde achtergrond: de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van minderjarige kinderen. Daarover is vrijwel iedereen het eens en bestaat weinig tot geen discussie in de literatuur.

Wel bestaat veel discussie in de literatuur over stiefouderalimentatieplicht. De stiefouder is immers geen bloedverwant, wel aanverwant. De wettelijke alimentatieplicht van de stiefouder staat naast die van de ouders, maar is wat duur betreft anders vorm gegeven. Onder meer het gegeven dat drie personen alimentatieplichtig kunnen zijn, creëert een verschil met kinderen zonder een stiefouder en maakt het berekenen ingewikkeld.[68] In de literatuur wordt geworsteld met deze problematiek.[69]

Van Teeffelen wijst erop dat de positie van de stiefouder in de Nederlandse wet onevenwichtig is. De juridische stiefouder heeft in beginsel geen gezag, maar wel een rechtstreekse onderhoudsverplichting jegens zijn stiefkind op grond van art. 1:395 BW en art. 1:395a BW. Die onderhoudsverplichting vloeit echter (indirect) ook al voort uit art. 1:82 BW (jo. art. 1:80b BW). Is de juridische stiefouder tevens belast met het gezag, dan duurt zijn onderhoudsverplichting jegens het stiefkind voort ná het verbreken van de samenwoning. De 'feitelijke' stiefouder, die niet-gehuwd of geregistreerd partner is doch samenwoont met een ouder en zijn of haar kind, heeft in beginsel geen gezag maar ook geen onderhoudsverplichting jegens dat kind.[70] Datzelfde geldt in beginsel voor de biologische vader als het kind een ander als wettige ouder heeft.[71] Buitenlandse stelsels kennen evenmin een dergelijke gunstige

68 Hof Arnhem-Leeuwarden 17 januari 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:BZ0641. Uit HR 13 juli 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX1295, *NJ* 2012/498, volgt dat indien de onderhoudsverplichting van de stiefouder samenvalt met die van de ouder van de kinderen, op grond van art. 1:397 lid 2 BW geldt dat de omvang van ieders onderhoudsverplichting afhangt van de omstandigheden van het geval, waarbij als belangrijke factoren in het bijzonder gelden het gegeven dat tussen de ouder en het kind een nauwere verwantschap bestaat dan tussen de stiefouder en het stiefkind, de draagkracht van de ouder en de stiefouder en de feitelijke verhouding tot ieder van de onderhoudsplichtigen.

69 M.A. Zon, 'Kinderalimentatie in samengestelde gezinnen', *EB* 2011/11-12 en M.L.C.C. De Bruijn-Lückers, 'De complexiteit van het samengestelde gezin', *EB* 2014/7-8; A. Wakker, 'De alimentatieplicht van de stiefouder: afschaffen graag!', *EB* 2018/5.

70 Zie echter: Hof Den Haag 19 maart 2014, ECLI:NL:GHDHA:2014:943: "Immers hoewel de nieuwe partner geen wettelijke onderhoudsverplichting heeft, kan, indien tussen de nieuwe partner en de minderjarigen een familierechtelijke betrekking als bedoeld in artikel 8 EVRM wordt aangenomen, mogelijkerwijs een onderhoudsverplichting van de nieuwe partner jegens de minderjarigen ontstaan, aangezien family life ook financiële verplichtingen zoals aanspraak op onderhoud meebrengt."

71 Zie echter ook: Rb. Noord-Holland 26 november 2014, ECLI:NL:RBNHO:2014:11096, *EB* 2015/26: "Indien tussen het kind en zijn biologische vader een als familie- en gezinsleven in de zin van art. 8 EVRM aan te merken betrekking bestaat, wordt de regel dat aan art. 1:394 BW geen aanspraak op een kinderbijdrage kan worden ontleend doorbroken voor zover art. 8 EVRM dat eist, omdat het verdrag in zoverre een positieve verplichting oplegt om het kind een aanspraak op levensonderhoud jegens zijn biologische vader toe te kennen. Een zodanige doorbreking van het in de wet neergelegde stelsel moet met name worden aangenomen voor het geval dat blijkt dat de wettige vader niet in staat is om in het levensonderhoud van het kind te voorzien of dat zulks op andere grond niet in rechte kan worden afgedwongen dan wel dat van de moeder redelijkerwijs niet kan

positie aan de stiefouder toe. Van Teeffelen vindt dat de onderhoudsverplichting van de stiefouder beter geregeld kan worden door deze subsidiair te maken en in rangorde pas ná de onderhoudsverplichting van de niet-verzorgende ouder te laten komen.[72]

Zon stelt dat er twee veel voorkomende problematische situaties zijn:

1. vader kan minder betalen voor zijn eigen kinderen en zijn ex-echtgenote door zijn huwelijk met een nieuwe partner die zelf kinderen heeft voor wie hij door zijn huwelijk onderhoudsplichtig wordt;
2. vader wil minder betalen omdat moeder trouwt met een nieuwe partner, die daardoor mede onderhoudsplichtig wordt voor kinderen in hun gezin.

Door de alimentatieverplichting van de stiefouder te laten vervallen of aanvullend te maken worden deze effecten geneutraliseerd.[73]

Schrama beargumenteert dat dogmatisch bezien een fundamenteel verschil in de grondslag voor de beide alimentatieplichten jegens kinderen en stiefkinderen bestaat:

> "Ouders hebben bestaansverantwoordelijkheid voor het kind, terwijl stiefouders 'slechts' hebben besloten om in een formele relatie met een ouder van het kind te leven en daarmee duurzaam voor het kind te zorgen. In het eerste geval nemen de ouders de beslissing om een kind op de wereld te zetten en daarvoor te zorgen; in het tweede geval wordt de stap gezet een formele relatie te sluiten met de ouder van een al bestaand kind, voor wie de stiefouder de zorg op zich neemt. Deze twee grondslagen zijn dermate verschillend dat in bijna alle rechtsgebieden grote verschillen worden gemaakt tussen de juridische status van ouder en die van stiefouder, denk bijvoorbeeld aan gezag, erfrecht en naamrecht.
>
> Een argument dat in deze discussie een rol zou kunnen spelen, is dat de maatschappelijke en juridische realiteit ten opzichte van de jaren zeventig van de twintigste eeuw veranderd is. In welke richting dat argument wijst, is niet meteen duidelijk. Niet alleen zijn er meer nieuwe gezinnen met stiefouders en stiefkinderen, maar ook de rol van de ouders is veranderd, zowel maatschappelijk als juridisch. Gelijkwaardig ouderschap van ouders na scheiding is belangrijker geworden. Vaders van nu hebben door de bank genomen na scheiding een andere rol in het leven van hun kinderen dan in die tijd, toen ze na een scheiding vaak (deels) uit beeld verdwenen. Misschien is het, mede gelet daarop, tijd om de alimentatieplicht van de stiefouderverplichting kritisch tegen het licht te houden. Aan de ene kant speelt daarbij het beschermingsbeginsel een rol waarbij gestreefd wordt naar een goede financiële bescherming van het kind ten opzichte van degenen die hem opvoeden en verzorgen. Aan de andere kant is van belang dat de onderlinge verhouding tussen de

---

worden gevergd dat zij hem ter zake aanspreekt." Vgl. ook HR 26 april 1996, ECLI:NL:HR:1996:AD2542, *NJ* 1997/119, m.nt. J. de Boer.

72 P.A.J.Th. van Teeffelen, 'De onderhoudsplicht van de stiefouder, bezien in nationaal en internationaal perspectief', *FJR* 2012/5.

73 M.A. Zon, 'Kinderalimentatie in samengestelde gezinnen', *EB* 2011/11-12.

verschillende grondslagen voor alimentatie in verhouding behoren te staan tot elkaar, zeker in een tijd waarin beide ouders na scheiding vaak een belangrijke rol in het leven van het kind blijven vervullen. Zo is aan het verwekkerschap (wel sprake van bestaansverantwoordelijkheid, geen sociale ouder) een secundaire alimentatieplicht verbonden, en aan de sociale ouder met gezag een aan het gezag gekoppelde alimentatieplicht. Gelet daarop is de alimentatieplicht van de stiefouder een (te?) stevige."[74]

Tegenover de vrij algemeen gehoorde kritiek op de stiefouderalimentatie[75] staat ook enige steun. Lieber wijst op de feitelijke zorg en de kosten die de stiefouder door zijn huwelijk voor zijn pleegkind draagt en de daarin gelegen rechtvaardiging voor zijn onderhoudsplicht, zeker als de stiefouder met de ouder het gezag heeft. Hij vindt dat te eenzijdig wordt gefocust op eenvoud en dat daarmee andere belangen van het kind in een samengesteld gezin volledig buiten beschouwing blijven. De huidige regeling biedt de rechter al de mogelijkheid maatwerk te leveren; door schrapping komt die mogelijkheid te vervallen.[76]

Een andere, niet vaak in de literatuur besproken grondslag voor kinderalimentatie is dat moet worden voorkomen dat behoefte en behoeftigheid op de samenleving wordt afgewenteld. Bijstand is een vangnet. Vanwege het complementaire karakter van bijstand, wordt bij een aanvraag voor bijstand eerst gekeken naar de eigen middelen, waaronder de aanspraak op alimentatie. Dit komt tot uitdrukking in de verhaalspositie van de bijstand verlenende gemeente.

Bol geeft aan dat na de invoering van de Wet hervorming kindregelingen in 2015 gemeenten worstelden met de vraag of bijstand nog wel kan worden verhaald nu de kosten van de kinderen in een bijstandssituatie geheel gedekt kunnen worden door het kindgebonden budget. Deze discussie lijkt nu te zijn beslecht ten gunste van het beginsel van de onsplitsbaarheid van de verleende bijstand.[77] Onsplitsbaarheid houdt in dat de bijstandsgerechtigde de volledige zorg heeft voor alle tot zijn

74 PFR-Updates 2015/0006, zie https://www.pfr-updates.nl/commentaar/207385?skip_boomportal_auth=1, geraadpleegd op 19 oktober 2020.

75 Zie o.a. M.A. Zon, 'Kinderalimentatie in samengestelde gezinnen', *EB* 2011/11-12; A.N. Labohm, 'Kan kinderalimentatie op eenvoudige wijze worden vastgesteld?', *EB* 2014/4; M.L.C.C. De Bruijn-Lückers, 'De complexiteit van het samengestelde gezin', *EB* 2014/7-8 en in Van Mourik, Verstappen & Burgerhart (red.), Handboek scheiding 2020/B.7.7.7; P.A.J.Th. van Teeffelen, 'De onderhoudsplicht van de stiefouder, bezien in nationaal en internationaal perspectief', *FJR* 2012/5 en P.A.J.Th. van Teeffelen, 'Het (stief)kind van de rekening', *FJR* 2014/4; A. Wakker, 'De alimentatieplicht van de stiefouder: afschaffen graag!', *EB* 2018/5; S.F.M. Wortmann, GS Personen- en familierecht, art. 1:392 BW, aant. 2A. Het initiatief-wetsvoorstel tot herziening van de kinderalimentatie (*Kamerstukken II* 2014/15-2016/17, 34154, 1-8) strekte tot afschaffing van de onderhoudsverplichting van de stiefouder; zie voor de achtergronden MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34154, nr. 3, p. 18-19.

76 J.H. Lieber, 'Afschaffing onderhoudsplicht stiefouder: denk er nog eens goed over na!', *FJR* 2018/7-8.

77 Hof Den Haag 27 januari 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:116. Zie ook de lagere jurisprudentie vermeld in P.M. Bol, 'Actualiteiten van het bijstandsverhaal', *REP* 2016/2.

last behorende kinderen.[78] De uitkering wordt verstrekt voor het gehele gezin en alle middelen die leden van het gezin ontvangen worden daarbij in aanmerking genomen, waaronder ook de kinderalimentatie. Op grond van dit beginsel betalen minderjarige inwonende kinderen voor het levensonderhoud van hun bijstandsafhankelijke ouder. De wettelijke grondslag daarvan is te vinden in art. 1:392 BW en art. 62 van de Participatiewet. Feitelijk draagt het kind, en niet de ex-partner, met de voor hem bedoelde kinderalimentatie bij in de kosten van onderhoud van zijn ouder, al wordt dit nergens met zoveel woorden gezegd volgens Bol. Verhaal blijft na 1 januari 2015 mogelijk op de onderhoudsplichtige ouder, ook als er jegens de ex-partner geen onderhoudsverplichting is. De gemeente kán ervoor kiezen de uitkering niet op de onderhoudsplichtige te verhalen maar te eisen dat de onderhoudsgerechtigde zelf kinder- of partneralimentatie vordert, al of niet via een gerechtelijke procedure, zo stelt Bol. Het kindgebondenbudget dient bij de draagkracht van de onderhoudsgerechtigde te worden opgeteld[79] en vormt derhalve onderwerp van bijstandsverhaal. De wijze waarop het bedrag van de verhaalsbijdrage wordt vastgesteld laat ruimte voor discussie, zo laat de rechtspraak zien. Gemeenten lijken niet altijd dezelfde rekenregels toe te passen en ook de beleidsregels van de gemeente zelf kunnen de uitkomst van het bijstandsverhaal beïnvloeden. Het blijft dus nodig ook in bijstandsverhaalszaken de beleidsregels van de gemeente te bestuderen en kritisch te zijn over de wijze waarop het bedrag wordt vastgesteld.[80]

In de literatuur wordt ook door Kuus aangegeven dat gemeenten de uitvoering van de alimentatiebeschikking zelf overnemen door middel van een verhaalsbesluit in overeenstemming met die beschikking (art. 62b Participatiewet); de gemeente kan gebruikmaken van haar bestuursrechtelijke bevoegdheid om een verhaalsbijdrage vast te stellen en door middel van een verhaalsbesluit aan de onderhoudsplichtige op te leggen (paragraaf 6.5, art. 61, 62 en 62a tot en met 62i Participatiewet).[81] In 2016 heeft de Hoge Raad de mogelijkheid van verhaal op de onderhoudsplichtige voor de kinderalimentatie ex art. 62a Participatiewet bevestigd.[82] Wat betreft de mogelijkheid voor gemeenten om de alimentatiegerechtigde de verplichting op te leggen om zelf alimentatie te vorderen, lijkt deze voor partneralimentatie gebaseerd te kunnen worden op art. 55 Participatiewet.[83] Voor kinderalimentatie was in onder meer het Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie voorzien in art. 56 Participatiewet, op grond het instellen van een verzoek tot toekenning van kinderalimentatie door de gemeente als verplichting aan de bijstand kan worden verbonden. Nu het wetsvoorstel zal worden ingetrokken, vindt deze wettelijke verankering vooralsnog geen doorgang.

---

78 HR 28 februari 1997, ECLI:NL:HR:1997:AG7203, *NJ* 1997/306. Naar welke uitspraak wordt verwezen in Rb. Den Haag 26 november 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:13644.

79 HR 9 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:3011, *NJ* 2015/465, m.nt S.F.M. Wortmann.

80 J.P.M. Bol, 'Actualiteiten van het bijstandsverhaal', *REP* 2016/2.

81 P.R. Kuus, 'Het bijstandsverhaal onder de Participatiewet', *EB* 2015/7-8.

82 HR 10 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1138.

83 Vgl. Centrale Raad van Beroep 12 september 2017, ECLI:NL:CRVB:2017:3164.

2.3.3. Duur alimentatie

2.3.3.1. Algemeen

Op 1 januari 2020 is de duur van partneralimentatie herzien. Zie ook paragraaf 2.2.5. Kort gezegd is de standaardduur thans 5 jaar (art. 1:157 lid 1 BW). Rondom de duur van partneralimentatie bestaat literatuur niet alleen over de wenselijkheid van de verkorting van de termijn van 12 naar 5 jaar, maar ook over de uitzonderingen op de oude en nieuwe standaardtermijn, zowel de limitering als de verlenging van de termijn.

Kinderalimentatie is verschuldigd gedurende de minderjarigheid, dus tot 18 jaar en daarna voor jongmeerderjarigen tot 21 jaar (art. 1:392 jo. 1:404 BW). Gelijke verplichting bestaat voor de stiefouder, doch een stiefouder is alleen verplicht gedurende zijn huwelijk of zijn geregistreerd partnerschap levensonderhoud te verstrekken aan de tot zijn gezin behorende minderjarige kinderen van zijn echtgenoot of geregistreerde partner en jongmeerderjarige kinderen tot 21 jaar (art. 1:395 en 1:395a BW). Na het bereiken van de 21-jarige leeftijd geldt de onderhoudsplicht alleen in geval van behoeftigheid (art. 1:392 lid 2 BW). Over de duur bestaat weinig literatuur of jurisprudentie, behalve waar het gaat om de verlenging van de alimentatie voor jongmeerderjarigen.

2.3.3.2. Partneralimentatie

Vaste jurisprudentie is dat voor een verzoek tot limitering van partneralimentatie een verzwaarde stelplicht is vereist, en in verband met de ingrijpende gevolgen van limitering hoge eisen worden gesteld aan de te stellen en zo nodig te bewijzen bijzondere omstandigheden die limitering rechtvaardigen.[84] Deze verzwaarde stelplicht en de hoge eisen aan de motivering van de beschikking gelden ook indien de alimentatieverplichting nadien wordt gelimiteerd in tijd.[85] Wangedrag kan ook leiden tot beëindiging van partneralimentatie. Een dergelijk oordeel is niet vatbaar voor wijziging op de voet van art. 1:401 BW omdat het een beslissing is die is gebaseerd op andersoortige omstandigheden dan de in dat artikel bedoelde wettelijke maatstaven.[86]

Verlenging van alimentatie was ook al voor de invoering van de Wet herziening partneralimentatie onderwerp van jurisprudentie.[87] Onder het vóór 1 januari 2020

84 HR 18 april 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2348, *NJ* 1997/571 (*Hoge motiveringseisen*).
85 HR 23 januari 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZC2558, *NJ* 1998/333.
86 HR 17 mei 2013, ECLI:NL:HR:2013:CA0356; Hof Arnhem-Leeuwarden 26 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:609, *FJR* 2017/40.5.
87 Zie: HR 19 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF3928, *RFR* 2009/17, *JOL* 2008/987, *NJ* 2009/136; HR 6 november 2009, ECLI:NL:HR:2009:BJ7004, *NJ* 2010/63 m.nt. S.F.M. Wortmann; Hof Leeuwarden 4 november 2008, ECLI:NL:GHLEE:2008:BG3484; Hof Amsterdam 2 maart 2010, ECLI:NL:GHAMS:

geldende recht, waarin de partneralimentatie in beginsel eindigde na het verstrijken van 12 jaren (art. 1:157 leden 3 en 4 oud BW), gold voor oude gevallen waarin vóór de inwerkingtreding van de Wet limitering alimentatie op 1 juli 1994 een uitkering tot levensonderhoud door de rechter is toegekend, in art. II lid 2 van die wet de volgende overgangsbepaling:

> "Op verzoek van degene, die op grond van een vóór de inwerkingtreding van deze wet gewezen rechterlijke uitspraak verplicht is een uitkering tot levensonderhoud te verstrekken, beëindigt de rechter de verplichting, indien deze op of na dat tijdstip vijftien of meer jaren heeft geduurd, tenzij hij van oordeel is dat de beëindiging van de uitkering van zo ingrijpende aard is dat deze naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet van degene die tot de uitkering gerechtigd is kan worden gevergd. In dat geval stelt de rechter op verzoek van de tot uitkering gerechtigde alsnog een termijn vast. Bij de beoordeling hiervan houdt de rechter in ieder geval rekening met:
> a. de leeftijd van degene die tot de uitkering gerechtigd is;
> b. de omstandigheid dat uit het huwelijk kinderen zijn geboren;
> c. de datum en de duur van het huwelijk en de mate waarin zulks de verdiencapaciteit van de betrokkenen heeft beïnvloed;
> d. de omstandigheid dat de tot de uitkering gerechtigde geen recht heeft op uitbetaling van een deel van het ouderdomspensioen van degene die tot de uitkering is gehouden.
>
> De rechter bepaalt bij de uitspraak of verlenging van de vastgestelde termijn na ommekomst daarvan al dan niet mogelijk is. Het bepaalde in de eerste volzin kan niet tot gevolg hebben dat de uitkering eindigt binnen drie jaren na inwerkingtreding van deze wet."

De Hoge Raad heeft in zijn jurisprudentie[88] de volgende lijn uitgezet voor de toepassing van deze regeling:

a. de beslissing, inhoudende dat een beroep van de alimentatiegerechtigde op voortzetting van de bijdragen aan zijn levensonderhoud na een verzoek van de alimentatieplichtige tot beëindiging van zijn alimentatieverplichting niet wordt gehonoreerd, zodat aan de alimentatieverplichting definitief een einde komt en de in de wet voorziene uitzondering daarop dus niet opgaat, heeft een ingrijpend karakter en dient aan hoge motiveringseisen te voldoen;
b. de hoge motiveringseisen brengen mee dat de rechter, mits daartoe voldoende is gesteld, moet aangeven welke omstandigheden hij in aanmerking heeft genomen en hoe hij deze omstandigheden in de afweging heeft betrokken;
c. alle relevante omstandigheden van het geval, zowel die aan de zijde van de alimentatiegerechtigde als die aan de zijde van de alimentatieplichtige dienen in aanmerking te worden genomen en in onderling verband te worden gewogen;

2010:BL9061 en Hof Amsterdam 9 maart 2010, ECLI:NL:GHAMS:2010:BL9439. Vgl. hierover: L.A van Eis-van den Berg, 'WLA nieuw: een schoorvoetende kentering', *EB* 2010/6.

88 HR 29 oktober 1999, ECLI:NL:HR:1999:AA1482, *NJ* 2000/62, r.o. 3.3.1; HR 28 januari 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA4608, *NJ* 2000/392, r.o. 3.3, m.nt. S.F.M. Wortmann; HR 29 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AY7000, *NJ* 2006/535, r.o. 3.4.2; HR 12 oktober 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA6821, *NJ* 2007/552, r.o. 3.4.

d. tot de relevante omstandigheden aan de zijde van de alimentatieplichtige hoort mede diens draagkracht;
e. ter wille van de hanteerbaarheid van het systeem kan de rechter echter de vuistregel aanhouden dat, in het geval dat de beëindiging van de alimentatie-uitkering voor de alimentatiegerechtigde geen of slechts een relatief onbetekenende terugval in inkomen tot gevolg heeft, hij in beginsel zonder meer en met name zonder in zijn motivering de verdere omstandigheden van het geval te hoeven te betrekken mag aannemen dat het beroep van de alimentatiegerechtigde op de uitzondering faalt;
f. deze vuistregel doet evenwel geen opgeld in uitzonderlijke gevallen; daarvan zal sprake zijn indien de verdere omstandigheden van het geval onmiskenbaar zó zwaarwegende billijkheidsargumenten tegen afwijzing van het beroep van de alimentatiegerechtigde op de uitzondering opleveren, dat de rechter daaraan in zijn motivering niet voorbij kán gaan en moet laten uitkomen dat en hoe hij ook die verdere omstandigheden in zijn afweging heeft betrokken.[89]

Onder het vóór 1 januari 2020 geldende recht, waarin de partneralimentatie in beginsel eindigde na het verstrijken van 12 jaren (art. 1:157 leden 3 en 4 oud BW), gold voor nieuwe gevallen waarin na de inwerkingtreding van de Wet limitering alimentatie op 1 juli 1994 een uitkering tot levensonderhoud door de rechter is toegekend, art. 1:157 lid 5 (oud) BW:

> "*Indien de beëindiging van de uitkering* ten gevolge van het verstrijken van de in het vierde lid bedoelde termijn *van zo ingrijpende aard is dat ongewijzigde handhaving van die termijn naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid van degene die tot de uitkering gerechtigd is niet kan worden gevergd,* kan de rechter op diens verzoek alsnog een termijn vaststellen. Het verzoek daartoe dient te worden ingediend voordat drie maanden sinds de beëindiging zijn verstreken. De rechter bepaalt bij de uitspraak of verlenging van de termijn na ommekomst daarvan al dan niet mogelijk is." (Cursivering van de auteurs.)

Noch voor een beslissing tot toewijzing, noch voor een afwijzing van een verlengingsverzoek op grond van art. 1:157 lid 5 (oud) BW gelden de hoge motiveringseisen die wel gelden voor de beëindiging van de alimentatieverplichting of beperkte verlenging zonder wijzigingsmogelijkheid bij de zogenoemde 'oude gevallen'.[90] In dat opzicht is de nieuwe regeling anders dan de oude, ook al kon het doel ook al onder het oude regime worden bereikt.[91]

Ook de regeling die op 1 januari 2020 op grond van de Wet herziening partneralimentatie in werking is getreden, bevat een dergelijke uitzondering:

---

89 De samenvatting is afkomstig uit: Hof Arnhem-Leeuwarden 15 september 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:7634, *EB* 2016/94.

90 HR 6 november 2009, ECLI:NL:HR:2009:BJ7004; HR 19 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF3928, *NJ* 2009/136; vgl. A. Heida, 'Enkele voor de praktijk belangrijke beslissingen betreffende limitering van alimentatie', *EB* 2010/10.

91 M.L.C.C. de Bruijn-Lückers, 'Recente ontwikkelingen alimentatie', *EB* 2017/7-8, die hierop wijst.

> "*Indien ongewijzigde handhaving van de beëindiging van de uitkering* ten gevolge van het verstrijken van de in het eerste tot en met vierde lid bedoelde termijn, *gelet op alle omstandigheden van het geval, naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet kan worden gevergd van degene die recht heeft op die uitkering,* kan de rechter op diens verzoek alsnog een termijn vaststellen. Het verzoek daartoe wordt ingediend voordat drie maanden sinds de beëindiging van de uitkering zijn verstreken. De rechter bepaalt bij de uitspraak of verlenging van de termijn na ommekomst daarvan al dan niet mogelijk is (art. 1:157 lid 7 BW)." (Cursivering van de auteurs.)

Uit deze wetteksten volgt dat het onder de huidige regeling eenvoudiger is om de duur van alimentatie te verlengen dan onder de oude regelingen het geval was. Onzeker is hoe de rechter met deze lagere drempel om te verlengen om zal gaan. Onzeker is ook, of de nieuwe regeling invloed zal hebben op de jurisprudentie rondom limitering van de duur van alimentatie.

Soeters concludeert in 2017 dat hoewel er strenge eisen worden gesteld aan de stelplicht van de verzoeker, uit de rechtspraak blijkt dat een verzoek tot verkorting van de wettelijke termijn steeds meer kans van slagen lijkt te hebben. Vooral bij huwelijken die van korte duur zijn geweest, er geen kinderen zijn geboren en er sprake is van verdiencapaciteit aan de zijde van de onderhoudsgerechtigde, maakt een verzoek tot primair limitering, subsidiair nihilstelling van de onderhoudsverplichting een reële kans op toewijzing door de rechter. De termijn waarbinnen de onderhoudsgerechtigde volledig in haar eigen levensonderhoud dient te voorzien verschilt per zaak, maar wijkt uiteindelijk niet sterk af van de termijn zoals opgenomen in het (inmiddels wet geworden) wetsvoorstel herziening partneralimentatie. Met de destijds bestaande mogelijkheden om de duur van de onderhoudsplicht te verkorten was het volgens Soeters de vraag of een aanpassing van de wet tot verkorting van de wettelijke duur nog wel noodzakelijk was.[92]

Soeters constateert dat desalniettemin het aantal zaken waarin het verzoek tot beperking van de duur wordt afgewezen, nog steeds veel groter is dan waarin het verzoek wordt toegewezen. Zij geeft aan dat de inwerkingtreding van de Wet herziening partneralimentatie, hetgeen inmiddels is geschied, tot gevolg heeft dat de onderhoudsverplichting op grond van de wet in duur wordt beperkt en de rechterlijke toets niet meer nodig is. Aan de andere kant betekent dit ook dat er minder maatwerk mogelijk zal zijn. Afgewacht zal moeten worden of onder de nieuwe Wet herziening partneralimentatie de rechter nog geneigd zal zijn een nog kortere termijn vast te stellen dan de reeds beperkte wettelijke duur. Gelet op de huidige rechtspraak lijkt dit niet erg waarschijnlijk. Interessant is ook of de rechtspraktijk al vooruitgelopen is op de inwerkingtreding van de wet en daarvoor al vaker limiteringen dan wel nihilstellin-

92 C.K. Soeters, 'Partneralimentatie in duur beperkt', *REP* 2017/5.

gen van de onderhoudsverplichting zijn uitgesproken.[93] Vgl. overigens ook de recentere jurisprudentie van de Hoge Raad, vermeld in paragraaf 2.3.6.2.

Jongerius en Timmermans constateerden in 2012 dat rechtbanken en hoven een beroep op limitering c.q. nihilstelling van de alimentatieverplichting voor de alimentatieplichtige nagenoeg steeds succes had omdat de duur van de alimentatieplicht in bijna alle gevallen werd beperkt. Alimentatiegerechtigden zouden volgens hen gestimuleerd moeten worden tijdens de duur van de alimentatie na te denken over de gevolgen na het aflopen van de alimentatieperiode. Het enkel beperken van de duur van de alimentatieverplichting biedt geen afdoende oplossing. Echtgenoten die in het kader van echtscheiding partneralimentatie vragen, zouden verplicht moeten worden om in een vroeg stadium in de echtscheidingsprocedure een ontwikkelingsplan in te dienen. Hierin moet worden aangegeven hoe de eventuele zorgtaken tussen de beide ouders worden verdeeld, wat de alimentatieverzoekende echtgenoot doet om op termijn een inkomen te verdienen, welke verdiensten wanneer te verwachten zijn en hoe dat inkomen zich de komende jaren kan ontwikkelen. Na een periode van bijvoorbeeld drie jaar kan worden onderzocht of de doelen uit het ontwikkelingsplan zijn gehaald en kan de alimentatie worden beëindigd dan wel worden afgebouwd, met een maximum van bijvoorbeeld vijf jaar. Een dergelijke benadering stimuleert alimentatieverzoekers om minder afhankelijk te zijn van de ex-partner en eerder een eigen financiële toekomst op te bouwen. De tijd is volgens hen rijp voor een herziening van het alimentatiesysteem en de praktijk is gebaat bij een systeem dat gestoeld is op maatwerk.[94]

2.3.3.3. Kinderalimentatie

De jongmeerderjarigen hebben recht op kinderalimentatie tot 21 jaar. Deze regeling is bij het verlagen van de meerderjarige leeftijd naar 18 jaar ingevoerd om te voorkomen dat de jongmeerderjarigen een beroep op de bijstand konden doen. De in stand gebleven onderhoudsplicht voorkomt dat. Weliswaar zijn ouders ook na 21 jaar onderhoudsplichtig, doch alleen bij behoeftigheid (art. 1:392 BW).

Volgens de Hoge Raad is de strekking van art. 1:392 BW niet om de ouders te verplichten hun meerderjarige kinderen ouder dan 21 jaar die in staat zijn door arbeid in eigen levensonderhoud te voorzien, door het verstrekken van een uitkering in staat te stellen tot het volgen of voltooien van een opleiding. Dat betekent dat het meerderjarig kind ouder dan 21 jaar evenmin recht op bekostiging van een studie heeft.

Het ontbreken van deze wettelijke verplichting na 21 jaar staat er overigens niet aan in de weg dat ouders in een echtscheidingsconvenant afspraken maken over de

93 C.K. Soeters, 'Partneralimentatie in duur beperkt', *REP* 2017/5.
94 R.A. Jongerius & L.S. Timmermans, 'Beperking duur partneralimentatie', *REP* 2012/6.

bijdrage voor meerderjarige studerende kinderen ouder dan 21 jaar. In echtscheidingsconvenanten worden met regelmaat bedingen opgenomen met de strekking dat kinderalimentatie ook na het bereiken van de 21 jaar wordt doorbetaald zolang het kind nog met een opleiding of studie bezig is en redelijke resultaten behaalt.[95] Als deze verplichting in de vorm van een derdenbeding is vorm gegeven, kan het (jong)meerderjarig kind ook zelf daarop aanspraak maken jegens de ouder die daartoe verplicht is.[96]

2.3.4. Omvang alimentatie

2.3.4.1. Algemeen

De geldelijke omvang van zowel partner- als kinderalimentatie kan worden berekend door de Tremanormen te hanteren. Zie ook paragraaf 2.2.4.8 voor een overzicht van deze richtlijnen.

2.3.4.2. Tremanormen

De Tremanormen zijn een voorbeeld van rechtersrecht die op minstens vier verschillende wijzen worden beïnvloed (en deels begrensd): door wet- en regelgeving, door rechtspraak van de Hoge Raad, door statistische gegevens en door eigen praktijkervaring.[97]

Een voorbeeld van de invloed van wet- en regelgeving op de Tremanormen is de gelijkheid van crediteuren ingevolge de Faillissementswet. Voor alimentatievaststelling bij onderhoudsplichtige ouders waarop de Wet schuldsanering natuurlijke personen (WSNP) van toepassing is, maken de Expertgroep Alimentatienormen en de expertgroep van Rechters-Commissaris in Faillissementen (Recofa), de afspraak om het vrij te laten bedrag te verhogen met de vastgestelde – of overeengekomen – kinderalimentatie (tot een maximum van € 136 per maand).[98] De Hoge Raad heeft echter uitgemaakt dat deze afspraak onverenigbaar is met art. 295 lid 3 Faillissementswet en dat het bewerkstelligen van een feitelijke voorrangspositie voor kinderalimentatie de rechtsvormende taak van de rechter te buiten gaat.[99] De minister heeft inmiddels

95 Vgl. Hof Arnhem-Leeuwarden 22 juli 2014, ECLI:NL: GHARL:2014:6419, *RFR* 2014/135 en Hof 's-Hertogenbosch 8 juni 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:2547, *EB* 2017/69; Hof Amsterdam 26 juli 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:3036.

96 C.K. Soeters, 'Onderhoudsplicht voor meerderjarige kinderen en het derdenbeding', *REP* 2018/3, met verwijzing naar jurisprudentie.

97 Vgl. ook B.M. Dijksterhuis, *Rechters normeren de alimentatiehoogte. Een empirisch onderzoek naar rechterlijke samenwerking in de Werkgroep Alimentatienormen (1975-2007)* (diss. Leiden), Leiden: Leiden University Press 2008.

98 Vgl. B. van den Anker, 'Nieuw uitgangspunt: kinderalimentatie en schuldsanering', *EB* 2010/10.

99 HR 18 november 2011, ECLI:NL:HR:2011:BU4937. Vgl. hierover M.L.C.C. Lückers, 'Schuldsanering en voorrangsregeling kinderalimentatie: appels en peren?', *EB* 2012/2.

de voor- en nadelen geschetst van een dergelijke preferentie en is van mening dat een dergelijke preferentie een ingrijpende verandering in het huidige systeem van inning vorderingen en preferenties impliceert hetgeen diepgaandere afweging vergt.[100] Inmiddels is de verwachting dat in het voorjaar van 2021 wordt gestart met de voorbereiding van een wetsvoorstel.[101]

Een voorbeeld hoe die beïnvloeding door de rechtspraak van de Hoge Raad vorm krijgt is de kindregelingen problematiek. De Expertgroep Alimentatienormen heeft sinds de herziening van de kindregelingen aanbevolen om bij de vaststelling van de behoefte van het kind rekening te houden met het kindgebonden budget en de alleenstaande-ouderkop. Hierop is kritiek geuit[102] en die richtlijn werd in de praktijk ook niet altijd gevolgd.[103] De Hoge Raad heeft in 2015 naar aanleiding van een prejudiciële vraag een beslissing genomen die hiervan afwijkt.[104]

Een voorbeeld van beïnvloeding door data is de jaarlijkse aanpassing van de behoeftetabellen door de Expertgroep, gebaseerd op cijfers en gegevens van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (het Nibud) dat zich bij het ontwikkelen van de cijfers heeft gebaseerd op CBS-cijfers.[105]

Het overleg dat de landelijke Expertgroep van rechters die dagelijks met alimentatie te maken hebben onderling heeft en de input die deze groep (veelal op informele wijze in het ketenoverleg) ontvangt vanuit de rechtspraktijk, mogen als voorbeelden dienen hoe die beïnvloeding van de Tremanormen vanuit de rechtspraktijk vorm krijgt.

Langs al deze wegen wordt de inhoud van de Tremanormen beïnvloed, hetgeen uitmondt in de jaarlijkse aanpassing van deze normen.

---

100 Zie de brief van de minister voor rechtsbescherming van 27 februari 2019, *Kamerstukken II* 2018/19, 33836, nr. 35 over de voor- en nadelen van het preferent maken van kinderalimentatievorderingen en het vervolg daarop: zijn brief van 5 december 2019, *Kamerstukken II* 2019/20, 33836, nr. 47.

101 Zie de brief van de minister van rechtsbescherming van 18 november 2020 (kenmerk 3084162), voortbouwend zijn brief van 30 juni 2020 (*Kamerstukken II* 2019/20, 31265, nr. 72).

102 Zie A.N. Labohm, 'Wet hervorming kindregelingen, Kinderalimentatie', *EB* 2015/1; A.R. van Wieren, 'Kinderalimentatie: niet langer een taak van de ouders maar van de overheid?', *EB* 2015/2. Anders: A. Roelvink-Verhoeff, 'De kindregelingen anno 2015: het vervolg', *FJR* 2015/3, zie ook diens 'De aanpassing van de aanbevelingen voor het berekenen van kinderalimentatie', *FJR* 2013/2 en haar aanvulling in *FJR* 2013/4; J.P.M. Bol, 'Nieuwe Tremanormen kinderalimentatie: wat zijn de wijzigingen en wat de gevolgen?', *REP* 2012/8.

103 Rb. Den Haag 12 februari 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:1456, *EB* 2015/47.

104 HR 9 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:3011, *NJ* 2015/465 m.nt S.F.M. Wortmann. Vgl. R. van Coolwijk & J.B. de Groot, 'Prejudiciële vragen beantwoord en wat nu?', *REP* 2017/7; J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4; G. de Groot, 'Ruimte voor rechtsontwikkeling bij civiele procedures bij de Hoge Raad', *NTBR* 2016/10.

105 E.J.M. Boogaard-Derix e.a., 'Kosten van kinderen ten behoeve van vaststelling kinderalimentatie' (rapport), voor het eerst gepubliceerd in *Trema* 1994, p. 127 e.v.

De Tremanormen hanteren twee berekeningssystemen voor partneralimentatie en kinderalimentatie. Kort gezegd gaat kinderalimentatie meer uit van een forfaitaire benadering van de vaststelling van behoefte en draagkracht alsmede de zorgkorting voor de alimentatieplichtige, terwijl partneralimentatie juist uitgaat van meer maatwerk.[106]

In de literatuur wordt veel gedebatteerd over de vraag of de Tremanormen een meer forfaitair karakter zouden moeten hebben dan wel zich juist meer zouden moeten richten op maatwerk bij de vaststelling van de partner- en kinderalimentatie. In de Tremanormen zijn enerzijds forfaitaire elementen ingebouwd, maar daarin wordt anderzijds ook rekening gehouden met het afwijken van die normen.

Bol vindt in 2010 dat de Tremanormen inconsistent en te ingewikkeld zijn, en onvoldoende aansluiten bij de ervaringswereld van de betrokkenen. Veel gerechtelijke procedures kunnen worden voorkomen als de normen worden vereenvoudigd en eenduidig worden toegepast. De advocaat-mediator bevindt zich in een spagaat. Hij is verplicht partijen te informeren over de Tremanormen en tegelijkertijd moet hij partijen begeleiden bij het maken van bij hen passende afspraken. Gepleit wordt voor vereenvoudiging van de alimentatienormen.[107]

De Zwart schrijft in 2012 dat de gewijzigde verhoudingen binnen de maatschappij en binnen het huwelijk onomkeerbaar zijn en dat de aanhoudende roep om modernisering van het alimentatierecht daar het bewijs van is. Door contractsvrijheid ook in het relatierecht voorop te plaatsen wordt recht gedaan aan de huidige opvattingen. De rigide alimentatieregels stuiten op weerstand. Maatwerk biedt in alle gevallen de oplossing. Maatwerk dat door partijen zelf bereikt moet kunnen worden. Mocht dat in de praktijk onbillijk uitwerken dan dient de rechter de hem ter beschikking staande mogelijkheden ook daadwerkelijk te benutten.[108]

Labohm wijst in 2015 op de (neven)effecten van de nieuwe forfaitaire benadering van kinderalimentate. Het hanteren van twee rekenmethodes één voor kinderalimentatie en één voor partneralimentatie is voor de praktijk volgens hem zeer tijdrovend. De rechter, secretaris en advocaat dienen verschillende berekeningen te maken. Als bij het vaststellen van het netto besteedbaar inkomen in civielrechtelijke zin en fiscaalrechtelijk zin van verschillende uitgangspunten wordt uitgegaan is de kans op fouten groot. De zaak wordt er ook niet inzichtelijker van. De berekening van kinder- en partneralimentatie moet beter op elkaar worden afgestemd. De wetgever gaat nog steeds uit van maatwerk en niet van een forfaitaire regeling. Het is de taak van de wetgever om tot een vereenvoudiging te komen van het vaststellen van kinderalimentatie en partneralimentatie. De rechter kan die wetgevende taak niet

106 Vgl. o.a. J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4.
107 J.P.M. Bol, Drieluik 'Tremanormen in de mediationpraktijk 1/2/3', *REP* 2010/1, 2 en 3.
108 I.C. de Zwart, 'Het alimentatiebeding anno 2012', *REP* 2012/6.

overnemen en in het kader van de trias politica is dat bovendien niet gewenst, aldus Labohm.[109]

De forfaitaire benadering lijkt te werken aldus De Groot in 2018:

> "Het ontwerpen van een goed werkend systeem voor de bepaling van (kinder)alimentatie heeft vele haken en ogen. De principiële vraag of daarbij sprake moet zijn van maatwerk, wat minder dan tien jaar geleden binnen de rechtspraak nog de dominante stroming was, of dat dit via een forfaitair stelsel kan, lijkt inmiddels wel beantwoord. Het vorengaande laat zien dat een dergelijk systeem voldoende flexibiliteit moet hebben om zich aan te passen aan veranderende regelgeving, de jaarlijkse fiscale wijzigingen en stimuleringsmaatregelen. Door vermindering van het aantal variabelen, toepassing van forfaitaire bedragen en het wegvallen sedert 1 januari 2015 van fiscaal voordeel voor de niet-verzorgende ouder, zijn vastgestelde bijdragen bestendiger geworden. Door een grofmaziger systeem worden partijen ook gestimuleerd zelf afspraken te maken en aldus hun eigen maatwerk te leveren. De gestage daling van het aantal alimentatiegeschillen dat aan de rechter wordt voorgelegd zou daarop kunnen wijzen.[110] Tegelijkertijd hebben de aanzienlijk gestegen hoogte van het KGB en de Inkomensafhankelijke Combinatiekorting invloed op het financiële belang bij het hoofdverblijf van de kinderen en daarmee ook op de mate waarin partijen in staat zijn onderling tot overeenstemming te komen.
>
> De wijze van behoeftevaststelling, die zoals vermeld al sinds midden jaren '90 van de vorige eeuw gangbaar is, heeft haar waarde bewezen. De regeling voor de zorgkorting erkent dat de niet-verzorgende ouder ook gedurende de tijd dat de kinderen bij hem/haar verblijven in financiële zin bijdraagt en door de zorgkorting als een percentage van de behoefte te berekenen, sluit deze beter aan bij de welstand van de kinderen.
>
> Het systeem draait in de kern om de vaststellingen van het NBI en werkt vooral goed en efficiënt als de betrokken ouders in loondienst zijn of inkomen als IB-ondernemer hebben (en die inkomsten met betrouwbare jaarstukken onderbouwen). In dat geval kunnen partijen veelal zelf tot afspraken komen. Zodra sprake is van fluctuerende of minder goed zichtbare inkomsten wordt de vaststelling van het NBI al gauw problematisch."[111]

De Groot schrijft over de verschillen in vaststelling partner- en kinderalimentatie:

> "Een belangrijk punt van zorg is dat de methode voor de vaststelling van kinderalimentatie afwijkt van de partneralimentatieberekening, met name als de niet-verzorgende ouder met een nieuwe partner samenwoont en naast een bijdrage voor de kinderen ook partneralimentatie wordt verzocht. Voor de kinderalimentatie wordt ook dan 30% van zijn NBI als de wooncomponent gehanteerd, terwijl bij de bepaling van partneralimentatie ervan wordt uitgegaan dat de woonlasten kunnen worden gedeeld. Door deze verschillende

109 A.N. Labohm, 'Wet hervorming kindregelingen en kinderalimentatie', *EB* 2015/1.
110 De auteur verwijst hier naar: M. ter Voert, *Factsheet 2017-1. Scheidingen 2016. Gerechtelijke procedures en gesubsidieerde rechtsbijstand*, via www.wodc.nl.
111 J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4.

rekenmethodes kan de prioriteitsregel van artikel 1:400 lid 1 BW onder druk komen te staan.

Een oplossing voor dit probleem zou gevonden kunnen worden door voor partneralimentatie ook uit te gaan van een forfaitaire vaststelling van het draagkrachtloos inkomen en daarvoor aansluiting te zoeken bij de hofnorm: 60% van het voormalig Netto Besteedbaar Inkomen van het gezin minus de kosten van de kinderen.[112] Binnen dat budget heeft de alimentatieplichtige ex-partner dan weer eigen bestedingskeuzes maar dienen ook tegenvallers op bepaalde kostenposten te worden opgevangen. De alimentatiebeslissing wordt daarmee ook meer bestendig tegen wijzigingen in de persoonlijke omstandigheden en een bijkomend voordeel is dat beide partijen belang hebben bij een juiste vaststelling van het voormalige gezins-NBI: de alimentatiegerechtigde voor vaststelling van de behoefte, de alimentatieplichtige voor de vaststelling van de draagkracht. Een hoge(re) behoefte leidt dan tot een hoger draagkrachtloos inkomen en dientengevolge lagere draagkracht. Andersom leidt een lagere behoefte tot een hogere draagkracht. Het is de vraag of binnen de door de Hoge Raad gegeven contouren voor de vaststelling van behoefte en draagkracht ruimte bestaat voor de Expertgroep om tot een richtlijn op dit punt te komen. Mogelijk zal de wetgever hier het voortouw moeten nemen."[113]

Centraal in de jurisprudentie en in de literatuur over de toepassing van de Tremanormen staan de begrippen behoefte, draagkracht en behoeftigheid. Hierna zullen partneralimentatie en kinderalimentatie afzonderlijk besproken worden omdat zij uiteenlopend geregeld zijn. Voormelde begrippen zullen daarbij een centrale rol vervullen.

2.3.4.3. Partneralimentatie

Behoefte en behoeftigheid

In literatuur en jurisprudentie zijn behoefte en behoeftigheid bij partneralimentatie vaak aan de orde geweest, met name de zogenoemde Hofnorm in de Tremanormen. Uitgangspunt volgens de Hoge Raad is dat de behoefte wordt bepaald op het bedrag dat nodig is om een staat te voeren die de onderhoudsgerechtigde in redelijkheid past, gelet op de welstand tijdens het huwelijk.[114] De (korte) duur van het huwelijk is niet beslissend voor de behoeftigheid.[115] De stel- en bewijsplicht rust op de alimentatiegerechtigde. De hoofdregel impliceert dus maatwerk.

De mogelijkheden van de alimentatiegerechtigde om betaald werk te vinden met inachtneming van haar opleiding en leeftijd en de mogelijkheden van bij-, na- en omscholing, is ook een factor die mag meewegen bij het bepalen van de behoeftigheid

112 Maar wel ten minste het bijstandsnormbedrag voor een alleenstaande.
113 J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4.
114 HR 12 februari 1988, ECLI:NL:HR:1988:AC2366, *NJ* 1988/945.
115 HR 14 november 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2496, *NJ* 1998/112; HR 5 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AP9669, *NJ* 2005/3.

van de alimentatiegerechtigde.[116] Mantelzorg, verleend aan zorgbehoevende ouders, is daarvoor niet relevant.[117]

Van Yperen-Groenleer concludeert in 2014 dat voor het vaststellen van de behoefte van een onderhoudsgerechtigde niet een gefixeerd moment bepalend is, maar een zekere bestendige periode.[118] Maatgevend is in de hoofdregel niet de periode rondom het feitelijk uiteengaan van partijen, maar de laatste jaren van de huwelijkse samenleving. Uitzonderingen daarop zijn uitspraken waarin enerzijds verbleking en anderzijds aanwas van de behoefte is aangenomen. In beide gevallen beïnvloedt tijdsverloop de behoefte, omdat aansluiting wordt gezocht bij het jaar of de jaren vlak voor de feitelijke scheiding van partijen in plaats van bij de jaren waarin partijen nog samenwoonden. Zij zet daar vraagtekens bij. De tijd heeft ook zijn weerslag op de behoeftigheid. Hoe meer de echtscheiding in het verleden ligt, hoe meer van de onderhoudsgerechtigde wordt verlangd en hoe duidelijker ook wordt wat de verdiencapaciteit van de onderhoudsgerechtigde is. Het loont voor alimentatieplichtigen om na jaren betaling in de herkansing nogmaals limitering, beëindiging of nihilstelling op termijn te verzoeken. Dat geldt temeer wanneer rechtbank of hof in de beschikking, waarbij de partneralimentatie is vastgesteld of gewijzigd, in een soort obiter dictum een inspanningsverplichting aan de onderhoudsgerechtigde heeft opgelegd en zij deze verwachtingen niet waarmaakt, aldus Van Yperen-Groenleer.[119]

De zogenoemde Hofnorm geeft hier een forfaitaire invulling aan door als vuistregel de behoefte te bepalen op 60% van het netto-besteedbaar gezinsinkomen voor het uiteengaan, verminderd met het eigen aandeel in de kosten van de kinderen. Omdat een alleenstaande duurder uit is dan een samenwoner, wordt het bedrag van het netto-besteedbaar gezinsinkomen voor het uiteengaan verhoogd met 20%, dus in

116 Vgl. o.a. HR 3 februari 1978, ECLI:NL:HR:1978:AB7185, *NJ* 1979/23; HR 7 december 1979, ECLI:NL:HR:1979:AC0074, *NJ* 1980/215; HR 5 december 1980, ECLI:NL:HR:1980:AG4119, *NJ* 1981/311, m.nt. E.A.A. Luijten; HR 19 juni 1981, ECLI:NL:HR:1981:AG4213, *NJ* 1981/457; HR 19 november 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4484, *NJ* 1983/101; HR 19 januari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9558, *NJ* 2001/274; HR 30 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2219, *NJ* 2018/470. Vgl. ook over de beïnvloeding van de verdiencapaciteit door het huwelijk: HR 24 april 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZC2636, *NJ* 1998/603; HR 19 april 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC2048, *NJ* 1997/57, m.nt. J. de Boer; vgl. HR 20 december 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0459, *NJ* 1992/194.

117 HR 19 juni 1981, ECLI:NL:HR:1981:AG4213, *NJ* 1981/457. Vgl. ook HR 5 december 1980, ECLI:NL:HR:1980:AG4119, *NJ* 1981/311, m.nt. E.A.A. Luijten en HR 3 februari 1978, ECLI:NL:HR:1978:AB7185, *NJ* 1979/23.

118 Verwijzend naar HR 19 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AM2379, *NJ* 2004/140 waarin is bepaald dat de rechter onder meer de inkomsten tijdens de laatste jaren van het huwelijk in aanmerking moet nemen, en de conclusie van de AG, ECLI:NL:PHR:2009:BH3186 bij HR 24 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3186, *RFR* 2009/79. In deze lijn: HR 9 oktober 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI9288, *RFR* 2009/132 en de conclusie van de AG, ECLI:NL:PHR:2010:BL7642 bij HR 23 april 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL7642, *RFR* 2010/82. Vgl. ook HR 3 september 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM7050, *NJ* 2010/473; Hof Den Haag 23 januari 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:106, *EB* 2019/38.

119 M. van Yperen-Groenleer, 'Het effect van tijdsverloop op behoefte en behoeftigheid', *EB* 2014/4.

totaal 120%. De helft hiervan is 60%.[120] Dit is echter niet meer dan een vuistregel die opzij kan worden geschoven als die voldoende gemotiveerd kan worden betwist. De Hoge Raad heeft namelijk bepaald dat dit forfait niet de enige maatstaf is. De behoefte aan alimentatie moet in redelijkheid worden bepaald met inachtneming van alle door partijen aangevoerde relevante omstandigheden.[121] De Hoge Raad formuleert het aldus:

> "De rechter dient bij het bepalen van de mede aan de welstand gerelateerde behoefte rekening te houden met alle relevante omstandigheden. Dit betekent dat de rechter zowel in aanmerking zal moeten nemen wat de inkomsten tijdens de laatste jaren van het huwelijk zijn geweest als een globaal inzicht zal moeten hebben in het uitgavenpatroon in dezelfde periode om daaruit te kunnen afleiden in welke welstand partijen hebben geleefd.
>
> De hoogte en de aard van zowel de inkomsten als de uitgaven geven immers een aanwijzing voor het niveau waarop de onderhoudsgerechtigde na de beëindiging van het huwelijk wat de kosten van levensonderhoud betreft aanspraak kan maken. Ook (de mogelijkheid van) vermogensvorming zal in beginsel – afhankelijk van de omstandigheden – bijdragen tot het oordeel dat echtelieden in een bepaalde welstand hebben geleefd.
>
> De behoefte zal daarnaast zoveel mogelijk aan de hand van concrete gegevens betreffende de reële of de met een zekere mate van waarschijnlijkheid te verwachten kosten van levensonderhoud door de rechter moeten worden bepaald. In hoeverre de vaste lasten en de overige globaal te schatten uitgaven of reserveringen voor te verwachten lasten van de onderhoudsgerechtigde redelijk zijn, zal mede beoordeeld moeten worden naar de mate van welstand zoals deze door de rechter op vorenbedoelde wijze is vastgesteld (HR 19 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AM2379, NJ 2004/140)."[122]

Deze benadering van de Hoge Raad, die uitgaat van meer maatwerk, wordt wel bekritiseerd in de literatuur, omdat zij leidt tot het opstellen van behoeftelijstjes en discussie over die lijstjes, hetgeen de proceslust kan bevorderen.[123] Over de vraag of maatwerk mogelijk is bij de vaststelling van partneralimentatie bestaat veel jurisprudentie, vgl. de jurisprudentieoverzichten van Bol en Wakker.[124]

De vraag of een alimentatiegerechtigde op termijn voldoende inkomsten 'in redelijkheid kan verwerven' (art. 1:156 lid 1 BW), hetgeen mede de behoeftigheid bepaalt,

---

120 De berekening is iets ingewikkelder; verwezen wordt naar de Tremanormen.

121 HR 3 september 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM7050, *NJ* 2010/473 en HR 6 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1336, *NJ* 2014/298.

122 HR 6 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1336. Vgl. ook HR 19 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AM2379, *NJ* 2004/140. Zie over de Hofnorm ook: J.M. Veldkamp & L.S. Timmermans, 'Partneralimentatie en behoefte', *REP* 2010/4.

123 Vgl. ook Hof Amsterdam 19 januari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:82; Hof Amsterdam 23 februari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:704, *FJR* 2016/41.8.

124 J.P.M. Bol, 'Partneralimentatie in de praktijk: is maatwerk mogelijk?' (delen 1, 2 en 3), *REP* 2014/4, 6 en 7; A. Wakker, 'Partneralimentatie in de praktijk: is maatwerk mogelijk?' (delen 4 en 5), *REP* 2015/1 en 2.

is in toenemende mate in de jurisprudentie[125] en de literatuur aan de orde. In dit verband dient afbouw van alimentatie, zowel door nihilstelling op termijn als door beëindiging, voldoende inzichtelijk, controleerbaar en aanvaardbaar gemotiveerd te worden.[126] Lagere rechtspraak heeft het in dit kader over het verbleken van de behoefte naar verloop van tijd, maar is verdeeld.[127] Het verbleken van de behoefte gaat hand in hand met een beoordeling van de behoeftigheid van de onderhoudsgerechtigde en diens verdiencapaciteit.[128] Enkel tijdsverloop wordt echter ook onvoldoende gevonden voor verbleking van de behoefte en een daarop te baseren afbouwregeling.[129]

De Hoge Raad is in 2018 ten principale ingegaan op de vraag of tijdsverloop kan leiden tot het verbleken van de behoefte:

> "3.3.5 Opmerking verdient nog het volgende. De rechter kan, buiten het in de wet geregelde geval van art. 1:160 BW, een lopende alimentatieverplichting slechts doen eindigen wegens andere omstandigheden dan ontbrekende draagkracht of behoefte op de grond dat het naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is om van de gewezen echtgenoot nog langer een bijdrage in het levensonderhoud te verlangen.
> Indien het hof, gelet op zijn in rov. 21 gegeven vooropstelling en het slot van rov. 25, heeft bedoeld dat de alimentatieverplichting is geëindigd omdat de hiervoor in 3.3.4 onder (i)-(iii) vermelde omstandigheden dienen te worden aangemerkt als omstandigheden waardoor de lotsverbondenheid tussen de gewezen echtelieden is verbroken of vervallen, mede omdat deze door tijdsverloop al was afgenomen, is het uitgegaan van een onjuiste rechtsopvatting. Weliswaar kan de door het huwelijk in het leven geroepen lotsverbondenheid als een grondslag voor het ontstaan van de alimentatieverplichting worden beschouwd, maar het voortduren van die verplichting berust niet op het voortduren van de lotsverbonden-

125 Hof Den Haag 24 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1611; Hof 's- Hertogenbosch 6 juli 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:3079; Hof den Haag 28 november 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:3358, *RFR* 2019/46; HR 4 mei 2018, ECLI:NL:HR:2018:695, *NJ* 2018/355, m.nt. S.F.M. Wortmann; HR 30 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2219, *NJ* 2018/470.

126 HR 4 mei 2018, ECLI:NL:HR:2018:695, NJ 2018/355, m.nt. S.F.M. Wortmann; HR 30 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2219, *NJ* 2018/470.

127 Zie o.m.: Rb. Overijssel 23 november 2017, ECLI:NL:RBOVE:2017:4671; Rb. Limburg 30 mei 2017, ECLI:NL:RBLIM:2017:11223; Hof Den Haag 30 september 2009, ECLI:NL:GHDHA:2015:2744; Hof Den Haag 22 juli 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:2294, *RFR* 2017/18; Hof Den Haag 30 september 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:2744, *EB* 2016/7; Hof Den Haag 29 juni 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2308; Hof Den Haag 17 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:2212, vgl. ook indirect Hof Arnhem-Leeuwarden 2 februari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:760. Andere hoven volgen niet (geheel) deze lijn: Hof Arnhem-Leeuwarden 16 december 2014, ECLI:NL:GHARL:2014:9995, *JPF* 2015/50, m.nt. P. Vlaardingerbroek; Hof Amsterdam 23 mei 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:1931; Hof Arnhem-Leeuwarden 2 februari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:760 ("anders dan in geval van partneralimentatie kan de behoefte van een minderjarige niet door tijdsverloop verbleken"). Hof Arnhem-Leeuwarden 20 augustus 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:6658, *JIN* 2015/177, m.nt. A.H. van Haga. Zie ook M.A. Baeten, 'Verbleken van behoefte of hogere eisen aan de verdiencapaciteit?' *REP* 2016/3.

128 M.A. Baeten, 'Verbleken van behoefte of hogere eisen aan de verdiencapaciteit?' *REP* 2016/3.

129 Hof Arnhem-Leeuwarden 30 maart 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:2725; Hof Arnhem-Leeuwarden 15 februari 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:1597, *EB* 2018/47.

heid. Daarom kan het 'afnemen' of 'vervallen' van lotsverbondenheid geen grond zijn voor beëindiging van de alimentatieverplichting, ook niet in samenhang met andere omstandigheden (vgl. HR 20 december 2013, ECLI:NL:HR:2013:2058, NJ 2014/143, rov. 3.4.4 en 3.5)."[130]

Voor beperking van de alimentatie in omvang en/of duur bestaan overigens nog wel mogelijkheden als gekeken wordt naar de behoeftigheid van de onderhoudsgerechtigde en diens verdiencapaciteit.[131]

Kok wijst op het verschil in behandeling tussen werknemers en ondernemers dat het gevolg is van de bruto/nettomethode bij de vaststelling van zowel behoefte als draagkracht. Dit komt omdat Trema bij het bepalen van het netto besteedbaar inkomen van de ondernemer de premies arbeidsongeschiktheidsverzekering en lijfrentes/oudedagsvoorziening niet meeneemt, terwijl premies WIA en pensioenpremies bij de werknemer wel het netto besteedbaar inkomen verlagen. Het voor de ondernemer aldus vastgestelde hogere netto besteedbare inkomen leidt voor hem tot een hogere behoefte aan kinderalimentatie en – als men de 60% Hofnorm hanteert voor het bepalen van de behoefte aan partneralimentatie –, tot een grotere huwelijksgerelateerde inkomensbehoefte en dus een grotere behoefte aan partneralimentatie.[132]

Draagkracht

In literatuur en jurisprudentie is ook de draagkracht vaak aan de orde geweest. De draagkracht van een onderhoudsplichtige kan worden omschreven als het 'vermogen om uit de middelen waarover hij vermag te beschikken iets af te staan ten behoeve van de tot onderhoud gerechtigde'.[133] De Tremanormen verschaffen de concrete invulling van wat van de alimentatieplichtige in financieel opzicht verwacht mag worden. De rechter heeft ook bij de vaststelling van de draagkracht de vrijheid rekening te houden met alle relevante omstandigheden waarvan hij het redelijk acht dat ze gewicht in de schaal leggen.[134] Bij het vaststellen van de draagkracht van de alimentatieplichtige dient niet alleen acht geslagen te worden op de inkomsten

130 HR 4 mei 2018, ECLI:NL:HR:2018:695, *NJ* 2018/355, m.nt. S.F.M. Wortmann. Zie ook de conclusie van de AG, ECLI:NL:PHR:2018:41 bij HR 9 maart 2018, ECLI:NL:HR:2018:313, *EB* 2018/58. Vgl. J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven, nr. 642*, Deventer: Wolters Kluwer 2016. Wel: M. van Yperen-Groenleer, 'Het effect van tijdsverloop op behoefte en behoeftigheid', *EB* 2014/4. Vgl. ook M.A. Baeten, 'Verbleken van behoefte of hogere eisen aan de verdiencapaciteit?' *REP* 2016/3, met overzicht van rechtspraak; M.L.C.C. Lückers, 'Kan behoefte verbleken?', *EB* 2018/4.

131 C.M. Mellema, 'Wetsvoorstel herziening partneralimentatie bezien in het licht van de jurisprudentie van de Hoge Raad', *REP* 2018/7.

132 M.A.D. Kok, 'Alimentatiebehoefte en premie AOV en lijfrente: ondernemer benadeeld', *REP* 2013/5.

133 HR 25 mei 1962, ECLI:NL:HR:1962:116, *NJ* 1962/266; HR 23 november 2001, ECLI:NL:HR:2001:AD4010, *NJ* 2002/280; HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM5703, *NJ* 2010/399.

134 HR 11 januari 1985, ECLI:NL:HR:1985:AG4940, *NJ* 1985/377.

die de alimentatieplichtige zich feitelijk verwerft, maar ook op de inkomsten die hij zich in redelijkheid kan verwerven.[135] In beginsel moet ook met alle schulden rekening worden gehouden. Wordt met een bepaalde schuld geen rekening gehouden, dan dient de rechter dat te motiveren.[136]

Hierover bestaat veel jurisprudentie, met name over de vraag of sprake is van verwijtbaar draagkrachtverlies die daarom buiten beschouwing moet blijven, bijvoorbeeld wanneer de directeur grootaandeelhouder zelf bij machte is geweest zijn draagkracht te beïnvloeden en dat ook heeft gedaan.

Het is bijzonder ingewikkeld de draagkracht van ondernemers te berekenen.[137] dat geldt bijvoorbeeld als de ondernemer net begonnen is. Maar ook als de ondernemer een aanzienlijke rekening-courant schuld aan zijn BV heeft. Deze schulden spelen een rol bij de vaststelling van de draagkracht.[138]

Rekening moet worden gehouden met behaalde winst, met de kasstromen en de liquide middelen, maar ook met de aard van de onderneming, met name in hoeverre de onderneming kapitaalintensief is en daarom investeringen vergt vanuit behaalde winst. Bij het bepalen van de draagkracht komen allerlei civielrechtelijke, bedrijfseconomische en fiscale aspecten om de hoek kijken. Deskundigheid op deze terreinen bij de rechtshulpverlener is vereist, ook bij de rechter.[139] Bij de beoordeling wordt vooropgesteld dat bij het vaststellen van de draagkracht van de alimentatieplichtige niet alleen acht dient te worden geslagen op de inkomsten die de alimentatieplichtige zich feitelijk verwerft, maar ook op de inkomsten die hij zich in redelijkheid kan verwerven. Ingeval een directeur-grootaandeelhouder (DGA) alimentatieplichtig is, gaat het bij de in aanmerking te nemen inkomsten niet alleen om zijn uit de onderneming genoten salaris, maar kan ook de in de vennootschap behaalde winst een

135 HR 6 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1335, *NJ* 2014/297; HR 19 mei 2017, ECLI:NL:HR:2017:934, *RFR* 2017/107 en HR 2 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2045, *RFR* 2019/31.

136 HR 11 juli 2008, ECLI:NL:HR:2008:BD1843, *NJ* 2008/402 en recent HR 5 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1086, *NJB* 2019/1668.

137 A. Roelvink-Verhoeff, 'Alimentatie en de ondernemer: de verhouding tussen winst, kasstromen en draagkracht', *EB* 2012/2; A.N. Labohm, 'De pinautomaat van de directeur-grootaandeelhouder', *EB* 2020/3.

138 HR 11 juli 2008, ECLI:NL:HR:2008:BD1843, *NJ* 2008/402; HR 24 juni 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP9872; HR 14 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:627, *NJ* 2014/169; HR 9 januari 2015, ECLI:NL:HR:2015:40. Vgl. ook Hof Arnhem-Leeuwarden 26 januari 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:530, *EB* 2016/46. Vgl. ook E.R. Lankester, 'De rekening-courantschuld van de dga in echtscheiding', *REP* 2013/2.

139 A.N. Labohm, 'De ondernemer en zijn draagkracht', *EB* 2014/6; A.N. Labohm, 'Alimentatierekenen op basis van winst- en kasstroomprognoses & de digitalisering van de rechtspraak', *EB* 2018/6; S.C.M. Schilder, 'De uitwerking van alimentatierekenen en de IB-ondernemer op basis van kasstroom- en winstprognoses', *EB* 2018/7-8.

rol spelen bij de draagkrachtberekening.[140] Bijzondere omstandigheid kan ook worden gevormd door het gegeven dat sprake is van een economische crisis.[141]

Bij de bepaling van de draagkracht moeten weliswaar schulden in aanmerking worden genomen, maar sommige schulden mogen buiten beschouwing worden gelaten. Dat dient voldoende gemotiveerd te worden. Daarbij valt volgens de Hoge Raad te denken aan schulden die na het vaststellen van de onderhoudsplicht onnodig werden aangegaan of aan schulden ten aanzien waarvan de onderhoudsplichtige de mogelijkheid heeft zich te bevrijden of een regeling te treffen.[142] Door deze uitspraak zijn de aanbevelingen omtrent het rekening houden met schulden in paragraaf 7.2.1 en het doorbetalen van de lasten van de echtelijke woning in paragraaf 7.2.2 van de Tremanormen meer gedetailleerd.

De Hoge Raad heeft zoals hiervoor reeds aangegeven in 2015 naar aanleiding van een prejudiciële vraag beslist dat het kindgebonden budget (inclusief de alleenstaande ouderkop) niet bij de behoefte van het kind, maar bij de draagkracht van de ouder die deze inkomensondersteuning ontvangt in aanmerking dient te worden genomen.[143] Naar aanleiding van deze uitspraak heeft de Hoge Raad eveneens in een prejudiciële beslissing uitgemaakt welke invloed deze inkomensafhankelijke bijdragen van de overheid uitoefent op de partneralimentatie. De Hoge Raad oordeelt dat het kindgebonden budget ertoe strekt om gezinnen met lagere inkomens een bijdrage te verstrekken in de kosten van de tot het gezin behorende kinderen, zodat (een deel van) het kindgebonden budget niet kan worden aangewend om in de kosten van de alimentatiegerechtigde te voorzien. In het verlengde daarvan draagt het (te) ontvangen kindgebonden budget niet bij aan de draagkracht voor de partneralimentatie.[144]

Nihilbeding

Een bijzondere vorm van vaststelling is het zogenoemde nihilbeding *bij huwelijkse voorwaarden*. Het betreft het vooraf, terwijl de echtscheiding nog niet in zicht is,

140 HR 6 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1335, *NJ* 2014/297, *EB* 2014/75. Vgl. ook Hof Den Haag 18 januari 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:104, *EB* 2017/43.

141 E.R. Lankester & T.C.E. Boringa, 'Draagkracht van ondernemers in crisistijd', *REP* 2010/1; E.G. de Jong & L.S. Timmermans, 'Wijziging van alimentatie in tijden van (corona)crisis', *REP* 2020/3, met nuttige aanwijzingen hoe te handelen bij een onverwachte terugval van inkomsten vanwege een crisis.

142 HR 14 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:627, *NJ* 2014/169.

143 HR 9 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:3011, *NJ* 2015/465, m.nt S.F.M. Wortmann. Vgl. R. van Coolwijk & J.B. de Groot, 'Prejudiciële vragen beantwoord en wat nu?', *REP* 2017/7; J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4; G. de Groot, 'Ruimte voor rechtsontwikkeling bij civiele procedures bij de Hoge Raad', *NTBR* 2016/10.

144 HR 7 juli 2017, ECLI:NL:HR:2017:1273, *NJ* 2017/303, m.nt. S.F.M. Wortmann; vgl. hierover A.R. van Wieren, 'Partneralimentatie en kindgebonden budget: de Hoge Raad verduidelijkt', *EB* 2017/10. Vgl. ook HR 22 december 2017, ECLI:NL:HR:2017:3266, *RFR* 2018/54.

uitsluiten van het recht op partneralimentatie. Vgl. ook art. 1:158 BW dat een dergelijk beding mogelijk maakt, doch alleen – kort gezegd – in het zicht van echtscheiding. Hierover is gedebatteerd in de literatuur[145] en bestaat enige recente rechtspraak,[146] alsook wat oudere rechtspraak.[147] De Zwart vindt dat door contractsvrijheid ook in het relatierecht voorop te plaatsen wordt recht gedaan aan de huidige opvattingen. De rigide alimentatieregels stuiten op weerstand. Maatwerk biedt in alle gevallen de oplossing. Maatwerk dat door partijen zelf bereikt moet kunnen worden. Mocht dat in de praktijk onbillijk uitwerken dan dient de rechter de hem ter beschikking staande mogelijkheden ook daadwerkelijk te benutten.[148]

145 Vgl. de auteurs die menen dat het nihilbeding wel geldig is: T.R. Hidma, 'Nihilbeding art. 158 boek 1 BW; ook vóór het huwelijk overeen te komen', *WPNR* 1979/5470, p. 170–172; T.R. Hidma, 'Wel Degelijk een onaantastbaar «nihilbeding» vóór het huwelijk overeen te komen: een repliek…', *WPNR* 1979/5492; T.R. Hidma & G.T. de Jong, 'Nihil-beding vóór het huwelijk; Hoge Raad 7-3-1980, Rechtspraak van de week 1980, no. 44', *WPNR* 1980/5525; F. Schonewille, 'De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden', *WPNR* 2007/6699; F. Schonewille, *Partijautonomie in het relatievermogensrecht*, (diss. Leiden), Apeldoorn/Antwerpen: Maklu-Uitgevers 2012, p. 127; I.C. de Zwart, 'Het alimentatiebeding anno 2012', REP 2012/6; F. Schonewille, 'Partneralimentatieclausules in premaritale huwelijkse voorwaarden', *REP* 2013/7; T.F.H. Reijnen, 'Huwelijksvoorwaarden, echtscheiden en de notaris, of: alles wat geen natuurweg is, is dogma.', *WPNR* 2010/6867; B. Breederveld, 'Contractvrijheid in het huwelijksvermogensrecht', *FJR* 2013/7-8; L.H.M. Zonnenberg, 'Huwelijkse voorwaarden en partneralimentatie', *WPNR* 2014/7009; A.J.M. Nuytinck, 'Wet herziening partneralimentatie: voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst wordt geldig', *WPNR* 2015/7079; L.H.M. Zonnenberg, 'Huwelijkse voorwaarden en alimentatie: mag de klok een halve eeuw terug?', *EB* 2017/4; T.F.H. Reijnen, 'Het aangepaste voorstel tot beperking van alimentatie: zullen we er maar van afzien?', *WPNR* 2017/7172, maar ook de auteurs die dat niet vinden: A.H.N. Stollenwerck, 'Nihilbeding partneralimentatie in huwelijkse voorwaarden, een goed idee?', *FVT* 2017/1; Van Mourik, Verstappen & Burgerhart, *Handboek Scheiding Deel B*, 2020/5.2; GS Personen- en familierecht, aantekening 2 op art. 1:158 BW (S.F.M. Wortmann); J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, nr. 667, Deventer: Wolters Kluwer 2016, die erop wijzen dat toelating van een overeenkomst waarbij reeds voor het huwelijk iedere alimentatieplicht wordt uitgesloten een ander huwelijkstype introduceert, waar zoveel aan vastzit, dat daarover de wetgever zich zou moeten uitspreken.

146 Rb. Rotterdam 2 december 2015, ECLI:NL:RBROT:2015:9890, *RFR* 2016/39 en Rb. Midden-Nederland 21 september 2016, ECLI:NL:RBMNE:2016:5057, *RFR* 2017/24: een in de huwelijkse voorwaarden overeengekomen nihilbeding partneralimentatie is nietig. Hof Den Haag 18 januari 2017, ECLI:GHDHA:2017:768, *RFR* 2017/74; Hof Arnhem-Leeuwarden 5 februari 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:1248, *RFR* 2019/71; Rb. Amsterdam 8 februari 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:637, *EB* 2017/44.

147 HR 18 mei 1979, ECLI:NL:HR:1979:AC6583; HR 7 maart 1980, ECLI:Nl:HR:1980:AB7449, *NJ* 1980/363, m.nt. E.A.A. Luijten (*Afstand alimentatie in huwelijksvoorwaarden?*); HR 12 januari 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC1959, *NJ* 1996/352: bij het maken van de in art. 1:158 BW vervatte uitzondering hebben aan de wetgever uitsluitend voor ogen gestaan overeenkomsten door echtelieden tijdens hun huwelijk aangegaan met het oog op een voorgenomen echtscheiding. Dat vloeit niet alleen voort uit de bewoordingen van het artikel, waarin slechts sprake is van echtgenoten en niet ook zoals in art. 1:114 en 1:146 BW van aanstaande echtgenoten, en waarin de beperking is vervat dat de overeenkomst 'voor of na het vonnis' moet zijn gesloten. Het blijkt tevens uit het bepaalde in lid 2 van art. 1:159 BW, met welk artikel volgens de memorie van toelichting art. 1:158 BW nauw verband houdt.

148 I.C. de Zwart, 'Het alimentatiebeding anno 2012', *REP* 2012/6.

De academische discussie heeft nog niet geleid tot wetswijziging noch tot wijziging van de koers van de Hoge Raad. Mede naar aanleiding van het kritische advies van de Raad van State,[149] met de strekking dat naar geldend recht een dergelijke overeenkomst voorafgaand aan het huwelijk nietig is, is de mogelijkheid om een nihilbeding overeen te komen uit het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie gehaald.[150] Daarom mag als vaststaand worden aangenomen dat het vooraf, terwijl de echtscheiding nog niet in zicht is, bij huwelijkse voorwaarden uitsluiten van het recht op partneralimentatie, naar geldend recht niet mogelijk is.

Afkoop

Een bijzondere vorm van vaststelling is de afkoop van alimentatie in één keer bijvoorbeeld als aan de alimentatiegerechtigde de voormalige echtelijke woning wordt toegedeeld waartegenover deze afziet van partneralimentatie, of de toedeling van een recht op periodieke uitkering waar tegenover de plicht om alimentatie te moeten betalen komt te vervallen. Deze vorm van afwikkelen van alimentatie wordt ook wel *clean break* genoemd. Met deze term wordt gedoeld op section 25A(1) Matrimonial Causes Act 1973.[151] Op grond van deze bepaling gaat de Engelse rechter bij het treffen van een maatregel na of het mogelijk is dat zo snel mogelijk na de echtscheidingsuitspraak de financiële aanspraken van de echtgenoten over en weer eindigen. De gedachte is dat de echtgenoten het verleden achter zich laten en opnieuw beginnen, zonder financiële verplichtingen over en weer, althans voor zover dit redelijkerwijze mogelijk is.[152] Het verschil tussen *clean break* en afkoop is dat afkoop wordt overeengekomen en *clean break* in de zin van voormeld wetsartikel door de rechter wordt opgelegd.

Afkoop van alimentatie is naar huidig recht mogelijk, maar kan door de rechter niet worden opgelegd. Aan afkoop kleven fiscale consequenties. Fiscaal ziet de Wet IB 2001 alimentatie-uitkeringen na echtscheiding als uit het familierecht voortvloeiende periodieke uitkeringen (art. 3.101 lid 1 onder b Wet IB 2001 en zie ook art. 3.105 Wet IB 2001). De uitkeringen worden in box 1 belast en ingevolge art. 6.5 Wet IB 2001 zijn afkoopsommen van alimentatie ineens aftrekbaar, ook als deze door de alimentatieplichtige worden aangewend voor de 'koop' van een lijfrente. Bij de ontvanger van de afkoopsom of van de periodieke uitkering wordt inkomstenbelasting (box 1) geheven. Met ingang van 1 januari 2020 wordt de aftrekbaarheid van partneralimen-

149 Advies RvS, *Kamerstukken II* 2015/16, 34231, nr. 5.

150 NvW, *Kamerstukken II* 2017/18, 34 231, nr. 10.

151 "Where on or after the grant of a decree of divorce or nullity of marriage the court decides to exercise its powers under section 23(1)(a), (b) or (c), 24 or 24A, 24B or 24E above in favour of a party to the marriage, it shall be the duty of the court to consider whether it would be appropriate so to exercise those powers that the financial obligations of each party towards the other will be terminated as soon after the grant of the decree as the court considers just and reasonable."

152 Vgl. E.N. Frohn, 'Engels huwelijksvermogensrecht: White v White en verdere ontwikkelingen', *FJR* 2006/12.

tatie stapsgewijs verlaagd.[153] De maximale aftrekbaarheid was 51,75%. Dit wordt vanaf gemelde datum stapsgewijs afgebouwd naar 37,05% in 2023 (2019: 51,75%; 2020: 46%; 2021: 43%; 2022: 40%; 2023: 37,05%). Soortgelijke afbouw van belastbaarheid bestaat niet voor de alimentatieontvanger, waardoor een oplopend verschil ontstaat tussen het maximale aftrekbaarheid van alimentatie voor de alimentatieplichtige en het maximale tarief waartegen de ontvangen alimentatie bij de alimentatiegerechtigde kan worden belast. Dit maakt spoedige afkoop interessant.

Lückers stelt zonder meer dat partijen kunnen afspreken alimentatie af te kopen.[154] Dat staat ook ons inziens niet ter discussie. De vraag is meer in hoeverre de rechter dat zou kunnen opleggen.

De Boer, Kolkman & Salomons merken op dat art. 1:402 BW erop lijkt te wijzen dat de vaststelling door de rechter van een bedrag ineens niet mogelijk is. Zoals zij direct daarna aangeven, wint in de praktijk echter "het inzicht veld dat de financiële afwikkeling van de echtscheiding (alimentatie, pensioen, verdeling van de ontbonden huwelijksgemeenschap, echtelijke woning) zoveel mogelijk in onderling verband moet kunnen plaatsvinden." Het is volgens hen dan ook "niet langer een onverantwoord grote stap" om aan te nemen dat de vaststelling van een som ineens bij echtscheiding mogelijk is. Dit lijkt hen bijvoorbeeld aangewezen bij de vaststelling van partneralimentatie na een kort, kinderloos huwelijk in de zin van art. 1:157 lid 6 BW.[155]

De mogelijkheid van het vaststellen door de rechter van een som ineens was ook onderdeel van het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie, zoals dat voorstel op 19 juni 2015 is voorgelegd aan de Tweede Kamer. In de bijbehorende memorie van toelichting is aangegeven dat deze mogelijkheid verantwoord moet zijn, gelet op de financiële situatie van de alimentatieplichtige. Hierbij moet worden gedacht "aan de situatie dat de alimentatieplichtige voor zijn werk naar het buitenland wordt uitgezonden en de betaling van de alimentatie problemen kan opleveren". Door dit voorbeeld lijkt de afkoop In de volgende versies van het voorstel is deze mogelijkheid geschrapt, zonder nadere motivering hiervan in de toelichting.[156]

Niet-financiële factoren

Voor het antwoord op de vraag of en hoeveel alimentatie verschuldigd is, zijn ook niet-financiële factoren van belang. Zo kan grievend wangedrag ertoe leiden dat alimentatie niet wordt toegekend of wordt gestopt. Het is hier niet de plaats om de

153 Vgl. over de aanloop naar deze wijziging: F. van den Barselaar, 'Post uit Den Haag', *REP* 2012/2.
154 Van Mourik, Verstappen & Burgerhart, *Handboek Scheiding Deel B*, 2020/6.5.3.
155 J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven, nr. 664*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.
156 MvT, *Kamerstukken II* 2014/15, 34231, nr. 3, p. 27 en 28.

kleurrijke en gevarieerde jurisprudentie uiteen te zetten. Daarvoor wordt verwezen naar de handboeken (zie paragraaf 2.3.1). Een voorbeeld van een dergelijk gedrag is als de alimentatiegerechtigde de alimentatieplichtige feitelijk het contact met kinderen blokkeert.

De Hoge Raad stelt strenge eisen aan de motivering van de beslissing in de feitelijke instanties om andere factoren een rol te laten spelen. De rechter moet inzicht bieden in de gedachtegang die tot zijn oordeel heeft geleid.[157]

Kritiek op het huidige stelsel

Bol betoogt verder dat de partneralimentatie in de huidige vorm zijn langste tijd heeft gehad. Er zijn goede redenen voor een partneralimentatie nieuwe stijl, gebaseerd op het verlies aan verdiencapaciteit als gevolg van een ongelijke verdeling van werk en zorgtaken tijdens de relatie. Een partneralimentatie op deze leest geldt niet alleen voor gehuwden, maar ook voor ongehuwden en vervalt niet als de alimentatiegerechtigde een nieuwe relatie heeft. De behoefte en draagkracht voor de vaststelling van de partneralimentatie worden bepaald door de verdiencapaciteit die de ex-partners zouden hebben gehad als arbeid- en zorgtaken waren verdeeld. De duur van de alimentatie wordt bepaald door de tijd die nodig is om de eigen verdiencapaciteit te herstellen. Een partneralimentatie op deze grondslag draagt bij aan de emancipatie, omdat het een betere verdeling van de zorgtaken tijdens het huwelijk zal stimuleren. Een ontwikkelingsplan partneralimentatie, waarin de afspraken omtrent de duur en hoogte van de partneralimentatie worden vastgelegd, kan bijdragen aan een grotere bereidheid om voor de ex-echtgenoot te betalen.[158]

2.3.4.4. Kinderalimentatie

Behoefte

De behoefte aan kinderalimentatie wordt forfaitair vastgesteld aan de hand van behoeftetabellen, die evenals bij partneralimentatie het welvaartsniveau voorafgaand aan de echtscheiding tot uitgangspunt nemen.[159] Het verbleken van de behoefte aan kinderalimentatie is niet aan de orde.[160] Zie ook paragraaf 2.2.4.8. Deze forfaitaire vaststelling van de behoefte is echter niet in beton gegoten. In onderdeel 7.3 van de Tremanormen is daarom de aanvaardbaarheidstoets ingevoerd.

---

157 HR 4 februari 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4542, *NJ* 1983/628; HR 17 september 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4438, *NJ* 1983/46 en HR 30 november 2018, ECLI:Nl:HR:2018:2219, *NJ* 2018/470.

158 J.P.M. Bol, 'Heeft de partneralimentatie nog toekomst?', *REP* 2011/6.

159 Vgl. voor een alternatieve berekeningsmethode M. van Yperen-Groenleer, 'Voortborduren op Rekenmethode Bol', *EB* 2011/6; M.M. van Wijk, 'Voortborduren op rekenmethode Bol – een SWOT analyse', *EB* 2012/7-8.

160 Hof Den Haag 6 september 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:2720, *FJR* 2018/13.3.

Regelmatig wordt geprocedeerd over bijzondere extra kosten die bij het bepalen van de behoefte in aanmerking moeten worden genomen. In de Tremanormen komen als voorbeelden van behoefteverhogende kosten voor: de kosten voortvloeiend uit de handicap van een kind, kosten van topsport, privélessen en extra hoge schoolgelden. Uit de jurisprudentie komen de volgende voorbeelden naar voren: vioolles,[161] ruitersport,[162] bijzondere kosten autisme,[163] maar niet de extra reiskosten van de vader[164] of louter het gegeven dat de man een hoger inkomen heeft dan het hoogste inkomen van de behoeftetabel.[165] Bijdragen uit het persoonsgebonden budget op grond van de Wet maatschappelijke ondersteuning aan specifieke met handicap verband houdende kosten doet de behoefte niet verlagen. De jurisprudentie is rijk geschakeerd.

De tabel is ontoereikend voor de gevallen waarin ouders een hoog gezinsinkomen hadden. Hiervan kan ook worden afgeweken:

> "Bij deze stand van zaken kon het hof voor de motivering van zijn oordeel dat niettemin dient te worden aangesloten bij het ten tijde van zijn beslissing geldende hoogste tabelinkomen[166] van €5.000,-- of meer per maand ('Tabel 2 eigen aandeel kosten van kinderen'), niet volstaan met de vaststelling dat in de tabelbedragen alle normale, in de desbetreffende inkomenscategorie redelijkerwijs te maken kosten zijn begrepen. Daarbij verdient opmerking dat ook bij de bepaling van de behoefte van kinderen het welvaartsniveau ten tijde van het huwelijk een rol speelt (vgl. HR 3 september 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM7050, NJ 2010/473) en dat het niet voor de hand ligt dat die behoefte bij een netto maandinkomen van €11.164,-- gelijk zou zijn aan de behoefte bij het hoogste destijds in de tabel voorkomende netto maandinkomen van €5.000,-- of meer."[167]

Zoals hiervoor reeds aangegeven heeft de Hoge Raad in 2015 naar aanleiding van een prejudiciële vraag een standpunt ingenomen met betrekking tot de vraag of het kindgebonden budget en de alleenstaande ouderkop die daarvan deel kan uitmaken, bij de behoefte van het kind in aanmerking moet worden genomen dan wel bij de draagkracht van de ouder die dat budget ontvangt. Dat laatste is het geval volgens de Hoge Raad:

> "3.4.1. Ingevolge art. 1:404 lid 1 BW zijn ouders verplicht naar draagkracht te voorzien in de kosten van verzorging en opvoeding van hun minderjarige kinderen. Deze kosten vormen de behoefte van het kind. De verplichting van de ouders daarin te voorzien bestaat

161 Hof Amsterdam 10 mei 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:1843, *FJR* 2017/11.1.
162 Rb. Noord-Holland 18 mei 2016, ECLI:NL:RBNHO:2016:4066, *FJR* 2017/11.2.
163 Hof Amsterdam op 19 juli 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:2922, *FJR* 2017/11.3.
164 Hof Arnhem-Leeuwarden 26 juli 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:6917, *FJR* 2017/11.4.
165 Hof Arnhem-Leeuwarden 19 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:381, *FJR* 2018/13.1;
166 Dit is het netto gezinsinkomen.
167 Aldus HR 4 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3479; vgl. ook Rb. Overijssel 13 januari 2016, ECLI:NL:RBOVE:2016:767, *FJR* 2017/11.6. Vgl. hierover ook: M. van Yperen-Groenleer, 'Het toepassingsgebied van het Tremarapport', *EB* 2012/4.

ongeacht de behoeftigheid van het kind (art. 1:392 lid 2 BW), dus ook indien het zelf in zijn behoefte zou kunnen voorzien.

3.4.2 De hiervoor in 3.3.1 en 3.3.2 vermelde overheidsregelingen om ouders tegemoet te komen in de financiële lasten verbonden aan de verzorging en opvoeding van kinderen, verminderen de behoefte van het kind niet. Deze wordt immers gevormd door wat het kind nodig heeft. Het bestaan van de bedoelde regelingen laat voorts onverlet dat het aan de ouders is om in de behoefte van hun kind te voorzien.

De overheidsondersteuning is dan ook daarop gericht: met het kindgebonden budget en de alleenstaande ouderkop is beoogd de verzorgende ouder, respectievelijk de verzorgende alleenstaande ouder, inkomensondersteuning te bieden om in de behoefte van zijn kind of kinderen te voorzien (zie hiervoor in 3.3.2). Deze tegemoetkomingen verhogen dan ook de draagkracht van die ouder.

3.4.3 Het voorgaande leidt tot de conclusie dat het kindgebonden budget en de daarvan deel uitmakende alleenstaande ouderkop niet in aanmerking dienen te worden genomen bij de bepaling van de behoefte van het kind, maar bij de berekening van de draagkracht van de ouder die het kindgebonden budget ontvangt. Nu de alleenstaande ouderkop en het overige deel van het kindgebonden budget dezelfde aard en strekking hebben, bestaat er geen grond om de gestelde vraag voor deze beide onderdelen van het kindgebonden budget verschillend te beantwoorden."[168]

Behoefte jongmeerderjarigen

De Expertgroep Alimentatienormen beveelt aan voor de behoeftebepaling van studerende kinderen aansluiting te zoeken bij de WSF-norm voor studenten omdat deze in verschillende posten is onderverdeeld. De Tremanormen kennen hiervoor dus geen eigen, door de Expertgroep ontwikkelde normen. De Expertgroep doet dat ook voor niet-studerende jongmeerderjarigen: aansluiting kan gezocht worden bij het normbedrag voor de kosten van levensonderhoud uit de WSF-norm, onder aftrek van de daarin begrepen studiekosten (boeken en leermiddelen). Echter, de Hoge Raad heeft geoordeeld dat voor niet-studerende jongmeerderjarigen de WSF norm niet geschikt is voor de berekening van de behoefte.[169] Hier bestaat dus een duidelijke lacune in de Tremanormen.

168 HR 9 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:3011, *NJ* 2015/465, m.nt S.F.M. Wortmann. Vgl. R. van Coolwijk & J.B. de Groot, 'Prejudiciële vragen beantwoord en wat nu?', *REP* 2017/7; J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4; G. de Groot, 'Ruimte voor rechtsontwikkeling bij civiele procedures bij de Hoge Raad', *NTBR* 2016/10. Naar aanleiding van deze uitspraak heeft de Hoge Raad eveneens in een prejudiciële beslissing uitgemaakt welke invloed deze inkomensafhankelijke bijdragen van de overheid invloed uitoefenen op de partneralimentatie: HR 7 juli 2017, ECLI:NL:HR:2017:1273, *NJ* 2017/303, m.nt. S.F.M. Wortmann; vgl. hierover A.R. van Wieren, 'Partneralimentatie en kindgebonden budget: de Hoge Raad verduidelijkt', *EB* 2017/10. Vgl. ook HR 22 december 2017, ECLI:NL:HR:2017:3266, *RFR* 2018/54.

169 HR 4 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:854, *RFR* 2014/1. Vgl. ook de conclusie van de AG, ECLI:NL:PHR:2013:32.

Baeten en Timmermans hebben op grond van jurisprudentieonderzoek de indruk dat de WSF-norm breed wordt gezien als een gangbaar en aanvaard uitgangspunt bij behoefteberekeningen van jongmeerderjarigen. In de grote meerderheid van de gevallen werkt het eigen inkomen van de jongmeerderjarige niet dan wel slechts gedeeltelijk behoefteverlagend. Op de jongmeerderjarige rust geen verplichting om naast de studie te werken. Eventuele bijverdiensten van de jongmeerderjarige worden doorgaans, mede vanwege de geringe omvang daarvan, buiten beschouwing gelaten bij het bepalen van de behoefte. Dat ligt anders in geval de jongmeerderjarige niet studeert, maar werkt dan wel indien hij of zij een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangt. Deze omstandigheden verminderen de behoefte van de jongmeerderjarige.[170] Zowel voor de gift als de prestatiebeurs geldt dat deze als behoefteverlagend wordt aangemerkt. De basislening, de aanvullende lening en het collegegeldkrediet moeten wel altijd worden terugbetaald, zodat deze niet worden aangemerkt als behoefteverlagend.[171] Andere normen worden in de jurisprudentie ook wel gebruikt, zoals de gemiddelde uitgaven die afgeleid kunnen worden uit het de Nibud-studentenonderzoek 2015.[172]

Jurisprudentie lijkt wel rekening te houden met eigen inkomsten ondanks dat ook voor jongmeerderjarigen de behoeftigheidseis niet geldt.[173] Dat gebeurt dus door verlaging van de *behoefte* van de jongmeerderjarige. Het gaat dan veelal om inkomsten die een substantieel karakter hebben. Deze worden doorgaans slechts gedeeltelijk in mindering gebracht op de behoefte van de jongmeerderjarige.[174] Maar de Hoge Raad houdt vast aan de wettelijke regeling, dat de behoeftigheidseis niet geldt:

> "Op grond van art. 1:392 lid 2 BW in verbinding met art. 1:395a BW speelt de behoeftigheid van de jongmeerderjarige geen rol bij het vaststellen van de onderhoudsplicht van de ouders. Ouders zijn immers onderhoudsplichtig jegens hun kinderen die jonger zijn dan

170 M.A. Baeten & L.S. Timmermans, 'De behoefte van jongmeerderjarigen: een overzicht van rechtspraak', *REP* 2012/4, waarin rechtspraak is geanalyseerd over hoe de behoefte van jongmeerderjarigen in de praktijk wordt berekend en welke omstandigheden bij de behoeftebepaling in aanmerking worden genomen. Zie ook: M.A. Baeten & C.K. Soeters, 'De behoeftevaststelling van jongmeerderjarigen (deel 2)', *REP* 2016/5. In dit laatste artikel wordt ingegaan op de effecten van het met ingang van 1 september 2015 gewijzigde studiefinancieringsstelsel voor de behoeftebepaling van jongmeerderjarigen. De basisbeurs voor studenten met een hbo-en wo-opleiding is afgeschaft; de basislening die een hbo-/wo-student kan aangaan, dient volledig te worden terugbetaald en wordt niet langer in de vorm van een gift verstrekt.

171 P. Dorhout, 'Kroniek Kinderalimentatie', *FJR* 2018/2. Vgl. echter Hof Arnhem-Leeuwarden 12 maart 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:2339, *EB* 2019/59.

172 Hof Amsterdam 23 mei 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:1935, *FJR* 2018/13.2.

173 Hof Amsterdam 9 februari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:428, *FJR* 2017/11.9; 's-Hertogenbosch 7 april 2016, ECLI:NL:GHSHE:2016:1329, *FJR* 2017/11.10; Zie echter: Hof Arnhem-Leeuwarden 6 september 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:7362, *FJR* 2017/11.11. Vgl. ook M.A. Baeten & L.M. Timmermans, 'De behoefte van jongmeerderjarigen: een overzicht van rechtspraak', *REP* 2012/4, alsmede M.A. Baetens & C.K. Soeters, 'De behoeftevaststelling van jongmeerderjarigen (deel 2)', *REP* 2016/5.

174 M.A. Baeten & L.M. Timmermans, 'De behoefte van jongmeerderjarigen: een overzicht van rechtspraak', *REP* 2012/4.

> 21 jaar, ook als die kinderen niet behoeftig zijn doordat zij in hun eigen levensonderhoud zouden kunnen voorzien, bijvoorbeeld door te werken."[175]

Draagkracht

Het verschil in draagkrachtberekening tussen partner- en kinderalimentatie komt tot uitdrukking in het bij kinderalimentatie gehanteerde forfait voor woonlasten van 30% van het netto besteedbaar inkomen, dat in de jurisprudentie tot de nodige discussie leidt, en de werkelijke woonlasten bij de vaststelling van partneralimentatie. Dat kan ertoe leiden dat er wel ruimte is voor partneralimentatie en niet voor kinderalimentatie. De vraag is of de uiteenlopende systematiek hier wenselijk is.

De huidige aanbevelingen voor de berekening van kinderalimentatie bieden zowel binnen als na afloop van de berekening de mogelijkheid tot correctie (paragraaf 7.2: afwijking van het rekenmodel en paragraaf 7.3: de aanvaardbaarheidstoets).[176] Hiermee wordt aan de ene kant afbreuk gedaan aan het forfaitaire karakter van de normen; aan de andere kant leidt het ertoe dat in individuele gevallen een evenwicht kan worden gevonden tussen de zwaarwegende verplichting om bij te dragen in het levensonderhoud van kinderen en de wettelijke maatstaven van behoefte en draagkracht.[177]

Er zijn afwijkingen die begrijpelijk zijn omdat sprake is van een situatie die niet voorzien is in die normen. Maar er zijn ook afwijkingen die bepaalde regels ten principale ter discussie stellen. Zo bijvoorbeeld de regel dat het minimum aan kinderalimentatie € 25 per kind per maand bedraagt en bij twee of meer € 50 per maand. Door wel het ontbreken van draagkracht in aanmerking te nemen, wordt deze regel de facto ter discussie gesteld.[178] Of dat het niet redelijk is dat verhoging van de behoefte van kinderen en verlaging van draagkracht van de vrouw omdat zij is gaan samenwonen, leidt tot een hogere door de man te betalen kinderalimentatie.[179]

Over het gebruik van forfaits bij de berekening van kinderalimentatie concludeert de AG Keus bij een Hoge Raad uitspraak uit 2014:

> "Over de wenselijkheid van het in aanmerking nemen van forfaitaire woonlasten bij de vaststelling van kinderalimentatie kan men verschillend denken. Enerzijds kan het tot onbegrip leiden als de alimentatie niet aansluit bij de werkelijke draagkracht zoals betrokkenen die percipiëren. Nog daargelaten dat, althans in het geval dat de werkelijke woonlasten

175 HR 30 september 2016, ECLI:NL:HR:2016:2234.
176 Zie bijvoorbeeld Hof Den Haag 29 juni 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2310, *FJR* 2017/11.7.
177 A. Roelvink-Verhoeff, 'Kinderalimentatie: het evenwicht tussen het gebruik van standaarden en de rol van bijzondere omstandigheden', *EB* 2014/3.
178 Vgl. Hof Den Haag 31 augustus 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2571, *FJR* 2017/11.13.
179 Rb. Gelderland 14 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1802, *EB* 2014/65.

hoger zijn dan de forfaitaire woonlasten, een beroep op de aanvaardbaarheidstoets de justitiabele soelaas zou kunnen bieden, zijn aan een forfaitaire norm als die met betrekking tot de woonlasten onmiskenbaar ook voordelen verbonden. Een dergelijke norm vergroot de voorspelbaarheid van de hoogte van kinderalimentatie (hetgeen mede van belang is indien partijen daarover buiten rechte willen overeenkomen) en maakt een eenmaal vastgestelde alimentatie minder gevoelig voor wijzigingen in de woonsituatie van de betrokken onderhoudsplichtige. Bij dit alles blijft uiteraard randvoorwaarde dat de vaststelling van de kinderalimentatie, mede op basis van forfaitaire woonlasten, aan de wettelijke maatstaven zal moeten voldoen. Naar mijn mening is het niet bij voorbaat in strijd met de wet als de alimentatierechter bij de vaststelling van kinderalimentatie redelijk te achten, forfaitaire woonlasten hanteert, ook niet voor zover die forfaitaire woonlasten de actuele, werkelijke woonlasten van de onderhoudsplichtige overstijgen."[180]

Sinds 1 januari 2015 is de fiscale aftrek van kinderalimentatie niet meer mogelijk.

Zorgkorting en co-ouderschap

Met de regeling van de zorgkorting wordt in de Tremanormen rekening gehouden met gedeelde zorg voor de minderjarige die voortvloeit uit een co-ouderschapsregeling die de ouders hebben getroffen. Co-ouderschap past bij het uitgangspunt dat de Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding[181] in de wet heeft verankerd: kinderen hebben recht op gelijkwaardige verzorging en opvoeding door beide ouders, ook na scheiding (art. 1:247 lid 4 BW), en elke ouder heeft de verplichting de ontwikkeling van de banden van zijn kind met de andere ouder te bevorderen (art. 1:147 lid 3 BW). De rechtspraak laat zien dat de rechter welwillend staat tegenover verblijfsco-ouderschap wanneer de ouders over de regeling eens zijn en in gevallen waarin er niet te veel contra-indicaties bestaan.[182]

Een scherpe grens tussen dergelijke zorg en een beperktere omgangs- of zorgregeling bestaat niet. De regeling van de zorgkorting betreft ook afspraken die niet als co-ouderschap zouden kunnen worden aangeduid maar als omgangs- of zorgregeling.

Op deze regeling wordt wel kritiek geuit omdat de werkelijkheid soms anders is dan het forfait veronderstelt, reden waarom in de jurisprudentie daarvan ook wel wordt afgeweken. Het Hof Den Haag sluit aan bij de hiervoor reeds aangehaalde overwegingen van AG Keus[183] over forfaitaire woonlasten bij de vaststelling van kinderalimentatie:

180 Conclusie genomen op 24 oktober 2014, ECLI:NL:PHR:2014:1908 bij de uitspraak van HR 19 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3658.
181 Stb. 2008, 500; inwerkingtreding per 1 maart 2009.
182 N. Nikolina, 'Verblijfsco-ouderschap: moeizame weg naar juridisering', *REP* 2016/8.
183 Conclusie genomen op 24 oktober 2014, ECLI:NL:PHR:2014:1908 bij de uitspraak van HR 19 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3658.

> "- Ondanks het gegeven dat vaste jurisprudentie is dat het tremarapport geen wet is in de zin van artikel 79 RO, leidt het standpunt dat enkel indien de alimentatie op de oude wijze zou worden berekend de draagkracht van een van partijen hoger is, tot het compleet terzijde schuiven van het tremarapport anno 2016. *Immers, in nagenoeg alle gevallen die aan de rechter worden voorgelegd zal gelden dat een van partijen een hogere draagkracht heeft onder het oude systeem, dan onder het nieuwe systeem.* De vraag die daarnaast dan dient te worden beantwoord is of de vrouw dan meent dat per zaak moet worden bekeken onder welk systeem de hoogste draagkracht geldt. Dit kan niet de bedoeling zijn en zou tot een aardverschuiving in de huidige familierechtpraktijk leiden en daarnaast tot grote rechtsongelijkheid en onzekerheid bij de rechtzoekenden.
> - Indien wordt gekeken naar hetgeen de vrouw onder sub 14 van haar pleitnota heeft gesteld, lijkt echter dat zij enkel ter zake van de woonlast het forfaitaire systeem wil passeren, omdat de man samenwoont en derhalve zijn woonlast kan delen.
> - Uit de jurisprudentie waarnaar ook specifiek in rechtsoverweging 2.7. wordt verwezen in de conclusie van Advocaat-Generaal mr. L.A.D. Keus d.d. 24 oktober 2014 bij een uitspraak van de Hoge Raad d.d. 19 december 2014, is helder te destilleren dat er in beginsel niet wordt afgeweken van het forfaitaire systeem indien de alimentatieplichtige samenwoont, tenzij er sprake is van zeer specifieke omstandigheden, bijvoorbeeld dat dit zou leiden tot het feit dat door het forfaitaire systeem niet kan worden voorzien in de behoefte van de kinderen. Kortom, slechts in uitzonderingsgevallen wordt afgeweken van de huidige systematiek."[184] (Cursief in uitspraak.)

Bol constateert al in 2012 dat de per 1 april 2013 ingevoerde nieuwe kinderalimentatienormen uitgaan van één hoofdverzorger, die de zeggenschap heeft over alle uitgaven, waarmee voorbijgegaan wordt aan de oprechte wens van moderne ouders om beiden een actieve rol te hebben in de opvoeding. Zij vraagt zich af of deze expliciete keuze van de rechterlijke macht is te verenigen met het wettelijke uitgangspunt van gelijkwaardig ouderschap.[185]

Jonker wijst erop dat de vraag rijst hoe kinderalimentatie het beste berekend kan worden indien ouders een co-ouderschapsregeling hebben. Richtlijnen bieden advocaten houvast bij het berekenen van kinderalimentatie in geval van co-ouderschap. Daarom verdient het aanbeveling om op basis van het Rapport Alimentatienormen richtlijnen en rekenregels te ontwikkelen voor co-ouderschap, met name voor de bepaling van de verblijfskosten, de verblijfsoverstijgende kosten, de verdeling van zorg en voor de verschillende wijzen van betaling. In het onderzoek waarover Jonker schrijft geeft bijna driekwart van de respondenten aan dat co-ouders bepaalde afspraken maken over het betalen van de verblijfsoverstijgende kosten, waarbij gebruik wordt gemaakt van een kinderrekening of waarbij beide ouders bepaalde

184 Hof Den Haag 15 juni 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:1736, *FJR* 2017/11.8; vgl. ook Hof Den Haag 12 oktober 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:3091, *EB* 2017/15; Hof Den Haag 20 februari 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:438, *EB* 2019/51.

185 J.P.M. Bol, 'Nieuwe Tremanormen kinderalimentatie: wat zijn de wijzigingen en wat de gevolgen?', REP 2012/8. Vgl. ook J.P.M. Bol, R. van Coolwijk & J.E.M.C. Moons, 'Kinderalimentatie: een jaar ervaring met de nieuwe tremanormen', *REP* 2014/1.

kosten betalen. De huidige regelgeving ziet niet op dergelijke afspraken. Het verdient daarom aanbeveling te inventariseren op welke wijze executie mogelijk gemaakt kan worden van bijdragen aan een kinderrekening en van betaling door ieder van de ouders van bepaalde kosten, voor zover deze expliciet zijn overeengekomen en in een beschikking zijn vastgelegd.[186]

Samengestelde gezinnen

Samengestelde gezinnen kunnen ertoe leiden dat draagkracht moet worden gedeeld met ook andere alimentatiegerechtigden. Samenloop van alimentatieschulden ligt op de loer. De alimentatie voor de eerste ex-echtgenoot beïnvloedt die voor de tweede ex-echtgenoot omdat die als schuld in aanmerking mag worden genomen.[187] Dat is anders in geval sprake is van alimentatie die aan kinderen uit meer relaties verschuldigd is. In dat geval moet de draagkracht evenredig worden verdeeld. Redelijke wetstoepassing brengt met zich dat wanneer iemand onderhoudsverplichtingen heeft jegens kinderen uit een eerste en een tweede relatie, terwijl zijn draagkracht niet voldoende is om aan die verplichtingen volledig te voldoen, het voor onderhoud beschikbare bedrag tussen die kinderen wordt verdeeld, in beginsel gelijkelijk tenzij bijzondere omstandigheden tot een andere verdeling aanleiding geven, zoals bijvoorbeeld het geval kan zijn bij een duidelijk verschil in behoefte.[188]

Indien een ouder een nieuwe relatie is aangegaan waaruit kinderen zijn geboren, dan zal niet alleen rekening moeten worden gehouden met het feit dat die ouder verplicht is om bij te dragen in de kosten van de verzorging en opvoeding van die kinderen, maar ook met het feit dat op de andere ouder van die kinderen eenzelfde verplichting rust of kan rusten. Aldus kan de bijdrageverplichting van die andere ouder mede van invloed zijn op het voor een kind uit een eerdere relatie beschikbare gedeelte van de draagkracht van de jegens dat kind onderhoudsplichtige ouder.[189]

Blijkens de Parlementaire Geschiedenis van artikel 1:395 BW[190] zijn, in het geval de onderhoudsverplichting van de stiefouder samenvalt met die van de ouder van de kinderen, de verplichtingen ter zake van onderhoud in beginsel van gelijke rang. De omvang van ieders onderhoudsverplichting hangt dan af van de omstandigheden van het geval waarbij als belangrijke factoren in het bijzonder gelden het gegeven dat tussen de ouder en het kind een nauwere verwantschap bestaat dan tussen de stiefouder en het stiefkind, de draagkracht van de ouder en de stiefouder en de

186 M. Jonker, 'Verdeling kosten van de kinderen bij co-ouderschap: wie betaalt de rekening?', *REP* 2016/7. Vgl. ook N. Nikolina, 'Verblijfsco-ouderschap: moeizame weg naar juridisering', *REP* 2016/8.
187 HR 11 september 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0682, *NJ* 1992/745.
188 HR 13 december 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0451, *NJ* 1992/178; HR 3 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:157, *FJR* 2018/13.5.
189 HR 22 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS3643, *NJ* 2005/379, m.nt. S.F.M. Wortmann; HR 13 juli 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX1295, *NJ* 2012/498.
190 Parl. Gesch. BW Inv. Boek 1, p. 1442-1443.

feitelijke verhouding tot ieder van de onderhoudsplichtigen.[191] De vaststelling van ieders draagkracht is geen eenvoudige exercitie.[192]

Volgens rechtspraak van de Hoge Raad geldt dat voor de bepaling van de draagkracht van een alimentatieplichtige ouder met het oog op de vaststelling van de kinderalimentatie in beginsel rekening wordt gehouden met alle redelijke uitgaven die te zijnen laste komen. Daartoe worden gerekend de uitgaven ten behoeve van het nieuwe gezin dat die ouder heeft gevormd. Daarbij maakte het vóór de invoering van de voorrangsregels van art. 1:400 BW niet uit of de alimentatieplichtige ouder met zijn nieuwe partner is gehuwd, een geregistreerd partnerschap is aangegaan of samenleeft. De redelijkheid van de uitgaven werd niet door de aard van de relatie bepaald.[193] Maar door de in 2008 gewijzigde bepaling van art. 1:400 lid 1 BW wordt thans wel onderscheid gemaakt, aldus de Hoge Raad in 2014.[194] Het ging in deze zaak om het verzoek van de moeder om de door de vader te betalen kinderalimentatie op een hoger bedrag vast te stellen, waartegen de vader in stelling brengt dat hij inmiddels samenwoont met een vrouw die twee kinderen uit een eerdere relatie heeft jegens wie de vader een morele onderhoudsplicht heeft. De wet voorziet weliswaar in een onderhoudsplicht van ouders jegens hun kinderen en stiefkinderen, maar niet in een onderhoudsplicht jegens de kinderen van een partner met wie wordt samengeleefd. De Hoge Raad is van oordeel dat bij de bepaling van de draagkracht van de alimentatieplichtige ouder jegens een kind met wie hij niet samenleeft, bovenstaande genuanceerde afweging niet meer dient plaats te vinden, maar de voorrangsregel voor kinderalimentaties van art. 1:400 lid 1 BW moet worden toegepast, ook al is art. 1:400 BW alleen geschreven voor samenloop van wettelijke onderhoudsverplichtingen.

De aanvaardbaarheidstoets kan nog corrigerend werken. Echter, volgens Hof Arnhem-Leeuwarden dient bij de beoordeling van een beroep op de aanvaardbaarheidstoets voorop te worden gesteld dat alleen in uitzonderingsgevallen kan worden afgeweken van de forfaitaire benadering c.q. het rekenmodel omdat de wettelijke onderhoudsverplichting van ouders jegens hun kinderen niet vrijblijvend is en de ouders zich derhalve in dat kader rekenschap zullen dienen te geven van de financiële keuzes die zij maken. De zogenoemde vrije ruimte (70% van de draagkracht is voor kinderalimentatie in het rekenmodel) biedt de ouders in dit verband al enige ruimte bij het maken van keuzes. Van een onaanvaardbare situatie is volgens het hof sprake indien de onderhoudsplichtige bij de vast te stellen bijdrage niet meer in de noodzakelijke

191 Hof Amsterdam 7 maart 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:721, *FJR* 2018/13.7. Vgl. ook HR 26 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BN7055, *NJ* 2010/633; H.E. Meijwes, 'Wie moet wat betalen?', *REP* 2011/5.

192 Zie voor de te nemen stappen op basis van jurisprudentie: M.A. Zon, 'Kinderalimentatie in samengestelde gezinnen', *EB* 2011/11-12. Zie ook voor de toepassing van de 90% norm: M.A. Weenink, 'Gevolgen van inkomensverlies in het licht van de 90%-regel', *REP* 2011/4.

193 Vgl. HR 25 november 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC1558, *NJ* 1995/286 en HR 21 december 2007, ECLI:NL:HR:2007:BC0658, *NJ* 2008/28.

194 HR 2 mei 2014, ECLI:NL:HR:2014:1066, *NJ* 2014/369, m.nt. S.F.M. Wortmann, *EB* 2014/74.

kosten van bestaan kan voorzien of van zijn inkomen na vermindering van de lasten minder dan 90% van de voor hem geldende bijstandsnorm overhoudt. Het ligt op de weg van de onderhoudsplichtige om te stellen en te onderbouwen dat daarvan sprake is en meer in het bijzonder dat de op basis van het rekenmodel vastgestelde kinderbijdrage niet aanvaardbaar is, alle omstandigheden in aanmerking genomen. Tot de omstandigheden die van belang zijn worden onder meer gerekend, de financiële situatie (inkomen en vermogen) van de onderhoudsplichtige, de noodzaak van de lasten, de mogelijkheid zich van de lasten te bevrijden, de verhouding tussen de onderhoudsplichtigen en de zorgregeling. Bij een beroep op de aanvaardbaarheidstoets wordt volgens het hof van de onderhoudsplichtige verwacht dat hij volledig en duidelijk – door middel van een overzicht van zijn inkomsten en uitgaven met onderliggende stukken – inzicht geeft in zijn inkomens- en vermogenspositie en zijn bestedingen. De rechter dient vervolgens te beoordelen of bij vaststelling van de volgens het rekenmodel berekende bijdrage onvoldoende rekening zou worden gehouden met alle omstandigheden die zijn draagkracht beïnvloeden, zodat geen sprake meer is van een bijdrage conform de wettelijke maatstaven. Bij die beoordeling dient onder meer de jurisprudentie van de Hoge Raad op het gebied van draagkracht (verdiencapaciteit), fictieve draagkracht en schulden tot zijn recht te komen. In dat verband spelen volgens het hof de verwijtbaarheid en de mogelijkheid tot vermijding van de lasten een rol.[195]

Bol pleit voor vereenvoudiging van de alimentatienormen, die recht doen aan het uitgangspunt van gelijkwaardig ouderschap. Zowel bij de kinderen als bij de onderhoudsplichtigen dient onderscheid te worden gemaakt in een minimumbudget, overige nodige uitgaven en 'jus'. De volgende toetsingsvolgorde wordt voorgesteld: eerst de uitgaven van de ouders op bijstandsniveau, dan het minimumbudget voor de kinderen, vervolgens de verplichtingen van de ouders, dan de overige nodige uitgaven voor de kinderen en ten slotte – als de draagkracht toereikend is – een verdeling van de 'jus' tussen ouders en kinderen. Als naast de kosten van de kinderen ook partneralimentatie moet worden vastgesteld, wordt voorgesteld om de kosten van de kinderen volledig ten laste van het draagkrachtloos inkomen te brengen, ongeacht de kinderen tot het eigen huishouden behoren of tot het huishouden van de andere ouder. Met deze aanpassingen in de alimentatienormen kan worden bereikt dat de juridische mediationpraktijk in de pas blijft lopen met de rechtspraak.[196]

Afstemming kinderalimentatie op Boek 1 BW regelingen

De vraag is hoe de kinderalimentatie zich verhoudt tot regelingen in Boek 1 BW die zien op de positie van de ouder in relatie tot het vermogen van de kinderen. Ouders die het gezag over hun kinderen uitoefenen, hebben het *vruchtgenot van diens ver-*

195 Zie voor richtlijnen voor de toepassing van de aanvaardbaarheidstoets Hof Arnhem-Leeuwarden 5 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:111, *FJR* 2018/13.6.

196 J.P.M. Bol, Drieluik 'Tremanormen in de mediationpraktijk 1/2/3', *REP* 2010/1, 2 en 3.

mogen. In verband hiermee staat dat indien het kind bij de ouder inwoont en anders dan incidenteel inkomen uit arbeid geniet, het verplicht is *kostgeld* te betalen, het naar draagkracht bijdragen in de kosten van de huishouding van het gezin. Bij uiterste wilsbeschikking of de gift kan worden bepaald dat de ouders daarvan het vruchtgenot niet zullen hebben (art. 1:253m BW). In geval van echtscheiding wordt een dergelijke bepaling frequent gemaakt. Uit deze regeling vloeit voort dat de op het vermogen en de inkomsten van het kind ziende regelingen in Boek 1 BW de ouder aanspraken verschaft op het inkomen van het kind uit arbeid en vermogen. Die aanspraken zullen in beginsel in aanmerking moeten worden genomen bij de vaststelling van zowel partner- als kinderalimentatie. Zo vaak komt deze situatie echter niet voor omdat niet veel kinderen eigen vermogen hebben en niet veel kinderen tijdens de minderjarigheid al structureel arbeidsinkomsten genieten. Uit onderzoek is gebleken dat de regeling aan herziening toe is.[197]

Relevant voor alimentatie is nog de invloed die de Participatiewet uitoefent op het aan de minderjarige beschikbare vermogen waarover de ouder het beheer voert. Op grond van art. 55 Participatiewet kan de ouder verplicht worden aan de kantonrechter machtiging te verzoeken tot het aanwenden van dat vermogen (art. 1:356 BW). Hierin komt tot uitdrukking dat bijstand een vangnet is; eerst moeten andere middelen worden aangesproken.[198] De rechtspraak is verdeeld over het wel of niet verlenen van machtiging in zo'n situatie.[199] Gegeven het feit dat er situaties zijn waarin niet slechts het inkomen, maar ook het vermogen van kinderen wordt aangesproken, komt de vraag op welke invloed dat uitoefent op kinderalimentatie. Zie daarvoor ook paragraaf 2.3.2.3.

Kinderalimentatie labellen als partneralimentatie

Volgens Zon komt het in de (mediation)praktijk wel voor dat de partneralimentatie wordt verhoogd ten koste van de kinderalimentatie. Reden daarvoor is vaak dat moeder met die hogere partneralimentatie dan net wel de woning kan financieren die zij op het oog had. Fiscaal voordeel is een andere motivatie voor een dergelijke afspraak. Afgesproken wordt dan dat de kinderalimentatie weer wordt verhoogd als de partneralimentatie komt te vervallen. De vraag is hoe zich deze praktische oplossing verhoudt tot de prioriteit voor kinderalimentatie. In feite komt het er op neer dat moeder uit haar hogere partneralimentatie een deel van de kosten van de kinderen zal moeten betalen. Zij betaalt derhalve dat gedeelte waarmee de kinderali-

197 J.H.M. ter Haar e.a., 'Toezicht op het bewind van ouders en voogden over het vermogen van minderjarigen: Onderzoek naar toezicht op vermogensbeheer bij minderjarigen en vier overige aanverwante onderwerpen' (*Familie & Recht, deel 17*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2017.

198 Vgl. M.J. Hüsen, 'Scheiding en bijstand: geen gemakkelijk huwelijk', *EB* 2011/3.

199 Niet: Rb. Zwolle 9 oktober 2003, ECLI:NL:RBZWO:2003:AL8167; Rb. Oost-Brabant 3 december 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:7464; Rb. Noord-Nederland 15 september 2015, ECLI:NL:RBNNE:2015:4579. Wel: Rb. Zwolle-Lelystad 27 mei 2008, ECLI:NL:RBZLY:2008:BD2656; Rb. Overijssel 12 april 2017, ECLI:NL:RBOVE:2017:1628.

mentatie is verlaagd.[200] In de (proces)praktijk wordt hier vooralsnog anders tegenaan gekeken.[201]

Kritiek

Pieck concludeerde in 2011 dat de Tremanormen ten aanzien van de toepasselijke bijstandsnorm, het toepasselijke percentage, de plaats waar de kosten van de kinderen opgenomen dienen te worden en met welke kosten gerekend dient te worden, geen eenduidige richtlijnen geven, waardoor (ver)gelijk(bar)e gevallen tot verschillende uitspraken leiden. Het jaarlijkse overleg van de Werkgroep Tremanormen en de daaruit voortvloeiende aanpassingen, heeft tot nu toe in onvoldoende mate tot eenduidigheid in de normen en uniformiteit in uitspraken geleid.[202]

Labohm constateert in 2014 dat er verbeterpunten in het stelsel van kinderalimentatie zijn en dat de knelpunten rondom het vaststellen van kinderalimentatie bestaan in:

1. de vaststelling van de behoefte;
2. de stiefouder en zijn onderhoudsplicht;
3. de vaststelling van de draagkracht;
4. de verdeling van de draagkracht over het aantal kinderen;
5. verdeling kosten van het kind tussen de ouders.

Met name de draagkracht verdient aandacht. Labohm stelt zich vlak na de invoering van de forfaits voor de berekening van kinderalimentatie de vraag of een forfaitair systeem veel voordeel heeft ten opzichte van het systeem van maatwerk. Ook bij een forfaitair systeem moet de draagkracht van de onderhoudsplichtige worden bepaald. Het vaststellen van de draagkracht is veelal het meest complexe onderdeel van de berekening van de kinderalimentatie.[203]

2.3.5. Vaststelling alimentatie

2.3.5.1. Algemeen

De invoering van de Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding[204] per 1 maart 2009 heeft duidelijk gemaakt dat het primaat van de vaststelling van kinderalimentatie bij de scheidende echtgenoten zelf ligt. Zij dienen een ouder-

200 M.A. Zon, 'Het voortgezet ouderschap praktisch belicht', *REP* 2010/5.
201 Rb. Zutphen 27 mei 2009, ECLI:NL:RBZUT:2009:BI8214, wijst het verzoek van de vrouw om verhoging van de partneralimentatie ten koste van de kinderalimentatie af gelet op de voorrangsregel van art. 1:400 BW.
202 V. Pieck, '(On)werkbaarheid van de Tremanormen in de praktijk', *REP* 2011/8.
203 A.N. Labohm, 'Kan kinderalimentatie op eenvoudige wijze worden vastgesteld?', *EB* 2014/4. Vgl. ook A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4.
204 Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding, *Stb.* 2008, 500.

schapsplan op te stellen waarin onder meer de alimentatie geregeld kan worden (art. 1:247 lid 5 BW en art. 815 Rv). Zulks vloeit voor partneralimentatie ook al voort uit art. 1:158 BW. Partijen mogen afwijken van de wettelijke maatstaven voor de vaststelling van partner- en kinderalimentatie, zij het dat niet minder kinderalimentatie vastgesteld mag worden dan overeenkomstig de wettelijke maatstaven verschuldigd is. De rechter is niet gebonden aan wat partijen ter zake van kinderalimentatie overeenkomen.[205] Als men er niet uitkomt kan de vaststelling aan de rechter worden voorgelegd. Voor partneralimentatie geldt dat partijen bij overeenkomst bewust mogen afwijken, maar dat de rechter dan toch nog art. 1:159 lid 3 BW kan toepassen. Op grond van een zo ingrijpende wijziging van omstandigheden, dat de verzoeker naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet langer aan het beding mag worden gehouden, kan de rechter op verzoek van een der partijen de overeenkomst toch wijzigen.[206] Bij een dergelijke wijziging moet de rechter zoveel mogelijk aansluiten bij de partijbedoeling.[207]

De enkele omstandigheid dat partijen op specifieke punten bewust zijn afgeweken van de wettelijke maatstaven, rechtvaardigt niet om aan te nemen dat zij ook jegens de overige posten, feiten of omstandigheden die voor het bepalen van de hoogte van het verschuldigde levensonderhoud van belang zijn, bewust zijn afgeweken van de wettelijke maatstaven.[208]

2.3.5.2. Partneralimentatie

Het rekenmodel op basis van de Tremanormen, uitgelegd in paragraaf 2.2.4.8, is voor burgers ingewikkeld, ontoegankelijk en wat betreft de uitkomst onvoorspelbaar.[209] De voor alimentatieprocedures bij rechtbanken en gerechtshoven geldende procesreglementen schrijven voor dat partijen een draagkrachtberekening dienen over te leggen. Niet altijd is echter duidelijk hoe de rechter de berekening heeft uitgevoerd als deze niet bij de beschikking is bijgevoegd.[210] Het verdient aanbeveling zulks wel te doen volgens de Hoge Raad:[211]

> "In het licht van het voorgaande verdient het aanbeveling dat de rechtbanken en gerechtshoven – in navolging van de door een aantal gerechten reeds gevolgde praktijk – (een) berekening(en) als bijlage bij hun alimentatiebeschikkingen voegen aan de hand waarvan

205 HR 24 november 1972, ECLI:NL:HR:1972:AC5276, *NJ* 1973/288, m.nt. E.A.A. Luijten. Vgl. ook Hof 's-Hertogenbosch 21 december 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:5866, *EB* 2018/26.

206 HR 23 oktober 1987, ECLI:NL:HR:1987:AD0015, *NJ* 1988/438 (*Bewuste afwijking van wettelijke maatstaven*).

207 HR 18 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3635, *NJ* 2016/160, m.nt. S.F.M. Wortmann.

208 HR 18 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3635, *NJ* 2016/160, m.nt. S.F.M. Wortmann.

209 IBO werkgroep alimentatiebeleid, *Het kind centraal: verantwoordelijkheid blijft*, Den Haag: 2002 (online).

210 M.J. ter Voert & T. Geurts, 'Hoeveel kost gesubsidieerde rechtsbijstand voor scheidingen?', *FJR* 2011/7-8.

211 HR 4 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3478, *NJ* 2016/124, m.nt. S.F.M. Wortmann.

zij tot de vaststelling van de te betalen alimentatie zijn gekomen, in voorkomend geval met vermelding van de redenen waarom zij afwijken van de uitkomst van die berekening(en)."

Sinds 1 januari 2020 is dit geregeld in art. 805 lid 3 Rv: de griffier verstrekt aan de verzoeker en aan de in de procedure verschenen belanghebbenden de berekeningen van de behoefte en de draagkracht die mede aan de beschikking ten grondslag liggen.

2.3.5.3. Kinderalimentatie

De voorrangsregeling voor kinderalimentatie van art. 1:400 BW die per 1 maart 2009 geldt[212] heeft ertoe geleid dat de Expertgroep Alimentatienormen aanbeveelt eerst de kinderalimentatie te berekenen en daarna de partneralimentatie.[213] Vaak blijkt dat er door die voorrangsregeling geen draagkrachtruimte meer voor partneralimentatie is.[214]

In een geval waarin het ging om een echtscheidingsconvenant waarin kinderalimentatie en partneralimentatie zijn vastgelegd, terwijl daarin ook een beding van niet-wijziging als bedoeld in art. 1:159 BW is opgenomen ten aanzien van de partneralimentatie, moest de Hoge Raad de vraag beantwoorden hoe zo'n beding zich verhoudt tot de voorrangsregel van art. 1:400 lid 1 BW. Als de partneralimentatie op grond van een niet-wijzigingsbeding niet gewijzigd kan worden, moet daar dan rekening mee worden gehouden bij de wijziging van de kinderalimentatie? Art. 1:400 lid 1 BW ziet naar de letter op het meest voor de hand liggende geval van gelijktijdig vaststellen van alimentatieverplichtingen. Dat is echter niet het enige geval van samenloop. Denkbaar is dat kinderalimentatie al is vastgesteld en een later verzoek tot het vaststellen van partneralimentatie wordt gedaan, of juist het omgekeerde. Denkbaar is ook dat beide alimentatieplichten al vaststaan, maar een verzoek tot wijziging van de een of van de ander of van allebei aanhangig wordt gemaakt. In die situaties geldt de regel naar moet worden aangenomen ook. Anders zou de voorrangsregel eenvoudig kunnen worden ondermijnd.

De Hoge Raad heeft echter in 2011 bepaald dat de wetgever bij het opstellen van de voorrangsregel kennelijk ervan is uitgegaan dat de diverse alimentatieverplichtingen op elkaar worden afgestemd met inachtneming van alle omstandigheden van het geval, waaronder de voorrang van de kinderalimentatie en de draagkracht van

212 Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding, *Stb.* 2008, 500.

213 Rapport Alimentatienormen (Tremanormen), Expertgroep Alimentatienormen, januari 2020, onder 2.3, online via https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/tremarapport-versie-2020-januari.pdf, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

214 P.A.J.T. van Teeffelen, 'EB Symposium 2009: Positie kinderen bij scheiding', *EB* 2010/10, discussie bij stelling 3.

de alimentatieplichtige.[215] De uitspraak roept de vraag op of zij de nieuwe regeling van art. 1:400 lid 1 BW miskent.[216]

2.3.6. Wijziging alimentatie

2.3.6.1. Algemeen

De Tremanormen zijn gevoelig voor juridische procedures omdat de daarin vervatte berekeningsmodellen van het netto-inkomen veel inkomens- en uitgavenposten bevatten waarmee rekening wordt gehouden. Dit maakt de kans relatief groot dat (substantiële) veranderingen in een van die posten leidt tot een wijzigingsverzoek (art. 1:401 BW). Er doen zich altijd wel situaties voor waardoor aanpassing van alimentatie gewenst is, bijvoorbeeld door daling of stijging van het inkomen of een structurele wijziging in de woonlasten.

Als alimentatie door de rechter gewijzigd wordt, bestaat vrijheid in de keuze voor de datum van de ingang van de wijziging. De rechter dient echter volgens vaste jurisprudentie terugwerkende kracht behoedzaam in te zetten.[217] Terugwerkende kracht kan leiden tot te veel of te weinig betaalde alimentatie. Als achteraf blijkt dat te veel alimentatie werd genoten, zal de rechter beoordelen in hoeverre in redelijkheid terugbetaling kan worden verlangd.[218] Bij die beoordeling is de rechter niet afhankelijk van een door de onderhoudsgerechtigde gevoerd, op die terugbetaling betrekking hebbend verweer.[219] Ook tijdelijke wijziging van alimentatie is mogelijk, bijvoorbeeld in crisistijd.[220]

In Ter Voert, Geurts en Van Lierop staat dat de wijze waarop de alimentatie wordt vastgesteld een voortdurende bron van conflicten is.[221] Een onderdeel dat zorgt voor frustratie betreft de spanningen die ontstaan als men bij gewijzigde omstandigheden de alimentatie wil aanpassen:

---

215 HR 24 juni 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ0002, *NJ* 2011/502, m.nt. L.C.A. Verstappen.

216 Vgl. de noot van Verstappen bij HR 24 juni 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ0002, *NJ* 2011/502, m.nt. L.C.A. Verstappen.

217 HR 20 september 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE3347, *NJ* 2003/47, m.nt. S.F.M. Wortmann en HR 21 december 2007, ECLI:NL:HR:2007:BB4757, *NJ* 2008/27.

218 HR 14 april 2006, ECLI:NL:HR:2006:AU8971, *NJ* 2006/257.

219 HR 25 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:1001, *NJ* 2014/225. Zie ook HR 6 februari 2015, ECLI:NL:HR:2015:232, *NJ* 2015/92 en HR 4 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:365, *RFR* 2016/79.

220 E.R. Lankester & T.C.E. 'Boringa, Draagkracht van ondernemers in crisistijd', *REP* 2010/1; E.G. de Jong & L.S. Timmermans, 'Wijziging van alimentatie in tijden van (corona)crisis', *REP* 2020/3, met nuttige aanwijzingen hoe te handelen bij een onverwachte terugval van inkomsten vanwege een crisis.

221 M.J. ter Voert, T. Geurts & L.E.H.P. van Lierop, 'De complexiteit van conflictscheidingen: onderzoek naar risicofactoren en knelpunten', *FJR* 2019/2.

> "Als de ex-partner niet akkoord gaat, is men namelijk genoodzaakt om een dure juridische procedure te starten. Vooral als het inkomen al sterk is gedaald, kan het niet meewerken van de ex-partner en de extra kosten die moeten worden gemaakt een escalerende werking hebben."

Hieruit blijkt dat de mogelijkheid de alimentatie aan te passen bij een wijziging van omstandigheden, een risicofactor is voor conflictscheidingen. In het wetsvoorstel herziening partneralimentatie was daarom eerst voorgesteld art. 1:401 lid 1 BW te schrappen. Dit zou betekenen dat een wijziging van omstandigheden waardoor de partneralimentatie ophoudt aan de wettelijke maatstaven te voldoen, niet langer reden is voor een wijziging of intrekking van de partneralimentatie. Uitzonderingen daarop zijn de hardheidsclausule (waarbij de wijzigingsgronden vergelijkbaar zijn met die in art. 1:159 lid 3 BW) of een afspraak tussen partijen. Dit maakt het wijzigen van een vastgelegde of vastgestelde alimentatie beperkt.

De literatuur is kritisch over het schrappen van art. 1:401 BW. Van Coolwijk en Moons achten het niet waarschijnlijk dat een beroep op de hardheidsclausule snel wordt toegekend. Zo stellen zij dat het niet redelijk is dat een wijziging van omstandigheden aan de zijde van de alimentatiegerechtigde waardoor deze inmiddels een inkomen heeft om (ruimschoots) in het eigen onderhoud te voorzien, niet leidt tot een wijziging van de alimentatie. Bovendien moet de alimentatiegerechtigde onder omstandigheden een gang naar de rechter kunnen maken als de alimentatieplichtige op het moment van de scheiding nauwelijks beschikt over draagkracht, maar nadien in ruime mate. Zij stellen dat voor de alimentatieplichtige en de alimentatiegerechtigde dezelfde mogelijkheden moeten openstaan.[222]

2.3.6.2. Partneralimentatie

De Hoge Raad[223] maakt duidelijk onderscheid tussen alimentatiebeslissingen die tijdelijk van aard zijn en die definitief zijn. Voor beslissingen waarmee de alimentatieverplichting (al dan niet op termijn) op nihil wordt vastgesteld op grond van omstandigheden die voor wijziging vatbaar zijn ('tijdelijke nihilstelling'), gelden, anders dan voor beslissingen waarbij die verplichting op nihil wordt gesteld of wordt beëindigd op grond van omstandigheden waarvoor dat niet geldt (definitieve nihilstelling of beëindiging), geen hoge motiveringseisen[224] De reden voor dit verschil is dat een tijdelijke nihilstelling, anders dan een definitieve beëindiging, voor wijziging op de voet van art. 1:401 BW in aanmerking komt wanneer de omstandigheden veranderen of een verwachte verandering juist uitblijft. Wel moet ook een beslissing tot tijdelijke nihilstelling tenminste zodanig worden gemotiveerd dat zij voldoende

222 R. van Coolwijk & J.E.M.C. Moons, 'Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie', *EB* 2015/10.
223 HR 30 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2219, *NJ* 2018/470.
224 HR 15 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY3236, r.o. 3.4.2.

inzicht geeft in de daaraan ten grondslag liggende gedachtegang, om de beslissing zowel voor partijen als voor derden – in het geval van openstaan van hogere voorzieningen: de hogere rechter daaronder begrepen – controleerbaar en aanvaardbaar te maken.[225]

De Hoge Raad heeft in 2004[226] geoordeeld dat indien de rechter bij vaststelling of wijziging van een uitkering tot levensonderhoud een redelijke mate van zekerheid heeft dat zich in de toekomst een omstandigheid zal voordoen die voor die uitkering van belang is, het hem vrij staat daarmee reeds op voorhand rekening te houden, door de uitkering met inachtneming van die omstandigheid vast te stellen of te wijzigen. Indien achteraf blijkt dat, anders dan de rechter ten tijde van zijn beslissing verwachtte, die omstandigheid zich niet heeft voorgedaan, kan op de voet van art. 1:401 lid 1, eerste volzin, of lid 4 BW wijziging of intrekking van de uitspraak worden verzocht. De rechter kan van deze mogelijkheid ook gebruik maken indien hij van oordeel is dat de bedoelde omstandigheid ertoe zal leiden dat de uitkering op een toekomstig tijdstip op nihil moet worden vastgesteld. In dat geval is van limitering van de uitkering als bedoeld in art. 1:157 lid 3 BW, waardoor, behoudens de wijzigingsmogelijkheden van art. 1:401 leden 2 en 4, een definitief einde wordt gemaakt aan het recht op levensonderhoud van de alimentatiegerechtigde, geen sprake. Bij een zodanige, slechts op uitdrukkelijk verzoek van de alimentatieplichtige te geven beslissing moeten wegens de ingrijpende aard daarvan hoge eisen worden gesteld aan de stelplicht van de alimentatieplichtige en aan de motivering van de rechter.[227]

Hertrouwen en het aangaan van een geregistreerd partnerschap doen het recht op alimentatie onherroepelijk eindigen (art. 1:160 BW). De verplichting tot verschaffing van levensonderhoud eindigt ook, indien de gerechtigde gaat samenleven met een ander als waren zij gehuwd of als hadden zij hun partnerschap laten registreren. Deze gelijkstelling wordt nog steeds bekritiseerd. De verregaande rechtsgevolgen hebben ertoe geleid dat niet te snel samenleven in de zin van art. 1:160 BW wordt aangenomen. De bepaling wordt restrictief toegepast in verband met het 'uitzonderlijk en onherroepelijk karakter'.[228] De Hoge Raad heeft vijf cumulatieve vereisten geformuleerd: tussen de samenwonenden bestaat een affectieve relatie (1) van duurzame aard (2), die meebrengt dat de gescheiden echtgenoot en de ander elkaar wederzijds verzorgen (3), met elkaar samenwonen (4) en een gemeenschappelijke huishouding

225 HR 7 februari 2014, ECLI:NL:HR:2014:262, r.o. 3.5 en HR 4 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3478, r.o. 4.2. Vgl. voor voorbeelden: Hof Den Haag 14 september 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2737, *FJR* 2017/40.6 (nihilstelling na verloop van een bepaalde termijn) en Hof Den Haag 31 augustus 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2673, *FJR* 2017/40.7 (limitering).

226 HR 30 januari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1335, *NJ* 2004/294, m.nt. S.F.M. Wortmann.

227 Vgl. onder meer HR 18 april 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2348, *NJ* 1997/571 (*Hoge motiveringseisen*).

228 HR 13 juli 2001, ECLI:NL:HR:2001:ZC3603, *NJ* 2001/586; HR 3 juni 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS5961, *NJ* 2005/381, m.nt. S.F.M. Wortmann; HR 15 november 2013, ECLI:NL:HR:2013:1246, *EB* 2014/17.

voeren (5).[229] De Hoge Raad is streng met het toepassen van de criteria waaraan moet worden voldaan, omdat de vaststelling dat deze situatie zich voordoet betekent dat de alimentatiegerechtigde voorgoed het recht op alimentatie verspeelt.[230] Er bestaat vrij veel jurisprudentie rondom de vraag of sprake is van samenwonen als ware men gehuwd.[231] Lagere rechters stellen zich echter in toenemende mate minder streng op. Dat houdt ook verband met het feit dat er tegenwoordig allerlei samenlevingsvormen bestaan, en gehuwden niet meer onder één dak hoeven te leven.[232]

Wijziging zal bij partneralimentatie vanwege de duurbeperking van 12 naar standaard 5 jaar thans minder aan de orde zijn in de rechtspraak.[233]

2.3.6.3. Kinderalimentatie

Het niet-wijzigingsbeding geldt niet voor kinderalimentatie voor zover een niet-wijzigingsbeding inhoudt of ertoe strekt dat een toename van de draagkracht van een onderhoudsplichtige of van de behoefte van het kind niet kan leiden tot een hogere kinderalimentatie. Voor het geval een dergelijk beding wel geldig is, kan het op de voet van art. 6:216 BW in verbinding met art. 6:248 lid 2 BW en met art. 6:258 BW gewijzigd worden; art. 1:159 lid 3 BW is niet van toepassing.[234]

229 Zie: B. van den Anker, 'Samenleven én alimentatie ontvangen?', *EB* 2009/5; HR 25 november 1977, ECLI:NL:HR:1977:AC6112, *NJ* 1978/291; HR 13 juli 2001, ECLI:NL:HR:2001:ZC3603, *NJ* 2001/586, m.nt. Wortmann; HR 9 november 2001, ECLI:NL:HR:2001:AD5303, *NJ* 2001/691; HR 3 juni 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS5961, *NJ* 2005/381, m.nt. S.F.M. Wortmann.

230 Vgl. HR 15 november 2013, ECLI:NL:HR:2013:1246, *RFR* 2014/15; HR 20 december 2013, ECLI:NL:HR:2013:2058; HR 22 april 2016, ECLI:NL:HR:2016:724, *FJR* 2017/40.8. Vgl. ook: M. Peeters, 'Verval van partneralimentatie: overzicht van de jurisprudentie over 2013', *REP* 2014/3.

231 Hof Den Haag 4 maart 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:860, *FJR* 2015/40.1; Hof Arnhem-Leeuwarden 23 april 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:3059, *FJR* 2015/40.2; Rb. Limburg 2 december 2014, ECLI:NL:RBLIM:2014:10496, *FJR* 2015/40.3; Hof Arnhem-Leeuwarden 21 april 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:3188, *FJR* 2017/40.14; Hof Arnhem-Leeuwarden 5 april 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:2698, *FJR* 2017/40.15; Hof 's-Hertogenbosch 26 januari 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:245, *FJR* 2017/40.9; Rb. Limburg 28 oktober 2016, ECLI:NL:RBLIM:2016:9373, *FJR* 2017/40.12; Hof Den Haag 14 september 2016; ECLI:NL:GHDHA:2016:2752, *FJR* 2017/40.13.

232 P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Kroniek partneralimentatie', *FJR* 2017/6, vgl. ook B. van den Anker, 'Samenleven en alimentatie ontvangen? II', *EB* 2015/2, en o.a. Hof 's-Hertogenbosch 26 juni 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:1923, *EB* 2014/85; Hof 's-Hertogenbosch 26 januari 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:245, *FJR* 2017/40.9 ('... een bestendige invulling van hun affectieve relatie op een wijze die getuigt van een (praktisch) dagelijks samenleven in een lotsverbondenheid gedurende zekere tijd, waardoor dit samenleven de kenmerken draagt van een huwelijksverhouding zoals bedoeld in art. 1:160 BW'); Rb. Limburg 28 oktober 2016, ECLI:NL:RBLIM:2016:9373, *FJR* 2017/40.12.

233 Vgl. bijvoorbeeld Rb. Overijssel 30 oktober 2018, ECLI:NL:RBOVE:2018:4819, *EB* 2019/16.

234 HR 1 november 2019, ECLI:NL:HR:2019:1689, *NJB* 2019/2423. Vgl. ook: L.H.M. Zonnenberg, 'Kinderalimentatie en contractsvrijheid', *EB* 2012/7-8, die meer ruimte wil bieden voor de contractsvrijheid.

In 2018 heeft de Hoge Raad geoordeeld dat de beslissing van 9 oktober 2015,[235] waarin hij o.a. heeft uitgemaakt dat het kindgebonden budget niet bij de behoefte van het kind, maar bij de draagkracht van de ouder die deze inkomensondersteuning ontvangt in aanmerking dient te worden genomen, geen wijziging van omstandigheden oplevert als bedoeld in art. 1:401 lid 1 BW. De overeenkomst kan echter wel gewijzigd worden op grond dat deze is aangegaan met grove miskenning van de wettelijke maatstaven (art. 1:401 lid 5 BW). Ook kan de rechterlijke uitspraak gewijzigd worden op grond van art. 1:401 lid 4 BW.[236]

2.3.7. Uitvoering alimentatie

2.3.7.1. Algemeen

In de literatuur en de jurisprudentie wordt, anders dan in het kader van de andere elementen van alimentatie en empirisch onderzoek dat hierna in hoofdstuk 3 nog uitgebreid aan de orde komt, niet veel aandacht geschonken aan de uitvoering van alimentatie.

Genoemd moet worden de studie van Ter Voert en Geurts uit 2011,[237] waarin nog een stijging van het aantal alimentatiezaken wordt geconstateerd. De stijging zou volgens hen onder andere te maken kunnen hebben met de Tremanormen die al jaren een bron van discussie zijn, met name de vele wijzigingsgevoelige inkomens- en uitgavenposten waarmee rekening wordt gehouden.

2.3.7.2. Partneralimentatie

Hof Den Haag heeft in een uitspraak bepaald dat de alimentatieplichtige periodiek mag laten toetsen of de alimentatiegerechtigde wel aan zijn of haar inspanningsplicht voldoet.[238]

2.3.7.3. Kinderalimentatie

Indien de ouder zijn jongmeerderjarige kind niet langer wenst te onderhouden, dan kan het kind naar de rechter stappen. Dit kan het kind zelf doen, maar de andere ouder kan daartoe ook worden gemachtigd. Het kind kan ook aanspraak maken op regelingen in het echtscheidingsconvenant als daaraan een derdenbeding ten behoeve van het meerderjarig kind kan worden ontleend. Dat is vooral van belang als die

235 HR 9 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:3011, *NJ* 2015/465, m.nt S.F.M. Wortmann.
236 HR 21 december 2018, ECLI:NL:HR:2018:2381, *NJ* 2019/89, m.nt. S.F.M. Wortmann.
237 M.J. ter Voert & T. Geurts, 'Hoeveel kost gesubsidieerde rechtsbijstand voor scheidingen?', *FJR* 2011/75.
238 Hof Den Haag 29 juni 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2308, *FJR* 2017/40.16.

afspraken zich uitstrekken tot een periode na het bereiken van de 21-jarige leeftijd in verband met studie of opleiding.[239]

In geval van bijzondere omstandigheden, kan de rechter gebruik maken van zijn matigingsbevoegdheid. Er moet dan wel sprake zijn van zeer grievend gedrag van het kind.[240]

2.4. Tussenanalyse

Algemeen

In dit hoofdstuk zijn de ontwikkelingen van de afgelopen 10 jaar en de huidige stand van zaken rondom partner- en kinderalimentatie in relatie tot de onderzoeksvragen beschreven. Daarmee wordt beoogd een beeld te schetsen van de context in het kader waarvan de onderzoeksvragen worden beantwoord. Deze ontwikkelingen leiden tot de volgende analyse van de onderzoekers.

Wettelijke regeling

De wettelijke regeling neemt lotsverbondenheid bij partneralimentatie tot uitgangspunt en concretiseert dit in algemene zin door de begrippen behoefte, draagkracht, behoeftigheid, eventuele bijzondere omstandigheden, welke een concrete invulling hebben gekregen in de Tremanormen. Ook niet-financiële factoren spelen een rol bij partneralimentatie. Voor kinderalimentatie gelden dezelfde uitgangspunten, zij het dat de grondslag een andere is, het criterium van behoeftigheid (tot 21 jaar) niet geldt, de methode van berekening een meer forfaitaire aard kent en voor minderjarigen de mogelijkheid van matiging (art. 1:399 BW) niet aan de orde is. De Tremanormen geven een concrete financiële invulling daaraan door een model te verschaffen, aan de hand waarvan het bedrag dat aan alimentatie betaald moet worden kan worden berekend. Dit is rechtersrecht, geboren uit de behoefte en de noodzaak om handvatten te bieden voor zowel rechters als justitiabelen en hun rechtshulpverleners, waarmee ook de voorspelbaarheid van het recht en de rechtszekerheid worden gediend.

De Tremanormen zijn een waardevol instrument, dat gekoesterd moet worden. Met de jaarlijkse actualisering blijven zij bij de tijd. Dat neemt evenwel niet weg dat uit de literatuur en rechtspraak blijkt dat zij lacunes bevatten. Niet alle aspecten van partner- en kinderalimentatie zijn erin uitgewerkt. Daar komt bij dat de normen niet geheel consistent zijn op bepaalde punten, dat zij ingewikkeld en moeilijk leesbaar

239 C. Soeters, 'Onderhoudsplicht voor meerderjarige kinderen en het derdenbeding', *REP* 2018/3, met verwijzing naar jurisprudentie.
240 M.Y.M. Renjen, 'De jongmeerderjarige en de niet-betalende ouder', *REP* 2010/4.

zijn en dat zij door de jaarlijkse aanpassingen de sporen van bewerking dragen. Hierop wordt in latere hoofdstukken nog ingegaan.

Het is de vraag of aan de regeling in de wet en de Tremanormen principiële betekenis mag worden toegekend in die zin, dat de wet en de Tremanormen zouden uitgaan van het zoveel mogelijk in stand laten van het inkomens- en welvaartspeil bij beide ex-partners en de tot hun gezin behorende kinderen. Een dergelijk uitgangspunt leidt tot het delen van de inkomsten op de wijze zoals thans in de Tremanormen gestalte is gegeven. Naar de mate waarin meer betekenis mag worden toegekend aan de economische zelfstandigheid van de ex-partners, bestaat minder reden om aan dit uitgangspunt vast te houden. Omgekeerd geldt evenwel ook, dat naar de mate dat niet het geval is, wel reden bestaat om aan dat uitgangspunt vast te houden. In verband hiermee staat ook de alimentatieduur. Denkbaar is immers, dat na de scheiding gradueel meer betekenis toekomt aan economische zelfstandigheid. De huidige wet gaat daar al van uit doordat de alimentatie in beginsel is beperkt tot vijf jaar. Een dergelijke benadering kan ook leiden tot een graduele afbouw tijdens de duur van de alimentatie. Het ligt dan voor de hand dat de Tremanormen ook aan deze invulling van de lotsverbondenheid meer aandacht schenken.

In de wetgevingsinitiatieven komt duidelijk naar voren de wens om het partneralimentatierecht eerlijker (grondslag), simpeler (berekening) en korter (duur) te maken en aldus bij te dragen aan het terugdringen van het aantal gerechtelijke procedures en daarmee ook de acceptatie van alimentatie. Kennelijk wordt de regelgeving aldus ervaren, dat de bedragen die aan alimentatie betaald moeten worden te hoog zijn, dat de berekening daarvan te ingewikkeld is en dat de partneralimentatieplicht te lang duurt. Voor kinderalimentatie geldt het Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie, waarvan is aangekondigd dat dit zal worden ingetrokken, tot doel heeft de berekeningsmethodiek voor kinderalimentatie wettelijk te verankeren en te verbeteren door vereenvoudiging en meer transparantie, waardoor ouders zelf in staat zijn de berekening te maken. Ook de wettelijke duur zou moeten worden beperkt tot 18 jaar, behoudens voor studerende meerderjarigen, voor wie de duur juist zou moeten worden verlengd tot 23 jaar, terwijl de stiefouderalimentatieplicht zou moeten worden afgeschaft.

Grondslag

Centraal in het wetgevingsproces voor partneralimentatie staat de grondslag voor alimentatie. Daaruit worden met name omvang en duur afgeleid. Over deze grondslag is al veel geschreven, met name door Spalter in haar proefschrift. De vraag die bij de onderzoekers opgekomen is, is of de discussie over de grondslag zoals die thans wordt gevoerd, niet te beperkend is voor de grote variëteit aan situaties waarin partneralimentatie moet worden vastgesteld. De initiatiefnemers van de Wet herziening partneralimentatie hebben de grondslag duidelijk willen veranderen van onderhoudsplicht die uit de leefgemeenschap voortvloeit (lotsverbondenheid) in compensa-

tie voor het gedurende het huwelijk als gevolg van de tijdens het huwelijk gemaakte keuzes ontstane verlies aan verdiencapaciteit (compensatie). Dat dit voorstel de eindstreep niet heeft gehaald verbaast niet. Voor veel gevallen zal compensatie in voormelde zin best een passende regeling zijn, maar uit de jurisprudentie en de literatuur vloeit voort dat er ook een substantieel aantal gevallen is, waarin die compensatie alleen niet leidt tot redelijke en evenwichtige uitkomsten. Het beperken van het oorspronkelijke wetsvoorstel herziening partneralimentatie tot de duurbeperking van 12 naar standaard 5 jaar met twee belangrijke uitzonderingsgroepen en een hardheidsclausule, geeft eigenlijk weer dat de wetgeving nog steeds beide grondslagen koestert. Het afschaffen van het levenslange karakter van partneralimentatie in 1994 geeft eigenlijk op zichzelf al aan dat de lotsverbondenheid die de huwelijkse levensgemeenschap in het leven roept, eindig is. Thans geldt als hoofdregel dat de behoeftige ex-partner na 5 jaar economisch op eigen benen moet kunnen staan, maar er zijn gevallen waarin dat niet realistisch is en de lotsverbondenheid meer met zich brengt. Dat leidt tot de vraag of wij wel verschillende grondslagen moeten onderscheiden. Uit de geschiedenis van alimentatie blijkt dat in het verleden ook andere redenen bestonden om alimentatie toe te kennen. De discussie rondom alimentatie zou aanzienlijk worden vereenvoudigd, als men uit zou gaan van de zienswijze dat het tussen echtgenoten steeds de lotsverbondenheid is, die alimentatie met zich brengt. Die lotsverbondenheid kan echter verschillende omvang en duur van alimentatie met zich brengen, afhankelijk van voorkomende omstandigheden. Daarmee wordt slechts één grondslag aanvaard, met een variatie aan concrete uitwerkingen, afhankelijk van de bijzondere aspecten van elk geval. Het verschilt nu eenmaal of we het te maken hebben met dertigers, die na een relatief kort huwelijk gaan scheiden, vergeleken met een echtscheiding van een stel dat al 25 jaar gehuwd is en waarvan de behoeftige ex niet (meer) gemakkelijk economische zelfstandigheid kan opbouwen. Men kan de alimentatieplicht tussen echtgenoten aldus opvatten, dat die enkel de lotsverbondenheid als grondslag heeft, maar dat de uitwerking leidt tot een wederzijdse zorgplicht tijdens en na het huwelijk om zoveel mogelijk op hetzelfde welvaartsniveau maar wel gescheiden te kunnen voortleven gedurende een bepaalde tijd, of dat die meer beperkt leidt tot het enkel bijdragen aan het herstel zorggerelateerde achterstand in verdiencapaciteit tijdens het huwelijk teneinde economische zelfstandigheid na het huwelijk op te bouwen. Mogelijk is zelfs dat de lotsverbondenheid leidt tot compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen in het huishouden of in de onderneming tijdens het huwelijk. Deze zienswijze, die uitgaat van één grondslag en niet verschillende grondslagen die strijden om voorrang, zou de discussie rondom de grondslag vereenvoudigen, eigenlijk geheel wegnemen. De discussie die in deze zienswijze gevoerd zou moet worden, handelt over de wijze waarop de Tremanormen deze uiteenlopende situaties accommoderen. Anders geformuleerd: de wet hoeft niet te wijzigen, maar de Tremanormen zouden meer ruimte moeten bieden aan verschillende uitwerkingen die verschillende van deze situaties dekken. Of een dergelijke uitbreiding van de Tremanormen succesvol zal zijn, hangt ten slotte ook af van de Hoge Raad, die zich meer ontvankelijk zou moeten

tonen voor een dergelijke verbreding en flexibilisering van de Tremanormen. Indien dat niet gebeurt, ontkomt men niet aan wetgeving.

Voor kinderalimentatie geldt dat de wettelijke grondslag met de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van minderjarige kinderen gegeven is; daarover bestaat weinig discussie. Anders ligt het rondom de vraag hoe lang de kinderalimentatie dient te duren na het bereiken van de meerderjarigheid. In de literatuur en in de jurisprudentie wordt opgemerkt dat de kinderalimentatie voor jongmeerderjarigen vooral zin heeft als de jongmeerderjarige nog een opleiding of studie volgt. De huidige wettelijke beperking tot drie jaar na de meerderjarigheid wordt als beperkt ervaren omdat de gemiddelde opleidings- of studieduur vijf à zes jaar is. Uit de literatuur kan de wens worden afgeleid de behoeftigheidheidseis voor alle meerderjarige kinderen te laten gelden, met een uitzondering voor studerende kinderen. In de volgende hoofdstukken komt aan de orde hoe dit past in de maatschappelijke ontwikkelingen en hoe de geënquêteerden en geïnterviewden in dit onderzoek hier over denken.

Voor zowel partner- als kinderalimentatie geldt dat jegens de samenleving nog een andere, niet vaak genoemde grondslag speelt: het voorkomen dat onderhoudsplichten worden afgewenteld op de samenleving. Deze grondslag houdt bij partneralimentatie verband met de lotsverbondenheid en kan in zeker zin zelfs als voortkomende uit de lotsverbondenheid worden gezien. Lotsverbondenheid jegens elkaar impliceert immers ook, dat de samenleving niet wordt opgezadeld met ieders lot. De overheid sluit daarbij aan door bijvoorbeeld bijstand te zien als vangnet. Behoeftigheid ontstaat na scheiding door economische onzelfstandigheid, die weer het gevolg is van zorggerelateerde achterstand in verdiencapaciteit tijdens het huwelijk. De oorzaak ligt veelal in de rolverdeling tijdens het huwelijk. Dan is het niet vreemd dat ook de samenleving het eerst kijkt naar degene die die zelfstandigheid wel heeft (kunnen opbouwen) waar het gaat om het lenigen van de behoeftigheid bij de ander.

Rechtspraak

De meeste rechtspraak die in de reguliere vakbladen is gepubliceerd gaat over de vaststelling en wijziging van alimentatie. Het gaat dan om de criteria voor het bepalen van de omvang van alimentatie: draagkracht, behoefte en – in mindere mate – behoeftigheid, daaronder begrepen actuele onderwerpen als het kindgebonden budget en de alleenstaande-ouderkop. Betrekkelijk veel rechtspraak handelt over wangedrag van echtgenoten dat kan leiden tot beëindiging van de alimentatie. De beëindiging op grond van een nieuwe relatie (art. 1:160 BW) komt men frequent tegen in de vakbladen. Over een aantal andere onderwerpen is redelijk wat rechtspraak te vinden, zoals: duur, bijzondere bedingen zoals het nihilbeding en het beding van niet-wijziging, alsmede fiscale aspecten.

Maatwerk of forfait?

Uit het overzicht van rechtspraak en literatuur blijkt dat betrekkelijk vaak discussie wordt gevoerd rondom de vraag of bij de berekening van alimentatie meer maatwerk nodig is of dat meer gebruik zou moeten worden gemaakt van forfaits. Hieruit kunnen de volgende algemene voor- en tegenargumenten worden ontleend. Voor meer maatwerk bij de berekening van alimentatie pleit dat beter rekening kan worden gehouden met de bijzondere omstandigheden van elk geval waardoor een meer passend bedrag aan alimentatie wordt gevonden. Daartegen spreekt dat een dergelijke benadering ingewikkelder is en minder voorspelbaar omdat het berekeningsmodel noodzakelijkerwijs rekening moet houden met meer situaties. Daarmee wordt ook een voedingsbodem voor geschillen gegeven. Voor meer forfaits bij de berekening van alimentatie pleit dat het eenvoudiger is, meer voorspelbaar en de alimentatie daarmee wellicht ook zonder rechtshulpverlener kan worden bepaald, hetgeen ook nog eens goedkoper is. Daartegen spreekt dat er wellicht minder passende bedragen uitkomen die leiden tot te veel of te weinig behoefte/draagkracht, waarbij verdedigbaar is dat men zich in voorkomende gevallen zal moeten aanpassen aan een gewijzigde inkomenspositie die scheiding nu eenmaal met zich brengt. Hierop wordt in hoofdstuk 5 nog nader ingegaan aan de hand van de resultaten van ons onderzoek.

Het wijzigen van alimentatie vanwege gewijzigde omstandigheden is ook een vorm van maatwerk. Ook hiervoor geldt dat betoogd kan worden dat niet elke wijziging van omstandigheden zonder meer zou moeten leiden tot aanpassing van alimentatie. Immers, ook dan kan worden betoogd dat men zich maar moet aanpassen aan de gewijzigde omstandigheden, bijvoorbeeld een gewijzigde inkomenspositie. In dit verband valt te overwegen drempels in te voeren. Hierop wordt in de volgende hoofdstukken, in het bijzonder hoofdstuk 5 nog teruggekomen.

Ten slotte verdient opmerking dat het in de literatuur en in de jurisprudentie lijkt alsof maatwerk het werken met forfaits zou uitsluiten en vice versa. Als de Tremanormen breed en flexibel zouden kunnen worden toegepast, dan zou het een het ander niet hoeven uitsluiten. Veeleer zou de benadering moeten zijn: het toepassen van forfaits waar het kan en maatwerk waar het moet. Een dergelijke benadering noopt ook tot het verschaffen van criteria voor de keuze tussen forfait en maatwerk.

3.

Ontwikkelingen in (opvattingen over) relaties, gezinnen, kinderen en scheidingen

3.1. Inleiding

Acceptatie van onderhoudsverplichtingen door justitiabelen die daarmee te maken krijgen en in het algemeen aansluiting van die verplichtingen bij ontwikkelingen in de maatschappij, moeten worden bezien tegen de achtergrond van de maatschappelijke ontwikkelingen over relaties, gezinnen, kinderen en scheidingen.

In dit hoofdstuk worden eerst de uit bestaand onderzoek blijkende algemene maatschappelijke ontwikkelingen inzake individualisering, arbeidsparticipatie en emancipatie, en specifieke ontwikkelingen rondom de financiële positie van kinderen, relaties, gezinnen en scheidingen beschreven. Daarna volgt een overzicht van opvattingen over alimentatie zoals die uit bestaand onderzoek blijken. De beschrijving bestaat uit de weergave van de conclusies uit het bestaande onderzoek, veelal geparafraseerd aangehaald om de conclusies zo beknopt en goed mogelijk weer te geven. Ook wordt waar mogelijk gebruik gemaakt van en verwezen naar figuren (tabellen en grafieken) die de cijfers in beeld brengen.

Vooruitlopend op hoofdstuk 6 worden in dit hoofdstuk de gegevens aangeleverd voor de onderzoeksvraag die in dat hoofdstuk centraal staat.

3.2. Algemene maatschappelijke ontwikkelingen

De samenleving verandert voortdurend. Factoren die sterke invloed uitoefenen op dit veranderproces zijn de toegenomen welvaart en het opleidingsniveau van de bevolking, de toegenomen mobiliteit van mensen en hun toegenomen connectiviteit. Globalisering heeft de samenleving gevarieerder gemaakt. Het is hier niet de plaats om te onderzoeken in welke mate al deze macrofactoren invloed hebben uitgeoefend op maatschappelijke ontwikkelingen en opvattingen, in het bijzonder op het onderwerp van dit rapport. Wel wordt getracht in grote lijnen de trends binnen deze ontwikkelingen en opvattingen in de afgelopen jaren te beschrijven, voor zover die voor alimentatie relevant kunnen zijn en blijken uit bestaand onderzoek. Dit geschiedt rondom de thema's: individualisering, arbeidsparticipatie en emancipatie.

3.2.1. Individualisering

Individualisering van de samenleving brengt onder andere meer zelfstandigheid van het individu met zich. Bij een relatiebreuk is die zelfstandigheid van groot belang om ook economisch weer op eigen benen te kunnen staan. Daarom zijn de maatschappelijke ontwikkelingen rondom individualisering relevant voor alimentatie.

De individualisering van de samenleving is al langer gaande. Bijna onlosmakelijk verbonden daaraan is de ontkerkelijking. De religieuze lading van het huwelijk is voor velen flink afgenomen. Het gezin is weliswaar nog steeds hoeksteen van de samenleving, maar het hoeft niet meer te zijn gegoten in een formeel leefverband zoals het huwelijk en het geregistreerd partnerschap.

Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in 2017 blijkt dat sinds het begin van deze eeuw het afnemend belang van bepaalde traditionele instituties als de kerk en het huwelijk zich heeft doorgezet.[1] Dat uit zich onder andere in een verdere vermindering van het aantal mensen met een kerkelijke gezindte en een geleidelijke daling van het aantal vakbondsleden. Echter, het lidmaatschap van andere ideële organisaties is stabiel. Op het vlak van sociale contacten lijkt sprake van stabiliteit of een verandering in vorm. Contacten met familie en vrienden zijn stabiel, het percentage vrijwilligers is ook stabiel, maar er is groei in sociale contacten via internet. Steeds vaker komen relaties via internet tot stand, er wordt vooral onder jongeren vaker ongehuwd samengewoond en kinderen worden vaker buiten huwelijk geboren. Het percentage gescheiden personen blijft stijgen, evenals het aantal eenpersoonshuishoudens.

Deze ontwikkelingen geven samen een gemengd beeld van de mate van individualisering in deze eeuw. Sommige trends kunnen worden geïnterpreteerd als een bewijs van toenemende individualisering, bijvoorbeeld de verder afnemende invloed van traditionele instituties zoals huwelijk en kerk. Andere indicatoren, zoals die rond maatschappelijke participatie (in de vorm van vrijwilligerswerk), blijven stabiel of lijken eerder te wijzen op een verandering in vorm dan in frequentie.[2]

3.2.2. Arbeidsparticipatie

Opleidingsniveau

De mate van arbeidsparticipatie wordt beïnvloed door het opleidingsniveau. Het onderwijsniveau van vrouwen is sterk toegenomen, waardoor het aandeel hoogopgeleide vrouwen is uitgestegen boven het aandeel hoogopgeleide mannen.

1 CBS 2017-1.
2 CBS 2017-1.

Figuur 1 laat zien dat het aandeel meisjes op Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs (VWO)-niveau vanaf de jaren '90 hoger is dan het aandeel jongens. Ook in het hoger onderwijs (hoger beroepsonderwijs (HBO) en wetenschappelijk onderwijs (WO)) stijgt het aandeel vrouwelijke studenten, zoals blijkt uit figuur 2. Dat aandeel lijkt overigens sinds 2010 te stabiliseren. Figuur 3 laat zien dat het aantal hoogopgeleide 30- tot 35-jarige vrouwen hoger is dan het aantal hoogopgeleide mannen in diezelfde leeftijdscategorie.[3]

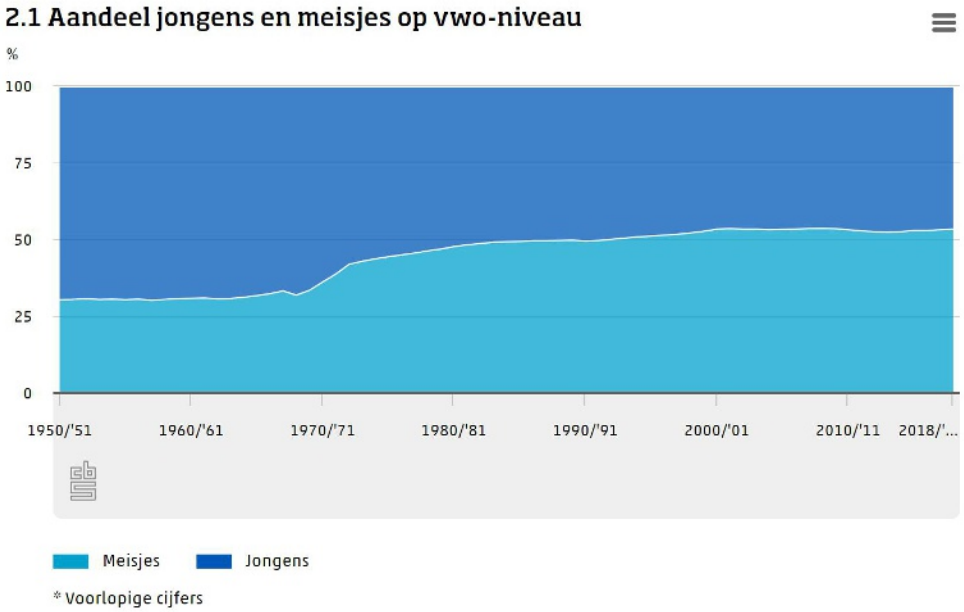

Figuur 1: Aandeel jongens en meisjes op vwo-niveau.
Bron: CBS 2020-1, hoofdstuk 2, figuur 2.1.

3 CBS 2020-1; www.onderwijsincijfers.nl (kengetallen, onderwijs algemeen, hoogst behaald opleidingsniveau), online, laatst geraadpleegd op 13 november 2020. Voor het meten wordt Eurostat gebruikt. Met hoogopgeleid wordt bedoeld: onderwijs op het niveau van HBO of WO.

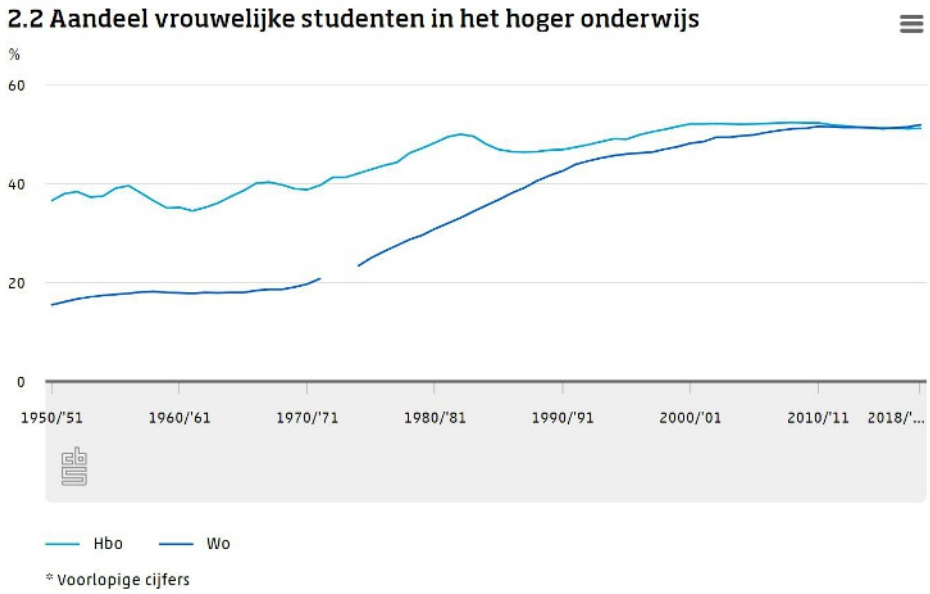

Figuur 2: Aandeel vrouwelijke studenten in het hoger onderwijs.
Bron: CBS 2020-1, hoofdstuk 2, figuur 2.2.

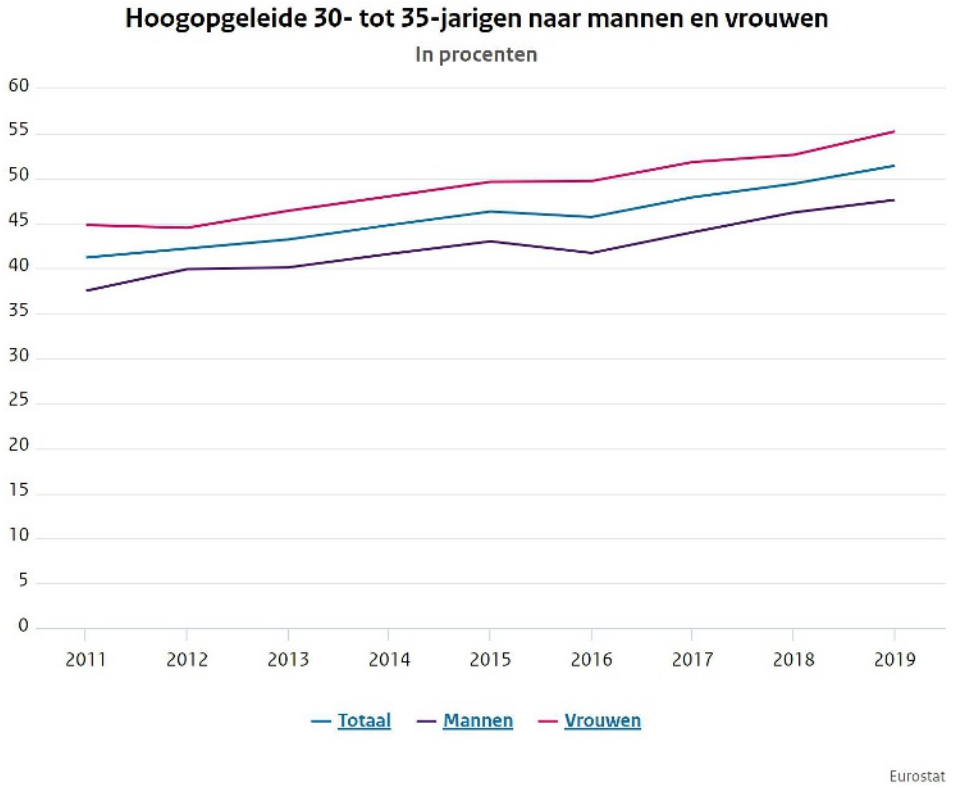

Figuur 3: Hoogopgeleiden 30- tot 35-jarigen naar mannen en vrouwen (in procenten).
Bron: www.onderwijsincijfers.nl (kengetallen, onderwijs algemeen, hoogst behaald opleidingsniveau), online, laatst geraadpleegd op 13 november 2020. Voor het meten wordt Eurostat gebruikt. Met hoogopgeleid wordt bedoeld: onderwijs op het niveau van HBO of WO.

De totale bevolking raakt ook hoger opgeleid. Uit figuur 4 blijkt nog dat in de periode 2010-2019 het percentage 15- tot 75-jarigen met een afgeronde HBO- of WO-opleiding of doctorstitel is gestegen, van ruim 9% naar bijna 12%.[4] In 2019 was voor het eerst (iets) meer dan de helft van de 30- tot 35-jarigen hoogopgeleid, namelijk 51% (zie ook figuur 3). Vooral het aantal vrouwen in het hoger onderwijs is hieraan debet.

4 www.onderwijsincijfers.nl (kengetallen, onderwijs algemeen, hoogst behaald opleidingsniveau), online, laatst geraadpleegd op 13 november 2020. Voor het meten wordt de Enquête Beroepsbevolking (EBB) gebruikt.

Voor vrouwen in die leeftijdscategorie 30 tot 35 jaar geldt dat dat sinds 2017 het geval was; bij de mannen is het aandeel bijna 8%-punt kleiner.[5]

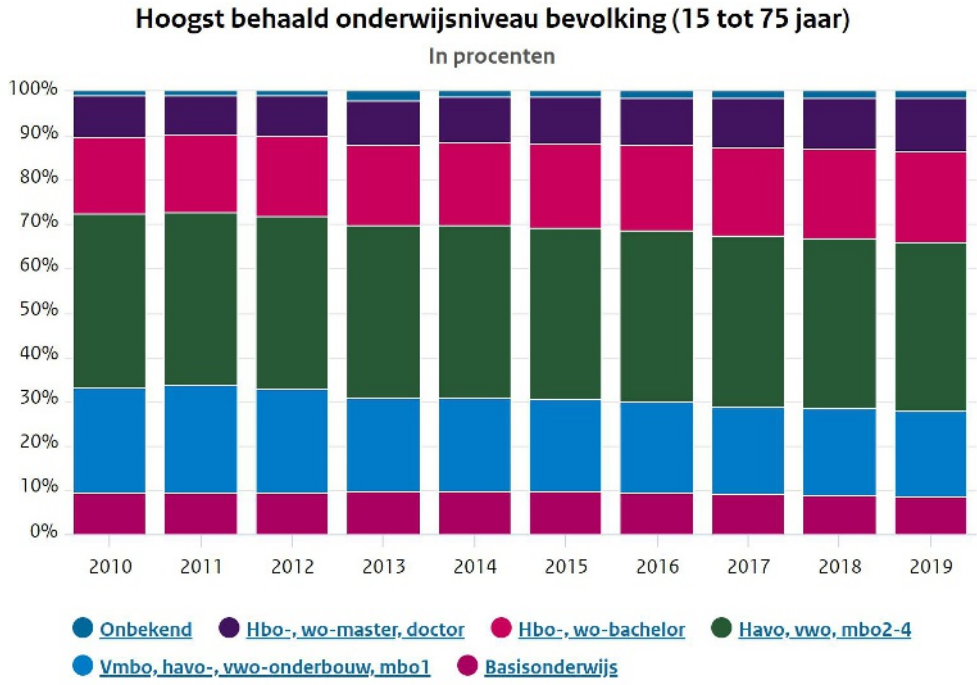

Figuur 4: Hoogst behaald onderwijsniveau bevolking (15 tot 75 jaar).
Bron: www.onderwijsincijfers.nl (kengetallen, onderwijs algemeen, hoogst behaald opleidingsniveau), online, laatst geraadpleegd op 13 november 2020. Voor het meten wordt de Enquête Beroepsbevolking (EBB) gebruikt.

Arbeidsparticipatie van vrouwen

Het CBS heeft in 2020 onderzoek gedaan naar de (oorzaken van de) verschillen tussen het werkende leven van de 30 tot 35-jarige vrouwen geboren tussen 1975 en 1980 vergeleken met dat van hun moeders, geboren tussen 1955 en 1960.[6] Hieruit bleek het volgende.

Het aandeel vrouwen dat een diploma haalde in economisch/juridische opleidingen en binnen het technische onderwijs is toegenomen. Desalniettemin zijn vrouwen

5 www.onderwijsincijfers.nl (kengetallen, onderwijs algemeen, hoogst behaald opleidingsniveau), online, laatst geraadpleegd op 13 november 2020. Voor het meten wordt Eurostat gebruikt. Met hoogopgeleid wordt bedoeld: onderwijs op het niveau van HBO of WO.

6 CBS 2020-1.

binnen de technische opleidingen nog steeds veel minder sterk vertegenwoordigd dan mannen en zijn zij ook nog steeds oververtegenwoordigd in opleidingen op het terrein van zorg en maatschappij.

Worden deze beide generaties met elkaar vergeleken, dan heeft deze ontwikkeling ertoe geleid dat ook de arbeidsparticipatie tussen beide generaties vrouwen sterk is veranderd. Vooral moeders zijn niet alleen vaker gaan werken, maar draaien ook meer uren ten opzichte van de vorige generatie. Daarbij gaat het met name om de omvangrijke deeltijdbanen van drie tot vier dagen per week; de meerderheid van de werkende vrouwen heeft nog steeds een parttime aanstelling. Bij mannen zijn er hieromtrent nauwelijks veranderingen te zien, ook niet bij werkende vaders.

Het beroepsniveau van vrouwen is tussen beide generaties toegenomen. Steeds meer vrouwen werken op het hoogste beroepsniveau. Het aandeel van vrouwen hierin is voor de jongste generatie zelfs hoger dan onder mannen. Hoewel de economische zelfstandigheid van vrouwen is toegenomen, ligt die nog altijd duidelijk onder die van mannen. Terwijl voor vrouwen zonder kinderen de arbeidspositie veel minder is veranderd, is het in de jongere generatie wel gebruikelijk dat moeders werken en ook meer uren draaien. Het aandeel van vrouwen met kinderen dat voltijd werkt is echter niet toegenomen en moeders werken nog altijd minder dan vaders.

Uit eerder CBS-onderzoek uit 2016 blijkt ook al dat moeders meer uren blijven werken.[7] In 2015 hadden vrouwen een werkweek van gemiddeld 26,6 uur, ruim een uur meer dan in 2005 en 20 minuten meer dan in 2013. Mannen werken met 37,7 uur in 2015 bijna een uur minder dan tien jaar eerder. De werkweek van vrouwen met een partner en minderjarige kinderen is tussen 2005 en 2015 relatief sterk gestegen en daarmee ook hun economische zelfstandigheid.[8] De komst van kinderen is steeds minder vaak een reden om te stoppen met werken of minder uren te gaan werken. Vrouwelijke dertigers werken gemiddeld een halve dag per week meer dan eerdere generaties vrouwen in deze leeftijd. Daarmee lijkt er meer beweging te komen in de arbeidsduur van vrouwen, aldus het CBS-onderzoek uit 2016. In deze volgende paragraaf worden aan de hand van de Emancipatiemonitor 2018 meer details gegeven over deze ontwikkeling: hoe is de verhouding in arbeidsduur tussen mannen en vrouwen, in hoeverre is het krijgen van kinderen van invloed op de arbeidsduur en welke gevolgen heeft dit voor de economische zelfstandigheid van mannen en vrouwen?

7 CBS 2016-1.

8 Onder economische zelfstandigheid wordt verstaan: het individuele netto-inkomen uit arbeid en eigen onderneming is minimaal gelijk aan 70% van het netto-minimumloon, oftewel de nettobijstand van een alleenstaande (in 2020 bijna 1.000 euro per maand). Zie www.cbs.nl.

3.2.3. Emancipatie

Terwijl er vooruitgang is ten opzichte van eerdere generaties vrouwen, vertaalt dit zich (nog) niet in een gelijke positie op de arbeidsmarkt, zo blijkt uit voormeld CBS onderzoek uit 2016.[9] Vrouwen werken minder vaak in een betaalde baan, werken veel vaker in deeltijd, zijn minder vertegenwoordigd in topfuncties en krijgen per uur minder betaald dan mannen. De verschillen tussen vrouwen en mannen op deze terreinen zijn in tien jaar tijd kleiner geworden, maar minder snel dan in de beginjaren van het emancipatiebeleid werd gedacht.

De rolverdeling van man en vrouw is nog steeds in overwegende mate klassiek te noemen, zo blijkt uit het onderzoek. Vrouwen werken overwegend in deeltijd, ook als ze geen kleine kinderen hebben. Mannen houden sterk vast aan hun voltijdse werkweek, ook als ze kleine kinderen hebben. Weliswaar kennen we vandaag de dag zowel mama- als papadag, jonge moeders maken twee keer zo vaak als vaders gebruik van ouderschapsverlof en dat verschil wordt niet kleiner.

Uit de Emancipatiemonitor 2018 komt eenzelfde beeld naar voren.[10] Twee jaar na het behalen van hun middelbaar beroepsonderwijs (MBO)- of HBO-diploma hebben mannen wat vaker betaald werk dan vrouwen. Bij WO'ers zijn de aandelen met betaald werk ongeveer gelijk. Wel werken vrouwen (MBO, HBO en WO) al minder vaak voltijds (35 uur of meer), waarbij geldt dat de verschillen kleiner zijn naarmate het onderwijsniveau hoger is. Het aantal mannen én vrouwen met een voltijds baan groeit wel in de twee jaar dat ze langer van school zijn, maar terwijl bij WO'ers het verschil tussen mannen en vrouwen kleiner wordt, wordt dit bij MBO'ers juist groter.

Een groot deel van het loonverschil tussen mannen en vrouwen hangt samen met verschillen in werkervaring, opleiding en leidinggeven. Sinds 2008 zijn de loonverschillen bij de overheid en in het bedrijfsleven kleiner geworden. Er zijn weliswaar meer vrouwen in de top van het bedrijfsleven en in de rijksoverheid werkzaam, maar niet in de non-profitsector. Met de toename van het aantal economische zelfstandige vrouwen komt partneralimentatie steeds minder voor, aldus het eerder CBS onderzoek uit 2016.

Uit de Emancipatiemonitor 2018 blijkt verder dat onder werkende vrouwen met een MBO-diploma het mediane uurloon vlak na het behalen van het diploma hoger ligt

9 CBS 2016-1.

10 M. Hartgers, L. Wielenga-van der Pijl & S.A. Perez, 'Meisjes vlijtig door het onderwijs en jongens een flitsende loopbaanstart?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

dan bij mannen.[11] Dit wordt deels verklaard omdat vrouwen vaak een hoger MBO-niveau halen dan mannen. Het verschil in uurloon wordt kleiner in de twee jaar daarna. Bij HBO'ers zijn de uurlonen van mannen ongeveer gelijk en bij WO'ers verdienen mannen iets meer. Een belangrijke rol in het uurloon speelt de sector waarin men werkzaam is; mannen werken vaak in andere sectoren dan vrouwen.

De Emancipatiemonitor 2018 laat ook zien dat de geboorte van kinderen een kantelpunt is in de loopbaan van veel vrouwen.[12] Figuur 5 laat de netto-arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen zien, waarbij voor verschillende levenfasen het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de totale bevolking bij die levensfase wordt uitgedrukt. Deze cijfers zeggen dus alleen iets over het het aandeel van de betreffende populatie met een betaalde baan, maar niets over het aantal werkuren.

Zoals uit figuur 5 blijkt, werken bij jonge paren die nog geen kinderen hebben mannen en vrouwen ongeveer even vaak. Hierbij worden de gehuwde, geregistreerde en informeel samenwonende paren niet uitgesplitst naar relatievorm.[13] Van de (al dan niet gehuwd of geregistreerd) samenwonende vrouwen is het aandeel werkende vrouwen 89,7% en bij de mannen is dat 95,7%. Ook is het verschil in arbeidsduur gering. Zodra er kinderen zijn is dit anders: de netto-arbeidsparticipatie van vrouwen met kinderen tot 12 jaar is bijna 80%, tegenover iets meer dan 94% van de mannen, bij kinderen in de leeftijd van 12-17 jaar is dit voor vrouwen iets meer dan 81% en bij mannen 93,5%.

Uit de Emancipatiemonitor 2018 blijkt verder dat vrouwen minder vaak betaald werk hebben en minder uren werken dan mannen. De arbeidsduur van vrouwen neemt verder af na de eerste verjaardag van hun kind. Waar 41% van de vrouwen vóór de geboorte van hun eerste kind in deeltijd (1-35 uur) werkt, is dat tot een jaar na de geboorte opgelopen naar 56% en na de eerste verjaardag van het kind 67%. In deze cijfers is niet meegenomen dat vrouwen, voordat zij de contractuele arbeidsduur aanpassen, ook gebruik kunnen maken van ouderschapsverlof.

Bij ruim zes op de tien paren met minderjarige kinderen is de man hoofdkostwinner, zo laat de Emancipatiemonitor 2018 ook zien. Bij 12% van de paren met minderjarige

11 M. Hartgers, L. Wielenga-van der Pijl & S.A. Perez, 'Meisjes vlijtig door het onderwijs en jongens een flitsende loopbaanstart?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

12 S.A. Perez, M. van den Brakel & W. Portegijs, 'Welke gevolgen heeft ouderschap voor werk en economische zelfstandigheid?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

13 Dit blijkt bij raadpleging van de website https://www.ocwincijfers.nl/emancipatie/participatie-van-vrouwen/netto-arbeidsparticipatie-van-paren-met-kinderen, waarop dezelfde cijfers zijn weergegeven. Laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

kinderen is dat vrouw hoofdkostwinner; in 2007 was dat nog 7%. De inkomensverhouding hangt samen met het werkpatroon. Bij 57% van de paren met minderjarige kinderen werkt de man voltijds en de vrouw in deeltijd; in bijna 17% van de gevallen werkt de vrouw niet en in bijna 11% van de gevallen werken beiden voltijds. In iets meer dan 8% van de gevallen werken beide ouders in deeltijd. Bij paren zonder minderjarige kinderen komt het juist het vaakst voor dat beide partners voltijds werken (bij 39% van deze paren; bij 35,5% van deze paren werkt de man voltijds en de vrouw in deeltijd).

De arbeidsdeelname heeft ook gevolgen voor de economische zelfstandigheid van vrouwen. De grafische weergave hiervan, afkomstig uit de Emancipatiemonitor 2018, staat in figuur 6. Bij de jonge samenwonende paren (gehuwd, geregistreerd en ongehuwd/ongeregistreerd, tot 40 jaar) is 81,5%van de vrouwen economisch zelfstandig tegenover 89,6% van de mannen. Dit verandert zodra er kinderen komen. Van de paren met kinderen in de basisschoolleeftijd (jonger dan 12) is 65,5% van de vrouwen economisch zelfstandig, tegenover 90,1% van de mannen. Bij de oudere kinderen (12 tot 17 jaar) is 64,6% van de vrouwen economisch zelfstandig, tegenover 89,4% van de mannen. Bij oudere samenwonende paren (40-65-jarigen, zonder minderjarige kinderen) is het verschil in economische zelfstandigheid ook groot: 50,3% van de vrouwen in deze categorie is economisch zelfstandig, tegenover 78,4% van de mannen.

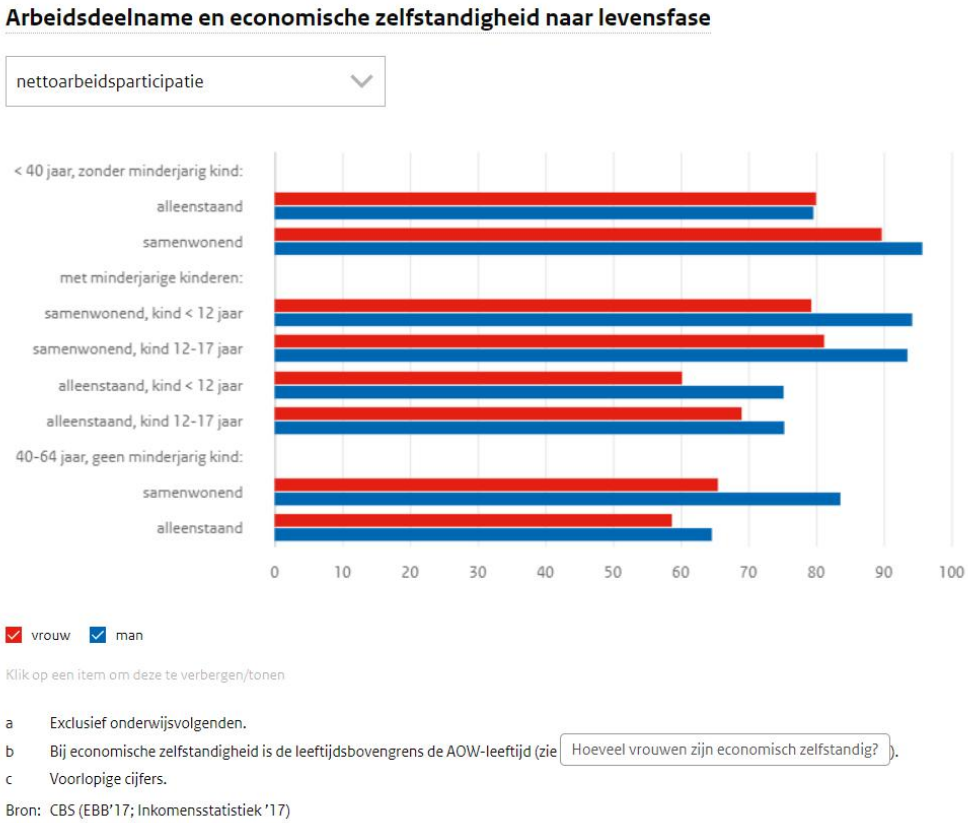

Figuur 5: Arbeidsdeelname en economische zelfstandigheid naar levensfase; netto-arbeidsparticipatie mannen en vrouwen.
Bron: S.A. Perez, M. van den Brakel & W. Portegijs, 'Welke gevolgen heeft ouderschap voor werk en economische zelfstandigheid?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, Emancipatiemonitor 2018, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

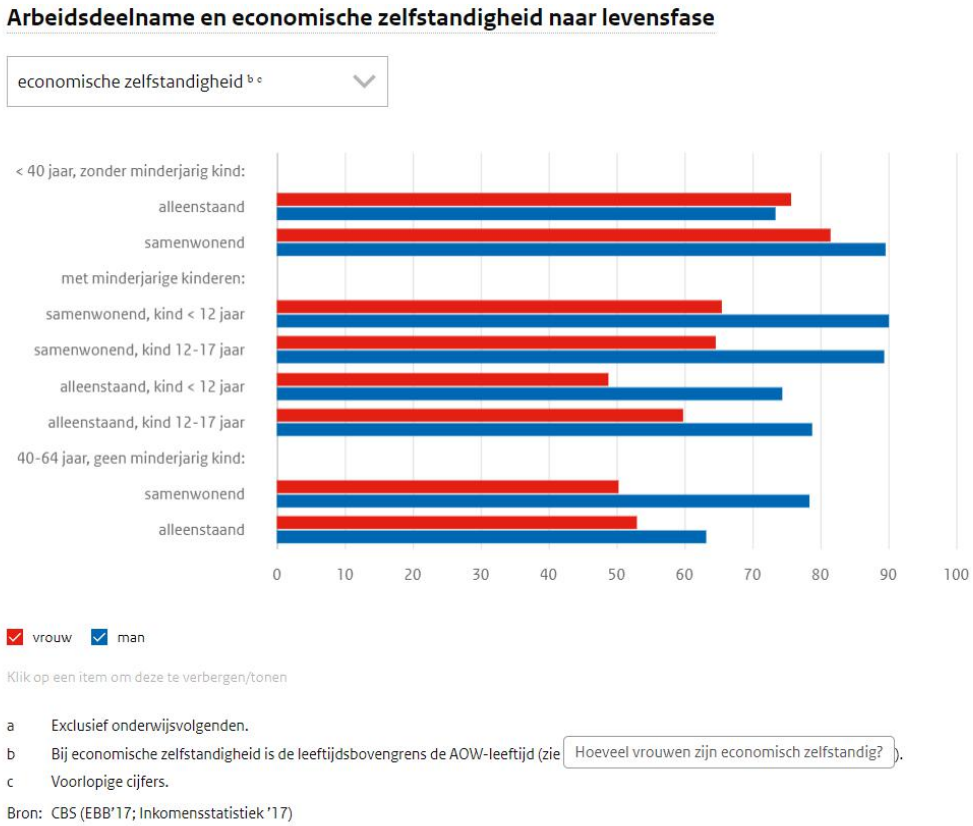

Figuur 6: Arbeidsdeelname en economische zelfstandigheid naar levensfase; economische zelfstandigheid mannen en vrouwen.
Bron: S.A. Perez, M. van den Brakel & W. Portegijs, 'Welke gevolgen heeft ouderschap voor werk en economische zelfstandigheid?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, Emancipatiemonitor 2018, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

Uit de Emancipatiemonitor 2018 blijkt voorts dat de economische zelfstandigheid van moeders wel stijgt.[14] In 2017 was, als gezegd, 65,5% van de gehuwde of samenwonende moeders met kinderen in de basisschoolleeftijd economisch zelfstandig; drie procentpunten meer dan in 2015. Met een jongste kind van 12 jaar of ouder was

14 S.A. Perez, M. van den Brakel & W. Portegijs, 'Welke gevolgen heeft ouderschap voor werk en economische zelfstandigheid?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

64,6% van deze moeders economisch zelfstandig; dat is vier procentpunten meer dan in 2015. Deze ontwikkeling is ook terug te zien in figuur 6, waar de jongere vrouwen economisch zelfstandiger zijn dan de oudere vrouwen. Bij vaders verandert er nauwelijk iets. Het verschil tussen vaders en moeders is daardoor kleiner dan in 2015.

Opmerking verdient dat de verschillen tussen hoog- en laagopgeleide vrouwen op het punt van de economische zelfstandigheid niet kleiner worden.[15] In 2017 was ruim 60% van de vrouwen tussen de 15 jaar en de AOW-leeftijd economisch zelfstandig. Van de hoogopgeleide vrouwen was 80% economisch zelfstandig, tegenover 62% en 31% van de middelbaar respectievelijk laagopgeleide vrouwen. Overigens is het aandeel economisch zelfstandige middelbaar en laagopgeleide vrouwen wel gestegen en nam het aandeel bij hoogopgeleide vrouwen juist licht af.

In een vergelijking in de Emancipatiemonitor 2018 tussen vrouwen met een Nederlandse achtergrond en vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond komt naar voren dat van de eerste groep 64% economisch zelfstandig is, tegenover 42% van de tweede groep.[16] Ook hierin is een ontwikkeling te zien: sinds 2014 stijgt de economische zelfstandigheid van niet-westerse vrouwen, maar het verschil in economische zelfstandigheid tussen vrouwen met een Nederlandse achtergrond en vrouwen met een niet-westerse achtergrond is nog altijd groter dan in 2011. De gemiddelde arbeidsduur van de vrouwen met een niet-westerse achtergrond is wel hoger dan die van vrouwen met een Nederlandse achtergrond, als is het verschil in 2017 minder dan twee uur. De vrouwen met een niet-westerse achtergrond hebben daarentegen weer minder vaak betaald werk dan vrouwen met een Nederlandse achtergrond. Binnen de groep vrouwen met een niet-westerse achtergrond zijn er ook weer verschillen in economische zelfstandigheid; voor een volledig overzicht wordt verwezen naar de Emancipatiemonitor 2018.

Uit de Emancipatiemonitor 2018 blijkt ten slotte ook dat 80% van de vrouwen die in deeltijd werken onder voorwaarden best meer zouden willen werken, maar dat er belemmeringen zijn die hen daarvan weerhouden.[17] Voor ongeveer een op de

15 J. van Thor & D. Herbers, 'Nemen verschillen tussen hoog- en laagopgeleide vrouwen af?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

16 H.-J. Dirven e.a., 'Steeds minder verschil tussen vrouwen van Nederlandse en niet-westerse herkomst?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

17 J. van Thor, W. Portegijs & B. Hermans, 'Willen vrouwen meer werken (en mannen minder)?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online raadpleegbaar via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/.

vijf vrouwen blijkt de mogelijkheid om werk en zorg beter te kunnen combineren, bijvoorbeeld door thuis te kunnen werken, een voorwaarde. Daarnaast worden mantelzorgtaken genoemd als een beperkende factor om meer te kunnen werken en geeft 15% van de vrouwen aan dat goede en goedkope kinderopvang een voorwaarde zou zijn om meer te willen werken.

3.3. Ontwikkelingen kinderen

Meer geboortes buiten huwelijk en geregistreerd partnerschap

De meest opmerkelijke ontwikkeling is dat kinderen steeds vaker worden geboren buiten huwelijk of geregistreerd partnerschap. Uit CBS-onderzoek in 2016 blijkt dat het percentage baby's met ongetrouwde/ongeregistreerde ouders sterk is opgelopen vanaf eind jaren negentig.[18] Deze stijging is de laatste jaren aan het afvlakken. In 2015 hadden 75 duizend baby's ouders die niet getrouwd/geregistreerd waren. Dat gold in 2014 en 2015 voor 44% van alle baby's, en met 52% voor iets meer dan de helft van de eerstgeborenen.

In 2015 zijn in Nederland 170 duizend kinderen geboren. Bij ruim 75 duizend kinderen waren de ouders niet getrouwd. Bij 10% van de geboren kinderen is de (wettelijke) vader onbekend, zo blijkt uit de CBS-publicatie. De meeste ongetrouwde vaders erkennen het kind bij de geboorte: erkenning van het kind geschiedt in 80% tijdens de zwangerschap of bij de geboorte; 7% erkende het kind binnen een week na de geboorte en 3% deed dat later. Bij de overige 10% van de in 2015 buiten het huwelijk geboren kinderen waarvan begin 2016 geen vader bekend was in het bevolkingsregister, zal de erkenning deels nadien nog plaatsvinden. Het CBS geeft aan dat van de kinderen die in 2010 buiten het huwelijk geboren hebben en van wie in dat jaar de vader nog niet bekend was, ongeveer 2% binnen vijf jaar alsnog erkend werd.[19]

Studerende jongeren

Uit het gegevens van het CBS blijkt dat het aantal 18-plussers dat studeert op HBO- en WO-niveau procentueel is gestegen van 7,5% in 2000/2001 naar 12,1% in 2019/2020. Het percentage MBO-studenten is licht gestegen (van 8,4% in 2005/2006 naar 9% in 2019/2020).[20] Het totaal aantal ingeschreven studenten op het MBO, HBO en WO blijkt uit figuur 7, waarbij te zien is dat het aantal ingeschreven op het HBO en WO een stijging vertoont en het aantal ingeschreven op het MBO vanaf 2010/11 daalt en vanaf 2015/16 weer licht stijgt.

18 CBS 2016-2.
19 CBS 2016-2.
20 CBS Statline: https://jmopendata.cbs.nl/#/JM/nl/dataset/71010NED/table?fromstatweb, laatst gewijzigd op 27 oktober 2020, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

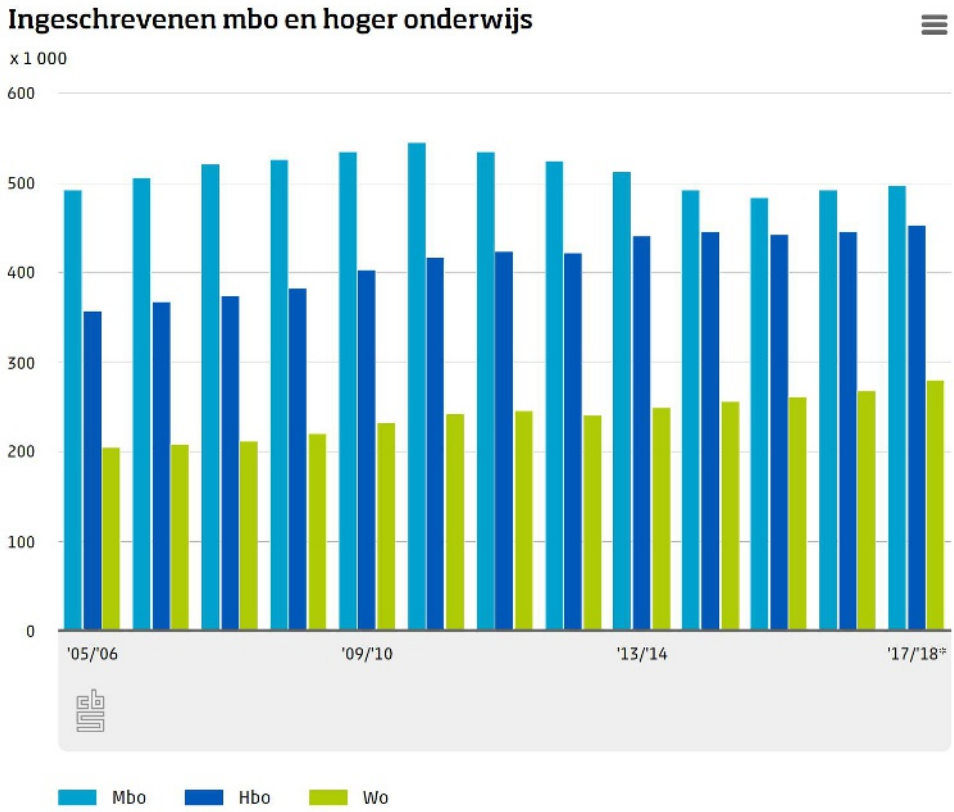

Figuur 7: Ingeschrevenen MBO, HBO en WO.
Bron: Trends in Nederland 2018, p. 34.

Figuur 8 en 9 tonen de gemiddelde studieduur in het HBO, respectievelijk het WO. De gemiddelde studieduur over de jaren 2006/2007-2012/2013 bedraagt voor HBO-studenten ongeveer 4,5 jaar voor een reguliere HBO-opleiding en zo'n 5,4 jaar voor een Master (waarmee een vervolg- of Masteropleiding op HBO-niveau bedoeld wordt). Voor WO-studenten geldt een gemiddelde van 4,5 jaar voor de Bacheloropleiding en 6,3 jaar voor de totale opleiding (Bachelor en Master).

Perioden ▼ Onderwerp ▼ Diplomasoort ▼

Studierichting ▼	2007/08			2008/09			2009/10			2010/11			2011/12			2012/13*		
	Studieduur in maanden			Studieduur in maanden			Studieduur in maanden			Studieduur in maanden			Studieduur in maanden			Studieduur in maanden		
	Bachelor	Master	Associate degree	Bachelor	Master	Associate degree	Bachelor	Master	Associate degree	Bachelor	Master	Associate degree	Bachelor	Master	Associate degree	Bachelor	Master	Associate degree
	maanden																	
Studierichtingen totaal	55	63	31	54	64	27	55	66	32	55	68	33	56	72	34	56	71	35

Bron: CBS

Figuur 8: HBO; gemiddelde studieduur gediplomeerden, studierichting 1995/'96-2012/'13
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/71074ned/table?dl=4542E, laatst gewijzigd op 13 januari 2017.

Perioden ▼ Diplomasoort ▼ Onderwerp ▼

Studierichting ▼	2007/08		2008/09		2009/10		2010/11		2011/12		2012/13*	
	Master	Bachelor	Master	Bachelor	Master	Bachelor	Master	Bachelor	Master	Bachelor	Master	Bachelor
	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden	Studieduur in maanden
	maanden											
Studierichtingen totaal	76	55	76	55	77	54	76	54	76	53	74	50

Bron: CBS

Figuur 9: WO; gemiddelde studieduur gediplomeerden, studierichting
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/71073ned/table?dl=45434, laatst gewijzigd op 13 januari 2017.

Het inkomen van jongmeerderjarigen (18-21 jaar) is sterk afhankelijk naar gelang men studeert of werkt. Uit het Studentenonderzoek 2017 van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) blijkt dat studenten gemiddeld € 919 per maand hebben te besteden.[21] Ongeveer 58% ontvangt een bijdrage van hun ouders, gemiddeld € 165 per maand.[22] De gemiddelde kosten van studeren € 867 per maand bedragen: thuiswonende studenten € 577 en uitwonende studenten € 1.082 per maand.[23] Uit dit onderzoek blijkt ook dat ongeveer 70% van de studenten een bijbaan heeft (HBO 74%, WO 64%). De inkomsten uit een bijbaan zijn in 2017 ongeveer € 410.

Sinds de invoering van het leenstelsel in 2015 bestaat een gedifferentieerd stelsel van studiefinanciering, afhankelijk van de aard van de opleiding:[24] MBO, bestaande uit basisbeurs (gift of prestatiebeurs, afhankelijk van opleidingsniveau), aanvullende beurs (idem), studentenreisproduct (idem) en lening versus HBO/universiteit, bestaande uit aanvullende beurs (prestatiebeurs), lening, studentenreisproduct (prestatiebeurs), collegegeldkrediet. Voor 18-jarigen die nog naar de middelbare school gaan, bestaat de tegemoetkoming scholieren. Net als de studiefinanciering kan dit via de

21 Nibud Studentenonderzoek 2017, p. 21.
22 Nibud Studentenonderzoek 2017, p. 10.
23 Nibud Studentenonderzoek 2017, p. 13.
24 Informatie afkomstig van Dienst Onderwijs en Uitvoering, www.duo.nl, online, laatst geraadpleegd op 13 november 2020.

Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) worden aangevraagd; het betreft een maandelijkse gift.

Arbeidsparticipatie en inkomen jongeren

Wat betreft de arbeidsparticipatie zijn alleen cijfers bekend over een bredere groep dan de alimentatiegerechtigden. Daar ligt de leeftijdsgrens op 21 jaar, maar de beschikbare cijfers zien op de groep tot 27 jaar. Uit deze cijfers, weergegeven in figuur 10, blijkt dat het percentage 15- tot 27-jarigen met betaald werk vrijwel gelijk is gebleven over de periode 2008-2014. Van 2008-2014 was er een daling van 60% naar 56%, hetgeen samenhangt met de economische crisis,[25] maar dit nam over 2014-2018 weer toe naar 60%.[26]

6.1.1 Nettoarbeidsparticipatie van 15- tot 27-jarigen

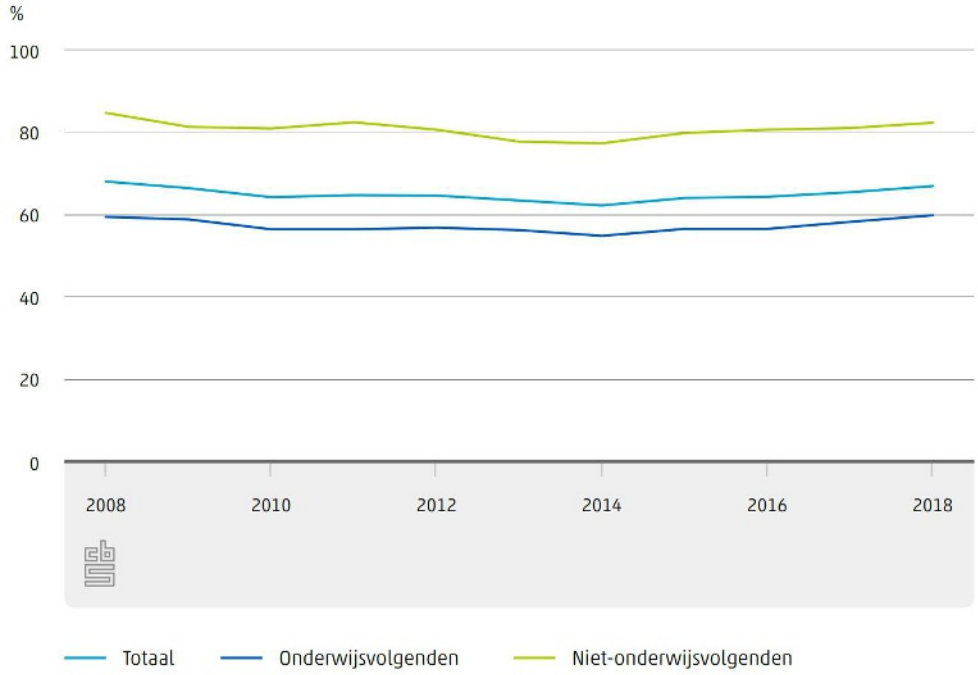

Figuur 10: Netto-arbeidsparticipatie van 15- tot 27-jarigen.
Bron: Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2019, p. 71.

Figuur 11 en 12 zijn van belang voor het beeld van het inkomen van jongeren van 15 tot 25 jaar in 2016 (het laatst bekende jaar voor deze gegevens). Figuur 11 laat

25 Vgl. Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018, p. 130.
26 Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2019, p. 71.

zien dat vanaf de leeftijd van 18 jaar de groep scholieren en studenten met een bijbaan groeit, waardoor de groep zonder inkomen krimpt. Jongeren worden als werknemer of zelfstandige gezien als zij substantiële inkomsten uit arbeid of een eigen onderneming genieten. Deze groep groeit vanaf de 18-jarigen. Rond hun 22ste zijn jongeren op basis van hun inkomen vaker werknemer dan student. Van de 24-jarigen was in 2016 bijna 70% werknemer of zelfstandige, een kleine 20% nog student en ontving 8% een uitkering zoals bijstand.[27]

10.3.1 Jongeren naar sociaaleconomische categorie, 2016*

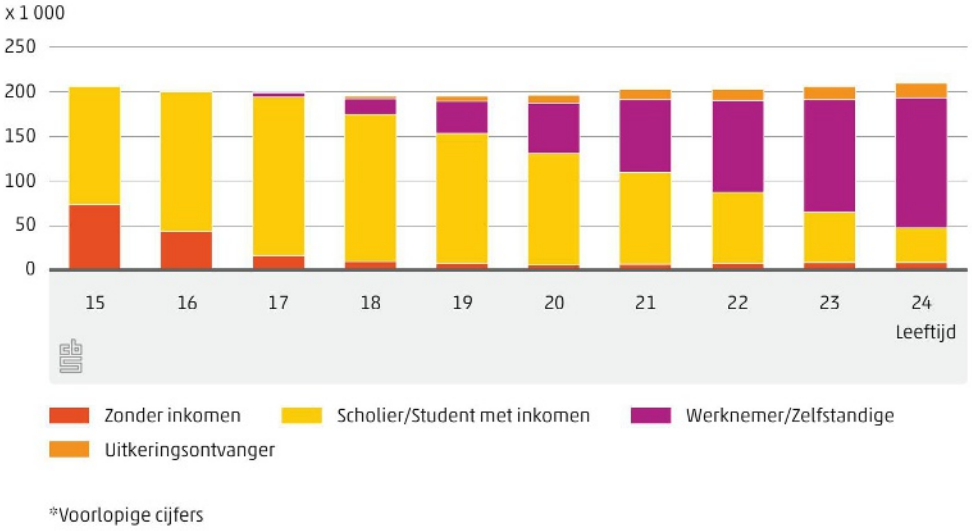

Figuur 11: Jongeren naar sociaaleconomische categorie 2016.
Bron: Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018, p. 133.

Figuur 12 ziet op het persoonlijk inkomen van jongeren. Logischerwijs hebben werkende jongeren van 18 tot 25 jaar het hoogste persoonlijk inkomen.[28] Het inkomen van uitkeringsontvangers is gemiddeld lager en dat van scholieren en studenten is het laagst.

27 Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018, p. 133.
28 Dit omvat de som van het inkomen uit arbeid, het inkomen uit eigen onderneming, de uitkering inkomensverzekeringen en de uitkering sociale voorzieningen (zoals de bijstandsuitkering). Premies inkomensverzekeringen (m.u.v. premies voor volksverzekeringen) zijn hierop in mindering gebracht. Zie voor een nadere uitleg: Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018, p. 129.

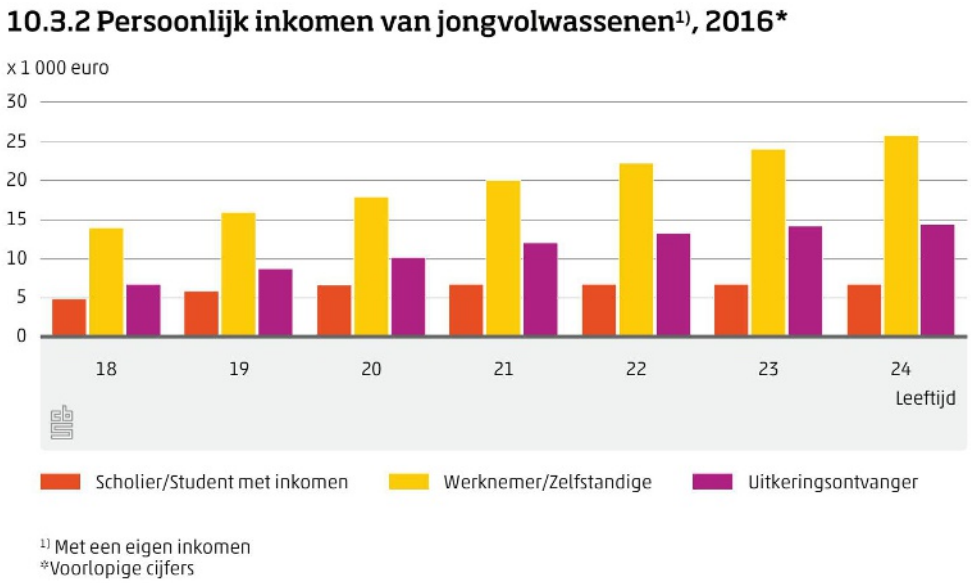

Figuur 12: Persoonlijk inkomen van jongvolwassenen 2016.
Bron: Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018, p. 133.

Thuiswonende en uitwonende jongeren

In 2017 waren jongeren gemiddeld 23,5 jaar toen ze uit huis gingen, in 2012 was dat nog 22,8 jaar. De invoering van het sociaal leenstelsel is volgens CBS-onderzoek uit 2019 een belangrijke reden dat jongeren langer thuis wonen.[29] Bij studenten is de grootste verandering opgetreden: zij gaan gemiddeld één jaar later zelfstandig wonen, zoals ook blijkt uit figuur 13. Hieruit blijkt ook dat werkende jongeren gemiddeld 0,7 jaar later uit huis gingen.

29 CBS 2019-4.

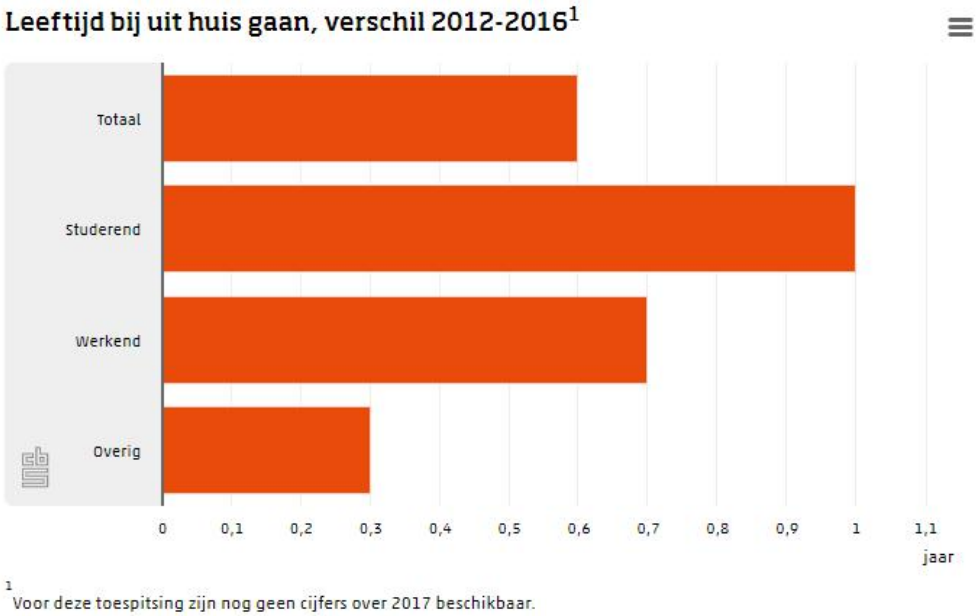

Figuur 13: Leeftijd bij uit huis gaan, verschil 2012-2016.
Bron: CBS 2019-4.

3.4. Ontwikkelingen relatie- en gezinsvorming

Een CBS-onderzoek uit 2019 vat de ontwikkelingen op het gebied van relatie- en gezinsvorming kort en bondig samen: "Het huwelijk heeft steeds minder een centrale rol in het proces van relatie- en gezinsvorming. Ongehuwd samenwonen is steeds gewoner geworden en het is al lang geen nieuw fenomeen meer dat een deel van de relaties eindigt in een scheiding."[30]

3.4.1. Huwelijken

Uit figuur 14 komt het aantal gehuwden in Nederland naar voren. Om de trend hierin goed te kunnen laten zien, zijn de cijfers van 1950 tienjaarlijks weergegeven. Het totaal aantal gehuwden stijgt van circa 4,2 miljoen in 1950 tot circa 7 miljoen in 2000. Sindsdien daalt het aantal gehuwden licht, tot 6,7 miljoen in 2020 (stand op 30 oktober 2020).

30 CBS 2019-1, p. 3.

Perioden

Onderwerp		1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Bevolking naar burgerlijke staat									
Totale bevolking	**aantal**	10 026 773	11 417 254	12 957 621	14 091 014	14 892 574	15 863 950	16 574 989	17 407 585
Ongehuwd	**aantal**	5 284 496	5 730 715	6 104 254	6 190 940	6 464 971	7 048 699	7 701 812	8 474 556
Gehuwd	**aantal**	4 232 241	5 103 163	6 121 941	6 835 014	6 956 510	7 071 202	6 875 088	6 713 002
Verweduwd	**aantal**	435 532	495 131	616 504	751 355	853 599	882 071	866 945	859 020
Gescheiden	**aantal**	74 504	88 245	114 922	313 705	617 494	861 978	1 131 144	1 361 007

Bron: CBS

Figuur 14: Bevolking ingedeeld naar burgerlijke staat, 1950-2020.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/37296ned/table?dl=456F1, laatst gewijzigd op 30 oktober 2020.

Het aantal huwelijkssluitingen was jarenlang aan het afnemen, maar is inmiddels al enkele jaren stabiel.[31] Uit figuur 15 blijkt dat vanaf het eerst raadpleegbare jaar, 1996, het aantal huwelijkssluitingen steeg tot ruim 89.000 in 1999. Vanaf dat jaar is sprake van een daling. In het jaar 2000 waren er iets meer dan 88.000 huwelijken, maar in 2019 is dit aantal gedaald tot iets meer dan 63.000 huwelijken. Deze daling is niet gelijkmatig, tussen de periode 2000 en 2004 daalde het aantal huwelijken van 88.000 naar 71.000. In 2008 steeg dit aantal naar 74.000, om vervolgens in 2012 geleidelijk te dalen met uiteindelijk ongeveer 64.000 huwelijken in 2014. In de periode 2014-2019 is het aantal huwelijken per jaar rond dit getal blijven schommelen. Dit zijn absolute getallen. Relatief is de ontwikkeling nog duidelijker: in 1970 werden nog 9,4 huwelijken per 1.000 inwoners gesloten, welk getal is teruggelopen naar 3,8 per 1.000 inwoners in 2018 (1980: 6,4; 1990: 6,4; 2000: 5,5; 2010: 4,5).

31 CBS 2018-1.

Onderwerp

Perioden	Huwelijkssluitingen Totaal huwelijkssluitingen aantal	Huwende personen Huwenden in man / vrouw huwelijken Mannen en vrouwen	Huwenden in man / man huwelijken Totaal huwende mannen in man / man hu...	Huwenden in vrouw / vrouw huwelijken Totaal huwende vrouwen in vrouw / vro...
1996	85 140	163 367		
1997	85 059	164 047		
1998	86 956	167 000		
1999	89 428	171 132		
2000	88 074	167 346		
2001	82 091	150 180	2 678	2 150
2002	85 808	158 283	1 813	1 754
2003	80 427	149 374	1 435	1 503
2004	73 441	135 901	1 148	1 256
2005	72 263	135 393	1 140	1 160
2006	72 369	136 642	1 158	1 266
2007	72 485	137 615	1 323	1 416
2008	75 438	143 549	1 312	1 504
2009	73 477	139 099	1 146	1 569
2010	75 399	140 853	1 272	1 565
2011	71 572	134 204	1 163	1 481
2012	70 315	131 773	1 049	1 465
2013	64 549	119 835	988	1 381
2014	65 333	121 958	1 015	1 424
2015	64 308	119 945	1 223	1 480
2016	65 249	121 573	1 270	1 516
2017	64 402	119 957	1 183	1 481
2018	64 315	119 079	1 278	1 599
2019	63 565	117 104	1 276	1 458

Bron: CBS

Figuur 15: Aantal huwelijkssluitingen per jaar, 1996-2019, totaal en naar huwende personen. Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/60036ned/table?dl=456FB, laatst gewijzigd op 3 augustus 2020.

Figuur 16 en 17 bevatten cijfers over het aantal huwelijken dat men afsluit. Uit figuur 16 blijkt dat het gemiddeld aantal huwelijken per persoon over de periode 2000-2019 is gedaald. Bij de mannen was het gemiddeld aantal huwelijken in 2000 0,72. In 2019 is dit gezakt naar 0,55. Bij de vrouwen is een iets grotere daling zichtbaar, daar daalt het gemiddeld aantal huwelijken van 0,74 in 2000 naar 0,54 in 2019. Ook zijn minder mannen en vrouwen een tweede of een derde huwelijk aangegaan. In 1999 lag dit getal op 0,16 bij de mannen en 0,14 bij de vrouwen. In 2019 is dit gedaald naar 0,14 respectievelijk 0,12. De meeste personen die hertrouwen zijn gescheiden. De groep hertrouwers die is verweduwd is veel kleiner, zo meldt het CBS in 2009.[32]

32 CBS 2009.

Onderwerp

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Gemiddeld aantal huwelijken per persoon																						
Mannen																						
Totaal aantal huwelijken	aantal	0,72	0,72	0,68	0,71	0,68	0,62	0,63	0,65	0,66	0,69	0,67	0,69	0,65	0,64	0,59	0,59	0,58	0,59	0,57	0,57	0,55
Één huwelijken	aantal	0,56	0,55	0,52	0,55	0,53	0,48	0,49	0,51	0,52	0,55	0,53	0,52	0,50	0,49	0,45	0,46	0,45	0,45	0,43	0,43	0,42
Twee of meer huwelijken	aantal	0,16	0,17	0,15	0,16	0,15	0,14	0,14	0,14	0,14	0,15	0,14	0,16	0,15	0,15	0,14	0,13	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14
Vrouwen																						
Totaal aantal huwelijken	aantal	0,75	0,74	0,69	0,73	0,69	0,64	0,64	0,65	0,66	0,69	0,67	0,67	0,64	0,63	0,57	0,58	0,57	0,57	0,56	0,55	0,54
Één huwelijken	aantal	0,61	0,60	0,56	0,59	0,56	0,52	0,52	0,53	0,54	0,56	0,55	0,53	0,51	0,50	0,46	0,46	0,45	0,45	0,44	0,43	0,41
Twee of meer huwelijken	aantal	0,14	0,14	0,13	0,14	0,13	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13	0,12	0,14	0,14	0,13	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12

Bron: CBS

Figuur 16: Gemiddeld aantal huwelijken per persoon, 1999-2019.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37772ned/table?dl=45705, laatst gewijzigd op 12 juni 2020.

In figuur 17 staan de absolute getallen: in 2000 sloten 15.212 mannen een tweede huwelijk en 2.404 een derde huwelijk, in 2019 is dit gedaald naar 11.270 respectievelijk 2.070. Voor vrouwen geldt dat in 2000 13.786 vrouwen een tweede huwelijk sloten en 2.219 een derde huwelijk, in 2019 waren dit 10.019 respectievelijk 1.836 vrouwen.

Onderwerp

Perioden	Huwende personen Totaal huwende personen Naar geslacht en rangnummer huwelijk Mannen 1e huwelijk	2e huwelijk	3e of volgend huwelijk	Vrouwen 1e huwelijk	2e huwelijk	3e of volgend huwelijk
	aantal					
1999	69 288	14 603	2 408	69 128	13 561	2 144
2000	66 957	15 212	2 404	66 769	13 786	2 218
2001	62 469	13 994	2 265	61 408	12 752	2 120
2002	64 867	14 834	2 304	64 293	13 498	2 054
2003	60 766	14 070	2 255	60 244	12 865	2 112
2004	54 684	12 793	2 048	54 915	11 965	1 900
2005	54 555	12 906	2 032	54 348	11 933	1 919
2006	55 000	13 161	2 174	54 612	12 185	1 934
2007	55 521	13 118	2 143	55 311	12 236	2 025
2008	58 075	13 536	2 190	57 838	12 681	2 045
2009	56 429	12 934	2 153	56 276	12 071	1 951
2010	56 170	14 282	2 494	55 712	12 707	2 125
2011	53 403	13 445	2 390	53 339	12 140	2 131
2012	52 724	12 873	2 281	52 774	11 598	2 037
2013	48 450	11 431	2 072	48 333	10 205	1 713
2014	49 487	11 509	1 998	49 343	10 266	1 794
2015	48 481	11 590	2 137	48 055	10 587	1 798
2016	49 045	11 948	2 025	48 750	10 772	1 819
2017	48 247	11 685	2 184	47 965	10 741	1 799
2018	48 184	11 594	2 171	47 617	10 505	1 885
2019	47 528	11 460	2 089	46 549	10 331	1 881

Bron: CBS

Figuur 17: Aantal eerste, tweede en derde huwelijken bij mannen en vrouwen.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/60036ned/table?dl=45724, laatst gewijzigd op 3 augustus 2020.

Uit CBS onderzoek in 2018 op basis van voorlopige cijfers over 2017 blijkt dat het huwelijk minder populair is onder twintigers en dertigers, die vaker kiezen voor het partnerschap of ongehuwd samenwonen. De daling van het huwen doet zich

vooral voor bij 25- tot 35-jarigen. Met name in de leeftijdsgroepen rond de dertig jaar zijn er in verhouding tot de bevolking minder mensen die trouwen.[33]

Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat de gemiddelde leeftijd bij eerste huwelijken steeg tussen 1997 en 2017. Bij mannen nam deze toe van 30 naar 34 jaar, bij vrouwen van 28 naar 31,5 jaar.

Het onderzoek laat ook zien dat hoewel het aantal huwelijken in zowel absolute als relatieve zin al jaren dalende is, het geregistreerd partnerschap een toenemende populariteit geniet getuige de constante stijging van het aantal geregistreerd partnerschappen sinds 1998. Deze daling van het aantal huwelijken wordt dan ook deels gecompenseerd door de stijging van het aantal geregistreerd partnerschap. Wanneer de partnerschappen bij de huwelijken geteld worden, dan is de daling in het aandeel dat hun relatie bij de burgerlijke stand vastlegt in elke leeftijdsgroep kleiner. Dat komt vooral tot uiting bij de 25- tot 35-jarigen. In 2017 sloten 12 op de duizend niet-gehuwde 25- tot 30-jarige vrouwen een geregistreerd partnerschap, bij de 30- tot 35-jarigen waren dat 13 op de duizend. De afname in het aandeel vrouwen dat huwt of een partnerschap registreert vond vooral plaats tussen 2007 en 2013.[34]

Uit onderzoek van het CBS uit 2010 blijkt dat de komst van kinderen voor stellen steeds minder vaak een reden is om te trouwen.[35] In 2009 hadden vier op de tien niet-gehuwde paren thuiswonende kinderen, tegen twee op de tien in 1995. De stijging van het aantal niet-gehuwde paren is sinds 2000 voornamelijk aan paren met kinderen toe te schrijven.

Van de oudere stellen die ongehuwd samenwonen, denkt een kwart nog te gaan trouwen. Van de jongste samenwoners wil driekwart in het huwelijksbootje stappen. Opvallend is dat het aandeel met trouwplannen onder ongehuwde samenwoners tussen 2003 en 2008 niet is gedaald, aldus het CBS-onderzoek uit 2010.

3.4.2. Geregistreerd partnerschap

Waar het aantal huwelijken in Nederland al jaren daalt, neemt het aantal geregistreerd partners juist toe, zoals ook blijkt uit figuur 18. In het jaar waarin het geregistreerd partnerschap werd ingevoerd, 1999, werden 3.257 partnerschappen afgesloten. Na een daling in 2000 en 2001 steeg het aantal geregistreerd partnerschappen vanaf 2002 tot 9.945 in 2011. In 2012 en 2013 bleef het aantal geregistreerd partnerschappen ongeveer stabiel op 9.250, om vanaf 2014 weer te stijgen naar 21.885 in 2019.

33 CBS 2018-1.
34 CBS 2018-1. Zie ook CBS 2016-3.
35 CBS 2010.

Perioden

Onderwerp		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Partnerschapsregistraties																						
Nieuw gesloten partnerschappen																						
Totaal nieuw gesloten partnerschappen	aantal	3 257	2 922	2 188	3 532	4 790	5 640	6 262	6 848	7 830	7 972	8 921	9 571	9 945	9 224	9 445	10 368	12 772	15 706	17 866	19 880	21 885
Tussen man en vrouw	aantal	.	.	1 670	3 044	4 305	5 148	5 744	6 315	6 804	7 450	8 434	9 004	9 464	8 789	9 038	9 962	12 331	15 090	17 194	19 181	21 176
Tussen mannen	aantal	.	.	280	250	235	220	234	257	240	259	217	234	235	217	208	201	202	286	316	311	348
Tussen vrouwen	aantal	.	.	238	238	250	272	284	276	286	263	270	253	246	218	199	200	239	330	356	338	361
Huwelijk omgezet in partnerschap																						
Totaal huwelijken omgezet in partners...	aantal			1 189	4 789	5 329	5 516	5 045	3 953	3 220	2 870	576										
Tussen man en vrouw	aantal			1 177	4 730	5 272	5 425	4 955	3 867	3 141	2 781	568										
Tussen mannen	aantal			5	19	27	41	45	38	29	39	4										
Tussen vrouwen	aantal			7	40	30	50	45	48	50	50	4										

Bron: CBS

Figuur 18: Aantal nieuwe partnerschapsregistraties per jaar, 1999-2019.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37772ned/table?dl=45865, laatst gewijzigd op 12 juni 2020.

3.4.3. Informele samenleving

Ten aanzien van de niet-wettelijk geregelde relatievorm, het informeel samenleven, is het achterhalen van cijfers lastiger. Uit figuur 19 blijkt niettemin overduidelijk dat het aantal informele samenlevers fors gestegen is. Het totaal is sinds 1995 bijna verdubbeld. Het aantal informeel samenlevende paren met kinderen stijgt harder dan het aantal informeel samenlevende paren zonder kinderen.

Perioden	Onderwerp: Particuliere huishoudens: samenstelling, Meerpersoonshuishouden, Niet-gehuwd paar, Totaal niet-gehuwde paren	0 kinderen	1 kind	2 kinderen	3 of meer kinderen
	aantal				
1995	518 116	418 506	56 057	33 137	10 416
1996	552 889	441 052	62 981	37 142	11 714
1997	583 194	459 903	69 317	41 187	12 787
1998	609 834	475 782	75 638	45 115	13 299
1999	633 625	486 080	82 640	50 418	14 487
2000	657 579	494 809	91 151	55 846	15 773
2001	674 085	495 693	98 842	62 177	17 373
2002	696 290	499 191	107 561	70 301	19 237
2003	714 200	500 064	115 018	78 087	21 031
2004	726 722	495 214	121 790	86 971	22 747
2005	747 056	498 513	128 480	95 578	24 485
2006	759 189	495 029	133 591	104 090	26 479
2007	777 059	496 187	139 157	113 095	28 620
2008	800 022	501 445	145 909	121 837	30 831
2009	819 717	505 151	151 229	130 348	32 989
2010	836 339	505 816	156 616	138 418	35 489
2011	864 011	514 402	163 909	147 730	37 970
2012	872 962	511 794	167 019	154 672	39 477
2013	892 743	517 578	171 738	162 076	41 351
2014	916 991	528 531	176 139	169 483	42 838
2015	934 671	531 156	181 134	177 326	45 055
2016	954 074	540 631	182 643	184 026	46 774
2017	975 602	548 326	186 827	191 327	49 122
2018	997 648	562 433	187 848	196 362	51 005
2019	1 015 999	575 040	187 879	200 116	52 964
2020	1 037 200	589 916	189 262	203 427	54 595

Bron: CBS

Figuur 19: Meerpersoonshuishoudens bestaande uit niet-gehuwde paren, totaal en met kinderen. Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37975/table?dl=4586A, laatst bijgewerkt op 13 oktober 2020.

Sinds de eeuwwisseling is het aandeel ongehuwde samenwoners toegenomen van 16 tot 23% van alle huishoudens met twee partners (al of niet met kinderen).[36]

Samenlevingscontract

Ook het samenlevingscontract wordt populairder. Uit CBS-onderzoek in 2010 blijkt dat ruim de helft van de op 1 januari 2009 ongehuwd samenwonenden (820.000

36 CBS 2018-2.

paren) een samenlevingsovereenkomst had afgesloten. Het aandeel stellen met een samenlevingscontract is tot aan dat onderzoek toegenomen, zoals ook blijkt uit figuur 20. In de leeftijdscategorie 30-39 jaar en 40-62 jaar is het aantal samenwoners met een samenlevingscontract in de periode 2003-2008 gestegen van 53% naar 58% respectievelijk 59% naar 63%. In de jongere generatie 18-29 jaar is het aantal samenlevers met een samenlevingscontract ongeveer rond de 34% gebleven. Wel is het voornemen om een samenlevingscontract te sluiten flink gestegen in deze groep, namelijk van 51% naar 61% over de periode 2003-2008.[37] Hierna wordt nog besproken dat het hebben of willen van een samenlevingscontract verband houdt met het al of niet bestaan van een trouwwens.

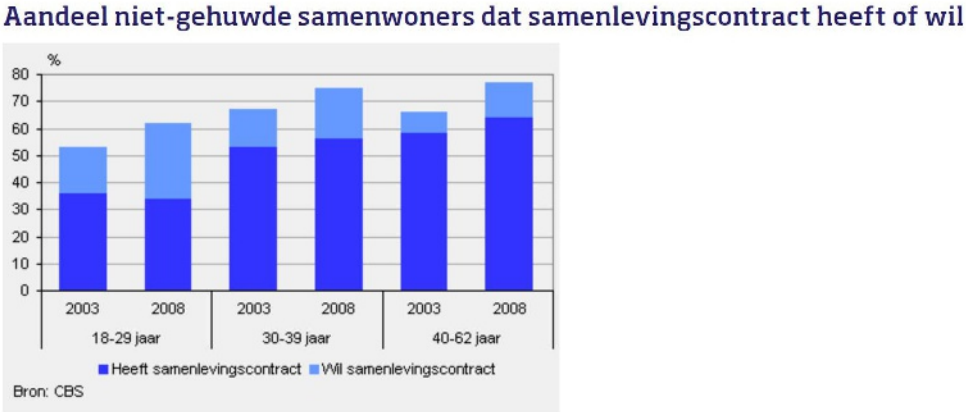

Figuur 20: Aandeel ongehuwde samenwoners dat samenlevingscontract heeft of wil.
Bron: CBS 2010.

Uit cijfers van de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) over de periode 2015-2019 blijkt dat het aantal samenlevingscontracten dat bij de notaris gesloten ongeveer 40.000 per jaar is. Zie ook figuur 21, waarin de cijfers in tabelvorm zijn samengevat.[38]

	2015	*2016*	*2017*	*2018*	*2019*
Samenlevingscontracten	38.936	41.038	43.196	40.490	40.270

Figuur 21: Aantal samenlevingscontracten, 2015-2019.
Bron: tabel is gebaseerd op KNB Factsheet 2018 en KNB Factsheet 2020.

37 CBS 2010.
38 KNB Factsheet 2018; KNB Factsheet 2020.

Inhoud samenlevingscontracten

Kuik, Schrama en Verstappen hebben onderzoek gedaan naar de inhoud van samenlevingsovereenkomsten.[39] De meest opmerkelijke bevinding is dat de praktijk van het maken van samenlevingsovereenkomsten aanzienlijk lijkt te verschillen van die van het maken van huwelijkse voorwaarden. Waar het huwelijksrecht uitgaat van solidariteit en huwelijkse voorwaarden daar een wijziging in aanbrengen, is een samenlevingscontract nodig om solidariteit na een scheiding (en ook na overlijden) te regelen. Men zou dus verwachten dat in huwelijkse voorwaarden bedingen voorkomen die de wettelijk voorgeschreven solidariteit tussen echtgenoten concretiseren, wijzigen of veranderen, bijvoorbeeld in de vorm van verrekenbedingen, partneralimentatieverplichtingen of pensioenverrekening. Anderzijds zou men verwachten dat in een deel van de samenlevingscontracten juist solidariteit in het leven geroepen wordt, omdat Boek 1 BW geen regeling treft voor de vermogensrechtelijke aspecten en postrelationele solidariteit. Dat is echter niet het beeld dat uit dit onderzoek naar voren komt. Bepalingen in samenlevingscontracten die een bepaald effect ten opzichte van de fiscus betreffen, of regelingen rondom praktische aspecten komen veel voor, maar bedingen die een postrelationele solidariteit creëren lijken juist erg weinig voor te komen. De doorsnee samenlevingsovereenkomst in het onderzoek lijkt meer op huwelijkse voorwaarden inhoudende 'koude uitsluiting'.

De auteurs hebben de verklaring voor dit opmerkelijke verschil niet onderzocht, maar wel worden enkele mogelijke verklaringen genoemd. In de eerste plaats is een mogelijke verklaring een verschil in samenstelling van de groep ongehuwd samenwonenden en de gehuwden. Slechts een deel van de ongehuwd samenwonende stellen kan worden aangemerkt als de groep die het ongehuwd samenwonen ziet als een duurzame relationele status te vergelijken met het huwelijk. Het is de groep die bewust of onbewust niet kiest voor een huwelijk, maar wel een soortgelijke duurzame relatie heeft. Tegelijk is er vrij weinig empirisch onderzoek naar verschillen gedaan. We weten wel dat de groep ongehuwde samenlevers met kinderen stijgt, maar we weten niet in hoeverre zich verschillen voordoen tussen gehuwde en ongehuwde stellen met kinderen.

Een tweede verklaring kan zijn dat het treffen van een regeling met solidariteit vereist dat de cliënten weten dat dit nodig is, bijvoorbeeld omdat ze dat uit hun netwerk gehoord hebben of omdat de notaris hen daarover informeert. Hier zou zich een knelpunt kunnen voordoen, omdat uit het onderzoek van Kuik, Schrama en Verstappen blijkt dat ongeveer de helft van de notarissen aangeeft dat in meer dan de helft van de gevallen cliënten zich niet bewust zijn van de voordelen van een samenlevingsovereenkomst. Men weet ook niet dat men geen specifieke vermogensrechtelijke aanspraken jegens elkaar heeft als er geen samenlevingsovereenkomst is. Uit eerder

39 P. Kuik, W.M. Schrama & L.C.A. Verstappen, 'Samenlevingsovereenkomsten in de notariële praktijk', *Family & Law* november 2014.

empirisch onderzoek is bekend dat van een keuze tussen verschillende relatievormen, juridische redenen niet zonder meer maatgevend zijn.[40] Waar gehuwden als zij niets doen (en dat is thans in ongeveer 75% van de huwelijkssluitingen), automatisch onder een wettelijk regime gebaseerd op (post)relationele solidariteit vallen, is dat dus voor ongehuwde samenlevers juist andersom.

Een derde mogelijke verklaring is dat dit onderzoek aanwijzingen bevat dat de inhoud van de overeenkomst duidelijk afhangt van de notaris in kwestie. Uit het onderzoek blijkt dat veruit de meeste kantoren die hebben deelgenomen werken met één of twee modellen of varianten die wezenlijk van elkaar verschillen. Dit geeft aan dat er niet veel diversiteit in samenlevingsovereenkomsten is, tenzij dit per situatie zou worden aangepast, maar hierover zijn geen gegevens beschikbaar. Het lijkt er op dat de specifieke situatie waarin de cliënten zich bevinden niet zonder meer maatgevend is, al past relativering, omdat met het onderzoek niet alle relevante feiten in kaart gebracht konden worden. Dit betekent dat de (kandidaat-)notarissen per situatie moeten kijken welke bedingen geschikt zijn voor de betreffende cliënt. Meerdere malen kwam de opmerking 'staat niet in het model' terug bij de antwoorden van de respondenten in het onderzoek van Kuik, Schrama en Verstappen. Een samenlevingsovereenkomst opstellen is maatwerk en uit het onderzoek blijkt dat niet elke notaris dit als maatwerk ziet. Het vooraf sturen van een vragenlijst lijkt niet standaard het beleid te zijn. Bovendien blijkt op verschillende punten dat het de notaris is die met een bepaalde suggestie komt om een aspect in het contract te regelen.

Samenwonen als 'opstapje'

Uit het hiervoor vermelde CBS-onderzoek blijkt ook dat van de groep samenwoners in de jongste groep (18-29 jaar) ongeveer 75% het voornemen heeft te trouwen, terwijl dat in de groep 30-39-jarigen iets minder dan 50% is; in de groep 40+ heeft nog ongeveer een kwart het voornemen in het huwelijksbootje te stappen. De trouwlust is blijkbaar omgekeerd evenredig aan de leeftijd. Daarmee houdt verband dat oudere ongehuwde samenwoners vaker een samenlevingscontract hebben of willen dan jongeren. Van de oudere paren hebben of willen acht op de tien een contract, tegen zes op de tien jonge stellen.[41]

Uit een zeven jaar later verricht onderzoek blijkt min of meer hetzelfde. Hieruit komt naar voren dat het onder jongere generaties gebruikelijk is geworden om eerst een

40 J. Latten, 'Trends in samenleven en trouwen: informalisering en de schone schijn van burgerlijke staat', in: C. Forder, A.Verbeke (red.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Intersentia, Antwerpen, 2005, zie p. 26. Vgl. M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), nr. 3.7.3, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.

41 CBS 2010.

tijd ongehuwd samen te wonen en pas later of zelfs helemaal niet meer te trouwen. Op de leeftijd van 35 jaar woont daardoor nu een groter aandeel ongehuwd samen. Ook hebben meer mensen een geregistreerd partnerschap. Een kleiner deel is op die leeftijd getrouwd. In 1997 was bijvoorbeeld nog 70% van de 35-jarige vrouwen gehuwd, en ruim 60% van de mannen. Begin 2017 was dat gedaald naar 45% van de vrouwen en 36% van de mannen, aldus het CBS-onderzoek uit 2017.[42]

Financiële risico's

In september 2017 heeft onderzoeksbureau Kantar Public in opdracht van Wijzer in geldzaken een onderzoek uitgevoerd naar de perceptie van financiële risico's die samenwonenden lopen wanneer zij ongehuwd en zonder geregistreerd partnerschap samenleven.[43] Uit de conclusies van dit rapport blijkt dat samenwonenden zonder intentie om te huwen langer samenwonen dan degenen met die intentie. Samenwonenden zonder intentie om te huwen hebben vaker een samenlevingscontract afgesloten. Tevens blijkt dat samenwonenden voornamelijk trouwen om 'romantische' redenen. Financiële overwegingen spelen bij zes op de tien samenwonenden een rol in de overweging om te trouwen of een geregistreerd partnerschap aan te gaan. Eén op de vijf samenwonenden met intentie om te huwen, waarvan minstens één partner ZZP'er (zelfstandige zonder personeel) is, geeft aan dat dit een rol speelt in hun overweging voor een huwelijk of geregistreerd partnerschap. Samenwonenden gaan voornamelijk geen huwelijk of geregistreerd partnerschap aan omdat zij geen voordelen zien boven samenwonen zonder een huwelijk of geregistreerd partnerschap. Vier op de tien samenwonenden worden in hun keuze om niet te trouwen of een geregistreerd partnerschap aan te gaan beïnvloed door eerdere ervaringen met samenwonen. De meeste samenwonenden zijn zich bewust van de financiële risico's die zij lopen door ongehuwd of zonder een geregistreerd partnerschap samen te wonen. De samenwonenden zonder intentie om te huwen zijn over het algemeen iets beter bekend met de financiële risico's en hebben vaker maatregelen genomen. Geen erfgenaam zijn bij het overlijden van de partner weegt het zwaarst in een overweging om toch een huwelijk of een geregistreerd partnerschap aan te gaan. Erfgenaam zijn als de partner overlijdt speelt het meest mee bij de overweging om te trouwen of een geregistreerd partnerschap aan te gaan. Aldus de conclusies van Wijzer in Geldzaken 2017.

Uit dit onderzoek valt het verschil tussen hoog-, midden- en laagopgeleiden op. Laag- en middenopgeleiden nemen minder maatregelen dan hoogopgeleiden (respectievelijk 30% en 30% versus 13% heeft geen maatregelen genomen). Hoogopgeleiden hebben vaker dan middenopgeleiden een gescheiden bankrekening (42% versus 26%) of een bankrekening voor de gezamenlijke kosten (37% versus 19%) om dit financiële risico te ondervangen. Hoogopgeleiden hebben vaker dan midden- en laagopgeleiden een

42 CBS 2017-1.
43 Wijzer in geldzaken 2017.

regeling getroffen in de vorm van een samenlevingscontract (39% versus respectievelijk 30% en 26%). Daarnaast geven zij als reden om geen maatregelen te nemen vaker aan dat zij ieder een eigen inkomen hebben dat voldoende is om zelf rond te komen (51% versus respectievelijk 29% en 25%) en dat zij graag financieel onafhankelijk blijven (23% versus respectievelijk 15% en 8%). Laag- en middenopgeleiden geven juist vaker dan hoogopgeleiden aan dat de huidige situatie voor hen gewenst is (respectievelijk 35% en 31% versus 19%). Laag- en middenopgeleiden geven daarnaast vaker dan hoogopgeleiden aan geen maatregelen rondom pensioen genomen te hebben (respectievelijk 71% en 65% versus 49%). Hoogopgeleiden nemen vaker dan midden- en laagopgeleiden geen maatregelen omdat zij ieder een eigen goede pensioenvoorziening hebben (41% versus 21% en 21%). Laag- en middenopgeleiden nemen in vergelijking met hoogopgeleiden vaker geen erfrechtelijke maatregelen (respectievelijk 55% en 48% versus 26%). Laagopgeleiden geven vaker dan hoogopgeleiden als reden hiervoor vaker dat zij verwachten dat het bij hen niet voor zal komen (13% versus 3%). Hoogopgeleiden hebben vaker dan midden- en laagopgeleiden een testament (54% versus respectievelijk 36% en 38%).

Ook naar leeftijd zijn hier duidelijke verschillen. 50-plussers geven vaker dan 18- tot 35-jarigen en 35- tot 50-jarigen aan dat zij bekend zijn met financiële risico's van relaties (respectievelijk 96% en 94% versus 87%). 18-tot 35-jarigen hebben in vergelijking met 35- tot 50-jarigen en 50-plussers vaker niets geregeld ter voorkoming van dit financiële risico (48% versus respectievelijk 34% en 35%). 50-plussers geven in vergelijking met 35- tot 50-jarigen en 18- tot 35-jarigen vaker als reden om geen maatregelen te nemen dat zij graag financieel onafhankelijk blijven (17% versus respectievelijk 8% en 4%) en ook hebben zij vaker bewust niets geregeld omdat het voor hen de gewenste situatie is (41% versus respectievelijk 24% en 19%). Hoogopgeleiden zijn in vergelijking met midden- en laagopgeleiden vaker bekend met dit financiële risico partnerpensioen mis te lopen indien men niets regelt (89% versus respectievelijk 80% en 81%). Laag- en middenopgeleiden hebben vaker dan hoogopgeleiden niets geregeld (respectievelijk 51% en 38% versus 19%). Laagopgeleiden vinden de huidige situatie vaker gewenst dan midden- en hoogopgeleiden (55% versus respectievelijk 27% en 20%), terwijl de laatste in vergelijking met midden- en laagopgeleiden juist vaker zijn aangemeld bij de pensioenuitvoerder (58% versus respectievelijk 29% en 28%). Hoog- en middenopgeleiden hebben vaker dan laagopgeleiden een overlijdensverzekering (respectievelijk 39% en 30% versus 16%). 18- tot 35-jarigen zijn minder vaak dan 35- tot 50-jarigen en 50-plussers bekend met dit financiële risico (79% versus respectievelijk 86% en 87%) en nemen vaker geen maatregelen omdat zij denken dat ze er dan wel uitkomen (25% versus respectievelijk 8% en 10%). 50-plussers hebben minder vaak een overlijdensverzekering dan de andere leeftijdsgroepen (16% versus 40% voor 35- tot 50-jaren en 44% voor 18- tot 35-jarigen). Hoogopgeleiden geven in vergelijking met laagopgeleiden vaker als reden om geen maatregelen te nemen dat zij kunnen leven van hun eigen inkomen (30% versus 5%). 18- tot 35-jarigen zijn in vergelijking met 35- tot 50-jarigen en 50-plussers minder bekend met dit financiële risico (73% versus respectievelijk 82% en 85%). 50-plussers

hebben in vergelijking met 35- tot 50-jaren en 18- tot 35-jarigen vaker niets geregeld om dit financiële risico te ondervangen (63% versus respectievelijk 38% en 47%), aldus het onderzoek.

3.4.4. Stieffamilies

In 2016 heeft de Staatscommissie Herijking ouderschap het aantal stieffamilies in kaart gebracht.[44] Hierbij is op basis van gegevens van het CBS gekeken naar een combinatie van juridisch ouderschap en huishoudenssamenstelling. Bij huishoudens waarin kinderen wonen bij een paar waarvan één de juridische ouder is, kan sprake zijn van een stiefgezin. De Staatscommissie merkt daarbij op dat dit niet zo hoeft te zien: bij kinderen die wonen in een gezin van een samenwonend paar, kan het ook gaan om een vader die het kind niet erkend heeft. De tabel laat dus het maximaal aantal kinderen in een stiefgezin zien. Tegelijkertijd betreft dit alleen cijfers op basis van adresgegevens. Omdat kinderen maar op één adres kunnen zijn ingeschreven, kan het feitelijke aantal dus ook hoger liggen. Het betreft dan bijvoorbeeld een co-ouderschapssituatie waarbij beide ouders een nieuwe partner hebben.

Uit figuur 22 kan worden afgeleid dat het aantal kinderen in stiefgezinnen in de periode 1996-2014 met één procentpunt is gestegen (van 3 naar 4%).

Tabel 5: Stiefgezinnen in 1996 en 2014

	Peildatum: 1996		Peildatum: 2014	
	Aantal	*%*	*Aantal*	*%*
Gehuwd paar, verschillend geslacht, één juridische ouder	54147	1,69	61158	1,88
Samenwonend paar, verschillend geslacht, één juridische ouder	37923	1,19	73299	2,25
Samenwonend/gehuwd paar, gelijk geslacht, één juridische ouder	2921	0,09	6013	0,18
Totaal [a]	3198892		3254786	

a Het totaal betreft het totaal aantal kinderen in de analyse en is daarom meer dan de som van de aantallen in de rijen.

Figuur 22: Stiefgezinnen in 1996 en 2014.
Bron: Staatscommissie Herijking ouderschap 2016, tabel 5, p. 76.

In een CBS-onderzoek uit 2007, waarvan de resultaten zijn weergegeven in het rapport van de Staatscommissie Herijking ouderschap kwam men uit op meer kinderen (zie

44 Staatscommissie Herijking ouderschap, *Kind en ouders in de 21ste eeuw*, Den Haag: Xerox/OBT 2016, p. 67 e.v.

figuur 23). In dat onderzoek zijn alle thuiswonende kinderen meegenomen, dus ook kinderen van ouder dan 18 jaar.

Tabel 6: Aantal thuiswonende kinderen in gezinnen op 1 januari, 1998–2007

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Stiefgezin	4,8	5,1	5,4	5,7	6	6,1
Eenoudergezin	12,7	13	13,8	14,4	15,1	15,3
Overig twee-oudergezin	82,5	81,9	80,9	79,8	79	78,6

Bron: Steenhof 2007, p. 21.

Figuur 23: Aantal thuiswonende kinderen in gezinnen op 1 januari 1998-2007 (cijfers afkomstig uit onderzoek CBS 2007).
Bron: Staatscommissie Herijking ouderschap 2016, tabel 6, p. 76.

Uit het onderzoek *Scholieren & Gezinnen* van Spruijt en Van der Valk uit 2013 kan de woonsituatie van (de ondervraagde) scheidingskinderen van 12 tot 16 jaar worden afgeleid. Spruijt en Kormos vergelijken deze situatie met eerder onderzoek uit 2006 en leiden hieruit af dat meer kinderen afwisselend in het huishouden van vader en moeder wonen.[45] De resultaten van deze vergelijking zijn weergegeven in figuur 24. Uit deze figuur blijkt ook dat iets meer dan de helft van deze scheidingskinderen in een stiefoudergezin wonen. Spruijt en Kormos merken op dat de ouder in ongeveer een derde van alle stiefgezinnen ook één of meer gezamenlijke kinderen krijgen. Bovendien zijn er ook samengestelde stiefgezinnen: kinderen uit eerdere relaties van zowel de moeder als de vader. Dit betreft 3% van de stiefgezinnen. Opgemerkt moet worden dat het onderzoek bij deze cijfers geen onderscheid maakt tussen gehuwden (en ex-gehuwden), geregistreerd partners (en ex-geregistreerd partners) en informeel samenlevers (en ex-samenlevers).

45 E. Spruijt & H. Kormos, *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum 2014, p. 28.

Tabel 3.9 Woonsituatie in 2006 en 2013 van scheidingskinderen van 12 tot 16 jaar (n=289 resp. 374)

Ouders in het gezin:	2006 (in procenten)		2013 (in procenten)	
alleenstaande moeder	35		31	
moeder met stiefvader	40		35	
subtotaal moedergezinnen		*75*		*66*
alleenstaande vader	3		3	
vader met stiefmoeder	6		4	
subtotaal vadergezinnen		*9*		*7*
Co-oudergezinnen gezin 1 + gezin 2:				
twee alleenstaande ouders	5		7	
moeder + stiefmoeder	2		6	
vader + stiefvader	3		6	
stiefvader + stiefmoeder	6		8	
subtotaal co-oudergezinnen		*16*		*27*
Totaal	100=289		100=374	

Figuur 24: Woonsituatie in 2016 en 2013 van scheidingskinderen van 12 tot 16 jaar.
Bron: Spruijt & Kormos 2014, tabel 3.9, p. 29.

In 2017 is door het CBS en de Universiteit van Amsterdam onderzoek gedaan naar kinderen geboren tussen 1971 en 1991.[46] Dit onderzoek zag op hun gezinssituatie tijdens hun jeugd en de relaties die zij in 2017 hadden met hun ouders en stiefouders. Bijna 1 op de 5 woonde tijdens (een deel van) hun jeugd niet met beide ouders; driekwart van hen maakte een scheiding mee. Zoals uit figuur 25 naar voren komt. woonden degenen die niet in een intact gezin opgroeiden, meestal bij hun moeder.

46 CBS 2017-3.

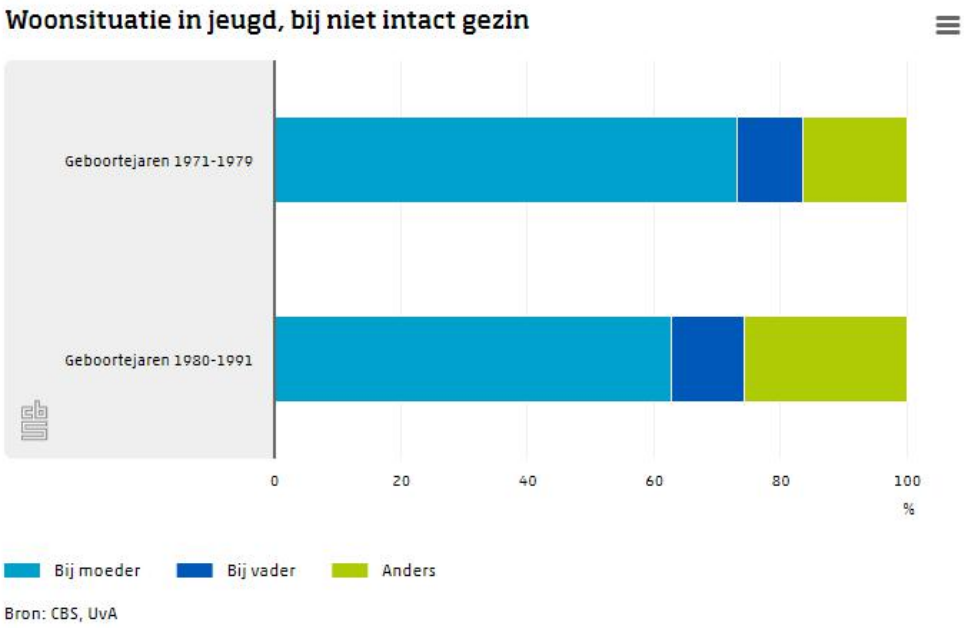

Figuur 25: Woonsituatie in jeugd, bij niet intact gezin.
Bron: CBS 2017-3.

Uit dit onderzoek blijkt dat ouders die niet meer samen waren met de andere ouder van hun kind meestal niet alleen bleven: 70% van de vaders en 60% van de moeders had tijdens de jeugd van het kind ten minste één keer een huwelijks- of samenwoonrelatie (van minimaal twee jaar) gehad met een nieuwe partner. Het komt daarbij vaker voor dat zij in een huis woonden met een stiefvader dan met een stiefmoeder (24% tegenover 22%), omdat de kinderen vaker opgroeiden bij de moeder dan bij de vader. Deze nieuwe relaties blijken vaker instabiel: ongeveer vier op de tien van deze nieuwe relaties eindigde in een scheiding. Het aandeel nieuwe relaties dat strandde is vrijwel gelijk voor vaders en moeders en voor beide geboortegeneraties.

Uit het onderzoek blijkt verder dat van de volwassenen die na de scheiding van hun ouders met de nieuwe partner van hun moeder hebben gewoond, 44% deze stiefvader als vader beschouwt. Dit tegenover 17% van de kinderen die de stiefmoeder als moeder zien, zoals ook weergegeven in figuur 26. Het CBS stelt dat dit mogelijk verband houdt met het feit dat kinderen na de scheiding vaker bij de moeder wonen en vaker het contact met hun vader lijken te verliezen.

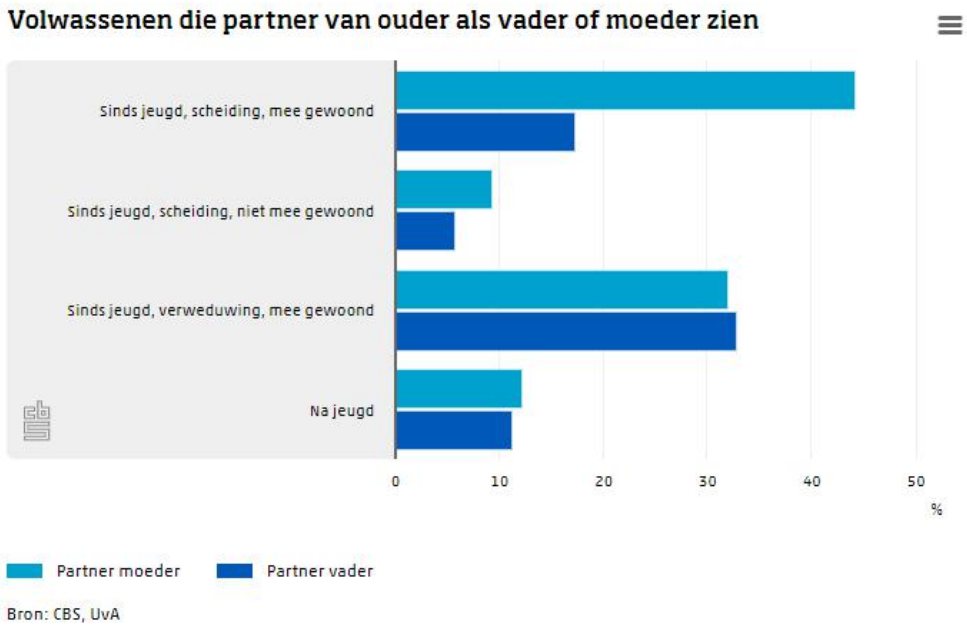

Figuur 26: Volwassenen die partner van ouder als vader of moeder zien.
Bron: CBS 2017-3.

Van de respondenten heeft 20% hun vader het afgelopen jaar niet gezien; 5% heeft geen contact met de moeder. In figuur 27 zijn is de gezinssituatie van deze respondenten in hun jeugd weergegeven.

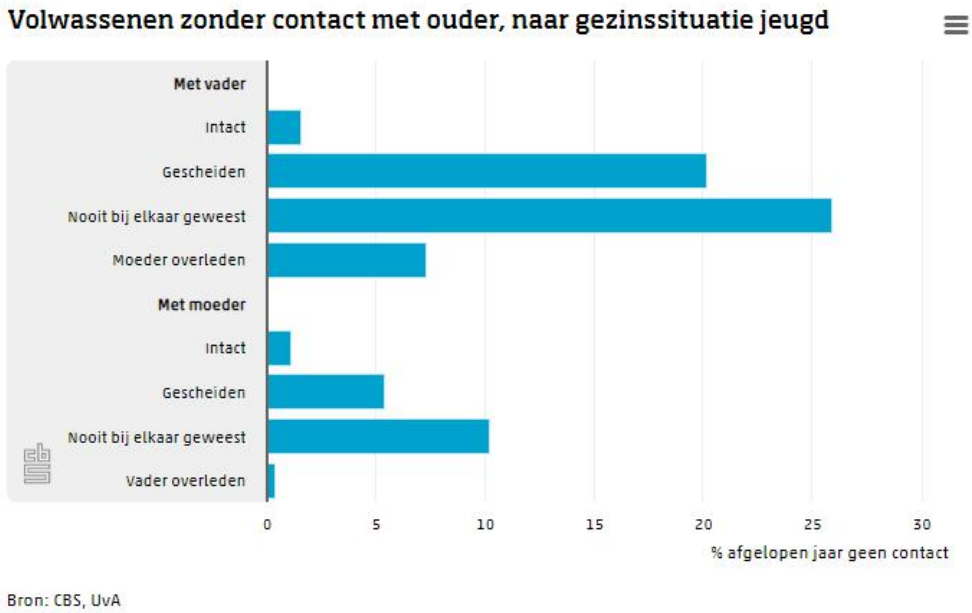

Figuur 27: Volwassenen zonder contact met ouder, naar gezinssituatie jeugd.
Bron: CBS 2017-3.

3.5. Ontwikkelingen scheidingen

3.5.1. Scheidingen

3.5.1.1. Algemeen

Zoals uit figuur 28 blijkt, is het absolute aantal echtscheidingen over de periode 2000-2019 is gedaald van bijna 35.000 naar iets meer dan 30.000.[47] In 2001 is sprake van 37.104 echtscheidingen, in de jaren daarna ligt het aantal rond de 31.000. Vanaf 2010 ligt het aantal weer iets hoger. In 2014 was een lichte stijging tot 35.036 scheidingen per jaar, wat vervolgens geleidelijk afnam tot 30.041 scheidingen in 2019.

47 Uit de tabeltoelichting van het CBS blijkt dat geteld worden de echtscheidingen waarvan ten minste een van de partners staat ingeschreven in het bevolkingsregister van een Nederlandse gemeente. Het maakt hierbij niet uit of de echtscheiding al dan niet door een Nederlandse rechter is uitgesproken.

Perioden

Onderwerp		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Echtscheidingen																					
Naar wederzijds geslacht																					
Totaal echtscheidingen	aantal	34 650	37 104	33 179	31 479	31 098	31 905	31 734	31 983	32 236	30 779	32 544	32 510	33 273	33 636	35 409	34 232	33 414	32 768	30 729	30 041
Tussen man en vrouw	aantal	34 650	.	.	.	31 086	31 810	31 616	31 841	32 070	30 579	32 254	32 178	32 959	33 270	35 036	33 842	32 965	32 342	30 494	29 604
Tussen mannen	aantal		.	.	.	13	32	36	44	44	68	111	117	111	122	133	137	160	159	109	134
Tussen vrouwen	aantal		.	.	.	49	63	82	98	122	132	179	215	223	244	240	253	291	267	286	303

Bron: CBS

Figuur 28: Aantal echtscheidingen, 1996-2019.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/60060ned/table?dl=458E6, laatst gewijzigd op 3 juli 2020.

Ook relatief gezien is het aantal scheidingen gedaald (figuur 29). In 2000 waren er 9,8 scheidingen per 1.000 echtparen, in 2018 is dit 9,2. De gemiddelde huwelijksduur bij echtscheidingen is gestegen van 12,9 jaar in 2000 naar 15 jaar in 2018.

Onderwerp		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Totaal huwelijksontbindingen																				
Huwelijksontbindingen	aantal	93 603	95 575	91 794	89 770	87 779	88 278	86 875	86 739	86 979	85 697	88 182	87 756	89 976	90 411	91 402	92 552	92 229	91 730	91 080
Huwelijksontbindingen per 1 000 inwoners	per 1 000 inwoners	5,9	6,0	5,7	5,5	5,4	5,4	5,3	5,3	5,3	5,2	5,3	5,3	5,4	5,4	5,4	5,3	5,4	5,4	5,3
Huwelijksontbindingen per 1 000 echtp.	per 1 000 echtparen	26,4	27,0	26,0	25,5	25,0	25,2	25,0	25,1	25,2	24,9	25,6	25,6	26,3	26,5	27,0	27,4	27,4	27,3	27,1
Huwelijksontbindingen door echtscheiding																				
Echtscheidingen	aantal	34 650	37 104	33 179	31 479	31 098	31 905	31 734	31 983	32 236	30 779	32 544	32 510	33 273	33 636	35 409	34 232	33 414	32 768	30 729
Echtscheidingen per 1 000 inwoners	per 1 000 inwoners	2,18	2,31	2,05	1,94	1,91	1,95	1,94	1,95	1,96	1,86	1,96	1,95	1,99	2,00	2,10	2,02	1,96	1,91	1,78
Echtscheidingen per 1 000 echtparen	per 1 000 echtparen	9,8	10,5	9,4	8,9	8,9	9,1	9,1	9,2	9,3	8,9	9,5	9,5	9,7	9,9	10,4	10,1	9,9	9,7	9,2
Gemiddelde huwelijksduur bij echtsch.	jaar	12,9	13,1	13,6	13,6	13,6	13,8	14,0	14,1	14,2	14,3	14,4	14,5	14,5	14,4	14,4	14,8	14,8	15,0	15,1	15,0
Totaal echtscheidingspercentage	%	33,9	36,1	33,3	32,2	32,3	33,4	33,8	34,1	33,2	34,3	36,2	36,5	37,0	38,1	40,1	39,6	39,1	38,8	37,1
Gemiddelde leeftijd mannen	jaar	41,9	42,1	42,7	43,0	43,3	43,7	44,1	44,6	44,8	45,2	45,6	45,8	46,0	46,2	46,7	46,9	47,3	47,4	47,6
Gemiddelde leeftijd vrouwen	jaar	39,0	39,2	39,8	40,0	40,3	40,7	41,1	41,5	41,8	42,2	42,5	42,7	42,9	43,0	43,5	43,7	44,0	44,2	44,3
Huwelijksontbindingen door overlijden																				
Totaal mannen en vrouwen																				
Overleden gehuwden	aantal	58 953	58 471	58 525	58 291	56 681	56 273	55 141	54 756	54 743	54 918	55 638	55 246	56 703	56 775	55 993	58 320	58 815	58 962	60 351

Bron: CBS

Figuur 29: Aantal huwelijksontbindingen door echtscheiding en overlijden per 1.000 inwoners.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37425ned/table?dl=458EC, laatst bijgewerkt op 8 november 2019.

Bovenstaande figuur laat ook zien dat de gemiddelde huwelijksduur is gestegen: van 12,9 jaar in 2000 tot 15 jaar in 2018. Figuur 30 geeft een specifieker inzicht in de huwelijksduur bij echtscheiding. Hieruit blijkt dat het aantal huwelijken dat binnen een jaar wordt ontbonden is gestegen, in 2000 waren het er 74 en in 2019 114. Het aantal huwelijken dat tussen 1 en 5 jaar wordt ontbonden is over het algemeen iets gedaald, in 2000 werden er 1.721 huwelijken ontbonden die 5 jaar hadden geduurd en in 2019 1.321. Een echtscheiding komt in 2019 in absolute aantallen het meest voor bij huwelijken die twee tot tien jaar geduurd hebben, al is het aantal echtscheidingen in deze categorie wel iets afgenomen.

Perioden

Onderwerp		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Echtscheidingen																					
Naar huwelijksduur																					
Minder dan een jaar	aantal	74	89	56	74	67	101	88	83	70	75	66	66	94	64	80	93	90	117	104	114
1 jaar	aantal	1 103	1 077	686	648	667	631	594	632	651	716	805	746	756	768	673	683	696	748	688	726
2 jaar	aantal	1 904	1 991	1 451	1 289	1 322	1 248	1 146	1 105	1 172	1 192	1 426	1 380	1 449	1 335	1 368	1 206	1 195	1 174	1 135	1 191
3 jaar	aantal	2 039	2 101	1 813	1 583	1 461	1 622	1 528	1 340	1 339	1 318	1 466	1 540	1 603	1 571	1 591	1 557	1 386	1 309	1 255	1 289
4 jaar	aantal	2 062	2 229	1 975	1 855	1 761	1 602	1 724	1 668	1 469	1 438	1 494	1 510	1 673	1 731	1 724	1 645	1 538	1 393	1 357	1 304
5 jaar	aantal	1 721	1 954	1 736	1 819	1 728	1 871	1 621	1 781	1 646	1 475	1 527	1 483	1 520	1 810	1 663	1 721	1 527	1 570	1 382	1 321
6 jaar	aantal	1 826	1 807	1 605	1 556	1 567	1 690	1 696	1 663	1 736	1 577	1 468	1 403	1 410	1 532	1 657	1 622	1 582	1 494	1 381	1 352
7 jaar	aantal	1 830	1 836	1 399	1 414	1 410	1 508	1 586	1 631	1 641	1 551	1 602	1 452	1 465	1 492	1 577	1 723	1 601	1 483	1 411	1 386
8 jaar	aantal	1 713	1 710	1 451	1 303	1 390	1 371	1 463	1 553	1 506	1 370	1 476	1 442	1 375	1 332	1 434	1 441	1 470	1 418	1 412	1 275
9 jaar	aantal	1 651	1 730	1 499	1 355	1 294	1 287	1 298	1 357	1 455	1 441	1 309	1 493	1 377	1 357	1 392	1 339	1 311	1 414	1 324	1 321
10 tot 15 jaar	aantal	6 330	6 945	6 562	6 268	6 076	6 029	5 737	5 638	5 818	5 453	5 933	6 028	6 231	6 310	6 334	6 088	5 821	5 715	5 439	5 550
15 tot 20 jaar	aantal	4 127	4 854	4 666	4 617	4 759	4 931	5 013	5 051	5 175	4 770	4 780	4 756	4 788	4 811	5 309	5 141	5 164	5 068	4 730	4 409
20 tot 25 jaar	aantal	3 469	3 648	3 551	3 330	3 220	3 414	3 529	3 666	3 663	3 628	3 974	4 018	4 160	4 167	4 563	4 117	4 117	3 945	3 633	3 548
25 tot 30 jaar	aantal	2 596	2 646	2 416	2 183	2 198	2 225	2 261	2 257	2 303	2 178	2 387	2 366	2 453	2 521	2 918	2 793	2 909	2 793	2 586	2 445
30 tot 40 jaar	aantal	1 852	2 107	1 971	1 882	1 841	2 002	2 048	2 067	2 074	2 049	2 212	2 122	2 181	2 120	2 298	2 247	2 175	2 230	2 005	2 026
40 tot 50 jaar	aantal	309	343	327	288	298	331	352	439	473	491	552	634	646	635	720	707	720	754	774	674
50 jaar of langer	aantal	44	37	35	35	39	42	50	52	45	57	67	71	92	80	108	109	114	143	113	130

Bron: CBS

Figuur 30: Huwelijksduur bij echtscheiding, 2000-2019.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/60060ned/table?dl=45901, laatst gewijzigd op 3 juli 2020.

Bij geregistreerd partnerschappen stijgt het aantal relatiebeëindigingen juist. In figuur 31 staan de cijfers over 2010-2019; eerdere cijfers zijn niet beschikbaar bij het CBS. Hieruit komt naar voren dat het aantal ontbindingen is gestegen van 1.179 naar 2.735. De stijging is deels te verklaren omdat het totaal aantal geregistreerde partnerschappen aan het opbouwen is sedert de introductie in 1999. Verreweg de meeste ontbindingen betreffen geregistreerd partnerschappen tussen man en vrouw (in 2019 zijn 2.573 geregistreerd partnerschappen ontbonden tussen man en vrouw, tegenover 59 geregistreerd partnerschappen tussen twee mannen en 103 geregistreerd partnerschappen tussen twee vrouwen).

Onderwerp | Geslacht van betrokken partners

Perioden	Huwen, partnerschap: ontbinding							
	Scheiding na geregistreerd partnerschap				Overlijden na geregistreerd partnerschap			
	Totaal	Man - man	Man - vrouw	Vrouw - vrouw	Totaal	Man - man	Man - vrouw	Vrouw - vrouw
	aantal							
2010	1 179	54	1 055	70	384	70	285	29
2011	1 245	59	1 104	82	399	50	307	42
2012	1 448	63	1 290	95	463	49	384	30
2013	1 568	57	1 415	96	556	60	449	47
2014	1 823	63	1 670	90	592	73	479	40
2015	1 937	70	1 767	100	607	77	483	47
2016	1 957	62	1 806	89	691	74	576	41
2017	2 252	58	2 079	115	678	70	564	44
2018	2 432	56	2 266	110	776	58	671	47
2019	2 735	59	2 573	103	782	62	670	50

Bron: CBS

Figuur 31: Aantal ontbindingen geregistreerd partnerschap, 2010-2019.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83519NED/table?dl=45904, laatst gewijzigd op 28 oktober 2020.

Omdat het beëindigen van een informele samenleving niet statistisch wordt bijgehouden, bestaan geen meerjarige cijfers hiervan. Wel is door het CBS onderzoek gedaan naar de relatiestatus van paren die in 2000 gingen samenwonen, ongeacht of zij direct trouwden of niet, in de daaropvolgende 15 jaar. De resultaten uit dit onderzoek zijn weergegeven in figuur 32. Uit dit onderzoek blijkt dat van de paren die in 2000 voor het eerst gingen samenwonen, vijftien jaar later 53% nog bij elkaar was. Vrijwel al deze stellen hadden en of meer kinderen en 80% van hen was gehuwd. Het CBS trekt hieruit de volgende conclusie:

> "Deze analyse maakt duidelijk dat samenwoners óf binnen enkele jaren uit elkaar gaan, óf langer bij elkaar blijven en samen een kind krijgen en/of trouwen. Van de stellen die in 2000 voor het eerst in hun leven gingen samenwonen en die niet trouwden en ook geen kind kregen, was 94 procent in 2015 niet meer bij elkaar. De breuk vond vooral in de eerste jaren van samenwonen plaats."[48]

48 CBS 2019-3.

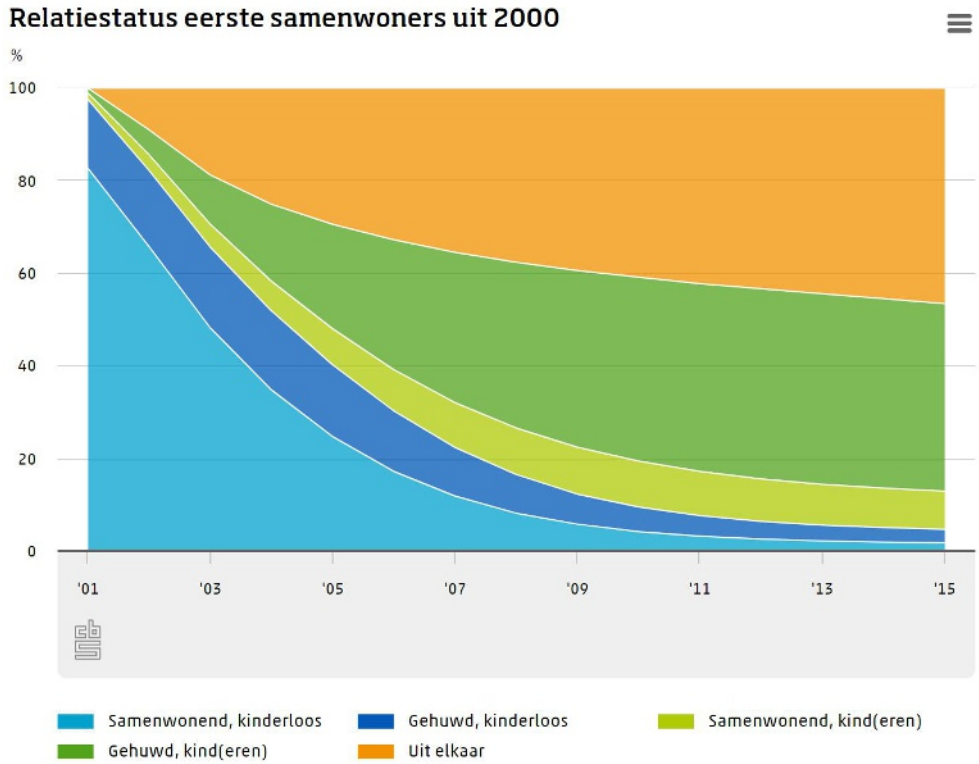

Figuur 32: Relatiestatus eerste samenwoners uit 2000 in 2015.
Bron: CBS 2019-3.

In figuur 33 staan de cijfers die het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) uitbrengt over het aantal echtscheidingsprocedures.[49] Uit deze figuur blijkt dat in 2019 rechters ongeveer 34.000 scheidingsprocedures hebben afgehandeld; ruim 1.000 meer dan in 2018. Het gaat hier om zowel echtscheidingen als ontbindingen van het geregistreerd partnerschap, hetgeen het verschil met de hiervoor besproken echtscheidingscijfers deels verklaart. Bovendien registreert het CBS op basis van het aantal ingeschreven beschikkingen en het WODC op het aantal afgedane procedures.

Van de echtscheidingsprocedures was ongeveer 14% van die zaken was op tegenspraak. Bij 3.500 scheidingsverzoeken werden voorlopige voorzieningen aangevraagd; ongeveer evenveel als in 2018.

49 WODC Factsheet Scheidingen 2020.

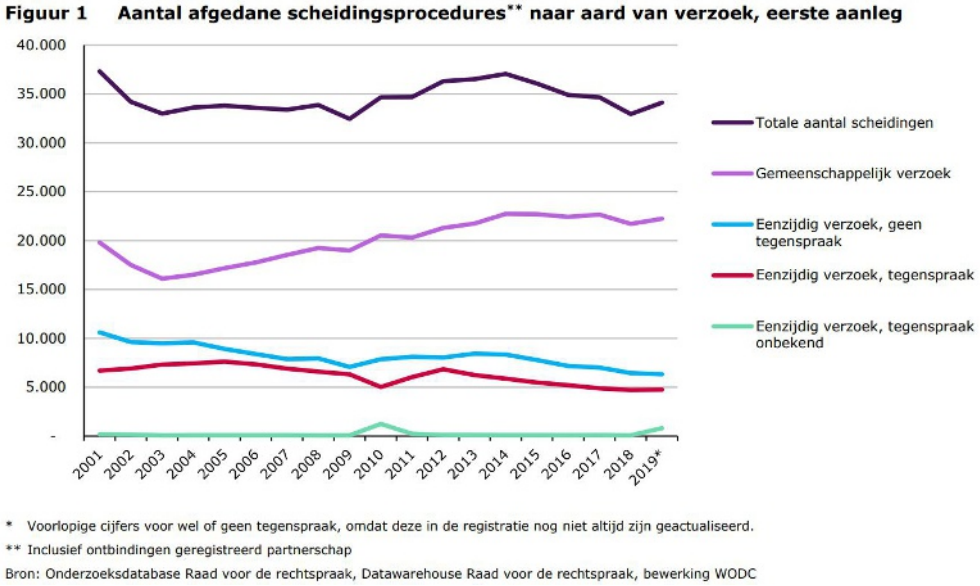

Figuur 33: Aantal afgedane scheidingsprocedures naar aard van verzoek, eerste aanleg.
Bron: WODC Factsheet Scheidingen 2020, figuur 1.

Uit de factsheet blijkt ook dat de meeste scheidingsgerelateerde gerechtelijke procedures een daling laten zien ten opzichte van 2018, behalve gezagszaken. Daar is sprake van een lichte stijging. Op de cijfers over de gerechtelijke procedures over kinder- en partneralimentatie wordt hierna in paragraaf 3.5.3 verder ingegaan.

Het totale aantal hoger beroepsprocedures in scheidingsprocedures en scheidingsgerelateerde procedures (levensonderhoud, gezag en omgang, verdeling gemeenschap) is ten opzichte van 2018 met 100 zaken gestegen en bedraagt in 2019 bijna 3.100 zaken.[50]

Uit de Factsheet blijken ook cijfers over de verwijzing van familiezaken door de rechtspraak naar mediation. De totale aantallen staan in figuur 34, in figuur 35 zijn de cijfers uitgesplitst naar het soort zaken. In periode 2008-2010 steeg het aantal familierechtzaken dat naar mediation werd verwezen van 2.200 naar bijna 2.800, en steeg ook het aantal afgeronde procedures mediation van 1.850 naar 2.300. Tussen 2010 en 2012 daalde het aantal verwijzingen naar 2.000, om vervolgens in 2013 te stijgen naar 2.600. Vanaf 2013 tot 2017 is het aantal verwijzingen echter alleen maar gedaald, van 2.400 naar 1.700 en is het aantal afgeronde mediation ook alleen maar gedaald van 2.000 naar 1.600. In 2018 steeg het aantal verwijzingen licht naar 1.900.

50 WODC Factsheet Scheidingen 2020, p. 2.

Het aantal familierechtzaken dat via de rechtspraak naar mediation is verwezen laat, na een stijging in 2018, nu weer een daling zien. In 2019 zijn bijna 1.700 zaken verwezen. Bij 58% van de afgeronde mediations is (gedeeltelijke) overeenstemming bereikt.

Ter toelichting op deze cijfers het volgende.[51] Bij de beslissing van de rechter om een zaak wel of niet te verwijzen naar mediation spelen verschillende aspecten een rol.

Een van de belangrijkste aspecten is een minimale vorm van bereidheid bij partijen om, onder begeleiding van een mediator, met elkaar in gesprek te gaan om te bekijken of een of meer geschilpunten buiten de rechter om kunnen worden afgedaan. De rechter kan partijen derhalve niet verplichten om tot mediation over te gaan. We zien in de praktijk dat rechters steeds vaker pogingen ondernemen om de geesten rijp te maken bij partijen om tot mediation over te gaan, omdat een rechterlijke beslissing niet altijd een blijvende oplossing zal bieden. In het algemeen geldt dat een door partijen tot stand gebrachte oplossing van een probleem, duurzamer zal zijn dan een rechterlijke beslissing die een knoop doorhakt.

Een ander belangrijk aspect bij de beoordeling van de rechter om wel of niet tot mediation over te gaan is de vraag of de zaak zich ervoor leent. Indien er bijvoorbeeld sprake is geweest van huiselijk geweld, of vermoeden van misbruik van minderjarigen, zal een mediationpoging in de beginfase van het geschil geen reële optie zijn. Daarvoor zijn de wonden te diep. Vaak zien we in dit soort gevallen dat een echtgenoot en/of een minderjarige eerst therapie nodig heeft om weer – zoveel mogelijk – zichzelf te kunnen zijn. Gedurende de therapie zal mediation niet aan de orde zijn.

Ten slotte spelen ook de financiën een rol. De bereidheid van partijen om mediation wel of geen kans te geven hangt soms af van de vraag of zij een financiële bijdrage daarvoor moeten betalen of niet. Als partijen zelf een financiële bijdrage moeten betalen, kan dat gezien worden al een zeeffunctie: alleen de echt gemotiveerde partijen besluiten tot mediation over te gaan. De laatste jaren zijn er verschillende potjes gecreëerd waaruit mediation kan worden gefinancierd, zodat een verwijzing door de rechter naar mediation partijen in voorkomende gevallen geen onoverkomelijke bedragen hoeft te kosten.

51 Deze toelichting is gebaseerd op de eigen kennis van de onderzoekers.

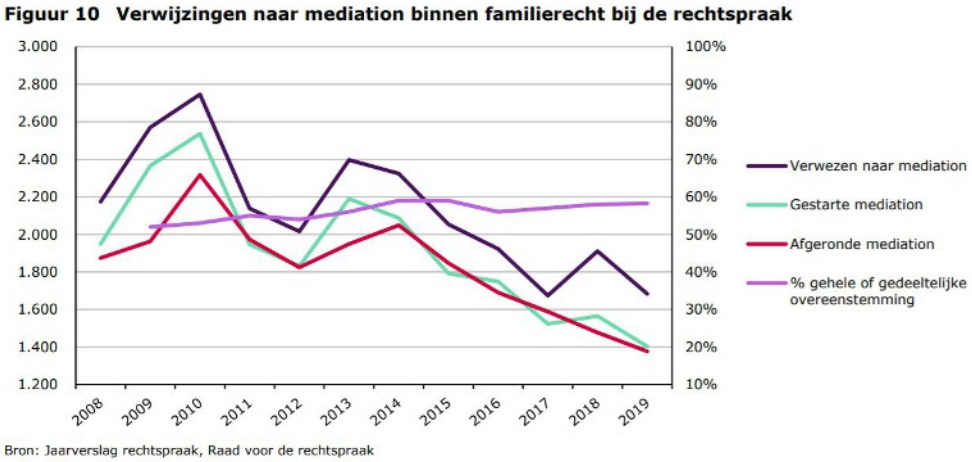

Figuur 34: Verwijzingen naar mediation binnen familierecht bij de rechtspraak.
Bron: WODC Factsheet Scheidingen 2020, figuur 10. De cijfers zijn afkomstig uit het Jaarverslag rechtspraak, Raad voor de rechtspraak.

Uit figuur 35 blijkt dat met name gezag- en omgangszaken naar mediation worden verwezen, gevolgd door zaken over het ouderschapsplan. Het aantal echtscheidingszaken dat wordt verwezen ligt iets boven de 200, waarvan minder dan 200 worden afgerond.

Figuur 11 Verwijzingen naar mediation naar type familierechtzaak bij de rechtspraak in 2019

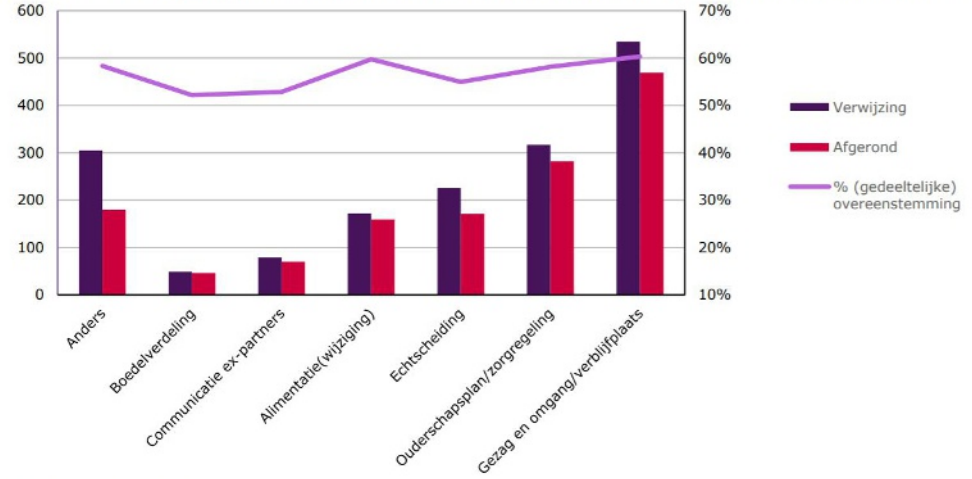

Bron: Raad voor de rechtspraak

Figuur 35: Verwijzingen naar mediation naar type familierechtzaak bij de rechtspraak in 2019. Bron: WODC Factsheet Scheidingen 2020, figuur 10. De cijfers zijn afkomstig van de Raad voor de rechtspraak.

3.5.1.2. Echtscheiding en kinderen

Ongeveer driekwart van de gescheiden mensen heeft kinderen. Uit figuur 36 blijken de ontwikkelingen in het aantal echtscheidingen met kinderen. Dit aantal is over periode 2000-2018 gedaald van 16.000 naar 14.000. Het aantal echtscheidingen met kinderen is over deze periode iets gedaald van 18.000 naar 16.700. De meeste echtscheidingsprocedures met kinderen betreffen procedures met twee kinderen. De groep echtscheidingen waar geen kinderen bij betrokken zijn is verder gedaald; in 2000 was dit 48% en in 2019 46%.

Onderwerp		Perioden															
		2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Echtscheidingen																	
Naar aantal minderjarige kinderen																	
Totaal echtscheidingen	**aantal**	34 650	31 905	31 734	31 983	32 236	30 779	32 544	32 510	33 273	33 636	35 409	34 232	33 414	32 768	30 729	30 041
Echtscheidingen zonder kinderen	**aantal**	16 695	13 593	13 679	14 001	14 056	14 289	14 037	13 797	14 459	14 702	15 503	15 017	14 786	14 590	13 981	13 813
Echtscheidingen met kinderen																	
Totaal echtscheidingen met kinderen	**aantal**	17 955	18 312	18 055	17 982	18 180	16 490	18 507	18 713	18 814	18 934	19 906	19 215	18 628	18 178	16 748	16 228
Met 1 kind	**aantal**	6 780	6 535	6 457	6 481	6 654	6 169	7 384	7 365	7 265	7 166	7 660	7 332	7 168	6 919	6 454	6 258
Met 2 kinderen	**aantal**	8 132	8 715	8 659	8 559	8 584	7 792	8 570	8 667	8 657	8 872	9 238	8 935	8 591	8 431	7 656	7 403
Met 3 kinderen	**aantal**	2 420	2 457	2 379	2 373	2 392	2 082	2 155	2 244	2 405	2 387	2 529	2 448	2 373	2 319	2 165	2 125
Met 4 of meer kinderen	**aantal**	623	605	560	569	550	447	398	437	487	509	479	500	496	509	473	442

Bron: CBS

Figuur 36: Aantal echtscheidingen met en zonder minderjarige kinderen, 1996-2019.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/60060ned/table?dl=45C01, laatst gewijzigd op 3 juli 2020.

Toevoegingszaken

Het totale aantal toevoegingen dat in 2019 is vastgesteld voor rechtsbijstand bij zaken rond scheidingen, alimentatie, omgang, gezag en boedel is ten opzichte van 2018 met 2.700 toevoegingen gedaald. Een deel van die daling betreft de mediationtoevoegingen voor scheidingen en scheidingsgerelateerde zaken die met 1.000 zijn afgenomen (in 2019 ruim 15.000 mediationtoevoegingen), aldus WODC 2020.[52]

3.5.1.3. Relatie onderwijsniveau en stabiliteit relatie

Uit onderzoek van het CBS blijkt dat het onderwijsniveau van partners een belangrijke rol speelt in de kans dat stellen uit elkaar gaan.[53] De analyses in dit onderzoek zijn gebaseerd op alle stellen die in Nederland in 2003 gehuwd (inclusief geregistreerd partnerschap) of ongehuwd gingen samenwonen. Niet alleen een hoog onderwijsniveau van de man, maar ook een hoog onderwijsniveau van de vrouw verlaagt de kans op een scheiding. Hoogopgeleide vrouwen scheidden voorheen juist vaker dan niet-hoogopgeleide vrouwen, maar inmiddels is het omgekeerde het geval. Deze omkering van de onderwijsgradiënt van vrouwen sluit aan bij de ontwikkeling dat de sociaaleconomische verschillen tussen mannen en vrouwen in de samenleving kleiner worden en meer specifiek dat vrouwen tegenwoordig vaker hoogopgeleid zijn dan mannen.[54] Hiermee is het ook gangbaarder geworden dat vrouwen hoger opgeleid zijn dan hun partner. Bij stellen die in 2003 ongehuwd of gehuwd gingen samenwonen was de vrouw vaker dan de man de hoogst opgeleide partner. Het is daarom aannemelijk dat het belang van het traditionele kostwinnersmodel afneemt. Het feit dat een hoog opleidingsniveau van de vrouw tegenwoordig ook bijdraagt

52 WODC Factsheet Scheidingen 2020, p. 2.
53 CBS 2019-2.
54 Het CBS-onderzoek verwijst hier naar de Emancipatiemonitor 2018. Zie ook paragraaf 3.2.2.

aan de stabiliteit van relaties, is in lijn met het idee dat tweeverdieners op de huidige arbeidsmarkt beter gewapend zijn tegen onzekerheid en financiële stress.

Dit neemt niet weg dat het onderwijsniveau van de man nog altijd van groter belang is voor de stabiliteit van relaties dan dat van de vrouw. Het verschil in scheidingsrisico tussen hoogopgeleide en niet-hoogopgeleide mannen is groter dan het verschil tussen hoogopgeleide en niet-hoogopgeleide vrouwen. Indien gecontroleerd wordt voor diverse achtergrondkenmerken van de partners en voor het huishoudensinkomen blijkt dat stellen waarvan alleen de man hoogopgeleid is, stabieler zijn dan stellen met twee niet-hoogopgeleide partners; voor stellen met alleen een hoogopgeleide vrouw geldt dit echter niet. Deze asymmetrie wijkt af van de situatie in Finland en België waar het onderwijsniveau van mannen en vrouwen in dezelfde mate samenhangt met de stabiliteit van relaties. Deze sporen van het belang van het traditionele kostwinnersmodel zijn in Nederland alleen nog in huwelijken terug te vinden. Echtparen waarbij de vrouw hoger opgeleid is dan de man scheiden vaker dan echtparen waarbij de man hoger opgeleid is dan de vrouw. Bij ongehuwde samenwoners, van wie wordt verondersteld dat zij in het algemeen minder traditionele gezinswaarden aanhangen, maakt het voor de stabiliteit van de relatie niet uit wie van beide partners hoger is opgeleid.

Daarnaast blijken relaties stabieler te zijn als beide partners hoogopgeleid zijn. De combinatie van twee hoogopgeleide partners voegt extra stabiliteit toe aan relaties bovenop dat van het hoge onderwijsniveau van ieder afzonderlijk. Het stadium waarin een relatie strandt, verschilt ook tussen hoog- en niet-hoogopgeleiden. Niet hoogopgeleiden zijn vaker gehuwd en hebben vaker al kinderen op het moment van scheiden dan hoogopgeleiden.

Uit dit onderzoek is tevens gebleken dat het verband tussen enerzijds het onderwijsniveau van de partners en anderzijds de kans op scheiding slechts voor een beperkt deel wordt verklaard door het welvaartsniveau. Indien wordt gecontroleerd voor het huishoudensinkomen nemen de effecten van het onderwijsniveau in sterkte af, maar er resteren ook dan nog vrij sterke en significante verbanden. Dit geeft aan dat het onderwijsniveau meer omvat dan alleen de huidige verdiensten. Te denken valt aan potentiële verdiencapaciteit van partners in de toekomst en aan sociaal-culturele kenmerken die samenvallen met het onderwijsniveau.

In het rapport van het CBS wordt verwezen naar buitenlandse empirische studies naar het effect van het onderwijsniveau op de stabiliteit van huwelijken. Deze laten voor mannen een consistent beeld zien: hoe hoger het onderwijsniveau van de man, hoe stabieler het huwelijk is.[55] Een hoog onderwijsniveau van de vrouw ging aanvankelijk gepaard met hogere scheidingskansen, maar in veel westerse landen is dit effect

55 T.H. Lyngstad & M. Jalovaara, 'A review of antecendents of union dissolution', *Demographic Research* (23) 2010/10.

in de afgelopen decennia afgezwakt of zelfs van richting veranderd. Vooral in landen waar scheidingen meer voorkomen en waar de arbeidsdeelname van vrouwen hoog is, scheiden laagopgeleide vrouwen tegenwoordig vaker dan hoogopgeleide vrouwen.[56] Voorbeelden daarvan in Europa zijn Finland en België.[57] Daartegenover scheiden hoogopgeleide vrouwen in Italië juist vaker dan laagopgeleide vrouwen.[58] In Nederland werd tot dusverre hetzelfde gevonden als in Italië: een hoog onderwijsniveau van de vrouw vergrootte het scheidingsrisico.[59] Deze Nederlandse bevindingen gelden echter voor huwelijken gesloten tussen 1940 en 2000, terwijl de genoemde studies uit andere Europese landen gebaseerd zijn op recenter gestarte relaties.

De uitkomsten van eerdere Nederlandse studies naar het effect van de onderwijsverhouding binnen relaties op basis van betrekkelijk oude huwelijkscohorten, is in lijn met het traditionele kostwinnersmodel. Recentere studies uit Europa en de Verenigde Staten zijn juist in lijn met een egalitair model waarbij het onderwijsniveau van beide partners belangrijk is voor de stabiliteit van huwelijken en het niet uitmaakt welke partner hoger is opgeleid. Nu het aandeel hoogopgeleide vrouwen sterk is toegenomen en het steeds minder gebruikelijk is dat de man hoger opgeleid is dan zijn vrouwelijke partner, is de verwachting dat ook in Nederland een hoog onderwijsniveau van de vrouw de stabiliteit van relaties bevordert en dat relaties waarbij de vrouw hoger opgeleid is dan de man net zo stabiel zijn als relaties waarbij de man hoger opgeleid is dan de vrouw. Daarnaast wordt verwacht dat, los van de effecten van het onderwijsniveau van beide partners afzonderlijk, relaties stabieler zijn als de partners een gelijk onderwijsniveau hebben.

Verder wordt onderzocht of het verband tussen het onderwijsniveau van de partners en het risico op scheiding verschilt tussen ongehuwde samenwoners en echtparen. Uit eerder Nederlands onderzoek naar scheidingen tussen 1989 en 2000 bleek de relatiestabiliteit bij ongehuwde samenwoners minder afhankelijk te zijn van het traditionele kostwinnersmodel dan bij gehuwden, vooral tijdens de eerste jaren van de relatie.[60] Deze uitkomsten waren in lijn met het idee dat gehuwde stellen in het algemeen meer traditionele waarden aanhangen terwijl ongehuwde samenwoners juist meer waarde zouden hechten aan gendergelijkheid. Hierop voortbordurend

56 A. Matysiak e.a., 'The changing educational gradient in marital disruption: A meta-analysis of European longitudinal research', *Working Papers. Institute of Statistics and Demography. Warsaw School of Economics*, 2011/18.

57 E. Mäenpää & M. Jalovaara, 'Homogamy in socio-economic background and education, and the dissolution of cohabiting union', *Demographic Research* (30) 2014/65; L. Theunis e.a., 'His and Her Education and Marital Dissolution: Adding a Contextual Dimension', *European Journal of Population* (4) 2017/34.

58 D. Vignoli & I. Ferro, 'The rising marital disruption in Italy and its correlations', *Demographic Research* (20) 2009/4.

59 A-R. Poortman & M. Kalmijn, 'Women's Labour Market Position and Divorce in the Netherlands: Evaluating Economic Interpretations of the Work Effect', *European Journal of Population* (2) 2002/18.

60 M. Kalmijn e.a., 'Income Dynamics in Couples and the Dissolution of Marriage and Cohabitation', *Demography* (44) 2007/1.

is de verwachting dat het traditionele kostwinnersmodel, waarbij de man hoger opgeleid is dan de vrouw, de stabiliteit van huwelijken sterker bevordert dan die van samenwoonrelaties. Bij ongehuwde samenwoners wordt verwacht dat de effecten van het onderwijsniveau van mannen en vrouwen meer symmetrisch zijn, aldus het hier besproken CBS-onderzoek uit 2019.[61]

3.5.2. Economische zelfstandigheid na scheiding

Uit eerder onderzoek was al gebleken dat vrouwen bij scheiding flink aan koopkracht inleveren.[62] Dat is nog steeds zo, zo laat CBS-onderzoek uit 2016 zien.[63] Ruim een op de drie relaties eindigt in een echtscheiding en in doorsnee verliest een vrouw dan een kwart van haar koopkracht, terwijl een man er nauwelijks op achteruitgaat. Het CBS vermeldt dat het koopkrachtverlies er ook is als vrouwen partneralimentatie ontvangen; in het koopkrachtverlies wordt de ontvangen partneralimentatie namelijk meegenomen.

Uit een vervolgonderzoek van CBS uit 2020 blijkt dat het risico op armoede na echtscheiding (of ontbinding geregistreerd partnerschap) bij mannen is gedaald van iets meer dan 9% in 2013 naar 7% in 2018.[64] Mannen die al economisch zelfstandig waren voor de scheiding hadden slechts 2,5% risico op armoede, mannen die niet economisch zelfstandig waren liepen meer risico, namelijk bijna 25%. Bij vrouwen is soortgelijke ontwikkeling te zien, al komen zij van verder: in 2012 nog 25% risico op armoede, in 2017 gedaald naar 17%. Vrouwen die al economisch zelfstandig waren voor de scheiding hadden slechts 4,4% risico op armoede. Vrouwen die nog niet economisch zelfstandig waren liepen meer risico, namelijk 37,7%. Zie ook figuur 37 voor de cijfers uit 2017.

Het CBS concludeert uit deze cijfers:

> "Het risico op armoede na een scheiding voor vrouwen die niet economisch zelfstandig zijn, is dus groter dan voor dito mannen. Bovendien is het risico bij deze vrouwen substantieel groter dan voor de scheiding [...]. Dit komt vooral door de relatief grote groep moeders die na de scheiding hun inkomen moeten delen met hun kinderen. Een deel van hen (40 procent) was voor de scheiding economisch onzelfstandig en moest erna van een bijstandsuitkering rondkomen."[65]

61 CBS 2019-2.
62 Zie de cijfers vermeld in M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, p. 74-75.
63 CBS 2016-1.
64 CBS 2020-2.
65 CBS 2020-2.

Risico op armoede na een scheiding in 2017

		Risico op armoede (% personen met laag inkomen in 2018)
Man	Economisch zelfstandig	2,5
	Niet economisch zelfstandig	24,9
Vrouw	Economisch zelfstandig	4,4
	Niet economisch zelfstandig	37,7

Figuur 37: Risico op armoede na een scheiding in 2017.
Bron: CBS 2020-3.

In figuur 38 is de economische zelfstandigheid van mannen en vrouwen voor en na scheiding uitgewerkt, gebaseerd op het CBS-onderzoek uit 2020.[66] Deze cijfers laten zien dat vrouwen na scheiding vaker economisch zelfstandig zijn dan voor de scheiding.

Het CBS verklaart deze cijfers als volgt:

> "Deze stijging loopt in de pas met de gemiddelde groei in economische zelfstandigheid van vrouwen tussen 2016 en 2018. Daarmee zijn er niet alleen minder economisch onzelfstandige vrouwen, ook hun sociaaleconomische positie verandert bij een scheiding. Kwam de economische onzelfstandigheid van vrouwen voor de scheiding het vaakst doordat ze met werken te weinig verdienden, na de scheiding speelde de beperkte hoogte van uitkeringen de hoofdrol. De grootste groep uitkeringsontvangers had na de scheiding een bijstandsuitkering, gevolgd door een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Deze laatste werd meestal ook al voor de scheiding ontvangen."[67]

Bij de bespreking van de wijziging in inkomen na scheiding zal deze verklaring verder worden uitgewerkt.

66 CBS 2020-2.
67 CBS 2020-2.

3.1.1 Sociaaleconomische positie bij scheiding in 2017

		Economisch zelfstandig (%)	Niet economisch zelfstandig - werk (%)	Niet economisch zelfstandig - uitkering (%)	Niet economisch zelfstandig - geen inkomen (%)	AOW'er (%)
Man	Voor scheiding	78,5	4,2	10	1,3	6
	Na scheiding	77,1	3,7	11,1	0,7	7,3
Vrouw	Voor scheiding	58,6	16	13,4	8,5	3,5
	Na scheiding	63,2	10,1	20,3	1,9	4,5

Figuur 38: Sociaaleconomische positie bij scheiding in 2017.
Bron: CBS 2020-2, tabel 3.1.1.

Financiële onafhankelijkheid behoedt gescheiden mensen nog meer voor armoederisico na een scheiding.[68] Met de toegenomen economische zelfstandigheid en vooral de toegenomen financiële onafhankelijkheid is het risico op armoede na een scheiding bij met name vrouwen steeds kleiner geworden, zoals ook blijkt uit figuur 39. Daarnaast hebben gescheiden mannen en vrouwen met een laag inkomen vergeleken met vijf jaar eerder vaker een direct beschikbare financiële vermogensbuffer (zoals bank- en spaartegoeden) om het lage inkomen te compenseren. Als ook niet-liquide vermogensmiddelen (eigen woning en bedrijfsvermogen) meegeteld worden, is voor mannen de vermogenspositie na een scheiding beter dan ervoor, en voor vrouwen slechter. Vooral het eigenwoningbezit van gescheiden mannen speelt hierbij een rol, aldus het CBS-onderzoek uit 2020.

68 Iemand is financieel onafhankelijk als het inkomen uit werk minimaal het netto-minimumloon bedraagt. Met een dergelijk inkomen zouden mensen niet alleen zichzelf maar ook hun kind(eren) kunnen onderhouden. (*Kamerstukken II* 2017/18, 30420, nr. 270 (*Principes in de praktijk. Emancipatienota 2018-2021*).)

3.3.1 Risico op armoede bij een scheiding in 2017

		Niet economisch zelfstandig (%)	Economisch zelfstandig, niet financieel onafhankelijk (%)	Financieel onafhankelijk (%)
Man	Voor scheiding	24,3	13,7	0,7
	Na scheiding	24,9	15,9	1,9
	waarvan			
	alleenstaand	26,9	18,6	2,1
	alleenstaande ouder	20,4	13,3	1,4
	met partner	16	6,6	2,3
Vrouw	Voor scheiding	14,8	2,7	0,7
	Na scheiding	37,7	10,9	3
	waarvan			
	alleenstaand	39,6	14,5	3,2
	alleenstaande ouder	40,3	10,8	3,2
	met partner	11,5	2,7	1,2

Figuur 39: Risico op armoede bij een scheiding in 2017 bij economische en financiële zelfstandigheid. Bron: CBS 2020-2, tabel 3.3.1.

In dit onderzoek wordt ook geconcludeerd dat bij een scheiding het persoonlijk inkomen van mannen niet verandert, terwijl dat van vrouwen toeneemt.[69] Dit laatste komt, net als bij de hiervoor vermelde cijfers over economische zelfstandigheid, vooral doordat de groep vrouwen die voor de scheiding niet economisch zelfstandig waren na de scheiding een (aanvullende) uitkering krijgen. Een kleiner deel van de toename in inkomen bij vrouwen is toe te schrijven aan de uitbreiding van de werkweek. In figuur 40 worden de gevolgen van een scheiding voor het inkomen van mannen en vrouwen cijfermatig weergegeven.

69 CBS 2020-2.

3.1.2 Relatieve positie persoonlijk inkomen bij scheiding in 2017

		Voor scheiding (Gemiddelde (NL=50))	Na scheiding (Gemiddelde (NL=50))
Man	Totaal	70,1	70,5
	Economisch zelfstandig	78,6	77,2
	Niet economisch zelfstandig	38,1	44,9
Vrouw	Totaal	44,3	51,6
	Economisch zelfstandig	62,7	64,8
	Niet economisch zelfstandig	18	32,6

Figuur 40: Relatieve positie persoonlijk inkomen bij scheiding in 2017.
Bron: CBS 2020-2, tabel 3.1.2.

Desondanks hebben vrouwen die scheiden – economisch zelfstandig of niet – te maken met koopkrachtverlies, terwijl mannen er in koopkracht op vooruit gaan, zoals ook te zien is in figuur 41. Dat is ook zo als rekening gehouden wordt met kinderalimentatie. Het koopkrachtverlies van vrouwen komt doordat zij het gemiddeld hogere inkomen van hun partner na de scheiding moeten missen en de kinderen meestal bij haar wonen. Het CBS merkt hierbij wel op:

> "Kanttekening bij deze uitkomsten is dat wanneer de kinderen deels bij de vader wonen maar ingeschreven staan bij de ex-partner, zijn koopkrachtwinst overschat zal worden. Bovendien is alleen partneralimentatie in de koopkracht meegeteld; andere inkomensoverdrachten tussen ex-partners, zoals (de belastingvrije) kinderalimentatie, ontbreken in de Inkomensstatistiek."[70]

Door het steeds kleiner wordende inkomensverschil tussen partners is het koopkrachtverlies van vrouwen evenals de koopkrachtwinst van mannen in vijf jaar tijd wel afgenomen, zoals ook blijkt uit figuur 42.

70 CBS 2020-2.

3.2.1 Koopkrachtmutatie bij een scheiding in 2017

	Man (%-mutatie 2018 t.o.v. 2016)	Vrouw (%-mutatie 2018 t.o.v. 2016)
Totaal	3,9	-24,1
Economisch zelfstandig	5,2	-24,7
Niet economisch zelfstandig	-0,8	-22,6

Figuur 41: Koopkrachtmutatie bij een scheiding in 2017.
Bron: CBS 2020-2, tabel 3.2.1.

3.2.3 Ontwikeling koopkracht

	Bevolking (%-mutatie t.o.v. twee jaar eerder)	Gescheiden man (%-mutatie t.o.v. twee jaar eerder)	Gescheiden vrouw (%-mutatie t.o.v. twee jaar eerder)
2013	-2,5	-0,9	-29,3
2014	0,7	3,1	-25,6
2015	3,2	5,7	-22
2016	4,5	8,2	-20,4
2017	3,9	8,3	-20,3
2018*	1,1	3,9	-24,1

Figuur 42: Ontwikkeling koopkracht, 2013-2018.
Bron: CBS 2020, tabel 3.2.3.

Eerder onderzoek van het CBS ziet op het koopkrachtverlies na echtscheiding voor vrouwen met en zonder partneralimentatie.[71] Vrouwen die na de scheiding partneralimentatie ontvingen, moesten een koopkrachtverlies van 38% incasseren, tegenover 22% verlies voor vrouwen zonder partneralimentatie. Het grote koopkrachtverlies van partneralimentatieontvangsters heeft te maken met hun hoge koopkrachtniveau voor de scheiding. Het inkomen van de (ex-)partner van deze vrouwen was relatief vaak (veel) hoger dan dat van henzelf en na de scheiding moesten zij dit hogere inkomen ontberen.

Een nieuwe partner na de scheiding maakt veel uit: doorgaans betekent dit een vooruitgang in koopkracht. Zie ook figuur 43. Vooral voor alleenstaande vrouwen, met of zonder partner, is het koopkrachtverlies groot. Hiervoor is al aangegeven dat het wegvallen van het inkomen van de partner vrouwen harder treft. Alleenstaande

71 CBS 2017-2.

vaders gaan er na de scheiding op vooruit, omdat zij hun inkomen niet meer volledig met de partner en kinderen hoeven te delen. Het CBS merkt hierbij wel op

> "dat wanneer de kinderen deels bij de vader wonen maar ingeschreven staan bij de ex-partner, zijn koopkrachtwinst overschat zal worden. Bovendien is alleen partneralimentatie in de koopkracht meegeteld; andere inkomensoverdrachten tussen ex-partners, zoals (de belastingvrije) kinderalimentatie, ontbreken [...]. Wanneer op basis van een schatting rekening gehouden wordt met kinderalimentatie, blijkt uit eerder onderzoek dat de koopkrachtveranderingen van vrouwen en mannen bij een scheiding iets gematigder zijn."[72]

3.2.2 Koopkrachtmutatie bij een scheiding in 2017

	Man (%-mutatie 2018 t.o.v. 2016)	Vrouw (%-mutatie 2018 t.o.v. 2016)
Geen kinderen voor de scheiding		
Alleenstaand	-10,8	-29,3
Met partner	-0,2	-1,5
Wel kinderen voor de scheiding		
Alleenstaand	14,1	-26,1
Alleenstaande ouder	-1,6	-24,4
Met partner	24,9	9,5

Figuur 43: Koopkrachtmutatie bij een scheiding in 2017, voor mannen en vrouwen met en zonder kinderen voor de scheiding en uitgesplitst naar alleenstaanden, alleenstaande ouders en met partner. Bron: CBS 2020-2, tabel 3.2.2.

3.5.3. Alimentatie

Bij het CBS zijn alleen cijfers over partner- en kinderalimentatie gevonden over de periode 2001-2013. Uit deze cijfers blijkt in de eerste plaats dat partneralimentatie in maar 16-19% van de echtscheidingsprocedures wordt toegekend. Zie ook hierna, bij de toelichting bij figuur 46.

Over de periode 2001-2013 is het gemiddelde bedrag van partneralimentatie gestegen van € 715 naar € 980 per maand, zoals blijkt uit figuur 44. In deze figuur zien we ook dat het aantal toewijzingen van partneralimentatie aan de vrouw van meer dan € 1.600 per maand is toegenomen van 10% naar 18%. Het aantal partneralimentaties

72 CBS 2020-2. Verwezen wordt naar CBS 2017-2.

van minder dan € 400 is gedaald van 45% naar 32%. Er is dus een stijging in de hoeveelheid partneralimentatie die wordt toegekend.

Perioden	Beëindigde echtscheidingsprocedures	Procedures met partneralimentatie totaal met partneralimentatie	Partneralimentatie procentuele verdeling Maandelijkse bijdrage < 400 euro	Maandelijkse bijdrage 400 tot 800 euro	Maandelijkse bijdrage 800 tot 1200 euro	Maandelijkse bijdrage 1200 tot 1600 euro	Maandelijkse bijdrage 1600 euro of meer	Partneralimentatie (mediaan)	Partneralimentatie (gemiddelde)	Procedures zonder partneralimentatie
	aantal		%					euro		aantal
2001	36 997	6 620	45	29	11	6	10	450	715	30 275
2003	31 806	6 140	41	30	11	6	12	500	795	25 745
2005	32 607	6 410	33	31	15	9	11	540	825	26 195
2007	32 641	6 415	38	31	16	9	14	600	885	26 225
2009	31 677	5 275	38	27	17	7	19	650	1 055	26 405
2011	33 240	5 165	33	24	16	10	16	650	905	28 075
2013	35 244	5 710	32	28	15	8	18	600	980	29 530

Bron: CBS

Figuur 44: Maandelijkse partneralimentatie aan vrouw, 2001-2013.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/80735NED/table?dl=26439, laatst gewijzigd op 28 oktober 2014.

In figuur 45 staan de cijfers over kinderalimentatie. Hieruit blijkt dat over 2001-2013 het gemiddelde bedrag van kinderalimentatie is gestegen van € 295 tot € 385. Het aantal alimentaties van € 500 of meer steeg over deze periode van 11% naar 24%. Het aantal alimentaties van € 250 of minder daalde juist van 50% naar 36%.

Minderjarige kinderen	Perioden	Echtscheidingsprocedures met kinderen	Procedures met kinderalimentatie Totaal met kinderalimentatie	Kinderalimentatie procedures verdeling Maandelijkse bijdrage < 250 euro	Maandelijkse bijdrage 250 tot 500 euro	Maandelijkse bijdrage 500 euro of meer	Procedures zonder kinderalimentatie
		aantal		%			aantal
Totaal	2001	21 430	12 740	50	39	11	8 690
	2003	19 550	11 540	38	43	18	8 010
	2005	20 025	11 190	28	48	24	8 835
	2007	19 625	11 550	35	42	23	8 080
	2009	18 495	10 560	32	42	26	7 935
	2011	18 425	10 135	34	42	24	8 290
	2013	19 955	11 955	36	40	24	7 955
1 kind	2001	7 460	4 460	78	19	2	3 000
	2003	7 140	4 270	56	38	7	2 870
	2005	6 710	3 800	45	46	9	2 910
	2007	7 225	4 275	49	40	11	2 955
	2009	6 810	3 905	43	44	13	2 900
	2011	7 290	3 950	42	47	12	3 335
	2013	7 680	4 620	49	40	11	3 065
2 kinderen	2001	10 845	6 370	38	49	13	4 475
	2003	9 620	5 655	29	47	24	3 960
	2005	10 295	5 705	19	53	28	4 590
	2007	9 825	5 775	27	44	29	4 050
	2009	8 765	4 965	26	44	30	3 800
	2011	8 745	4 865	28	40	32	3 880
	2013	8 880	5 340	30	42	28	3 540
3 kinderen of meer	2001	3 130	1 910	23	54	23	1 220
	2003	2 795	1 615	25	46	28	1 180
	2005	3 015	1 680	20	35	45	1 335
	2007	2 575	1 500	27	36	37	1 075
	2009	2 920	1 690	23	29	48	1 230
	2011	2 390	1 315	32	35	33	1 075
	2013	3 300	2 040	24	31	45	1 355

Bron: CBS

Figuur 45: Maandelijkse kinderalimentatie, 2001-2013.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/80734NED/table?dl=45CF0, laatst gewijzigd op 28 oktober 2014.

Voor het aantal procedures waarbij partner- en kinderalimentatie als nevenvoorziening wordt gevraagd, zijn alleen cijfers tot en met 2013 beschikbaar. Het aantal procedures waarbij partneralimentatie als nevenvoorziening is gevraagd is in de periode 2001-2013 gedaald van 17,9% naar 16,2% van de echtscheidingsprocedures voor de vrouwen. Zoals te zien in figuur 46, schommelt het percentage tussen 15,4 en 19,7 bezien over de periode 1993-2013. Voor mannen geldt dat sprake is van een stijging, van 0,3% in 1993 tot 1,1% in 2013. Deze percentages laten onverlet dat in echtscheidingszaken de partneralimentatie ook bij overeenkomst tussen de (ex-) echtgenoten kan worden overeengekomen. Ook kan het zijn dat er geen partneralimentatie wordt vastgesteld (mede vanwege de voorrangsregel voor kinderalimentatie) of overeengekomen tussen partijen vanwege te weinig draagkracht of het ontbreken van behoeftigheid.

Het aantal procedures met kinderalimentatie als nevenvoorziening in de periode 1993-2013 is gestegen van 20,3% naar 34%. Het gaat hier om een percentage op het totaal aantal echtscheiding. Voor een beeld van de kinderalimentatie bij echtscheidingsprocedures met kinderen wordt verwezen naar (de toelichting bij) figuur 45.

Onderwerp

Perioden	Naar voorlopige voorzieningen			Naar nevenvoorzieningen			
	Gevraagd door man/oudste partner		Gevraagd door vrouw/jongste partner		Toewijzing alimentatie aan		
	Alimentatie kind(eren)	Alimentatie partner	Alimentatie kind(eren)	Alimentatie partner	Man/oudste partner	Vrouw/jongste partner	Kind(eren)
	%						
1993	0,6	0,5	8,6	7,0	0,3	15,4	20,3
1994	1,2	0,7	9,1	7,6	0,3	17,7	23,6
1995	1,5	1,4	8,9	9,5	0,2	18,4	25,1
1996	0,7	0,6	7,2	6,2	0,2	19,0	27,0
1997	0,6	0,5	5,8	6,2	0,2	19,5	26,6
1999	0,7	0,5	6,4	6,0	0,2	19,7	32,5
2001	1,1	0,5	4,1	3,1	0,5	17,9	34,5
2003	1,1	0,4	4,1	2,4	0,8	19,5	36,2
2005	1,2	0,6	3,3	2,6	0,6	19,7	34,3
2007	0,9	0,5	4,8	3,2	1,1	19,7	35,4
2009	0,6	0,4	1,4	1,3	0,9	16,6	33,5
2011	1,6	0,4	1,9	1,6	0,7	15,6	30,5
2013	.	.	.	.	1,1	16,2	34,0

Bron: CBS

Figuur 46: Aantal echtscheidingsprocedures met partner- en kinderalimentatie als voorlopige en nevenvoorziening.
Bron: CBS Statline, https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37192/table?dl=45CF2, laatst gewijzigd op 28 oktober 2014.

Het WODC houdt cijfers bij over het aantal procedures waarbij de partneralimentatie niet als nevenvoorziening is vastgesteld, maar sprake is van een losse vaststelling in eerste aanleg. De cijfers hiervan staan in figuur 47. Hieruit blijkt dat van 2001-2003 een stijging van 1.800 procedures naar 2.200 procedures te zien is, daarna een vrijwel gelijkmatige daling tot ongeveer 1.600 procedures in 2008. In 2009 weer een piek tot 1.800 procedures, daarna weer een gelijkmatige daling tot 1.600 procedures in 2013. In de periode 2013-2019 is het aantal procedures over partneralimentatie gelijkmatig flink gedaald. In 2013 waren er ongeveer 1.600 procedures, in 2019 nog maar 950.

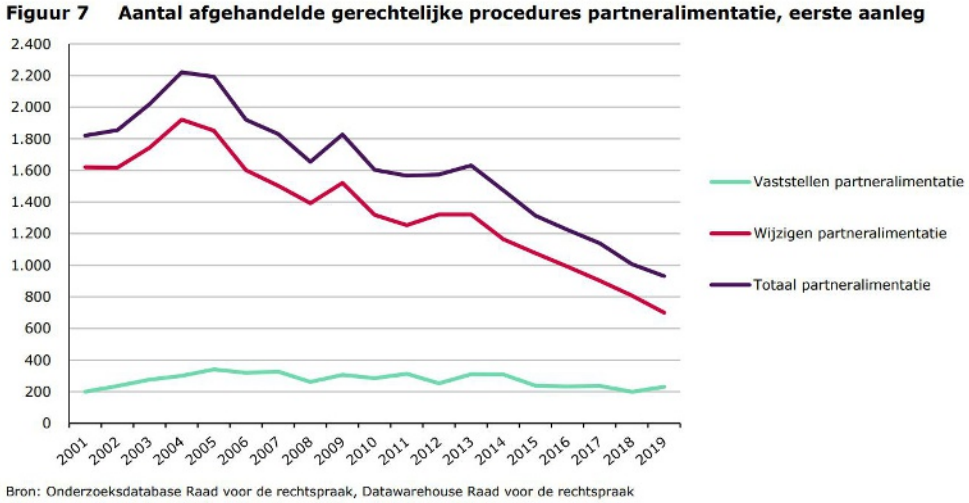

Figuur 47: Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures partneralimentatie, eerste aanleg, 2001-2019. Bron: WODC Factsheet Scheidingen 2020, figuur 7.

Het aantal procedures waarbij kinderalimentatie is vastgesteld door de rechter in eerste aanleg als losse vaststelling, steeg in de periode 2001-2013 van 4.800 procedures naar 9.000 procedures, maar daalde daarna gelijkmatig weer naar 6.000 procedures in 2019. Zie ook figuur 48.

Figuur 6 Aantal afgehandelde gerechtelijke procedures kinderalimentatie, eerste aanleg

Bron: Onderzoeksdatabase Raad voor de rechtspraak, Datawarehouse Raad voor de rechtspraak

Figuur 48: Aantal afgehandelde gerechtelijke procedure kinderalimentatie, eerste aanleg, 2001-2019. Bron: WODC Factsheet Scheidingen 2020, figuur 6.

Interventie Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO)

Uit gegevens afkomstig van het LBIO, weergegeven in figuur 49 en 50 blijkt dat zowel het aantal aanvragen tot interventie door het LBIO bij partneralimentatie als die bij kinderalimentatie aan het afnemen is, bij kinderalimentatie harder dan bij partneralimentatie. Deze afname is het grootst bij kinderalimentatie: in 2019 ten opzichte van het aantal zaken in 2013 een afname van maar liefst bijna 35%. De afname van het aantal partneralimentatiezaken is minder: 24%.

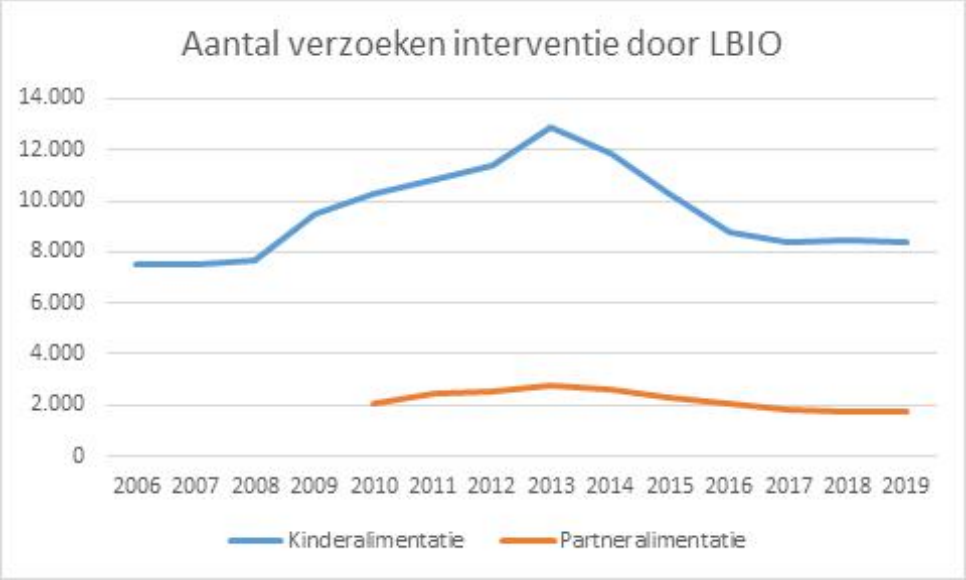

Figuur 49: Grafische weergave aantal verzoeken interventie door LBIO, 2006-2019.
Bron: grafiek gebaseerd op de informatie die is verkregen per e-mail van het LBIO, augustus 2020.

Verzoeken	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kinderal.	7.536	7.516	7.706	9.509	10.270	10.816	11.356	12.867	11.862	10.278	8.817	8.369	8.459	8.417
Partneral.					2.093	2.450	2.573	2.793	2.650	2.280	2.043	1.845	1.758	1.732

Figuur 50: Cijfermatige weergave aantal verzoeken tot interventie door LBIO, 2006-2019. Het LBIO int de partneralimentatie pas vanaf augustus 2008; daarvoor was het niet mogelijk partneralimentie te laten innen via het LBIO.
Bron: verkregen per e-mail van het LBIO, augustus 2020.

Uit mededelingen van het LBIO is gebleken dat 75% van het aantal aanvragen dat het LBIO ontvangt succesvol is in de interventiefase; het traject voordat de inning wordt overgenomen.[73] Dat wil zeggen dat in driekwart van de gevallen de alimentatieplichtige na tussenkomst van het LBIO ervoor koos de alimentatie alsnog rechtstreeks aan de ex-partner te betalen. Deze interventiefase is kosteloos voor beide partijen. Als de alimentatie na de interventie door het LBIO niet (of niet volledig) wordt betaald, neemt het LBIO de inning over en wordt aan de alimentatieplichtige 15% kosten in rekening gebracht.

73 Jaarrapport LBIO 2009, p. 15.

Opmerkelijk is dat er veel meer kinderalimentatiezaken worden aangebracht bij het LBIO dan partneralimentatiezaken, ook omdat uit de hierna nog te bespreken enquêtes en interviews van het onderhavige onderzoek blijkt dat veel meer draagvlak bestaat voor kinderalimentatie dan partneralimentatie en het doorgaans maar om één kind gaat waarvoor kinderalimentatie betaald moet worden. Dat partneralimentatie pas sinds 2009 wordt geïnd lijkt niet de reden te zijn. Een mogelijke verklaring is wellicht dat partneralimentatie veel minder wordt afgesproken/toegekend omdat kinderalimentatie voorrang heeft op partneralimentatie en daaraan vaak alle draagkracht opgaat. Het aantal partneralimentatiezaken kan ook laag zijn omdat in veel gevallen geen partneralimentatie hoeft te worden vastgesteld deels vanwege het ontbreken van behoeftigheid (welk criterium niet geldt voor kinderalimentatie).

Opmerkelijk is ook de stijging tot 2013 en de daarna ingezette daling die afvlakt vanaf 2016. Een mogelijke verklaring hiervoor is de gewijzigde berekening van kinderalimentatie die in 2013 is ingevoerd. Maar volgens het LBIO is de vereenvoudigde rekenwijze van de kinderalimentatie in 2013 niet de oorzaak van deze daling. Een aanpassing in de rekenwijze zou namelijk eerst jaren later effect hebben op het aantal verzoeken daar deze alleen invloed heeft op nieuwe scheidingen en wijzigingsverzoeken. Na de kredietcrisis was er sprake van een explosieve stijging van het aantal aanvragen. De daling vanaf 2013 komt dan ook waarschijnlijk grotendeels door het economische herstel daarna plaatsvond.

Volgens het LBIO is de informatievoorziening over inning van onderhoudsbijdragen sterk verbeterd door het instellen van een informatietelefoonnummer dat sinds 2018 van 9:00 tot 19:00 uur bereikbaar is, opengesteld voor klanten die informatie willen over alimentatie en onderwerpen die daarmee samenhangen zonder dat er al een verzoek is ingediend. Ook stelt het LBIO modelbrieven op de website beschikbaar die men kan gebruiken bij (dreigende) betalingsachterstand. Vaak vragen alimentatiegerechtigden wat zij zelf kunnen doen om de betaling van alimentatie op gang te houden of te brengen. Hoewel het LBIO formeel pas in actie kan komen als een formeel verzoek tot interventie is ingediend, helpt het LBIO op deze wijze al in de voorfase alimentatiegerechtigden opdat zij zelf de betaling weer op gang weten te brengen of te houden.

Ook alimentatieplichtigen nemen contact op met het LBIO op voormeld informatietelefoonnummer met vragen over hun alimentatieplicht omdat zij van mening zijn dat de alimentatie niet of deels niet betaald zou hoeven te worden. Door onwetendheid van wet- en regelgeving en context en onvrede over de manier waarop de alimentatie wordt berekend, ontstaat vaak een gevoel van machteloosheid dat regelmatig gecompenseerd dreigt te worden met wanbetaling. Door betrokkenen desgevraagd te informeren en uitleg te geven, kan betalingsproblematiek worden voorkomen en hoeft geen inningsverzoek te worden ingediend, aldus het LBIO. In 2018 en 2019 werden jaarlijks ongeveer 10.000 verzoeken om informatie ontvangen en beantwoord.

3.6. Opvattingen in de samenleving

3.6.1. Inleiding

Opvattingen over (rolverdeling binnen) relaties, arbeidsparticipatie, lotsverbondenheid, voortdurende solidariteit en verantwoordelijkheden jegens ex-partners en kinderen zijn in beweging. Hierna volgt een overzicht van bestaand onderzoek in de onderzoeksperiode.

3.6.2. Rolverdeling

Uit een CBS-onderzoek uit 2020 blijkt dat hoewel steeds minder vrouwen stoppen met werken of minder gaan werken als er kinderen komen, een aanzienlijk deel van de mannen én vrouwen nog altijd van mening is dat zorgtaken meer bij een vrouw passen dan bij een man, vooral wanneer het gaat om jonge kinderen.[74] Voor toekomstige generaties lijkt die opvatting nog niet te veranderen. Ook voor de jongste generaties meisjes geldt dat zij, denkende aan een gezin met kinderen, aanzienlijk minder uren verwachten te gaan werken dan wanneer ze geen kinderen hebben. Gaan de kinderen naar school dan verwacht de jongste generatie meisjes wel meer te gaan werken, maar nog altijd minder dan wanneer ze geen kinderen hebben. Jongens verwachten aanzienlijk meer uren te gaan werken vergeleken met meisjes en hoewel ook zij minder uren denken te gaan werken met jonge kinderen, is dat verschil een stuk kleiner dan onder meisjes, aldus het CBS-onderzoek.

Portegijs concludeert dat maar een beperkt aantal mannen en vrouwen, als er kinderen komen, om de keukentafel gaat zitten om de toekomstige taakverdeling te bespreken, maar dat deze doorgaans vanzelfsprekend tot stand komt. Vrouwen vinden het wanneer ze samenwonen en zeker wanneer ze kinderen hebben, minder belangrijk om financieel op eigen benen te staan. Vrouwen én mannen vinden gelijkwaardigheid wel belangrijk, maar niet in strikte financiële zin. Beiden moeten evenveel bijdragen aan het gezin, waarbij de zorgtaak evenzeer meeweegt als de inbreng van inkomen, aldus Portegijs.[75]

74 CBS 2020-1, hoofdstuk 4.

75 W. Portegijs, *Ons geld. Vrouwen en mannen over het belang van inkomen en economische zelfstandigheid voor vrouwen*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau december 2018. Online via https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2018/12/18/ons-geld, laatst geraadpleegd op 26 november 2020.

Dit blijkt ook uit de Emancipatiemonitor 2018.[76] Ongeveer driekwart van de Nederlanders vindt dat vrouwen het best in deeltijd (een tot drie dagen per week) kunnen werken als zij jonge kinderen krijgen; twintig procent van de Nederlanders vindt stoppen met werken nog beter. Voor vaders is de ideale werkweek langer, maar ook hier ziet de meerderheid liever geen voltijds werkweek; vier dagen heeft hier de voorkeur van 37% van de Nederlanders. Bij kinderen die op de basisschool zitten, ziet men meer ruimte voor arbeidsparticipatie van moeders. Het verschil met de vader wordt dan kleiner.

3.6.3. Rol van het huwelijk

Uit het voorgaande volgt dat het huwelijk steeds minder een centrale rol in het proces van relatie- en gezinsvorming heeft. Het is normaal om ongehuwd samen te wonen en scheidingen horen bij het leven. Uit CBS onderzoek uit 2019 blijkt dat de Nederlandse bevolking niet negatief over deze ontwikkelingen is.[77] Een toename van het aantal paren dat samenwoont voor het huwelijk wordt door een meerderheid als een goede ontwikkeling gezien. Dat steeds meer stellen niet meer trouwen, ook niet als er kinderen komen, vinden de meesten niet goed, maar ook niet slecht. Over een toename van het aantal echtscheidingen zijn de meeste mensen wel negatief, net als over een toename van kinderen die een deel van hun jeugd in een eenoudergezin doorbrengen. De indruk bestaat dat er sinds de eeuwwisseling in de algemene opinie hierover weinig is veranderd. Hierover is meer consensus tussen verschillende bevolkingsgroepen dan over het afgenomen belang van het huwelijk. Vooral mensen die een geloof aanhangen zijn naar verhouding vaak negatief over deze ontwikkelingen. Uit de opvattingen over samenwonen, trouwen en scheiden kan worden geconcludeerd dat Nederlanders er over het algemeen weinig moeite mee hebben dat het huwelijk steeds minder centraal staat in het proces van relatie- en gezinsvorming, aldus het CBS-onderzoek. Ook lijkt de bevolking positiever over samenwonen voor het huwelijk.

Er bestaan verschillen tussen diverse bevolkingsgroepen, zo blijkt uit het onderzoek. Mensen die geen geloof aanhangen zijn veel vaker positief of neutraal over een toename van het ongehuwd samenwonen dan gelovigen. Protestanten en mensen die een overig geloof aanhangen hechten het meeste belang aan het huwelijk, vooral als er kinderen komen. Het aandeel dat het slecht vindt dat meer stellen niet meer trouwen is onder gehuwden, laagopgeleiden, 70-plussers en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond groter dan onder samenwoners, hoogopgeleiden,

76 S.A. Perez, M. van den Brakel & W. Portegijs, 'Welke gevolgen heeft ouderschap voor werk en economische zelfstandigheid?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/welke-gevolgen-heeft-ouderschap-voor-werk-en-economische-zelfstandigheid/, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

77 CBS 2019-1.

jongere leeftijdsgroepen en mensen met een Nederlandse of westerse achtergrond. Ook in de bevolkingsgroepen die minder positief zijn over samenwonen vormt het aandeel dat de ontwikkelingen slecht vindt doorgaans een minderheid. Het aandeel dat het huwelijk een verouderd instituut vindt is in de loop van enkele decennia weliswaar gegroeid, maar dit aandeel vormt wel een minderheid. Uit onderzoek van Rijken en Liefbroer in 2011 blijkt dat in 2008 27% van de Nederlanders van 18 jaar en ouder het huwelijk een verouderd instituut vindt.[78]

3.6.4. Alimentatiegrondslagen

Spalter heeft in 2013 in haar proefschrift onder meer empirisch onderzoek gedaan naar de opvattingen onder de Nederlandse bevolking over de grondslag van alimentatie.[79] Zij heeft de volgende conclusies uit dat onderzoek getrokken:[80]

1. Hoewel de respondenten werden gestimuleerd om alternatieve grondslagen aan te dragen, blijkt uit de uitkomsten van het onderzoek dat de grondslag voortdurende solidariteit en de grondslag huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit door de Nederlandse bevolking als bepalende grondslagen van partneralimentatie worden geaccepteerd. Uit verschillende bevindingen volgt echter dat er alternatieve perspectieven op het huwelijk bestaan en daarmee de twee grondslagen niet alternatiefloos of onaangevochten zijn. Een (zeer kleine) minderheid noemt het schuldprincipe en sommigen zijn van mening dat de kosten voor een behoeftige gescheiden echtgenoot moeten worden afgewenteld op de samenleving. De strikt-individualistische benadering van autonomie, uitgaande van het beginsel dat iedere volwassene voor zichzelf verantwoordelijk is, leidt tot het ontbreken van een grondslag voor partneralimentatie.
2. De Nederlandse bevolking maakt een onderscheid tussen de grondslag voortdurende solidariteit en de grondslag huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit bij de toekenning van partneralimentatie. Men vindt dat een plicht tot betaling van partneralimentatie vooral bestaat als de behoeftigheid van een gescheiden echtgenoot is veroorzaakt door huwelijksgerelateerde omstandigheden.
3. De Nederlandse bevolking heeft een voorkeur om de alimentatieduur op maat vast te stellen. Hieruit volgt enerzijds dat men van mening is dat de alimentatiegerechtigde die in staat is om te werken, een inspanningsverplichting heeft om met betaalde arbeid weer economisch op eigen benen te staan. Anderzijds wordt

78 A. Rijken & A. Liefbroer, 'Opvattingen over gezinsvorming', in: F. Bucx, *Gezinsrapport 2011: een portret van het gezinsleven in Nederland*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2011.

79 N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, hoofdstuk 5.

80 N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, paragraaf 5.4.1.

de gerechtigde niet aan zijn/haar lot overgelaten: pas als hij/zij daadwerkelijk weer een inkomen heeft, eindigt de alimentatietermijn.

4. De Nederlandse bevolking staat achter art. 1:160 BW. De opvatting dat de verantwoordelijkheid voor de behoeftige gescheiden echtgenoot van de eerste ex-echtgenoot overgaat op de tweede echtgenoot, is belangrijkste reden om de onderhoudsplicht definitief te beëindigen.
5. De grondslag huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit lijkt de voorkeur van de Nederlandse bevolking te genieten. De ex-echtgenoten zijn gelijke autonome personen, maar de gezamenlijke gekozen taakverdeling heeft ongelijke gevolgen voor de autonomie van de verzorgende ouder. Dit nadeel moet worden gecompenseerd door de niet verzorgende ouder die voordeel heeft aan de ongelijke taakverdeling. De acceptatie van partneralimentatie is minder hoog wanneer de eventueel toe te kennen onderhoudsplicht is gebaseerd op de voortdurende solidariteit. Nog wel in gevallen waarin een echtgenoot vanwege ziekte en ouderdom niet meer door betaalde arbeid in eigen levensonderhoud kan voorzien, maar niet indien uit eigen beweging de behoeftigheid was veroorzaakt.

3.6.5. Financiële problematiek en de rol van de deskundige

Motivaction heeft in 2019 onderzoek gedaan naar de oorzaken van financiële problemen die ontstaan door of bij een scheiding en de rol van deskundige begeleiding bij het maken van financiële afspraken ten einde input te leveren voor een PR-campagne rondom de 'Dag van de Scheiding' van de Vereniging van Familierecht- en erfrecht Advocaten en Scheidingsbemiddelaars (vFAS).[81] Dit onderzoek is uitgevoerd onder Nederlanders tussen 25 en 65 jaar die de afgelopen vijf jaar gescheiden zijn.

Ex-partners die in goed overleg financiële afspraken maken, met elkaar of met behulp van deskundige begeleiding van een mediator of advocaat kijken over het algemeen met een beter gevoel terug op de afwikkeling van de scheiding. Het 'betere gevoel' manifesteert zich in een aantal aspecten: ex-partners die in goed overleg uit elkaar gaan, zijn tevredener over de gemaakte financiële afspraken, hun huidige financiële situatie, hun huidige emotionele situatie en hebben het gevoel dat ze beter uit de scheiding zijn gekomen dan ex-partners die de scheiding via de rechter laten regelen. Een goede afwikkeling van een scheiding staat of valt met het vermogen van ex-partners om goede afspraken met elkaar te maken. Begeleiding door een deskundige draagt bij aan een goede afwikkeling van een scheiding, waarbij de belangrijkste afspraken aan bod komen.

Goede financiële afspraken tussen ex-huwelijkspartners zijn essentieel voor posthuwelijksgeluk. Ex-echtgenoten met kinderen hebben achteraf vaker behoefte aan

81 J. Lingsma e.a., *Dag van de scheiding 2019. Onderzoeksrapport*, Motivaction & vFAS 30 augustus 2019, online via www.verenigingfas.nl/sites/default/files/onderzoeksrapport_dag_van_de_scheiding_2019.pdf, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

betere begeleiding van het scheidingsproces, zowel emotioneel als financieel. Vrouwen komen emotioneel beter uit de scheiding dan mannen.

Ten tijde van het huwelijk is de financiële situatie van vrouwen vaak slechter dan die van mannen. Dat komt enerzijds omdat mannen (tijdens het huwelijk) vaak meer verdienen dan vrouwen. Anderzijds komt het vaker voor dat vrouwen niet werken tijdens het huwelijk. Opvallend is dat in de samenvatting van het onderzoek wordt vermeld dat de mindere financiële situatie tijdens het huwelijk niet doorwerkt in de huidige financiële situatie. Sterker nog, ze staan er zelfs iets beter voor dan mannen. Dit lijkt een opvallend resultaat ten opzichte van de in paragraaf 3.5.2 besproken resultaten. Daar is besproken dat vrouwen er in het algemeen in koopkracht op achteruit gaan, maar het inkomen toeneemt. Dit komt voornamelijk door aanvullende uitkeringen/bijstand en maar ten dele door uitbreiding van de werkduur. Dit zal ook hier deels een verklaring kunnen zijn. Een nadere verklaring hiervoor kan in het rapport niet worden gevonden, omdat dit meer in het algemeen ingaat op de financiële situatie na scheiden (voor mannen en vrouwen) en deze cijfers juist aangeven dat 55% van de respondenten (mannen en vrouwen) er financieel op achteruit is gegaan door de scheiding. Wel staat in het rapport nog dat 36% van de vrouwen *over het algemeen* beter uit de scheiding is gekomen, maar dit ziet niet specifiek op het financiële aspect.

Pensioenafspraken worden bij eenderde van de scheidingen vergeten. Bij een groot aantal scheidingen denken de ex-partners er niet aan om het onderwerp pensioen aan te kaarten. En als dit al gebeurt, weet bijna de helft van de ex-partners niet wat dit betekent voor hun financiële situatie, aldus het Motivaction-onderzoek.

3.6.6. Opvattingen over partner- en kinderalimentatie

Een laatste noemenswaardig onderzoek is dat van TNS NIPO in 2012 naar onder andere alimentatie.[82] Voor dit onderzoek is een vragenlijst uitgestuurd. Deze vragenlijst is ingevuld door 1.024 respondenten die gescheiden zijn (n=1024) en een representatieve groep respondenten (987).[83] Uit dit onderzoek blijkt het volgende. Na de scheiding ligt de dagelijkse verzorging van de kinderen hoofdzakelijk bij de vrouw: zij zijn vaker de hoofdverzorgende ouder of voeden de kinderen alleen op. Mannen zijn vaker de ouder met een beperktere zorgregeling. Ook vakanties en weekenden brengen kinderen meer door bij de moeder dan bij de vader. Onder mannen heerst meer ontevredenheid over de verdeling van het ouderschap dan onder vrouwen.

82 TNS NIPO, *Scheiden in Nederland 2012. Onderzoek uitgevoerd door TNS NIPO in opdracht van de vFAS*, TNS NIPO 2012.

83 TNS NIPO, *Scheiden in Nederland 2012. Onderzoek uitgevoerd door TNS NIPO in opdracht van de vFAS*, TNS NIPO 2012, p. 5.

Bij de regeling van de scheiding is het vaakst een advocaat betrokken; daarnaast wordt regelmatig gebruik gemaakt van een inhoudelijke procedure en volgt een beslissing van de rechter of gaan betrokkenen samen naar een mediator om de gevolgen van de scheiding te regelen.

De meerderheid van de ondervraagden vindt dat men er na de scheiding financieel op achteruit is gegaan. Dit is vooral de beleving van vrouwen; een opvallend verschil met het in de vorige paragraaf besproken Motivaction-onderzoek.

Voor ruim driekwart van de ondervraagden is de scheiding een goede beslissing geweest; de meerderheid geeft aan gelukkiger te zijn na de scheiding. Wel voelden drie op de tien zich geïsoleerd na de scheiding omdat, ondanks steun van familie en vrienden, men het vaak alleen moest doen. Ook geeft tweederde aan een of meer vrienden te hebben verloren na de scheiding. Dit waren voornamelijk vrienden van de ex-partner of vrienden die na de scheiding voor de ex- partner hebben gekozen. Ruim de helft van de gescheiden Nederlanders zegt geen hulp te hebben gezocht voor de emotionele problemen met betrekking tot de scheiding. Als er hulp werd ingeschakeld, zijn een psycholoog of de huisarts de meest genoemde personen.

Ongeveer een op de zeven gescheiden Nederlanders betaalt kinderalimentatie; eenzelfde deel ontvangt dit. Partneralimentatie wordt door 8% van de respondenten betaald en door 8% ontvangen. Voornamelijk mannen zijn degenen die alimentatie betalen.

De hoogte van de kinderalimentatie wordt door twee op de drie als redelijk ervaren. Over de hoogte van de partneralimentatie verschillen betalers en ontvangers van mening; deze wordt door ontvangers vaker als redelijk gezien, terwijl de betalers deze juist als onredelijk ervaren.

De meerderheid van gescheiden Nederlanders vindt kinderalimentatie belangrijker dan partneralimentatie. Als wordt gevraagd of kinderalimentatie een vooraf vastgesteld bedrag moet zijn dat voor iedereen gelijk is, is de meerderheid van zowel betalers als ontvangers hierop tegen.

De helft van de gescheiden Nederlanders is van mening dat de ontvanger van kinderalimentatie verantwoording voor de besteding af moet leggen; ongeveer een derde vindt dat ook de ontvanger van partneralimentatie dit hoort te doen. Betalers van alimentatie zijn het vaker met deze stellingen eens dan de ontvangers. De gemiddelde Nederlander is het hier vaker mee eens dan de gescheiden Nederlander.

Op de vraag of partneralimentatie nog van deze tijd is, wordt wisselend geantwoord. Een derde is het hiermee oneens, een derde geeft aan dat het nog wel van deze tijd is. Vier op de tien gescheiden Nederlanders vindt dat partneralimentatie voorafgaand

aan het sluiten van het huwelijk in de huwelijkse voorwaarden geregeld moet kunnen worden.

Mannen (vaak betalers van alimentatie) vinden, vergeleken met vrouwen, de betalingsperiode van partneralimentatie (12 jaar) veel vaker te lang.

Over de stelling dat het bedrag van partneralimentatie ieder jaar lager zou moeten worden, verschillen betalers en ontvangers duidelijk van mening; de meerderheid van de betalers is het hier mee eens, in tegenstelling tot vrijwel alle ontvangers, die juist menen dat het bedrag niet jaarlijks zou moeten worden verlaagd.

De meerderheid is van mening dat partneralimentatie ook is verschuldigd voor expartners met kinderen die samenwoonden en dus niet getrouwd waren. Als echter geen kinderen in het spel zijn, deelt een kleinere groep deze mening, aldus het TNS NIPO-onderzoek.

Dijksterhuis en Vels hebben in 2012 een verkennend kwantitatief onderzoek gedaan naar de mening van alimentatieplichtige en alimentatiegerechtigde ouders, die ooit in aanraking zijn gekomen met het LBIO, over het kinderalimentatiesysteem. Uit dit onderzoek concluderen zij dat de respondenten ontevreden lijken te zijn over de manier waarop de kinderalimentatie wordt berekend. De bestaande systemen en wegen om tot een kinderalimentatieberekening te komen zijn onvoldoende transparant. Dit strookt niet met de verplichting voor ouders om bij de echtscheiding of het verbreken van de relatie een ouderschapsplan op te stellen met daarin afspraken over de hoogte van de kinderalimentatie. De auteurs zijn van mening dat een vereenvoudiging van de kinderalimentatieberekening het aantal alimentatieprocedures terug zou kunnen dringen.[84]

Dorhout wijst in reactie op dit onderzoek dat de justitiabelen en de onderzoekers er ten onrechte vanuit gaan dat kinderalimentatie gemakkelijk te berekenen moet zijn door middel van een formule of een tabel, waarbij het bedrag toch redelijk eerlijk blijft. Als onvoldoende rekening mag worden gehouden met specifieke omstandigheden, zal de ontevredenheid alleen maar toenemen.[85]

Roelvink-Verhoeff schrijft in haar reactie op dit onderzoek dat de maatschappelijke discussie niet alleen dient te worden gevoerd vanuit een rekenprogramma, maar ook vanuit de achterliggende systematiek en het recht, om te voorkomen dat vereenvoudiging van het systeem van het berekenen van kinderalimentatie een doel op zich wordt, waarmee de aansluiting met het alimentatierecht verloren gaat. Als

84 B.M. Dijksterhuis & N. Vels, 'De mening van alimentatieplichtigen en alimentatiegerechtigden over de berekening van kinderalimentatie', *FJR* 2012/7-8.

85 P. Dorhout, 'Reactie 1 op FJR 2012/63', *FJR* 2012/11; met naschrift B.M. Dijksterhuis en N. Vels in hetzelfde nummer.

overeenstemming bestaat over de uitgangspunten, kan dat eenvoudig worden vertaald in een programma. Het programma of de tool is dus het eindstation.[86]

3.7. Tussenanalyse

Algemeen

In dit hoofdstuk zijn eerst de uit bestaand onderzoek blijkende algemene maatschappelijke ontwikkelingen inzake individualisering, arbeidsparticipatie en emancipatie, en specifieke ontwikkelingen rondom de financiële positie van kinderen, relaties, gezinnen en scheidingen beschreven. Daarna volgt een overzicht van opvattingen over alimentatie zoals die uit bestaand onderzoek blijken. Evenals in hoofdstuk 2 wordt hiermee beoogd een beeld te schetsen van de context in het kader waarvan de onderzoeksvragen worden beantwoord. Deze ontwikkelingen leiden tot de volgende analyse van de onderzoekers.

Algemene maatschappelijke ontwikkelingen

Individualisering van de samenleving brengt onder andere meer zelfstandigheid van het individu met zich. Bij een relatiebreuk is die zelfstandigheid van groot belang om ook economisch weer op eigen benen te kunnen staan. Daarom zijn de maatschappelijke ontwikkelingen rondom individualisering relevant voor alimentatie.

De mate van individualisering in deze eeuw levert een gemengd beeld op. Sommige trends kunnen worden geïnterpreteerd als een bewijs van toenemende individualisering, bijvoorbeeld de verder afnemende invloed van traditionele instituties zoals huwelijk en kerk. Andere indicatoren, zoals die rond maatschappelijke participatie, blijven stabiel of lijken eerder te wijzen op een verandering in vorm dan in frequentie.

De arbeidsparticipatie van vrouwen is toegenomen, zowel ten opzichte van de vorige generatie vrouwen als ten opzichte van mannen. Vergeleken met de vorige generatie werken met name moeders niet slechts vaker, zij draaien ook meer uren, zij het dat het met name gaat om omvangrijke deeltijdbanen. Dat komt onder andere door het sterk toegenomen onderwijsniveau van vrouwen. Dat gestegen onderwijsniveau heeft ook geleid tot een hoger beroepsniveau. Steeds meer vrouwen werken op het hoogste beroepsniveau.

De positie van vrouwen op de arbeidsmarkt is nog niet gelijk aan die van mannen, al wordt wel vooruitgang geboekt. Vrouwen werken nog altijd minder vaak in een betaalde baan, werken veel vaker in deeltijd, zijn minder vertegenwoordigd in

86 A. Roelvink-Verhoeff, 'Reactie 2 op FJR 2012/63. Mr. dr. B.M. Dijksterhuis en mr. drs. N. Vels 'De mening van alimentatieplichtigen en alimentatiegerechtigden over de berekening van kinderalimentatie'', *FJR* 2012/11; met naschrift B.M. Dijksterhuis en N. Vels in hetzelfde nummer.

topfuncties en krijgen per uur minder betaald dan mannen. De verschillen zijn in tien jaar tijd kleiner geworden, maar minder snel dan in de beginjaren van het emancipatiebeleid werd gedacht. Het krijgen van kinderen heeft sterke invloed op de arbeidsparticipatie van vrouwen. Waar jonge mannen en vrouwen in een relatie zonder kinderen nog redelijk gelijk opgaan in netto-arbeidsparticipatie, verandert dit zodra er kinderen komen.

Dit alles heeft ook gevolgen voor de economische zelfstandigheid van vrouwen. Waar het voor de economische zelfstandigheid van mannen nauwelijks uitmaakt of zij kinderen hebben of niet, geldt voor vrouwen met kinderen dat zij minder economisch zelfstandig zijn ten opzichte van samenwonende vrouwen zonder kinderen (65% tegenover 81,5%) en ten opzichte van mannen met kinderen (65% tegenover 90%). De economische zelfstandigheid van vrouwen is weliswaar toegenomen, maar die ligt nog altijd duidelijk onder die van mannen. Door de toegenomen economische zelfstandigheid komt partneralimentatie wel steeds minder voor. Cijfers over het exacte aantal echtscheidingen waarbij partneralimentatie wordt toegekend zijn niet te achterhalen. Onderzoek van het CBS laat zien dat partneralimentatie in echtscheidingsprocedure in 16% van de procedures als nevenvoorziening wordt toegekend. Daarnaast kunnen de echtgenoten zelf partneralimentatie overeenkomen. Over het aantal gevallen waarin dat gebeurt, hebben de onderzoekers geen cijfers kunnen achterhalen.

Het lijkt erop dat in het merendeel van de relaties de rolverdeling nog steeds traditioneel te noemen is, ondanks de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen. Bij ruim zes op de tien paren is de man kostwinner en bij 57% van de paren met minderjarige kinderen werkt de man voltijds en de vrouw in deeltijd. Vrouwen die in deeltijd werken willen wel meer werken, maar er bestaan belemmeringen om dat te doen. Problemen bij het combineren van werk en zorg, onvoldoende goede en goedkope kinderopvang en mantelzorgtaken zijn beperkende factoren.

Er bestaan grote verschillen tussen groepen vrouwen onderling, welke de afgelopen jaren niet of nauwelijks kleiner zijn geworden. Lager en middelbaar opgeleide vrouwen zijn minder economisch zelfstandig dan hoogopgeleide vrouwen, maar het aandeel economisch zelfstandige lager en middelbaar opgeleide vrouwen neemt wel toe, terwijl dat aandeel bij hoogopgeleide vrouwen juist licht afneemt. Vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond hebben minder vaak betaald werk en zijn mede daarom minder vaak economisch zelfstandig dan Nederlandse vrouwen.

Ontwikkelingen relatie en gezin, kinderen, scheidingen

De opvallendste ontwikkeling is ongetwijfeld de sterke opkomst van het informele samenleven; bijna een verdubbeling in 25 jaar waardoor thans bijna een kwart van alle stellen informeel samenleeft. De bevolking staat over het algemeen niet negatief tegenover deze ontwikkeling. Zo ongeveer de helft van de informeel samenlevenden

regelt de onderlinge verhouding in de vorm van een samenlevingsovereenkomst. Daarin is doorgaans echter niet heel veel geregeld. De doorsnee samenlevingsovereenkomst heeft het karakter van wat koude uitsluiting bij huwelijkse voorwaarden wordt genoemd. Het informeel samenleven heeft vaak het karakter van een opstapje naar het huwelijk of geregistreerd partnerschap, maar lang niet altijd.

Het aantal geregistreerde partnerschappen dat jaarlijks wordt afgesloten vertoont nog altijd een stijgende lijn. Het traditionele huwelijk daarentegen, is steeds minder populair zowel in absolute als in relatieve zin. Het aantal huwelijkssluitingen lijkt de laatste jaren te stabiliseren.

Het aantal scheidingen is zowel absoluut als relatief gedaald, terwijl de gemiddelde huwelijksduur juist steeg naar vijftien jaar. Het aantal beëindigingen van het geregistreerd partnerschap is juist gestegen, maar dat kan worden toegeschreven aan een inhaaleffect, omdat het geregistreerd partnerschap pas vanaf 1998 bestaat. Over het aantal scheidingen bij informeel samenlevers konden geen cijfers worden achterhaald.

Door (echt)scheidingen komen er ook andere gezinsvormen op. Voor dit onderzoek zijn stieffamilies van belang. Het aantal kinderen in stiefgezinnen stijgt: van 3% in 1996 naar 4% in 2014. Uit ander onderzoek komt naar voren dat iets meer dan de helft van de daar onderzochte scheidingskinderen in een stiefoudergezin wonen.

Opmerkelijk is de daling van het aantal afgehandelde partneralimentatieprocedures, vooral de wijzigingsverzoeken, sinds 2004. Datzelfde geldt voor de kinderalimentatieprocedures, maar dan sedert 2014. Dat heeft volgens de onderzoekers ongetwijfeld (mede) te maken met de aanpassing van de kindregelingen en de introductie van forfaits voor kinderalimentatie in de Tremanormen. Het aantal procedures dat naar mediation werd verwezen is de afgelopen tien jaar gedaald; in 2019 betrof het aandeel echtscheidingszaken bijna 12% van het totaal aantal zaken dat naar mediation wordt verwezen. Ook de daling van het aantal interventieverzoeken door het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO) voor partner- en kinderalimentatie sedert 2013 moet genoemd worden. Het relatief lage aantal interventies bij partneralimentatie valt te verklaren: uit de gegevens van het CBS vloeit voort dat partneralimentatie in maar 16-19% van de echtscheidingsprocedures wordt toegekend. Het percentage is laag omdat er vaak geen partneralimentatie hoeft te worden vastgesteld, deels omdat er geen behoeftigheid is (welk criterium niet geldt voor kinderalimentatie) en deels omdat er onvoldoende draagkracht is (vanwege de voorrangsregel voor kinderalimentatie gaat vaak alle draagkracht daaraan op). Het LBIO geeft de verbeterde informatievoorziening, de verbeterde interventiefase en de economische omstandigheden als redenen.

Ongeveer driekwart van de gescheiden mensen heeft kinderen. De meeste echtscheidingsprocedures met kinderen betreffen procedures met twee kinderen.

Het feit dat een hoog opleidingsniveau van de vrouw tegenwoordig ook bijdraagt aan de stabiliteit van relaties, is in lijn met het idee dat tweeverdieners op de huidige arbeidsmarkt beter gewapend zijn tegen onzekerheid en financiële stress. Dit neemt niet weg dat het onderwijsniveau van de man nog altijd van groter belang is voor de stabiliteit van relaties dan dat van de vrouw. Echtparen waarbij de vrouw hoger opgeleid is dan de man scheiden vaker dan echtparen waarbij de man hoger opgeleid is dan de vrouw. Bij ongehuwde samenwoners, van wie wordt verondersteld dat zij in het algemeen minder traditionele gezinswaarden aanhangen, maakt het voor de stabiliteit van de relatie niet uit wie van beide partners hoger is opgeleid.

Hoogopgeleiden nemen vaker maatregelen in de financiële sfeer dan midden- en laagopgeleiden, terwijl ze juist vaker economisch zelfstandig zijn. Ouderen zijn zich meer bewust van de financiële risico's van relaties en hebben dan ook vaker iets geregeld dan de jongeren.

Een opmerkelijke ontwikkeling is dat kinderen steeds vaker worden geboren buiten huwelijk of geregistreerd partnerschap. Zo had in 2015 meer dan de helft van de eerstgeborenen ouders die niet getrouwd waren. De toename kan worden verklaard door de stijging van het aantal informeel samenlevenden.

Jongmeerderjarigen zijn te onderscheiden in zij die al deelnemen in het arbeidsproces en zij die studeren. De laatste groep heeft overigens steeds minder vaak arbeidsinkomsten: in 2012: 83%, gemiddeld € 440, en in 2017: 70%, gemiddeld € 410.

De invoering van het sociaal leenstelsel is een belangrijke reden dat jongeren langer thuis wonen. De gemiddelde studieduur is als gezegd vijf tot zes jaar. Aangenomen dat men vanaf het achttiende levensjaar gaat studeren, voltooit men de studie door de bank genomen rond het vierentwintigste levensjaar. Dat is een belangrijk gegeven omdat juist als kinderen studeren zij behoeftig zijn; de studie houdt niet op met het bereiken van de 21-jarige leeftijd.

Financiële gevolgen van echtscheiding

Een scheiding verandert het financiële plaatje van echtgenoten aanzienlijk. Een scheiding is in tweeërlei opzicht duur: de kosten van de scheiding op zich en het gegeven dat het leven na de scheiding per saldo voor de ex-partners duurder is dan wanneer men nog zou samenwonen. Niet alleen vervallen de schaalvoordelen van het wonen onder één dak, ook kunnen er allerlei extra kosten komen die verband houden met de afwikkeling van de relatie en het gescheiden wonen. Voor de behoeftige ex-partner is het belangrijk om weer economische zelfstandigheid op te bouwen.

Uit de cijfers blijkt dat economische zelfstandigheid vóór echtscheiding een belangrijke rol speelt voor de financiële situatie ná scheiding. Mannen en vrouwen die vóór de scheiding niet economisch zelfstandig zijn, lopen meer risico op armoede na scheiding

en leiden een sterker koopkrachtverlies. De echtscheiding pakt het slechtst uit voor vrouwen op deze punten. Vrouwen die scheiden, economisch zelfstandig of niet, hebben te maken met gemiddeld 24,1% koopkrachtverlies, mannen gaan er juist 3,9% op vooruit. Dit komt vooral omdat vrouwen het gemiddeld hogere inkomen van de partner na scheiding moeten missen en de kinderen meestal bij de moeder wonen. Dit geldt te meer voor vrouwen die partneralimentatie ontvangen. Op het eerste gezicht lijkt opvallend dat het persoonlijk inkomen van vrouwen toeneemt na scheiding en vrouwen na scheiding ook vaker economisch zelfstandig zijn. Dit is echter het gevolg van een (aanvullende) uitkering na scheiding en kan slechts beperkt worden toegeschreven aan een uitbreiding van de werkweek.

Opvattingen

De rolverdeling binnen een relatie is niet zelden het gevolg van in praktijk gebrachte opvattingen daarover. Hoewel steeds minder vrouwen stoppen met werken of minder gaan werken als er kinderen komen, is een aanzienlijk deel van de mannen én vrouwen nog altijd van mening dat zorgtaken meer bij een vrouw passen dan bij een man, vooral wanneer het gaat om jonge kinderen. Tweederde van de Nederlanders ziet de ideale werkweek van één tot drie dagen voor moeders met niet schoolgaande kinderen, bij mannen heeft vier dagen de voorkeur van 37% van de respondenten.

Voor toekomstige generaties lijkt die opvatting nog niet te veranderen. Ook voor de jongste generaties meisjes geldt dat zij, denkende aan een gezin met kinderen, aanzienlijk minder uren verwachten te gaan werken dan wanneer ze geen kinderen hebben. Gaan de kinderen naar school dan verwacht de jongste generatie meisjes wel meer te gaan werken, maar nog altijd minder dan wanneer ze geen kinderen hebben. Jongens verwachten aanzienlijk meer uren te gaan werken vergeleken met meisjes en hoewel ook zij minder uren denken te gaan werken met jonge kinderen, is dat verschil een stuk kleiner dan onder meisjes. Deze rolverdeling komt vaak als vanzelf tot stand, zonder dat daarover expliciet en vooraf afspraken worden gemaakt.

De bijdrage aan de zorgtaken wordt in de onderlinge verhouding tijdens het huwelijk evenwaardig gevonden aan het verrichten van betaalde arbeid buitenshuis. Dat daarmee de kiem wordt gelegd voor zorggerelateerde achterstand in verdiencapaciteit tijdens het huwelijk, zal men zich niet direct realiseren en als dat wel gebeurt, op de koop toenemen. Hoewel de arbeidsparticipatie toeneemt en vrouwen steeds vaker economisch zelfstandig zijn, treft een echtscheiding ook vandaag de dag vrouwen nog hard in de portemonnee. Partneralimentatie biedt hier een vangnet, terwijl uit de onderzoeken ook blijkt dat een deel van de vrouwen een beroep moet doen op de bijstand of andere uitkeringen van overheidswege. De gestage toename van de economische zelfstandigheid van vrouwen brengt mee dat partneralimentatie weliswaar minder voorkomt, maar het ziet er niet naar uit dat dit ertoe zal leiden dat echtgenoten op gelijke wijze economisch zelfstandig zijn na een scheiding. De rolver-

deling binnen de relatie lijkt hieraan mede debet. Het alimentatierecht zal hiermee in ieder geval nog de komende decennia rekening moeten blijven houden.

4.

Acceptatie door justitiabelen

4.1. Elementen die acceptatie onderhoudsplichten beïnvloeden

4.1.1. Algemeen

De eerste onderzoeksvraag van dit onderdeel luidt:

Welke elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie (inclusief de grondslagen) dragen bij of doen afbreuk aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting?

Vooraleer de vraag kan worden beantwoord welke *elementen* van het systeem van partner- en kinderalimentatie bijdragen of afbreuk doen aan alimentatie, moet eerst helder zijn welke de elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie zijn en wat bedoeld wordt met *acceptatie* van alimentatie. Zoals in paragraaf 1.2.2 reeds aangegeven zijn de bepalende elementen van alimentatie ondergebracht in zes categorieën die overigens op zichzelf ook als elementen zouden kunnen worden beschouwd: grondslag, duur, omvang, vaststelling, wijziging en uitvoering. De mate waarin men het met al deze elementen eens is bepaalt de mate waarin men alimentatie accepteert. Zo kan men het best eens zijn met de reden waarom alimentatie wordt toegekend (grondslag), maar men vindt dat te lang (duur) of te veel (omvang) alimentatie betaald moet worden. Veel elementen van alimentatie kunnen bijdragen en tegelijkertijd ook afbreuk doen aan de acceptatie als het door de ene groep betrokkenen geaccepteerd wordt en door de andere juist niet. Bezien vanuit het perspectief van degene die deze vraag moet beantwoorden, kan een bepaalde duur en/of omvang zelfs voor de een (de betaler) te lang of te veel zijn, terwijl diezelfde duur en/of omvang voor de ander (de ontvanger) juist te kort of te weinig is. Dan doet dit element bij beide categorieën betrokkenen afbreuk aan acceptatie. Daarbij komt, dat niet alle elementen evenveel gewicht toekomen voor de acceptatie. Zo is de grondslag belangrijker dan andere elementen, aangezien de grondslag mede bepalend is voor bijvoorbeeld de duur en de omvang. Ook het soortelijk gewicht van de verschillende elementen zou in kaart moeten worden gebracht om de mate van acceptatie te kunnen bepalen. Voor de eerste onderzoeksvraag is die mate van acceptatie niet direct relevant, nu voor de beantwoording van die vraag slechts de (categorieën van) elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie die bijdragen of afbreuk doen moeten worden onderzocht. Voor de tweede onderzoeksvraag (zie hierna paragraaf 4.2) is dat wel het geval, omdat voor de beantwoording van die vraag de mate van acceptatie van de onderhoudsverplichtingen moet worden onderzocht, voor

zover van invloed op het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO). Daarop wordt in de inleiding bij de bespreking van die onderzoeksvraag teruggekomen.

Omdat de meeste elementen van alimentatie zowel aan de acceptatie kunnen bijdragen als daaraan afbreuk kunnen doen, afhankelijk van het perspectief, hebben de onderzoekers het verstandiger gevonden om de elementen niet in te delen in twee categorieën 'bijdragen aan' respectievelijk 'afbreuk doen aan', maar de relevante elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie in dit onderdeel geïntegreerd te bespreken.

De vraag is wat onder *acceptatie* wordt verstaan. Duidelijk is dat het primair gaat om acceptatie door alimentatieplichtigen en alimentatiegerechtigden. Daarop richt zich de enquête. Deze acceptatie kan ook worden afgeleid uit de ervaringen en opvattingen van de uiteenlopende deskundige rechtshulpverleners die bij alimentatie betrokken zijn. Daarop richten zich de interviews. Acceptatie kan men in verschillende gradaties verstaan. Volledige acceptatie van alimentatie houdt naar onze mening in dat men het eens is met alle elementen. Zoals hiervoor al aangegeven is het echter ook mogelijk dat men het met bepaalde elementen eens is, maar niet met andere. Het is lastig om een maatstaf te bedenken aan de hand waarvan de mate waarin alimentatie als zodanig wordt geaccepteerd tot uitdrukking kan worden gebracht, mede omdat de mate van acceptatie ook afhankelijk is van het perspectief van de betrokkene. Maar juist door het opdelen van alimentatie in de belangrijkste (categorieën van) elementen kunnen uitspraken worden gedaan over de acceptatie van die afzonderlijke elementen, waardoor een totaalbeeld over de acceptatie van alimentatie als zodanig ontstaat. Aan de hand van de uitkomst van de enquête (paragraaf 4.1.2), de interviews (paragraaf 4.1.3) en de expertmeetings (paragraaf 4.1.4) wordt dit beeld geschetst.

4.1.2. Enquête

In paragraaf 1.3.2 is de aanpak en de uitvoering van de enquête door Kantar Public reeds nader uiteengezet. In het hiernavolgende volgen de resultaten van de enquête, gegroepeerd naar de zes categorie van elementen van partner- en kinderalimentatie. In het hiernavolgende volgt steeds eerste in bewoordingen het resultaat per vraagstelling, daarna een figuur en ten slotte worden in kleinere lettertype percentages genoemd. Elke dia bevat een vraagstelling en is als figuur en als dia genummerd. In de kleine tekst wordt verwezen naar de dianummers. Rechts beneden in elke dia staat het dianummer waarnaar in de tekst verwezen wordt. Steeds is weergegeven in afzonderlijke staaf-, kolom of cirkelgrafieken dan wel met behulp van kleuren om welke groep van geënquêteerden het gaat. Als gebruik gemaakt wordt van staaf-, kolom- of cirkelgrafieken voor elke groep geënquêteerden, dan is per staaf, kolom of cirkel met verschillende kleur de beantwoording binnen de desbetreffende groep weergegeven. Als gebruik gemaakt is van verschillende kleuren om de verschillende

groepen geënquêteerden te onderscheiden, dan worden daarmee per groep geënquêteerden met behulp van staven met dezelfde kleur de percentages bij standaardantwoorden weergegeven.

4.1.2.1. Algemene aspecten alimentatie

Een scheiding is emotioneel ingrijpend voor alle groepen. Emotionele aspecten van een scheiding kunnen zwaar meewegen bij de acceptatie van alimentatie.

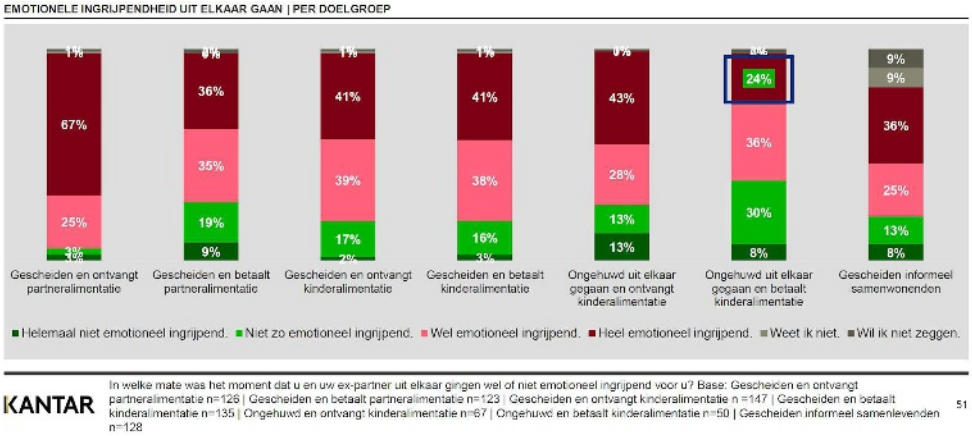

Figuur 51: voor 60-92% van alle groepen was de scheiding met de ex-partner emotioneel aangrijpend. Echter, het is voor ongehuwden en ongehuwde betalers van kinderalimentatie minder aangrijpend (60-61%) dan voor de andere groepen (71-92%) (dia 51).

Ook het onderling contact na de scheiding is van groot belang voor de acceptatie van alimentatie. Het contact na de scheiding blijft beperkt tot de noodzakelijke dingen. Slechts een klein deel gaat nog vriendschappelijk om met de ex-partner.

CONTACT MET EX-PARTNER OP DIT MOMENT | PER DOELGROEP

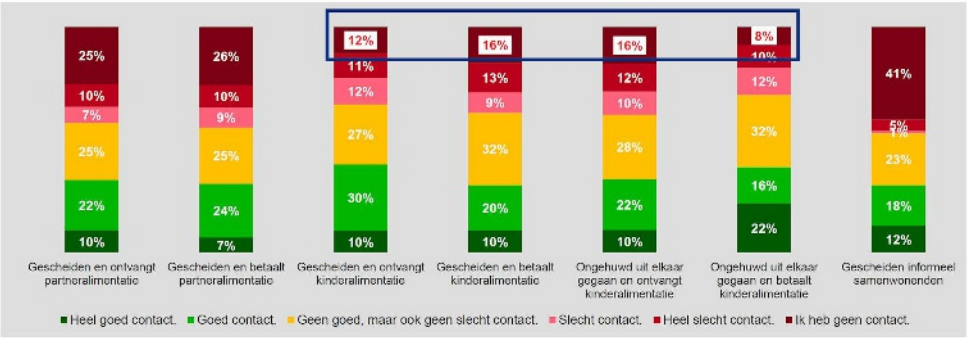

KANTAR Hoe is op dit moment het contact met uw ex-partner? Base: Gescheiden en ontvangt partneralimentatie n=126 | Gescheiden en betaalt partneralimentatie n=123 | Gescheiden en ontvangt kinderalimentatie n =147 | Gescheiden en betaalt kinderalimentatie n=135 | Ongehuwd en ontvangt kinderalimentatie n=67 | Ongehuwd en betaalt kinderalimentatie n=50 | Gescheiden informeel samenlevenden n=128 50

VRIENDSCHAPPELIJKHEID EN CONTACT EX-PARTNER

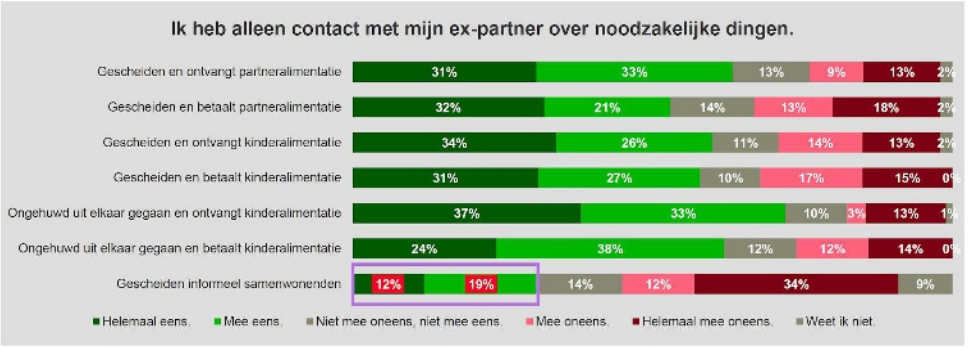

KANTAR In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen? Base: Gescheiden en ontvangt partneralimentatie n=126 | Gescheiden en betaalt partneralimentatie n=123 | Gescheiden en ontvangt kinderalimentatie n =147 | Gescheiden en betaalt kinderalimentatie n=135 | Ongehuwd en ontvangt kinderalimentatie n=67 | Ongehuwd en betaalt kinderalimentatie n=50 | Gescheiden informeel samenlevenden n=128 52

VRIENDSCHAPPELIJKHEID EN CONTACT EX-PARTNER

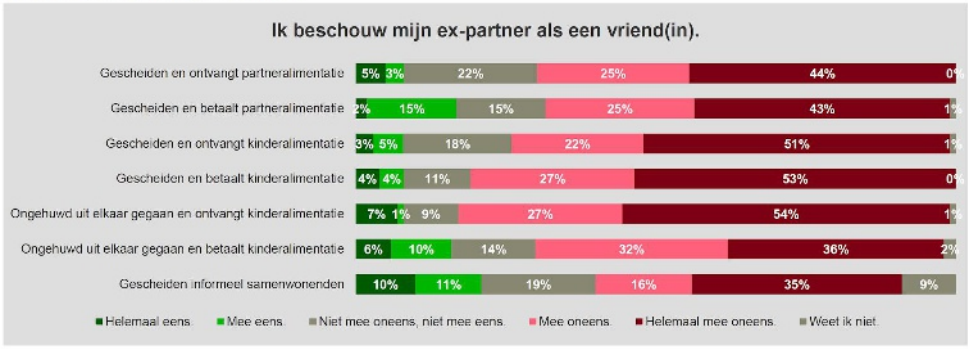

KANTAR In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen? Base: Gescheiden en ontvangt partneralimentatie n=126 | Gescheiden en betaalt partneralimentatie n=123 | Gescheiden en ontvangt kinderalimentatie n =147 | Gescheiden en betaalt kinderalimentatie n=135 | Ongehuwd en ontvangt kinderalimentatie n=67 | Ongehuwd en betaalt kinderalimentatie n=50 | Gescheiden informeel samenlevenden n=128 53

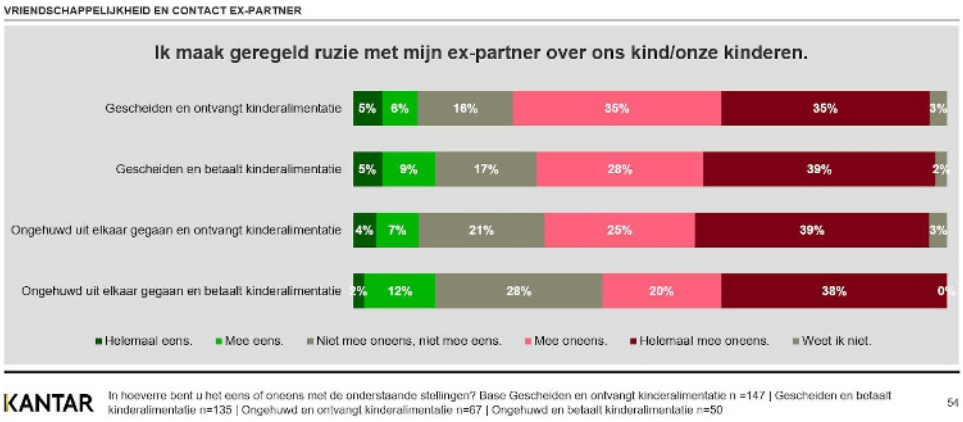

Figuur 52, 53, 54 en 55: 30-40% van alle groepen heeft nog goed contact met de ex-partner. De ex-partners die kinderalimentatie ontvangen of betalen hebben minder vaak helemaal geen contact met de ex-partner dan de partneralimentatie betalers en ontvangers en de informeel samenlevenden (dia 50). Vrijwel alle groepen gescheiden partners hebben voornamelijk (53-70%) alleen contact met de ex-partner over noodzakelijke dingen, met uitzondering van de gescheiden informeel samenwonenden (dia 52). Slechts een klein deel (8-21%) beschouwt zijn/haar ex-partner als vriend(in) (dia 53), terwijl 11-14% van de ouders geregeld ruzie maakt over het kind/de kinderen (dia 54).

Naast alimentatie is het daadwerkelijk zorgen voor de kinderen relevant voor de acceptatie. De ex-partner die mede de zorg voor de kinderen op zich neemt, heeft meer begrip voor wat het ook financieel betekent om de zorg voor kinderen op zich te nemen.

Er bestaat verschil in perceptie tussen alimentatieontvangers en -betalers over de vraag hoe de zorg is verdeeld tussen hen. Ongeveer de helft van de betalers geeft aan dat beide partners ongeveer evenveel zorgen voor de kinderen, terwijl driekwart van de ontvangers van kinderalimentatie aangeven dat zij vrijwel alleen de zorg voor de kinderen voor hun rekening nemen.

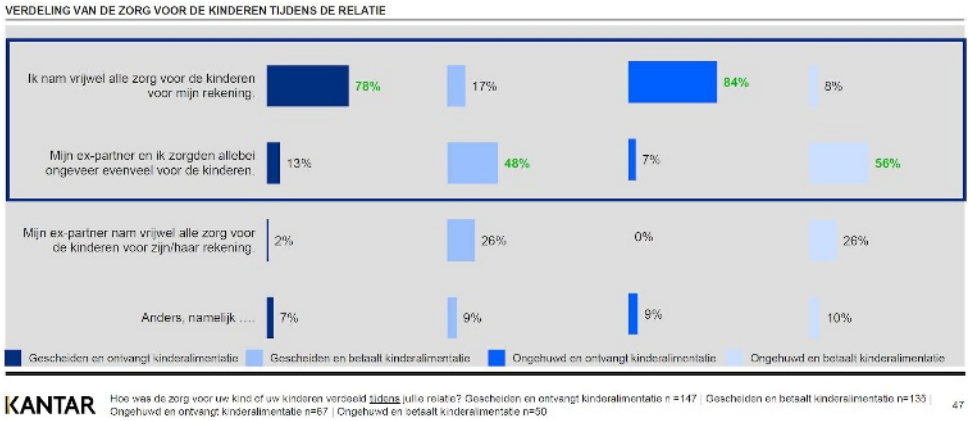

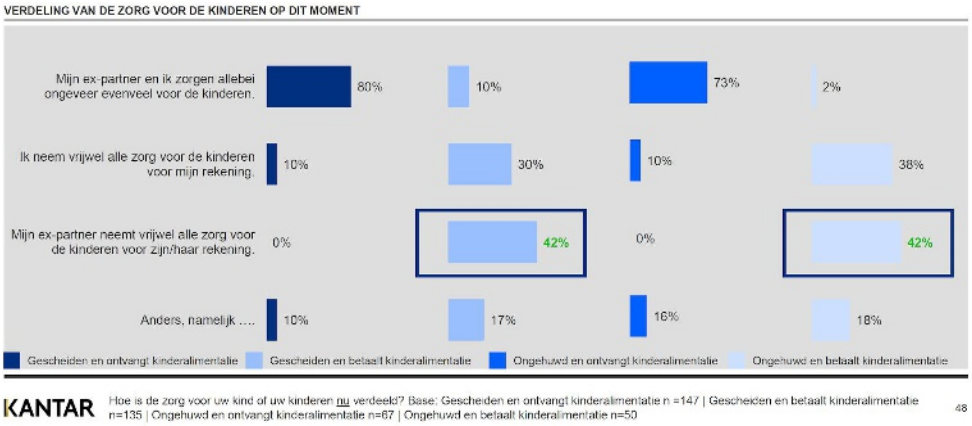

Figuur 56 en 57: ontvangers van kinderalimentatie geven vaker (78% gescheidenen respectievelijk 84% ongehuwden) aan dat ze vrijwel alle zorg voor de kinderen deden, terwijl betalers vaker aangeven dat beide partners ongeveer evenveel zorgden voor de kinderen (dia 47). 73-80% van de gescheiden ontvangers en 73% van de ongehuwde ontvangers geven aan dat de de ex-partners allebei ongeveer evenveel voor de kinderen zorgen. Echter, de betalers geven wel vaker aan dat de ex-partner op dit moment alle zorg voor zijn/haar rekening neemt (42%) (dia 48).

Zoals verwacht hebben de ontvangers van partneralimentatie voorafgaand aan de scheiding minder inkomen en de betalers van partneralimentatie meer inkomen dan de ex-partner voordat men uit elkaar ging. Een soortgelijk patroon is te zien bij ontvangers en betalers van kinderalimentatie. Ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie geven iets minder vaak aan een lager inkomen te hebben en juist vaker een even hoog inkomen te hebben.

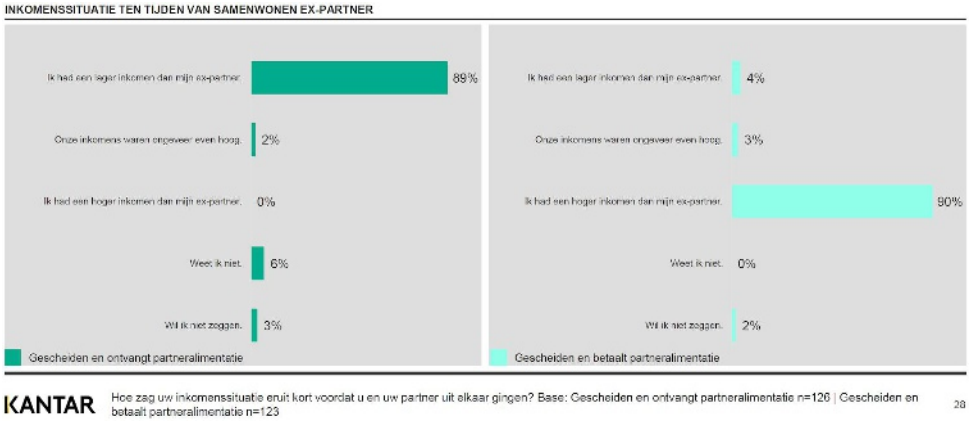

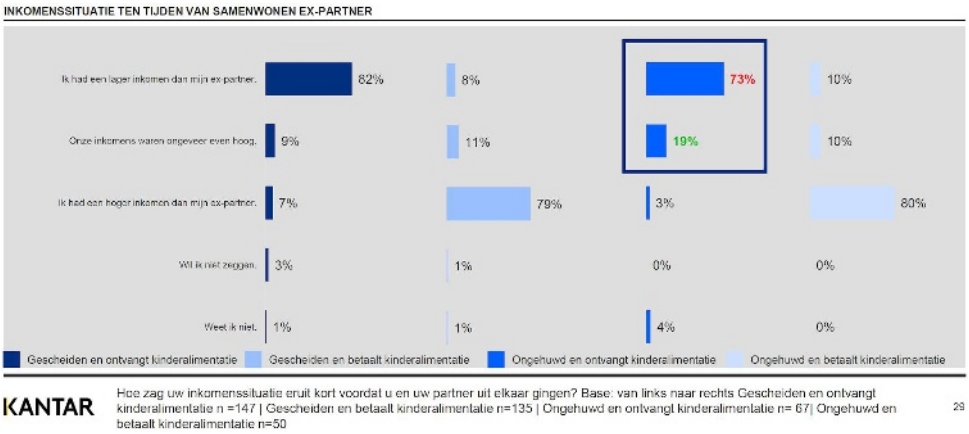

Figuur 58 en 59: 89% van de ontvangers van partneralimentatie had een lager inkomen en 90 % van de de betalers van partneralimentatie had meer inkomen dan de ex-partner voordat men uit elkaar ging (dia 28), terwijl 82% van de ontvangers en 73% van de betalers van kinderalimentatie een lager inkomen had dan de ex-partner voordat men uit elkaar ging. Ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie minder vaak aangeven een lager inkomen te hebben en juist vaker een even hoog inkomen te hebben (dia 29).

Van de betalers en ontvangers van partneralimentatie werkten rond de helft beiden kort voordat men uit elkaar ging. Iets minder dan de helft van die groep werkte alleen één partner. Van de betalers en ontvangers van kinderalimentatie werkten een substantieel groter deel beiden kort voordat men uit elkaar ging, terwijl een substantieel kleiner deel van die groep alleen één partner werkte.

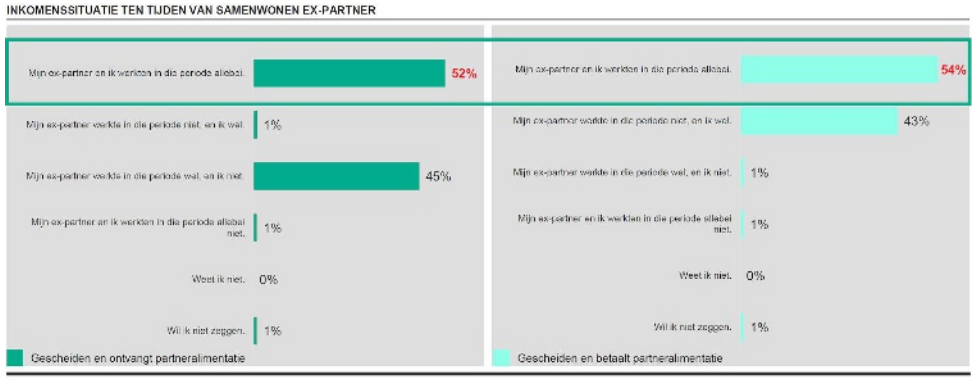

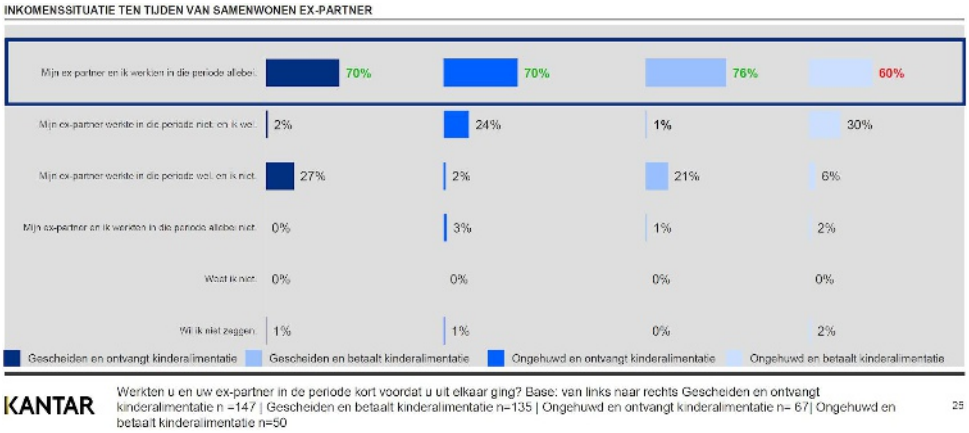

Figuur 60 en 61: 52% ontvangers en 54% betalers van partneralimentatie geven aan dat beiden werken in de periode kort voordat men uit elkaar ging. Dit is significant minder dan de ontvangers (70%) en betalers (60-76%) van kinderalimentatie (dia 24 en 25).

Ontvangers van alimentatie verdienen minder dan betalers.

INKOMENSSITUATIE TEN TIJDEN VAN SAMENWONEN EX-PARTNER

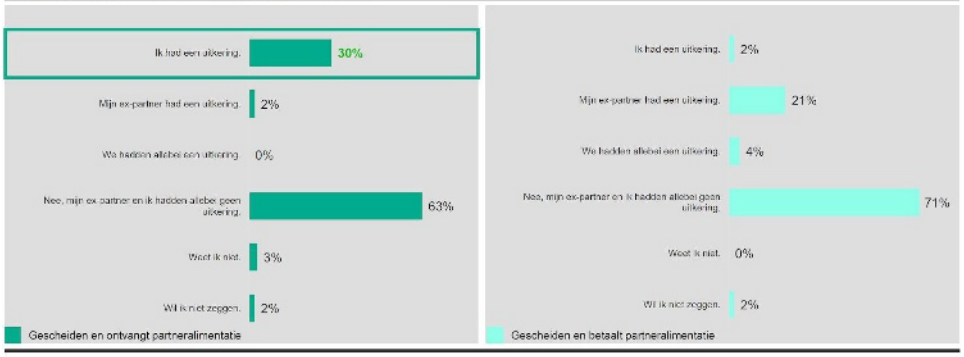

KANTAR Had(den) u en/of uw ex-partner een uitkering kort voordat u uit elkaar ging? Base: Gescheiden en ontvangt partneralimentatie n=60 | Gescheiden en betaalt partneralimentatie n=56 27

EIGEN NETTO MAANDINKOMEN KORT VOOR UIT ELKAAR GAAN | PER DOELGROEP

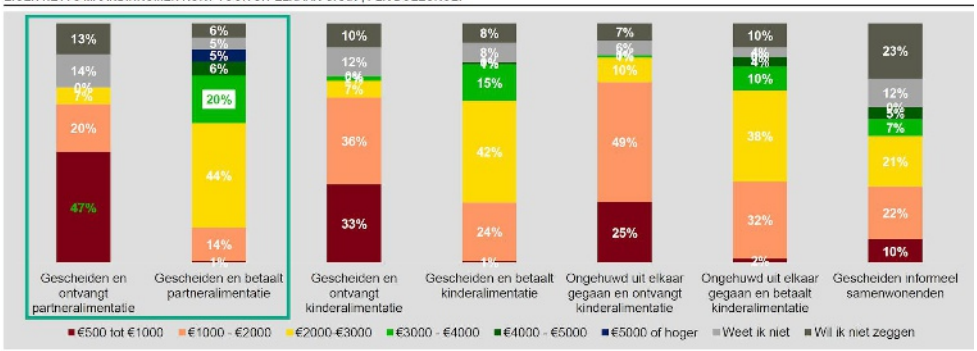

KANTAR Hoe hoog was uw netto maandinkomen kort voordat u en uw ex-partner uit elkaar gingen? Base: Gescheiden en ontvangt partneralimentatie n=126 | Gescheiden en betaalt partneralimentatie n=123 | Gescheiden en ontvangt kinderalimentatie n =147 | Gescheiden en betaalt kinderalimentatie n=135 | Ongehuwd en ontvangt kinderalimentatie n=67 | Ongehuwd en betaalt kinderalimentatie n=50 | Gescheiden informeel samenlevenden n=128 31

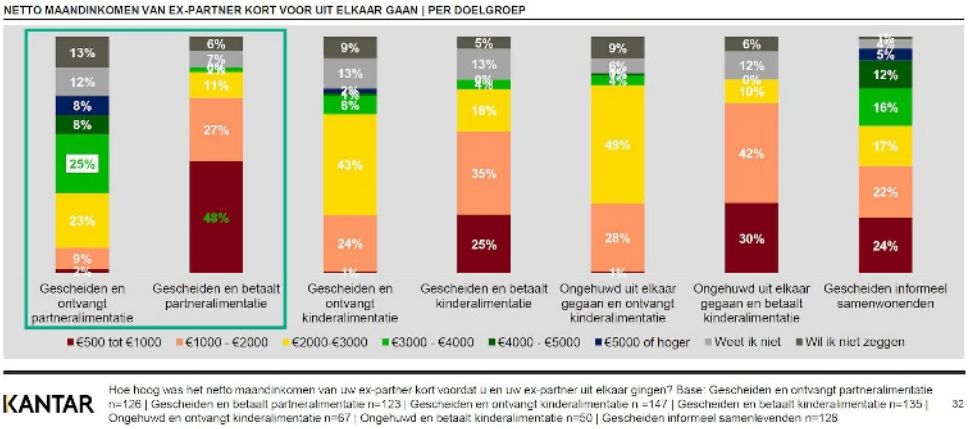

Figuur 62, 63 en 64: in ongeveer 20-30% had de ontvanger van partneralimentatie voordat men uit elkaar ging een uitkering (dia 27). Het percentage dat kort voor het uit elkaar gaan tussen de € 500 en € 1.000 per maand verdiende is onder alle groepen ontvangers partner- en kinderalimentatie hoger dan onder de betalers van alimentatie. Met name onder de ontvangers en betalers van partneralimentatie, daar is het verschil het grootst. Omgekeerd zien we ook een hoger percentage van alimentatiebetalers die aangeven dat hun ex-partners destijds tussen de € 500-€ 1.000 verdienden, waarbij met name tussen de betalers en ontvangers van partneralimentatie het verschil het grootst is (dia's 31, 32).

Het verschil in het huidige inkomen tussen betalers en ontvangers van alimentatie is kleiner geworden ten opzichte van de inkomenssituatie voor het uit elkaar gaan. Dit duidt op een nivellerend effect van scheiding (dia 33). Wel is er ondanks dat het verschil kleiner is geworden, nog steeds een verschil, waarbij de ontvangers van alimentatie nog altijd minder verdienen dan de betalers. Ook weet men op dit moment minder vaak wat de ex-partner verdient (dia 34).

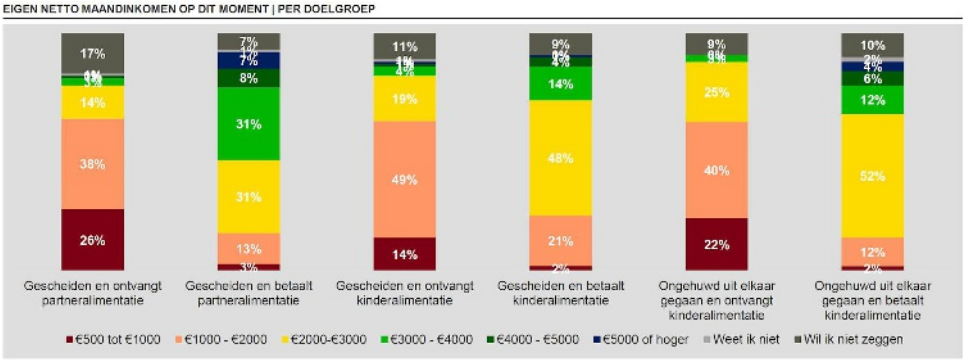

KANTAR Hoe hoog is uw netto maandinkomen op dit moment? Base: Gescheiden en ontvangt partneralimentatie n=126 | Gescheiden en betaalt partneralimentatie n=123 | Gescheiden en ontvangt kinderalimentatie n =147 | Gescheiden en betaalt kinderalimentatie n=135 | Ongehuwd en ontvangt kinderalimentatie n=67 | Ongehuwd en betaalt kinderalimentatie n=50 | 33

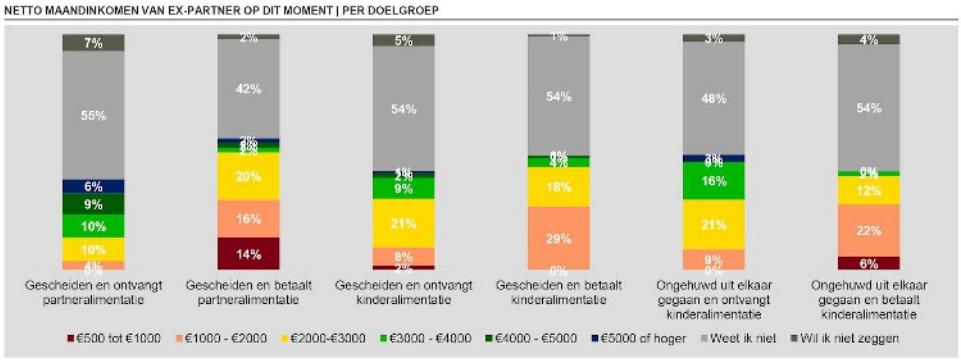

KANTAR Hoe hoog is het netto maandinkomen van uw ex-partner op dit moment? Base: Gescheiden en ontvangt partneralimentatie n=126 | Gescheiden en betaalt partneralimentatie n=123 | Gescheiden en ontvangt kinderalimentatie n =147 | Gescheiden en betaalt kinderalimentatie n=135 | Ongehuwd en ontvangt kinderalimentatie n=67 | Ongehuwd en betaalt kinderalimentatie n=50 | Gescheiden informeel samenlevenden n=128 34

Figuur 65 en 66: Ook na het uit elkaar gaan is het percentage dat tussen de € 500 en € 1.000 per maand verdiende onder alle groepen ontvangers partner- en kinderalimentatie hoger dan onder de betalers van alimentatie. Ook hier is het verschil tussen de ontvangers en betalers van partneralimentatie het grootst. 42-54% weet niet wat de ex-partner verdient.

Na de scheiding zijn de groep gescheiden ontvangers en betalers van partneralimentatie ten opzichte van de andere groepen er financieel het meest op achteruit gegaan.

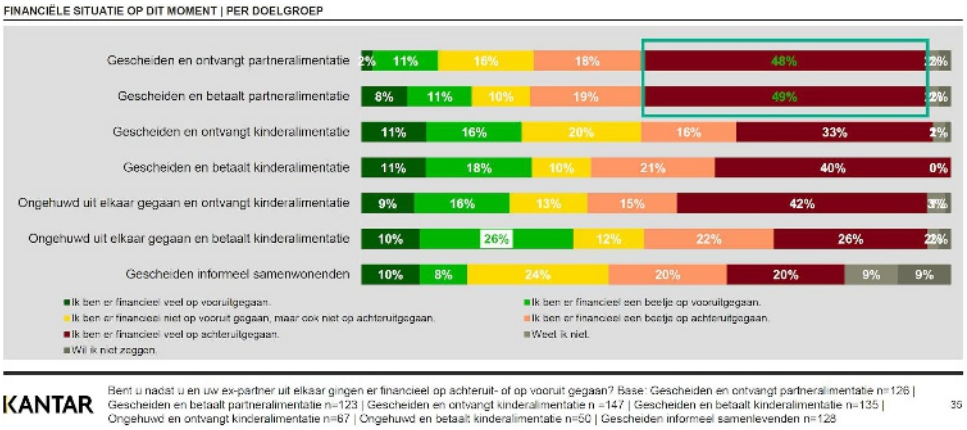

Figuur 67: 48-49% geeft aan er financieel veel op achteruit gegaan te zijn in vergelijking met 20-42% bij de andere groepen (dia 35).

Maandelijks inkomen en lasten zijn voor ontvangers van partneralimentatie een grotere zorg dan voor betalers.

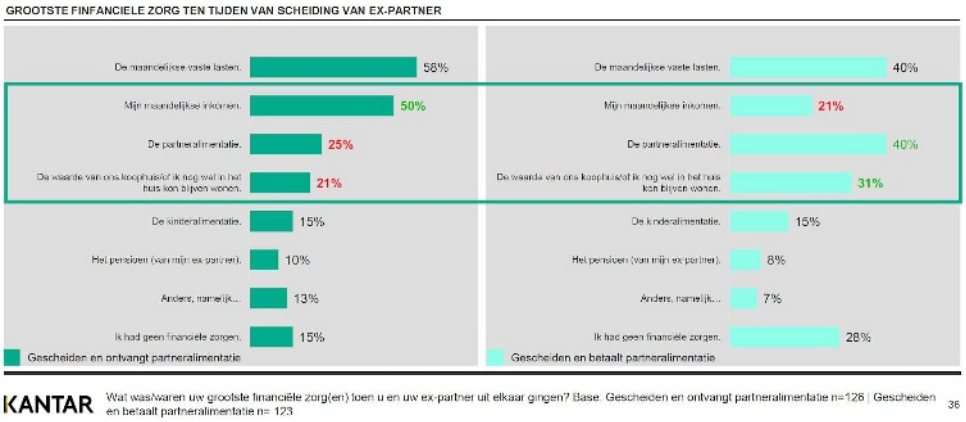

Figuur 68: voor ontvangers van partneralimentatie waren het maandelijkse inkomen een grote financiële zorg (50%) alsmede de maandelijkse vaste lasten (58%) en voor betalers waren de partneralimentatie (40%) en de maandelijkse vaste lasten (40%) een grote financiële zorg ten tijde van het uit elkaar gaan (dia 36).

Maandelijkse vaste lasten zorgden voor alle groepen kinderalimentatie voor de grootste financiële zorg.

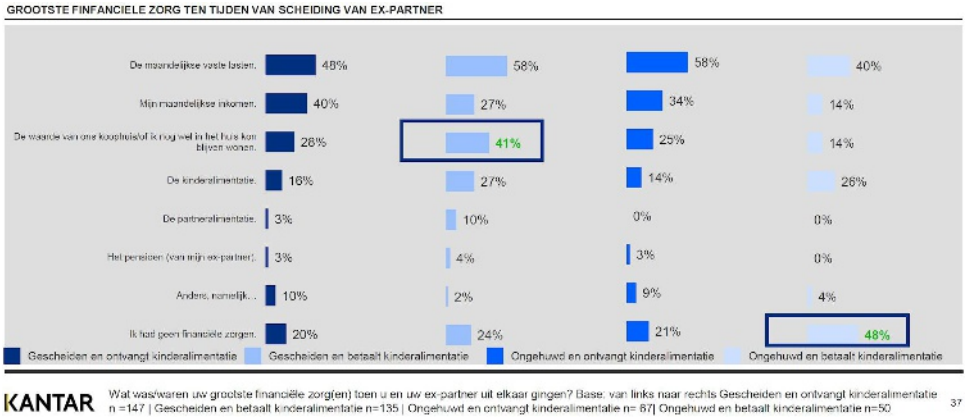

Figuur 69: de maandelijkse vaste lasten zijn bij 48-58% van elke groep ten tijde van het uit elkaar gaan de grootste financiële zorg, behalve bij de ongehuwde kinderalimentatie betalers, waar 48% geen financiële zorgen heeft (dia 37).

Ongehuwde ontvangers en betalers van kinderalimentatie ontvangen/betalen vaker voor één kind dan gescheiden ontvangers en betalers. Meer dan de helft van de ongehuwde ontvangers en betalers van kinderalimentatie ontvangt/betaalt voor maar één kind, terwijl de meerderheid van gescheiden ontvangers en betalers van kinderalimentatie betalen voor twee kinderen.

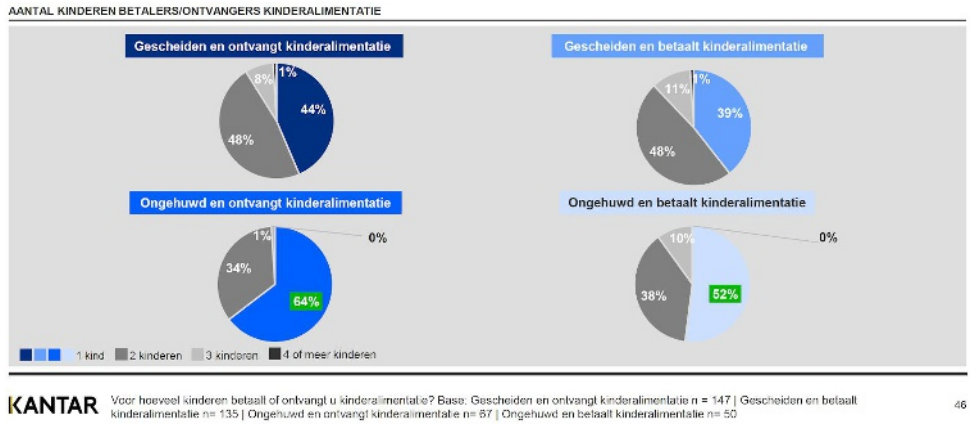

Figuur 70: 64% van de ongehuwde ontvangers en 52% van de betalers van kinderalimentatie ontvangen/betalen vaker voor slechts één kind alimentatie dan gescheidenen. 48% van de gescheiden ontvangers én van de betalers van kinderalimentatie ontvangen/betalen voor twee kinderen kinderalimentatie (dia 46).

4.1.2.2. Grondslag alimentatie

Uit de enquête is gebleken dat de ontvangers van partneralimentatie vrijwel allemaal en de betalers in grote minderheid vinden dat alimentatie een plicht is. Anders geformuleerd: Betalers van partneralimentatie vinden veel minder dan ontvangers dat alimentatie een plicht is. De twee vaak genoemde grondslagen verantwoordelijkheid naar de ex-echtgenoot en inhalen van de achterstand op de arbeidsmarkt worden door de overgrote meerderheid van de ontvangers onderschreven, maar door de betalers in veel mindere mate, al onderschrijft nog altijd bijna de helft dat. Andere redenen zien de meeste mensen niet.

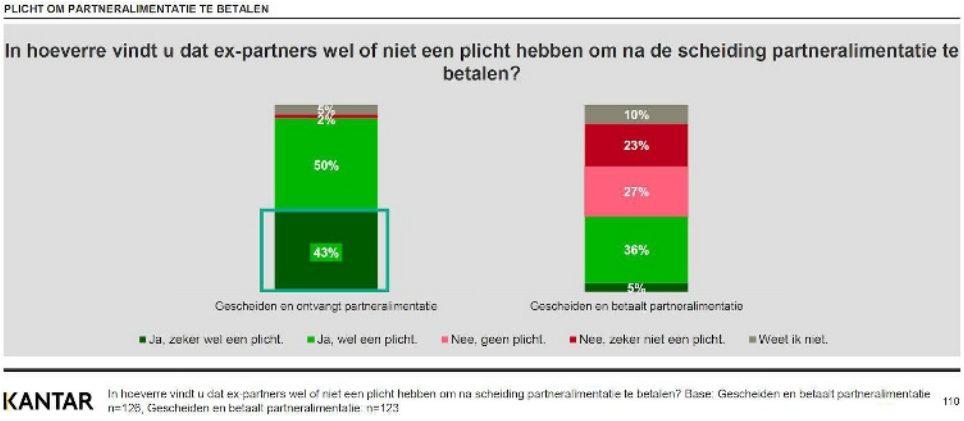

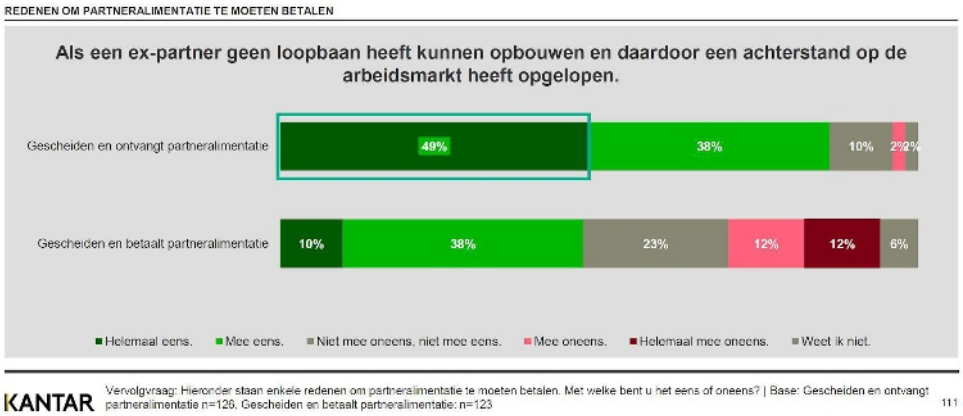

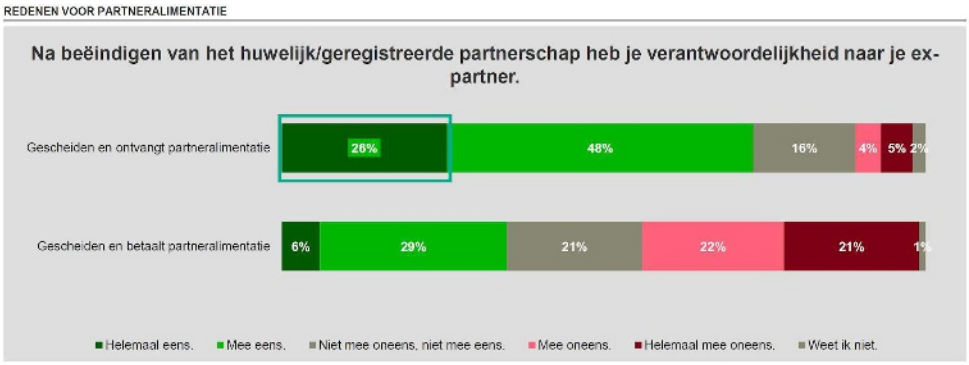

Figuur 71, 72, 73 en 74: het betalen van partneralimentatie na de scheiding wordt door vrijwel alle ontvangers (93%) als een plicht gezien, terwijl maar 41% van de betalers het hiermee eens zijn (dia 110). Achterstand op de arbeidsmarkt wordt door 87% van de ontvangers en 48% van de betalers gezien als gegronde reden voor partneralimentatie (dia 111). 74% van de ontvangers ziet partneralimentatie als een verantwoordelijkheid naar de ex-partner, dit is significant hoger dan bij de betalers (35%) (dia 112). 86% van de betalers van partneralimentatie zien geen andere redenen om partneralimentatie te moeten betalen, vergeleken met 66% van de ontvangers (dia 113).

Met name de woonplaats van de kinderen en het zorgen voor een geleidelijke overgang worden genoemd als andere redenen voor het betalen van partneralimentatie.

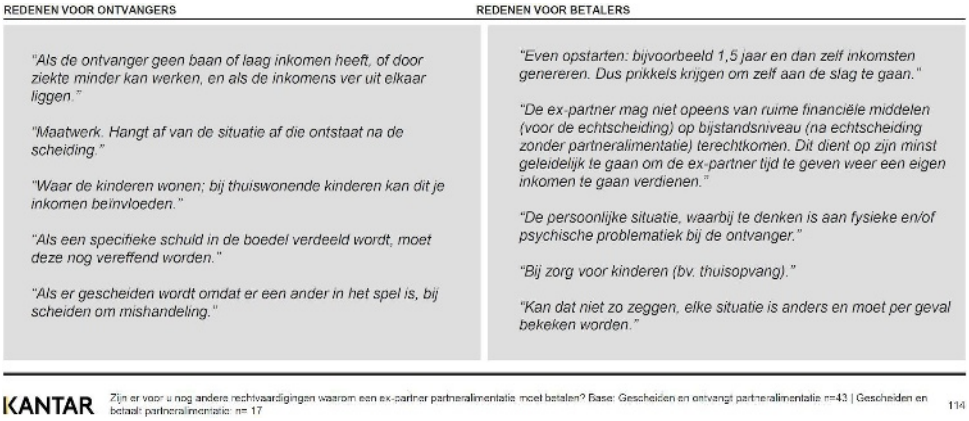

Figuur 75: Ontvangers en betalers noemen uiteenlopende redenen om partneralimentatie te moeten betalen die allemaal gerelateerd zijn aan specifieke situaties en omstandigheden (dia 114).

Ook al realiseren de meesten zich dat het betalen van alimentatie een plicht is, dat wil nog niet zeggen dat iedereen het hiermee eens zijn. De helft van de groep die gescheiden is en partneralimentatie betaalt is het substantieel vaker (helemaal) oneens met het betalen van partneralimentatie, terwijl bijna alle partneralimentatie ontvangers het daarmee juist (helemaal) eens zijn. Bij kinderalimentatie ligt dit veel minder uit elkaar en is maar een kleine minderheid het (helemaal) oneens met het betalen van kinderalimentatie.

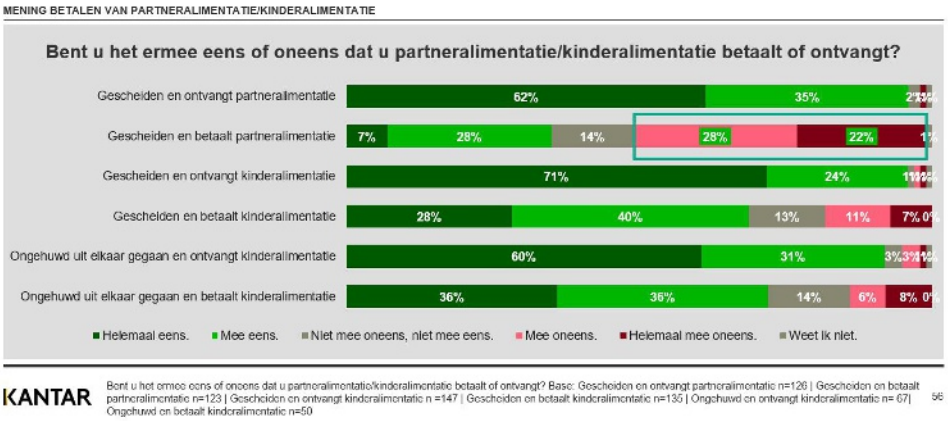

Figuur 76: 50% van de gescheiden betalers van partneralimentatie is het (helemaal) oneens met het betalen van de partneralimentatie; 97% van de ontvangers van partneralimentatie is het (helemaal) eens met het ontvangen van partneralimentatie. Slechts 14-18% van de gescheiden en ongehuwde betalers

van kinderalimentatie is het (helemaal) oneens met het betalen van kinderalimentatie tegenover 2-4% van de gescheiden en ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie (dia 56).

De meest genoemde toelichting is dat degene die partneralimentatie ontvangt tijdens de relatie vanwege een bepaalde rolverdeling van zorg voor het gezin en werk om inkomen te verdienen niet of minder heeft gewerkt en daarmee een achterstand heeft opgelopen. Dat bevestigt dat herstel van zorggerelateerde vermindering van verdiencapaciteit als rechtvaardiging opgeld doet. Bijna onlosmakelijk daaraan verbonden is dat recht op ondersteuning in het opbouwen van earning capacity bestaat. Vergoeding van huishoudelijk werk wordt minder genoemd.

TOELICHTING EENS BETALEN/ONTVANGEN PARTNERALIMENTATIE	TOELICHTING NIET EENS BETALEN/ONTVANGEN PARTNERALIMENTATIE
"Hij heeft een eigen zaak op kunnen zetten terwijl ik thuis was met kinderen en daardoor geen werkervaring kunnen opbouwen"	*"Ik betaal, geen verdere verplichtingen van mijn ex, Ik moet 5 dagen blijven werken mijn ex werkt minimaal"*
"we zijn tevreden"	*"ex- was een oplichtster en mede daardoor duurde het huwelijk slechts 11 maanden; dan voelt de plicht tot betalen nou niet bepaald als rechtvaardig"*
"Mijn financiële situatie is enorm verslechterd na de scheiding. Hij heeft altijd aan zijn carrière kunnen werken dankzij mij. Ik (hoogopgeleid) ben parttime gaan werken na het krijgen van kinderen en heb mijn carrière on-hold gezet.	*"Ik vind dat ik niet verantwoordelijk ben voor het feit dat mijn ex-partner zonder werk is."*
"Merendeel van de vrouwen heeft een lager inkomen dan de man"	*"betalen aan iemand waar geen band meer mee is en die niet werkt"*
Ik heb geen baan, na 33 jaar huwelijk recht op"	*"mijn ex heeft een prima inkomen, maar toch wilde ze partneralimentatie. Ik vind dat hebberig"*

KANTAR Kunt u uw antwoord kort toelichten? Base: Helemaal eens + eens betalen/ontvangen partneralimentatie n=166 | Helemaal oneens +oneens betalen/ontvangen partneralimentatie n=82 57

Figuur 77: men noemt vooral dat het rechtvaardig is dat ze partneralimentatie ontvangen omdat zij tijdens de relatie niet of minder hebben gewerkt (dia 57).

Nagenoeg alle betalers van partneralimentatie en tweederde van de ontvangers van partneralimentatie vinden dat de ontvangers van partneralimentatie zoveel mogelijk moeten proberen in hun eigen onderhoud te voorzien.

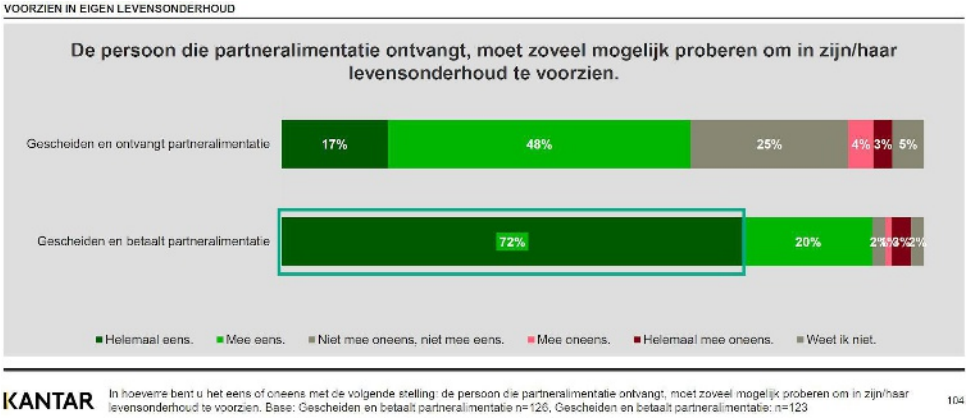

Figuur 78: 92% van de betalers en 65% van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat ontvangers zoveel mogelijk moeten proberen om in hun eigen onderhoud te voorzien (dia 104).

Verreweg de meesten vinden dat geen partneralimentatie moet worden betaald als de ex-partner geen partneralimentatie nodig heeft vanwege voldoende eigen inkomsten. Een kwart van de partneralimentatie ontvangers vindt echter van wel.

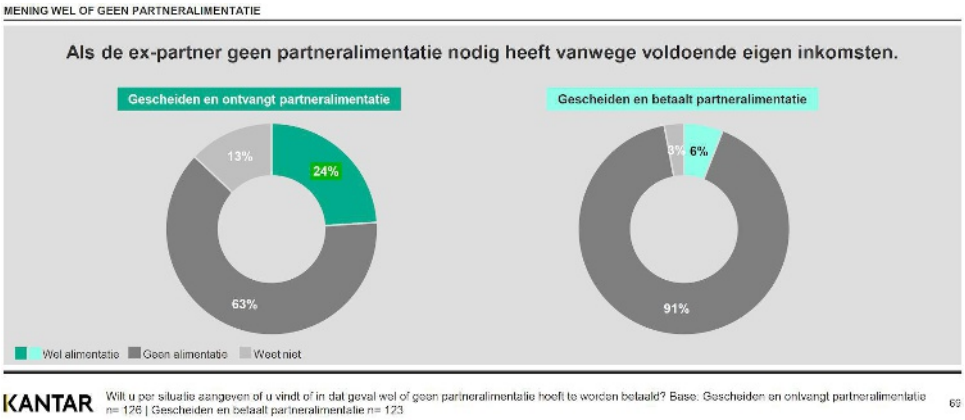

Figuur 79: 63% van de partneralimentatie ontvangers en 91% van de partneralimentatie betalers vinden dat er geen alimentatie moet worden betaald als dit niet nodig is vanwege voldoende eigen inkomsten; 24% respectievelijk 6% zijn het daarmee niet eens (dia 69).

De helft van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat er wel alimentatie moet worden betaald als beide partners werken; maar een klein deel van de partneralimentatie betalers vindt dit ook.

Figuur 80: 52% van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat er wel alimentatie moet worden betaald als beide partners werken, terwijl maar 20% van de partneralimentatie betalers dit vindt (dia 71).

Nagenoeg alle ontvangers van partneralimentatie vinden dat alimentatie moet worden betaald als de partner tijdens de relatie minder gaat werken om voor de kinderen te zorgen. Dit vindt ook meer dan de helft van de betalers van partneralimentatie.

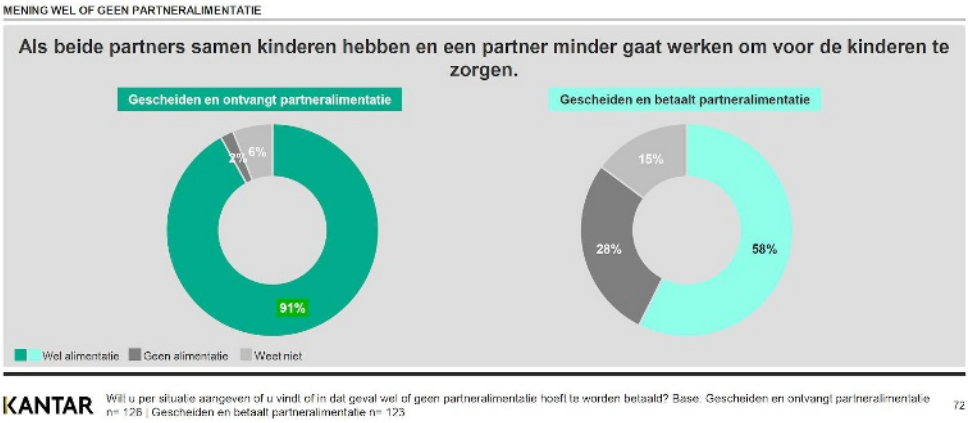

Figuur 81: 90% ontvangers van partneralimentatie vindt dat er wel partneralimentatie moet worden betaald als de partner minder gaat werken om voor de kinderen te zorgen. 58% van de betalers van partneralimentatie vindt dit ook (dia 72).

De ontvangers van partneralimentatie vinden vaker dat er wel partneralimentatie moet worden betaald als de relatie korter dan vijf jaar heeft geduurd.

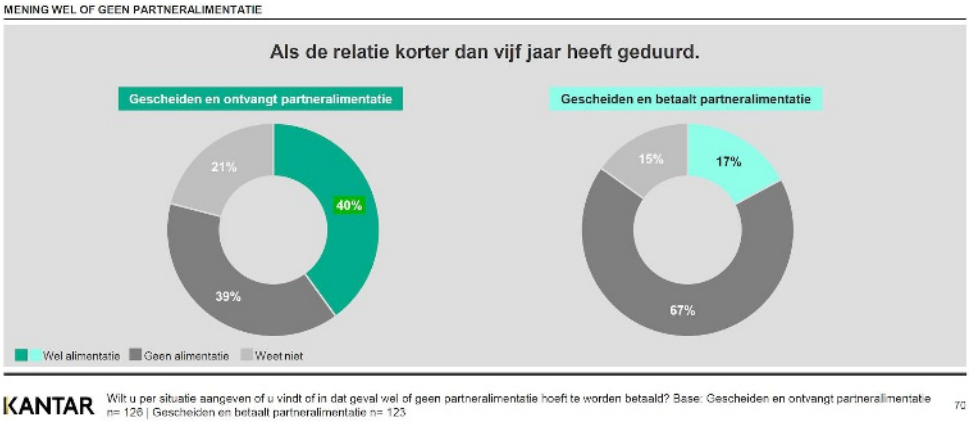

Figuur 82: 40% van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat er wel partneralimentatie moet worden betaald als het huwelijk korter dan 5 jaar heeft geduurd; maar 17% van de betalers vindt dit ook (dia 70).

De overgrote meerderheid van alle groepen op één na vindt de betaling van kinderalimentatie belangrijker dan de betaling van partneralimentatie. Slechts iets meer dan eenderde van de gescheiden ontvangers van partneralimentatie vindt dit ook.

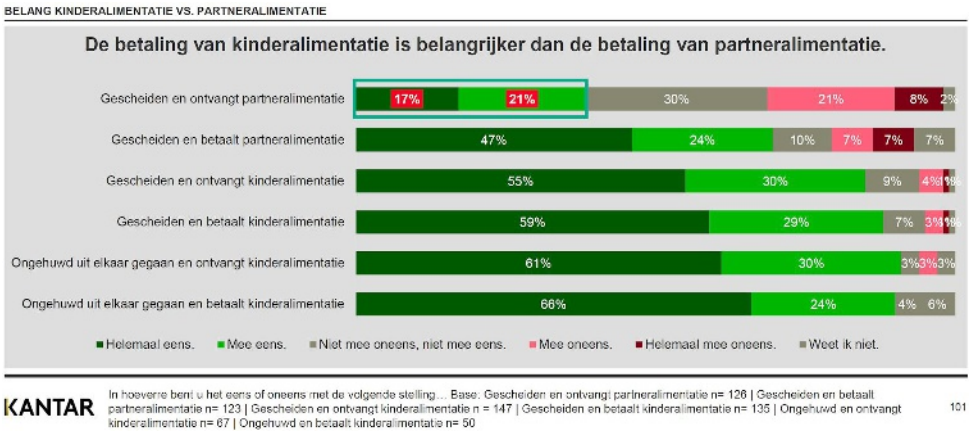

Figuur 83: maar 38% van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat kinderalimentatie belangrijker is dan partneralimentatie. Bij alle overige groepen is dit percentage veel hoger: 71-91% (dia 101).

De betalers en ontvangers van kinderalimentatie die het oneens zijn met het betalen van kinderalimentatie, zijn dat niet principieel omdat ze tegen kinderalimentatie zouden zijn. Hun bezwaren richten zich tegen de omvang van het bedrag.

TOELICHTING EENS BETALEN/ONTVANGEN KINDERALIMENTATIE

"Alimentatie is in goed overleg bepaald"

"Mijn kids hebben daar recht op"

"In het algemeen mee eens. Kinderen zijn wel vaker bij mij dan ooit afgesproken. Maar dat is ook gezellig en wil dan niet over de alimentatie klagen"

"Je bent samen verantwoordelijk voor de kinderen. Diegene die t meest verdiend, zorgt dat de andere verdiener wat extra krijgt voor de kinderen"

"Is zoals t hoort. Kinderalimentatie hoort bij scheiden als er kleine kinderen in het spel zij en de inkomensposities zijn ongelijk. Fair naar mijn kinderen en ex-partner"

TOELICHTING ONEENS BETALEN/ONTVANGEN KINDERRALIMENTATIE

"Bedrag te hoog, behoefte is lager dan berekening"

"We maken gebruik van co-ouderschap dus ons kind is evenveel bij moeder als vader."

"Het kind is nog altijd 3 van de 7 dagen bij mij. Daarnaast worden er regelmatig verzoeken gedaan voor kosten waarvan ik dacht dat ze onder de regeling zouden vallen"

"Ik verdien erg weinig. Moest de kinderen altijd ook halen en brengen. Mijn ex vrouw verdiend al 2x mijn loon. Mijn kinderen willen nu alleen nog mijn geld."

"Vader werkt niet, ik moet werken en een kwart alimentatie afdragen"

KANTAR Kunt u uw antwoord kort toelichten? Base: Helemaal eens + eens betalen/ontvangen kinderalimentatie n=330 | helemaal oneens + oneens betalen/ontvangen kinderalimentatie n=38 58

Figuur 84: zowel de betalers/ontvangers van kinderalimentatie die het eens/oneens zijn met het betalen van kinderalimentatie, vinden dat omdat ouders de kosten van de kinderen moeten delen (dia 58).

De meerderheid van de ontvangers van kinderalimentatie vindt dat er toch alimentatie moet worden betaald als de betalende ouder het kind niet mag zien. Slechts een kleine minderheid van de betalenden is het hiermee eens.

MENING WEL OF GEEN KINDERALIMENTATIE

Als de betalende ouder het kind niet mag zien van de andere ouder.

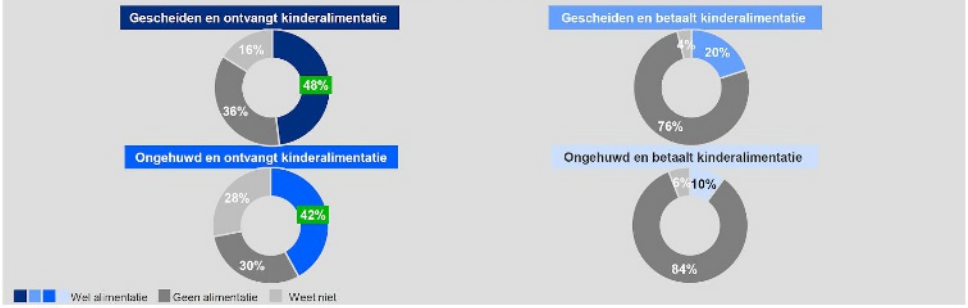

KANTAR Wilt u per situatie aangeven of u vindt of in dat geval wel of geen kinderalimentatie hoeft te worden betaald? Base: Gescheiden en ontvangt kinderalimentatie n = 147 | Gescheiden en betaalt kinderalimentatie n= 135 | Ongehuwd en ontvangt kinderalimentatie n= 67 | Ongehuwd en betaalt kinderalimentatie n= 50 73

Figuur 85: 48% van de gescheiden en 42% van de ongehuwden ontvangers van kinderalimentatie vinden dat er toch alimentatie moet worden betaald als de betalende ouder het kind niet mag zien. Maar 20% van de gescheiden en 10% van de ongehuwde betalers vindt dit ook (dia 73).

Zowel de meeste ontvangers als de meeste betalers van kinderalimentatie vinden dat er geen alimentatie hoeft te worden betaald als het kind zelf in zijn/haar levensonderhoud kan voorzien.

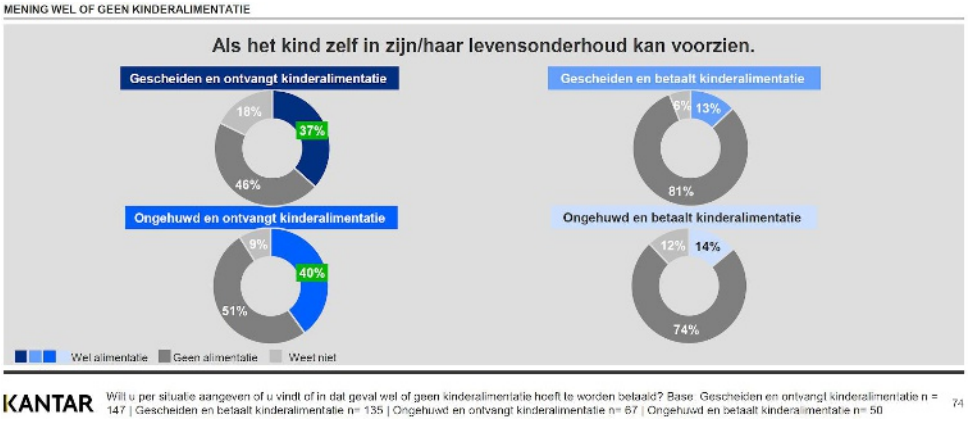

Figuur 86: 46% van de gescheiden ontvangers, 51% van de ongehuwde ontvangers, 81% van de gescheiden betalers en 74% van de ongehuwde betalers van kinderalimentatie vinden dat er geen alimentatie hoeft te worden betaald als het kind zelf in zijn/haar levensonderhoud kan voorzien (dia 74).

4.1.2.3. Duur alimentatie

De duur van alimentatie is van in beginsel maximaal 12 jaar teruggebracht naar in beginsel maximaal 5 jaar. Zowel in de oude als in de huidige, nieuwe regeling bestaan hierop uitzonderingen. Zie ook paragraaf 2.2.5.

Aan de ontvangers en betalers van partneralimentatie is een aantal termijnen voorgehouden gedurende welke partneralimentatie maximaal betaald zou moeten worden. De meerderheid van de ontvangers kiest ervoor partneralimentatie gelijk aan de lengte van het huwelijk te laten duren dan wel tot het moment dat de ontvangende expartner zelf voldoende inkomen heeft om zich te redden. De betalers hebben een ruime voorkeur voor de helft van de duur van het huwelijk met een maximum van 5 jaar.

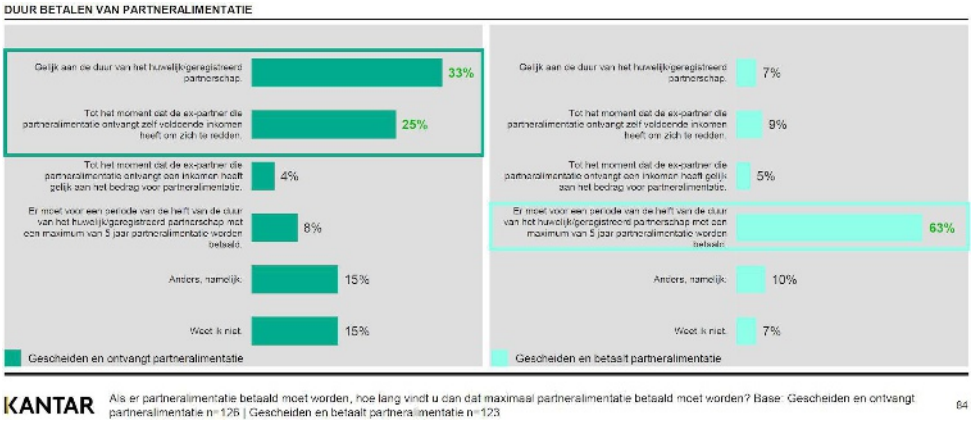

Figuur 87: 33% van de ontvangers zien partneralimentatie het liefst gelijk aan de lengte van het huwelijk en 25% van de ontvangers tot het moment dat de ex-partner die partneralimentatie ontvangt zelf voldoende inkomen heeft om zich te redden. 63% van de betalers hebben echter een ruime voorkeur voor de helft van die tijd met een maximum van 5 jaar (dia 84).

Er is betrekkelijk veel steun voor invloed van de aanwezigheid van kinderen op de duur van de partneralimentatie.

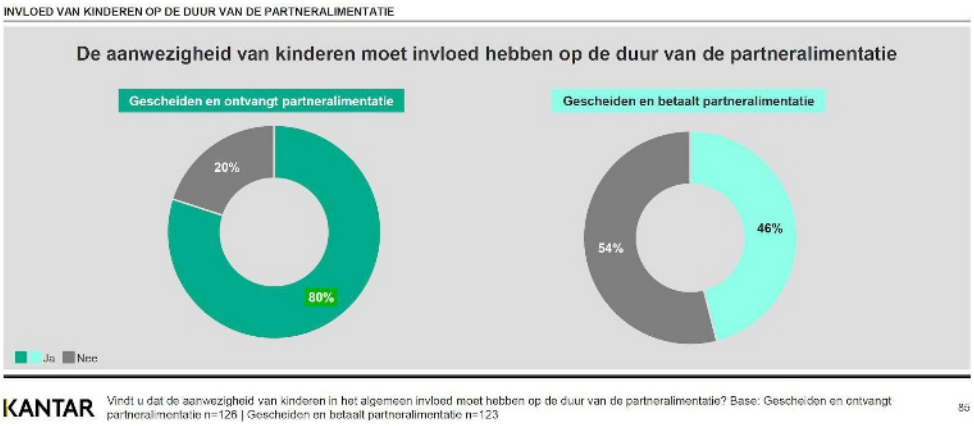

Figuur 88: 80% ontvangers vinden dat de aanwezigheid van kinderen van invloed moet zijn op de duur van partneralimentatie, betalers zijn hierover verdeeld; 46% vindt van wel en 54% niet (dia 85).

De meerderheid van de ontvangers en betalers vindt dat de leeftijd van de kinderen op partneralimentatie geen invloed mag hebben op de duur van partneralimentatie.

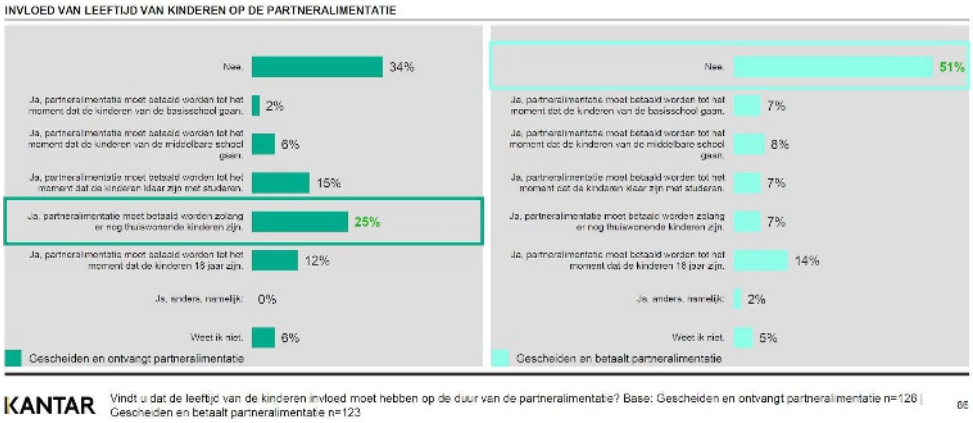

Figuur 89: 34% van de ontvangers vindt dat leeftijd geen rol moet spelen voor de duur van partneralimentatie. Bij de betalers vinden ze vaker dat dit geen rol moet spelen, namelijk: 51% (dia 86).

De meeste gescheiden en ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie zien de kinderalimentatie het liefst doorlopen tot het kind 21 jaar is en daarna alleen zolang het kind niet in staat is in zijn levensonderhoud te voorzien. Een iets minder groot deel van die groepen zou die leeftijd op 18 jaar willen hebben. De meeste gescheiden en ongehuwde betalers daarentegen, zien het liefst dat de kinderalimentatie niet langer duurt dan het bereiken van de 18 jaar. Een in omvang vergelijkbaar deel van die groepen zou ook kiezen voor 18 jaar, maar de kinderalimentatie daarna nog willen laten voortduren zolang het kind niet in staat is in zijn levensonderhoud te voorzien.

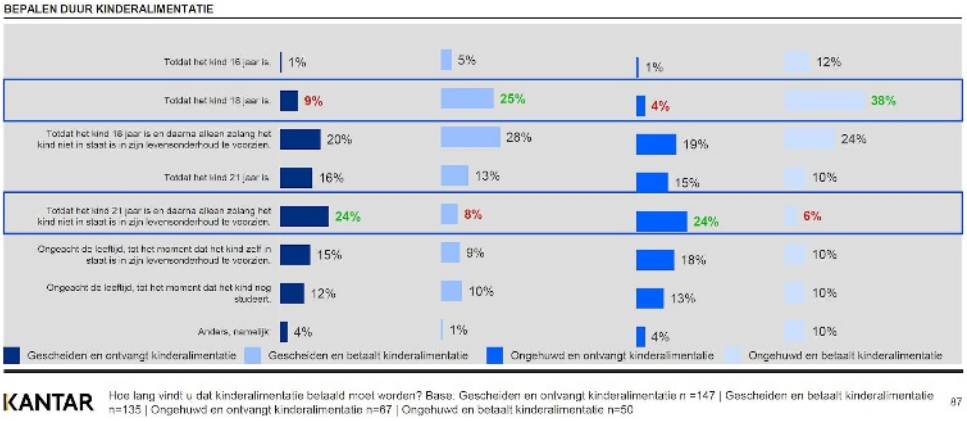

Figuur 90: de zelfredzaamheid van het kind weegt bij ontvangers (24%) zwaarder mee dan bij betalers (8% respectievelijk 6%), die kinderalimentatie het liefst tot 18 jaar zien lopen (gescheiden betalers: 25% en ongehuwde betalers 38% vergelijken bij gescheiden ontvangers: 9% en ongehuwde ontvangers 4%). Ongehuwde betalers kiezen hierbij vaker de optie 18 jaar zonder de voorwaarde dat het kind al in eigen onderhoud kan voorzien (dia 87).

De overgrote meerderheid van de gescheiden ontvangers van partneralimentatie vindt dat de partneralimentatie in duur niet moet worden beperkt als dit betekent dat de samenleving hierdoor via de bijstand zou moeten meebetalen aan het levensonderhoud. Een nog grotere meerderheid van de gescheiden betalers van partneralimentatie vindt dat de inkorting van de duur van de partneralimentatie los staat van het feit dat de samenleving meebetaalt voor de bijstandsuitkering van gescheiden mensen die geen partneralimentatie meer krijgen.

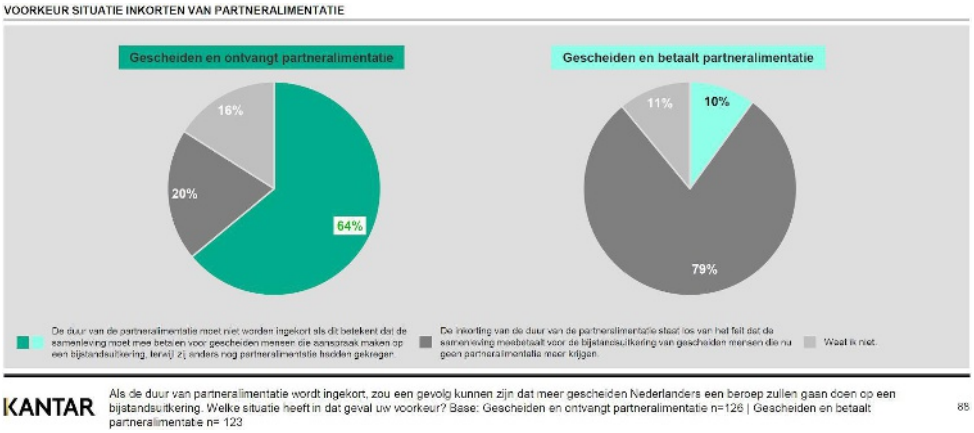

Figuur 91: 64% van de ontvangers vindt dat partneralimentatie niet moet worden ingekort als dit leidt tot meer bijstand, terwijl 79% van de betalers vindt dat dit los staat van elkaar (dia 88).

4.1.2.4. Omvang alimentatie

Over de omvang van de alimentatie, de hoogte van het bedrag dat betaald moet worden, zijn partneralimentatie ontvangers en -betalers het meer oneens dan kinderalimentatie ontvangers en –betalers: meer dan de helft van de gescheiden ontvangers van partneralimentatie is het eens met de hoogte van het bedrag, terwijl minder dan eenderde van de gescheiden betalers het daarmee eens is. Bij de hoogte van het bedrag van de kinderalimentatie liggen deze percentages minder ver uit elkaar.

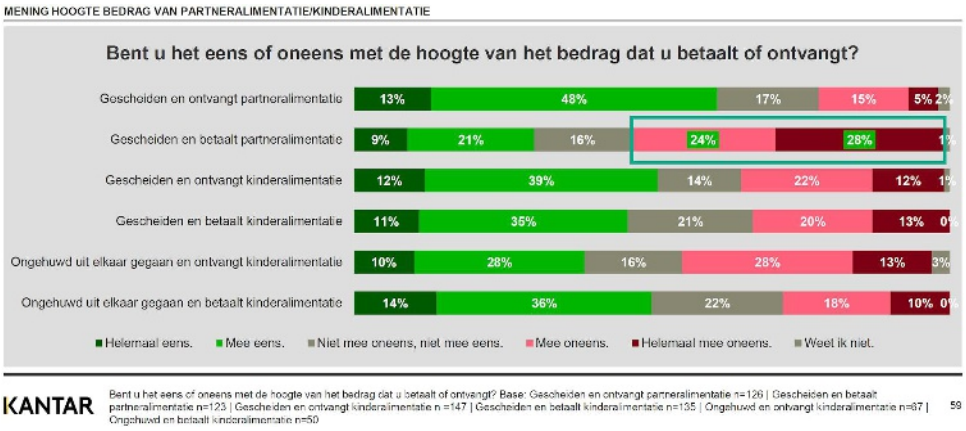

Figuur 92: De gescheiden ontvangers zijn het oneens omdat zij de partneralimentatie te laag vinden, terwijl de gescheiden betalers het oneens zijn omdat zij het bedrag te hoog vinden. 61% van de gescheiden

ontvangers is het eens met de hoogte van het bedrag, tegenover maar 30% van de gescheiden betalers. Bij de gescheiden en ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie liggen deze percentages op 51% respectievelijk 38% en bij de gescheiden en ongehuwde betalers van kinderalimentatie op 46% respectievelijk 50% (dia 59).

Goed overleg en redelijkheid van het bedrag aan partneralimentatie leiden ertoe dat men het eens is over de hoogte van het te betalen bedrag aan partneralimentatie.

TOELICHTING (HELEMAAL) EENS HOOGTE BEDRAG	TOELICHTING (HELEMAAL) ONEENS HOOGTE BEDRAG
"Hoogte is in goed overleg bepaald"	*"Te laag in verhouding hoe veel hij verdient"*
"Ik heb ook een hoger inkomen. Dus betaal ik meer voor de kinderen."	*"alles wat je onvrijwillig moet betalen is te veel"*
"Ik betaal 95% van de kinderkosten die door Nibud zijn berekend.."	*"Op basis van de wettelijke berekening weigert ex te betalen en is het ook oneens met de ingangsdatum"*
"Het was mijn eigen beslissing dat het niet enorm hoog hoefde voor mij. Een bijdrage is welkom, maar ik wil niet afhankelijk zijn van mijn ex-partner"	*"onduidelijk wat de werkelijke kosten zijn dus waar is het bedrag op gebaseerd"*
"Het is niet heel veel, en aftrekbaar van de belasting"	*"De kinderen gaan minder vaak naar hun vader dan is afgesproken"*

KANTAR Kunt u kort toelichten waarom u dit antwoord geeft? Base: (helemaal) eens met de hoogte van het bedrag n= 278 | (helemaal) oneens met de hoogte van het bedrag n= 227 60

Figuur 93: de meest genoemde reden om het eens te zijn met de hoogte van het bedrag is de redelijkheid van het overleg en de redelijkheid van het bedrag (dia 60).

De meerderheid van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat partneralimentatie zodanig moet zijn dat men op dezelfde manier door kan leven als tijdens de relatie. Dit is significant hoger dan bij de betalers, van wie iets meer dan eenderde dat vindt.

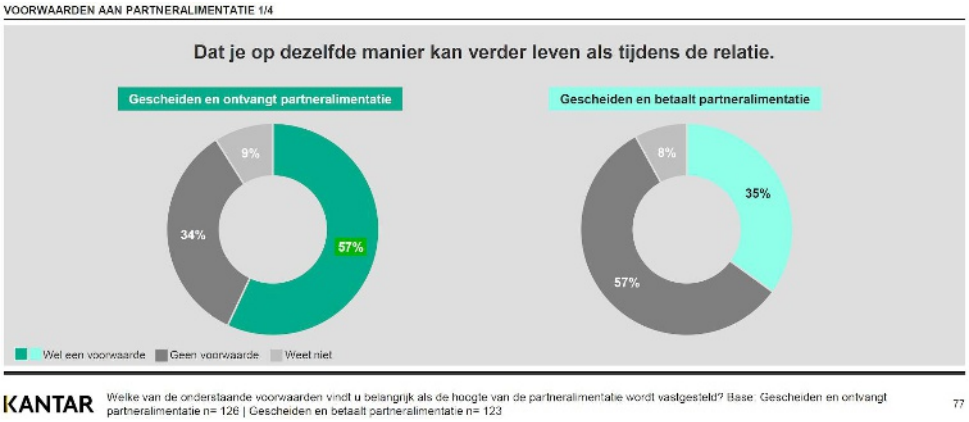

Figuur 94: 57% van de ontvangers vindt dat het een voorwaarde van partneralimentatie is dat hij/zij op dezelfde manier door kan leven als tijdens de relatie. Van de betalers vindt 36% dit (dia 77).

Tweederde van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat de partneralimentatie net voldoende moet zijn voor het levensonderhoud. Dit is significant hoger dan de partneralimentatie betalers, van wie maar iets meer dan de helft dit vindt, hetgeen opmerkelijk is.

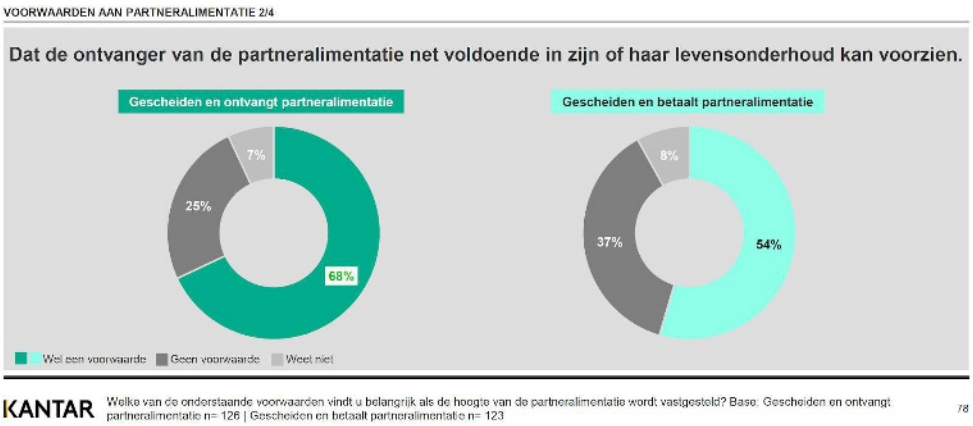

Figuur 95: 68% van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat het een voorwaarde is dat de partneralimentatie net voldoende moet zijn voor het levensonderhoud. Van de betalers vindt 54% dit (dia 78).

Iets meer dan eenderde van de gescheiden ontvangers en de helft van de gescheiden betalers van partneralimentatie vindt dat de hoogte van de partneralimentatie gelijk zou moeten zijn aan de bijstandsnorm.

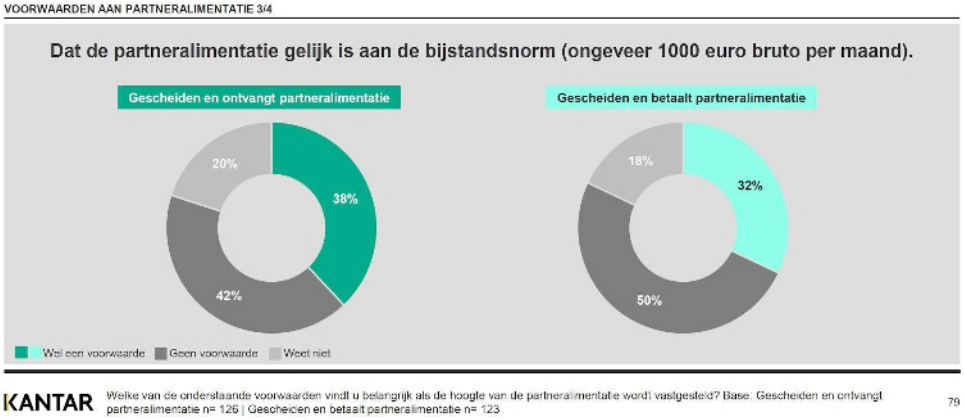

Figuur 96: 42% van de ontvangers en 50% van de betalers vindt dat de hoogte van de partneralimentatie gelijk zou moeten zijn aan de bijstandsnorm (voor 2020:€1.052 bruto per maand voor een alleenstaande ouder) (dia 79).

De meningen over de hoogte van de partneralimentatie lopen uiteen tussen de ontvangers en de betalers waar het gaat om de vraag of de partneralimentatie hoger hoort te zijn als de relatie langer heeft geduurd. De meerderheid van de ontvangers vindt van wel, terwijl een grotere meerderheid van de betalers dit niet vindt.

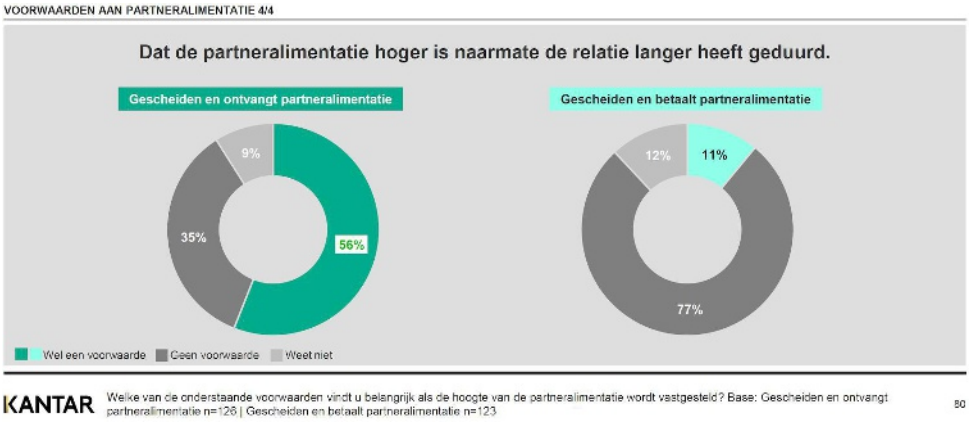

Figuur 97: 56% van de ontvangers vindt dat de partneralimentatie hoger hoort te zijn als de relatie langer heeft geduurd, terwijl 77% van de betalers dit niet vindt (dia 80).

De overheid moet geen minimum- of maximumbedragen voor de te betalen partneralimentatie stellen.

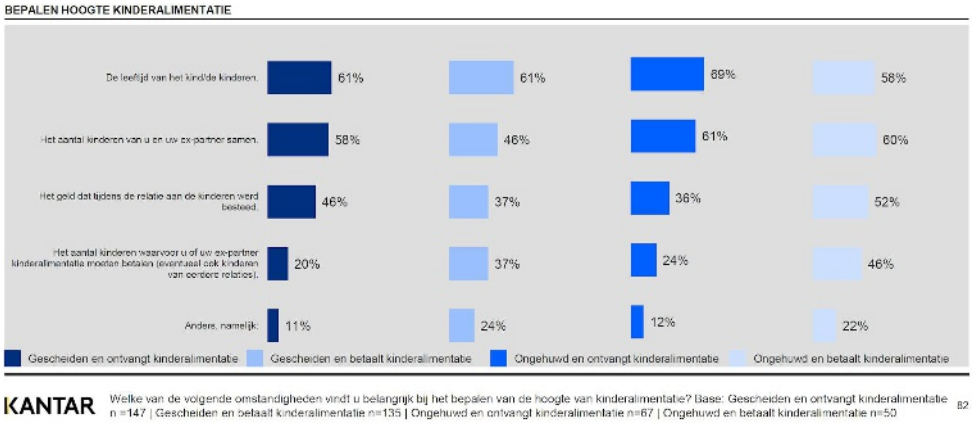

Figuur 98: 48% van de betalers en 57 % van de ontvangers vindt dat de overheid geen minimum- of maximumbedrag van de partneralimentatie bepaalt (dia 81).

Ruim de helft van de betalers van partneralimentatie vindt dat het bedrag jaarlijks moet verminderen. Tweederde van de ontvangers is het hier (helemaal) mee oneens. Men vreest dat het met zo'n jaarlijks stapsgewijze vermindering moeilijker wordt om rond te komen, terwijl de betalers juist denken dat het een prikkel is om zelfvoorzienend te worden. De ontvangers vinden ook dat het bedrag jaarlijks juist hoger

moet worden vanwege inflatie, terwijl de betalers wijzen op het belang dat de ex-partners meer onafhankelijk van elkaar worden.

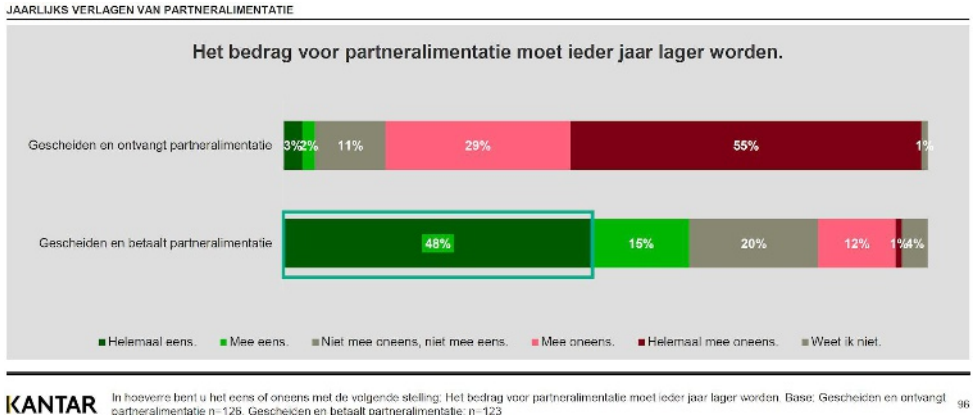

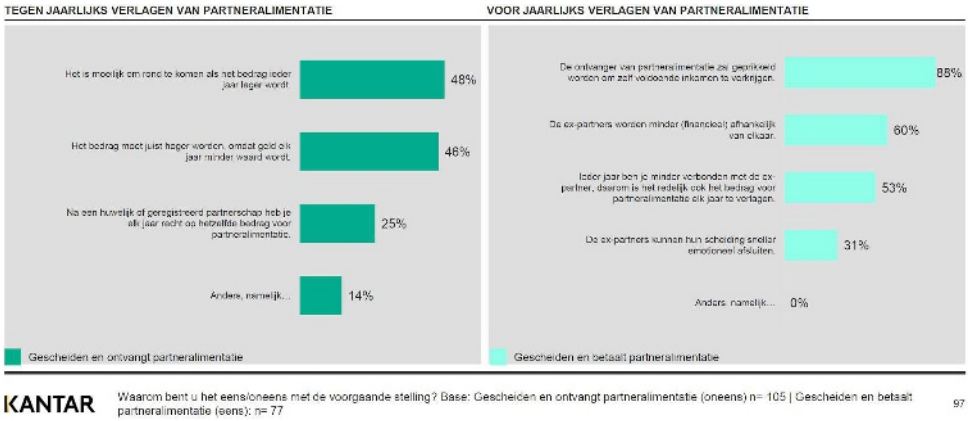

Figuur 99 en 100: 63% van de betalers vindt dat het bedrag voor partneralimentatie per jaar omlaag moet, slechts 5% van de ontvangers denkt daar hetzelfde over (dia 96). 48% van de ontvangers van partneralimentatie vrezen dat het met een jaarlijks stapsgewijze lagere partneralimentatie moeilijker wordt om rond te komen, terwijl 88% van de betalers denken dat het een prikkel is om zelfvoorzienend te worden (dia 97).

Bijna de helft van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat zijn/haar eigen vermogen geen rol moet spelen bij de hoogte van de partneralimentatie. Maar een klein deel van de partneralimentatie betalers is het daarmee eens. Eenderde van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat het vermogen van de betaler geen rol

moet spelen bij de hoogte van de partneralimentatie, terwijl de meerderheid van partneralimentatie betalers dat ook vindt.

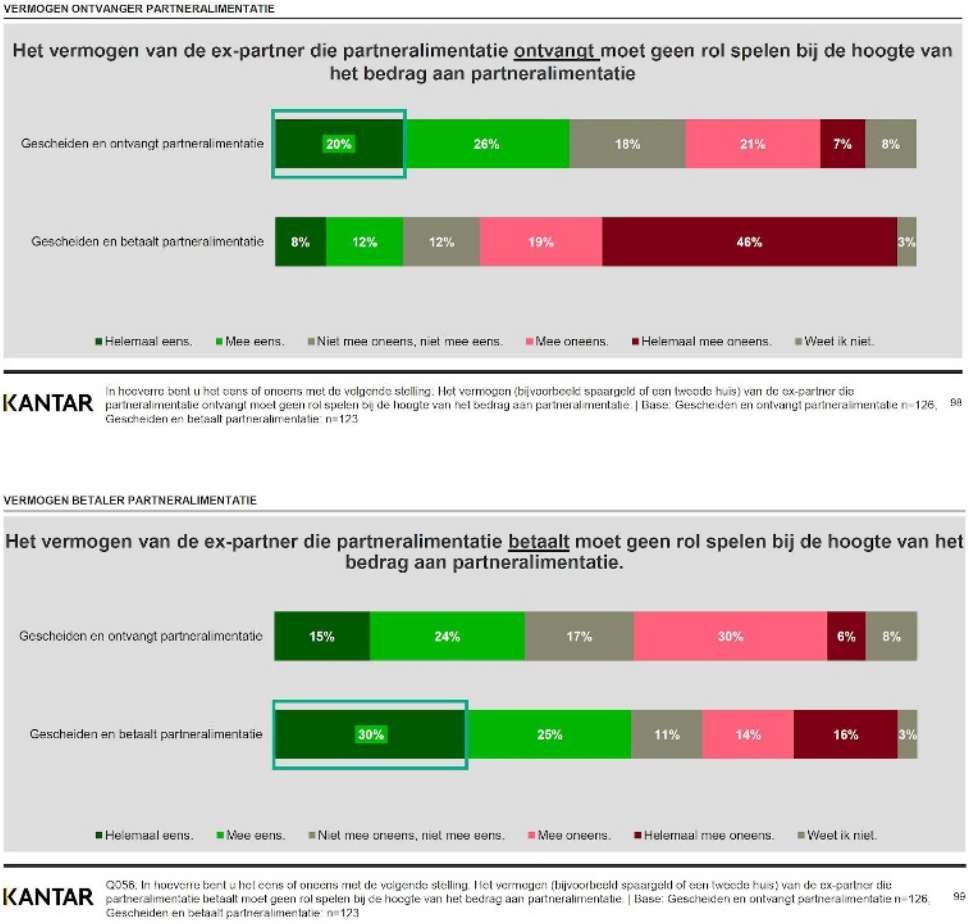

Figuur 101 en 102: 46% van de ontvangers vindt dat zijn/haar eigen vermogen geen rol moet spelen bij de hoogte van de partneralimentatie, slechts 20% van de betalers is het daarmee eens (dia 98). 39% van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat het vermogen van de betaler geen rol moet spelen bij de hoogte van de partneralimentatie, bij de betalers is dit 55% (dia 99).

Een grote meerderheid van zowel ontvangers als betalers van kinderalimentatie vindt dat geen alimentatie hoeft te worden betaald als het kind in co-ouderschap bij beide ouders woont. Ongehuwde betalers van kinderalimentatie vinden dit vaker dan de overige groepen.

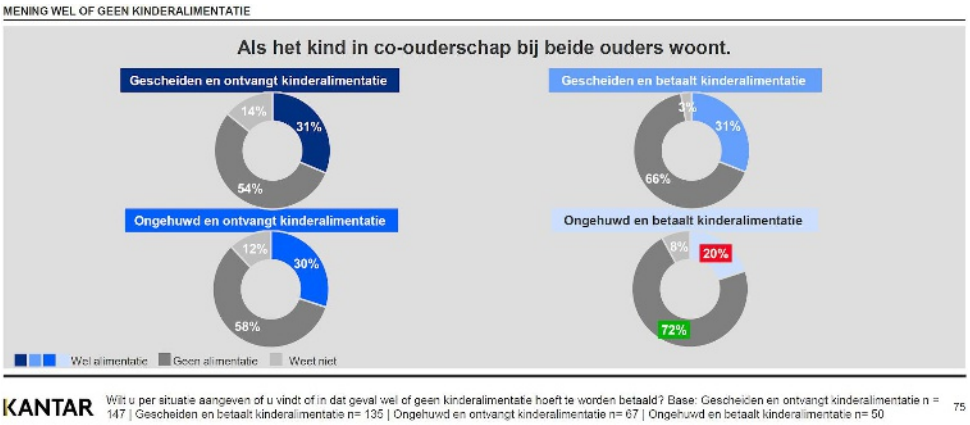

Figuur 103: 54% van de gescheiden ontvangers, 58% van de ongehuwde ontvangers, 66% van de gescheiden betalers en 72% van de ongehuwden betalers van kinderalimentatie vinden dat er geen alimentatie hoeft te worden betaald als het kind in co-ouderschap bij beide ouders woont (dia 75).

Ontvangers en betalers van kinderalimentatie vinden vooral de leeftijd en het aantal kinderen belangrijk voor het bepalen van de hoogte van de kinderalimentatie. Ook het daadwerkelijke geld dat aan de kinderen is besteed is belangrijk.

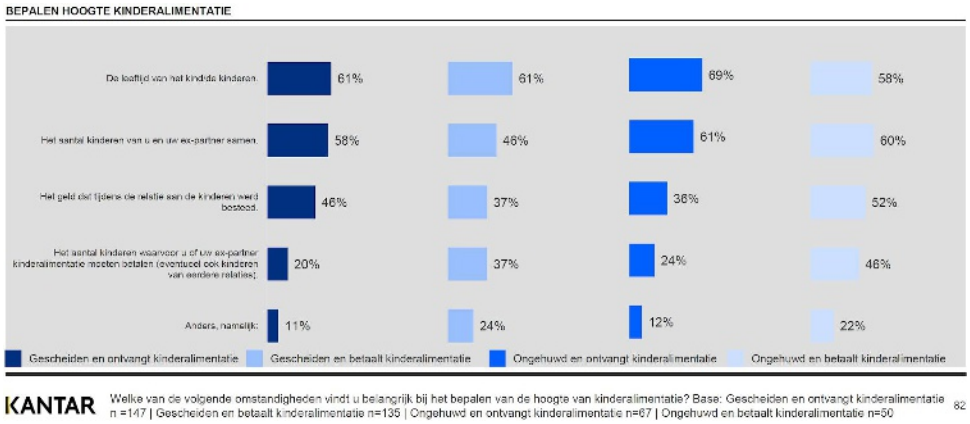

Figuur 104: de volgende factoren worden het belangrijkst gevonden: de leeftijd van de kinderen (gescheiden ontvangers: 61%, gescheiden betalers: 61%, ongehuwde ontvangers: 69%, ongehuwde betalers: 58%) en het aantal dat de ex-partners samen hebben (gescheiden ontvangers: 58%, gescheiden betalers: 46%, ongehuwde ontvangers: 61%, ongehuwde betalers: 60%) (dia 82).

Meer dan driekwart van de ontvangers is voorstander om jaarlijks een inflatiecorrectie op de kinderalimentatie toe te passen, terwijl maar eenderde van de betalers zich hierin vinden.

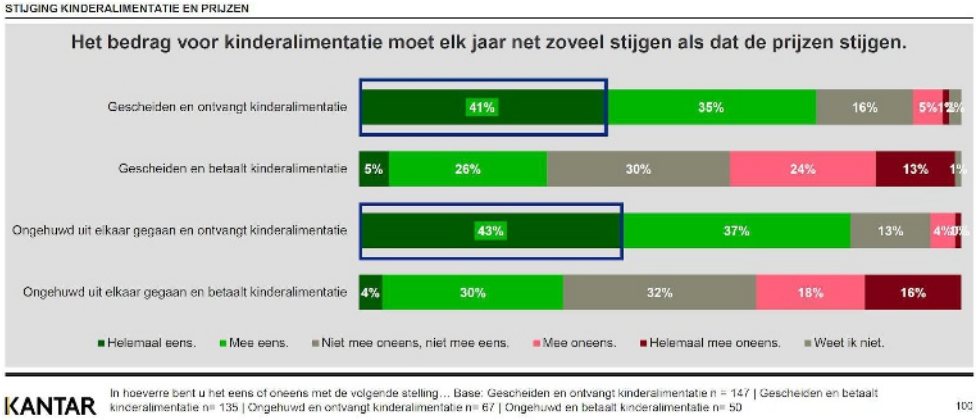

Figuur 105: 76-80% van de ontvangers zijn voorstander om kinderalimentatie te indexeren overeenkomstig de inflatie van prijzen, al kan ook 31-34% van de betalers zich hierin vinden (dia 100).

Er is weinig steun voor de opvatting dat het bedrag aan kinderalimentatie voor elk kind gelijk zou moeten zijn. De meerderheid vindt dat dat niet zou moeten. Nog minder steun bestaat voor de opvatting dat kinderalimentatie vanaf een bepaalde leeftijd voor ieder kind hetzelfde zou moeten zijn omdat dat voor iedereen duidelijk is.

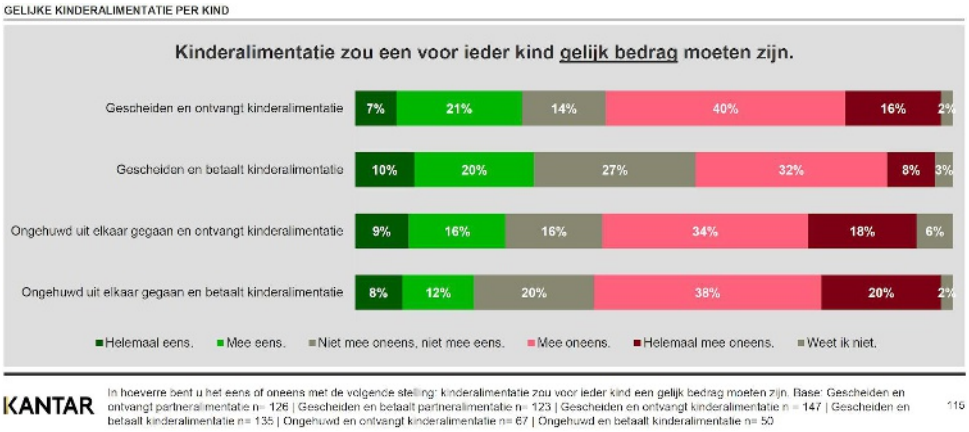

Figuur 106 en 107: van zowel de ontvangers als de betalers van kinderalimentatie vindt ongeveer de helft (40-58%) dat het bedrag voor ieder kind niet gelijk zou moeten zijn (dia 115). Binnen alle groepen is weinig draagvlak voor de opvatting dat kinderalimentatie vanaf een bepaalde leeftijd voor ieder kind hetzelfde zou moeten zijn omdat dat voor iedereen duidelijk is: gescheiden ontvangers: 24%, gescheiden betalers: 15%, ongehuwde ontvangers: 21%, ongehuwde betalers: 8% (dia 118).

De meerderheid van de ontvangers van kinderalimentatie is voor de opvatting dat de overheid een minimumbedrag voor de kinderalimentatie zou moeten bepalen. Die steun bestaat niet bij de betalers van kinderalimentatie. In overeenstemming hiermee vinden ontvangers van kinderalimentatie ook vaker dat iedere ouder ten minste een minimumbijdrage aan de kosten voor de kinderen moeten betalen ongeacht draagkracht.

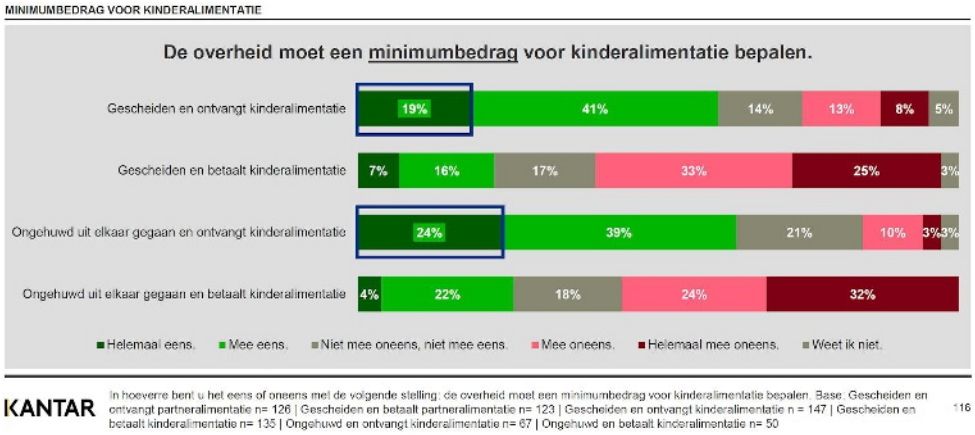

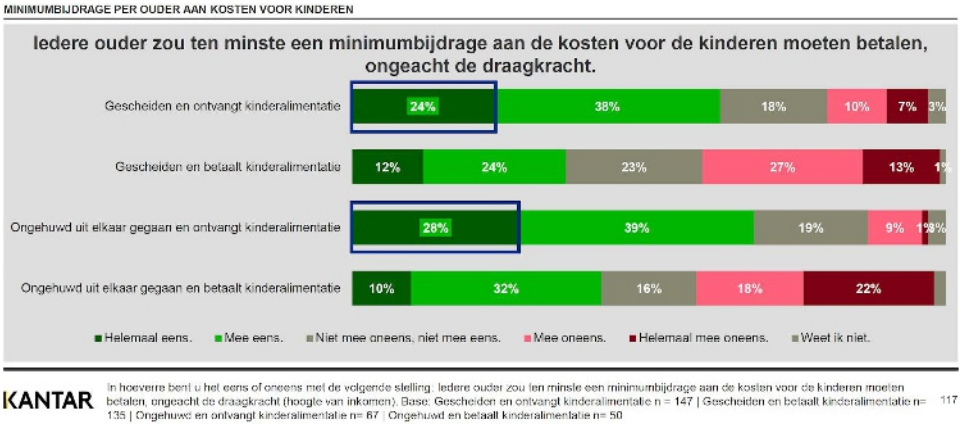

Figuur 108 en 109: 60% van de gescheiden ontvangers en 63% van de ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie vindt dat de overheid een minimumbedrag voor kinderalimentatie zou moeten bepalen. Maar 23% van de gescheiden betalers en 26% van de ongehuwde betalers vindt dit ook (dia 116). 62% van de gescheiden ontvangers en 57% van de ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie vindt dat iedere ouder ten minste een minimumbijdrage aan de kosten voor de kinderen moeten betalen (dia 117).

4.1.2.5. Vaststelling alimentatie

Bijna tweederde van de gescheidenen ontvangt (ruim) voldoende informatie ten tijde van het uit elkaar gaan. Slechts eenderde van de ongehuwde ex-partners hebben voldoende informatie ontvangen. Ongeveer één op de drie mensen zou meer behoefte hebben aan informatie over alimentatie tijdens de scheiding. Deze behoefte gaat dan met name over de rechten. Reden om deze informatie niet zelf op te zoeken was met name de emotionele aangrijpendheid van de situatie.

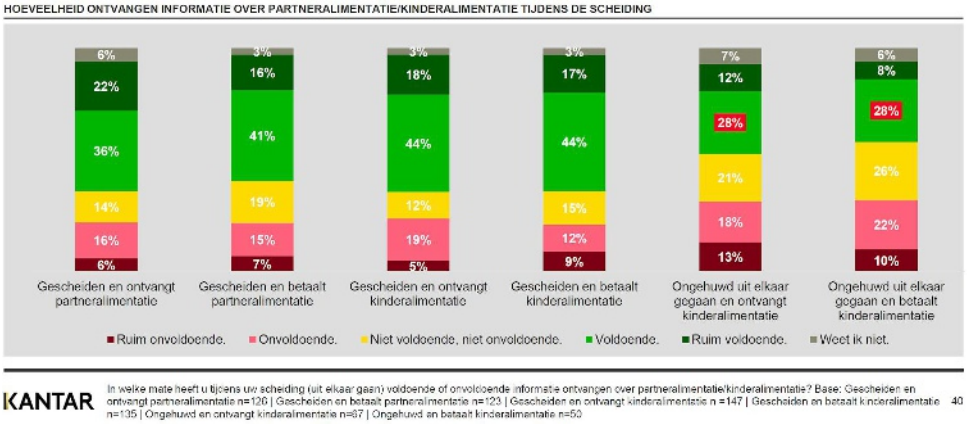

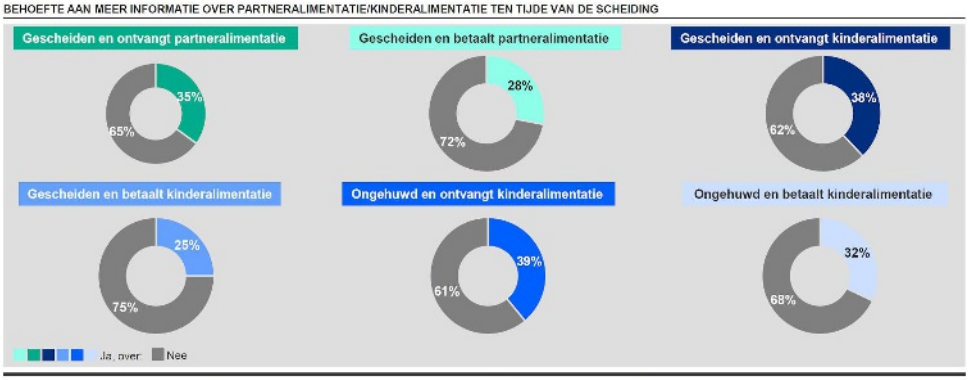

Figuur 110, 111 en 112: 57-62% van de gescheidenen ontvangt (ruim) voldoende informatie ten tijde van het uit elkaar gaan. Bij slechts 36-40% van de ongehuwde is dit het geval (dia 40). 25-39% heeft meer behoefte aan informatie over alimentatie tijdens de scheiding. Deze behoefte gaat dan met name over de rechten (dia's 43, 44).

De meesten ontvangen informatie over partneralimentatie van een onafhankelijke deskundige of van een advocaat. Vergeleken met de betalers van partneralimentatie maken de ontvangers minder gebruik van het internet. De ongehuwde betalers van kinderalimentatie ontvangen vaker informatie via het internet dan de overige groepen.

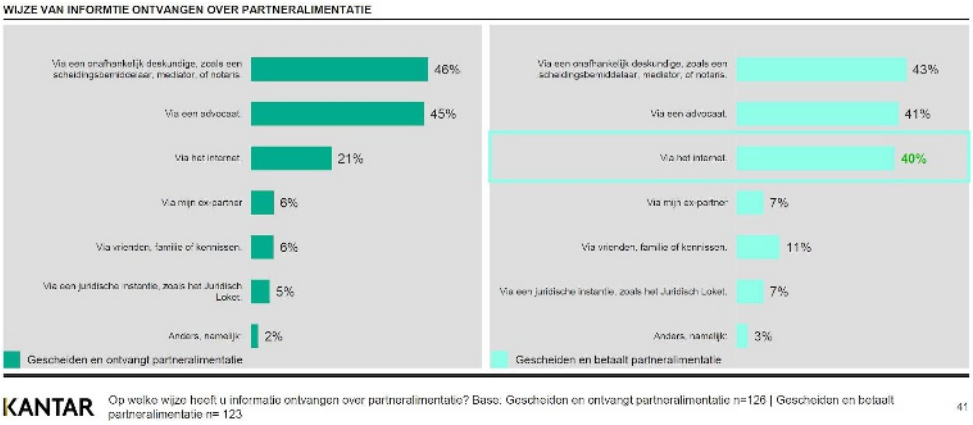

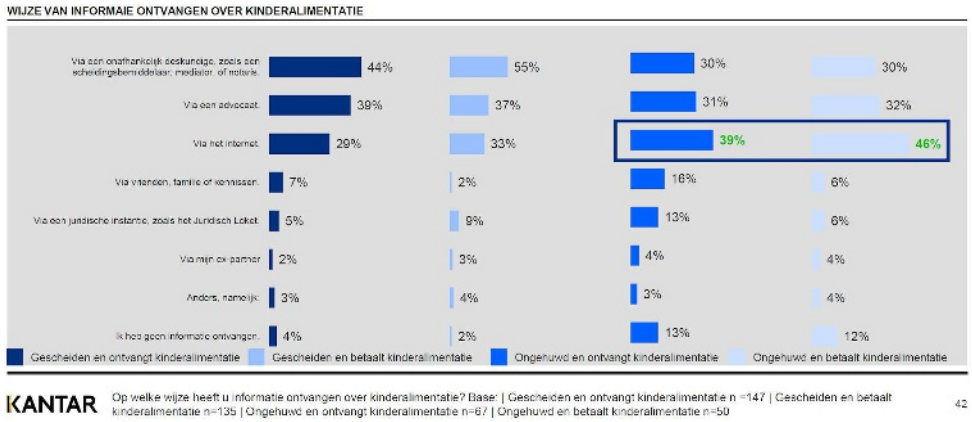

Figuur 113 en 114: 46% van de ontvangers en 43% van de betalers van partneralimentatie heeft zijn/haar informatie ontvangen via een onafhankelijk deskundige of een advocaat. 2 % van de ontvangers van partneralimentatie maakt gebruik van internet, tegen 41% van de betalers (dia 41). 44% van de ontvangers en 30% van de betalers van kinderalimentatie heeft zijn/haar informatie ontvangen via een onafhankelijk deskundige of een advocaat. 29% van de ontvangers van kinderalimentatie maakt gebruik van internet, tegen 39% van de betalers (dia 42).

Ontvangers en betalers van partneralimentatie zien het liefst een op maat gemaakte regeling die later kan worden aangepast.

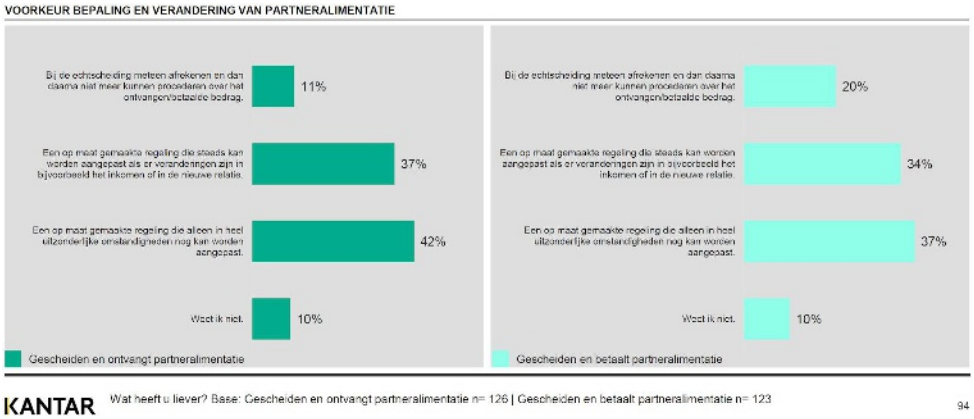

Figuur 115: 79% van de ontvangers en 71% van de betalers van partneralimentatie willen het liefst een op maat gemaakte regeling die later kan worden aangepast, een deel hiervan (42% van de ontvangers en 37% van de betalers van partneralimentatie) alleen in heel uitzonderlijke omstandigheden (dia 94).

Betalers van partneralimentatie zien het meer dan ontvangers zitten om al voor het huwelijk afspraken over partneralimentatie te maken, waaronder het afspreken dat in het geheel geen partneralimentatie bij echtscheiding moet worden betaald. Ontvangers zien dit laatste in het geheel niet zitten.

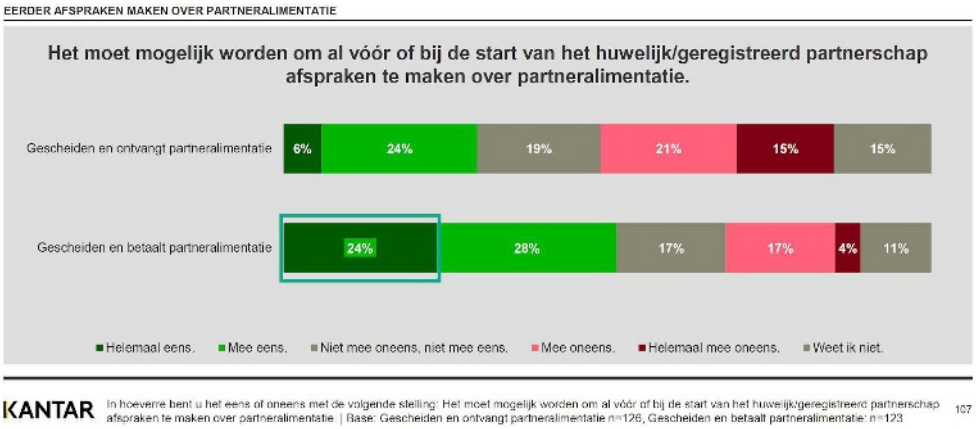

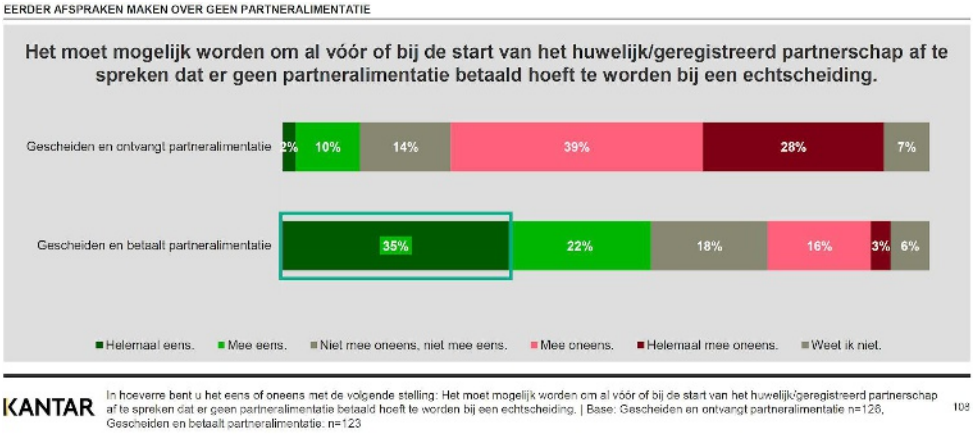

Figuur 116 en 117: 30% van de ontvangers en 52% van de betalers van partneralimentatie vindt dat het mogelijk moet zijn om al voor het huwelijk afspraken te maken over partneralimentatie (dia 107). Terwijl maar 12% van de ontvangers van partneralimentatie het eens is dat het mogelijk moet zijn om al vóór of bij de start van het huwelijk af te spreken dat er geen partneralimentatie betaald moet worden bij een echtscheiding, is 57% van de partneralimentatie betalers het daarmee wel eens (dia 108).

Bij zowel de gescheiden ontvangers als de gescheiden betalers bepaalt de meerderheid het bedrag van partner- en kinderalimentatie in onderling overleg met behulp van een externe deskundige. De ongehuwde betalers en ontvangers van kinderalimentatie doen dit vaker zonder hulp van een externe deskundige in onderling overleg. De rechter bepaalt maar in een betrekkelijk gering percentage de alimentatie.

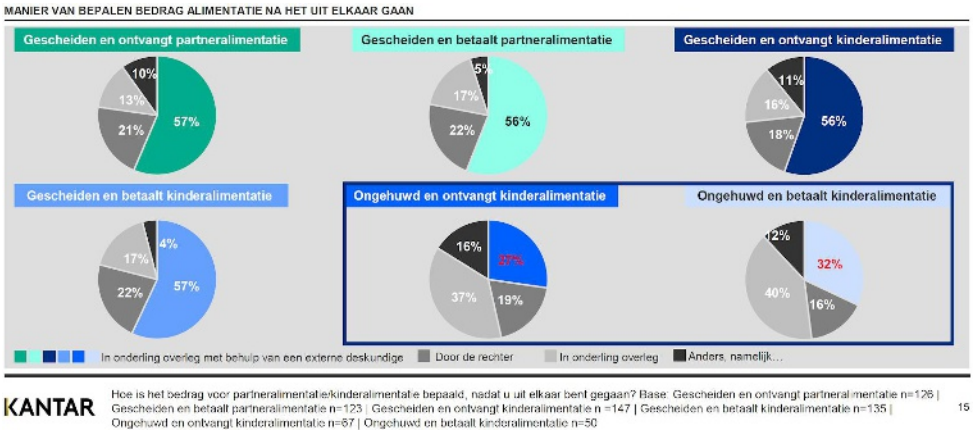

Figuur 118: 56-57% van de gescheiden ontvangers als de gescheiden betalers van partner- en kinderalimentatie bepaalt het bedrag van de partner- en kinderalimentatie in onderling overleg met behulp

van een externe deskundige. 37-40% van de ongehuwde betalers en ontvangers van kinderalimentatie doet dit vaker zonder hulp van een externe deskundige in onderling overleg (dia 15).

Bij alle groepen wordt het meest gebruik gemaakt van een onafhankelijke deskundige, meestal een advocaat.

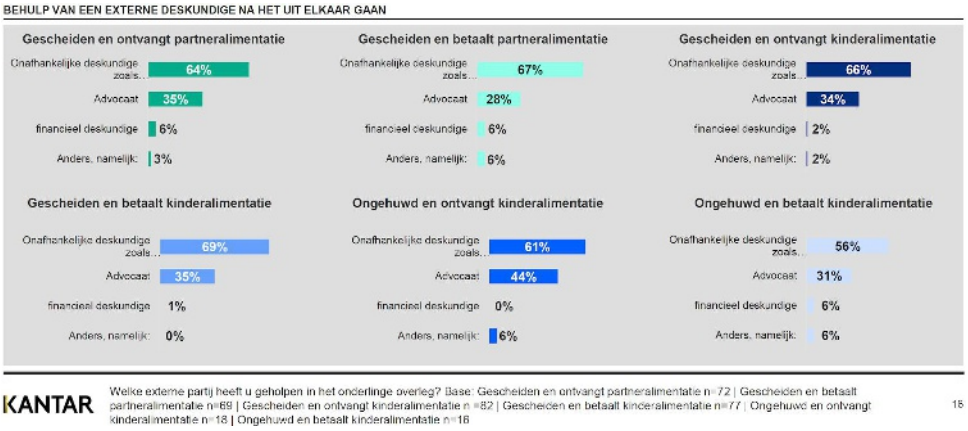

Figuur 119: 61-69% van alle groepen wordt gebruik gemaakt van een onafhankelijke deskundige, in 28-44% meestal een advocaat (dia 16).

Als men de partneralimentatie opnieuw zou kunnen regelen en men zou kunnen kiezen voor een professional voor bijstand, dan zou driekwart van zowel de ontvangers als de betalers van partneralimentatie een onafhankelijke deskundige of een advocaat hierbij betrekken.

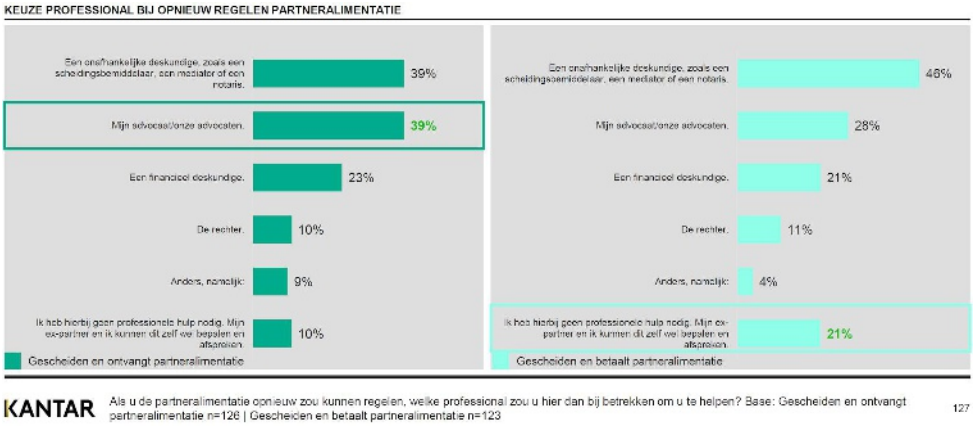

Figuur 120: 78% van de ontvangers en 74% van de betalers zouden als men de partneralimentatie opnieuw zou kunnen regelen, een onafhankelijk deskundige of advocaat hierbij betrekken (dia 127).

Als men de kinderalimentatie opnieuw zou kunnen regelen en men zou kunnen kiezen voor een professional voor bijstand, dan zou bijna driekwart van zowel de ontvangers als de betalers van kinderalimentatie een onafhankelijke deskundige of een advocaat hierbij betrekken. Ongehuwde ontvangers en betalers van kinderalimentatie geven ten opzichte van gehuwde ontvangers en betalers van kinderalimentatie vaker aan dat ze geen professionele hulp nodig hebben om de kinderalimentatie opnieuw te regelen als dat zou kunnen omdat men het met de ex-partner wel zelf kan bepalen en afspreken.

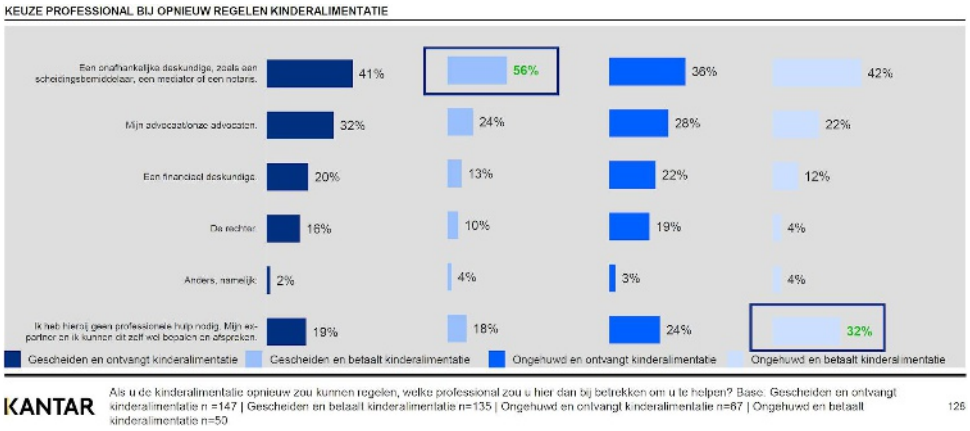

Figuur 121: 73% van de gescheiden ontvangers, 64% van de ongehuwde ontvangers, 80% van de ongehuwde ontvangers en 64% van de ongehuwde betalers van kinderalimentatie zouden als men de partneralimentatie opnieuw zou kunnen regelen, een onafhankelijk deskundige of advocaat hierbij betrekken. 24% van de ongehuwde ontvangers en 32% van de ongehuwde betalers van kinderalimentatie geven aan dat ze geen professionele hulp nodig hebben om de kinderalimentatie opnieuw te regelen als dat zou kunnen omdat men het met de ex-partner wel zelf kan bepalen en afspreken (dia 128).

De meerderheid van de ontvangers van partneralimentatie geeft aan dat ze bij het opnieuw regelen van de alimentatie het weer op dezelfde manier zouden regelen. Een kleiner percentage van betalers van partneralimentatie vindt dat ook. De helft van de ontvangers en ruim eenderde van de betalers van partneralimentatie zou een onafhankelijke deskundige of een advocaat inschakelen.

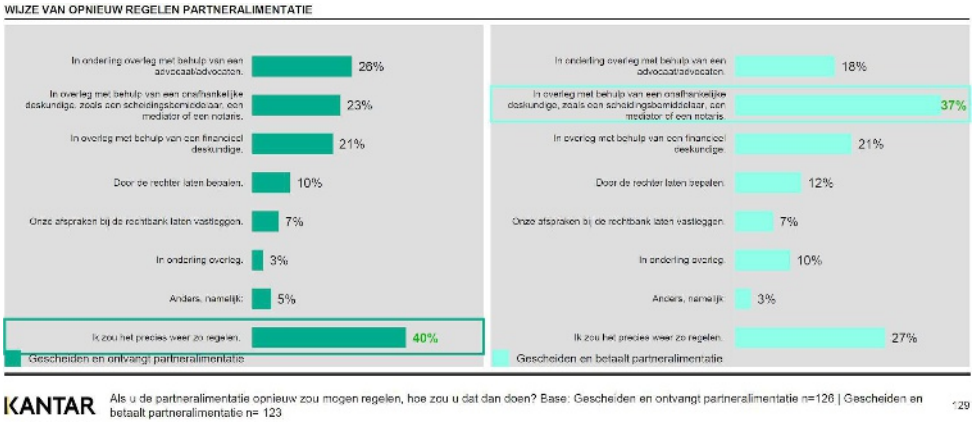

Figuur 122: 40% van de ontvangers van partneralimentatie geeft aan dat ze bij het opnieuw regelen van de alimentatie het weer op dezelfde manier zouden regelen; 27% van de betalers van partneralimentatie vindt dat ook. 49% van de ontvangers en 55% van de betalers van partneralimentatie zou een onafhankelijke deskundige of een advocaat inschakelen (dia 129).

Een krappe meerderheid van de ontvangers van kinderalimentatie geeft aan dat ze bij het opnieuw regelen van de alimentatie het weer op dezelfde manier zouden regelen. Soortgelijk percentage van de betalers van kinderalimentatie vindt dat ook. Ruim de helft van de gescheiden ontvangers en betalers van kinderalimentatie en iets minder dan de helft van de ongehuwde ontvangers en betalers van kinderalimentatie zou een onafhankelijke deskundige of een advocaat inschakelen.

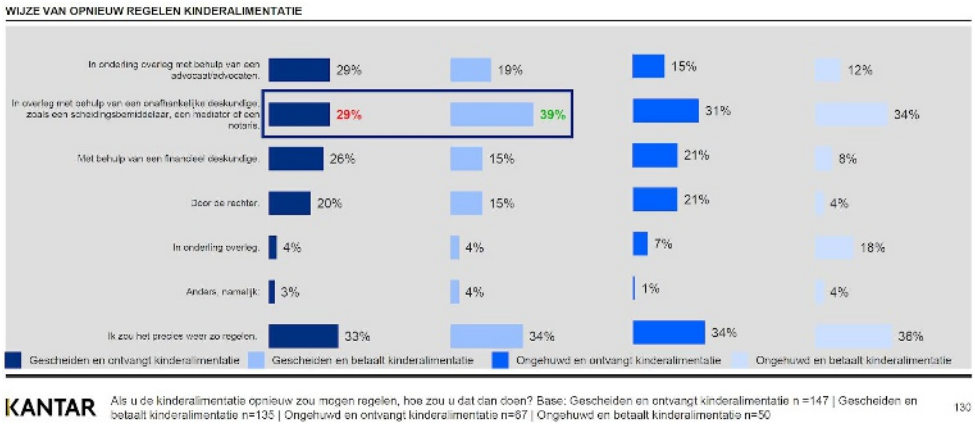

Figuur 123: 33-34% van de ontvangers en 34-36% van de betalers van kinderalimentatie geven aan de alimentatie weer precies op dezelfde manier te regelen als ze dit opnieuw zouden doen. 58-46% van

zowel de ontvangers als de betalers van kinderalimentatie zou een onafhankelijke deskundige of een advocaat inschakelen (dia 130).

Een ruime meerderheid van de ontvangers en een krappe meerderheid van de betalers van partneralimentatie zouden zich hetzelfde opstellen bij het opnieuw regelen van de partneralimentatie. Toch zou ongeveer eenderde duidelijker willen maken wat men belangrijker vindt en zich ook beter informeren over partneralimentatie.

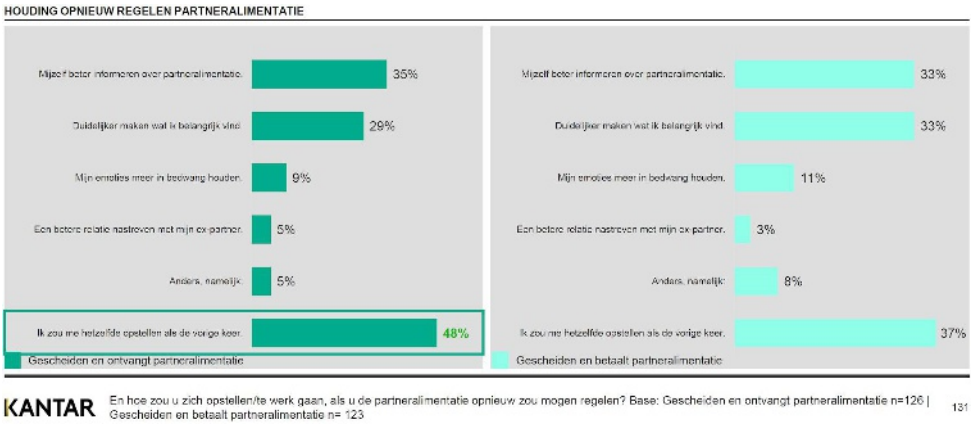

Figuur 124: 48% van de ontvangers en 37% van de betalers van partneralimentatie zou zich hetzelfde opstellen bij het opnieuw regelen van de partneralimentatie. 29% van de ontvangers en 33% van de betalers van partneralimentatie zou duidelijker willen maken van wat men belangrijk vindt en 35% van de ontvangers en 33% van de betalers van partneralimentatie zou zich ook beter informeren over partneralimentatie (dia 131).

Een krappe meerderheid van de ontvangers en een ruime meerderheid van de betalers van kinderalimentatie zouden zich hetzelfde opstellen bij het opnieuw regelen van de kinderalimentatie. Toch zou rond eenderde van de gescheiden betalers en ontvangers en de ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie duidelijker willen maken wat men belangrijker vindt en zich ook beter informeren over kinderalimentatie.

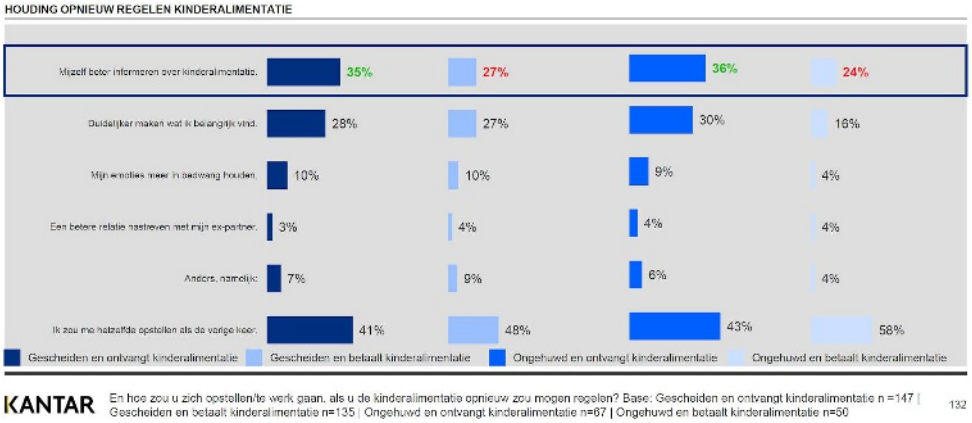

Figuur 125: 41% van de gescheiden ontvangers, 43% van de ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie, 48% van de gescheiden betalers en 58% van de ongehuwde betalers van kinderalimentatie zou zich hetzelfde opstellen bij het opnieuw bepalen van de kinderalimentatie. 28% van de gescheiden ontvangers, 30% van de ongehuwde ontvangers, 27% van de gescheiden betalers en 16% van de ongehuwde betalers van kinderalimentatie zou duidelijker willen maken van wat men belangrijk vindt. 35% van de gescheiden ontvangers, 36% van de ongehuwde ontvangers, 27% van de gescheiden betalers en 24% van de ongehuwde betalers van kinderalimentatie zou zich ook beter informeren over partneralimentatie (dia 132).

Ontvangers van partneralimentatie geven aan de rechter niet in te schakelen omdat die te duur is of omdat inschakeling de onderlinge verhoudingen alleen maar verslechtert. Betalers van partneralimentatie geven aan de rechter niet in te schakelen omdat deze te weinig rekening houdt met zijn/haar situatie, omdat die te duur is of omdat inschakeling de onderlinge verhoudingen alleen maar verslechtert.

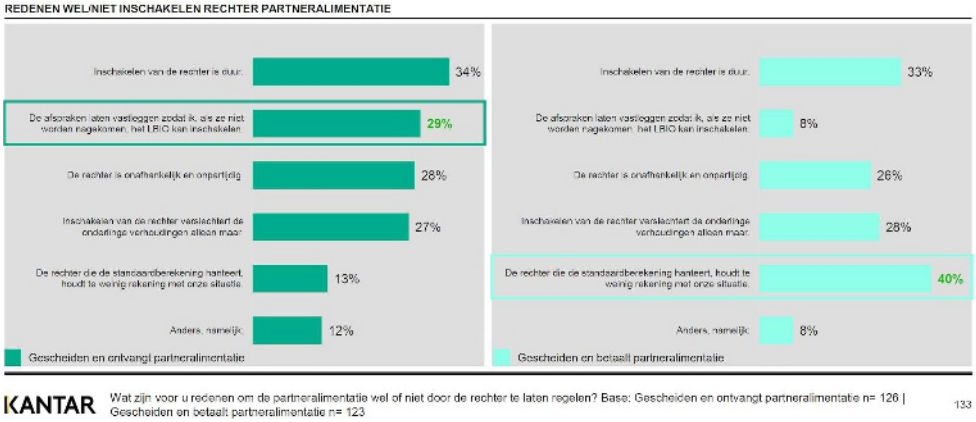

Figuur 126: 34% van de ontvangers van alimentatie geeft aan dat inschakeling van de rechter te duur is en 27% vindt dat inschakeling de onderlinge verhoudingen alleen maar verslechtert. 40% van de mensen die partneralimentatie betalen geeft aan de rechter niet in te schakelen omdat deze te weinig rekening houdt met de specifieke situatie, 33% vindt de rechter te duur en 28% vindt dat inschakeling de onderlinge verhoudingen alleen maar verslechtert (dia 133).

De meerderheid binnen elke groep vindt inschakeling van de rechter te duur. Het meest vindt dit de groep van de ongehuwden die kinderalimentatie betalen.

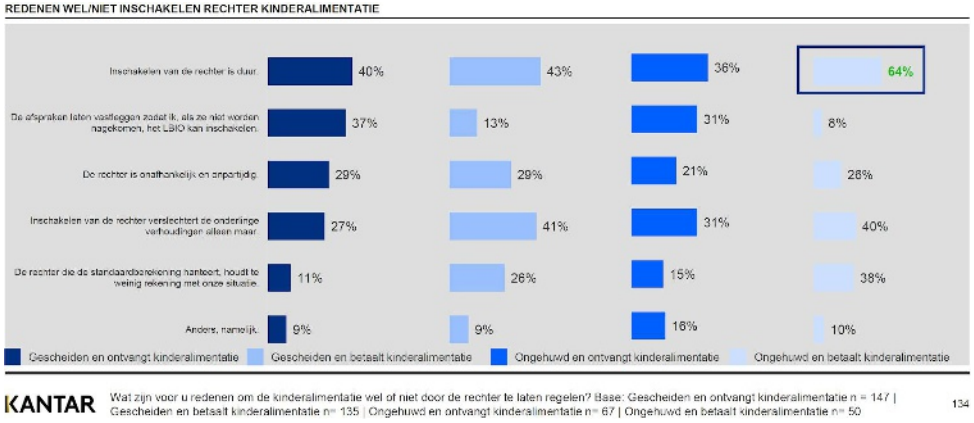

Figuur 127: 64% van de ongehuwden die kinderalimentatie betalen geeft aan dat ze de rechter niet inschakelen omdat ze deze te duur vinden. Van de andere groepen vinden 36-43% dat ook (dia 134).

4.1.2.6. Wijziging alimentatie

Bij alle groepen komt wijziging van alimentatie voor. Bij zowel de gescheiden ouders die kinderalimentatie betalen als ongehuwden die kinderalimentatie ontvangen komt wijziging vaker voor dan bij andere groepen.

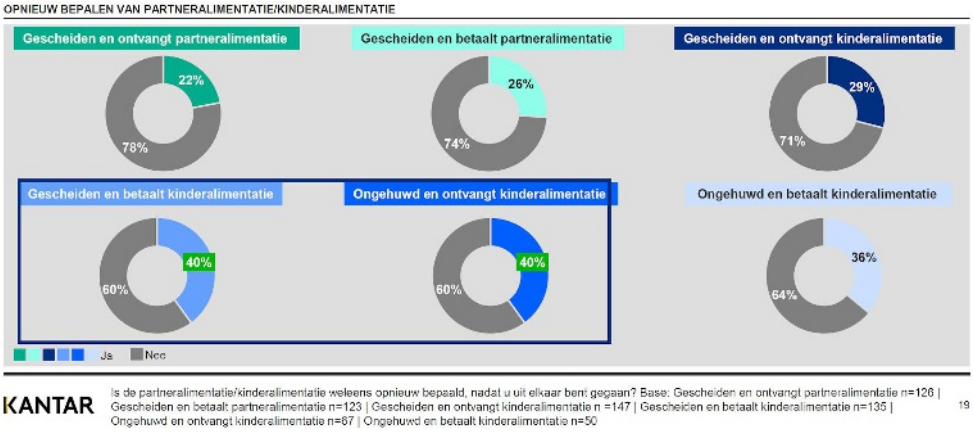

Figuur 128: Bij 40% van de gescheiden ouders die kinderalimentatie betalen en 40% van de ongehuwden die kinderalimentatie ontvangen is het bedrag van de kinderalimentatie wel eens opnieuw bepaald nadat men uit elkaar is gegaan. Bij de overige groepen ligt dit percentage tussen 22-36% (dia 19).

Het opnieuw bepalen van partner- en kinderalimentatie geschiedt minder in onderling overleg met behulp van een externe deskundige en wordt vaker door de rechter bepaald. Echter, betalers van partneralimentatie blijven wel vaker gebruik maken van een externe deskundige.

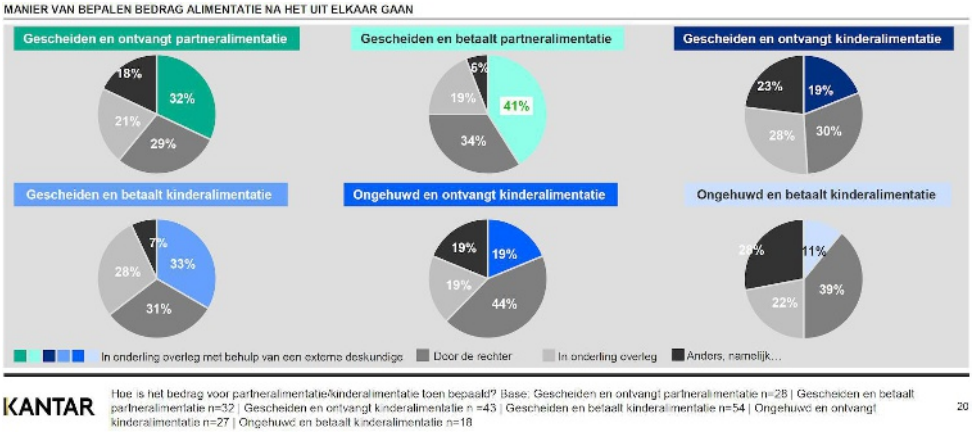

Figuur 129: Tussen 11-41% wordt de partner- en kinderalimentatie opnieuw bepaald in onderling overleg met behulp van een externe deskundige; 29-44% wordt door de rechter bepaald. Betalers van partneralimentatie blijven wel vaker gebruik maken van een externe deskundige (dia 20).

Het aangaan van een huwelijk, geregistreerd partnerschap dan wel het samenwonen met een nieuwe partner door de ontvanger van partneralimentatie zijn bij zowel de ontvangers als de betalers van partneralimentatie belangrijke redenen om de partneralimentatie te wijzigen. Dat is heel veel minder het geval wanneer dit zich voordoet aan de zijde van de betaler van partneralimentatie. Inkomensverandering bij de alimentatiebetaler is voor zowel de alimentatieontvanger als de alimentatiebetaler in gelijke mate een omstandigheid die tot wijziging leidt. Inkomensverandering bij de ontvanger, gedrag van de ontvanger en een nieuwe relatie van de ontvanger leiden bij de betalers van partneralimentatie in hogere mate tot wijziging dan bij de ontvangers.

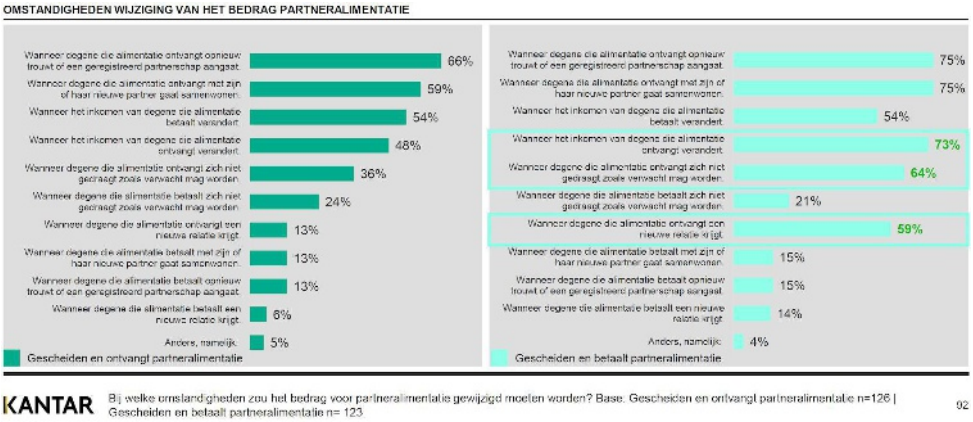

Figuur 130: 59-66% van de ontvangers en 75% van de betalers van partneralimentatie vinden dat het aangaan van een huwelijk, geregistreerd partnerschap dan wel het samenwonen met een nieuwe partner door de ontvanger van partneralimentatie moet leiden tot wijziging van de partneralimentatie. Slechts 13-15% van de alimentatieontvangers en de alimentatiebetalers vindt dat ook als het gaat om een nieuwe partner van de alimentatiebetaler. Opvallend is dat 60% van de alimentatiebetalers dit ook vindt als nog slechts sprake is van een nieuwe relatie zonder samenwonen. Inkomensverandering bij de betaler is voor 54% van zowel de ontvangers als de betalers van partneralimentatie reden voor wijziging van de partneralimentatie. Inkomensverandering bij de ontvanger is voor voor 48% van de ontvangers en 73% van de betalers van partneralimentatie reden voor wijziging (dia 92).

Er zijn verschillende omstandigheden die voor zowel kinderalimentatie ontvangers als -betalers in gelijke mate redengevend zijn voor wijziging van de alimentatie: het kind gaat bij de andere partner wonen, het inkomen van de betaler van kinderalimentatie verandert, het kind heeft eigen inkomen, het inkomen van de ontvanger van kinderalimentatie verandert, de omgangs- of zorgregeling verandert, kinderalimentatie komt niet ten goede van het kind, de kinderalimentatie ontvanger krijgt een nieuwe partner, het kind gaat studeren, etc. De meningen of dit hoort te leiden tot wijziging liggen het verst uiteen waar het gaat om: wijziging in de omgangs- of zorgregeling, of het bedrag van de kinderalimentatie het kind ten goede komt en wanneer de ontvanger van kinderalimentatie een nieuwe partner krijgt.

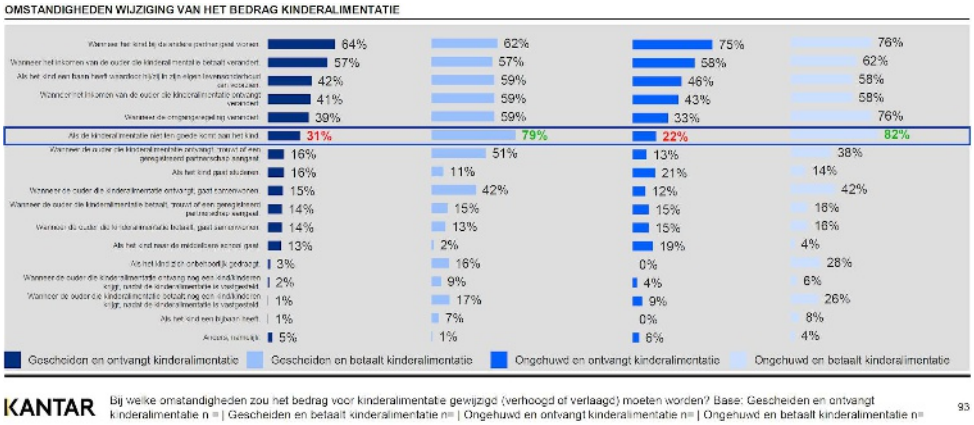

Figuur 131: ontvangers en betalers van kinderalimentatie liggen het verst uiteen over het wel of niet wijzigen van de kinderalimentatie wanneer het bedrag niet ten goede komt van het kind (gescheiden ontvangers: 31% en ongehuwden: 22% versus gescheiden betalers: 79% en ongehuwde betalers: 82% (dia 93).

Meer dan driekwart van de betalers van partneralimentatie vindt dat partneralimentatie moet stoppen wanneer de betaler van de partneralimentatie zijn kinderen niet meer kan zien omdat de ontvanger van de partneralimentatie dit contact tegenwerkt. Dit is significant meer dan de ontvangers van partneralimentatie, van wie minder dan de helft dit vindt.

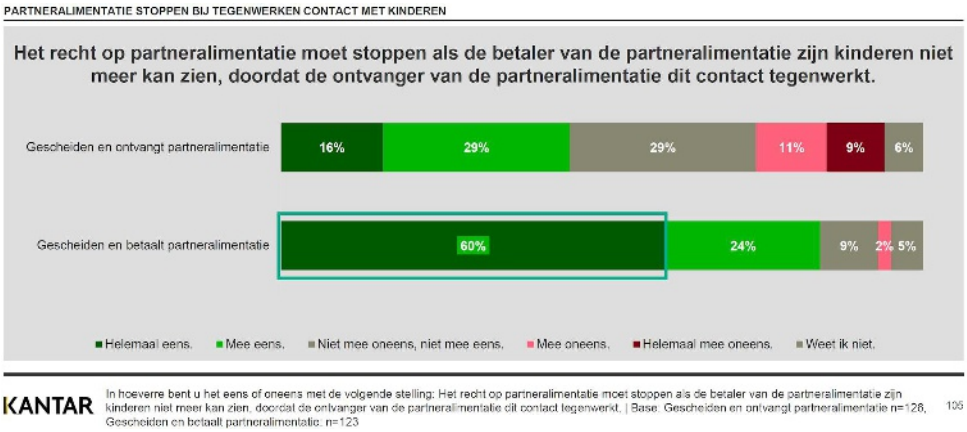

Figuur 132: 84% van de betalers van partneralimentatie vindt dat partneralimentatie moet stoppen wanneer de betaler van de partneralimentatie zijn kinderen niet meer kan zien, doordat de ontvanger van de partneralimentatie dit contact tegenwerkt. 45% van de ontvangers van partneralimentatie vindt dit ook (dia 105).

Bijna eenderde van de ontvangers van partneralimentatie en bijna tweederde van de betalers van partneralimentatie wordt niet behoorlijk gedrag van de ontvanger gezien als gegronde reden om partneralimentatie te stoppen.

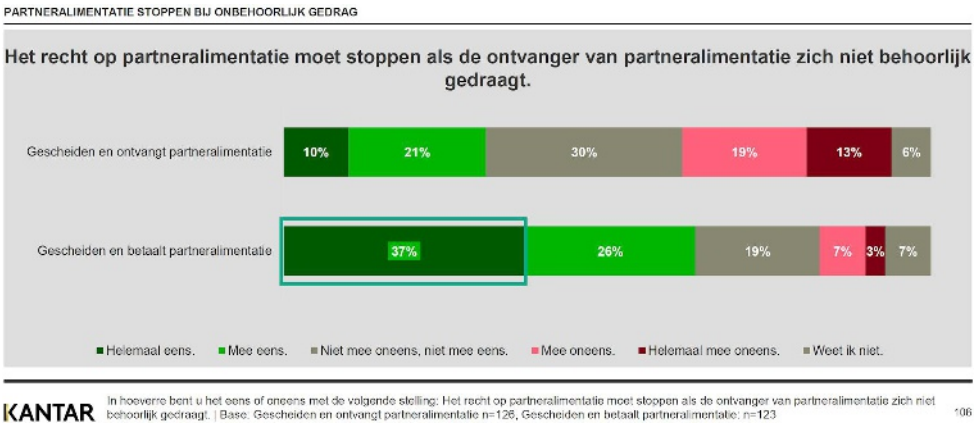

Figuur 133: 31% van de ontvangers en 63% van de betalers van partneralimentatie ziet niet behoorlijk gedrag van de ontvanger als gegronde reden om partneralimentatie te stoppen (dia 106).

4.1.2.7. Uitvoering alimentatie

Een belangrijk teken of alimentatie wordt geaccepteerd is of men daadwerkelijk uitvoering geeft aan de verplichting. Daarvan is sprake: de overgrote meerderheid van de gescheiden partners ontvangt de partneralimentatie waar zij recht op hebben of betaalt de partneralimentatie die betaald moet worden. Hetzelfde geldt voor de kinderalimentatie, doch in iets mindere mate.

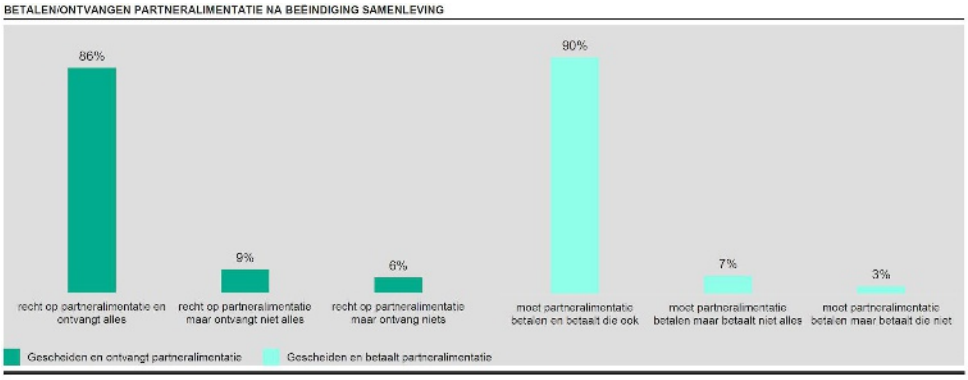

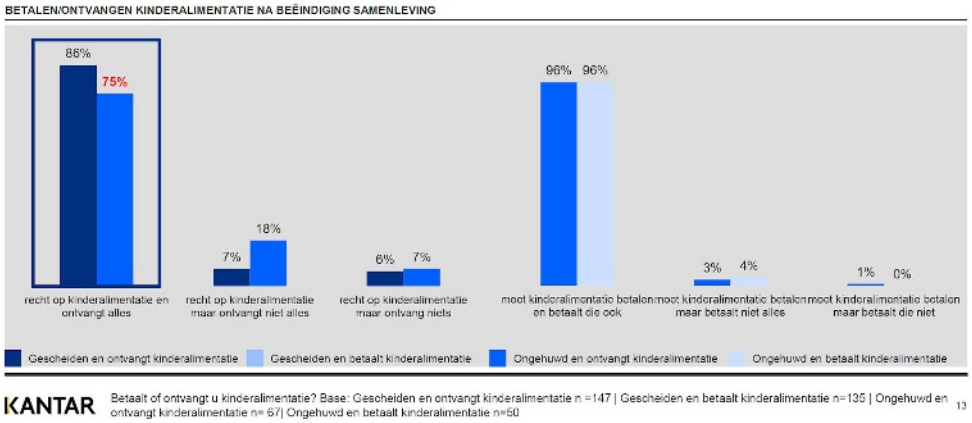

Figuur 134 en 135: partneralimentatie: 86% ontvangt en 90% betaalt ook daadwerkelijk (dia 12). Kinderalimentatie: 86% gescheiden rechthebbenden en 75% van de ongehuwde rechthebbenden ontvangen de kinderalimentatie ook daadwerkelijk, terwijl 96% van de gescheiden en ongehuwde rechthebbenden daadwerkelijk betalen (dia 13).

Meer dan viervijfde van de ontvangers en driekwart van de betalers van partneralimentatie heeft geen rechtszaak aangespannen na het vaststellen van de alimentatie. Ook meer dan viervijfde van de ontvangers en betalers van kinderalimentatie heeft na het vaststellen van de alimentatie geen rechtszaak aangespannen.

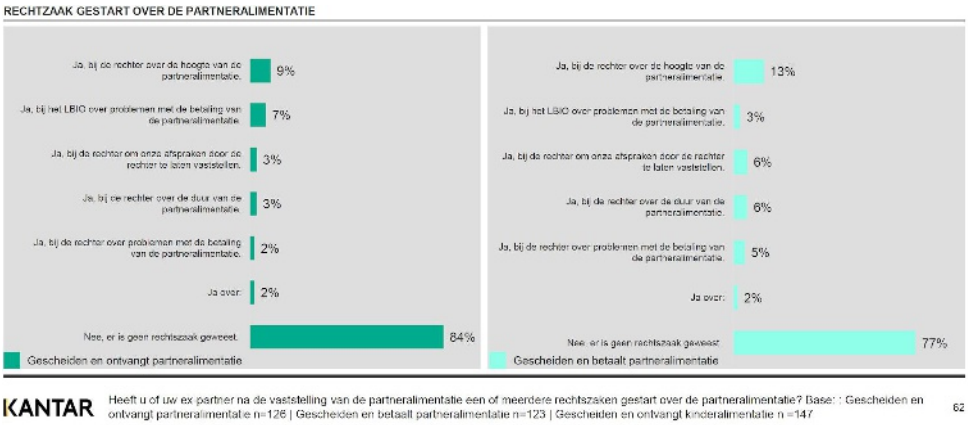

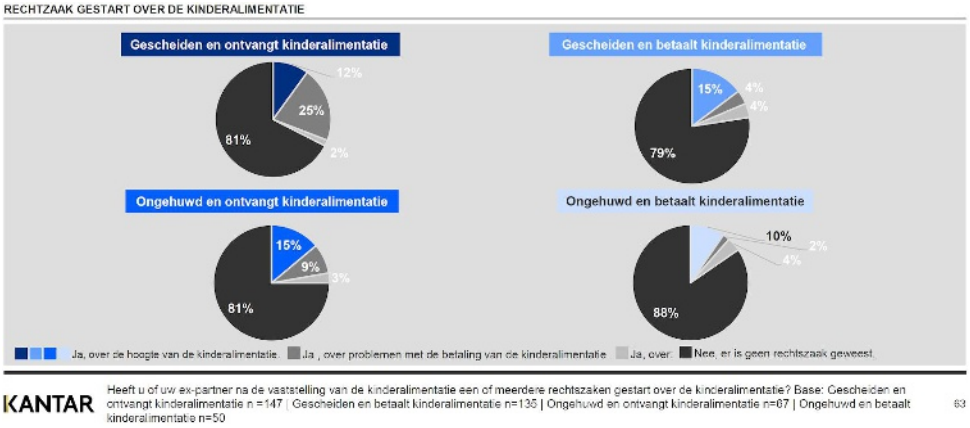

Figuur 136 en 137: 84% van de ontvangers en 77% van de betalers van partneralimentatie hebben geen rechtszaak aangespannen na het vaststellen van de alimentatie (dia 62). 81% van de gescheiden en ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie, 79% van de gescheiden en 88% van de ongehuwde betalers van kinderalimentatie heeft na het vaststellen van de kinderalimentatie geen rechtszaak aangespannen (dia 63).

Over het algemeen is de gang naar de rechter niet nodig omdat de afspraken rondom partneralimentatie worden nageleefd dan wel buiten de rechter om worden aangepast indien nodig. De helft van de ontvangers van partneralimentatie voeren geen rechtszaak omdat er altijd op tijd wordt betaald. Betalers van partneralimentatie geven vaker aan een rechtszaak te duur te vinden.

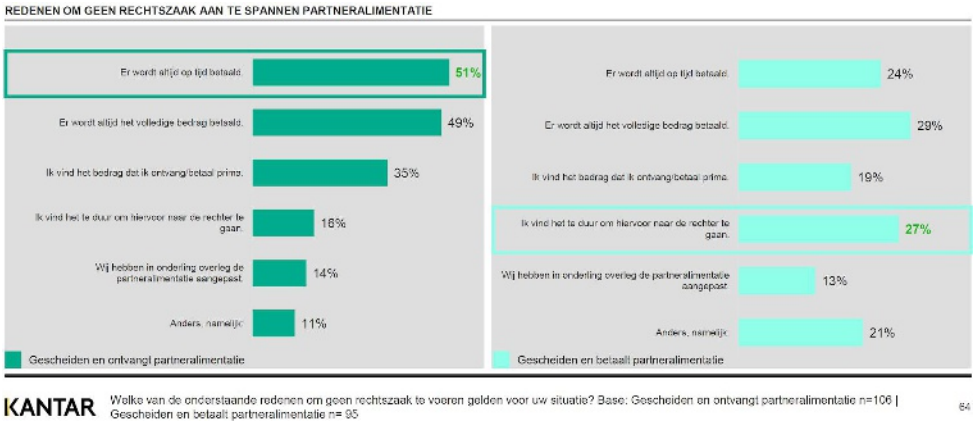

Figuur 138: 51% van de ontvangers van partneralimentatie voeren geen rechtszaak omdat er er altijd op tijd wordt betaald. Opvallend is 27% van de betalers van partneralimentatie aangeven een rechtszaak te duur te vinden (dia 64).

Ook voor kinderalimentatie geldt dat over het algemeen de gang naar de rechter niet nodig is omdat de afspraken rondom kinderalimentatie worden nageleefd dan wel buiten de rechter om worden aangepast indien nodig. Meer dan eenderde van de ontvangers van kinderalimentatie voeren geen rechtszaak omdat er altijd op tijd wordt betaald. De ongehuwde betalers van kinderalimentatie geven vaker aan dat ze geen rechtszaak aanspannen omdat ze in onderling overleg de kinderalimentatie hebben aangepast.

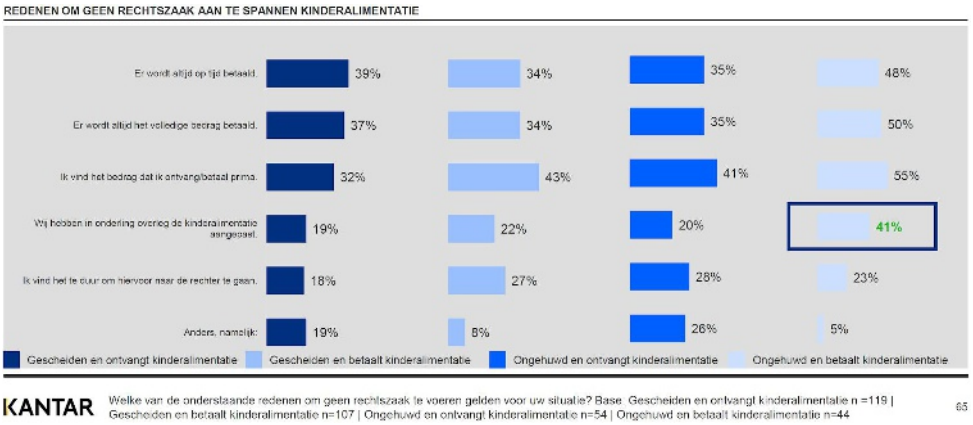

Figuur 139: 41% van de ongehuwde betalers van kinderalimentatie geven aan dat ze geen rechtszaak aanspannen omdat ze in onderling overleg de kinderalimentatie hebben aangepast (dia 65).

Nagenoeg alle mensen die alimentatie betalen geven aan dat ze de alimentatie altijd op tijd betalen, maar slechts ongeveer tweederde van de alimentatie ontvangers geeft aan die ook op tijd te ontvangen.

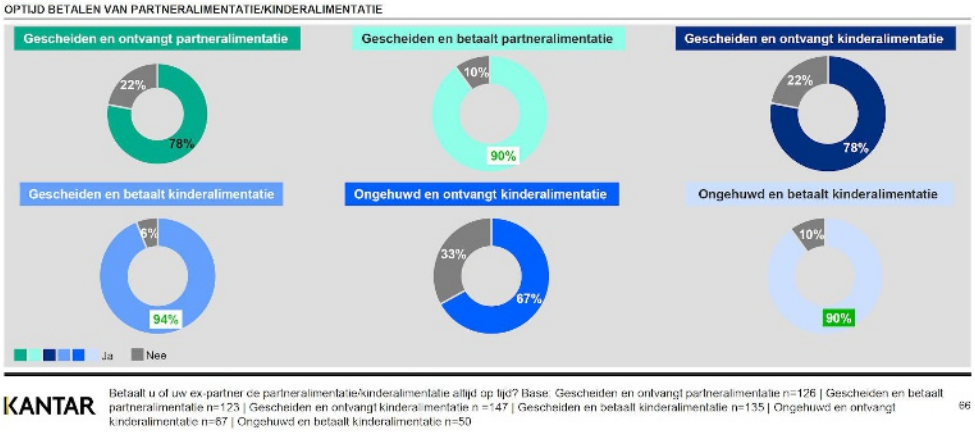

Figuur 140: 90-94% van de betalers van alimentatie geeft aan dat ze de alimentatie altijd op tijd betalen. 67-78% van de ontvangers van alimentatie geeft aan die ook op tijd te ontvangen (dia 66).

Gescheiden betalers van partneralimentatie vinden vaker dan gescheiden ontvangers van partneralimentatie dat geen partneralimentatie betaald hoeft te worden als de daartoe verplichte ex-partner het niet kan betalen. Ouders die kinderalimentatie ontvangen vinden substantieel vaker dan kinderalimentatie betalende ouders dat er toch kinderalimentatie moet worden betaald als de daartoe verplichte ouder het niet kan betalen.

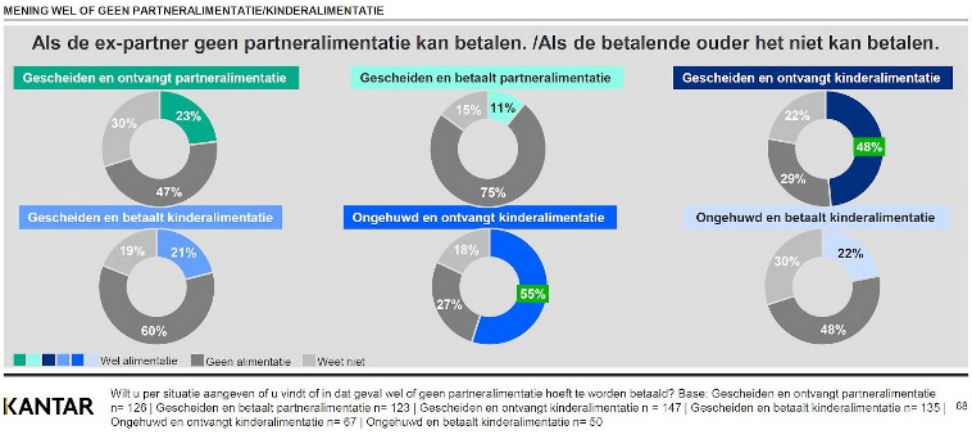

Figuur 141: 23% van de gescheiden ontvangers en 11% van de gescheiden betalers van partneralimentatie vindt dat toch partneralimentatie betaald hoeft te worden ook al kan de daartoe verplichte ex-partner het niet betalen. 48% van de gescheiden ontvangers, 55% van de ongehuwde ontvangers, 21% van de gescheiden betalers en 22% van de ongehuwde betalers vinden dat er toch kinderalimentatie moet worden betaald als de daartoe verplichte ouder het niet kan betalen (dia 68).

Driekwart van de ontvangers van kinderalimentatie vindt dat er wel kinderalimentatie moet worden betaald ook al gedraagt het kind zich onbehoorlijk tegenover de alimentatieplichtige. Een minder ruime meerderheid van de betalers vindt dit ook.

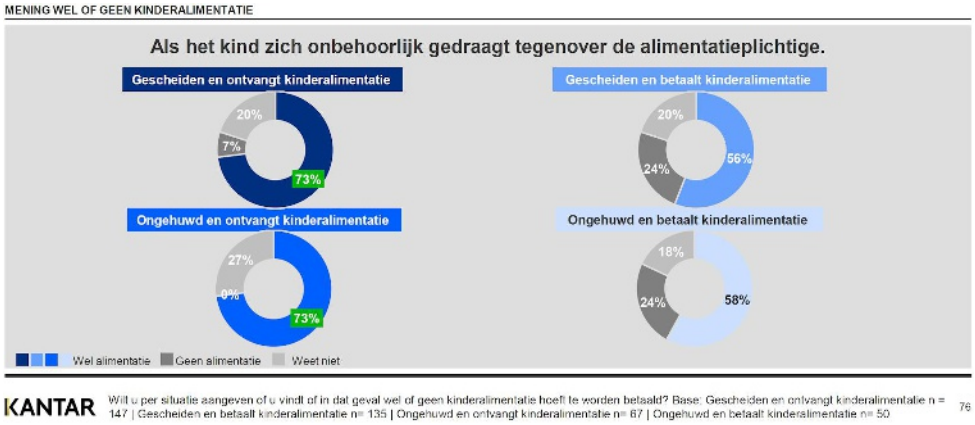

Figuur 142: 73% van zowel de gescheiden als ongehuwden ontvangers van kinderalimentatie vindt dat er wel alimentatie moet worden betaald als het kind zich onbehoorlijk gedraagt tegenover de alimentatieplichtige. 56% van de gescheiden betalers en 58% van de ongehuwde betalers vindt dit ook (dia 76).

De meerderheid van de ontvanger en betalers van partneralimentatie weet geen beter alternatief dan maandelijks een vast bedrag aan partneralimentatie te betalen of te ontvangen. Eenderde van de ontvangers ziet het totaal liever verspreid over een langere periode.

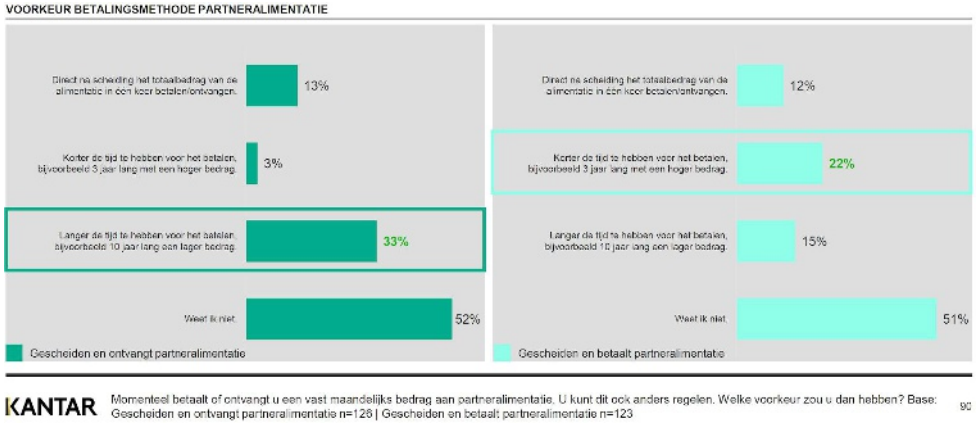

Figuur 143: 52% respectievelijk 51% van de ondervraagden weet geen beter alternatief om maandelijks een vast bedrag aan partneralimentatie te betalen of te ontvangen. 33% van de ontvangers ziet het totaal liever verspreid over een langere periode. Maar 15% van de betalers vindt dat ook (dia 90).

De meerderheid van zowel de ontvangers als de betalers van partneralimentatie geeft de voorkeur aan afzonderlijke partner- en kinderalimentatie, in plaats van de partner-alimentatie op te tellen bij de kinderalimentatie.

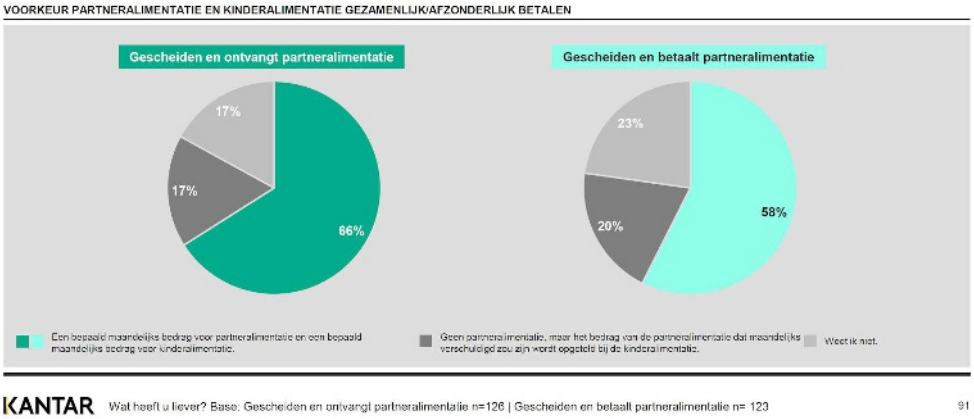

Figuur 144: 68% van de ontvangers en 58% van de als betalers van partneralimentatie geeft de voorkeur aan afzonderlijke partner- en kinderalimentatie, in plaats van de partneralimentatie op te tellen bij de kinderalimentatie (dia 91).

Voor wat betreft de vraag of aan de betaler van partner- en kinderalimentatie verantwoording moet worden afgelegd over de besteding van het geld lopen de meningen uiteen. De ontvangers van alimentatie vinden in meerderheid van niet en de betalers vinden in meerderheid van wel, behoudens gescheiden ontvangers van kinderalimentatie, die met een krappe meerderheid wel vinden dat die verantwoording moet worden afgelegd, en de gescheiden betalers van partneralimentatie, waarvan slechts eenvijfde vindt dat die verantwoording moet worden afgelegd.

Figuur 145: 95% van de gescheiden ontvangers van partneralimentatie, 74% van de ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie en maar 25% van de gescheiden ontvangers van kinderalimentatie vindt dat de ontvanger aan de betaler van alimentatie geen verantwoording hoeft af te leggen over de besteding van het geld (dia 103).

4.1.3. Interviews

4.1.3.1. Inleiding

In dit onderdeel wordt verslag gedaan van de interviews die met verschillende deskundigen zijn gehouden. Wij hebben de deskundigen ingedeeld in vier groepen: hulpverleners (advocaten/mediators), rechters, financiële professionals, vertegenwoordigers van alimentatieplichtigen en -gerechtigden. Zie ook voor de werkwijze paragraaf 1.3.2. Wij menen dat de lezer de opmerkingen en meningen beter zal begrijpen als ook wordt vermeld wat de achtergrond is van degene die ze maakt. Steeds is daarom vermeld vanuit welke groep de opmerkingen afkomstig zijn. Hetgeen de deelnemers aan de interviews van een bepaalde groep hebben gezegd kan met elkaar overeenkomen, maar ook ten opzichte van andere deelnemers uit die groep in meerdere of mindere mate verschillen. In onderstaand verslag wordt dat zoveel mogelijk aangeduid. Zo worden soms bepaalde opvattingen en meningen breed gedragen binnen de groep of binnen de groep bestaan juist uiteenlopende opvattingen

en meningen. Vaak betreffen het opmerkingen of meningen die slechts aan één deelnemer van een groep kunnen worden toegeschreven.

Hetgeen tijdens de interviews is gezegd is door ons geparafraseerd weergegeven. Ten behoeve van de leesbaarheid is de gesproken tekst aangepast onder behoud van de kennelijke strekking van hetgeen is gezegd.

Het verslag dat hierna volgt heeft weinig statistische waarde. Daarvoor is het aantal geïnterviewde deskundigen te laag, terwijl iedere deskundigen vanuit zijn of haar eigen perspectief als advocaat, rechter, financieel deskundige en alimentatie ontvanger of betaler tegen de materie aankijkt. Zo zien rechters over het algemeen alleen de conflictzaken en bedienen advocaten soms alleen maar bepaalde categorieën cliënten (sociale advocatuur versus *high end* advocaten). De bedoeling van het verslag van de interviews is om een beeld te schetsen hoe de deskundigen aankijken tegen de verschillende kernelementen van alimentatie.

4.1.3.2. Grondslag partneralimentatie

Zoals hiervoor in paragraaf 2.3.2.1 al aangeduid is de acceptatie van alimentatie in hoge mate afhankelijk van het antwoord op de vraag waarom alimentatie moet worden betaald. Het gaat dan om wat in vaktermen ook wel wordt aangeduid met de grondslag voor alimentatie. De waarom-vraag kan de inhoudelijke legitimatie aan alimentatie verschaffen.

De geïnterviewden hebben alle mogelijke grondslagen voor alimentatie wel direct of indirect in allerlei bewoordingen genoemd. Uit de interviews blijkt dat de huidige grondslag 'lotsverbondenheid' bij de deskundigen niet (geheel) buiten discussie staat. De meeste advocaten en rechters aanvaarden weliswaar de bestaande grondslag als logisch voortvloeiende uit de huwelijksbelofte om voor elkaar te zorgen en als meest praktisch, ingeburgerd en duidelijk om aan vast te houden, maar tegelijk worden verschillende aspecten van deze grondslag bekritiseerd. Belangrijke kritiek is dat het vreemd is dat die lotsverbondenheid geacht wordt onverminderd voort te duren ook al is de relatie verbroken. In de ogen van menige deskundige 'verbleekt' de lotsverbondenheid na verloop van tijd. Vooral wanneer er een nieuwe partner is, is het moeilijk te verklaren dat er ook nog lotsverbondenheid jegens de ex-partner zou bestaan. Beide ex-partners zullen een nieuw leven moeten beginnen en op eigen benen moeten kunnen staan. Een scheiding is nu eenmaal een ingrijpende gebeurtenis die niet alleen emotioneel maar ook financieel consequenties heeft. Dat het uitgangspunt is dat bij het bepalen van de alimentatie aangeknoopt wordt bij het welstandsniveau tijdens het huwelijk, is vreemd en maar moeilijk vanuit diezelfde lotsverbondenheid te rechtvaardigen, zeker als er geen jonge kinderen meer zijn. Het 'lot' van een echtscheiding leidt er immers toe dat in veel gevallen de ex-partners beiden het huwelijkse welstandsniveau moeten verlaten omdat vaak in plaats van één huishouden, twee huishoudens moeten worden bekostigd. Er wordt dan ook kritiek uitge-

oefend op de jurisprudentie van de Hoge Raad, waaruit voortvloeit dat hoge motiveringseisen worden gesteld aan een uitspraak waarbij wordt uitgegaan van een lagere behoefte. Maar het is lastig om bij de alternatieve grondslag, alimentatie ten behoeve van het herstel van zorggerelateerde achterstand in verdiencapaciteit, passende criteria te vinden voor het berekenen van het te betalen bedrag aan alimentatie.

De individualistische samenleving wordt door een financiële adviseur als argument genoemd tegen de huidige grondslag. De burger is zelf verantwoordelijk voor zijn eigen levensonderhoud en moet indien mogelijk eerst de andere burger aanspreken. Het zelfoplossend vermogen van de burger komt eerst, voordat publieke ondersteuning plaatsvindt.

De alimentatieplichtigen vinden dat partneralimentatie alleen betaald zou moeten worden als het echt nodig is, bijvoorbeeld in geval van een handicap. Als men een bepaalde levensstandaard wil behouden, dan moet men er ook zelf iets aan doen. Als er enigerlei vorm van werk mogelijk is, vindt men partneralimentatie onterecht.

De alimentatiegerechtigden daarentegen vinden de huidige regeling goed. De klassieke rolverdeling binnen een huwelijk, waarin vrouwen zorgtaken op zich nemen, zorgt voor ongelijkheid die gecompenseerd moet worden. Dat is niet iets geks en vrouwen zouden niet moeten worden gezien als 'gold diggers'.

De meeste advocaten en rechters noemen als meest voor de hand liggende nieuwe grondslag dat alimentatie zou moeten worden betaald ten behoeve van het herstel van zorggerelateerde achterstand in verdiencapaciteit en betrekken daarin ook de inmiddels tot stand gebrachte beperking van de duur.

Financiële professionals zijn ook verschillende meningen toegedaan wat de grondslag zou moeten zijn. De een wil dat er uiteindelijk geen alimentatie meer wordt betaald, terwijl twee anderen de nadruk leggen op het 'zelfoplossend' vermogen van de mensen; het voorkomen dat een beroep op de bijstand moet worden gedaan. Gewezen werd ook op het belang van defiscalisering. Door aftrekbaarheid bij de meest verdienende en belastbaarheid bij de minst verdienende ex-partner, ontstaat er per saldo een fiscaal voordeel ten laste van de Staatskas. Defiscalisering kan ook andere neveneffecten hebben, reden waarom goed naar de gevolgen van een dergelijke maatregel zou moeten worden gekeken.

De alimentatieplichtigen wijzen erop dat de bedragen aan alimentatie ook reëel moeten zijn en niet vertekend zouden moeten worden door bijtelling van het voordeel van de aftrek. Als alles netto wordt gehouden is dat eenvoudiger en eerlijker.

4.1.3.3. Grondslag kinderalimentatie

Alle geïnterviewde deskundigen zijn het eens over de bestaande grondslag voor kinderalimentatie. Het hebben van kinderen brengt nu eenmaal verantwoordelijkheden met zich, waaronder de verplichting om te voorzien in levensonderhoud. Dat wordt door niemand betwist. Die verplichting wordt breed gedragen en is alom geaccepteerd. Een rechter verwoordt het kort en bondig als volgt: 'Kindje maken, is kindje betalen'. Men wil wel voor de kinderen betalen, maar liever niet voor de partner. Dat neemt evenwel niet weg dat men het niet in alle opzichten met de regeling van kinderalimentatie eens is. Met name de bepaling van de omvang en de duur van de kinderalimentatie roepen vraagtekens op.

Advocaten zeggen dat kinderalimentatie vooral bij mannen gemakkelijker ligt. Men wil die best betalen. De hoogte is vaak een probleem. Men heeft vaak geen idee wat een kind kost. De stiefouderalimentatieplicht wordt ook genoemd als een probleem. In de praktijk wordt deze verplichting omzeild door eenvoudigweg niet te trouwen of een geregistreerd partnerschap aan te gaan. Maar dat levert op zichzelf weer problemen op. Veel problemen verdwijnen wanneer deze verplichting uit de wet wordt gehaald.

Een rechter zegt dat er in de praktijk veel discussie is over de behoefte van kinderen. De realiteit is dat de levensstandaard bij het splitsen van het gezin nu eenmaal verandert. Daarom moeten we ook kijken naar het beperken van de behoefte. Het Noorse systeem kent meer genormaliseerde bedragen en hiermee haal je een stuk rechtsstrijd over de behoefte weg. Als er een hoge behoefte is, vinden nu veel rechters dat het kind dat ook moet krijgen. Dit moet normaliseren. Er moet gekeken worden wat het kind nodig heeft. Weer een andere rechter vindt dat de ouders na de scheiding zoveel mogelijk ervoor moeten zorgen dat de kinderen die gewend zijn aan een bepaalde levensstandaard in een gezin, na de scheiding zoveel mogelijk op gelijke wijze moeten kunnen voortleven. De behoefte van het kind is in de ogen van die rechter een goed uitgangspunt.

Het wordt ingewikkelder bij oudere kinderen, die bijbaantjes hebben en studeren. Of na de middelbare school gaan studeren. Er ontstaat dan wel discussie, over de verdiencapaciteit. Bij jongmeerderjarigen is de discussie of je van je kind kan verlangen dat het een bijbaan neemt.

Kinderalimentatie is geen 'kijkgeld', een term waarmee wordt aangegeven dat de betaling van partner- en/of kinderalimentatie wordt gekoppeld aan het hebben van omgang met het kind. In treurige gevallen is de verleiding groot om dat te compenseren (moeder te straffen als vader de kinderen niet ziet), maar het gaat om de kosten van verzorging van de kinderen. Dit is een probleem, maar dat moet niet worden bestraft met verval van alimentatie.

Er is steun bij de rechters voor afschaffing van de stiefouderalimentatieplicht. Het moet simpeler. Afschaffen met hardheidsclausule voor schrijnende gevallen zou in het gros van de gevallen wel werken. Aansluiting zoeken bij sociaal stiefouderschap of het primaat van de alimentatieplicht bij de juridische ouders leggen en bij een tekort de stiefouders aan kunnen spreken. Een andere rechter zegt dat afschaffing van die plicht voor wat rust zal zorgen, maar samengestelde gezinnen zijn altijd lastig en bij nieuwe kinderen in de nieuwe relatie ontstaan er ook (nieuwe) problemen. Afschaffing zal iets verlichten en maakt het voor het rekenen ook gemakkelijker, maar het neemt niet alle problemen weg. Bij voldoende draagkracht wordt het lastig. Men poogt om de draagkracht toch gelijk over de kinderen te verdelen en niet naar rato van behoefte te verdelen.

Financiële professionals vinden de grondslag voor kinderalimentatie tot 18/21 jaar prima, maar opperen de mogelijkheid om voor studerende kinderen eventueel te verlengen. Het zou een combinatie moeten worden van: 'waar moet je van rondkomen' en 'wat is redelijk'. Het bedrag moet gelet op de draagkracht ook te betalen zijn. De welstand tijdens het huwelijk doet er dan niet toe. Het is eigenlijk altijd maatwerk. Het is nu eenmaal niet mogelijk om dezelfde welstand te handhaven.

Alimentatieplichtigen en alimentatiegerechtigden vinden kinderalimentatie normaal. Alimentatiegerechtigden zijn voor behoud van de stiefouderalimentatieplicht omdat de nieuwe partner ook voor het kind gaat zorgen.

Alimentatieplichtigen vinden dat kinderalimentatie geen kijkgeld of omgangsgeld is; het is geld voor de kinderen. Onder alimentatieplichtigen bestaat hierover echter veel discussie. Meestal gaat het er dan ook over dat het geld niet aan de kinderen wordt besteed. Men heeft geen overzicht van waar het aan wordt uitgegeven en er hoeft ook geen verantwoording over te worden afgelegd.

4.1.3.4. Duur partneralimentatie

Per 1 januari 2020 is de maximumduur van de alimentatieplicht van in beginsel 12 jaar met overgangsrechtelijke uitzonderingen verkort tot 5 jaar met twee belangrijke algemene uitzonderingen en een hardheidsclausule.

Advocaten wijzen erop dat de alimentatieduur afhankelijk is van de omstandigheden en dat daarom een vaste termijn onwenselijk is. De wettelijke termijnen, ook de oude termijn van 12 jaar, moeten worden gezien als maximumtermijnen. Het hangt zeer van de omstandigheden af of een langere of kortere termijn beter is. Men denke aan de echtgenoot die jarenlang in de onderneming van de ander heeft meegewerkt of wanneer er kinderen zijn. Het is dan niet zo eenvoudig om ervan uit te gaan dat alles wel goed komt. Dan is een langere termijn meestal beter. Een termijn is nodig omdat de rechter geen levenslang mag opleggen.

Advocaten zijn het overwegend (op één na) eens met de nieuwe termijn van 5 jaar. Men vindt dat het beter aansluit bij het maatschappelijk gevoel van beide groepen cliënten. Maar er worden wel kanttekeningen bij geplaatst. Een advocaat is blij met de nieuwe termijn en vindt dat er nog te veel uitzonderingen op die verkorte duur zijn gecreëerd. Een andere advocaat vindt de oude duur iets redelijker dan de nieuwe. Volgens deze laatste advocaat gaat de laatste wijziging ervan uit dat mensen ten onrechte te lang te veel partneralimentatie betalen. Maar de oude termijn was een maximumtermijn van 12 jaar. De gemiddelde duur van alimentatie in de praktijk vóór 1 januari 2020 was ongeveer 6 jaar.

Weer een andere advocaat heeft moeite met de uitzondering op de 5 jaar als er jonge kinderen zijn, die een hoog politiek compromis gehalte heeft. Jonge gezinnen gaan relatief vaker uit elkaar. Voor deze mensen is door die uitzondering ten onrechte weinig veranderd. Een vrouw maakt meer kans op de arbeidsmarkt als zij een kortere duur eruit is geweest; 12 jaar is daarom te lang. Werken is met kinderopvang in de randstad goed te combineren (ook al is het duur). Dat vrouwen ook voor het huwelijk en voordat ze kinderen krijgen ervoor kiezen om parttime te werken is een keuze die los van het huwelijk staat. De termijn van 12 jaar wordt in mediationtrajecten ten onrechte als standaard en niet als maximum gezien. Dit is moeilijk onderhandelen. De alimentatieplichtige wil de ex-partner wel helpen om een nieuw leven te starten, maar wil geen jarenlange onderhoudsplicht.

Men vraagt zich af hoe de nieuwe termijn zal worden toegepast: als de termijn of als maximumtermijn. Als de nieuwe termijn van 5 jaar als maximumtermijn wordt gezien in de rechtspraak, dan biedt dat meer flexibiliteit voor oplossingen op maat. Die flexibiliteit is nodig omdat er in de praktijk nu eenmaal verschillende situaties zich voordoen, zoals bijvoorbeeld het klassieke huwelijk waarin de vrouw het huishouden doet tegenover het huwelijk van het hoogopgeleid stel die beiden 4 dagen werken en de zorg voor kinderen delen. Ook de vrouw die drie keer zoveel als de man verdient komt voor. De nieuwe regeling moet ook geschikt zijn voor de schrijnende gevallen.

De meeste rechters (op één na) aanvaarden de verkorting naar 5 jaar als beter aansluitende op de praktijk. Men ziet een tendens dat steeds meer wordt gekeken naar de verdiencapaciteit en dat de gerechtigde zelf in eigen onderhoud moet gaan voorzien. Men ziet steeds vaker dat er meteen al een limiteringsvoorstel komt tot minder dan de maximum termijn. Rechters gaan daar meestal niet meteen in mee, maar geven mee aan de gerechtigde dat zij snel moet gaan werken aan het voorzien in het eigen levensonderhoud. In die gevallen wordt na vijf jaar toch geen alimentatie meer betaald, ofwel vanwege de draagkracht ofwel vanwege de verdiencapaciteit. De nieuwe duur sluit daarbij aan. Er zijn gevallen waarin vijf jaar te kort is, maar daar was bij twaalf jaar ook sprake van. Meer dan 7 jaar duurt het 'gedoe' volgens een rechter niet. De gerechtigde kan daarna vaak in eigen levensonderhoud voorzien

of er is een nieuwe partner. De hardheidsclausule van de nieuwe wet (art. 1:157 lid 7 BW) is soepeler, dus de termijn is ook beter te handhaven.

Op de nieuwe termijn wordt ook wel kritiek geuit. Belangrijkste kritiek is dat de oude termijn flexibeler was. Rechters maakten veel gebruik van de verdiencapaciteit en er werd meer ingezet op dat mevrouw na drie jaar zichzelf kon gaan voorzien. In de wet staat ook nu nog: de rechter 'kan'. Als advocaten voldoende stellen, kan men als rechter zeggen: de vrouw moet binnen een bepaalde tijd in haar eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Langere maximum duur van partneralimentatie zorgt voor meer flexibiliteit. Men vraagt zich ook af hoe de nieuwe hardheidsclausule gaat werken in de praktijk. De duur zal meestal afhangen van omstandigheden van elk geval. Wat dit aangaat is de wetswijziging van 12 naar 5 jaar geen principiële wijziging, die was er in 1994, toen de termijn van onbeperkt naar 12 jaar ging. De wetswijziging is meer een bevestiging van de gangbare praktijk. Ten slotte wordt opgemerkt dat men als rechters natuurlijk niet alle zaken ziet, alleen de zaken waarin partijen een geschil aan de rechter voorleggen.

Financiële professionals opperen de mogelijkheid van een afbouw gedurende de duur van alimentatie. Men gaat dan uit van 5 jaar met een geleidelijke afbouw naar nihil na 5 jaar. Of bij 12 jaar: 6 jaar vol en na 6 jaar afbouw bijvoorbeeld. Dat werkt stimulerend voor de ontvanger.

Opgemerkt wordt dat de duur van 5 jaar is terug te zien in de Participatiewet: na de geboorte van een kind mag men 5 jaar lang geen uitkering weigeren aan de alleenstaande ouder als die niet gaat zoeken naar een baan. Op grond van de Participatiewet geldt namelijk voor de alleenstaande ouder met een kind van jonger dan vijf jaar geen arbeidsplicht. In die periode bestaat geen werkverplichting, al wordt wel gestimuleerd om te gaan werken.

De alimentatieplichtigen vinden de huidige duur van 5 jaar meer dan voldoende. Men ziet liever een afbouw in die periode. In het eerste jaar na de scheiding het volle bedrag want dan zijn er ook veel kosten, zoals het inrichten van een woning en het opnieuw opstarten van een leven alleen. Dat is dan het verwerkingsjaar. Daarna zou het stapsgewijs moeten aflopen.

De alimentatiegerechtigden zouden de termijn willen terugbrengen naar 12 jaar. Men vindt het terugbrengen van de duur naar vijf jaar schandalig en niet eerlijk.

4.1.3.5. Duur kinderalimentatie

Alle deskundigen vinden de termijn van 18 jaar kinderalimentatie ten behoeve van de ex-partner logisch omdat die overeenkomt met de termijn van minderjarigheid. Dat geldt echter niet zonder meer voor de duur van de kinderalimentatie gedurende de jong meerderjarigheid van 18 tot 21 jaar.

Volgens advocaten is de kinderalimentatie voor het jongmeerderjarige kind zelf problematisch. Hoewel historisch verklaarbaar (minderjarigheid eindigde vroeger met het bereiken van de 21 jarige leeftijd), sluit zij niet goed meer aan op de gemiddelde studietijd voor een vervolgopleiding na de middelbare school. Een HBO- of universitaire opleiding duurt al snel 5 jaar en dan komt men eerder uit op 23 jaar. In ouderschapsplannen wordt om die reden de duur verlengd tot vaak 25 jaar. De vraag is dan of dit een derdenbeding oplevert ten behoeve van de jongmeerderjarige, op grond waarvan de jongmeerderjarige recht op alimentatie kan ontlenen aan het echtscheidingsconvenant. Te overwegen is ook om de behoeftigheid voor jongmeerderjarigen in te voeren. Er is dan geen reden om alimentatie toe te kennen als het kind na 18 jaar al zelf financieel onafhankelijk is. Problematisch is ook dat een ouder die een jongmeerderjarig kind onderhoudt niet meer kan procederen tegen de expartner ten behoeve van hun kind omdat de wettelijke vertegenwoordigingsbevoegdheid die daarvoor is vereist ontbreekt na meerderjarig worden. Het is geen doen voor een 18-jarige om een procedure tegen de eigen vader te beginnen. Mogelijke oplossing is een voortgezette bijzondere curator in te voeren. Moeder zou dan als bijzondere curator dan toch nog drie jaar bevoegd zijn om kinderalimentatie ten behoeve van het kind te vorderen.

Rechters signaleren dat de behoeftigheidsvraag bij jongmeerderjarigen in discussie is. Voor jongmeerderjarigen is hier ook iets over opgenomen in de Tremanormen: de Wet studiefinanciering-normen. Maar is geen algemeen aanvaarde behoeftenorm. Mag men van jongmeerderjarigen verlangen dat zij een bijbaan nemen en mag men de inkomsten van die bijbaan dan meetellen? Ook rechters zien dat de alimentatieplicht in ouderschapsplannen vaak wordt verlengd tot 25 jaar mits het kind blijft studeren met goede resultaten. Er is ook wel discussie als het kind is gestopt met de studie of een nieuwe studie gaat doen en dan een bijdrage vraagt. Een rechter geeft aan dat de praktijk is dat de ouders meestal wel hun eigen verantwoordelijkheid nemen jegens de studerende kinderen en er tot aan het einde van de studie wordt betaald. Als dat niet het geval is, dan zijn er meestal andere problemen.

Financiële professionals geven aan dat zij het eens zijn met de termijnen, al zien zij de wenselijkheid van een eventuele verlenging naar 23/24/25 jaar in verband met studie of opleiding. Men wijst op de mogelijkheden om de studie te financieren via DUO, waardoor kinderalimentatie niet per se nodig is.

Een andere financieel professional wijst op het gegeven dat er bij het bereiken van de 18-jarige leeftijd regelingen wegvallen en verplichtingen erbij komen. Het is een belangrijk moment voor de schuldhulpverlening omdat het dan vaak misgaat. Volgens de Participatiewet krijgen jongeren in die leeftijdsgroep maar een minimale bijstandsuitkering. Men verwacht veel van de meerderjarig geworden jongeren, een bepaalde mate van volwassenheid om met financiën om te gaan hetgeen niet altijd realistisch is. Jongeren zijn bang om 18 jaar te worden. In de praktijk is dit een groot probleem. Het is te overwegen om de jongeren een zachtere landing in de meerderjarigheid

te laten maken. Een periode om te wennen aan zelfstandigheid. Bijvoorbeeld door financiële educatie, dat nu maar minimaal aanwezig is in Nederland.

De alimentatieplichtigen zouden het liefst zien dat het stopt bij achttien jaar. De wetgever vindt een kind dan ook volwassen. Veel alimentatieplichtigen moeten doorbetalen tot 21 jaar. Voor studerende kinderen zijn er allerlei mogelijkheden om in het eigen levensonderhoud te voorzien, zoals een bijbaan of studielening, al gaat dat laatste ver. Studie of opleiding na het bereiken van de meerderjarige leeftijd vindt men dus geen rechtvaardiging voor het laten voortduren van de kinderalimentatieplicht tot 21 jaar.

De alimentatiegerechtigden vinden dat de kinderalimentatie juist te kort duurt. Elk kind is anders en als kinderen gaan studeren, moet daar ook geld voor betaald worden. Met 21 jaar is het kind ook nog niet afgestudeerd. Men vindt dat de kinderalimentatie moet doorlopen totdat het kind is afgestudeerd of de opleiding heeft afgerond en in staat is om eigen inkomen te verdienen. 23 jaar zou bijvoorbeeld logischer zijn.

4.1.3.6. Omvang partneralimentatie

De kritiek van de advocaten en rechters richt zich voornamelijk op de gevallen waarin toepassing van de Tremanormen vanwege het a-typische geval leiden tot onwenselijk hoge of juist lage bedragen aan alimentatie. Daarom moet het systeem vooral flexibel zijn en ruimte voor afwijking bieden.

De alimentatieplichtigen vinden dat de maandelijks te betalen alimentatie soms te veel is omdat in de berekening eventuele vakantietoelagen en eindejaarsuitkeringen meegenomen worden en aldus leiden tot een maandelijks te betalen bedrag dat te hoog ligt. Voormelde eenmalige uitkeringen worden vaak voor specifieke kosten aangewend die niet uitsmeerbaar over alle maanden van het jaar zijn.

4.1.3.7. Omvang kinderalimentatie

Over de omvang van kinderalimentatie wordt betrekkelijk weinig vermeld. Wel worden opmerkingen gemaakt dat de berekeningsgrondslag ten onrechte afwijkt van die voor partneralimentatie. Ook de behoeftetabel wordt gezien als niet passend bij de hoge inkomens.

Omdat de behoefte van elk kind anders is, wordt door rechters en financiële professionals gepleit voor meer maatwerk. Tegelijk pleit een rechter juist voor vereenvoudiging om het draagvlak te vergroten.

Een advocaat zegt dat moeders vinden dat kinderen juist duurder worden als ze naar de middelbare school gaan (merkkleding, brommers en uitgaan). Volgens het

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) maakt het echter weinig verschil, afhankelijk van of het kind een bijbaan heeft. Bij jongere kinderen is de behoefte redelijk nauwkeurig berekend. Bij jong meerderjarigen die geld nodig hebben voor hun studie is vaak de stelling dat zij een baantje kunnen zoeken of omdat ze de vader niet meer willen zien hij ook niet meer betaalt.

Een advocaat meldt dat forfaits in de praktijk weerstand oproept. Een andere advocaat zegt dat forfaits het gemakkelijker maken, maar er zijn altijd situaties waarin maatwerk geleverd moet worden.

De Tremanormen missen een regeling voor de jong meerderjarigen. Dit is volgens de geïnterviewden wel gewenst. Een rechter stelt dat er wel WSF-normen zijn opgenomen, maar dat er geen algemeen aanvaarde behoeftenorm bestaat. Twee advocaten wijzen erop dat de tabellen nu geen rekening houden met hogere kosten bij kinderen die naar de middelbare school gaan. Een jaarlijkse update zou procederen kunnen voorkomen, zo stelt een van hen.

4.1.3.8. Vaststelling partner- en kinderalimentatie

Rol deskundigen, met name advocaten

Advocaten vinden dat veel op een goede manier door deskundigen wordt geregeld. Het gaat vooral goed als een advocaat die tevens mediator is erbij betrokken is en wanneer partners er samen uit willen komen. Maar een mediationtraject heeft geen waarde als de mediator niet aan bepaalde kwaliteitseisen voldoet. Mensen moeten goed en volledig worden voorgelicht over wat de mogelijkheden zijn (informed consent). Er zijn hele goede mediators, die partijen uit een conflict kunnen halen, maar men ziet ook *self proclaimed* mediators die een invulmodel van internet plukken. Dan kunnen snel conflicten ontstaan en zijn de problemen des te groter als de verkeerde bedragen zijn voorgespiegeld. Als de begeleiding bij een echtscheiding aan de markt wordt overgelaten, dan krijgt men goedkope bemiddelaars die de meest verschrikkelijke convenanten opstellen, waarbij bijvoorbeeld niet over bruto/netto is nagedacht.

Op één advocaat na is men niet voor een wettelijke verankering van kwaliteitseisen, maar het aan de markt overlaten is ook niet alles. Bij lagere inkomens en kinderalimentatie is het vaststellen gewoon het toepassen van een tabel. Dat kan een mediator/niet-advocaat ook wel. Bij partneralimentatie moet de mediator/niet-advocaat ook echt deskundig zijn. Zij moeten ook de huwelijksvermogensrechtelijke en fiscale aspecten kennen.

Men schat in dat de advocatuur in de toekomst over zal gaan van 'uurtje factuurtje' naar fixed fees. Voor een bepaald bedrag wordt alles geregeld of verzekeraars die mediation verzekeren met een fixed fee. Bij de zaken op toevoeging ziet men dan

korte processtukken. De fixed fee moet wel een redelijk bedrag zijn. Advocaat en mediator moet de ethische instelling hebben dat men niet alleen het eigen inkomen in de gaten houdt, maar ook het belang van de rechtspraak en de cliënt. Bij fixed fees zal men sneller tot zaken komen.

De rechters bevestigen dat goede deskundigen, met name gespecialiseerde advocaten, een belangrijke rol vervullen in de voorfase, waarin vooral veel informatie en uitleg moet worden gegeven, maar ook tijdens de procedure. De deskundige kan de blinde vlekken van mensen opvullen. Er wordt een voorkeur uitgesproken voor deskundigen die vallen onder tuchtrecht (advocaat of notaris). Advocaten hebben een belangrijke rol; zij moeten ook realistisch zijn en waarschuwen. Advocaten kunnen echter de toenadering tussen partijen verstoren, afhankelijk van hun aanpak. Van advocaten van Vereniging van Familierecht- en erfrecht Advocaten en Scheidingsbemiddelaars (vFAS) weet men dat die in de regel al alles hebben geprobeerd voordat ze gaan procederen. Men constateert ook een verschil tussen eenpitters en grote kantoren en een verschil Westerse en Oosterse advocatencultuur. Men toont zich voorstander om kwaliteitseisen in de advocatuur te ontwikkelen. Geen wettelijke kwaliteitsnormen, maar eisen die door de beroepsgroep worden ontwikkeld.

Een rechter zegt hierover:

> "Er zijn coöperatieve advocaten. Ik heb als rechter geluk bij twee partijen met oplossingsgerichte advocaten. Maar er zijn ook advocaten waarvan ik me afvraag wie er nu met elkaar in conflict zijn: de advocaten of de partijen."

De rechter ziet niet wat er bij de mediation gebeurt. Als men met partijen werkt aan een oplossing en partijen komen voorzichtig bij elkaar, dan kunnen advocaten dat verstoren; de advocaat is dan bezig 'een wak te trappen in een dun laagje ijs'.

Scheidingsmakelaars kennen het recht niet. Het alimentatierecht is een vak apart. Het vereist vakkennis. Dat moet bij de juridisch geschoolde blijven. Die kan ook afstand nemen van het conflict.

De financiële professionals zijn kritisch op de rol van de hulpverleners. Genoemd wordt de lobby van de advocatuur richting politiek om bepaalde wettelijke uitzonderingen voor elkaar te krijgen. Daarmee worden hun belangen weliswaar gediend, maar dat heeft niet altijd maatschappelijk draagvlak. Het bestuur van vFAS wordt genoemd als goede drive voor vernieuwing, maar die worden in belangrijke mate aan de teugels getrokken door de achterban. Die bestaat uit eenpitters en tweepitters die hooguit een paar scheidingen in de maand hebben. Er zijn advocaten die uit financieel eigenbelang procederen en daarmee partijen uit elkaar drijven. Advocaten zouden geen procedures moeten starten om kleine verschillen in bedragen. De alimentatienormen zijn ingewikkeld en dus kun je er vaak over procederen, het brengt omzet. Advocaten gaan soms ook te ver in hun coachende rol; dan nemen ze de rol

van maatschappelijk werker aan. Ze wijzen op het belang om deskundigheid erbij te betrekken die de expertise in huis hebben waaraan men behoefte heeft. Een psycholoog-mediator bij emoties en een financieel planner bij financiële discussies.

Men noemt de pilots stelselherziening rechtsbijstand. De komende 2,5 jaar gaan sociale advocatuur, juridisch loket, mediators en sociaal domein zoveel mogelijk bij het voorportaal problemen voorkomen door middel van triage: het vooraf bepalen welke en op welke wijze begeleiding nodig is, niet alleen juridische begeleiding, maar bijvoorbeeld ook sociaal-psychologische of schuldhulpverlening. Dit gaat allemaal uit van de veronderstelling dat juridische conflicten verminderen als men er eerder bij is. Zo kan ook beter bepaald worden welke zaken wel en welke niet in aanmerking komen voor gefinancierde rechtshulp. Veel toevoegingen gaan over echtscheidingen.

Alimentatieplichtigen missen de persoonlijke benadering van vroeger, de ruimte voor overleg bij niet betalen. Vroeger was de incasso van onderhoudsbijdragen onderdeel van de Raad voor de Kinderbescherming. Als men een maand erg krap zat, dan kon worden overlegd wat er moest gebeuren. Daar zat dan niet gelijk een boete op. Zij namen het tussentraject over, zodat je niet meteen naar een rechter of advocaat moest om dit te wijzigen. Dit was persoonlijker. Een buiten-juridische instantie die kan bemiddelen bij wijzigingen zou heel fijn zijn. Het LBIO doet dat niet. Dat is een veredeld incassobureau. Het LBIO bemiddelt niet. Men gaat gewoon uit van het convenant waarin alle bedragen staan en aan de hand daarvan moet worden betaald. Men gaat ook snel over tot loonbeslag.

De alimentatiegerechtigden wijzen op het belang om de aandacht te laten uitgaan naar eenoudergezinnen. Zij vinden dat advocaten, daartoe aangezet door hun cliënt, soms het ruzie maken en niet-betalen stimuleren. Men moet echter kijken hoe je samen tot een eerlijke verdeling kan komen.

Rol rechters

De advocaten geven aan dat rechters oog voor mediation hebben, waardoor (verder) procederen kan worden voorkomen. De rechter is minder lijdelijk; rechters zijn vrij actief om te kijken naar de beste oplossing en een actieve rechter helpt. Of nog informatie nodig is voor de beslissing is ook bepalend voor de houding van de rechter. Maar het hangt ervan af hoe de mensen er in staan. Als de hakken in het zand staan is dat onbegonnen werk.

Sommige mensen vinden het belangrijk dat een rechter een klap erop geeft. Men accepteert het alleen als de rechter het zegt. Dit kan dezelfde uitkomst zijn als bij onderling overleg, maar ze hebben het nodig dat een ander (naast de advocaat) ernaar kijkt. De regierechter wordt genoemd, actief en oplossingsgericht. Maar hij moet niet te actief zijn, waardoor mensen druk voelen om 'ja' te zeggen. Opgemerkt wordt

dat de rechter onvoldoende kijkt naar de behoeftigheid van de ontvanger. Rechters houden te strak vast aan de norm. Er is weinig oog voor verdiencapaciteit.

Rechters brengen naar voren dat zij proberen in gesprek te gaan met partijen en partijen bij elkaar te brengen. In eerste aanleg kan men nog gemakkelijk partijen de gang opsturen voor overleg. Men werkt liever met open normen omdat die flexibeler zijn. De (te ver gaande) actieve rol van de rechter wordt ook bekritiseerd: rechters moeten beslissen, meer niet.

De financiële professionals vinden dat rechters in dit vakgebied zijn vergroeid met het onderwerp en een grote betrokkenheid tonen. Zij kunnen maatwerk leveren. Echter, niet iedere rechter staat er zo in. De rechters die carrièrestappen willen maken, gaan niet in de expertgroep familierecht zitten. Familierecht blijft in dat opzicht achter.

De alimentatieplichtigen zien liever dat rechters meer maatwerk verrichten.

Rol mediators

Advocaten vinden dat mediationtrajecten ertoe doen. De kosten van mediation zijn lager, maar mediators zijn vaak geen juristen waardoor ze weinig juridische en financiële kennis hebben. Mediators spreken dingen af die niet kunnen op grond van de wet. Bij een goede mediator die ook advocaat is en wanneer ex-partners bereid zijn om er samen uit te komen, ben je sneller en goedkoper uit dan bij een (niet-advocaat) mediator. Men moet mensen echter goed voorlichten, zodat men op basis van *informed consent* de juiste beslissing neemt. De mediator moet goed op de hoogte zijn van hoe de alimentatieberekening moet worden gemaakt (behoefte, behoeftigheid, draagkracht), maar ook hoe zit het met een ondernemer, hoe zit het met inkomen uit vermogen, de fiscaliteit en de bijstand. Belangrijk is het goed doordenken wat er gebeurt bij een wijziging. Deze informatie moet je delen met de cliënt, voor zover nodig in 'hapklare brokken' zodat men het ook begrijpt. Juridische en fiscale kennis is dus belangrijk. Meer maatwerk levert meer draagvlak op. De gespecialiseerde familierechtadvocaat is noodzakelijk omdat er heel veel fout gaat. Sommige convenanten zijn ingevuld via internet. Als het dan verkeerd gaat hebben mensen verkeerde verwachtingen en raken zij ontevreden waardoor draagvlak ontbreekt en procedures worden gestart. Mensen met verschillende nationaliteiten begrijpen het niet. De rechter corrigeert een verkeerde conclusie niet. Mediationwetgeving zal binnenkort in consultatie gaan. Dit geeft meer waarborgen en kwaliteitseisen voor de persoon van de mediator.

Rechters zeggen dat ze als rechter geen zicht op mediationtrajecten hebben. Als ouders het met elkaar eens zijn dan kunnen ze afspreken wat ze willen (m.u.v. niet betalen). De rechter ziet alleen de gevallen waar het mis gaat. Mediators maken dan ingewikkelde afspraken en partijen zijn niet bekend met de Tremanormen. De

scheidingsmakelaars zijn in strijd met de belangen van de rechtzoekende. Men kent het recht niet.

Advocaten en rechters vinden dat de mediator voldoende juridische, fiscale en financiële kennis moet hebben. Dat is voor partneralimentatie nog meer relevant dan voor kinderalimentatie, waar het de facto alleen gaat over het toepassen van een tabel. Hoewel men in het algemeen vindt dat er kwaliteitseisen moeten worden gesteld, verschillen de meningen of dat wettelijke eisen moeten zijn of dat de beroepsgroep die moet opstellen, bijvoorbeeld door het introduceren van een keurmerk.

Een financiële deskundige sprak zich uit tegen verplichte mediation. Alimentatieplichtigen vinden mediation noodzakelijk gelet op de vele vechtscheidingen. Een mediator kan maatwerk leveren, zo nodig afwijken van de wet of de Tremanormen; geen probleem als dat gebeurt.

Een alimentatiegerechtigde vertelde over de persoonlijke ervaring met een mediator: het ouderschapsplan was van Google geplukt en daar klopte niks van.

4.1.3.9. Wijziging partner- en kinderalimentatie

De mogelijkheid om partner- en kinderalimentatie te wijzigen leidt geregeld tot procedures. Met name bij wijziging van inkomen of woonplaats. Ook wanneer de alimentatie in afwijking van de wettelijke maatstaven is vastgesteld zonder dat de ex-partners dit wisten, kan wijziging worden gevraagd, bijvoorbeeld in geval van dwaling. Als men door de deskundige onvolledig en/of onjuist is voorgelicht, staat deze mogelijkheid ter beschikking. Het op juiste wijze vaststellen van alimentatie voorkomt dan ook wijzigingsprocedures.

Alimentatieplichtigen zouden het wijzigen van partneralimentatie gemakkelijker willen maken.

4.1.3.10. Uitvoering partner- en kinderalimentatie

De uitvoering van alimentatie heeft betrekking op het op tijd en volledig betalen van alimentatieverplichtingen en wat moet gebeuren als dat niet het geval is.

Hiervoor is al gebleken dat alimentatieverplichtingen best goed worden nagekomen. In de gevallen waarin die verplichting niet worden nagekomen, kunnen daaraan verschillende oorzaken ten grondslag liggen. Sprake kan zijn van betalingsonmacht, men kan over de te betalen bedragen verschil van mening hebben en het is natuurlijk ook mogelijk dat men om welke reden dan ook moedwillig niet betaalt. Afgezien van de talloze procedures rondom wijziging van inkomen (draagkracht), zijn er ook procedures in situaties waarin eerder armoede dan welstand te verdelen is. In die gevallen speelt de Participatiewet ook een rol, vanwege het complementaire karakter

van de bijstand. In dit verband moet ook worden gewezen op de schuldhulpverlening die met name actief is bij de gescheidenen. Alleenstaande moeders vormen een grote groep. In Amersfoort bijvoorbeeld, komen volgens een financieel professional veel nieuwbouwwijken met betrekkelijk veel echtscheidingen met kinderen voor. Daar wordt preventief een wijkteam ingezet 'hoe blijf je lief voor elkaar als je kinderen hebt?'. Dit om schuldhulp te voorkomen. Schuldhulp komt veel voor bij gescheidenen (ook ongehuwden). Bij alleenstaande moeders met kinderen gaat het om bevorderen van de economische participatie.

De zorgkorting maakt kinderalimentatie ingewikkeld. Mag bijvoorbeeld de vader die tijdens zijn omgangsweekend iets voor een kind koopt, de kosten hiervan aftrekken van de kinderalimentatie die de moeder ontvangt?

Ook de financiële professionals wijzen op kinderarmoede en minimabeleid. Bij kinderarmoede gaat het om gelijkwaardigheid met andere kinderen. Grondslag die ook meeweegt bij kinderalimentatie. Kinderen moeten zoveel mogelijk worden gelaten zoals hij/zij gewend is. Voor de ontwikkeling van het kind is dat belangrijk. Opgroeien in een bepaald milieu.

Standaard wordt kinderalimentatie tot 21 gevraagd, daar wordt niet vaak van afgeweken. Men int ook jongmeerderjarigen alimentatie. Als de aanvraag is binnengekomen voor het kind 18 wordt, dan loopt die aanvraag gewoon door. Het kind bepaalt, maar toch is het nog vaak dat moeder een vinger in de pap heeft. Vaak gaat het geld naar de moeder, deze zorgt dan verder hoe hij/zij het met het kind geregeld heeft.

Men heeft wel eens meegemaakt dat een ouder die een minder goede relatie met zijn kind heeft zei: 'vanaf 21 jaar ga ik niet meer betalen'. In die gevallen is het oprekken van de leeftijd zinvol.

Hiervoor in paragraaf 4.1.3.5 is al aangegeven dat een financieel professional heeft gewezen op het gegeven dat er bij het bereiken van de 18-jarige leeftijd regelingen wegvallen en verplichtingen erbij komen. Het is een belangrijk moment voor de schuldhulpverlening omdat het dan vaak misgaat.

Bijstand genietende alleenstaande moeders die alimentatie moeten halen bij niet-betalende ex vallen tussen wal en schip. Niet zelden moeten zij dan een beroep doen op de schuldhulpverlening. Het is herkenbaar: gemeenten voeren de Participatiewet standvastig uit. Er is wel een ontwikkeling te zien in koplopende gemeenten waar breder gekeken wordt naar ondersteuning. Zij werken volgens de bedoeling van de wetgever in plaats van volgens de letter van de wet. Men zou dan coulant moeten omgaan met de burger. Er bestaan grote verwachtingen over het zelfoplossend vermogen van de burger, maar de werkelijkheid is vaak anders. Zie ook het WRR-

rapport 'Weten is nog geen doen'.[1] Er is vaak sprake van een combinatie van juridische en sociale problemen. De overheid gaat hard om met de burger. Een recht om fouten te maken bestaat niet in Nederland. Men is gelijk fraudeur. Gemeenten zijn gedrild om mensen zo snel mogelijk weer de deur uit te krijgen. Dat is niet goed, aldus een financieel professional.

4.1.3.11. Acceptatie alimentatie – inleiding

Tijdens de interviews is expliciet gevraagd naar de elementen die in meerdere of mindere mate bijdragen of afbreuk doen aan de acceptatie van partneralimentatie. Die hebben grotendeels te maken met de elementen die duur en omvang van de alimentatie bepalen.

In de volgende paragrafen wordt vooral gekeken naar die elementen die in de interviews zijn genoemd door de deskundigen. Ook hier zien wij ervan af om twee afzonderlijke opsommingen te maken van enerzijds elementen die afbreuk doen aan en anderzijds elementen die bijdragen aan de acceptatie van alimentatie: veel elementen zouden immers op beide lijstjes prijken. Getracht is vooral die elementen te benoemen, waarbij zich dit niet voordoet maar waarvan juist gezegd kan worden dat de aanwezigheid of juist afwezigheid voor alle betrokkenen afbreuk zal doen dan wel zal bijdragen aan de acceptatie van alimentatie. Wel worden partneralimentatie en kinderalimentatie afzonderlijk besproken. Bij de weergave van hetgeen is gezegd tijdens de interviews in de hierna volgende paragrafen, is de vermelding van welke deskundige de opmerkingen afkomstig zijn achterwege gelaten.

4.1.3.12. Acceptatie partneralimentatie

Tijdens de interviews zijn de volgende elementen vermeld die relevant zijn voor de acceptatie. Zij wordt hierna kort toegelicht.

Bij partneralimentatie gaat het samengevat om de volgende elementen die tijdens de interviews zijn genoemd:

- (on)voldoende voorlichting en advisering;
- (ontbreken) communicatie over en weer;
- (on)begrip over de regeling;
- (ontbreken van) emotie;
- (ontbreken) gunfactor en respect voor elkaar;
- (ontbreken) waardering onbetaald werk (huishouden, opvoeding kinderen);
- (on)duidelijkheid regeling;

1 Zie: https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2017/04/24/weten-is-nog-geen-doen, laatst geraadpleegd op 26 november 2020.

- grondslag; discussies over elementen alimentatie: behoefte, draagkracht, behoeftigheid, die de omvang bepalen en de duur;
- vastlegging;
- wijziging;
- uitvoering.

De eerste zes elementen hebben niet zozeer te maken met het systeem als wel met factoren die buiten het systeem zijn gelegen, de laatste elementen hebben meer met het systeem te maken.

(On)voldoende voorlichting en advisering

Goed uitleggen waarom iemand recht op alimentatie heeft en de ander daarvoor moet betalen, is van groot belang voor de acceptatie. Advocaten doen in de praktijk doorgaans goed werk om te bereiken dat partijen zelf afspraken maken, ook over partneralimentatie. Het wordt als een goed werkend systeem ervaren, al is het niet een goedkoop systeem. Ruzie of nog meer ruzie is alleen maar duurder.

(Ontbreken) communicatie over en weer

Als de relatie ondanks de scheiding goed is en de onderlinge communicatie eveneens, dan hebben de ex-partners meestal wel inzicht in de inkomsten en uitgaven omdat er meer informatie wordt gedeeld. Meer transparantie leidt tot meer acceptatie.

Voor de acceptatie is ook belangrijk hoe de scheidingsmelding is gegaan. Hoe hebben partijen de beëindiging van hun relatie besproken? Goed scheiden en communiceren is belangrijk voor een goed verloop van de alimentatieprocedure.

Als men weet waarom de ander weggaat, men daarin berust en partneralimentatie wordt voldoende uitgelegd, dan leidt dat tot meer begrip en tot minder discussie.

(On)begrip over de Tremanormen

Als beide partners hebben gewerkt tijdens het huwelijk en dus geen sprake is geweest van een traditioneel huwelijk, vindt de meest verdienende het wrang dat toch alimentatie moet worden betaald omdat de welstand tijdens het huwelijk is veroorzaakt door het hoge inkomen of het grote vermogen van de alimentatieplichtige.

(Ontbreken) emotie

Ook al is het schuldbeginsel uit de wetgeving vrijwel geheel verdwenen, emotioneel speelt de schuldvraag nog een rol, zeker als degene die de relatie heeft verbroken nog partneralimentatie vraagt. Men vindt dan dat de verzoeker geen recht heeft op partneralimentatie als hij/zij schuldig is aan de echtscheiding of daartoe aanleiding

heeft gegeven. Maar als de alimentatieplichtige de schuldige is, ziet men de alimentatie als genoegdoening. Als de emotie hoog oploopt, kunnen partijen vaak niets afspreken, hoe mooi, eenvoudig of eerlijk het systeem ook is.

Wanneer gaat het juist goed? Als mensen kunnen berusten in de scheiding en accepteren dat de situatie is zoals die is en daarvan het beste willen maken. Dan heeft men een basis om tot goede afspraken te komen. Niet iedereen kan dit zo snel.

(Ontbreken) gunfactor, respect en begrip voor elkaar

Als de gunfactor ontbreekt, zal men alles doen om niet te betalen. Die gunfactor ontbreekt nogal eens als er een nieuwe partner is. Begrip bestaat wanneer men werk is kwijtgeraakt of wanneer betalingsonmacht bestaat. Respect voor de belangen van de ander bijvoorbeeld dat de gerechtigde de ander niet kaal plukt. Wel moet de gerechtigde laten zien dat hij/zij het nog nodig heeft en zijn/haar best doet om inkomen te verdienen.

(Ontbreken) waardering onbetaald werk

Het ontbreken van waardering voor onbetaald werk (huishouden, opvoeding kinderen) doet ook afbreuk aan acceptatie alimentatie. Als onbetaald werk wordt gewaardeerd en alimentatie wordt gezien als iets dat hiertegenover staat, dan is de acceptatie groter. Bijvoorbeeld de mantelzorg voor een zwaar gehandicapt kind. Hier speelt ook de discussie dat in zo'n situatie bijstand moet worden verleend en niet afhankelijk gesteld van het zoeken van werk. Participeert een thuisblijvende moeder die zorgt voor haar kinderen onvoldoende?

(On)duidelijkheid regeling

De Tremanormen zijn nu te onduidelijk waardoor mensen niet begrijpen waarom ze een bepaald bedrag moeten betalen. Als ze het wel begrijpen, accepteren ze het ook. Het is echter ook lastig om aan te geven hoe het beter kan. Bij de Rb. Midden-Nederland is een project gestart met beschikkingen in begrijpelijke taal, ook bij alimentatie. Men merkt dan hoe moeilijk het is om de rekenmethodiek uit te leggen. Met name de fiscale aspecten maken het lastig.

Grondslag

Door sommigen werd genoemd dat het hele concept van partneralimentatie aan acceptatie in de weg staat: men gaat van elkaar af en moet toch nog gedurende een langere periode aan de ander betalen. Bij partneralimentatie wordt door sommige rechters onvoldoende gekeken naar behoeftigheid van de alimentatiegerechtigde: is de gerechtigde in staat is op korte termijn eigen inkomen te genereren? Er wordt te makkelijk gezegd dat volledige alimentatie nodig is. Het zou bijdragen aan de acceptatie door de alimentatieplichtige als een afbouwregeling wordt vastgelegd.

Er zou meer vrijheid moeten zijn voor de rechter om een afbouwregeling vast te stellen. Als het niet lukt, dan kan de vrouw procederen. Nu is het juist andersom. Daardoor zijn er veel procedures van mannen over verlaging.

Discussies over behoefte, draagkracht, behoeftigheid, die de omvang bepalen, bestaan omdat de Tremanormen op bepaalde punten hiaten vertonen, onduidelijk zijn of onvoldoende doordacht en daardoor verkeerd uitpakken. Deze discussies zijn onnodig en doen daarom afbreuk aan de alimentatie. Dit behoeft verbetering.

Voormelde criteria worden overal in Nederland toegepast, maar de rolverdeling binnen de relaties zijn niet overal gelijk. In Amsterdam werken vaak mensen met hogere inkomens die allebei werken en allebei zorgen voor de kinderen. Partneralimentatie is dan niet nodig. Maar in de provincies maakt men een afweging tussen werken en de kosten voor de kinderopvang. De vrouw zorgt dan al tien jaar voor de kinderen waardoor zij een enorme achterstand heeft op de arbeidsmarkt. Dan is het redelijk om partneralimentatie vast te stellen. Dan moet men ook rekening houden met de welstand tijdens de relatie. Waarom zou de man profiteren van de gratis hulp? Zijn taak was ook om de kinderen op te voeden en om het huishouden te doen. Het is wrang als de vrouw dan niet mag profiteren van de carrière van de man. In die situatie accepteert de man wel dat hij alimentatie moet betalen.

Vaststelling

Het bestaan van twee rekensystemen, voor partneralimentatie en voor kinderalimentatie, stuit op onbegrip en leidt tot verminderde acceptatie, temeer omdat beide systemen kunnen leiden tot onevenwichtige en niet op elkaar afgestemde resultaten.

Algemeen wordt aanvaard dat het overeenkomen van alimentatie beter is dan alimentatie opgelegd krijgen. Bij de rechter heb je al aangegeven dat je niet wil en waarom niet. De rechter legt het dan toch nog op. De emoties zijn dan al zo hoog opgelopen dat men het niet meer kan afspreken.

Veel gescheiden mensen zijn echter ontevreden over hun echtscheidingsconvenanten. Veel convenanten worden gemaakt bij mediators gezien de lage kosten die daaraan verbonden zijn, maar mediators zijn vaak geen juristen. Mediators hebben veelal oog voor de kinderen en dit levert scheve convenanten op, die in het voordeel zijn van degene die het meest volhardend is. Dergelijke scheve convenanten doen afbreuk aan de acceptatie als men zich realiseert hoe onevenwichtig het convenant uitpakt. Dan is niet alleen het huwelijk mislukt, maar het echtscheidingsconvenant ook. Soms worden afspraken ook uit angst gemaakt die men later betreurt.

Bevorderlijk voor de acceptatie zou zijn inzicht te scheppen wat nog wel kan. Mannen weten hoe het financiële werkt en vrouwen hebben meer inzicht in huishoudelijke kosten. Hier ligt een taak voor financieel deskundigen.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders bevordert acceptatie omdat als mannen hun verantwoordelijkheid voor kinderen oppakken, zei ook meer inzicht in de werkelijke kosten hebben en te betalen alimentatie eerder accepteren. Ook co-ouderschap draagt hieraan bij.

Ook aanpassing van de Tremanormen kan bijdragen aan acceptatie.

Wijziging

De mogelijkheid om over kleine wijzigingen te procederen wordt als negatief ervaren: er zijn veel procedures over minimale wijzigingen in het inkomen of het vermogen. Dit komt door de gedetailleerdheid.

Uitvoering

Art. 1:160 BW verval van alimentatie bij 'samenwonen als ware gehuwd' is ook een probleem: de Hoge Raad blijft hoge eisen aan het vervallen van partneralimentatie op deze grond stellen, hetgeen moeilijk aan de maatschappij uit te leggen is. Zoals het nu gaat, werkt het niet omdat het leidt tot enorme conflicten, eindeloze procedures en hoge proceskosten.

Het leefgedrag van de alimentatiegerechtigde met een nieuwe partner waarmee hij of zij nog niet samenwoont maar wel de bloemetjes buiten zet, doet afbreuk aan de acceptatie.

Als mensen al een paar jaar uit elkaar gaan en vrouw heeft niks gedaan om eigen inkomen te verwerven, dat zet ook veel kwaad bloed. Het is anders als iemand daarvoor wel zijn best heeft gedaan.

Het ontbreken van voldoende afstemming met andere sociale maatregelen en voorzieningen doet afbreuk aan de acceptatie. Voor de acceptatie is het belangrijk dat men ziet dat vrouwen er op achteruit gaan als zij de zorg voor de kinderen krijgen en de arbeidsmarkt op moeten. Het verschil is nu te groot; vrouwen betalen de 'babyboete'.

4.1.3.13. Acceptatie kinderalimentatie

Alle geïnterviewden vinden dat kinderalimentatie alom wordt geaccepteerd. Mensen betalen liever voor hun kinderen dan voor hun ex. Alleen over de hoogte vindt discussie plaats en of het geld wel bij de kinderen terecht komt. Men vindt de zorgplicht naar kinderen logisch: 'kindje maken, kindje betalen'.

Bij kinderalimentatie gaat het samengevat om de volgende elementen die tijdens de interviews zijn genoemd:

- contact tussen ouders;
- verloop van de zorgregeling;
- aanwezigheid van nieuwe partner;
- belemmeren contact met kinderen;
- kennis en inzicht in wat kinderen nodig hebben;
- daadwerkelijke besteding aan de kinderen;
- zorgkorting;
- forfaitair systeem;
- mogelijkheid tot afwijking;
- discussies over elementen alimentatie: behoefte, draagkracht, behoeftigheid, die de omvang bepalen en de duur.

De eerste zes elementen hebben niet zozeer te maken met het systeem als wel met factoren die buiten het systeem zijn gelegen, de laatste elementen hebben meer met het systeem te maken.

Contact tussen ouders

Een goed contact tussen ouders, overleg over de financiën en een goed verloop van de zorgregeling maakt de acceptatie groter. Hoe groter de strijd tussen ouders, hoe lager de acceptatie van kinderalimentatie. Bij kinderalimentatie geldt dat er bij een goed contact tussen de ouders eigenlijk geen problemen zijn. Als er wel problemen zijn, zitten daar vaak andere problemen onder.

Verloop van de zorgregeling

Voor de acceptatie van de kinderalimentatie speelt ook een grote rol hoe de omgang tussen de alimentatieplichtige en de kinderen loopt. Als dat goed gaat, vindt men de kinderalimentatie niet zo erg.

Aanwezigheid van nieuwe partner

Een ander probleem is bij de komst van een nieuwe informele partner, die formeel niet onderhoudsplichtig is. Er is dan vaak geen recht meer op een kindgebonden budget vanwege het te hoge gezamenlijke inkomen en er zijn dan minder woonlasten. De ander moet dan extra alimentatie betalen. Dat is niet uit te leggen. Behalve dan door te zeggen dat men 'mazzel' heeft gehad met het kindgebonden budget in het verleden.

Problematisch kan het ook worden als de nieuwe partner ook al kinderen heeft of krijgt bij de nieuwe partner en door de alimentatieplichtige gevraagd wordt om vermindering van kinderalimentatie.

Belemmeren contact met kinderen ('kijkgeld')

Het contact met de kinderen en de betaling van kinderalimentatie worden vaak met elkaar in verband gebracht. Men noemt het 'kijkgeld'. Geen contact, dan ook geen (partner- of) kinderalimentatie, is de redenering. Mogelijk is dat de kinderalimentatie gerechtigde het contact belemmert en de alimentatieplichtige vervolgens de kinderalimentatie stopt. Mogelijk is echter ook dat de alimentatieplichtige het kind niet meer kan zien en daarom de kinderalimentatie stopt.

Mensen zien de kinderen niet, maar moeten toch betalen. Kinderalimentatie is geen kijkgeld, maar voor de acceptatie is dit wel van belang. Emoties spelen een rol: de betalende ouder ziet zijn kind niet, maar de stiefouder heeft wel een band met dit kind. Men ziet ook vaak dat er bij een omgangsprocedure ook een procedure over de kinderalimentatie loopt.

Kennis, inzicht en overzicht in wat kinderen nodig hebben

Kennis, inzicht en overzicht van wat kinderen nodig hebben verhoogt de acceptatie. Dat kan op verschillende manieren worden bewerkstelligd, bijvoorbeeld door de ex-partner bij de uitgaven te betrekken. Dat kan door een kinderrekening, maar ook door specifieke overboekingen naar de inkopende ouder. Het verschaft het gevoel van controle over de uitgave. Dat bevordert het overleg en het wederzijdse begrip voor uitgaven. Het voorkomt ook dat een ouder pogingen doet door bepaalde excessieve uitgaven de sympathie van het kind te 'kopen' doordat men in dit model vaak op basis van consensus uitgaven doet. Dit werkt echter niet altijd omdat het daarvoor noodzakelijke overleg niet meer plaatsvindt, men soms doordraaft in de verantwoording over de uitgaven en er onoplosbare discussie over de (on)zin van de bestedingen kan ontstaan. Men moet vooral kijken wat kinderen echt nodig hebben door voldoende aandacht en begrip voor de kinderen. Directe betrokkenheid bij de uitgaven via bijvoorbeeld de kinderrekening leidt er vaak toe dat meer aan de kinderen wordt uitgegeven dan volgens de Tremanormen zou moeten, hetgeen uiteraard geen probleem is.

Daadwerkelijke besteding aan de kinderen

Als problematisch wordt ervaren dat de betaler niet kan zien dat de kinderalimentatie daadwerkelijk aan de kinderen wordt besteed en dat de kinderalimentatie toch moet worden betaald, ook al worden de bedragen niet (helemaal) aan de kinderen besteed. Ook zonder inzicht en verantwoordingsplicht kunnen overigens gemakkelijk geschillen ontstaan over de uitgaven aan de kinderen. Mogelijk is dat de ouders een zogenaamde kinderrekening hebben, een rekening die de ouders voeden met vooraf afgesproken bedragen en waaruit de kosten van de kinderen worden betaald. De kinderrekening geeft de betaler meer gevoel van controle. Het bevordert de acceptatie. De kinderrekening wordt overigens ook bekritiseerd omdat het niet altijd goed werkt

en men daarmee discussies niet voorkomt. Bovendien zijn de belangrijkste kosten de huisvestingskosten en die gaan niet van de kinderrekening. Als er geen overeenstemming bestaat en bij ruziegevallen wordt dit niet toegepast en wordt de kinderalimentatie volgens de normen berekend.

Zorgkorting

Over de omvang van de zorgkorting bestaan uiteenlopende opvattingen. Sommigen vinden de zorgkorting aan de magere kant, anderen vinden het te veel. Vroeger werd de zorgkorting berekend op € 5 per dag per kind. Nu is het veel meer omdat met een percentage wordt gewerkt. Men vindt dat als een kind eens per week naar de vader gaan een zorgkorting van 15% te veel is. De hoge zorgkorting zorgt ervoor dat het te betalen bedrag aan kinderalimentatie minder dan vroeger is. Er wordt best veel van afgeweken, bijvoorbeeld de zorgkorting standaard zetten op 25%. Angst bestaat of deze bedragen wel aan kinderen worden uitgegeven. Ook al worden de percentages in het algemeen als vrij hoog ervaren, het forfaitaire systeem vindt men in het algemeen positief. Een bezwaar is wel dat de kinderalimentatie zich niet automatisch aanpast aan de werkelijke kosten van kinderen die verschillen qua leeftijd. Daarom zou een jaarlijkse update beter zijn. Nu moeten partijen ervoor naar de rechter.

Er bestaat onbegrip dat kinderalimentatie moet worden betaald, ook al heeft men co-ouderschap afgesproken.

Forfaitair systeem

Het ingevoerde forfait biedt helderheid maar past niet op alle voorkomende gevallen, in de zin dat het leidt tot onlogische of onevenwichtige uitkomsten. Met name de hoogste inkomenscategorie van de behoeftetabel past niet goed bij de allerhoogste inkomens. Bij excessieve bedragen verlies je de mensen.

Mogelijkheid tot afwijking

In tegenstelling tot partneralimentatie bestaat bij kinderalimentatie minder vrijheid voor het maken van afspraken, hetgeen als een nadeel wordt ervaren.

Discussies over elementen alimentatie behoefte, draagkracht, behoeftigheid, die de omvang bepalen en de duur

Mensen denken dat ze tot 18 jaar moeten betalen en realiseren zich niet dat de alimentatieplicht voortduurt tot 21 jaar. Mensen begrijpen dat als het kind studeert, er betaald moet worden. Maar men studeert langer dan 21 jaar. Niet alle ouders zijn bereid hun bijdrage te continueren. Maatwerk in wetgeving is nodig voor wat betreft de duur van de alimentatie bij jongmeerderjarigen.

4.1.4. Expertmeetings

4.1.4.1. Inleiding

De expertmeetings werd gehouden met een aantal geïnterviewde deskundigen in twee groepen en hadden tot doel om de belangrijkste bevindingen in de vorm van stellingen voor te leggen, mede aan de hand van de resultaten van de enquête. Zie ook voor de werkwijze paragraaf 1.3.4. Met de stellingen is beoogd discussie los te maken tijdens de expertmeetings. De stellingen geven niet de opvattingen of conclusies van de onderzoekers weer.

Hierna volgen de samenvattingen van de discussies in beide groepen. De discussies over laatste stelling, over alimentatie tussen informele samenlevers, komt in hoofdstuk 7 aan bod. Bij de weergave van hetgeen is gezegd tijdens de expertmeetings in de hierna volgende paragrafen, is de vermelding van welke deskundige de opmerkingen afkomstig zijn achterwege gelaten.

4.1.4.2. Stelling 1

De grondslag voor partneralimentatie is van kleur aan het verschieten, in de richting van hulp bij herstel van tijdens het huwelijk opgelopen zorggerelateerde achterstand op de arbeidsmarkt. Omdat hiermee het uitgangspunt van de huidige Tremanormen wordt verlaten, maar ook omdat de Tremanormen moeilijk leesbaar zijn en hiaten vertonen, dienen zij integraal opnieuw te worden vastgesteld. De wet hoeft daarvoor niet te worden aangepast.

Groep 1

Men is eensgezind dat de grondslag niet van kleur verschoten is, maar dat die nog altijd is gebaseerd op de lotsverbondenheid.

De Tremanormen zijn richtlijnen waarin de wet en de jurisprudentie van de Hoge Raad worden gevolgd. De wet bevat de open normen behoefte, draagkracht en behoeftigheid en daarmee ruimte om die in de Tremanormen uit te werken. Daarmee wordt de voorspelbaarheid van het recht en de uniformiteit gediend, hetgeen bevorderlijk is voor de rechtszekerheid.

Er wordt erop gewezen dat behoefte en draagkracht flexibele begrippen zijn die naar de tijdgeest kunnen worden ingevuld. Het is vandaag de dag minder vanzelfsprekend dat men partneralimentatie gaat krijgen. Uit de jurisprudentie blijkt dat de inspanningsverplichting tot het vinden van betaald werk (bij de alimentatiegerechtigde) steeds zwaarder gaat wegen.

Duurbeperking die de huidige alimentatiewetgeving kent, sluit behoorlijk aan op dat wat de maatschappij nu van ons vraagt. Vrouwen en mannen moeten eerder

nadenken over hun werkzame leven na scheiding. Nadenken over zelf de broek ophouden.

De grondslagendiscussie heeft veel van zijn belang verloren met de recente verandering van de maximum alimentatieduur. Het is daarom niet meer nodig om te nog te praten over verschuiven van de lotsverbondenheid naar verlies van verdiencapaciteit. De wet hoeft niet te worden aangepast. Een en ander is voldoende uitgewerkt in rechtersrecht. Hier moet de oplossing worden gevonden.

Het is kort door de bocht om alleen te kijken naar het herstellen van de verdiencapaciteit en hoe die bereikt moet worden, wanneer het gaat om een korte periode van alimentatie na een scheiding. Daarvoor is de periode te kort. Het is een combinatie: wat kan alimentatiegerechtigde met eventuele nascholing (rechtersrecht), maar je kunt ook als rechter specifiek naar een casus kijken. Wat waren mensen gewend om te doen, anders worden de kinderen de dupe. Gepleit wordt ook voor vasthouden aan de welstand tijdens huwelijk wanneer het bijvoorbeeld gaat een alimentatiegerechtigde die al laagbetaald werk verrichtte en terugkeer vanuit welstand naar het lage inkomen te abrupt is.

Partneralimentatie wordt ook gezien als overbrugging. Tijdens die overbrugging mag aangeknoopt worden bij de huwelijksgerelateerde behoefte. Startpunt bij het bepalen van wat nodig is, is dan het netto-besteedbaar gezinsinkomen. Het is lastig om daarvoor alternatieven te bedenken en daarbij aan te geven welke inspanningsverplichting van de alimentatiegerechtigde voldoet en wanneer de verdiencapaciteit voldoende is opgebouwd. Men moet ergens richtlijnen hebben om gelijke gevallen ook gelijk te behandelen.

Erkend wordt dat de Tremanormen hiaten bevatten t.a.v. de rekenmethodes, maar men heeft niet het idee dat dit aangepast zou moeten worden om ervoor te zorgen dat de gerechtigden hun achterstand inlopen. De Hoge Raad maakt ook duidelijk dat het gaat om maatwerk. De deskundigen onderschrijven dit.

Aandacht wordt gevraagd voor de emotionele kant van scheiden. Het gaat om meer dan alleen geld. Het accepteren van de situatie is lastig, maar men moet het bespreekbaar maken. Uitleg kan leiden tot acceptatie. Men moet mensen helpen om dit te realiseren. Het kan best zijn dat de kinderen van de kapper zich fijner voelen in het flatje dan in het huis met de gouden kranen; het is een kwestie van de juiste mindset.

Groep 2

De grondslag voor partneralimentatie is nog steeds de lotsverbondenheid. Dat blijkt ook uit de wetsgeschiedenis bij de laatste wijziging. De vraag is wat de lotsverbondenheid betekent voor het bepalen van de duur daarvan; de tijd die iemand nodig heeft om op eigen benen te staan. De Tremanormen verschaffen daarvoor goede uitgangs-

punten, als uitwerking van de wettelijke criteria draagkracht en behoefte. Zij sluiten aan bij de jurisprudentie van de Hoge Raad.

Erkend wordt dat de hiaten in de Tremanormen moeten worden aangevuld. De politieke vraag is of de behoefte, anders dan de Hoge Raad heeft geoordeeld, niet aan de huwelijkse welstand zou moeten voldoen, maar meer een vangnetregeling is conform de verzorgingsaanspraken geregeld in het erfrecht.[2]

Erkend wordt ook dat de wens bestaat om de Tremanormen te herzien omdat ze niet makkelijk leesbaar zijn en hiaten vertonen. Een dergelijke integrale aanpassing duurt echter naar verwachting lang gelet op eerdere aanpassingen en het besluitvormingstraject dat moet worden doorlopen, reden waarom het onverstandig is om ze te herschrijven.

Steun wordt uitgesproken voor de Hofnorm. Deze is wel gebaseerd op uitgaven tijdens huwelijk; behoeftelijstjes zijn theoretisch. Men komt dan vaak hoger uit dan de Tremanormen. Bovendien wordt de behoefte voor een groot deel beperkt door de jusvergelijking.

Aandacht wordt gevraagd om het systeem begrijpelijk te maken omdat het voor niet-juristen lastig te volgen is. Het gaat in een echtscheiding om een partner die rond moet komen na de scheiding en kinderen die bestaanszekerheid moeten hebben. Als in het huwelijk sprake was van een zeker welstandsniveau, dan zijn de kinderen daar ook aan gewend. De vraag is wat kinderen nodig hebben om door te gaan met hun leven zoals ze het gewend zijn.

Aandacht wordt ook gevraagd voor de veel voorkomende situatie dat weinig tot geen welstand bestond. In een hoog percentage van de gevallen is er onvoldoende draagkracht om partneralimentatie vast te stellen en kinderalimentatie kan maar met moeite betaald worden. De zorgkorting zorgt in voorkomende gevallen dat er maar weinig tot geen partneralimentatie vast te stellen is omdat er weinig tot geen draagkracht meer is. Dat doet vooral pijn als blijkt dat de zorgregeling niet of niet goed wordt nageleefd.

De praktijk is weerbarstig. Bijvoorbeeld alleenstaande moeders met niet-westerse achtergrond hebben niet veel aan deze discussie omdat de zorgtaken nu eenmaal zo verdeeld worden dat vrouwen erop achteruit gaan als er kinderen komen. Daarin zit de rechtvaardiging van alimentatie.

Bij een hoog gezamenlijk inkomen bestaat vaak ook een hoge levensstandaard, ook voor de kinderen. Door scheiding kan daaraan een abrupt einde komen, ook voor

2 Bedoeld wordt de aanspraken op vruchtgebruik als bedoeld in art. 4:29 en 30 BW, die moeten leiden tot een passende voorziening, hetgeen soberder is dan het handhaven van hetzelfde leefpatroon.

kinderen. Wat gewoon was, wordt ze afgepakt. Voor de ontwikkeling van een kind is het echt beschadigend als je ineens van de hockeyclub af moet of naar een andere school moet. Ook dat moet worden meegewogen, ook al zijn die behoeftelijstjes lastig.

Maar men wijst ook op het gegeven dat het bij scheiding gebruikelijk is dat mensen één of twee stappen teruggaan in welstand, bijvoorbeeld vanwege de dubbele woonlasten. De welstand moet zo goed mogelijk worden verdeeld.

Veel alimentatieregelingen sneuvelen op de zorgkorting. Door de zorgkorting blijft er maar weinig alimentatie over: de vader naar de Efteling en moeder naar de Zeeman. Mediators vinden een kinderrekening een goed idee, maar die heeft ook nadelen.

Bij het bepalen van het bedrag aan partneralimentatie is maatwerk nodig. Bestaansminimum moet het sowieso zijn, maar ook nog iets van compensatie voor verlies aan kansen op de arbeidsmarkt. Moeders moeten ontwikkelingskansen krijgen, bijvoorbeeld door het volgen of afronden van een opleiding. De rechter houdt rekening met de concrete casus en levert maatwerk. Ook bij gezagsbeslissingen; hoe kan het kind zoveel mogelijk in zijn oude vertrouwde omgeving blijven. Maar de realiteit is ook dat een scheiding betekent dat de tering naar de nering moet worden gezet.

De overheid gaat bij het bepalen van de bijstand uit van wat minimaal nodig is. De vraag is vervolgens of dat door de ex in de vorm van alimentatie wordt betaald of door de overheid als bijstand. Omdat bijstand een vangnet is, is dat eerste het geval omdat dat een voorliggende voorziening is.

4.1.4.3. Stelling 2

Het is in het licht van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen niet realistisch te eisen dat de vrouw binnen korte tijd na het huwelijk financieel op eigen benen kan staan. De wet- en regelgeving van partneralimentatie moet hiermee rekening houden, om te voorkomen dat de maatschappij hiervoor opdraait.

Groep 1

Uit de discussie blijkt dat we in een ontwikkeling zitten naar meer economische zelfstandigheid van vrouwen. Mensen gaan steeds meer gelijkwaardig het huwelijk in. Het is interessant te zien waar die ontwikkeling in de toekomst, na 5 of 10 jaar als de effecten van de duurbeperking zichtbaar zijn, ergens uitkomt.

Geconstateerd wordt dat de jongere generatie tot 40 jaar meer zelfstandig is. Voor die groep speelt alimentatie een kleinere rol dan bij de 'grijze scheiders'.

Alimentatie is bedoeld als overgang. Er moet een prikkel zijn om in het eigen levensonderhoud te voorzien. Er moet meer te doen zijn met de zelfredzaamheid. Voor de 'grijze scheiding' van mensen die langere tijd samen waren, moet wel een uitzondering worden gemaakt vanwege het bij de oudere generatie vaak voorkomende traditionele rolpatroon. Dan is zelfredzaamheid minder vanzelfsprekend. De hardheidsclausule in de wet houdt hier rekening mee.

Bij vrouwen met niet-westerse achtergrond en laagopgeleide vrouwen speelt partneralimentatie geen rol. De partner is dan ook niet-westers of laagopgeleid. Er is dan geen draagkracht en dus geen partneralimentatie; de vrouw komt vanzelf in de bijstand terecht.

De zorg voor de kinderen speelt ook een rol. In de huidige wetgeving is het uitgangspunt dat er tot het jongste kind 12 jaar recht is op partneralimentatie. Er wordt weinig rekening mee gehouden dat de zorg voor kinderen tussen 12 en 18 jaar net zo veel tijd kan kosten en die niet altijd eerlijk wordt gedeeld. Maar de rechter kan onder omstandigheden ook hier met een beroep op de hardheidsclausule gemotiveerd afwijken van die standaard uitzondering in de wet.

Groep 2

Het gaat om de vraag wat iemand kan, of iemand al in staat is om wat te verdienen of dat eerst een opleiding nodig is. Dat is maatwerk. Het hangt af van vooropleiding, hoe lang men niet heeft gewerkt, de leeftijd, etc. Wet- en regelgeving houdt hier al voldoende rekening mee, door de vijfjaarstermijn van partneralimentatie en door de mogelijkheid van verlenging van die termijn. Het is wel de vraag of de regeling goed wordt toegepast door rechters. Daarover wordt twijfel geuit. Vaak wordt gemotiveerd aangevoerd dat iemand een goede opleiding heeft en kan gaan solliciteren zodat er geen behoefte is. Daar wordt dan geen rekening mee gehouden door de rechter, behalve de hoven. Bij de rechtbanken stelt de alimentatieplichtige bijvoorbeeld dat mevrouw ook kan gaan solliciteren. Dan wordt gezegd dat de banen niet voor het oprapen liggen. De rechter wil zich er dan niet aan branden.

Er wordt gewezen op het gegeven dat partneralimentatie voor grote groepen niet relevant is omdat draagkracht ontbreekt. Partneralimentatie is dan niet meer aan de orde. Scholing en bijstand zijn dat dan wel. Voor gemeenten is misschien een taak weggelegd in het kader van hulp aan burgers voor mensen die gaan scheiden.

Regelmatig heeft men wel voldoende opleiding en kansen op de arbeidsmarkt, maar worden de kansen niet benut vanwege het veilige huwelijk. Mensen die partneralimentatie ontvangen denken soms dat ze de eerste vijf jaar gebakken zitten en daarna wel verder kijken.

Ook zou gekeken moeten worden naar preventief bijstandsbeleid. Het is best ingewikkeld om werk en zorg te combineren. We zien bij de toeslagen dat het best ingewikkeld is. Waarom is het zo dat 60% participeert? Waarom komen veel vrouwen zonder werkervaring uit een echtscheiding? Hoe kan dit percentage omlaag?

De relatie tussen scheiding en armoede wordt gemist in het debat over alimentatie. Armoede is een aanleiding voor scheiding. Er wordt meer gescheiden aan de onderkant van de samenleving dan aan de bovenkant. Aan de onderkant van de samenleving bevindt zich de groep die de mogelijkheid niet heeft om aan de slag te gaan. Een scheiding zorgt ook voor onzekerheid. Men moet de tijd krijgen om de boel op orde te krijgen. De leeftijd van de kinderen speelt hierbij ook een rol.

Over het algemeen stemt men in met de 12-jaarsgrens in art. 1:157 lid 4 BW. Als het jongste kind 12 jaar is ten tijde van de scheiding, is er door de bank genomen nog 5 jaar partneralimentatie. Als kinderen jonger zijn, dan zal de partneralimentatie maximaal 12 jaar duren. Als er meer kinderen zijn, zullen de oudere kinderen ouder dan 12 jaar zijn. De grens van 12 jaar houdt verband met het gegeven dat vanaf die leeftijd kinderen naar de middelbare school gaan, kinderen van die leeftijd alleen thuis kunnen zijn en de ouders dan meer gelegenheid hebben om te werken. Daarmee hangt natuurlijk ook de kinderopvang samen. Er zijn steeds meer mogelijkheden, maar er is ook nog veel te winnen hier. kinderen van 12-18 jaar hebben ook aandacht en liefde nodig, maar dat hoeft niet onder schooltijd. Wel moeten we goed kijken naar de relatie met de scheiding: moeder met kinderen van 12 jaar en ouder moet ook tijd krijgen om de boel op orde te krijgen. Maatwerk blijft nodig.

4.1.4.4. Stelling 3

Modelmatige vaststelling van alimentatie is onmisbaar. Daarbij kan worden gebruik gemaakt van forfaits en er moet altijd ruimte zijn voor uitzonderingen.

Groep 1

Onbegrip wordt getoond dat er twee rekenmodellen zijn voor kinder- en partneralimentatie. Bij kinderalimentatie wordt uitgegaan van een forfaitair model; bij partneralimentatie niet.

Men pleit voor meer forfaitaire vaststelling, maar ook voor maatwerk. Het hangt van de groep af. Bij lage inkomens, inkomens in loondienst en jonge stellen kun je uit de voeten met forfaitaire benadering, bij hogere inkomens, ondernemers en oudere stellen (40+) is meer maatwerk gewenst. Voor de eenvoudige gevallen werken modellen goed voor de advocatuur en de rechterlijke macht. Meer forfaits betekent ook minder wijzigingsverzoeken. Voor de bijzondere gevallen werken de forfaits meestal niet goed, bijvoorbeeld als de forfaitaire woonlast wezenlijk verschilt ten opzichte van de werkelijke woonlast.

Een rol is weggelegd voor de deskundige die betrokken is bij de alimentatiezaak. Dat sprake is van een uitzonderingssituatie die maatwerk vergt, zal de deskundige moeten aandragen. In geval van een procedure zal de advocaat voldoende moeten stellen en ter onderbouwing aandragen. De ene deskundige heeft een hekel aan behoeftelijstjes, de andere vindt die juist plezierig omdat die maatwerk mogelijk maken.

Zorg wordt geuit dat als er te veel forfaits zijn, mensen die er geen verstand van hebben ook gaan adviseren. Deskundige begeleiding blijft gewenst en men moet weten wie de deskundige is. Ook advocaten hanteren overigens te snel de Tremanormen zonder te bezien of het forfait passend is voor de mensen.

Opgemerkt wordt dat men na maatwerk meer wijzigingsverzoeken krijgt, terwijl er bij forfaits meer kans op 'onrecht' bestaat. Modelmatig waar het kan, maar maatwerk waar het moet. De Tremanormen kunnen meer verfijnd worden en meer forfaits bevatten. Als dat meer maatwerk mogelijk maakt, is er ook meer acceptatie.

Afkoop is ook altijd maatwerk. Men wil dit wel, vooral mensen met hogere inkomens en mensen met veel vermogen, maar dit kan fiscaal niet gemakkelijk en afkoop kan ook niet afgedwongen worden via de rechter. De mogelijkheden zijn dus te beperkt. Deze gevallen komen in de rechtspraak ook maar weinig voor omdat afkoop alleen mogelijk is als men het ermee eens is. Afkoop wordt daarom vaak in het voortraject door advocaten afgestemd en afgesproken. Problemen kunnen ontstaan als na afkoop het geld er doorheen gejaagd wordt, om bijstand bij de gemeente wordt gevraagd die vervolgens verhaal gaat halen. Het is ook de vraag of men de *clean break* bij een rechter zou moeten en kunnen neerleggen. Het is te veel maatwerk. Het zou fiscaal wel beter moeten worden geregeld. Omdat het maatwerk met huwelijksvermogensrechtelijke aspecten is en fiscale aspecten een grote rol spelen, leent het zich niet voor een rechterlijke bevoegdheid in het kader van de vaststelling van alimentatie. De fiscale belemmeringen moeten zoveel mogelijk worden weggenomen.

Groep 2

Modelmatige vaststelling is onmisbaar en is er al. Bij kinderalimentatie werkt het goed. Vóór 2013 was er veel discussie bij het vaststellen van de behoefte. Het is goed dat er nu normen zijn en dat beschermt de kinderen ook. Wel wordt opgemerkt dat de forfaitaire zorgkorting nog problematisch is en dat de maatwerkbenadering bij partneralimentatie en de forfaitaire benadering voor kinderalimentatie tot twee verschillende uitkomsten leiden. Dat is onwenselijk en niet aan mensen uit te leggen, bijvoorbeeld bij verschillende uitkomsten van de draagkracht.

Hoe modelmatig men het maakt, des te beter voor de praktijk. Moeilijke gevallen kunnen naar de rechter. Ook voor partneralimentatie bestaan forfaits, bijvoorbeeld de bijstandsnorm en de woonlasten. Mogelijk is om er meer forfaits in te verwerken.

Het probleem bij partneralimentatie doet zich voor bij situaties die je niet in een forfait kan vatten, bijvoorbeeld ondernemers en hun inkomen. Dat blijft maatwerk en is voer voor deskundigen en discussies. Maar het denken gebeurt vanuit het forfait. Gekeken moet worden of het forfait niet onbillijk uitpakt.

Men is over het algemeen voorstander van de Hofnorm. Forfait voor woonlasten lijken moeilijker toe te passen, mede vanwege regionale verschillen van woonlasten. Vaak kan men niet goedkoper wonen. Tremanormen zijn aanbevelingen. Uitzonderingssituaties kunnen weliswaar altijd worden aangevoerd, maar in de praktijk gebeurt dat niet zo snel en wordt er door de rechter evenmin snel van afgeweken.

Aandacht wordt gevraagd voor de gevallen waarin moeders niet eens de moeite nemen om alimentatie aan te vragen omdat het teveel gedoe is met procedures die financieel toch niets opleveren. De verantwoordelijkheid wordt dan bij de moeder gelegd. Het zou goed zijn dat vaders de verantwoordelijkheid voelen voor alimentatie.

In dat verband wordt gewezen op de mogelijkheid van een wettelijke ondergrens, zoals in andere landen wel gehanteerd wordt. Dat geeft ook financiële verantwoordelijkheid.

4.1.4.5. Stelling 4

Scheidingsbemiddeling en -begeleiding is een vak apart waarvoor een divers palet aan expertise nodig is, voornamelijk (maar niet alleen) juridische kennis en kunde. Niet iedereen moet deze bemiddeling en begeleiding mogen doen. Daarom moet een systeem van certificering worden ingevoerd.

Groep 1

Er bestaat overeenstemming onder de deskundigen, dat de begeleiding van scheidende stellen een vak apart is, waarbij verschillende expertises vereist zijn, afhankelijk van de casus en de bijzondere omstandigheden. Het (h)erkennen van bijzondere deskundigheid is belangrijk, bijvoorbeeld door middel van certificering. Ook de nieuwe mediationwetgeving draagt hieraan bij. Men toont zich voorstander van multidisciplinaire samenwerking met deskundigen die relevant zijn voor de casus.

Dat deskundigheid ook geld kost is waar, maar men moet dit in perspectief zien. Een huwelijk aangaan is ook duur. Door slechte afspraken hebben mensen soms veel kosten, ook in fiscaal opzicht, als de fiscale paragrafen armoedig geregeld zijn. Voormalige bankmensen of voormalige verzekeringstussenpersonen stellen de meest afschuwelijke convenanten op. Deze mensen weten dan niet beter en vertrouwen op vermeende deskundigheid.

Na een 5-daagse cursus word je al expert familierecht. Verbazing wordt uitgesproken dat deze mensen zich expert kunnen noemen. Het is meer dan het alleen invullen van een modelconvenant. Er valt te winnen als dergelijke praktijken verboden zouden worden.

Certificering is een middel om orde aan te brengen in de wildgroei aan keurmerken. Er wordt al jaren geroepen om dit systeem, dus er moet nu iets komen.

Goede begeleiding en goede afspraken kosten nu eenmaal geld, maar zij voorkomen dat de scheiding onnodig geld kost. Het is overigens subjectief wat duur is en wat niet. vFAS en het Register van Financieel Echtscheiding Adviseurs (RFEA) worden steeds belangrijker omdat daar kennis zit over wie deskundig is en wie niet.

Hierover wordt echter ook opgemerkt dat het een utopie is te denken dat het een beschermd beroep moet worden. Ook advocaten presteren soms meerdere malen ondermaats, hetgeen niet altijd wordt gemeld bij de Deken van de Orde van Advocaten. Het is een grote ergernis bij rechters als een arme cliënt begeleid wordt door een slechte advocaat in de veronderstelling dat ze een goede advocaat hebben. De rechterlijke macht moet hier kritisch zijn, nu wordt het nog wel als niet chique gezien.

Groep 2

De rechter ziet niet de producten van mediators. Er zijn veel mediators en er is veel concurrentie. Zij concurreren op prijs. Door middel van een model komt er een alimentatie en verdeling uit. Dit gaat vaak fout. Advocaten zien de brokstukken. Het is snel en goedkoop, maar de kwaliteit is bedroevend.

Twijfel wordt geuit of certificering wel gaat werken. Mensen hebben nu de vrijheid te kiezen. Die keuzevrijheid wordt beperkt met een systeem van certificering. Hiertegen wordt ingebracht het voorbeeld van de slechte meerderjarigenbewindvoerders. Daar doet zich ook voor dat mensen die in een stresssituatie zitten, van de regen in de drup terecht kunnen komen. Men moet een zekere mate van kwaliteit mogen verwachten.

Aangevoerd wordt dat er verplichte procesvertegenwoordiging is, hetgeen op zichzelf enige waarborg voor de kwaliteit inhoudt. Rechtbanken kunnen op minimale eisen controleren. Het is de verantwoordelijkheid van de advocaat of er redelijke afspraken worden gemaakt. De advocaten worden echter uitgekozen op prijs en niet op deskundigheid. De advocaat is verplicht om afspraken te controleren, maar dat gebeurt onvoldoende.

Gewezen wordt nog op het belang van laagdrempelige, goede informatie is, afkomstig van goede experts.

4.1.4.6. Stelling 5

De leeftijd tot waaraan jongmeerderjarigen aanspraak op kinderalimentatie kunnen maken, moet worden verhoogd tot 25 jaar, terwijl de aanspraak op die alimentatie moet worden beperkt tot gevallen waarin de jongmeerderjarige een opleiding of studie volgt.

Groep 1

Er is bijval voor de stelling. Iets dergelijks staat ook in het Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie. Er zijn procedures van 21-jarigen met studie waarvan de ouders niet betalen. Het voorkomt vragen zoals of sprake is van een natuurlijke verbintenis.

Opgemerkt wordt dat 25 jaar wel erg ver gaat. Een studie duurt geen zeven jaar na de middelbare school. Dit kom je in de praktijk ook bijna niet tegen. Als een kind niet studeert: wat zou het kind in redelijkheid wel kunnen verdienen tussen de 18 en 21 jaar? Dan voorkom je dat een kind dat op zijn 19e niks doet. Nu kan je er niks van verwachten.

Aandacht wordt gevraagd voor mbo-ers omdat zij eerder klaar zijn. Deze kinderen verdienen in het algemeen best goed. Men moet dan kijken naar de behoeftigheid van de minderjarige en niet werken met een forfait. Zij werken vaak 36 uur en verdienen € 700-1.000 per maand. Deze kunnen in hun eigen levensonderhoud voorzien, zeker als zij thuiswonend zijn. Dit is niet te vergelijken met pizza-koerier bijbaan.

Men zou voor wat betreft de behoefte niet willen afwijken van hoe het nu gaat. De studiefinanciering is immers een lening. Ook moet worden gekeken naar kinderen met een studiefonds, waarin vermogen is gespaard voor hun studie.

Opgemerkt wordt dat de basisbeurs geen lening is. Hiermee wordt de behoefte verlaagd. Ouders hebben onderhoudsverplichting: primair ouders en daarna lening.

Groep 2

Ook in de tweede groep bestaat steun voor de stelling. Opgemerkt wordt dat hier empirisch onderzoek voor nodig is. Zolang kinderen studeren moeten ouders betalen. Alimentatieplicht is er altijd. Kinderen moeten aantonen dat ze zelf niet kunnen werken of wat verdienen. Bij geen studie, geldt dat kinderen zelf hun kost moeten verdienen.

Onderbelicht blijft dat kinderen vanaf 18 jaar zelf moeten verzoeken om alimentatie. Dit is onplezierig en kan de relatie verstoren. Kinderen zien er dus van af, omdat ze tegenover hun ouder komen staan. Daarom moet de mogelijkheid niet worden

uitgebreid, vanwege de negatieve effecten. De meeste studenten verdienen al goed bij tijdens studie, dat is vaak meer dan dat wat aan alimentatie wordt betaald. Een groot deel van de ouders neemt in het ouderschapsplan op dat wanneer kind tot 25 jarige leeftijd studeert recht behoudt op alimentatie. Meestal wordt dat ook betaald.

4.1.5. Tussenanalyse

4.1.5.1. Inleiding

Welke elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie (inclusief de grondslagen) dragen bij of doen afbreuk aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting? Deze vraag wordt, voortbouwend op de bevindingen uit het de vorige hoofdstukken, aan de hand van de enquête, de interviews en de expertmeetings in dit hoofdstuk beantwoord.

Zoals in de inleidende tekst bij dit hoofdstuk reeds werd aangegeven bevat het systeem van partner- en kinderalimentatie veel elementen waarover betalers en ontvangers van partner- en kinderalimentatie van mening kunnen en zullen verschillen, die de een positief vindt en de ander juist negatief. Als het bijvoorbeeld om de hoogte gaat, zullen betalers eerder vinden dat het te veel is dan ontvangers en zullen ontvangers eerder vinden dat het te weinig is dan betalers. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor de duur van alimentatie. Als er over deze elementen verschil van mening bestaat, zal dit al snel afbreuk kunnen doen aan de acceptatie. Daarom wordt hierna steeds aangegeven dat als er zo'n verschil van mening bestaat dan wel elementen positief door de een en negatief door de ander beoordeeld worden, zulks als zodanig afbreuk kan doen aan acceptatie. Omgekeerd zullen die elementen waaromtrent betalers en ontvangers in positieve zin grote overeenstemming bestaat, juist kunnen bijdragen aan de acceptatie van alimentatie, terwijl wanneer in negatieve zin grote overeenstemming bestaat, de betreffende elementen juist afbreuk kunnen doen.

Bij het onderzoek is ons echter het volgende gebleken. Dat een dergelijk verschil van mening of waardering van elementen van het systeem afbreuk kan doen aan de acceptatie van het systeem, is onvermijdelijk. Inherent aan het systeem is immers dat het verplichtingen oplegt en dat pakt doorgaans financieel niet gunstig uit voor één van de betrokken partners of ouders. Maar dat wil niet zeggen dat enkel daarom het systeem verkeerd zou zijn en dat door systeemwijziging hierin verbetering kan worden gebracht. Een dergelijk verschil in positieve en negatieve bejegening van de elementen van alimentatie hoeft per saldo ook niet noodzakelijkerwijs afbreuk te doen aan de acceptatie van alimentatie als zodanig. En zelfs indien sprake is van een per saldo negatieve bejegening van de elementen van alimentatie die afbreuk doen aan de acceptatie, dan hoeft dat niet noodzakelijkerwijs te leiden tot het niet voldoen aan alimentatieplichten. Evenmin is daarmee gegeven dat zulks reden is om te procederen. Omgekeerd kan acceptatie van alimentatie als zodanig toch

gepaard gaan met het niet voldoen aan die verplichting of tot het procederen over alimentatie.

In het hiernavolgende worden eerst enkele algemene aspecten besproken die relevant zijn voor de acceptatie van alimentatie. Deze algemene aspecten hebben niet zozeer met de elementen van alimentatie te maken, maar wel met overige omstandigheden die een grote (wellicht grotere) invloed op de acceptatie van alimentatie kunnen uitoefenen. Vervolgens wordt per categorie elementen eerst een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen van de enquête gegeven, waarna die van de interviews en de expertmeetings volgen.

4.1.5.2. Algemeen

Men is het eens dat emotie een belangrijke factor is bij alimentatie. Een scheiding is emotioneel ingrijpend voor alle groepen (figuur 51; dia 51). Zulks blijkt ook uit de interviews. Op het eerste gezicht heeft dit niet veel met het systeem van alimentatie te maken. Toch is dat niet zo evident als lijkt. Emoties spelen vooral wanneer de schuldvraag bij scheiding speelt. De wet houdt over het algemeen geen rekening met die schuldvraag, behoudens situaties op grond waarvan door grievend gedrag de lotsverbondenheid kan komen te ontbreken en daarom geen alimentatie hoeft te worden betaald. Maar dat zijn over het algemeen vrij extreme gevallen. Dat de schuldvraag geen rol speelt bij het bepalen van alimentatie, is inherent aan ons huidige systeem. Dat neemt echter niet weg dat in veel gevallen gevoelens van wrok vanwege bijvoorbeeld bedrog, een sterke motivatie kunnen opleveren om te procederen. Zeker als de bedrogen echtgenoot ook nog alimentatie zou moeten betalen. Men gunt het de ander in zo'n situatie niet. Die emotionele aspecten van een scheiding kunnen zwaar meewegen bij de acceptatie van alimentatie.

Een tweede factor die in algemene zin relevant is voor de acceptatie van alimentatie is het onderlinge contact en de onderlinge uitwisseling van informatie tijdens en na de scheiding. Het contact na de scheiding blijft beperkt tot de noodzakelijke dingen (figuur 53; dia 52). Slechts een klein deel gaat nog vriendschappelijk om met de expartner (figuur 54; dia 53). Goed overleg en redelijkheid van het bedrag aan partneralimentatie leiden ertoe dat men het eens is over de hoogte van het te betalen bedrag aan partneralimentatie (figuur 93; dia 60). Wederzijdse openheid over en belangstelling voor elkaars situatie vergroot de acceptatie van alimentatie en vermindert de gang naar de rechter. Opmerkelijk in dit verband is het verschil in perceptie dat tussen alimentatieontvangers en –betalers bestaat over de vraag hoe de zorg voor kinderen is verdeeld tussen hen.

Een vierde factor die in algemene zin relevant is voor de acceptatie van alimentatie is de rolverdeling binnen het huwelijk. Zoals hierna nog zal blijken bij de bespreking van de grondslag, wordt alimentatie geaccepteerd als die wordt toegekend omdat vanwege een bepaalde rolverdeling van zorg voor het gezin en werk om inkomen

te verdienen, men niet of minder heeft gewerkt en daarmee een achterstand op de arbeidsmarkt heeft opgelopen. Dat bevestigt dat herstel van zorggerelateerde vermindering van verdiencapaciteit als rechtvaardiging opgeld doet. Nagenoeg alle ontvangers van partneralimentatie vinden dat alimentatie moet worden betaald als de partner tijdens de relatie minder gaat werken om voor de kinderen te zorgen. Dit vindt ook meer dan de helft van de betalers van partneralimentatie.

Een vijfde factor die in algemene zin relevant is voor de acceptatie van alimentatie is de economische (on)zelfstandigheid van de ex-partners. Altijd bestaan verschillen in inkomen en/of vermogenspositie tussen ex-echtgenoten/ouders en een scheiding betekent vrijwel altijd dat de financiële lasten hoger worden (figuur 58 tot en met 67; dia's 24, 25, 27, 28, 29, 31-35). Maandelijks inkomen en vaste lasten zijn grote zorgen bij zowel betalers als ontvangers van partner- en kinderalimentatie, maar voor betalers en ontvangers van partneralimentatie is die zorg groter dan voor betalers en ontvangers van kinderalimentatie (figuur 68 en 69; dia's 36 en 37). De vraag is echter of die vaste lasten voor betalers en ontvangers per saldo eerlijk verdeeld worden met inachtneming van het recht op alimentatie. Het recht op alimentatie is in zekere zin een middel om een eerlijke verdeling van die lasten tussen ex-echtgenoten te bewerkstelligen.

Naarmate de verschillen in inkomen en/of vermogen groter zijn en sprake is van meer economische (on)zelfstandigheid van de een ten opzichte van de ander, zal ook eerder en meer alimentatie betaald moeten worden, alles uiteraard begrensd door behoefte, behoeftigheid en draagkracht. Mogelijk is echter ook dat die verschillen niet groot zijn en eerder sprake is van bescheiden inkomen en/of vermogen, waardoor ondanks behoefte bij gebrek aan voldoende draagkracht geen of weinig alimentatie verschuldigd is. In zo'n situatie wordt eerder armoede dan welstand gedeeld. Aan het systeem is inherent dat als beide ex-partners meer economisch zelfstandig zijn, eventueel toch nog te betalen alimentatie eerder acceptabel is. Er is dan immers minder behoeftigheid en er hoeft dientengevolge ook minder te worden betaald. Als sprake is van meer economische onzelfstandigheid, zal eerder het tegenovergestelde het geval zijn. De uitkomsten van alimentatieberekeningen zullen bij justitiabelen eerder problematisch liggen als armoede moet worden gedeeld of als hoge bedragen aan alimentatie moeten worden betaald. In die zin draagt economische onzelfstandigheid niet bij aan de acceptatie van alimentatie.

Ten slotte moet een zesde en laatste factor worden genoemd die van groot belang is voor de acceptatie van alimentatie, eigenlijk het bewijs daarvan is. Dat is het vermogen om onderling overeenstemming te bereiken over alimentatie. Men is het erover eens dat het bereiken van overeenstemming, doorgaans met behulp van rechtshulpverleners, veel beter is dan dat de rechter de alimentatie dwingend oplegt. Wat men ook vindt van de afzonderlijke elementen van alimentatie, het bereiken van overeenstemming over alimentatie lijkt te impliceren dat men alimentatie als zodanig accepteert (ook al is de wettelijke plicht altijd een stok achter de deur).

4.1.5.3. Grondslag alimentatie

Partneralimentatie

Betalers van partneralimentatie vinden veel minder dan ontvangers dat alimentatie een plicht is (figuur 71; dia 110). Men realiseert zich over het algemeen wel dat betaling van partneralimentatie een plicht is, maar dat wil niet zeggen dat men het er ook mee eens is: de helft van de groep die gescheiden is en partneralimentatie betaalt is het substantieel vaker (helemaal) oneens met het betalen van partneralimentatie, terwijl bijna alle partneralimentatie ontvangers het daarmee juist (helemaal) eens zijn. Bij kinderalimentatie ligt dit veel minder uit elkaar en is maar een kleine minderheid het (helemaal) oneens met het betalen van kinderalimentatie (figuur 76; dia 56). Over de omvang van de alimentatie zijn partneralimentatie ontvangers en -betalers het meer oneens dan kinderalimentatie ontvangers en -betalers: meer dan de helft van de gescheiden ontvangers van partneralimentatie is het eens met de hoogte van het bedrag, terwijl minder dan eenderde van de gescheiden betalers het daarmee eens is. Bij de hoogte van het bedrag van de kinderalimentatie liggen deze percentages eveneens minder ver uit elkaar. Hieruit blijkt duidelijk dat het verschil in perspectief ook leidt tot een verschil in bejegening van alimentatie.

Betalers van partneralimentatie onderschrijven veel minder dan ontvangers de twee vaak genoemde grondslagen verantwoordelijkheid naar de ex-echtgenoot en inhalen van de achterstand op de arbeidsmarkt, al onderschrijft nog altijd bijna de helft dat (figuur 73; dia 112). Andere redenen zien de meeste mensen niet. Zij die dat wel doen, noemen vaak de woonplaats van de kinderen en de geleidelijke overgang (figuur 75; dia 114). Ook hieruit blijkt dat het verschil in perspectief ook leidt tot een verschil in opvattingen over alimentatie.

Uit de enquête en de interviews blijkt dat alle grondslagen in meerdere of mindere mate wel worden genoemd. De graad van acceptatie hangt af van – het zal niet verbazen – het perspectief: is men betaler of ontvanger? Het valt op dat zowel uit de enquête (figuur 78; dia 104) als uit interviews blijkt dat men veel waarde hecht aan de functie die alimentatie kan hebben om te bereiken dat de behoeftige economische zelfstandigheid opbouwt na de scheiding. De zelfredzaamheid is belangrijk. In veel mindere mate wordt genoemd dat de lotsverbondenheid (of solidariteit) moet leiden tot het zoveel mogelijk in stand houden van een bepaald welvaartsniveau of levensstandaard. In zoverre verbleekt de lotsverbondenheid zou men kunnen zeggen, maar misschien moet andere beeldspraak worden gebruikt: de lotsverbondenheid verschiet van kleur. Deze bevinding komt overeen met die van Spalter uit 2013, die constateert dat de grondslag 'huwelijksgerelateerde vermindering van de verdiencapaciteit' de voorkeur van de Nederlandse bevolking lijkt te genieten.

De gedachte wint terrein, zo volgt ook uit de interviews en de expertmeetings, dat scheiding bij het leven hoort en nu eenmaal veranderingen met zich brengt, met name op het financiële vlak, waaraan men zich moet aanpassen. De beperking van de

alimentatieduur wordt gezien als een belangrijk teken dat de lotsverbondenheid na de scheiding op een wat realistischere leest wordt geschoeid. De gedachte is meer en meer dat de rechtvaardiging van alimentatie schuilt in de hulp bij het bereiken van economische zelfstandigheid mocht dat nodig zijn vanwege zorggerelateerde achterstand op de arbeidsmarkt. Hierdoor wordt ook het probleem van de 'alimentatieparadox' weggenomen: ondanks de scheiding blijft men door alimentatieverplichtingen toch aan elkaar verbonden.

Een en ander neemt echter niet weg dat ook oog bestaat voor gevallen waarin het weer opbouwen van economische zelfstandigheid moeilijk ligt, zoals bijvoorbeeld bij vrouwen die de zorg voor minderjarige kinderen hebben of oudere alimentatiegerechtigden voor wie de inhaalslag op de arbeidsmarkt nu eenmaal een veel moeilijkere is. Maar ook laag- en middelbaar opgeleiden en vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond. Uit de interviews blijkt dat aanvaard wordt dat men bij de vaststelling van alimentatie ook daarmee rekening moet kunnen houden. Zulks is overigens ook (deels) in overeenstemming met de huidige wettelijke regeling, nu die op de standaardtermijn van 5 jaar twee algemene uitzonderingen kent en een hardheidsclausule.

Kinderalimentatie

Er bestaat grote consensus over betaling van kinderalimentatie: de overgrote meerderheid van alle groepen, op één na, vindt de betaling van kinderalimentatie belangrijker dan de betaling van partneralimentatie (figuur 83; dia 101). Hierbij sluit de voorrangsregel van art. 1:400 BW naadloos aan. Slechts iets meer dan eenderde van de gescheiden ontvangers van partneralimentatie vindt dit ook. Dat is begrijpelijk als men bedenkt dat juist door de voorrangsregel de partneralimentatie er bij gebrek aan draagkracht bekaaid vanaf komt.

Ook alle geïnterviewde deskundigen zijn het eens over de bestaande grondslag voor kinderalimentatie. Het hebben van kinderen brengt nu eenmaal verantwoordelijkheden met zich, waaronder de verplichting om te voorzien in levensonderhoud. Dat wordt door niemand betwist. Die verplichting wordt breed gedragen en is alom geaccepteerd. Kinderalimentatie wordt ook als belangrijker ervaren dan partneralimentatie, hetgeen in lijn is met de enquête.

De betalers en ontvangers van kinderalimentatie die het oneens zijn met het betalen van kinderalimentatie, zijn dat niet principieel omdat ze tegen kinderalimentatie zouden zijn. Hun bezwaren richten zich tegen de omvang van het bedrag (figuur 84; dia 58).

Betalers van kinderalimentatie leggen een verband tussen het betalen van kinderalimentatie en de omgang met het minderjarige kind ('kijkgeld'), maar ontvangers van kinderalimentatie zien dit los van elkaar (figuur 85; dia 73). Uit de interviews blijkt dat de deskundigen alom vinden dat kinderalimentatie geen 'kijkgeld' is omdat

het gaat om de kosten verzorging van de kinderen. Dat de betalende ouder geen omgang met de kinderen kan/mag hebben, doet daaraan niet af. Het beletten van omgang door de kinderalimentatie ontvangende ex-partner is een probleem, maar dat moet niet worden bestraft met verval van alimentatie volgens de deskundigen.

Zowel de meeste ontvangers als de meeste betalers van kinderalimentatie vinden dat kinderalimentatie niet aan de orde is als het kind zelf in zijn of haar levensonderhoud kan voorzien (figuur 86; dia 74). Hiermee wordt het ontbreken van behoeftigheid als criterium ter discussie gesteld. Dit is ook in de interviews aan de orde geweest. Daaruit is eveneens gebleken dat hierover verschillend wordt gedacht. Er bestaat steun voor de regel om de behoeftigheid voor jongmeerderjarigen in te voeren vooral als ze een beroep kunnen doen op de studiefinanciering en mogelijk bijbaantjes hebben naast hun opleiding of studie.

Er is steun bij de rechters voor afschaffing van de stiefouderalimentatieplicht omdat de berekeningen daarmee eenvoudiger worden in samengestelde gezinnen, maar een hardheidsclausule is wenselijk voor schrijnende gevallen. In verband hiermee verdient de onderlinge afstemming van alimentatieplichten nadere overweging.

Analyse

Vorenstaande resultaten, bezien mede in verband met de resultaten uit de hoofdstukken 2 en 3, leiden tot de volgende overwegingen van de onderzoekers.

Dat een heldere grondslag voor alimentatie leidt tot hogere acceptatie, wordt niet bevestigd. Het kenmerk van de huidige regeling van partneralimentatie is weliswaar gebaseerd op lotsverbondenheid, maar wat die lotsverbondenheid met zich brengt, is in de loop der jaren gaan verschuiven, is van kleur verschoten. Zie ook hetgeen in de tussenanalyse in paragraaf 2.4 van hoofdstuk 2 hierover is opgemerkt.

Wij hebben in dit onderzoek met betrekking tot partneralimentatie één grondslag met vier uitwerkingen onderscheiden:

- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot een wederzijdse zorgplicht tijdens en na het huwelijk om zoveel mogelijk op hetzelfde welvaartsniveau maar wel gescheiden te kunnen voortleven;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot het bijdragen aan het herstel van zorggerelateerde achterstand van verdiencapaciteit tijdens het huwelijk teneinde economische zelfstandigheid na het huwelijk op te bouwen;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen in het huishouden of in de onderneming tijdens het huwelijk;
- lotsverbondenheid die (ook) met zich brengt dat de zorgplicht niet wordt afgewenteld op de samenleving.

Alimentatie vormt in zekere zin de wettelijke concretisering van de afweging tussen keuzevrijheid en zelfontplooiing enerzijds en sociale verplichtingen en solidariteit tussen gehuwden anderzijds. De Tremanormen verschaffen de berekeningsmethode, waarvan partijen bij echtscheidingsconvenant mogen afwijken als zij dat willen. In geval zij geen overeenstemming bereiken zal de rechter de norm hanteren en alimentatie dwingend opleggen.

Lotsverbondenheid is de grondslag voor partneralimentatie; de omvang en de duur van partneralimentatie worden bepaald door de wijze waarop de wetgever die lotsverbondenheid inhoud geeft. De omvang en duur van partneralimentatie hangen aldus af van de keuze die de wetgever hierin maakt.

In de wet wordt nergens geconcretiseerd waaruit die behoefte kan bestaan. Door draagkracht en behoeftigheid worden wel beperkingen gesteld aan de omvang van de partneralimentatie. De huidige criteria behoefte, behoeftigheid en draagkracht kunnen worden gebruikt voor alle hiervoor geformuleerde grondslagen die gebaseerd zijn op lotsverbondenheid. Omvang en duur van partneralimentatie worden mede bepaald door het doel waarvoor alimentatie wordt betaald. Acceptatie door justitiabelen hangt in hoge mate af van het doel waarvoor de partneralimentatie moet worden betaald: het eenvoudigweg voorzien in levensonderhoud, al dan niet zoveel mogelijk op hetzelfde welstandsniveau, dan wel het verschaffen van levensonderhoud ter overbrugging naar economische zelfstandigheid of compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen. De omvang en de duur worden mede bepaald door het doel waarvoor alimentatie wordt betaald.

Deze benadering maakt het eenvoudiger om de vraag te beantwoorden of het stelsel van de onderhoudsverplichtingen voor partners aansluit bij de inrichting van de huidige maatschappij 'waarin een toenemend aantal relaties worden beëindigd, er steeds meer samenwonenden zijn, de bevolking hoger opgeleid raakt, zorg en arbeid steeds meer gelijk zouden worden verdeeld en kinderen langer thuis wonen'. Die vraag staat in hoofdstuk 6 centraal.

Met behoud van de wettelijke grondslag van alimentatie mag men zich afvragen of de duurbeperking niet de facto een wijziging van die grondslag inhoudt en daarmee ook een ontwikkeling in de rechtspraktijk codificeert. Als formeel de wettelijke grondslag in stand is gebleven, maar de inhoudelijke invulling daarvan is gaan schuiven, dan kan zulks alleen maar met elkaar in overeenstemming worden gebracht als de grondslag als zodanig breed genoeg is om dit allemaal te kunnen omvatten. De conclusie is dan dat lotsverbondenheid verschillend kan worden ingevuld. Eigenlijk wisten we dat al langer, aangezien de Tremanormen als zodanig een concrete invulling geven aan wat lotsverbondenheid met zich kan brengen in termen van behoefte, draagkracht en behoeftigheid, nu die concrete invulling van alimentatie op de duur na, in de wet in het geheel niet is geregeld. Wij zien ook dat uit de enquêtes en de interviews blijkt dat een verandering van wat lotsverbondenheid met

zich kan brengen zich in toenemende mate aan het aftekenen is en dat die ook in de rechtspraktijk vorm krijgt, onder meer door een andere invulling van het begrip 'behoefte'. Het is de wetgever zelf die door de duurbeperking ook concrete invulling heeft gegeven wat – in beginsel – de maximale behoefte in tijd kan zijn. Die invulling is al ten principale daaraan gegeven in 1994 toen de duur voor het eerst werd beperkt tot 12 jaar, een termijn die gaandeweg niet zozeer als standaardtermijn, maar als maximumtermijn werd gezien.

Een vaste, concrete en daarmee heldere grondslag heeft het bezwaar dat die kan verouderen en daarmee juist niet bijdraagt aan de acceptatie van alimentatie. In die zin is een breed concept van de grondslag lotsverbondenheid, waarin veel uitwerkingen passen, te verkiezen boven een beperkt geformuleerde grondslag.

Voornoemde inhoudelijke verschuiving van de grondslag 'lotsverbondenheid' zou verder kunnen worden uitgewerkt in de Tremanormen. Aanpassing zou bijdragen aan de acceptatie van alimentatie omdat de Tremanormen daarmee meer in lijn worden gebracht met de maatschappelijke opvattingen en ontwikkelingen.

Voor kinderalimentatie vloeit de grondslag vooral voort uit verwantschap en gezag. Die grondslag is niet in discussie. Maar alimentatieplicht vloeit ook voort uit stiefouderschap, waarbij ook sprake is van de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van minderjarige kinderen. Discussie bestaat vooral over de grondslag voor de alimentatieplicht van de stiefouder. Op enkele tegengeluiden na, wordt de stiefouderalimentatieplicht bekritiseerd. Als de stiefouderalimentatieplicht wordt heroverwogen door de wetgever, dan verdient het aanbeveling om niet alleen te kijken naar de mate van ingewikkeldheid van de alimentatieberekening, maar ook hoe die verplichting zich verhoudt tot de verplichting van ook andere personen om kinderalimentatie te betalen, met name in samengestelde gezinnen. Dat vergt herbezinning op de wettelijke grondslag van kinderalimentatie.

4.1.5.4. Duur alimentatie

Partneralimentatie

Zoals hiervoor al werd aangegeven, is de inmiddels doorgevoerde duurbeperking een belangrijke aanwijzing dat de alimentatiegrondslag in de ogen van velen een andere inhoud heeft gekregen. Uit de enquête en de interviews is gebleken dat de ontvangers en betalers van partneralimentatie hierover verschillend denken, hetgeen verklaarbaar is vanuit hun tegengesteld belang hierbij. Betalers en ontvangers van partneralimentatie verschillen ook van mening over de duur. De meerderheid van de ontvangers kiest ervoor partneralimentatie gelijk aan de lengte van het huwelijk te laten duren dan wel tot het moment dat de ontvangende ex-partner zelf voldoende inkomen heeft om zich te redden. De betalers hebben een ruime voorkeur voor de helft van de duur van het huwelijk met een maximum van 5 jaar (figuur 87; dia 84).

Uit de interviews is gebleken dat men het over het algemeen eens is met de nieuwe wettelijke termijn van vijf jaar, zij het dat ook de duur van de omstandigheden afhangt en dat de duurbeperking in dat opzicht minder flexibel is dan de oude maximumtermijn van 12 jaar. Dit is in lijn met de studie van Spalter, die concludeerde dat de Nederlandse bevolking een voorkeur heeft om de alimentatieduur op maat vast te stellen. Hieruit volgt enerzijds dat men van mening is dat de alimentatiegerechtigde die in staat is om te werken, een inspanningsverplichting heeft om met betaalde arbeid weer economisch op eigen benen te staan. Anderzijds wordt de gerechtigde niet aan zijn/haar lot overgelaten: pas als hij/zij daadwerkelijk weer een inkomen heeft, eindigt de alimentatietermijn.

Maar ook al voor de duurbeperking kwam de duur in de meeste gevallen niet boven de vijf jaar uit, althans volgens enkele geïnterviewden. De duurbeperking is daarom ook materieel minder ingrijpend geweest dan het lijkt, niet in de laatste plaats omdat op de maximumtermijn ook belangrijke uitzonderingen bestaan. Onzekerheid bestaat nog over hoe de nieuwe termijn en de uitzonderingen daarop, met name de hardheidsclausule (art. 1:157 lid 7 BW), in de praktijk zullen worden gehanteerd.

Het merendeel van de ontvangers en betalers van partneralimentatie vindt dat de aanwezigheid van kinderen een rol mag spelen bij de duur van partneralimentatie (figuur 88; dia 85). Hierop sluit de generieke uitzondering op de vijfjaarstermijn in art. 1:157 lid 4 BW aan. Echter, veel betalers en ontvangers van partneralimentatie vinden ook, dat de leeftijd van de kinderen op partneralimentatie geen invloed mag hebben (figuur 89; dia 86). De conclusie lijkt te zijn dat een groot deel van zowel partneralimentatie betalers als ontvangers de 12-jaarsgrens in art. 1:157 lid 4 BW afwijst.

Men is verdeeld over de vraag of duurbeperking van alimentatie acceptabel is als dit met zich brengt dat de samenleving voor de behoeftigheid van de ex zou moeten opkomen. De overgrote meerderheid van de gescheiden ontvangers van partneralimentatie vindt dat de partneralimentatie in duur niet moet worden beperkt als dit betekent dat de samenleving hierdoor via de bijstand zou moeten meebetalen aan het levensonderhoud. Een nog grotere meerderheid van de gescheiden betalers van partneralimentatie vindt dat de inkorting van de duur van de partneralimentatie los staat van het feit dat de samenleving meebetaalt voor de bijstandsuitkering van gescheiden mensen die geen partneralimentatie meer krijgen (figuur 91; dia 88). Vanuit ieders belang geredeneerd is deze uitkomst niet verwonderlijk.

Kinderalimentatie

De duur van kinderalimentatie tot 18 jaar is bij niemand in discussie. Die is alom geaccepteerd. De duur van de kinderalimentatie voor jongmeerderjarigen daarentegen is wel in discussie.

De meeste gescheiden en ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie zien de kinderalimentatie het liefst doorlopen totdat het kind 21 jaar is en daarna alleen zolang het kind niet in staat is in zijn levensonderhoud te voorzien. Een iets minder groot deel van die groepen zou die leeftijd op 18 jaar willen hebben. De meeste gescheiden en ongehuwde betalers daarentegen, zien het liefst dat de kinderalimentatie niet langer duurt dan het bereiken van de 18 jaar. Een in omvang vergelijkbaar deel van die groepen zou ook kiezen voor 18 jaar, maar de kinderalimentatie daarna nog willen laten voortduren zolang het kind niet in staat is in zijn levensonderhoud te voorzien (figuur 90; dia 87). De ontvangers zien dus meer in de 21-jarige leeftijdsgrens dan de betalers die de 18-jarige leeftijdsgrens verkiezen.

Ook bij de geïnterviewde deskundigen bestaat kritiek op de betrekkelijke willekeur van de leeftijd van 21 jaar. Hoewel historisch verklaarbaar (de minderjarigheid eindigde voor 1988 bij 21 jaar en men wilde niet dat de samenleving zou moeten opdraaien voor de kosten van levensonderhoud van de jongmeerderjarigen), zijn er nu geen steekhoudende argumenten voor die vaste 21 jaar. Het meest wordt tijdens de interviews genoemd dat de periode van jongmeerderjarigheid gedurende welke kinderalimentatie aan het kind zou moeten worden betaald, zou moeten voortduren totdat de gemiddelde duur voor het voltooien van opleiding of studie is verstreken. In de praktijk wordt die termijn in echtscheidingsconvenanten/ouderschapsplannen onder voorwaarden vaak verlengd tot 25 jaar.

Voor stelling 5, dat de jongmeerderjarigenleeftijd moet worden verhoogd tot 25 jaar, terwijl de aanspraak op die alimentatie moet worden beperkt tot gevallen waarin de jongmeerderjarige een opleiding of studie volgt, bestaat in beide groepen van deskundigen tijdens de expertmeetings steun.

Analyse

De duurbeperking van 12 naar 5 jaar partneralimentatie wordt over het algemeen geaccepteerd, niet in de laatste plaats omdat het wettelijke systeem uitzonderingen (langer of korter) mogelijk maakt.

Dat kinderalimentatie tijdens de minderjarigheid moet worden betaald wordt algemeen aanvaard. Voor zover wij hebben kunnen nagaan bestaat discussie over de duur van de kinderalimentatie voor jongmeerderjarigen. Als de grond voor die alimentatie voor jongmeerderjarigen er alleen in bestaat om jongmeerderjarigen financieel in staat te stellen een opleiding of studie te volgen, dan bestaat reden om die alimentatie enerzijds te beperken tot jongmeerderjarigen die een opleiding of studie volgen en anderzijds voor die groep te verlengen totdat de opleiding of studie geacht kan worden te zijn voltooid. Omdat door de bank genomen een opleiding of studie niet langer dan 6 jaar duurt, zou de grens getrokken kunnen worden bij

24 jaar. Dat betekent dus dat recht op kinderalimentatie voor jongmeerderjarigen bestaat tot uiterlijk het bereiken van de 24 jarige leeftijd en onder de voorwaarde dat men ook een opleiding of studie volgt. Voor de overige jongmeerderjarigen gelden dan de gewone regels voor alimentatie als vervat in art. 1:392 BW, waarbij de behoeftigheidseis wel voor hen geldt.

4.1.5.5. Omvang alimentatie

Ook de omvang van alimentatie is een uitvloeisel van de alimentatiegrondslag. Bij partneralimentatie wordt die afgeleid van de concrete invulling van de drie wettelijke maatstaven: draagkracht, behoefte, behoeftigheid en eventuele bijzondere omstandigheden, welke een concrete invulling hebben gekregen in de Tremanormen. Ook niet-financiële factoren spelen een rol bij partneralimentatie. Bij kinderalimentatie wordt die afgeleid van de criteria draagkracht en behoefte, zonder daarbij behoeftigheid in aanmerking te nemen. Door het sinds 2013 hanteren van tabellen met categorieën van inkomen aantal kinderen en leeftijd van die kinderen als bepalende criteria voor de behoefte, heeft de berekening van de maatstaf 'behoefte' een meer forfaitair karakter gekregen. Dat geldt ook voor de draagkracht, die weliswaar op soortgelijke, maar niet dezelfde wijze wordt bepaald als partneralimentatie omdat ook de draagkracht bij de berekening van kinderalimentatie op bepaalde punten een forfaitaire benadering kent. Dat leidt tot verschillende berekeningen en verschillende uitkomsten van partner- en kinderalimentatie die soms niet goed met elkaar verenigbaar zijn, zo volgt uit de interviews.

Over de hoogte van de alimentatie zijn de meningen binnen alle groepen geënquêteerden verdeeld, ook binnen de groep van betalers van partner- en kinderalimentatie. Hierover zijn partneralimentatie ontvangers en -betalers het meer oneens dan kinderalimentatie ontvangers en betalers (figuur 92; dia 59).

Partneralimentatie

Uit de enquêtes is gebleken dat ontvangers en betalers van mening verschillen waar het gaat om de (berekening van de) hoogte, de rol van de duur van het huwelijk daarbij, de rol van eventueel vermogen, eventuele afbouw, eventuele indexatie en of de overheid minimum- of maximumbedragen zou moeten vaststellen.

Een bijdrage aan de acceptatie leveren goed overleg en redelijkheid van het bedrag aan partneralimentatie; deze twee factoren leiden ertoe dat men het eens wordt over de hoogte van het te betalen bedrag aan partneralimentatie (figuur 93; dia 60).

Behoud van welstand is belangrijker voor ontvangers dan voor betalers (figuur 94; dia 77). Maar tweederde van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat de partneralimentatie net voldoende moet zijn voor het levensonderhoud. Dit is significant hoger dan de partneralimentatie betalers, van wie maar de iets meer dan de

helft dit vindt, hetgeen opmerkelijk is (figuur 95; dia 78). Iets meer dan eenderde van de gescheiden ontvangers en de helft van de gescheiden betalers van partneralimentatie vindt dat de hoogte van de partneralimentatie gelijk zou moeten zijn aan de bijstandsnorm (figuur 96; dia 79).

De meningen over de hoogte van de partneralimentatie lopen uiteen tussen de ontvangers en de betalers waar het gaat om de vraag of de partneralimentatie hoger hoort te zijn als de relatie langer heeft geduurd. De meerderheid van de ontvangers vindt van wel, terwijl een grotere meerderheid van de betalers dit niet vindt (figuur 97; dia 80).

De meningen lopen ook uiteen waar het gaat om de graduele afbouw van alimentatie. Ruim de helft van de betalers van partneralimentatie vindt dat het bedrag jaarlijks moet verminderen. Tweederde van de ontvangers is het hier (helemaal) mee oneens. Men vreest dat het met zo'n jaarlijks stapsgewijze vermindering moeilijker wordt om rond te komen, terwijl de betalers juist denken dat het een prikkel is om zelfvoorzienend te worden. De ontvangers vinden ook dat het bedrag jaarlijks juist hoger moet worden vanwege inflatie, terwijl de betalers wijzen op het belang dat de expartners meer onafhankelijk van elkaar worden (figuur 90 en 100; dia's 96 en 97).

De meningen lopen eveneens uiteen over rol die het vermogen van de ontvangende/betalende partner moet spelen. Bijna de helft van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat zijn/haar eigen vermogen geen rol moet spelen bij de hoogte van de partneralimentatie. Maar een klein deel van de partneralimentatie betalers is het daarmee eens. Eenderde van de ontvangers van partneralimentatie vindt dat het vermogen van de betaler geen rol moet spelen bij de hoogte van de partneralimentatie, terwijl de meerderheid van partneralimentatie betalers dat ook vindt (figuur 101 en 102; dia's 98 en 99).

Aparte vermelding verdient de zogenoemde *clean break,* die aan de orde is gekomen bij de discussie in de expertmeetings over stelling 3. Dat is de mogelijkheid om terzake van partneralimentatie in één keer af te kaarten door overdracht of toedeling van vermogensbestanddelen ter voldoening aan de alimentatieplicht in één keer. De mogelijkheid om partneralimentatie af te kopen bestaat overigens nu ook al, maar alleen als die afkoop op vrijwillige basis geschiedt. Uit de interviews met deskundigen blijkt ook dat die nu ook al wel wordt toegepast, zij het alleen als partijen hiermee instemmen. De rechter kan het naar huidig recht niet opleggen. Deze afwikkeling van alimentatieverplichtingen heeft het voordeel dat men ook in financieel opzicht voortaan onafhankelijk ten opzichte van elkaar is, maar het nadeel dat geen rekening kan worden gehouden met eventuele toekomstige wijziging van omstandigheden. Een *clean break* is ook alleen maar mogelijk als er voldoende vermogen is. Dat maakt dat deze vorm van afkaarten de facto is voorbehouden aan de meer vermogende stellen. Bovendien moet terdege rekening worden gehouden met de fiscale gevolgen van de afkoop, met name de aftrekbaarheid bij de een en belastbaarheid bij de ander.

De fiscale belemmeringen moeten zoveel mogelijk worden weggenomen. Denkbaar is dat de rechter de bevoegdheid zou krijgen om *clean break* op verzoek op te leggen.

Door een *clean break* zijn de voormalige partners minder afhankelijk van elkaar, hetgeen de acceptatie verhoogt. Maar zij speelt in de meeste echtscheidingen geen serieuze rol bij gebrek aan voldoende vermogen om af te kunnen kopen. Denkbaar is dat de rechter de bevoegdheid zou krijgen om *clean break* onder omstandigheden op verzoek op te leggen.

Kinderalimentatie

De huidige forfaitaire benadering van de kinderalimentatie wordt zowel begroet als bekritiseerd door de geïnterviewde deskundigen. Begroet vanwege de eenvoud, bekritiseerd omdat de forfaits niet altijd redelijk uitpakken. Met name bij de hele hoge inkomens is de laatste categorie in de behoeftetabel te beperkt. Het wordt als vreemd ervaren, zo volgt ook uit de interviews, dat partneralimentatie nog steeds maatwerk is, maar kinderalimentatie niet omdat het meer uitgaat van forfaits. Men vindt dat het systeem hier inconsequent is. Forfaits maken het berekenen gemakkelijker, maar er zijn altijd situaties waarin maatwerk geleverd moet worden.

De opkomst van co-ouderschap heeft ook gevolgen voor de kinderalimentatie. Opvallend is dat een grote meerderheid van zowel ontvangers als betalers van kinderalimentatie vindt dat geen alimentatie hoeft te worden betaald als het kind in co-ouderschap bij beide ouders woont. Ongehuwde betalers van kinderalimentatie vinden dit vaker dan de overige groepen (figuur 103; dia 75). De huidige wettelijke regeling voorziet niet hierin, terwijl de Tremanormen slechts via de bekritiseerde zorgkorting hierin voorzien.

Ontvangers en betalers van kinderalimentatie vinden vooral de leeftijd en het aantal kinderen belangrijk voor het bepalen van de hoogte van de kinderalimentatie. Ook het daadwerkelijke geld dat aan de kinderen is besteed is belangrijk (figuur 104; dia 82). Verschillend wordt echter gedacht over jaarlijks een inflatiecorrectie op de kinderalimentatie Meer dan driekwart van de ontvangers is voorstander om jaarlijks een inflatiecorrectie op de kinderalimentatie toe te passen, terwijl maar eenderde van de betalers zich hierin vinden (figuur 105; dia 100).

Er is weinig steun voor de opvatting dat het bedrag aan kinderalimentatie voor elk kind gelijk zou moeten zijn. De meerderheid vindt dat dat niet zou moeten (figuur 106; dia 115). Nog minder steun bestaat voor de opvatting dat kinderalimentatie vanaf een bepaalde leeftijd voor ieder kind hetzelfde zou moeten zijn omdat dat voor iedereen duidelijk is (figuur 107; dia 118).

Verschillend wordt gedacht over of de overheid minimumbedragen kinderalimentatie moet voorschrijven. De meerderheid van de ontvangers van kinderalimentatie is voor

de opvatting dat de overheid een minimumbedrag voor de kinderalimentatie zou moeten bepalen. Die steun bestaat niet bij de betalers van kinderalimentatie (figuur 108; dia 116). In overeenstemming hiermee vinden ontvangers van kinderalimentatie ook vaker dat iedere ouder ten minste een minimumbijdrage aan de kosten voor de kinderen moeten betalen ongeacht draagkracht (figuur 109; dia 117).

De acceptatie van de omvang van de kinderalimentatie zou kunnen worden vergroot door de Tremanormen aan te passen op de hiervoor genoemde punten zodat zij in de praktijk beter toepasbaar zijn en tot redelijker resultaten zullen leiden.

Analyse

Duidelijk blijkt dat over de omvang van alimentatie, met name partneralimentatie, bij de betalers en ontvangers de meeste verdeeldheid bestaat. Duidelijk blijkt ook het verband dat bestaat tussen de omvang van alimentatie en de grondslag voor alimentatie. Het wordt als inconsistent ervaren dat de berekeningswijze die sinds 2013 voor kinderalimentatie meer forfaitair is geworden, afwijkt van die voor partneralimentatie. Dat kan leiden tot vreemde uitkomsten hetgeen ongewenst is. Invoering van een meer forfaitaire bepaling van partneralimentatie ligt voor de hand.

4.1.5.6. Vaststelling alimentatie

Uit alle enquêtes en interviews is gebleken dat het van het grootste belang is om de scheiding juist in dit voortraject goed in te steken. Elementen van een goed voortraject zijn:

- open en eerlijke voorlichting van wat allemaal kan en mogelijk is;
- creëren van begrip voor elkaars positie en belangen;
- onafhankelijke en onpartijdige begeleiding van een (of meer) relevante deskundige(n) die oog heeft (hebben) voor het creëren van draagvlak bij beiden door niet eenzijdig alleen de belangen van één partij te behartigen.

Omdat de onderliggende problematiek van scheidingen aanzienlijk kan verschillen, is het wenselijk dat al in de aanloop naar de scheiding deskundige bijstand wordt verleend door een of meer personen met relevante expertise. Dat is meestal een jurist die ook mediator is, maar het kan wenselijk zijn om ook een financieel deskundige of een sociaal psycholoog erbij te betrekken. Het is belangrijk dat de deskundige ook juridisch voldoende onderlegd is op alle voor de scheiding relevante terreinen van het recht, niet alleen het civiele recht, maar ook de fiscale aspecten en de effecten van de scheiding in de sfeer van de sociale zekerheid. De deskundige dient coöperatief, creatief en oplossingsgericht te zijn. In dit verband verdient vermelding de aangekondigde pilots stelselherziening rechtsbijstand, waarin sociale advocatuur, juridisch loket, mediators en sociaal domein zoveel mogelijk bij het voorportaal

problemen voorkomen door middel van triage: het vooraf bepalen welke en op welke wijze begeleiding nodig is, niet alleen juridische begeleiding.

De tremanormen worden als werkbaar gezien voor het gros van de alimentatieberekeningen bij scheidingen waarin weinig tot geen bijzonderheden spelen, zij het dat ze op onderscheiden punten voor verbetering vatbaar zijn volgens deskundigen. Voor de a-typische gevallen zijn ze minder geschikt.

Positief voor de acceptatie is dat de overgrote meerderheid de alimentatie zelf regelt, al dan niet met deskundige; slechts in een klein percentage van gevallen komt de rechter eraan te pas. De ongehuwde betalers en ontvangers van kinderalimentatie doen dit vaker zonder hulp van een externe deskundige in onderling overleg. De rechter bepaalt maar in een betrekkelijk gering percentage de alimentatie: 16-22% (figuur 118; dia 15). Door alle groepen wordt het meest gebruik gemaakt van een onafhankelijke deskundige, meestal een advocaat (figuur 119; dia 16). Een eigen regeling van alimentatie in plaats van door de rechter opgelegde alimentatieplicht leidt dus tot hogere acceptatie en meer voorkennis over alimentatie leidt eveneens tot hogere acceptatie.

Er bestaat overeenstemming onder de deskundigen, dat de begeleiding van scheidende stellen een vak apart is, waarbij verschillende expertises vereist zijn, afhankelijk van de casus en de bijzondere omstandigheden (stelling 4 expertmeetings). Het (h)erkennen van bijzondere deskundigheid is belangrijk, bijvoorbeeld door middel van certificering. Goede deskundigen vervullen een belangrijke rol in de voorfase, waarin vooral veel informatie en uitleg moet worden gegeven, maar ook tijdens de procedure. De deskundige kan de blinde vlekken van mensen opvullen. Er wordt een voorkeur uitgesproken voor deskundigen die vallen onder tuchtrecht (advocaat of notaris).

Men is kritisch over de rol van mediators en scheidingsmakelaars die niet over alle relevante kennis en kunde beschikken die nodig is bij de vaststelling van alimentatie. Nogal eens worden deskundigen geconfronteerd met gebrekkige echtscheidingsconvenanten of ouderschapsplannen.

Verrassend is dat alle groepen ook kritisch zijn over de inschakeling van de rechter omdat hij als te duur wordt ervaren, omdat hij te weinig rekening houdt met de situatie van de justitiabelen of omdat de inschakeling de onderlinge verhoudingen alleen maar verslechtert (figuur 126 en 127; dia's 133 en 134). De deskundigen vinden dat de rol van de rechter een betrekkelijke is. Verreweg de meeste afspraken rondom scheiding en alimentatie komen buiten de rechter tot stand. De rechter krijgt eigenlijk alleen maar de geschillen op zijn bord en ziet dus niet de minnelijke afhandeling van scheidingen. Men is zich daar overigens terdege van bewust. In die rol van geschilbeslechter is hij minder lijdelijk dan een rechter normaal is. Men is vooral in eerste instantie vrij actief om de beste oplossing te bereiken. Daar schuilt ook het gevaar omdat mensen de druk voelen om ergens ja tegen te zeggen. Als men ondanks

goede begeleiding door relevante deskundigen toch voor de rechter staat, zit een minnelijke schikking er vaak niet meer in, zeker niet als de hakken al in het zand zijn gezet. Dan rest de rechter niet veel meer dan beslissen op de gerezen geschilpunten. Dit doet zich met name voor in hoger beroepszaken.

Over het kostenaspect wordt tijdens de expertmeetings (stelling 4) aangegeven dat goed advies nu eenmaal zijn prijs heeft en dat daarmee wordt voorkomen dat meer kosten moeten worden gemaakt omdat niet of gebrekkig is geadviseerd. Uit de interviews blijkt dat de opstelling van deskundigen niet zou moeten worden beïnvloed door de wijze waarop men betaald wordt. Deskundigen hebben soms de neiging om zich te gedragen naar hun verdienmodel. Dat geldt bijvoorbeeld voor advocaten die bijstand verlenen op basis van een toevoeging ingevolge de rechtsbijstand, maar ook voor de high end advocaten die op uurbasis declareren. Niet ondenkbaar is dat in de toekomst op basis van fixed fees bijstand wordt afgesproken. Maar ook in geval van fixed fees bestaat het gevaar dat de deskundige zich naar dat verdienmodel gaat gedragen. In alle gevallen is duidelijk dat procederen voor partijen de meest dure oplossing is. Men weet dit ook. Veel zal afhangen van de opstelling van de deskundige. In dit verband speelt een rol of de deskundige onderworpen is aan een wettelijk toezicht.

Partneralimentatie

Niet iedereen ontvangt voldoende informatie. Bijna tweederde van de gescheidenen ontvangt (ruim) voldoende informatie ten tijde van het uit elkaar gaan. Slechts eenderde van de ongehuwde betalers en ontvangers van kinderalimentatie heeft voldoende informatie ontvangen (figuur 110; dia 40). Ongeveer een derde van alle groepen heeft behoefte aan meer informatie over partner- en/of kinderalimentatie (figuur 111; dia 43). De meeste betalers en ontvangers ontvangen informatie van rechtshulpverleners zoals meestal een advocaat, maar ook scheidingsbemiddelaar, mediator of notaris. Internet is voor alle groepen een belangrijke bron (figuur 113 en 114; dia 41 en 42).

Ontvangers en betalers van partneralimentatie zien het liefst een op maat gemaakte regeling die later kan worden aangepast (figuur 115; dia 94).

De meningen lopen enigszins uiteen over de vraag of het mogelijk moet zijn al voor het huwelijk afspraken over het huwelijk te maken. Betalers van partneralimentatie zien dit meer dan ontvangers zitten (figuur 116; dia 107). De meningen lopen veel meer uiteen over de vraag of het mogelijk moet worden voor het huwelijk af te spreken om bij scheiding in het geheel geen partneralimentatie verschuldigd te zijn (figuur 117; dia 108). Er bestaat duidelijk behoefte om een dergelijk beding geldig bij huwelijksvoorwaarden voor het huwelijk of tijdens het huwelijk zonder zicht op een echtscheiding, te kunnen maken. Iets meer dan de helft van de betalers van partneralimentatie ziet dat zitten, maar bijna driekwart van de ontvangers van partnerali-

mentatie zit dat (helemaal) niet zitten. Hiervoor lijkt nog onvoldoende draagvlak te bestaan. Naarmate de alimentatieplicht in omvang en duur meer wordt beperkt, zal het niet kunnen afspreken van een nihilbeding ook minder bezwaarlijk zijn.

Als men de partneralimentatie opnieuw zou kunnen regelen en men zou kunnen kiezen voor een professional voor bijstand, dan zou driekwart van zowel de ontvangers als de betalers van partneralimentatie een onafhankelijke deskundige (scheidingsbemiddelaar, mediator of notaris) of een advocaat hierbij betrekken (figuur 120; dia 127).

De meerderheid van de ontvangers van partneralimentatie geeft aan dat ze bij het opnieuw regelen van de alimentatie het weer op dezelfde manier zouden regelen. Minder betalers van partneralimentatie vindt dat ook. De helft van de ontvangers en ruim eenderde van de betalers van partneralimentatie zou een onafhankelijke deskundige of een advocaat inschakelen (figuur 122; dia 129).

Een ruime meerderheid van de ontvangers en een krappe meerderheid van de betalers van partneralimentatie zou zich hetzelfde opstellen bij het opnieuw regelen van de partneralimentatie. Toch zou ongeveer eenderde duidelijker willen maken wat men belangrijker vindt en zich ook beter informeren over partneralimentatie (figuur 124; dia 131).

Kinderalimentatie

Als men de kinderalimentatie opnieuw zou kunnen regelen en men zou kunnen kiezen voor een professional voor bijstand, dan zou bijna driekwart van zowel de ontvangers als de betalers van kinderalimentatie een onafhankelijke deskundige of een advocaat hierbij betrekken. Ongehuwde ontvangers en betalers van kinderalimentatie geven ten opzichte van gehuwde ontvangers en betalers van kinderalimentatie vaker aan dat ze geen professionele hulp nodig hebben om de kinderalimentatie opnieuw te regelen als dat zou kunnen omdat men het met de ex-partner wel zelf kan bepalen en afspreken (figuur 121; dia 128).

Een krappe meerderheid van de ontvangers van kinderalimentatie, ongeveer een derde, geeft aan dat ze bij het opnieuw regelen van de alimentatie het weer op dezelfde manier zouden regelen. Soortgelijk percentage van de betalers van kinderalimentatie vindt dat ook. Ruim de helft van de gescheiden ontvangers en betalers van kinderalimentatie en iets minder dan de helft van de ongehuwde ontvangers en betalers van kinderalimentatie zou een onafhankelijke deskundige of een advocaat inschakelen (figuur 123; dia 130).

Een krappe meerderheid van de ontvangers en een ruime meerderheid van de betalers van kinderalimentatie zou zich hetzelfde opstellen bij het opnieuw regelen van de kinderalimentatie. Toch zou rond eenderde van de gescheiden betalers en ontvangers

en de ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie duidelijker willen maken wat men belangrijker vindt en zich ook beter informeren over kinderalimentatie (figuur 125; dia 132).

Analyse

Scheiding is voor iedereen emotioneel ingrijpend en gaat gepaard met veel veranderingen, niet alleen verandering van woonplaats maar ook financiële verandering. In vrijwel alle gevallen gaat de welstand van de ex-partners erop achteruit omdat twee huishoudens bekostigen nu eenmaal duurder is dan één huishouden. Daar komt bij dat het leven ingewikkelder wordt als er minderjarige kinderen betrokken zijn bij de scheiding vanwege co-ouderschap dan wel omgangs- of zorgregelingen. Bij het afspreken bestaat onzekerheid hoe dit allemaal in ieders leven uitpakt, met name financieel. Welke afspraken kunnen worden gemaakt en hoe die uitpakken in de praktijk, moet nog blijken. Het is daarom niet verwonderlijk dat men graag maatwerk wil. Maar het is moeilijk om in een emotioneel beladen periode in het leven het hoofd koel te houden en met een zekere zakelijkheid naar de afspraken te kijken.

Als er in het voortraject door onvolledige of onjuiste voorlichting, informatie of advies gebrekkige afspraken worden gemaakt, leidt dat niet alleen tot onevenwichtige of zelfs aantastbare echtscheidingsconvenanten/ouderschapsplannen, maar ook procedures om dit allemaal te corrigeren. Dat is schadelijk voor de acceptatie van alimentatie. Goede deskundigen kosten geld, maar de winst wordt behaald bij het bereiken van duurzame afspraken. Goedkope hulpverleners met onvoldoende kennis van zaken kan duur uitpakken. Tijdige inschakeling van de juiste deskundige(n) in het voortraject kan daarom leiden tot hogere acceptatie.

De vraag is hoe rechtzoekenden wegwijs gemaakt kunnen worden, bijvoorbeeld rondom de vraag welke hulpverleners de benodigde deskundigheid in huis hebben. Een systeem van kwaliteitsborging van hulpverleners met certificering van gekwalificeerde rechtshulpverleners zou uitkomst bieden. Adequate gefinancierde rechtshulpverlening blijft echter noodzakelijk om de toegankelijkheid voor alle justitiabelen te waarborgen.

Het onder begeleiding van een of meer deskundigen bereiken van overeenstemming over de echtscheiding en alimentatie in het bijzonder, lijkt altijd nog voor alle betrokkenen het beste, zowel financieel als inhoudelijk. Het verbaast in dit verband niet dat de rol van de rechter kritischer wordt bejegend dan die van de hulpverleners. Procederen is nu eenmaal duur, zeker na de versobering van de gesubsidieerde rechtshulpverlening. Maar de kosten worden uiteraard niet alleen en zelfs niet merendeels door de rechter veroorzaakt. De kritische bejegening van de rechter zal ook wel worden veroorzaakt omdat rechtszaken vrijwel altijd gaan over conflicten waarbij de rechter primair de taak heeft knopen door te hakken, hetgeen voor een van partijen

meestal ongunstig (want duur) uitpakt. De versobering van de gesubsidieerde rechtshulpverlening verdient in dit verband heroverweging.

Met het afspreken van co-ouderschap wordt al veel bereikt in termen van wederzijds begrip over elkaars positie en belangen omdat co-ouderschap meer communicatie over en weer vergt. Goed overleg en redelijkheid van de bedragen draagt bij aan acceptatie partneralimentatie en ook van kinderalimentatie.

De acceptatie van de Tremanormen zou kunnen worden vergroot door ze integraal te herschrijven om ze toegankelijker te maken en daarbij op onderscheiden punten aan te passen om de knelpunten eruit te halen en ze breder toepasbaar te maken. Daarbij zou in overweging kunnen worden gegeven om ook voor partneralimentatie bepaalde forfaits in te bouwen en tot een betere afstemming met de kinderalimentatienormen te komen.

4.1.5.7. Wijziging alimentatie

Bij zowel de gescheiden ouders die kinderalimentatie betalen als ongehuwden die kinderalimentatie ontvangen komt wijziging iets vaker voor dan bij andere groepen (figuur 128; dia 19).

Het opnieuw bepalen van partner- en kinderalimentatie geschiedt minder in onderling overleg met behulp van een externe deskundige en wordt vaker door de rechter bepaald. Echter, betalers van partneralimentatie blijven wel vaker gebruik maken van een externe deskundige (figuur 129; dia 20).

Partneralimentatie

De meest voorkomende redenen voor wijziging van partneralimentatie zijn: nieuwe relatie van de partneralimentatieontvanger, inkomensverandering bij de alimentatiebetaler en -ontvanger en gedrag van de alimentatieontvanger (figuur 130; dia 92).

De meningen lopen uiteen waar het gaat om 'kijkgeld'. Meer dan driekwart van de betalers van partneralimentatie vindt dat partneralimentatie moet stoppen wanneer de betaler van de partneralimentatie zijn kinderen niet meer kan zien omdat de ontvanger van de partneralimentatie dit contact tegenwerkt. Dit is significant meer dan de ontvangers van partneralimentatie, van wie minder dan de helft dit vindt (figuur 132; dia 105).

Bijna eenderde van de ontvangers van partneralimentatie en bijna tweederde van de betalers van partneralimentatie wordt niet behoorlijk gedrag van de ontvanger gezien als gegronde reden om partneralimentatie te stoppen (figuur 133; dia 106).

Kinderalimentatie

Er zijn verschillende omstandigheden die voor zowel kinderalimentatie ontvangers als betalers in gelijke mate redengevend zijn voor wijziging van de alimentatie: het kind gaat bij de andere partner wonen, het inkomen van de betaler van kinderalimentatie verandert, het kind heeft eigen inkomen, het inkomen van de ontvanger van kinderalimentatie verandert, de omgangs- of zorgregeling verandert, kinderalimentatie komt niet ten goede van het kind, de kinderalimentatie ontvanger krijgt een nieuwe partner, het kind gaat studeren, etc. De meningen of deze omstandigheden horen te leiden tot wijziging liggen het verst uiteen waar het gaat om: wijziging in de omgangs- of zorgregeling, of het bedrag van de kinderalimentatie het kind ten goede komt en wanneer de ontvanger van kinderalimentatie een nieuwe partner krijgt (figuur 131; dia 93).

Analyse

Bij alle groepen betalers en ontvangers van partner- en kinderalimentatie komt wijziging van alimentatie geregeld voor. Ook wanneer de alimentatie in afwijking van de wettelijke maatstaven is vastgesteld zonder dat de ex-partners dit wisten, kan wijziging worden gevraagd, bijvoorbeeld in geval van dwaling. Het op juiste wijze vaststellen van alimentatie voorkomt wijzigingsprocedures. Doordat de alimentatie bij een wijzigingsverzoek door de rechter integraal opnieuw kan worden vastgesteld, geldt hetgeen hiervoor bij de vaststelling van alimentatie werd geschreven evenzeer voor wijziging van alimentatie.

Om de kritiek te ondervangen dat kleine wijzigingen snel tot wijzigingsprocedures kunnen leiden, verdient het overweging om wijziging van alimentatie slechts toe te staan bij wijzigingen die leiden tot een vaststelling van alimentatie die meer dan een x% verschilt van de te wijzigen alimentatie. Daarmee wordt voorkomen dat over kleine bedragen wordt geprocedeerd. Kleinere, binnen de drempel voorkomende wijzigingen kunnen zowel voordelig als nadelig uitpakken voor zowel de alimentatiegerechtigde als de alimentatieplichtige. In zoverre strekt een dergelijke drempel niet eenzijdig ten nadele van de ene en ten voordele van de andere groep.

4.1.5.8. Uitvoering alimentatie

Er kunnen verschillende redenen zijn waarom het aan de uitvoering van alimentatieverplichtingen schort. Men denke aan betalingsonmacht of –onwil, of het niet geregeld of te laat betalen. Partner- en kinderalimentatie worden echter over het algemeen keurig betaald. Eenmaal vastgesteld, ontvangt de grote meerderheid van de gescheiden partners de partneralimentatie waar zij recht op hebben of betaalt de partneralimentatie die betaald moet worden (86-90%). Hetzelfde geldt voor de kinderalimentatie (gemiddeld 81-96%). Slechts een klein percentage ontvangt en betaalt niets (6,5-0,5%) (figuur 134 en 135; dia's 12 en 13). Over het algemeen worden partner- en

kinderalimentatie ook op tijd betaald (figuur 140; dia 66). Dit verschaft een best positief beeld over de acceptatie van alimentatie in het algemeen.

Een ruime meerderheid van zowel de ontvangers als de betalers van partneralimentatie geeft de voorkeur aan afzonderlijke partner- en kinderalimentatie, in plaats van de partneralimentatie op te tellen bij de kinderalimentatie (figuur 144; dia 91).

Voor wat betreft de vraag of aan de betaler van partner- en kinderalimentatie verantwoording moet worden afgelegd over de besteding van het geld lopen de meningen uiteen. De ontvangers van alimentatie vinden in meerderheid van niet en de betalers vinden in meerderheid van wel, behoudens gescheiden ontvangers van kinderalimentatie, die met een krappe meerderheid wel vinden dat die verantwoording moet worden afgelegd, en de gescheiden betalers van partneralimentatie, waarvan slechts eenvijfde vindt dat die verantwoording moet worden afgelegd (figuur 145; dia 103).

Bijzondere aandacht verdient de problematiek van alimentatie en bijstand. Vanwege het complementaire karakter van bijstand, wordt bij een aanvraag voor bijstand eerst gekeken naar de eigen middelen, waaronder de aanspraak op alimentatie. Als die om welke reden ook niet betaald wordt en ook niet via het LBIO kan worden geïnd, kunnen problemen ontstaan bij het verkrijgen van bijstand. Overheden hebben veel te hoge verwachtingen van het zelfoplossend vermogen van de burger, met name in die gevallen waarin niet zozeer welstand te verdelen valt, maar armoede. Schuldhulp komt veel voor bij gescheidenen (ook ongehuwden).

Partneralimentatie

Er wordt niet veel geprocedeerd over eenmaal vastgestelde partneralimentatie. Meer dan viervijfde van de ontvangers en driekwart van de betalers van partneralimentatie heeft geen rechtszaak aangespannen na het vaststellen van de alimentatie (figuur 136; dia 62). Over het algemeen is de gang naar de rechter niet nodig omdat de afspraken rondom partneralimentatie worden nageleefd dan wel buiten de rechter om worden aangepast indien nodig. Betalers van partneralimentatie geven vaker aan een rechtszaak te duur te vinden (figuur 138; dia 64).

Betalingsonmacht is voor meer gescheiden betalers dan gescheiden ontvangers van partneralimentatie reden om de partneralimentatie niet te hoeven betalen (figuur 141; dia 68).

De meerderheid van de betalers en ontvangers van partneralimentatie weet geen beter alternatief om maandelijks een vast bedrag aan partneralimentatie te betalen of te ontvangen. Eenderde van de ontvangers ziet het totaal liever verspreid over een langere periode (figuur 143; dia 90).

Kinderalimentatie

Er wordt evenmin veel geprocedeerd over eenmaal vastgestelde kinderalimentatie. Ook meer dan viervijfde van de ontvangers en betalers van kinderalimentatie heeft na het vaststellen van de alimentatie geen rechtszaak aangespannen (figuur 137; dia 63).

Ook voor kinderalimentatie geldt dat over het algemeen de gang naar de rechter niet nodig is omdat de afspraken rondom kinderalimentatie worden nageleefd dan wel buiten de rechter om worden aangepast indien nodig (figuur 139; dia 65).

Betalingsonmacht is voor meer kinderalimentatiebetalers reden om de kinderalimentatie niet te hoeven betalen dan voor kinderalimentatieontvangers (figuur 141; dia 68).

Driekwart van de ontvangers van kinderalimentatie vindt dat er wel kinderalimentatie moet worden betaald ook al gedraagt het kind zich onbehoorlijk tegenover de alimentatieplichtige. Een minder ruime meerderheid van de betalers vindt dit ook (figuur 142; dia 76).

De zorgkorting kan de uitvoering problematisch maken, vooral bij co-ouderschap. De co-ouder die alimentatie moet betalen en ook uitgaven doet ten behoeve van het kind, denkt dat die uitgaven mogen worden verrekend. Goede afspraken maken is belangrijk; een kinderrekening kan in voorkomende gevallen uitkomst bieden.

Analyse

Dat alimentatie over het algemeen keurig (tijdig en volledig) wordt betaald, is positief. Wat er zij van alle door justitiabelen positief of negatief opgevatte elementen van alimentatie, betaling lijkt de lakmoesproef voor acceptatie te zijn.

Hoewel het te begrijpen valt dat bij de betalers van alimentatie de behoefte bestaat te willen weten hoe de alimentatie besteed wordt, zal een dergelijke rekening en verantwoordingsplicht niet alleen niet nodig zijn, maar ook onwenselijk. Niet nodig, omdat er in de meeste gevallen van uit mag worden gegaan dat de bedragen aan alimentatie worden besteed aan de dagelijkse kosten van leven. Niet wenselijk, omdat een dergelijke verantwoordingsplicht alimentatie ingewikkeld zou maken met extra aanknopingspunten om de redelijkheid van bepaalde uitgaven bij de rechter ter discussie te stellen.

Het is aan te bevelen goede afspraken bij co-ouderschap te maken over wie wat betaald voor de minderjarige en hoe dat invloed heeft op de te betalen kinderalimentatie. Een kinderrekening kan in voorkomende gevallen uitkomst bieden, maar ook daarover moeten goede afspraken worden gemaakt.

De verhouding tussen alimentatie en bijstand blijft een lastige. Dat komt voornamelijk omdat de vastgestelde alimentatie niet altijd geïnd kan worden. Als dat in concrete situaties gebeurt, kan de alimentatiegerechtigde in een lastig parket terecht komen. Dat men in zo'n situatie al snel in de schuldhulpverlening terecht kan komen, draagt niet bij aan acceptatie van alimentatie. Een meer realistischere benadering van het zelfoplossend vermogen van de burger lijkt op zijn plaats, met name als er de facto alleen maar armoede te verdelen is.

4.1.5.9. Elementen van alimentatie en acceptatie

Het lijdt geen twijfel dat een scheiding 'pijn' doet op het emotionele en financiële vlak. Hoewel beide aspecten van elkaar moeten worden onderscheiden, in de praktijk beïnvloeden ze elkaar over en weer en zijn ze niet zelden de werkelijke reden om te procederen. Dit geldt voor kinderalimentatie in mindere mate, nu daarmee doorgaans een gemeenschappelijk doel wordt gediend: de bekostiging van verzorging en opvoeding van gemeenschappelijke kinderen. Wetgever, rechtspraak noch literatuur kunnen die pijn geheel wegnemen. In die zin zal alimentatie altijd wel problematisch zijn, hetgeen afbreuk doet aan de acceptatie.

Alle elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie (inclusief de grondslagen) kunnen zowel bijdragen als ook afbreuk kunnen doen aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting. Uit de inleidende paragrafen 4.1.1 en 4.1.5.1 blijkt waarom: alle (categorieën van) elementen kunnen vanuit de verschillende perspectieven van alimentatieplichtigen en alimentatiegerechtigden verschillend beoordeeld worden. Dat is zeker het geval als we ons beperken tot de door ons gehanteerde categorieën van elementen van het systeem van alimentatie (grondslag, duur, omvang, vaststelling, wijziging en uitvoering). Als we dieper kijken naar elementen binnen deze categorieën, dan wordt dit beeld niet veel anders. Er bestaan wel aspecten die alimentatieplichtigen en alimentatiegerechtigden vrij eensgezind positief dan wel negatief beoordelen, maar dan hebben we het over elementen als de grondslag voor alimentatie ten behoeve van minderjarigen en de kosten van de vaststelling van alimentatie. Wij hebben de indruk dat velen vinden dat de Tremanormen aan een algehele herziening toe zijn. Een dergelijke herziening (waarover hierna meer) zou kunnen bijdragen aan de acceptatie van zowel partner- als kinderalimentatie.

4.2. Acceptatie onderhoudsplichten en gerechtelijke procedures

4.2.1. Algemeen

De tweede onderzoeksvraag van dit onderdeel luidt:

Is de mate van acceptatie van de onderhoudsverplichtingen van invloed op het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO, of zijn andere (externe) oorzaken,

zoals bijv. de economische conjunctuur, of de aard van een scheiding hier meer van invloed op?

Deze onderzoeksvraag ziet op de invloed van de acceptatie van alimentatie op het aantal gerechtelijke procedures over alimentatie. Aandacht zal daarbij vooral uitgaan naar redenen om te procederen die door verandering van wetgeving of begeleiding van een scheiding weggenomen zouden kunnen worden.

Er zijn vele redenen om over onderhoudsverplichtingen te procederen. Ook het niet accepteren van alimentatie kan een reden zijn om te procederen. Het gaat bij de vraagstelling klaarblijkelijk om de gevallen waarin het niet accepteren van alimentatie als zodanig redengevend is om te procederen en hoe dat zich verhoudt tot andere omstandigheden die redengevend zijn om te procederen. Wij beperken ons derhalve tot de vraag of als men alimentatie als zodanig niet aanvaardt, zulks bevorderlijk is voor het procederen over alimentatie. Aldus wordt het begrip acceptatie beperkter opgevat dan dit het geval is bij de behandeling van de eerste onderzoeksvraag (zie paragraaf 4.1.1). Daarmee blijft buiten beschouwing dat er (vele) gevallen zijn waarin men alimentatie als zodanig wel accepteert, maar desalniettemin procedeert over alimentatie.

De mate van acceptatie kan de lust om te procederen en de houding tijdens procedures beïnvloeden. De vraag is ook welke andere (externe) redenen om te procederen bestaan, bijvoorbeeld de conjunctuur, en hoe sterk het causale verband is. Wij constateren nu reeds dat uit de bespreking van de eerste, in paragraaf 4.1 geformuleerde onderzoeksvraag, is gebleken dat er vele andere redenen zijn om te procederen. Deze andere redenen zijn reeds in paragraaf 4.1.5.1 en 4.1.5.2 aan de orde gekomen (emotie, onderling contact, uitwisseling informatie, rolverdeling binnen huwelijk, economische (on)zelfstandigheid en het bereiken van overeenstemming over alimentatie). Die zullen wij deels ook hier bespreken om inzicht te verkrijgen in de mate waarin al die (externe) redenen de proceslust en -houding beïnvloeden.

Het is niet onze intentie om met harde statistische cijfers over deze vraag een uitspraak te doen. Daarop is ons onderzoek niet ingericht. Wel zullen wij in dit onderdeel weergeven wat onze indruk is aan de hand van de uitkomst van de enquête, van de interviews en van de expertmeetings.

4.2.2. Enquête

De vraag of alimentatie als zodanig wordt aanvaard komt in verschillende vragen in de enquête tot uitdrukking.

Uit de enquête is gebleken dat de ontvangers van partneralimentatie vrijwel allemaal en de betalers in minderheid bewust zijn van het gegeven dat alimentatie een plicht is, die gegrond kan worden op de verantwoordelijkheid naar de ex-echtgenoot (= lots-

verbondenheid) en inhalen van de achterstand op de arbeidsmarkt (= zorggerelateerde vermindering van verdiencapaciteit). Ook al realiseren de meesten zich dat het betalen van alimentatie een plicht is, dat wil nog niet zeggen dat iedereen het hiermee eens zijn. De helft van de groep die gescheiden is en partneralimentatie betaalt is het substantieel vaker (helemaal) oneens met het betalen van partneralimentatie, terwijl bijna alle partneralimentatie ontvangers het daarmee juist (helemaal) eens zijn. Bij kinderalimentatie ligt dit veel minder uit elkaar en is maar een kleine minderheid het (helemaal) oneens met het betalen van kinderalimentatie. Zie paragraaf 4.1.2.2.

Dat men niet allemaal vindt dat het een verplichting is en dat men het niet allemaal eens is met de verplichting, wil nog niet zeggen dat men die verplichting niet nakomt.

De grote meerderheid van de gescheiden partners ontvangt de partneralimentatie waar zij recht op hebben of betaalt de partneralimentatie die betaald moet worden. Hetzelfde geldt voor de kinderalimentatie, doch in iets mindere mate. Zie paragraaf 4.1.2.1.

Meer dan viervijfde van de ontvangers en driekwart van de betalers van partneralimentatie heeft geen rechtszaak aangespannen na het vaststellen van de alimentatie. Ook meer dan viervijfde van de ontvangers en betalers van kinderalimentatie heeft na het vaststellen van de alimentatie geen rechtszaak aangespannen. Over het algemeen is de gang naar de rechter niet nodig omdat de afspraken rondom partneralimentatie worden nageleefd dan wel buiten de rechter om worden aangepast indien nodig. De helft van de ontvangers van partneralimentatie voert geen rechtszaak omdat er altijd op tijd wordt betaald. Betalers van partneralimentatie geven vaker aan een rechtszaak te duur te vinden. Zie paragraaf 4.1.2.7.

Ook voor kinderalimentatie geldt dat over het algemeen de gang naar de rechter niet nodig is omdat de afspraken rondom kinderalimentatie worden nageleefd dan wel buiten de rechter om worden aangepast indien nodig. Meer dan eenderde van de ontvangers van kinderalimentatie voeren geen rechtszaak omdat er altijd op tijd wordt betaald. De ongehuwde betalers van kinderalimentatie geven vaker aan dat ze geen rechtszaak aanspannen omdat ze in onderling overleg de kinderalimentatie hebben aangepast. Nagenoeg alle mensen die alimentatie betalen geven aan dat ze de alimentatie altijd op tijd betalen, maar slechts ongeveer tweederde van de alimentatie ontvangers geeft aan die ook op tijd te ontvangen. Zie paragraaf 4.1.2.7.

Hieruit kan een sterke indicatie worden afgeleid dat hoewel niet iedereen alimentatie accepteert, de overgrote meerderheid van de alimentatieplichtigen deze plicht wel nakomt en er na vaststelling maar betrekkelijk weinig over wordt geprocedeerd. Het ontbreken of een geringe acceptatie van alimentatie lijkt als zodanig maar weinig invloed uit te oefenen op het voeren van procedures hierover. Uit de enquête blijkt wel duidelijk dat de kosten van procedures een belangrijke reden zijn om niet te procederen en een en ander in het plaatst daarvan buiten de rechter om te regelen.

4.2.3. Interviews

Tijdens de interviews zijn de hierna volgende aspecten genoemd die invloed uitoefenen op het voeren van gerechtelijke procedures in het algemeen. Hierbij komen ook de andere omstandigheden aan de orde op grond waarvan men procedeert, afgezien van de acceptatie van alimentatie als zodanig. Zoals hiervoor reeds is aangegeven, is het heel wel mogelijk dat men alimentatie als zodanig wel accepteert, maar redenen bestaan om te procederen. Bijvoorbeeld omdat er fouten zijn gemaakt bij de vaststelling, omdat de vaststelling is geschied op onjuiste en/of onvolledige gegevens, of omdat men op andere gronden verschil van mening heeft over alimentatie hetgeen evenzeer aanleiding kan zijn om te procederen.

Gebrekkig voortraject

Om verschillende redenen wordt aangegeven dat een gebrekkig voortraject kan leiden tot het voeren van procedures. Men denke hierbij aan onvoldoende voorlichting over alimentatie, gebrek aan inzage in de financiën, gebrekkige bijstand bij gefinancierde rechtshulp, te weinig overleg tussen advocaten om een minnelijke schikking te treffen en het op onjuiste wijze toepassen van de toepasselijke regelingen, met name de Tremanormen.

Ook leeft de gedachte dat een meer forfaitaire berekeningswijze tot minder procedures leidt. Zo wordt aan de Nibudnormen niet getwijfeld. Een norm helpt om tot een betere acceptatie te komen. Het geeft rust, kortere en eenvoudigere procedures met minder ruzie. Betrekkelijk veel wordt er gediscussieerd over de behoefte en de behoeftigheid (verdiencapaciteit). Vaak komt men er in het voortraject uit en wordt een compromis in een echtscheidingsconvenant neergelegd.

Emotie

Belangrijk is ook de factor emotie. Emotie voedt het onderlinge wantrouwen. Bijvoorbeeld omdat de schuldvraag speelt of sprake is van bedrog. Maar ook zwart-witdenken voedt wantrouwen. Om allerlei redenen kan de gunfactor ontbreken, bijvoorbeeld wanneer de ex een nieuwe partner heeft. De invloed van familie en vrienden mag ook niet worden onderschat. Ook bestaat gewoonweg onwil om mee te werken en de behoefte om juist zo lang mogelijk te procederen. Men geeft aan dat aanwezigheid van een of meer van deze omstandigheden de proceslust en -houding aanwakkeren of versterken en er als advocaat, notaris of mediator bijna niets meer aan te doen is als de 'hakken in het zand' worden gezet. Dan is het wellicht tijd voor andere deskundigen.

Overige geschillen

Mogelijk is ook dat men een serieus juridisch geschil heeft en men wil dat de rechter beslist. De adviseurs komen er dan niet uit. Deze geschillen kunnen te maken hebben met onduidelijke of zelfs tegenstrijdige (wettelijke) regelingen, waaronder begrepen de Tremanormen.

Gebrekkige uitvoering

In de uitvoeringsfase spelen factoren als betalingsonwil, betalingsonmacht en slecht procederen een grote rol bij het gebrekkig uitvoeren van de alimentatie.

Wijziging van omstandigheden

Een belangrijke reden om te procederen is wijziging van omstandigheden. Wijziging van omstandigheden kan leiden tot het opnieuw vaststellen van partner- en/of kinderalimentatie, bijvoorbeeld in geval van wijziging van inkomen of woonplaats. Dat zijn reële geschillen. Advocaten procederen nogal eens om maar kleine wijzigingen in bijvoorbeeld inkomen. Het wordt als onbegrijpelijk ervaren dat advocaten daarin meegaan in plaats van de cliënt te bewegen hiervan af te zien. Het opwerpen van drempels valt te overwegen.

4.2.4. Expertmeetings

Tijdens de expertmeetings hebben de deskundigen aan de hand van stellingen een aantal aspecten aan de orde gesteld die invloed op het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO zouden kunnen hebben.

Deskundigen hebben aangegeven dat de emotionele aspecten van invloed zijn op procederen. Ook maatwerk kan leiden tot procedures, terwijl bij een forfaitaire benadering minder ruimte om te procederen bestaat.

Zorg wordt geuit dat als er te veel forfaits zijn, mensen die er geen verstand van hebben ook gaan adviseren. Vooral als enkel op prijs wordt geconcurreerd, maar niet (ook) op kwaliteit.

4.2.5. Tussenanalyse

De vraag of de mate van acceptatie van de onderhoudsverplichtingen van invloed is op het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO, laat zich voor kinderalimentatie betrekkelijk eenvoudig beantwoorden: kinderalimentatie wordt breed door alle betrokkenen geaccepteerd. Zie ook paragraaf 4.1.3.3. Als zodanig staat deze onderhoudsverplichting niet ter discussie. Als men in de vraagstelling veronderstelt dat het geheel of gedeeltelijk ontbreken van acceptatie leidt tot

procedures, dan is het antwoord dat dit bij kinderalimentatie niet het geval is omdat die alom geaccepteerd is.

Voor partneralimentatie ligt dat anders omdat wel sprake is van het geheel of gedeeltelijk ontbreken van acceptatie van deze alimentatie. De helft van de groep die gescheiden is en partneralimentatie betaalt is het substantieel vaker (helemaal) oneens met het betalen van partneralimentatie, terwijl bijna alle partneralimentatie ontvangers het daarmee juist (helemaal) eens zijn. Zie ook paragraaf 4.1.2.2.

Uit de WODC Factsheet Scheidingen 2020 blijkt dat de meeste scheidingsgerelateerde procedures een daling laten zien ten opzichte van 2018, met name kinderalimentatie en partneralimentatie. Zie ook paragraaf 2.4.5.1.

Uit de enquête is gebleken dat hoewel niet iedereen partneralimentatie accepteert, de overgrote meerderheid van de alimentatieplichtigen deze plicht wel nakomt en er na vaststelling maar betrekkelijk weinig over wordt geprocedeerd. Het ontbreken of een geringe acceptatie van alimentatie als zodanig lijkt maar weinig invloed uit te oefenen op het voeren van procedures hierover. Uit de enquête blijkt wel duidelijk dat de kosten van procedures (advocaat, rechter) een belangrijke reden zijn om niet te procederen en het in plaats daarvan buiten de rechter om te regelen. Zie ook paragraaf 4.1.2.2. Uit de interviews is gebleken dat er belangrijke andere redenen bestaan om te procederen: een gebrekkig voortraject, emotionele aspecten, maar ook reële geschillen over onduidelijkheden rondom de toepassing van de regelingen voor alimentatie. Wijziging van omstandigheden kan ook leiden tot procedures. Zie ook de zes algemene factoren, vermeld in paragraaf 4.1.5.2, die relevant zijn voor de acceptatie van alimentatie.

Uit gegevens afkomstig van het LBIO blijkt dat er een correlatie is tussen de economische crisis vanaf 2008 en het aantal aanvragen tot interventie. Zie ook paragraaf 2.5.5.3. De voor de hand liggende verklaring is dat alimentatieplichtigen door moeilijke economische omstandigheden betalingsachterstand oplopen en ook dat reden kan zijn om te procederen.

Algemeen kan worden geconcludeerd dat de vraag in welke mate acceptatie van alimentatie een rol speelt bij de beslissing om te gaan procederen, niet goed met harde cijfers is aan te geven. De indruk bestaat dat dit niet het geval is. Een lage acceptatiegraad brengt dus niet zonder meer hoge procesbereidheid met zich en vice versa. Het zijn veeleer andere redenen die mensen ertoe brengen om te procederen, met name hoe het voortraject is verlopen en in welke mate emoties een rol spelen. Ook dat men een reëel geschil heeft waar de deskundigen en partijen niet uitkomen of wijziging van omstandigheden waaromtrent ex-partners al dan niet met hulp van hun deskundigen niet uitkomen, kunnen redengevend zijn om te procederen.

5.

Aanpassing berekeningssysteem

5.1. Aanpassingen berekeningssysteem ter vergroting van de acceptatie van alimentatie

5.1.1. Algemeen

De eerste onderzoeksvraag van dit onderdeel luidt:

Welke aanpassingen aan het bestaande berekeningssysteem van partneralimentatie kunnen bijdragen aan een vergroting van de acceptatie van de onderhoudsverplichting en daarmee aan een vermindering van het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO, zoals de codificatie van de Hofnorm bij partneralimentatie?

Deze onderzoeksvraag hangt sterk samen met de acceptatie van alimentatie zoals behandeld in hoofdstuk 4. In dat onderdeel zijn elementen besproken die bijdragen of afbreuk doen aan de acceptatie van partner- en kinderalimentatie. Dit onderdeel richt zich op aanpassingen die acceptatie kunnen vergroten. Daarbij staat één element centraal: het berekeningssysteem van partneralimentatie. Hiermee wordt bedoeld de in paragraaf 2.2.4.1. en 2.3.4 beschreven wijze waarop de omvang van de partneralimentatie wordt vastgesteld. Dit geschiedt aan de hand van de drie wettelijke maatstaven (draagkracht, behoefte en behoeftigheid), die een concrete invulling hebben gekregen in de Tremanormen, alsmede eventuele relevante niet-financiële factoren.

Dat de wijze van berekening en de mate van acceptatie samenhang vertonen, kan worden afgeleid uit eerdere onderzoeken. Een verkennend onderzoek van Ter Voert, Geurts en Van Lierop onder de inzendingen in het kader van de Divorce Challenge laat zien dat dat de wijze waarop kinder- en partneralimentatie worden vastgesteld als 'bron van voortdurende conflicten' wordt gezien.[1] Hierbij wordt een aantal frustraties genoemd, waaronder 'de wijze waarop de hoogte wordt vastgesteld en de spanning die ontstaat als men bij gewijzigde omstandigheden de alimentatie wil aanpassen'. Werkt de ex-partner niet mee, dan dient 'een dure juridische procedure' gestart te worden om de alimentatie te wijzigen. Ook een vFAS/Motivaction-onder-

1 M.J. ter Voert, T. Geurts & L.E.H.P. van Lierop, 'De complexiteit van conflictscheidingen: onderzoek naar risicofactoren en knelpunten', *FJR* 2019/2.

zoek uit 2019 kan in dit verband worden genoemd.[2] Hieruit blijkt dat bijna twee op de vijf ex-partners ontevreden zijn over de financiële afspraken die zij bij de scheiding hebben gemaakt. De afspraak over alimentatie is een van deze financiële afspraken. Hierbij speelt ook een rol dat de berekening van het alimentatiebedrag geen eenvoudige opgave is. De hypothese die in de vraagstelling besloten ligt is dan ook dat de huidige berekeningssystematiek afbreuk doet aan de acceptatie van partneralimentatie in het algemeen.

De berekening van de partneralimentatie in een concreet geval wordt overgelaten aan de rechtspraktijk. De rechtspraak heeft met de alimentatienormen (de Tremanormen) maatstaven ontwikkeld om de voorspelbaarheid te vergroten. Alle verbeteringen in het berekeningssysteem van partneralimentatie kunnen in potentie bijdragen aan vermindering van het aantal procedures. Dat heeft niet zozeer te maken met de acceptatie van alimentatie als zodanig, maar met bepaalde elementen van de Tremanormen die voor verbetering vatbaar zijn waardoor minder aanleiding bestaat om te procederen. De Tremanormen bevatten de elementen die voor die berekening relevant zijn. Daarom gaat het hier in de eerste plaats om aanpassingen van de Tremanormen als we het hebben over aanpassingen van het bestaande berekeningssysteem.

Het berekeningssysteem hangt nauw samen met de grondslag van partneralimentatie; zij is daarop gebaseerd. Deze grondslag is, zoals besproken, aan verandering onderhevig. Vgl. paragraaf 4.1.5.3. Die grondslag is weliswaar nog steeds lotsverbondenheid, maar die lotsverbondenheid kan verschillend worden ingevuld. De vraag is dan ook, in hoeverre deze verandering invloed heeft uitgeoefend op de Tremanormen. Als de Tremanormen steeds adequaat worden aangepast aan de maatschappelijke ontwikkelingen, die terug te zien zijn in de veranderde grondslag, dan zou dat ook moeten kunnen leiden tot meer acceptatie.

Bij de weergave van de discussie in de literatuur hebben wij ervoor gekozen om de algemene pijnpunten van het berekeningssysteem te bespreken en ons niet te verliezen in technische details. De technische uitwerking van de herziening van de Tremanormen zal geen eenvoudige opgave zijn; zij valt buiten het bestek van dit onderzoek.

Bij de analyse van de interviews is gebleken dat de vraag naar aanpassingen in het berekeningssysteem die acceptatie kunnen verhogen, nauwelijks gescheiden kan worden van de vraag in hoeverre het berekeningssysteem afbreuk doet aan acceptatie. Daar waar elementen van het berekeningssysteem afbreuk doen aan acceptatie, is het systeem mogelijk voor verbetering vatbaar. Dat elementen van alimentatie die afbreuk doen aan de acceptatie van alimentatie niet per se hoeven te leiden tot het

2 J. Lingsma e.a., *Dag van de scheiding 2019. Onderzoeksrapport*, Motivaction & vFAS 30 augustus 2019, online via www.verenigingfas.nl/sites/default/files/onderzoeksrapport_dag_van_de_scheiding_2019.pdf, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

niet voldoen aan alimentatieplichten en dat evenmin daarmee is gegeven dat zulks reden is om te procederen, doet er niet aan af dat het wenselijk is op die punten het berekeningssysteem waar mogelijk te verbeteren.

Dit onderdeel beperkt zich, in verband met de opdracht die vanuit het WODC is gegeven, tot de berekeningssystematiek van partneralimentatie. Dit neemt niet weg dat op enkele plaatsen ook het berekeningssysteem van kinderalimentatie aan de orde komt, waar dit van belang is voor aanpassingen in het berekeningssysteem van partneralimentatie.

Nadat eerst de in de literatuur gesignaleerde algemene pijnpunten van de berekeningswijze aan de orde komen, wordt daarna de uitkomst van de enquête, de interviews en de expertmeetings besproken. Verschillende mogelijke aanpassingen worden vervolgens in de tussenanalyse besproken.

5.1.2. Discussie in de literatuur

5.1.2.1. Inleiding

Bij de bespreking van de algemene pijnpunten die in de literatuur zijn gesignaleerd, speelt het oorspronkelijke Wetsvoorstel herziening partneralimentatie een belangrijke rol. De reden hiervoor is dat met dit oorspronkelijke wetsvoorstel werd beoogd belangrijke wijzigingen aan te brengen in het berekeningssysteem. Dit heeft geleid tot de nodige reacties in te literatuur, waarin de belangrijkste pijnpunten in het huidige systeem uit het wetsvoorstel en de literatuur naar aanleiding daarvan naar voren komen.

5.1.2.2. Te ingewikkeld

De ingewikkeldheid van alimentatieberekeningen wordt in de literatuur teruggevoerd op de wens om vooral maatwerk te kunnen leveren. Die wens kan immers slechts worden vervuld, als een berekeningssysteem wordt bedacht, dat zoveel mogelijk rekening houdt met details en bijzondere omstandigheden van elk geval.

De wijze waarop de alimentatie wordt vastgesteld is volgens Ter Voert, Geurts en Van Lierop een voortdurende bron van conflicten. De wijze waarop de hoogte wordt vastgesteld is daarbij een van de punten voor frustratie.[3]

De wettelijke regeling geeft geen verdere maatstaven voor de invulling van de begrippen draagkracht en behoefte. Hierdoor moet de praktijk werken met vage en open normen. In de praktijk gebeurt die invulling met name aan de hand van de

3 M.J. ter Voert, T. Geurts & L.E.H.P. van Lierop, 'De complexiteit van conflictscheidingen: onderzoek naar risicofactoren en knelpunten', *FJR* 2019/2.

Alimentatienormen van de Expertgroep. Lückers geeft aan dat "daarmee wordt beoogd eenheid aan te brengen in de rechtspraak en ook maatwerk te leveren, maar dit laatste leidt in de praktijk ook tot kritiek op de fijnmazigheid en ingewikkeldheid van de berekeningen".[4]

Labohm vat de huidige berekeningssystematiek samen: "Het alimentatierekenen is verheven tot een ware kunst die alleen nog door gespecialiseerde rechters en advocaten te begrijpen is." Hierbij noemt hij onder meer het verschil in de berekening van de draagkracht bij partneralimentatie en kinderalimentatie, het rekenen met een woonkostennorm van 30% van het netto besteedbaar inkomen, terwijl bij de partneralimentatie rekening wordt gehouden met de werkelijke woonkosten en de mogelijkheid dat op basis van het forfaitaire rekensysteem geen kinderalimentatie, maar op basis van de werkelijke draagkracht wél partneralimentatie moet worden betaald.[5] Ook andere aspecten maken alimentatierekenen ingewikkeld, zoals bijvoorbeeld de vraag of de neveneffecten van alimentatie een rol kunnen spelen. Het ontvangen van partneralimentatie is van invloed op het kindgebonden budget omdat het meetelt bij het toetsingsinkomen. Partneralimentatie beïnvloedt ook de hoogte van de toeslagen die de onderhoudsgerechtigde ontvangt op basis van de wet, waaronder dus ook de zorg- en huurtoeslag. Dit levert ingewikkelde berekeningen op die niet goed meer te volgen zijn, zoals bijvoorbeeld het 'lussen'.[6]

Extra ingewikkeld kan het worden als alimentatie moet worden berekend voor een alimentatieplichtige ondernemer. Dat komt vanwege de extra complicaties die zich kunnen voordoen bij het vaststellen van behoefte en draagkracht van de ondernemer. Volgens Labohm komen hierbij een aantal leerstukken samen: "bedrijfseconomie, fiscaal recht, civiel recht en een gedeelte psychologie".[7] Dit wordt ook geconstateerd door de Raad van State, bij het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie. De Afdeling advisering van de Raad van State merkt hier op dat de inkomsten van de ondernemer niet eenvoudig zijn vast te stellen:

> "Jaarstukken zijn vaak niet definitief vastgesteld en het kan onder die omstandigheden onredelijk zijn uit te gaan van voorlopige stukken. Voorts kan de winst uit onderneming op allerlei manieren worden beïnvloed. Het vergt specifieke deskundigheid om een jaarrekening en de verschillende posten te doorgronden."[8]

Deze problematiek komt ook in vele uitspraken terug.[9] Het gaat daarbij vaak over de verschillende methoden van de vaststelling van het voor de draagkracht in

4 M.L.C.C. Lückers (4.1.1.), in: A. Heida e.a. (red.), *EB Klassiek*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.
5 A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4.
6 A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4.
7 A.N. Labohm, 'Alimentatierekenen voor de ondernemer nu en in de toekomst', *EB* 2016/5.
8 Advies RvS, *Kamerstukken II* 2015/16, 34231, nr. 5, p. 13.
9 Een greep uit een aantal uitspraken die exemplarisch zijn voor de problematiek: HR 6 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1335, *EB* 2014/75: ook de vennootschapswinst kan een rol spelen bij de draag-

aanmerking te nemen inkomen van de ondernemer (op basis van bijvoorbeeld kasstromen en winstprognoses).[10] In de literatuur wordt betoogd dat het alimentatierekenen bij een ondernemer niet te vatten is in een internettool, maar het werk van deskundigen is, waarbij de rechter niet alleen moet denken vanuit het familierecht, maar ook vanuit de bedrijfseconomie en het ondernemingsrecht.[11] Complexiteit wordt vooral veroorzaakt door fiscale aspecten, bijvoorbeeld bij afkoop van alimentatie, waarover hierna meer.[12]

5.1.2.3. Niet inzichtelijk

Volledig en voldoende inzicht in alle relevante financiële gegevens ontbreekt nogal eens omdat informatieverschaffing door ex-partners gebrekkig is. Hierover bestaat ook best veel jurisprudentie.[13] Zeker in een berekeningssysteem waarin door de fijnmazigheid van het berekeningsmodel veel gegevens worden verondersteld beschikbaar te zijn, kan dit problematisch uitpakken.

Tot 1 januari 2020 was volgens vaste rechtspraak de rechter niet verplicht om bij de vaststelling van de berekening van de partneralimentatie de berekeningswijze aan de beschikking te hechten. Wel moest uit de beschikking voldoende blijken van welke gegevens de rechter gebruik had gemaakt. Bovendien moest de motivering zodanig zijn, dat zij voldoende inzicht gaf in de gedachtegang erachter om de

---

kracht van een directeur grootaandeelhouder; Hof Den Haag 23 januari 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:106, *EB* 2019/38, waarin de draagkracht berekend wordt op de gemiddelde winst over een drietal jaren; Hof Den Haag 18 januari 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:104, *EB* 2017/43: uitgangspunt bij de vaststelling van de draagkracht van de ondernemer is dat daarbij wordt gekeken naar de resultaten van zijn onderneming (in de afgelopen drie jaren); daarnaast kunnen de daadwerkelijke geldstromen en liquide middelen in de onderneming als indicatie in aanmerking worden genomen; Hof Den Haag 18 januari 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:104, *EB* 2017/43: over onttrekkingen aan de eigen BV en de dwingendrechtelijke bepalingen van boek 2 BW (art. 2:25 BW in verbinding met art. 2:9 en 2:216 lid 2 BW, uitkeringstest).

10 A.N. Labohm, 'De ondernemer en zijn draagkracht', *EB* 2014/6; A.N. Labohm, 'Alimentatierekenen op basis van winst- en kasstroomprognoses & de digitalisering van de rechtspraak', *EB* 2018/6. Zie ook in reactie hierop S.C.M. Schilder, 'De uitwerking van alimentatierekenen en de IB-ondernemer op basis van kasstroom- en winstprognoses', *EB* 2018/68, die nader ingaat op de 'indirecte methode', het meest in de praktijk toegepaste kasstroomoverzicht die een duidelijke koppeling met de winst maakt.

11 M.L.C.C. de Bruijn-Lückers & A.N. Labohm, 'Alimentatie in tijden van crisis en maatschappelijke veranderingen', *WPNR* 2012/6947.

12 M.L.C.C. de Bruijn-Lückers & A.N. Labohm, 'Alimentatie in tijden van crisis en maatschappelijke veranderingen', *WPNR* 2012/6947.

13 Hof Den Haag 4 november 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:3133, *EB* 2016/17, over de vraag welke gegevens de DGA in het kader van zijn draagkracht in het geding dient te brengen, onder andere zijn prognoses en kasstroomoverzichten; Hof Arnhem-Leeuwarden 18 januari 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:611, *EB* 2018/38, waarin het ging om een echtscheidingsbeschikking, waarin de partneralimentatie is berekend op basis van onjuiste of onvolledige gegevens; Hof Amsterdam 20 november 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:4275, *EB* 2019/22.

beslissing voor partijen en derden controleerbaar en aanvaardbaar te maken. De Hoge Raad heeft in zijn uitspraak van 4 december 2015 overwogen dat

> "partijen in een alimentatiegeding belang erbij kunnen hebben te kunnen nagaan met behulp van welke berekening(en) de feitenrechter tot de vaststelling van een bepaald bedrag aan alimentatie is gekomen. Het verdient dan ook aanbeveling dat de rechtbanken en gerechtshoven – in navolging van de door een aantal gerechten reeds gevolgde praktijk – (een) berekening(en) als bijlage bij hun alimentatiebeschikkingen voegen aan de hand waarvan zij tot de vaststelling van de te betalen alimentatie zijn gekomen, in voorkomend geval met vermelding van de redenen waarom zij afwijken van de uitkomst van die berekening(en)."[14]

In de memorie van toelichting bij het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie wordt opgemerkt dat gerechtelijke uitspraken vaak niet in een berekening van de betalingsverplichting voorzien. Pieters toonde zich kritisch op deze stelling. Zijn ervaring is juist dat de meeste uitspraken goed gemotiveerd en helder zijn. Hij stelt dan ook dat het wetsvoorstel en de daarbij gegeven toelichting geen juiste weergave is van de praktijk, maar de onvrede weerspiegelt van een kleine groep in de maatschappij.[15] Per 1 januari 2020 is aan art. 805 Rv een nieuw lid 3 toegevoegd, waarin is bepaald dat bij beschikkingen betreffende het verstrekken van levensonderhoud de griffier aan de verzoeker en aan de in de procedure verschenen belanghebbenden de berekeningen van de behoefte en de draagkracht die mede aan de beschikking ten grondslag liggen verstrekt. Deze kwestie is dus in zoverre geregeld.

5.1.2.4. Lastige fiscale aspecten en andere inkomensafhankelijke regelingen

Verschillende malen is door de Staatssecretaris van Financiën getracht de partneralimentatie te defiscaliseren. Het huidige fiscale stelsel is vanwege de fiscale gevolgen arbeidsintensief voor de Belastingdienst, mede doordat informatie van derden ontbreekt. Daarnaast leidt de regeling per saldo tot een forse budgettaire derving. Ook werkt defiscalisering door in inkomensafhankelijke regelingen als de toeslagen, en mogelijk ook in de bijstand.[16]

Spek stelt dat door defiscalisering een belangrijke complicerende factor bij echtscheidingen wordt geëlimineerd. Onder meer de commissie-Dijkhuizen heeft zich om deze reden voorstander getoond van defiscalisering, zo geeft hij aan.[17] Spek noemt echter ook nadelen van defiscalisering. Zo zijn gescheiden partners financieel gebaat bij het huidige systeem. Omdat de alimentatieplichtige vaak een aanzienlijk hoger inkomen heeft dan de alimentatiegerechtigde, wordt een fiscaal voordeel behaald.

---

14 HR 4 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3478, *NJ* 2016/124, m.nt. S.F.M. Wortmann.
15 I.J. Pieters, 'Het wetsvoorstel Wet Herziening Partneralimentatie: het wettelijk en financieel kader van partneralimentatie gaat wezenlijk op de schop', *FJR* 2015/11.
16 Brief Staatssecretaris van financiën, *Kamerstukken II* 2010/11, 32740, nr. 1, p. 23.
17 R.F.C. Spek, 'Defiscalisering alimentatie en het draagkrachtbeginsel', *Trema* 2015/6.

Deze 'fiscale subsidie' raken zij kwijt bij defiscalisering. Overigens worden de fiscale voordelen vanaf 2020 kleiner, omdat de aftrekmogelijkheid stapsgewijs wordt afgebouwd. Zie hierover ook paragraaf 2.3.4.3. Voorts stelt Spek dat door defiscalisering het fiscale draagkrachtbeginsel geweld wordt aangedaan doordat een inkomensbestanddeel buiten de heffingsgrondslag wordt gelaten.[18] Spek concludeert dat het aan de wetgever is een afweging te maken of de voordelen van het defiscaliseren van alimentatie opwegen tegen de inbreuk op het draagkrachtbeginsel in het belastingrecht die ontstaat doordat een inkomensbestanddeel buiten de heffingsgrondslag wordt gelaten. Ofschoon sprake is van een belangrijke inbreuk op het draagkrachtbeginsel, zijn er voorbeelden in de wet aan te wijzen waarin een dergelijke inbreuk op doelmatigheidsgronden al heeft plaatsgevonden. De rechter zal de defiscalisering van de alimentatie niet ongedaan kunnen maken wegens een schending van het draagkrachtbeginsel. Defiscalisering leidt ook tot nieuwe vraagstukken. Zo ontstaat de vraag of de defiscalisering ook moet worden toegepast in box 3. Daarnaast heeft de defiscalisering ingrijpende gevolgen voor de inkomensgerelateerde uitkeringen.[19]

In het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie is van meet af aan bewust niet voorzien in defiscalisering. De initiatiefnemers geven aan dat de te betalen partneralimentatie moet worden gebruteerd, dat wil zeggen het terugrekenen van een nettobedrag naar een brutobedrag waarin de verschuldigde inkomstenbelasting en sociale lasten zijn begrepen. Zij stellen voor de huidige methode Buys te vervangen door een eenvoudigere methode:

> "De te betalen partneralimentatie wordt gebruteerd op basis van het alimentatie-inkomen van de alimentatieplichtige op basis van een drietal treden. De vermenigvuldigingsfactoren zijn afgeleid van de tarieven in de Wet Inkomstenbelasting 2001. Hierdoor ontstaat er een minder exacte brutering. Hiertegenover is de berekening eenvoudig en voor een burger uitvoerbaar zonder noodzakelijke rekensoftware."[20]

Uit een bijdrage van Roelvink-Verhoeff in de bundel naar aanleiding van het congres 'Partner- en kinderalimentatie: Knelpunten en voorstellen voor verbetering', kan een aantal fiscale knelpunten van het huidige alimentatiesysteem worden afgeleid. Zo gaat zij in op de 'mismatch' in de aangiftes van de alimentatiegerechtigde en -plichtige. Hiermee wordt bedoeld dat de alimentatiegerechtigde de alimentatie niet als inkomsten aangeeft, maar de alimentatieplichtige deze wel als aftrekpost opvoert. Dit kan leiden tot navordering bij een van de partners. Hierbij geeft zij aan dat de bewijspositie van de inspecteur

> "bij navordering op grond van correctie van een persoonsgebonden aftrekpost eenvoudiger [is] dan bij navordering op grond van correctie vanwege de ontvangst van alimentatie,

18 R.F.C. Spek, 'Defiscalisering alimentatie en het draagkrachtbeginsel', *Trema* 2015/6.
19 R.F.C. Spek, 'Defiscalisering alimentatie en het draagkrachtbeginsel', *Trema* 2015/6.
20 MvT, *Kamerstukken II*, 2014/15, 34231, nr. 3, p. 15.

zodat de kans groot is dat de inspecteur zich in geval van onderling niet consistente aangiftes het eerst wendt tot degene die aftrek claimt."[21]

Hierdoor wordt de alimentatieplichtige eerder aangesproken, terwijl de alimentatiegerechtigde verzuimt de inkomsten aan te geven.

Dat alimentatie niet op gelijke wijze wordt aangegeven, constateert ook Spek op basis van cijfers van de staatssecretaris van Financiën, die in antwoord op vragen van de SP aangeeft: "Het systeem van aftrek van alimentatie bij de alimentatieplichtige en bijtelling van alimentatie bij de alimentatiegerechtigde vindt niet budgettair neutraal plaats, maar leidt tot een jaarlijkse budgettaire derving van ongeveer € 90 mln." Ter toelichting: dit budgettair nadeel wordt veroorzaakt omdat de aftrekbaarheid bij de alimentatieplichtige doorgaans naar een hoger tarief geschiedt dan het tarief dat de alimentatiegerechtigde daarover betaalt.

Daarnaast wordt in de literatuur gesproken over fiscale aanpassingen op andere gebieden, die de afwikkeling van de echtscheiding (en de vaststelling van alimentatie) vergemakkelijken. Roelvink-Verhoeff doet twee voorstellen in dit kader. Ten eerste pleit zij voor aanpassing van de eigenwoningregeling in de inkomstenbelasting. Het idee daarbij is dat de echtelieden gedurende de scheidingsregeling (waarmee zij lijkt te doelen op de tweejaarstermijn van art. 3.111 lid 4 Wet IB 2001, de eigenwoningregeling) nog als ware zij fiscaal partners aangifte kunnen doen, en die termijn op te rekken tot twee kalenderjaren na het vertrek uit de woning. Hierdoor wordt voorkomen dat men uit vrees voor verlies aan aftrekmogelijkheden niet meewerkt aan een regeling. Bovendien wordt het recht op aftrek hierdoor nog niet beïnvloed door de nog niet afgewikkelde echtscheiding.

Lückers en Labohm stellen dat de praktijk uitwijst dat bij het berekenen van de draagkracht van de onderhoudsplichtige de hypotheekrenteaftrek met betrekking tot de eigen woning problemen kan opleveren die partijen en hun civielrechtelijk adviseurs niet hebben voorzien omdat onvoldoende rekening is gehouden met de fiscale gevolgen. Het verbreken fiscale partnerschap is een relevante omstandigheid. Als tweede pleit zij voor een fiscaalvriendelijke behandeling van verrekening van pensioen en fiscaal gefaciliteerde lijfrenten en de afkoop van onderhoudsverplichtingen.[22]

Aandacht verdient ook, zoals hiervoor reeds aangegeven, de invloed van het ontvangen van partneralimentatie op het kindgebonden budget, omdat het meetelt bij het

21 A. Roelvink-Verhoeff in: M.V. Antokolskaia & B. Breederveld (red.), 'Partner- en kinderalimentatie: knelpunten en voorstellen voor verbetering' (*Familie & Recht, deel 6*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013.

22 M.L.C.C. de Bruijn-Lückers & A.N. Labohm, 'Alimentatie in tijden van crisis en maatschappelijke veranderingen', *WPNR* 2012/6947.

toetsingsinkomen, en op de hoogte van de toeslagen die de onderhoudsgerechtigde ontvangt op basis van de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen, waaronder dus ook de zorg- en huurtoeslag.[23]

5.1.3. Enquête

Deze onderzoeksvraag heeft geen deel uitgemaakt van de enquête. De reden hiervoor is dat de complexe materie van het berekeningssysteem lastig te vatten is in een of meer begrijpelijke vragen of stellingen. Versimpeling zou afbreuk doen aan de bruikbaarheid van de antwoorden. Daarom worden in dit onderdeel hierna alleen de uitkomsten van de interviews besproken. In de tussenanalyse worden deze uitkomsten geanalyseerd, mede aan de hand van bestaande literatuur. Hierbij wordt gekeken in hoeverre deze uitkomsten ondersteuning vinden in deze literatuur en derhalve hoe breed gedragen de opvattingen en conclusies zijn. Één interessante bevinding wordt wel vermeld, namelijk dat bij zowel de ontvangers als de betalers van alimentatie een sterke voorkeur voor maatwerk bestaat. Dit geluid wordt ook gehoord in de literatuur en in de interviews van deskundigen, met name advocaten. Zie paragraaf 4.1.2.5, figuur 115 (dia 94), en paragraaf 5.2.2. hierna. Zulks is in lijn met de studie van Spalter, zie paragraaf 3.6.4.

5.1.4. Interviews

5.1.4.1. Link tussen berekeningssysteem en acceptatie

In de interviews is in de eerste plaats de vraag voorgelegd welke invloed het rekensysteem heeft op de acceptatie van partneralimentatie. Meerdere deskundigen geven als antwoord dat er geen verband is tussen het rekensysteem en de acceptatie van partneralimentatie. Zo noemt een van de rechters de link tussen acceptatie en het berekeningssysteem 'flauwekul'; een andere rechter geeft aan niet te weten of aanpassing van het berekeningssysteem leidt tot een hogere acceptatie.

Wel komen uit de interviews elementen in het huidige berekeningssysteem naar voren die zorgen voor minder acceptatie. Deze elementen komen hieronder aan de orde, bij de bespreking van de Tremanormen. Ook de meer fundamentele vraag of de berekening zou moeten berusten op forfaits of juist op maatwerk, houdt verband met acceptatie. Deze vraag wordt afzonderlijk besproken in paragraaf 4.2.

23 A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4.

5.1.4.2. Begrijpelijkheid van de berekening en het systeem

In plaats van in het berekeningssysteem, lijkt de acceptatie volgens een aantal deskundigen meer te zitten in het begrijpen hoe de berekening tot stand komt dan in het berekeningssysteem zelf.

Met name de advocaten zijn van mening dat het inzichtelijk maken van de berekening bijdraagt aan de acceptatie. Zij zien hier een rol voor de advocaat en rechter weggelegd. Als de cliënt de berekening van de rechter niet begrijpt, is dit een reden voor hoger beroep, zo geeft een van de advocaten aan. Ook een rechter wijst op de samenhang met acceptatie: "als mensen niet snappen waarom ze een bepaald bedrag moeten betalen, accepteren ze het ook niet". Deze rechter stelt echter ook dat het lastig is hoe het beter kan, met name de fiscale aspecten maken dat lastig.

Eén van de financiële professionals wijst op de behoefte aan een rekentool, zodat men zelf de berekening kan nagaan. Dit bevordert het betaalgedrag. Anderen zien juist nadelen in een rekentool. Een financieel professional wijst er op dat de berekening waarheid wordt, terwijl dit niet zo hoeft te zijn. Mensen vullen ook verkeerde bedragen in. Een advocaat wijst erop dat dit leidt tot discussies, omdat men voor het invullen van zo'n tool elkaar informatie moet verstrekken.

5.1.4.3. Tremanormen

Rol Tremanormen

Advocaten zeggen dat de Tremanormen een grote rol spelen en dat is positief. Ze zijn redelijk en duidelijk, bieden houvast en zorgen voor een redelijke acceptatie. Men vindt het goed dat ze er zijn. Bij onwetende wederpartijen kan een discussie snel de kop in worden gedrukt door ernaar te verwijzen. De status van de Tremanormen als richtlijn is prima. Codificatie in de wet is volgens een van de advocaten niet nodig en zou afbreuk doen aan de flexibiliteit. Daarnaast blijft er een stukje rechtersrecht over, maar als dit geaccepteerd wordt, is dat prima. Eén advocaat relativeert het belang van de normen of de berekening, door te wijzen op het belang van de gunfactor.

Rechters benadrukken dat de Tremanormen een leidraad zijn, waarvan kan worden afgeweken. Men moet als rechter niet te rigide zijn, zo zegt een van de rechters. Een andere rechter stelt dat de Tremanormen in 90% van de gevallen goed te gebruiken zijn, maar dat rechters ook moeten durven af te wijken als dat nodig is. Advocaten vinden ook dat er altijd ruimte voor afwijking van de Tremanormen moet bestaan, omdat zich altijd specifieke situaties kunnen voordoen waar de normen niet leiden tot redelijke bedragen. Bijvoorbeeld als er een groot verschil in vermogen bestaat dat leidt tot een hogere welvaart waardoor de inkomen genietende ex-partner meer alimentatie moet betalen. Een andere rechter legt de grens bij grove wanverhouding.

Kritiek op de Tremanormen

Er wordt echter ook kritiek geuit op de Tremanormen. Men vindt dat het rapport onleesbaar is geworden door de vele wijzigingen in de loop der jaren. De meeste aanpassingen vinden plaats door wijzigingen in fiscale regelgeving en uitspraken van de Hoge Raad. Ook vanuit de advocatuur komen voorstellen voor wijzigingen en er is een ketenoverleg waarin wenselijke wijzigingen in de Tremanormen worden besproken. Twee rechters wijzen erop dat de Tremanormen nu te gedetailleerd zijn en het daardoor niet te voorspellen is wat mensen aan alimentatie moeten betalen voordat ze naar een advocaat gaan. Een van de rechters noemt het 'een draak van een rapport', omdat het in de loop van de jaren steeds is aangepast en er steeds opnieuw informatie aan is toegevoegd. Dit is weliswaar zorgvuldig gebeurd, maar hierdoor is het rapport voor de leek onleesbaar geworden. Het staat nog op de planning om het rapport begrijpelijker te maken, zeker voor niet-juristen. Met een samenvatting van het rapport gaat echter ook nuance verloren. Ook is er binnen de rechterlijke macht weinig tijd voor een grondige aanpassing. De behoefte aan versimpeling, met meer open normen en forfaits, is er echter wel.

Er is ook meer specifieke kritiek op het berekeningssysteem van de Tremanormen. Een van de rechters stelt dat 90% van de berekeningen fout is, ook omdat men niet aansluit bij wat men feitelijk in de portemonnee heeft. Hiermee wordt gedoeld op eenmalige inkomsten, zoals vakantiegeld, dat wordt meegenomen in meerdere maanden, terwijl mensen dit maar in één maand genieten. Deze rechter stelt dat de Tremanormen moeten worden versimpeld, met meer open normen. De Tremanormen leiden nu tot een complexe berekening die voor de burger niet te begrijpen is. Daardoor is niet op voorhand te voorspellen wat iemand moet betalen bij scheiding. Die behoefte is er bij burgers echter wel.

Ook wordt erop gewezen dat de fiscale aspecten het moeilijk maken, vooral voor beginnende rechters in unusrechtspraak.

Ook is het zo dat als er op één punt gewijzigd wordt, dit doorwerkt in de rest van het rapport. Dit maakt het lastig.

Een advocaat wijst erop dat justitiabelen het raar vinden dat het vermogen nog wel een rol speelt bij de alimentatie als men koude uitsluiting bij huwelijkse voorwaarden is overeengekomen. Hier is veel onbegrip voor, ondanks dat men hier ook wel naar geleefd heeft. Tot op zekere hoogte is er wel een interingsverplichting.

Men wijst ook op de berekening van het inkomen van ondernemers. Advocaten en rechters zijn van mening dat de berekening van het inkomen bij ondernemers lastig is. Zo wijst een advocaat op verschillend beleid bij gerechtshoven. Duidelijkheid over de berekening is gewenst. Een andere advocaat stelt dat hier maatwerk op zijn plaats is. Een rechter merkt op behoefte te hebben aan algemene richtlijnen op dit punt.

Verschil berekeningssystematiek kinderalimentatie

Meerdere deskundigen wijzen op het verschil in berekeningssystemen bij partner- en kinderalimentatie. Doordat in 2013 een vereenvoudigde systematiek voor kinderalimentatie is ingevoerd, ontstonden twee verschillende rekensystemen voor partner- en kinderalimentatie. Dit is lastig en leidt tot discussies. Bijvoorbeeld als de de forfaitaire woonlasten anders zijn dan de daadwerkelijke woonlasten. Een rechter maakt onderscheid tussen partner- en kinderalimentatie. De partneralimentatie is een aflopende zaak en daarom niet meer relevant. Voor de kinderalimentatie maken rechters iets dat eenvoudig is ingewikkeld. Ook een financieel professional merkt op dat versimpeling van de Tremanormen nodig is. Gesteld wordt dat de Tremanormen op dit punt niet aansluiten bij de maatschappelijke behoefte. Op het verschil in berekeningssystematiek wordt in paragraaf 5.2, bij de bespreking van de vraag of een forfaitair of maatwerksysteem de voorkeur verdient, verder ingegaan.

5.1.4.4. Defiscalisering

Naast de vraag naar de berekeningswijze in de Tremanormen, is ook gevraagd in hoeverre defiscalisering de acceptatie zou vergroten. Een aantal geïnterviewden is voorstander van defiscalisering. Advocaten noemen als voordelen dat het systeem hierdoor simpeler en voorspelbaarder wordt. Dit schept ook voor justitiabelen duidelijkheid. Eén advocaat merkt op dat defiscalisering maatwerkoplossingen vereenvoudigd, bijvoorbeeld de afkoop van alimentatie. Een aantal geïnterviewden aan dat *de facto* per 2023 al sprake is van defiscalisering, doordat de aftrek dan is teruggebracht van 52% naar 37%. Zie hierover ook paragraaf 2.3.4.3.

Rechters die voorstander zijn van defiscalisering wijzen erop dat de maatschappij nu meebetaalt aan partneralimentatie. Een rechter wijst er nog op dat het fiscale het onnodig ingewikkeld maakt, omdat mensen niet altijd stilstaan bij de fiscale gevolgen van echtscheiding. Alimentatieplichtigen vinden defiscalisering ook beter, omdat dat eerlijker is. Zij zijn voorstander van reële bedragen die aansluiten bij het huishoudboekje van mensen.

Niet iedereen is voor defiscalisering. Zo wijst een rechter erop dat er door defiscalisering een vergroving van de werkelijkheid optreedt. Hierdoor kom je minder dicht bij de werkelijke draagkracht. Deze rechter geeft ook aan weinig procedures te zien vanwege fiscale veranderingen of de fiscaliteit. Een andere rechter wijst erop dat het huidige systeem een bepaald evenwicht kent en dat dat zo gelaten moeten worden.

Enkele deskundigen wijzen op de neveneffecten. Zo wijst een financieel professional op de nadelen voor de bijstand. Dit wordt ook door een advocaat naar voren gebracht: “geen aftrekbaarheid, geen partneralimentatie, maar wel een beroep op de bijstand”. Een andere financieel professional geeft aan voorstander te zijn van

defiscalisering, maar dat hieraan wel haken en ogen zitten. Gewezen wordt op de afkoop van alimentatie, welk element verder wordt besproken in paragraaf 5.2, en op de toeslagen. Men ontvangt een hogere toeslag als met een netto-alimentatie gerekend gaat worden. Een advocaat geeft aan dat ook de effecten op de woningmarkt moeten worden meegenomen. Door te schuiven met fiscale voordelen kan men bijvoorbeeld nu in aanmerking komen voor een geldlening, of voor een sociale huurwoning.

5.1.4.5. Hofnorm

Waar de behoefte aan forfait of maatwerk in het algemeen wordt besproken in paragraaf 5.2, wordt hier – vanwege de onderzoeksvraag – slechts besproken in hoeverre een forfait als de Hofnorm (zie voor uitleg van deze norm paragraaf 2.2.4.8) de acceptatie vergroot. De Hofnorm is met enkele geïnterviewden besproken. Hierbij kwam zowel aan de orde hoe zij in het algemeen denken over de Hofnorm, als hoe zij denken over de codificatie daarvan.

Uit de antwoorden komt naar voren dat de meeste financiële professionals de Hofnorm in het algemeen een goed werkbaar uitgangspunt vinden voor het berekenen van de behoefte. Dit is een prettige en eenvoudige regel voor standaardsituaties die geschillen rondom de behoefte wegneemt. Alleen een van de financiële professionals is minder positief. Deze geeft aan de Hofnorm "niet meer dan een theoretisch geval" te vinden. De Hofnorm speelt volgens deze professional in 99% van de gevallen geen rol en werkt eerder storend.

Deze laatste visie is opvallend anders dan de opvattingen van de rechters en advocaten. Twee rechters geven aan dat de Hofnorm beter werkt dan een 'behoeftenlijstje'. Dat is vaak weinig praktisch en weinig realistisch in hun ogen. Rechters geven echter ook aan dat de Hofnorm met name goed kan worden toegepast in de meer standaardgevallen, zoals bij mensen in loondienst. Bij zelfstandigen en mensen met een hoger uitgavenpatroon dan gebruikelijk werkt de Hofnorm niet goed. Ook bij gemotiveerde betwisting moet van de Hofnorm kunnen worden afgeweken.

Waar twee rechters aangeven dat het werken met de Hofnorm vaak realistischer en praktischer is dan een behoeftenlijstje, geeft een van de advocaten juist aan dat een behoeftenlijstje bijdraagt aan de acceptatie en dat de Hofnorm vooral wordt geaccepteerd als die in de buurt komt van dit behoeftelijstje. Wel vindt deze advocaat de Hofnorm "een goede kapstok".

Twee advocaten geven juist aan blij te zijn met de Hofnorm, omdat hiermee discussies worden vermeden over de behoefte en omdat dit duidelijkheid geeft. Van codificatie zijn met name de advocaten geen voorstander. Bij de andere professionals is dit niet met zoveel woorden ter sprake gekomen in de interviews.

5.1.4.6. *Clean break*

Een aantal geïnterviewden geeft aan dat meer mogelijkheden om tot een *clean break* te geraken bevorderlijk zou zijn voor de acceptatie, omdat hiermee de alimentatie geheel afgewikkeld wordt en de ex-partners in dit opzicht niet meer van elkaar afhankelijk zijn. Zo zou de afkoop vorm kunnen krijgen door een startkapitaal voor een studie beschikbaar te stellen. Een rechter wijst erop dat dit ook nu al mogelijk is; alimentatie kan ook in de vorm van natura (dus ook vermogen) worden verstrekt.

In de praktijk gebeurt de afkoop van alimentatie of de som ineens ook al, bij mediation of in ieder geval in situaties waarin overleg mogelijk is. Een aantal geïnterviewden (zowel advocaten als rechters) vraagt zich dan ook af of een *clean break* gemakkelijk is zonder vrijwilligheid. Een rechter geeft aan de *clean break* ingewikkeld te vinden en stelt dat vermogen en alimentatie gescheiden moeten blijven. Men moet de alimentatiegerechtigde niet verplichten in te teren op vermogen. Een andere rechter stelt dat de *clean break* complex is; het huwelijksvermogensregime wordt dan ook van belang.

Een advocaat wijst erop dat afkoop van alimentatie juist nauwelijks voorkomt, vanwege het risico van bijstandsverhaal. Men heeft liever een hoog bedrag voor alimentatie in samenhang met een gunstigere verdeling. Ook hier wordt meermaals gewezen op de fiscale gevolgen. Als de rechter deze mogelijkheid zou krijgen, dan moeten de fiscale hobbels waar men nu tegenaan loopt, worden verwijderd. Een advocaat wijst er op dat de *clean break* bij cliënten die procederen in het Verenigd Koninkrijk of de Verenigde Staten al tot de mogelijkheden behoort en dat cliënten de *clean break* ook normaal vinden.

5.1.5. Expertmeetings

Tijdens de expertmeetings is in stelling 3 voorgelegd of modelmatige vaststelling van alimentatie onmisbaar is en of daarbij gebruik gemaakt kan worden van forfaits met ruimte voor uitzonderingen. Zie ook paragraaf 4.1.4.4.

Zoals ook wel uit de interviews is gebleken, zie paragraaf 5.1.4.3, werd ook in groep 1 onbegrip getoond dat er twee rekenmodellen zijn voor kinder- en partneralimentatie, waarvan het ene uitgaat van modelmatige berekening met behulp van forfaits (kinderalimentatie) en het andere meer maatwerk voorop stelt (partneralimentatie).

In deze groep werd gepleit voor zowel meer forfaitaire vaststelling, alsook voor maatwerk, afhankelijk van welk de voorliggende casus is en wie daarbij betrokken zijn. Daaruit kan worden afgeleid dat een meer modelmatige benadering met gebruikmaking van forfaits past bij doorsnee situaties, waarin bijvoorbeeld sprake is van 'normaal', modaal of gemiddeld inkomen uit loon, een doorsnee woonsituatie en de afwezigheid van bijzondere omstandigheden. In die situaties levert de modelmatige

benadering eerder aanvaardbare berekeningen op, mits het gehanteerde berekeningsmodel evenwichtig is. Omdat voor de bijzondere gevallen de forfaits meestal niet goed werken, dient altijd ruimte voor uitzonderingen te bestaan. Terwijl de meer modelmatige benadering voor leken beter uit te leggen is en wellicht ook door hen zelf kan worden berekend, zal meer maatwerk ook meer deskundigheid vergen. Modelmatig waar het kan, maar maatwerk waar het moet.

Het opnemen van meer modelmatige berekeningsmethoden en forfaits voor meer in de praktijk vaak voorkomende situaties, kan ook zorgen voor meer passende berekeningen. Een goede modelmatige benadering en gebruikmaking van passende forfaits zal leiden tot meer passende alimentatiebedragen, betere voorspelbaarheid van alimentatie en dus tot meer meer acceptatie.

In groep 2 werd onderschreven dat modelmatige vaststelling onmisbaar is en ook al op verschillende plekken in de Tremanormen is verwerkt, voornamelijk voor het vaststellen van kinderalimentatie. Men vindt echter ook in deze groep dat het problematisch is dat er twee rekenmodellen zijn voor kinder- en partneralimentatie omdat die leiden tot uiteenlopende uitkomsten voor dezelfde aspecten, bijvoorbeeld de woonlasten. Ook de zorgkorting wordt genoemd als een problematisch forfait. Ook in deze groep wordt gewezen op het belang van goede forfaits in de modelmatige benadering. Het denken gebeurt vanuit het forfait. Uitzonderingen moeten mogelijk zijn waar het forfait onredelijk uitpakt. Men toont zich voorstander van de Hofnorm. Het forfait voor woonlasten lijkt moeilijker toe te passen, mede vanwege regionale verschillen.

5.1.6. Tussenanalyse

5.1.6.1. Algemeen

Omdat de Tremanormen vrijwel uitsluitend elementen bevatten die voor de berekening van partneralimentatie relevant zijn, gaat het bij de beantwoording van de onderzoeksvraag inzake aanpassing van het berekeningssysteem in de eerste plaats om aanpassing van de Tremanormen.

Hoewel lovend wordt geschreven en gesproken over de Tremanormen, vooral door rechters, bestaat ook kritiek op die normen. Deze kritiek heeft voornamelijk betrekking op de leesbaarheid en toegankelijkheid, de fijnmazigheid en daarmee de ingewikkeldheid van de berekening, de onduidelijkheden en inconsistenties, maar ook de onevenwichtige aandacht die in de Tremanormen aan bepaalde ontwikkelingen wordt geschonken. De fijnmazigheid van de Tremanormen veronderstelt dat veel gegevens beschikbaar zijn om de berekening te kunnen maken, maar dat is lang niet altijd het geval, mede door toedoen of nalaten van partijen.

Deskundigen ontkennen overigens dat het berekeningssysteem zou leiden tot verminderde acceptatie; wel wordt betoogd dat acceptatie wordt bevorderd als de berekening meer en beter uitgelegd wordt. Hoewel de onderzoeksvraag lijkt te veronderstellen dat het berekeningssysteem afbreuk doet aan acceptatie, wordt het systeem voor het vaststellen van de partneralimentatie (uitgangspunten in de wet, uitwerking in de Tremanormen) als zodanig geaccepteerd. De Tremanormen zijn op zichzelf genomen een werkbaar instrument ter vaststelling van alimentatie. Het is zeer lovenswaardig dat de rechterlijke macht dit decennia geleden zo heeft opgepakt en jaarlijkse updates verzorgt. Het werkt in de praktijk, al loopt men wel aan tegen moeilijke leesbaarheid, lacunes en onevenwichtigheden. Voor de in het familierecht geverseerde rechter een uitstekende tool die zijn nut al jarenlang heeft bewezen. Maar de Tremanormen richten zich niet alleen tot die rechters, maar ook tot de beginnende rechter, de advocaat en overige scheidingsdeskundigen en ten slotte ook tot de justitiabelen, zij die alimentatie betalen en ontvangen. Ze worden niet voor niets gepubliceerd. De Tremanormen zijn gegroeid, zowel in omvang als in belang. In die zin is het een succesvol instrument dat bijdraagt aan de voorspelbaarheid van het recht en de uniforme rechtstoepassing in Nederland.

Het gegroeide belang van de Tremanormen in een veranderende maatschappij heeft ook met zich gebracht dat er hogere en andere eisen aan worden gesteld. De gezinssamenstelling voor en na de scheiding, de rolverdeling tijdens het huwelijk, de inkomens- en vermogensposities van de (ex-)echtgenoten en vooral hun toekomstperspectieven variëren vandaag de dag meer dan dat zij dat vroeger deden. Weliswaar zijn de Tremanormen jaarlijks aangepast en is incidenteel met deze ontwikkelingen rekening gehouden, maar dat is om allerlei best begrijpelijke redenen beperkt gebleven, terwijl het rapport als zodanig de sporen draagt van de jaarlijkse bijwerking.

Uit het onderzoek is gebleken dat het rapport aan een algehele herziening toe is. Daarbij zou de leesbaarheid en toegankelijkheid kunnen worden vergroot, voor meer veel voorkomende situaties richtlijnen kunnen worden opgesteld, leemten kunnen worden opgevuld en criteria kunnen worden verschaft aan de hand waarvan kan worden bepaald welke richtlijn op welke situatie toegepast kan worden. Met een grondige algehele herziening kunnen de toepassing en de hanteerbaarheid van de Tremanormen worden verbreed respectievelijk verbeterd. Nieuwe concepten als zorgalimentatie, de kinderrekening, maar ook (meer) forfaits voor partneralimentatie, waaronder begrepen de (aangepaste) Hofnorm, en ruimte voor co-ouderschap, zullen dan het palet aan tools voor de rechter, rechtshulpverleners en niet in de plaatst plaats justitiabelen om passende regelingen te treffen vergroten.

Ons onderzoek doet daartoe een aantal concrete aanbevelingen. De tekst en de indeling van de Tremanormen zouden integraal opnieuw vormgegeven moeten worden zodanig, dat de toegankelijkheid ervan wordt vergroot en de tekst beter leesbaar wordt. Aanbeveling verdient het ook om een voor leken geschikte toelichting te schrijven, waarin met name wordt uitgelegd hoe de berekening tot stand komt.

Nieuwe ontwikkelingen worden wel gesignaleerd in de Tremanormen, maar dat gebeurt naar de indruk van de onderzoekers te fragmentarisch en mede daarom niet altijd even samenhangend, terwijl sommige onderwerpen meer aandacht verdienen dan ze krijgen. Als voorbeelden noemen we de ondernemer en zijn onderneming, samengestelde gezinnen, maar ook duurbeperking en graduele afbouw van alimentatie. Belangrijk is ook om richtlijnen te geven om de maandelijkse alimentatie zo vast te stellen, dat die rekening houdt met het maandelijks daadwerkelijk beschikbare bedrag aan inkomsten. Vakantiegeld en een eventuele dertiende maand dienen niet over het hele jaar te worden uitgesmeerd, maar te leiden tot extra alimentatie in de maanden waarin die inkomsten ook worden genoten. Het verschil in de berekening voor kinder- en partneralimentatie, waarbij het ene uitgaat van modelmatige berekening met behulp van forfaits (kinderalimentatie) en het andere meer maatwerk voorop stelt (partneralimentatie), zou moeten worden weggenomen omdat dit tot inconsistenties leidt. Als voorbeelden zijn enkele concrete voorstellen in de volgende paragrafen nader uiteengezet. Dit is dus geen limitatieve opsomming. Daarbij is het werken met meer forfaits niet vermeld omdat dat uitgebreid in paragraaf 5.2 aan de orde komt.

5.1.6.2. Aanpassingen algemeen

Als voorspelbaarheid en rechtszekerheid van alimentatie ook voor anderen dan rechters een rol spelen, dan zou de aandacht meer moeten uitgaan naar toegankelijkheid en leesbaarheid van de Tremanormen. Het verdient daarom aanbeveling de tekst en de indeling van de Tremanormen integraal zodanig opnieuw vorm te geven, opdat de toegankelijkheid ervan wordt vergroot en de tekst beter leesbaar wordt. Enkele suggesties:

- Maak meer tussenkopjes die in de inhoudsopgave verschijnen.
- Begin met een lijst van begrippen die in het rapport veelvuldig worden gehanteerd. Nu staan begrippen her en der uitgelegd in het rapport. Dat kan tot onduidelijkheden leiden. Zo wordt het begrip 'jusvergelijking' in onderdeel 5.1. voor het eerst genoemd, maar pas in onderdeel 5.3. uitgelegd. De verwijzing in onderdeel 4.1 naar hoofdstuk 5, in plaats van onderdeel 5.3, is te onbepaald om snel uitleg over het begrip te krijgen.
- Integreer de separaat bestaande bestanden met tabellen in het rapport daar waar die uitgelegd worden. Dan hoeft maar een document te worden geraadpleegd.
- Werk nog meer met voorbeelden, vooral bij lastige onderwerpen als samengestelde gezinnen.
- Probeer voor veel voorkomende situaties eenvoudige berekeningsmodellen te ontwikkelen.

Aanpassen onduidelijke passages:

- Voorbeeld in onderdeel 2.1: "een bijdrage van de ouder in de kosten van verzorging en opvoeding van zijn of haar kind(eren) aan de andere ouder, hierna ook

aan te duiden als kinderalimentatie (onder kinderalimentatie wordt mede verstaan de bijdrage ten behoeve van al dan niet door de vader erkende kinderen)". De onderstreepte passage is onduidelijk. Wordt hier bedoeld de stiefouderalimentatieplicht? Of de verplichting van de verwekker uit hoofde van art. 1:394 BW? Er zijn meer mannen die onderhoudsplichtig zijn maar hier niet genoemd worden maar waarvoor naar mag worden aangenomen de Tremanormen wel gelden. Naast de eigen ouder (art. 1:392 lid 1 letter a BW), de stiefouder (art. 1:392 lid 1 letter c en art. 1:395 BW), de verwekker (art. 1:394 BW), de instemmende levensgezel (art. 1:394 BW), de niet-ouder met gezag (art. 1:253w BW), de gezamenlijke voogden (art. 1:282 lid 6 BW).
- Voorbeeld in onderdeel 2.1: "De aanbevelingen in dit rapport zijn ook geschikt voor toepassing op verhaal van bijstand indien dit verhaal is gegrond op een onderhoudsverplichting. Overigens kan de verhaalsprocedure specifieke vragen opwerpen, bijvoorbeeld van bestuursrechtelijke aard, die buiten het bestek van dit rapport vallen." Onduidelijk is waarop dat verhaal is gebaseerd.
- Voorbeeld in onderdeel 2.3: "(kinderalimentatie, een bijdrage voor jongmeerderjarigen, enz.)". Ten onrechte wekt deze passage de suggestie dat een bijdrage voor jongmeerderjarigen iets anders is dan kinderalimentatie.
- Voorbeeld in onderdeel 3.1: "Een onderhoudsplicht bestaat alleen voor zover de onderhoudsgerechtigde niet in eigen levensonderhoud kan voorzien." Vervolgens volgen enkele overwegingen hoe hiermee om te gaan. Deze passage heeft duidelijk niet betrekking op behoefte, maar op behoeftigheid, terwijl dat begrip hier niet wordt genoemd. Aan te bevelen is hiervan een afzonderlijk onderdeel te maken, mede gelet op het grotere belang van de eigen redzaamheid/economische zelfstandigheid in het alimentatierecht. De behoeftigheid zou in die zin ook meer moeten worden uitgewerkt, waarbij criteria kunnen worden geformuleerd wanneer sprake is van een bepaalde mate van economische zelfstandigheid die leidt tot lagere alimentatie en/of duurbeperking en/of afbouw.

5.1.6.3. Aanpassingen specifiek

Nieuwe ontwikkelingen worden wel gesignaleerd in de Tremanormen, maar dat gebeurt naar de indruk van de onderzoekers te fragmentarisch en mede daarom niet altijd even samenhangend, terwijl sommige onderwerpen meer aandacht verdienen dan ze krijgen. Hierna worden enkele voorbeelden genoemd.

Aard van de Tremanormen

Waartoe dienen zij, hoe komen zij tot stand, wat is de verhouding tot wet- en regelgeving en jurisprudentie?

Uitleggen hoe de berekening tot stand is gekomen

In het algemeen geldt dat mensen de berekening moeten kunnen begrijpen. Dat draagt bij aan acceptatie. Daarom moeten uitleg over en inzicht in hoe de berekening tot stand is gekomen, bijvoorbeeld de aanbeveling om de berekening aan de beschikking te hechten. Het verdient aanbeveling een voor leken geschreven toelichting te schrijven, waarin de Tremanormen worden uitgelegd en daarin met name aandacht wordt geschonken aan de wijze waarop alimentatie berekend wordt.

Afstemmen berekening partneralimentatie en kinderalimentatie

Introduceer ook voor partneralimentatie soortgelijke forfaitaire elementen als dat vanaf 2013 ook is gebeurd voor kinderalimentatie. Hierop wordt in paragraaf 5.2 teruggekomen.

Ondernemer en zijn onderneming

Het verdient aanbeveling om meer methoden in de Tremanormen op te nemen aan de hand waarvan de behoefte en de draagkracht in geval een echtgenoot een onderneming heeft kan worden berekend. Nu is er wel wat opgenomen, maar dat zijn slechts incidentele aanwijzingen. Met name de draagkracht van de ondernemer verdient meer aandacht. Geef meer aandachtspunten rondom veel voorkomende situaties als een ondernemer in echtscheiding ligt, zo bijvoorbeeld dat als een directeur grootaandeelhouder excessief bij zijn BV heeft geleend.

Samengestelde gezinnen

Besteed meer samenhangende aandacht aan de problematiek van samengestelde gezinnen, en dan vooral de meest typische gevallen.

Duurbeperking en afbouw

De duur wordt in onderdeel 2.4 maar marginaal besproken, terwijl het belang daarvan is toegenomen. Mede gelet op het toegenomen belang om partneralimentatie te zien als overbrugging naar economische zelfstandigheid verdient het aanbeveling meer instrumenten in de Tremanormen op te nemen die de rechter kan inzetten. Het instrumentarium om alimentatie op maat vast te stellen zou op dit punt uitgebreid kunnen worden. Voor de economisch meer zelfstandige alimentatiegerechtigde kan bijvoorbeeld de huidige standaardduur van vijf jaar worden verkort of de partneralimentatie zou in die – mogelijk verkorte – periode kunnen worden afgebouwd. Omgekeerd zou voor de economisch meer onzelfstandige partneralimentatiegerechtigde de duur juist uitgebreid kunnen worden indien daarom wordt verzocht. De Tremanormen zouden voor de rechter meer aanknopingspunten moeten bieden in welke gevallen en hoe een dergelijke vaststelling vorm gegeven kan worden.

Zorgkorting

Het verdient aanbeveling om meer aanknopingspunten te formuleren over hoe om te gaan met de zorgkorting als sprake is van co-ouderschap. Nu is daarop volgens onderdeel 5.2.3 de zorgkorting van toepassing als partijen niets afwijkends zijn overeengekomen; het verdient aanbeveling om suggesties te doen voor afwijkende regelingen. Men denke bijvoorbeeld aan de kinderrekening.

Samenhang met andere regelingen

Het recht op partneralimentatie heeft invloed op andere inkomstenbronnen, zoals toeslagen en bijstand. Ook heeft het recht op partneralimentatie gevolgen bij de aanvraag van woonruimte of (hypothecaire) leningen. Bij het vaststellen van partneralimentatie moet met de samenhang rekening worden gehouden. Dit geldt eveneens als wijzigingen worden aangebracht in het systeem van toeslagen of bijstand of de criteria voor de aanvraag van woonruimte of (hypothecaire) leningen. Dat vergt een integrale benadering van de netto inkomenseffecten van alimentatie als ook deze regelingen in aanmerking worden genomen.

Maandelijkse alimentatie afstemmen op daadwerkelijk inkomen

Het verdient aanbeveling de te betalen alimentatie maandelijks zo vast te stellen, dat deze rekening houdt met het maandelijks daadwerkelijk beschikbare bedrag aan inkomsten. Vakantiegeld en eventuele dertiende maand dienen niet over het hele jaar te worden uitgesmeerd, maar te leiden tot extra alimentatie in de maanden dat die inkomsten ook worden genoten. Daarmee wordt bewerkstelligd dat het bedrag van de alimentatie die betaald wordt meer in overeenstemming is met de maandelijkse inkomsten.

Behoedzamer omgaan met incidenteel inkomen

Het verdient aanbeveling om incidentele inkomen zoals overwerkvergoedingen niet zonder meer structureel mee te nemen in de berekening van het inkomen. Overweging verdient het om dergelijke inkomsten slechts incidenteel te laten leiden tot verhoging van alimentatie, door gebruik te maken van voorwaardelijke toekenning van componenten van het totaal te betalen alimentatie teneinde zo te voorkomen dat jaarlijks wijziging moet worden verzocht.

Plotselinge substantiële inkomensdaling

Het verdient aanbeveling de problematiek van plotselinge substantiële inkomensdaling te adresseren in de Tremanormen. Het systeem zou handvatten moeten bieden om deze veelal tijdelijke vermindering van draagkracht op adequate wijze te verwerken in een vermindering van de alimentatieplicht. Juist in een tijd waarin zich bij

menigeen door de Covid-19 pandemie plotselinge en scherpe inkomensdaling voordoet, is adequate en snelle aanpassing van te betalen alimentatie van groot belang.

5.1.6.4. Defiscalisering en afkoop

Twee aanbevelingen houden weliswaar niet verband met het berekeningssysteem als zodanig, maar kunnen wel bijdragen aan een eenvoudigere afwikkeling van alimentatie: defiscalisering en afkoop van alimentatie.

Het verdient aanbeveling de partneralimentatie evenals dat het geval is met de kinderalimentatie volledig te defiscaliseren. Door de partneralimentatie volledig te defiscaliseren, zal de verkapte fiscale subsidie verdwijnen (ook al wordt die al verminderd door de getrapte beperking van de aftrekbaarheid), wordt de berekening van partneralimentatie eenvoudiger en sluit zij beter aan op wat feitelijk maandelijks beschikbaar is. Defiscalisering zou de afkoop van partneralimentatie aanzienlijk vereenvoudigen.

Afkoop van partneralimentatie kan nu al geschieden met medewerking van de betrokken (ex-)echtgenoten (*clean break*). Afkoop is slechts voor een beperkt aantal gevallen inzetbaar. Het vermogen waarmee de alimentatie wordt afgekocht moet er zijn en ook aangewend kunnen worden om af te kopen. Afkoop heeft ook fiscale gevolgen. Het afrekenen in één keer na echtscheiding geniet minder de voorkeur: slechts 11% van de ontvangers en 20% van de betalers geeft aan dit te prefereren. (zie paragraaf 4.1.2.5, figuur 115 (dia 94)). Hoewel een dergelijke afkoop met medewerking van partijen nu al gerealiseerd kan worden, zou de bevoegdheid van de rechter om die op verzoek van een partij op te leggen, het instrumentarium van de rechter vergroten. Door afkoop wordt voorkomen dat de ex-echtgenoten nog langere tijd afhankelijk van elkaar zijn welke afhankelijkheidsrelatie een bron van conflicten en procedures kan zijn. Met het afgekochte bedrag kan de alimentatiegerechtigde een toekomst gaan opbouwen. Het verdient derhalve aanbeveling om een dergelijke nieuwe rechterlijke bevoegdheid in de wet op te nemen.

5.2. Een meer forfaitair stelsel van partneralimentatie?

5.2.1. Algemeen

De tweede onderzoeksvraag in dit onderdeel luidt:

Bevordert volgens de deskundigen en professionals een meer forfaitair stelsel van de partneralimentatie de vergroting van de acceptatie? Zou dat volgens hen tot minder gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO leiden?

Deze onderzoeksvraag bevat de term 'forfaitair'. Deze term komt uit het belastingrecht en ziet op belastingheffing aan de hand van een veronderstelde situatie in plaats

van de werkelijke situatie. Men denke daarbij bijvoorbeeld aan de bijtelling van het eigenwoningforfait, het voordeel van de eigen woning aan de hand van een percentage van de WOZ-waarde. Forfaits worden vooral gebruikt om gecompliceerde uitvoeringsproblemen en daarmee verband houdende procedures te voorkomen. In het belastingrecht is al tientallen jaren een ontwikkeling te zien naar een meer forfaitaire benadering van de belastingheffing, bijvoorbeeld de forfaitaire vermogensrendementsheffing, om uitvoeringsproblemen zoveel mogelijk te voorkomen.

Sinds 2013 worden forfaits voor het bepalen van de behoefte en de draagkracht, alsmede de zorgkorting bij kinderalimentatie gehanteerd. De huidige Tremanormen bevatten overigens voor partneralimentatie ook al bepaalde forfaits, bijvoorbeeld de bijstandsnorm (het voor alle gevallen veronderstelde bestaansminimum, afgeleid uit de normbedragen van de Participatiewet) en de Hofnorm (de veronderstelde behoefte die wordt bepaald op 60% van het netto gezinsinkomen).

In het hiernavolgende wordt een beeld geschetst van hoe deskundigen tegen het gebruik van forfaits aankijken.

5.2.2. Discussie in de literatuur

Het huidige berekeningssysteem gaat uit van een zo veel mogelijk op maat gemaakte berekening van de partneralimentatie. Mede naar aanleiding van de Wetsvoorstellen herziening partneralimentatie en kinderalimentatie, is discussie in de literatuur ontstaan over de vraag wat beter is: maatwerk of forfaits.

In het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie wordt het huidige systeem waarin voor de vaststelling van partneralimentatie naar de werkelijke behoefte voorafgaand aan de scheiding moet worden gekeken, als onduidelijk aangemerkt. Hierdoor moet er, volgens de initiatiefnemers, te vaak een rechter aan te pas komen. In hun voorstel wordt het element 'behoefte' in de berekening van de hoogte van de partneralimentatie geschrapt. Zie voor die berekening ook paragraaf 2.2.5.

De Raad van State heeft kritisch gereageerd op het schrappen van het element 'behoefte' en de vervanging daarvan door de veranderde verdiencapaciteit. Bovendien kan dit leiden tot schrijnende situaties. Ook Spalter is kritisch, waar zij stelt dat het fictief begroten van de verdiencapaciteit volgens haar vaak leidt tot

> "een onrechtvaardige uitkomst omdat geen rekening wordt gehouden met de daadwerkelijke carrièremogelijkheden en/of potentie van de alimentatiegerechtigde. Bovendien worden zeer draagkrachtige ex-echtgenoten beschermd omdat de hoogte wordt begrensd door de verdiencapaciteit van de alimentatiegerechtigde".

Ten aanzien van de kinderalimentatie is begin deze eeuw reeds gepoogd deze door middel van een forfaitair systeem vast te stellen. Dit voorstel is echter in 2006 ingetrokken. Na een nieuwe politieke poging tot vereenvoudiging van de berekeningssys-

tematiek bij kinderalimentatie, is in 2013 een voorstel tot vereenvoudiging van de kinderalimentatie toegevoegd aan de Alimentatienormen. Dat systeem lijkt te werken, aldus De Groot:

> "Het ontwerpen van een goed werkend systeem voor de bepaling van (kinder)alimentatie heeft vele haken en ogen. De principiële vraag of daarbij sprake moet zijn van maatwerk, wat minder dan tien jaar geleden binnen de rechtspraak nog de dominante stroming was, of dat dit via een forfaitair stelsel kan, lijkt inmiddels wel beantwoord. Het voorgaande laat zien dat een dergelijk systeem voldoende flexibiliteit moet hebben om zich aan te passen aan veranderende regelgeving, de jaarlijkse fiscale wijzigingen en stimuleringsmaatregelen. Door vermindering van het aantal variabelen, toepassing van forfaitaire bedragen en het wegvallen sedert 1 januari 2015 van fiscaal voordeel voor de niet-verzorgende ouder, zijn vastgestelde bijdragen bestendiger geworden. Door een grofmaziger systeem worden partijen ook gestimuleerd zelf afspraken te maken en aldus hun eigen maatwerk te leveren. De gestage daling van het aantal alimentatiegeschillen dat aan de rechter wordt voorgelegd zou daarop kunnen wijzen."[24]

Voorts wijst De Groot op het wegnemen van het verschil met kinderalimentatie:

> "Een oplossing voor dit probleem zou gevonden kunnen worden door voor partneralimentatie ook uit te gaan van een forfaitaire vaststelling van het draagkrachtloos inkomen en daarvoor aansluiting te zoeken bij de hofnorm: 60% van het voormalig Netto Besteedbaar Inkomen van het gezin minus de kosten van de kinderen. [voetnoot: Maar wel ten minste het bijstandsnormbedrag voor een alleenstaande.] Binnen dat budget heeft de alimentatieplichtige ex-partner dan weer eigen bestedingskeuzes maar dienen ook tegenvallers op bepaalde kostenposten te worden opgevangen. De alimentatiebeslissing wordt daarmee ook meer bestendig tegen wijzigingen in de persoonlijke omstandigheden en een bijkomend voordeel is dat beide partijen belang hebben bij een juiste vaststelling van het voormalige gezins-NBI: de alimentatiegerechtigde voor vaststelling van de behoefte, de alimentatieplichtige voor de vaststelling van de draagkracht. Een hoge(re) behoefte leidt dan tot een hoger draagkrachtloos inkomen en dientengevolge lagere draagkracht. Andersom leidt een lagere behoefte tot een hogere draagkracht. Het is de vraag of binnen de door de Hoge Raad gegeven contouren voor de vaststelling van behoefte en draagkracht ruimte bestaat voor de Expertgroep om tot een richtlijn op dit punt te komen. Mogelijk zal de wetgever hier het voortouw moeten nemen."[25]

Bij het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie is eveneens getracht de berekeningssystematiek te vereenvoudigen door uit te gaan van een aantal forfaitaire berekeningen. Dit voorstel is door de literatuur kritisch ontvangen. Labohm stelt dat dit geen recht doet aan de rechtszekerheid voor de rechtszekerheid:

> "Het door de rechtspraak ontwikkelde systeem van alimentatierekenen is zeker niet op alle fronten eenvoudig te doorgronden, maar doet wel recht aan de positie van de rechtzoe-

24 J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4.
25 J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4.

> kende. In het huidige berekeningssysteem kan de rechter met alle feiten en omstandigheden van het geval rekening houden, mits de rechter zijn beschikking deugdelijk motiveert. Rechtspraak in familierechtelijke zaken dient – binnen het kader van de wetgeving – recht te doen aan het individuele geval."[26]

Hij stelt dat advocaten het verwachtingspatroon van partijen dienen te regisseren. Door van tevoren duidelijk te geven over de verwachtingen, wordt voorkomen dat partijen de uitkomst bij de rechter als een koude douche ervaren. Hierbij kan ook een actieve rechter (zoals de regierechter) uitkomst bieden, door met partijen hun verwachtingen te bespreken. Bij financiële geschillen kan de rechter het voorstel doen dat partijen naar een accountant-mediator gaan, om een oplossing te vinden. Ook stelt hij dat de praktijk uitwijst dat er soms geprocedeerd wordt, omdat een van de partijen onzeker is over de door de andere partij getoonde financiële gegevens. Kort samengevat stelt hij dat de huidige berekeningswijze voldoet: "[g]oede rechtspraak is maatwerk en geen koekjesfabriek."[27]

Ook Lang is lovend over het maatwerk door rechters:

> "Gelukkig valt nu in de rechtspraak een tendens waar te nemen dat rechters wel bereid zijn meer maatwerk te leveren en een alimentatie-uitspraak te beperken tot toekenning van een bedrag en het verder aan de scheidende partijen over te laten."[28]

Spalter zegt in haar reactie op het wetsvoorstel dat de voorgestelde berekeningsmethode weliswaar eenvoudiger is, maar niet rechtvaardiger "omdat het wetsvoorstel voornamelijk positieve financiële gevolgen heeft voor de draagkrachtige ex-echtgenoot, terwijl de financieel zwakkere ex-echtgenoot het nakijken heeft."[29]

Ook Van Coolwijk en Moons zijn kritisch en stellen dat het financiële leven van ex-echtgenoten zich niet zo makkelijk in een mal laat gieten. Hoewel de berekening eenvoudiger is, zal de discussie over de vele uitzonderingen naar hun mening blijven plaatsvinden. In het wetsvoorstel zal deze discussie dan worden verplaatst naar de toepassing van de hardheidsclausule.[30]

De voorstanders van een meer forfaitaire benadering komen voornamelijk uit de rechterlijke macht. Uit een artikel van Labohm kan worden afgeleid dat de discussie

---

26 A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie door de bril van de rechter', *EB* 2019/9.
27 A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie: de tweede nota van wijziging van 11 juni 2018', *EB* 2018/9.
28 J. Lang, 'Reactie op het artikel inzake de Wet herziening partneralimentatie in *EB* 2018/76', *EB* 2018/11-12.
29 N.D. Spalter, 'Het initiatiefwetsvoorstel "Wet herziening partneralimentatie": partneralimentatie eerlijker, simpeler en korter?', *FJR* 2017/4.
30 R. van Coolwijk & J.E.M.C. Moons, 'Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie', *EB* 2015/10.

over de hoogte van de behoefte in de rechtszaal aanwezig is. Hij stelt: "Het vaststellen van de behoefte in een alimentatiezaak is een tijdrovende aangelegenheid voor de rechter en de uitkomst voor de rechtzoekende is niet altijd zeker." De aansluiting bij de welstand van het huwelijk is volgens hem niet reëel: "Om een langdurige discussie te voorkomen had de wetgever er verstandig aan gedaan om de behoefte van de alimentatiegerechtigde te normaliseren, bijvoorbeeld 60% van het netto-inkomen van partijen na echtscheiding."[31]

Labohm en De Bruijn-Lückers schrijven dat om eindeloze discussies te voorkomen over de behoefte van de alimentatiegerechtigde in de wet kan worden bepaald dat de behoefte een bepaald percentage is van het netto gezinsinkomen. Zij gaan dus uit van een forfait. Dan hoeft men alleen nog de omvang van de behoeftigheid en van de draagkracht te berekenen.[32]

Labohm wijst erop dat het hanteren van twee rekensystemen partijen en de maatschappij veel geld kost. Eerst moet de kinderalimentatie worden berekend, vervolgens partneralimentatie en dan weer herberekening. Het is aan de rechtzoekende niet uit te leggen dat de alimentatieplichtige een verschillende draagkracht kan hebben inzake kinderalimentatie en partneralimentatie aangezien de rekenmethodes verschillend zijn. Als wordt uitgegaan van één forfaitair systeem is dat ook beter te begrijpen voor de rechtzoekende.[33]

Een punt blijft dat forfaitair systeem niet aansluit bij financiële werkelijkheid.[34] In de conclusie schrijft Labohm:

> "Voor de bepaling van de behoefte aan partneralimentatie is het van belang dat meer aansluiting wordt gezocht bij de reële werkelijkheid. Wat heeft een gemiddelde volwassene nodig om in zijn of haar eigen levensonderhoud te voorzien? Het huwelijk is geen levensverzekering om een groot aantal jaren nog op kosten van de andere partij te kunnen doorleven. De lotsverbondenheid van het huwelijk brengt wel mee dat beide partijen op een respectvolle wijze de materiële gevolgen van de ontbinding van hun huwelijk moeten regelen. Bij de bepaling van de hoogte van de onderhoudsverplichting dient in beginsel rekening te worden gehouden met alle relevante feiten en omstandigheden van het geval. Hierbij valt te denken aan wat de alimentatiegerechtigde zelf kan verdienen en wat hij/zij in het kader van de verdeling van de huwelijksgoederengemeenschap verkrijgt. Eveneens moet rekening worden gehouden met de belangen van de alimentatieplichtige, ook hij/zij moet zijn leven kunnen voortzetten op een fatsoenlijke wijze. Losgelaten moet worden het uitgangspunt dat de huwelijksgerelateerde behoefte het uitgangspunt dient te zijn.

31 A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie door de bril van de rechter', *EB* 2019/9. Vgl. ook A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4.

32 M.L.C.C. de Bruijn-Lückers & A.N. Labohm, 'Alimentatie in tijden van crisis en maatschappelijke veranderingen', *WPNR* 2012/6947.

33 A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4.

34 Zie ook A. Wakker, 'Is de vereenvoudigde berekening van kinderalimentatie ook een verbetering?', *EB* 2013/2.

> Dit uitgangspunt is in de praktijk nagenoeg nooit haalbaar. Het recht kan geen sprookjes verwezenlijken als de euro's niet aanwezig zijn. Het is aan de wetgever om richting te geven met betrekking tot de grondslagen van onderhoudsverplichtingen in het familierecht en op basis van welk systeem onderhoudsverplichtingen moeten worden berekend. De rechter kan alleen het recht toepassen, maar niet door middel van rechterlijke richtlijnen de taak van de wetgever overnemen. De alimentatienormen hebben in de visie van de Hoge Raad slechts een beperkte betekenis."[35]

Samengevat: ten aanzien van samenloop met kinderalimentatie is Labohm wel voorstander van het hanteren van twee dezelfde systemen, maar partneralimentatie blijft maatwerk, terwijl bij kinderalimentatie de eenvoud voorop staat.

De Hofnorm wordt gehanteerd als vuistregel bij het bepalen van de behoefte. Daarvoor is maatgevend de uitgaven die partijen de laatste jaren voor het huwelijk deden. Vuistregel daarbij is dat de behoefte van elk van partijen kan worden vastgesteld op 60% van het netto besteedbaar gezinsinkomen aan het einde van het huwelijk, na vermindering van het destijds voor rekening van de ouders komende eigen aandeel in de kosten van de kinderen. Dorhout noemt dit "een gemakkelijk te hanteren norm die zorgt voor de vereenvoudiging van de bepaling van de hoogte van de alimentatie waar alle partijen in het veld naar smachten".

Labohm schrijft dat het Wetsvoorstel herziening partneralimentatie aansluit bij de Hofnorm. Deze lijkt eenvoudig, maar kan complex worden als partijen geen overeenstemming kunnen bereiken over het netto gezinsinkomen, met name wat het netto inkomen van de IB-ondernemer is; winst uit onderneming is geen netto gezinsinkomen. De rekenmethode is complex en sluit niet aan bij werkelijke financiële situatie, maar dat is een kenmerk van een forfaitair systeem. Ook daarvoor geldt dat wat er niet is ook niet kan worden betaald.[36]

Lückers schrijft hierover:

> "Het wetsvoorstel partneralimentatie stelt in artikel 1:156a BW de behoefte vast op de 60% norm. Deze wettelijke regeling voorziet zeker in een behoefte van de praktijk. In artikel 1:156b BW en artikel 4 AMvB wordt de draagkracht geregeld aan de hand van tabellen. Nu de Expertgroep niet rekent met forfaitaire bedragen en tabellen bij de vaststelling van partneralimentatie wordt voorzien in een behoefte van de praktijk aan vereenvoudiging.
>
> Vereenvoudiging en meer inzicht in de wijze van de berekening van kinder- en partneralimentatie is in de beide wetsvoorstellen uitgangspunt. Het wetsvoorstel kinderalimentatie schiet daarbij op een aantal punten zijn doel voorbij. Het wetsvoorstel partneralimentatie

35 A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4.
36 A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4.

> is na de ingrijpende wijziging van maart 2017 meer toekomstbestendig. Het blijft echter toch moeilijk in de wet invulling te geven aan de begrippen behoefte en draagkracht."[37]

In verband hiermee staat of als meer gebruik wordt gemaakt van forfaits, een internettool kan worden ontwikkeld waarmee partneralimentatie ook door de gewone burger zou moeten kunnen worden betekend. Daarover is men sceptisch.

De Bruijn-Lückers en Labohm vinden dat zo'n tool slechts nuttig is voor een beperkte groep. Wat er wordt ingevoerd komt er ook uit. Als de ingevoerde gegevens niet kloppen, dan klopt de uitkomst ook niet, met alle gevolgen van dien. Alimentatierekenen is bij een ondernemer bovendien niet te vatten in een internettool. Dit is werk voor deskundigen.[38]

5.2.3. Enquête

Hoewel deze vraag ziet op de mening van deskundigen en professionals, is het toch interessant de uitkomst van de enquête hier te vermelden. Bij zowel de ontvangers als de betalers bestaat namelijk een sterke voorkeur voor maatwerk. Zie paragraaf 4.1.2.5, figuur 115 (dia 94): 79% van de ontvangers en 71% van de betalers heeft een voorkeur voor maatwerk. Daarbij verschilt men van mening over de vraag in welk geval de partneralimentatie moet worden aangepast: 42% van de ontvangers en 37% van de betalers ziet het liefst een op maat gemaakte regeling die alleen in heel bijzondere omstandigheden nog kan worden aangepast. Een op maat gemaakte regeling die steeds kan worden aangepast bij veranderingen, heeft de voorkeur van 37% van de ontvangers en 34% van de betalers.

5.2.4. Interviews

De vraag of men de voorkeur heeft voor maatwerk of forfait, levert een divers beeld op. De alimentatieplichtigen hebben een voorkeur voor maatwerk. Deze behoefte lijkt met name ingegeven door ontevredenheid met het huidige systeem waarin volgens hen onvoldoende oog is voor het daadwerkelijke huishoudboekje van mensen. Hiermee wordt bedoeld dat bij de huidige Tremanormen het gehele jaarinkomen (inclusief bijvoorbeeld overwerk, vakantiegeld en dertiende maand) bijeen geteld wordt en gedeeld wordt door twaalf. Doordat het inkomen echter niet iedere maand hetzelfde is, ontstaat een scheef beeld en kunnen zelfs betalingsproblemen ontstaan. Zij zien liever dat extra inkomsten gedeeld worden in de maand waarin deze genoten worden.

---

37 M.L.C.C. Lückers (4.1.1.), in: A. Heida e.a. (red.), *EB Klassiek*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.

38 M.L.C.C. de Bruijn-Lückers & A.N. Labohm, 'Alimentatie in tijden van crisis en maatschappelijke veranderingen', *WPNR* 2012/6947.

De alimentatiegerechtigden zijn voor maatwerk, maar wel met een basis. Zij geven aan dat mensen het systeem nog wel moeten begrijpen en wijzen op het huidige toeslagensysteem, waarin maatwerk zorgt voor een ondoorzichtig systeem. Eén rechter maakt bij deze vraag ook de vergelijking met het systeem van toeslagen en de problemen waar de inkomensafhankelijke benadering toe leidt.

De behoefte aan eenvoud is bij sommige deskundigen ook de reden dat zij de voorkeur geven aan een forfaitair systeem. Dit geldt met name voor de rechterlijke macht. Daarbij wordt ook aangegeven dat dit bijdraagt aan de acceptatie, omdat mensen het dan zelf kunnen berekenen. Een advocaat zegt bijvoorbeeld: "Een norm helpt om tot een betere acceptatie te komen. Dat geeft rust en eenvoudigere, kortere procedures. Hoe meer forfaitair, hoe beter." Een van de rechters noemt standaardisering ook als factor om het aantal procedures te verminderen. Maatwerk zorgt volgens een rechter voor veel discussie en onenigheid en is te veel een momentopname is. Deze rechter geeft echter ook aan dat het ideale systeem er niet is. Een groot deel ligt in de gunfactor en dat is dus niet op te lossen met een ander systeem, "tenzij er een heel grof forfait wordt gehanteerd zonder uitzonderingen. De weerstand is er dan nog steeds, maar je hebt dan wel de procedures weggewerkt". Eén rechter wijst op een lastig spanningsveld: forfaits maken het makkelijker, maar er zijn altijd situaties waarin maatwerk moet worden geleverd.

Veel rechters wijzen er daarom op dat er wel afwijkingsmogelijkheden moeten zijn. Hierbij wordt door twee rechters gesteld dat er niet te snel moet worden afgeweken. Eén rechter is geen voorstander van een forfaitair systeem voor partneralimentatie, omdat hier meer vrijheid moet worden gegeven aan partijen om zelf afspraken te maken. In die zin is partneralimentatie anders dan kinderalimentatie. Deze rechter merkt ook op dat partneralimentatie 'toch een aflopende zaak' is.

Bij de advocaten lijkt men vooral voorstander van forfait voor de meer standaardsituaties. Zo geeft één advocaat aan dat een forfaitair systeem prima werkt voor middeninkomens en inkomens daaronder, maar dat een maatwerksysteem bij hogere inkomens of speciale gevallen de voorkeur geniet. Een andere advocaat lijkt ook in deze richting te denken, maar merkt wel op dat het werken met een algemene formule kan leiden tot onbevredigende situaties. Twee advocaten geven aan voorstander te zijn van een forfaitair systeem, waarbij één opmerkt dat dit veel strijd kan wegnemen. Maatwerk is vaak moeilijk uit te leggen. Ook hier wordt verduidelijkt dat maatwerk wel mogelijk moet blijven.

Twee andere advocaten zijn juist van mening dat maatwerk de voorkeur geniet. Als reden hiervoor geeft de één dat een forfait geen recht doet aan de beleving van mensen, de ander merkt op dat goed moet kunnen worden berekend welke draagkracht de betaler heeft.

Eén van de financiële professionals heeft een sterke voorkeur voor maatwerk. Dit verhoogt de acceptatie en houdt langer stand, zo wordt opgemerkt. Hierbij wordt echter ook verduidelijkt dat een forfait, zoals de Nibudnorm, goed werkt voor de gemiddelde persoon en dat het goed is dat er richtlijnen zijn voor rechtszaken. Maatwerk is van belang waar mensen zelf afspraken kunnen maken. Hierdoor zijn er mogelijkheden om te sturen en om tot acceptatie te komen. De andere twee financiële professionals lijken geen voorkeur te hebben voor een systeem. Wel wordt door een van hen opgemerkt dat het van belang is dat mensen de berekening zelf kunnen maken en dat zij de berekening begrijpen.

Een aantal geïnterviewden bracht bij de vraag naar de voorkeur voor een forfaitair of maatwerksysteem naar voren dat verschil bestaat tussen de berekeningssystematiek bij partneralimentatie en de berekeningssystematiek bij kinderalimentatie. Met name de rechterlijke macht is van mening dat dit verschil onwenselijk is. Zo komt uit de interviews naar voren dat dit "idioot is", "ongelukkig is", "niet uit te leggen is", "leidt tot conflicten" en "zorgt voor discussie". Een van de rechters zet dit als volgt uiteen: "Er kan uit de berekening volgen dat men wel partneralimentatie kan betalen, maar geen kinderalimentatie. Ik vind dat er een keuze gemaakt moet worden tussen de systemen: óf forfaitair, óf kijken naar de werkelijkheid." Ook advocaten geven aan dit verschil in berekeningssystematiek onwenselijk te vinden. Zo zegt een advocaat dat dit leidt tot discussies.

Toch is er ook een andere mening te horen en wordt er door twee advocaten opgemerkt dat bij partneralimentatie maatwerk belangrijker is voor de acceptatie. Ook wordt naar voren gebracht dat maatwerk ervoor zorgt dat de alimentatie aansluit bij de draagkracht en daardoor procedures worden voorkomen. Een rechter wijst erop dat bij partneralimentatie maatwerk belangrijk is, omdat er meer vrijheid is voor partijen om zelf afspraken te maken. Ook wordt het argument naar voren gebracht dat partneralimentatie op de toekomst gericht moet zijn.

Opmerking verdient nog, dat een aantal van de geïnterviewden het forfaitaire systeem van kinderalimentatie onderschrijft. Een van de rechters stelt dat bijvoorbeeld de berekening van kinderalimentatie "vrijwel volledig [wordt] geaccepteerd", een ander merkt op dat dit berekeningssysteem nauwelijks tot discussie leidt en weer een ander geeft aan nooit te hebben gehoord dat het forfait bij kinderalimentatie niet werkt. Als minpunten van het huidige forfaitaire systeem noemt één rechter nog de aanvaardbaarheidstoets en het meenemen van schulden in de berekening. Dit maakt het systeem minder eenvoudig.

Een ander geluid is er ook. Zo geeft een van de advocaten aan dat bij kinderalimentatie de Tremanormen juist tot veel onduidelijkheid en discussie leiden. Een andere advocaat zegt dat het forfaitaire systeem hier niet heeft geleid tot minder procedures. Een rechter stelt dat het systeem bij kinderalimentatie in de opzet weliswaar eenvoudig is, maar dat rechters het ingewikkeld maken.

Omdat bij kinderalimentatie gebruik wordt gemaakt van meer forfaits, wordt hierna in het kort enkele meningen over die aanpak weergegeven. De ervaringen daar spelen immers een rol bij het mogelijk invoeren van forfaits bij partneralimentatie.

Een advocaat geeft aan dat het prettig is dat voor kinderalimentatie standaardtabellen zijn. Deze tabellen gaan echter niet ver genoeg: waar de hoogste categorie van € 6.000 of meer niet volstaat, moet er toch maatwerk worden geleverd. Twee advocaten vinden dat niet wenselijk. Een andere advocaat wijst juist op het belang van maatwerk als de kosten van het kind hoger uitvallen dan waarvan de standaarden uitgaan.

Een punt dat terugkomt in de interviews met advocaten is de zorgkorting bij kinderalimentatie. Het bedrag dat uit de berekening komt, wordt door de verzorgende ouder als laag ervaren. Dit geldt zeker bij co-ouderschap door de vrij hoge zorgkorting die leidt tot een lage kinderalimentatie. Meerdere advocaten stellen dat de zorgkorting afbreuk doet aan acceptatie. Een advocaat merkt bijvoorbeeld op dat dit niet de reden zou moeten zijn voor co-ouderschap. De alimentatiegerechtigden wijzen er nog op dat de zorgkorting onredelijke uitkomsten heeft als de zorgregeling feitelijk niet wordt nagekomen. Er is geen mogelijkheid om dit bedrag dan bij de rechter af te dwingen. Eén advocaat wijst juist op een andere kant van de zorgkorting en geeft aan dat dit eerlijker is dan vóór 2013. Nu is er ook wel discussie, maar dat is volgens deze advocaat goed uit te leggen.

Ook de woonlasten zijn een belangrijk punt. De berekening van de woonlasten komt in meerdere interviews naar voren. Men merkt bijvoorbeeld op dat rechters op dit punt te strak vasthouden aan de norm en dat de hardheidsclausule niet vaak wordt toegepast. Dit kan onredelijk uitpakken. Een rechter merkt op dat het vreemd is om te werken met een forfaitaire woonlast en wijst hier op het geval dat men geen woonlasten heeft. In de interviews worden ook voorbeelden aangehaald van mensen met een veel hogere of juist lagere woonlast. Eén rechter wil juist ook bij partneralimentatie werken met een forfaitaire woonlast, terwijl een financieel professional aangeeft eerst sceptisch te staan tegenover de forfaitaire woonlast, maar dat deze in de praktijk redelijk werkt.

5.2.5. Tussenanalyse

In de tussenanalyse in paragraaf 2.4 zijn de voor- en nadelen van maatwerk en forfaitaire vaststelling van alimentatie al genoemd. Voor meer maatwerk bij de berekening van alimentatie pleit dat beter rekening kan worden gehouden met de bijzondere omstandigheden van elk geval waardoor een meer passend bedrag aan alimentatie wordt gevonden. Daartegen spreekt dat een dergelijke benadering ingewikkelder is en minder voorspelbaar omdat het berekeningsmodel noodzakelijkerwijs rekening moet houden met meer situaties. Daarmee wordt ook een voedingsbodem voor geschillen gegeven. Voor meer forfaits bij de berekening van alimentatie pleit dat het eenvoudiger is, meer voorspelbaar en de alimentatie daarmee wellicht ook

zonder rechtshulpverlener kan worden bepaald, hetgeen ook nog eens goedkoper is. Daartegen spreekt dat er wellicht minder passende bedragen uitkomen die leiden tot te veel of te weinig behoefte/draagkracht, waarbij verdedigbaar is dat men zich in voorkomende gevallen zal moeten aanpassen aan een gewijzigde inkomenspositie die scheiding nu eenmaal met zich brengt.

Volgens sommige deskundigen, vooral rechters en financiële professionals, bevordert een meer forfaitair stelsel de vergroting van de acceptatie omdat de partneralimentatie eenvoudiger is vast te stellen en er minder reden is om te procederen over details. De voorstanders van de forfaitaire benadering maken daarbij steevast de kanttekening dat afwijken steeds mogelijk moet zijn. Maar andere deskundigen, behalve rechters en financiële professionals, vinden in overgrote meerderheid dat maatwerk te prefereren is.

Dit verschil in appreciatie van forfaits is goed te verklaren vanuit het verschil in belang van waaruit men redeneert. Maar een andere tweedeling is ook zichtbaar: een meer forfaitaire benadering voor de doorsnee scheidingen en maatwerk voor de niet-standaard gevallen, zoals bijvoorbeeld als er een onderneming is of andere bijzondere omstandigheden spelen. Naarmate het forfait beter is omdat het meer passende uitkomsten oplevert, zullen deze eerder geaccepteerd worden. Maar als er bijzondere omstandigheden zijn, moet ervan kunnen worden afgeweken. Modelmatig waar het kan, maatwerk waar het moet.

De Tremanormen zijn thans zeer gedetailleerd omdat zij primair gericht zijn op maatwerk en worden mede daarom ook door deskundigen als erg ingewikkeld ervaren. De ervaren deskundige heeft er in de loop van de jaren mee leren werken en is er vertrouwd mee geraakt. De beginnende deskundige moet veel moeite doen zich er vertrouwd mee te maken. Leken begrijpen er doorgaans niet veel van. Het wordt vaak vergeleken met het invullen van de aangifte voor de inkomstenbelasting.

Het lijkt alsof naarmate aan de hand van de Tremanormen in meer gevallen redelijke, evenwichtige en acceptabele alimentatiebedragen moeten kunnen worden berekend, die normen automatisch ingewikkelder worden. Omgekeerd zullen de Tremanormen naarmate zij meer vereenvoudigd worden door bijvoorbeeld uit te gaan van forfaits, eerder leiden tot alimentatiebedragen die als onredelijk en onevenwichtig worden ervaren en daarmee afbreuk zouden kunnen doen aan de acceptatie. Acceptatie staat dus onder druk omdat de Tremanormen te ingewikkeld zijn en daarmee proceduregevoelig, maar de acceptatie kan evenzeer onder druk komen te staan omdat de forfaitaire benadering kan leiden tot onredelijke of onevenwichtige eindresultaten. Over wat als onredelijk of onevenwichtig wordt beschouwd, kunnen de meningen overigens verschillen.

Als de woonlasten forfaitair worden vastgesteld in plaats van de werkelijke woonlasten, dan zal de eenvoudige vaststelling met behulp van een forfait gunstig uitpakken

voor degene die goedkoper woont en slechter voor degene die duurder woont. Of dit onredelijk of onevenwichtig is, hangt ook af van de vraag of van degene die duurder woont mag worden verwacht dat die goedkoper gaat wonen. Maatwerk daarentegen, zal uitkomen op zoveel mogelijk het werkelijke bedrag van de woonlasten, maar zal aanzienlijk ingewikkelder zijn omdat met alle woonlasten en mogelijke fiscale voordelen alsmede toeslagen rekening moet worden gehouden bij het uitvoeren van de berekening.

Door de invoering van forfaits bij kinderalimentatie bestaat al wel ervaring met de toepassing van forfaits bij de berekening van alimentatie. Die is niet ongunstig, al bestaat er wel kritiek op de forfaits en met name op het uiteenlopen van de berekeningswijzen van partneralimentatie en kinderalimentatie.

De Hofnorm is een veel aangehaald voorbeeld, dat de Hoge Raad overigens nog niet heeft omarmd. De vraag is of die norm geschikt is als forfait. Door als uitgangspunt te nemen het netto besteedbare gezinsinkomen voorafgaande aan de scheiding, miskent deze norm dat scheiding in vrijwel alle gevallen structurele extra kosten van wonen en leven met zich brengt, al was het alleen maar door de dubbele woonlasten, waardoor het handhaven van eenzelfde welstandsniveau als tijdens het huwelijk niet realistisch is. Daar komt bij dat de norm inherent ook ziet op extra kosten vanwege het na de scheiding wegvallen van het schaalvoordeel van samenwonen. Door uit te gaan van 60% en niet 50% wordt dit toekomstige nadeel in de behoefte verdisconteerd, hetgeen onrealistisch is omdat de schaalvoordelen natuurlijk ook bij de betaler van alimentatie wegvallen, de behoefte van beiden op een hoger bedrag dan het netto besteedbaar gezinsinkomen uitkomt en het meerdere er eenvoudigweg niet is. Dit uitgangspunt van de Hofnorm verdient heroverweging.

Een goede modelmatige benadering en gebruikmaking van passende forfaits zal leiden tot meer passende alimentatiebedragen, betere voorspelbaarheid van alimentatie en dus tot meer acceptatie. De benadering in de Tremanormen is thans dat twee methoden worden uitgewerkt, de bruto- en de netto-methode. Te overwegen valt om meer berekeningsmethoden te ontwikkelen die in meer standaardsituaties toegepast kunnen worden. Men denke bijvoorbeeld aan berekeningsmethoden voor personen in loondienst, voor zelfstandigen zonder personeel, voor directeur-grootaandeelhouders van producerende of dienstverlenende ondernemingen en voor de directeur-grootaandeelhouder die enkel belegt. Kortom: meer variëteit, waarbij mag worden uitgegaan van één uitgebreid model met meer forfaits, waarvan de verschillende varianten kunnen worden afgeleid. Indien daarvoor wordt gekozen, zullen ook criteria moeten worden vastgesteld in welke gevallen die varianten toegepast kunnen worden. Afwijken van de modellen en forfaits vanwege bijzondere omstandigheden is uiteraard altijd mogelijk, maar dan moet hard gemaakt worden waarom afwijking gerechtvaardigd is.

Om te voorkomen dat over kleine wijzigingen wordt geprocedeerd, valt te overwegen om wijziging van alimentatie slechts toe te staan bij wijzigingen die leiden tot een vaststelling van alimentatie die meer dan een bepaald percentage verschilt van de te wijzigen alimentatie. Dit is weliswaar een drempel, maar een met een forfaitair karakter. De vraag is echter welke wettelijke grondslag een dergelijke drempel heeft en of de wet daarvoor dient te worden aangepast.

6.

Aansluiting bij de maatschappij – algemeen

In dit onderdeel worden de onderzoeksvragen beantwoord rondom de aansluiting van alimentatie bij de inrichting van de huidige maatschappij. De volgende onderzoeksvraag staat daarbij centraal:

Sluit het stelsel van de onderhoudsverplichtingen (partner- en kinderalimentatie) aan bij de inrichting van de huidige maatschappij, waarin een toenemend aantal relaties worden beëindigd, er steeds meer samenwonenden zijn, de bevolking hoger opgeleid raakt, zorg en arbeid steeds meer gelijk zouden worden verdeeld en kinderen langer thuis wonen?

Hieruit kunnen de volgende deelvragen worden afgeleid:

1. *Zijn er nog andere ontwikkelingen die relevant zijn voor de onderhoudsplicht en de maatschappelijke acceptatie daarvan?*
2. *Hoe zijn de cijfers over deze relevante ontwikkelingen over de afgelopen jaren?*
3. *Gaan, op grond van deze cijfers, deze ontwikkelingen in de richting van de grondslagen van het stelsel van onderhoudsplicht of in tegenovergestelde richting?*
4. *Welke elementen van het stelsel zijn daarbij in het geding volgens wie?*

Een deel van de voor de beantwoording van deze vragen relevante gegevens of beschouwingen zijn al in andere hoofdstukken aan de orde gekomen. Het betreft dan de beschrijving van de relevante maatschappelijke ontwikkelingen in hoofdstuk 3. Hiermee zijn deelvragen 1 en 2 reeds beantwoord in hoofdstuk 3. Deze paragraaf bevat daarom alleen de beantwoording van deelvragen 3 en 4.

De vraag of het stelsel van onderhoudsverplichtingen nog aansluit bij de ontwikkelingen kan hier niet in algemene zin beantwoord worden. Het stelsel bevat, zoals in hoofdstuk 4 is besproken, veel elementen en niet over al deze elementen bestaan cijfers. Als er wel cijfers zijn, zijn deze bovendien niet altijd voldoende richtinggevend om daaruit conclusies te trekken voor de onderzoeksvragen. Toch kan uit de cijfers wel een en ander worden afgeleid voor de discussie over de grondslag en andere elementen van het stelsel. Dit in aanvulling op hetgeen elders in dit rapport reeds besproken is over het stelsel van onderhoudsverplichtingen. Daarom bevat dit hoofdstuk op punten verwijzingen naar andere paragrafen. Om dezelfde reden is dit hoofdstuk minder omvangrijk dan de voorgaande hoofdstukken. Niettemin zal van enige overlap met hoofdstuk 4 sprake zijn, omdat dezelfde aspecten van alimen-

tatie die daar besproken zijn ook hier centraal staan, maar dan vanuit een andere invalshoek.

6.1. Gevolgen maatschappelijke ontwikkelingen voor grondslagendiscussie

6.1.1. Algemeen

6.1.1.1. Partneralimentatie

In dit onderdeel staat de volgende deelvraag centraal:

Gaan, op grond van deze cijfers, deze ontwikkelingen in de richting van de grondslagen van het stelsel van onderhoudsplicht of in tegenovergestelde richting?

Met 'deze cijfers' worden hier bedoeld de in hoofdstuk 3 besproken cijfers. De maatschappelijke ontwikkelingen die in hoofdstuk 3 zijn beschreven, vormen de basis voor de beantwoording van de deelvraag. Deze vraag veronderstelt een keuze tussen twee of meer grondslagen. Zoals in paragraaf 4.1.5.3 uiteen is gezet, vragen de onderzoekers zich af of wel verschillende grondslagen moeten worden onderscheiden. Hierop voortbouwend wordt lotsverbondenheid aangemerkt als grondslag voor partneralimentatie, waarbij de uitwerking verschilt per situatie.

De onderzoeksvraag die hier centraal staat kan dan ook niet worden beantwoord met het uitspreken van een voorkeur voor de ene of andere grondslag. Wel wordt uitgewerkt welke gevolgen de ontwikkelingen hebben voor de door de onderzoekers voorgestelde benadering van de alimentatiegrondslag. Voor de nadere (ook cijfermatige) uitwerking wordt naar hoofdstuk 3 verwezen. In paragraaf 3.7 staat de algemene analyse van deze cijfers door de onderzoekers. Hier worden de voor deze onderzoeksvraag belangrijkste punten uit deze analyse weergegeven.

De toegenomen individualisering leidt tot een afnemende invloed van traditionele instituties zoals het huwelijk en de kerk. Het huwelijk speelt een minder centrale rol in relatie- en gezinsvorming. Het lijkt erop dat deze rol voor een groot deel is vervangen door het geregistreerd partnerschap en informeel samenleven. Dit kan worden gezien in lijn met de afnemende invloed van andere traditionele instituties als de kerk. De vraag is of deze ontwikkelingen ook gevolgen hebben voor de in paragraaf 4.1.5.3 besproken grondslagen, met name voor de overkoepelende lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die dus ook na huwelijk nog een rol speelt. Deze vraag kan alleen worden beantwoord als ook andere ontwikkelingen worden meegenomen.

Wat betreft de economische zelfstandigheid is aan de ene kant een ontwikkeling zichtbaar waarbij de arbeidsparticipatie van vrouwen toeneemt en daarmee ook de economische zelfstandigheid. Dit zorgt ook voor minder ingrijpende gevolgen bij

echtscheiding; het koopkrachtverlies en risico op armoede wordt minder met de jaren. Aan de andere kant is te zien dat veel vrouwen in deeltijd werken, ook al direct na het behalen van het diploma. Ook is de rolverdeling in veel relaties (waarbij geen onderscheid wordt gemaakt tussen gehuwden, geregistreerd partners en informele samenlevers) nog traditioneel te noemen; deze rolverdeling sluit ook aan bij de opvattingen van veel Nederlanders, die moeders het liefst in kleinere deeltijdbanen zien werken dan vaders. Het krijgen van kinderen heeft invloed op de arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid van moeders, terwijl dit bij mannen in veel mindere mate het geval is. Vrouwen willen wel meer werken, maar hierbij belemmeringen ervaren als het combineren van werk en zorg en onvoldoende goede en goedkope kinderopvang. Verder zijn lager en middelbaar opgeleide vrouwen minder economisch zelfstandig dan hoogopgeleide vrouwen. Ook zijn vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond minder economisch zelfstandig dan Nederlandse vrouwen, al groeien ook deze groepen meer naar elkaar toe.

Een andere ontwikkeling die voor deze onderzoeksvraag van belang is, betreft de financiële consequenties van de echtscheiding voor bepaalde groepen. Het koopkrachtverlies van vrouwen na echtscheiding wordt weliswaar kleiner, maar vrouwen leiden door echtscheiding nog steeds gemiddeld een koopkrachtverlies van 24,1%. Dit is met name het gevolg van het missen van het hogere inkomen van hun partner en de zorg voor de kinderen die meestal bij hun moeder gaan wonen. Het koopkrachtverlies is er ook als rekening wordt gehouden met kinderalimentatie. Mannen gaan er gemiddeld juist op vooruit door echtscheiding. Vrouwen én mannen die voor echtscheiding niet economisch zelfstandig waren, lopen na echtscheiding risico op armoede (37,7 respectievelijk 25% kans). Er zijn ook vrouwen die na echtscheiding juist economisch zelfstandig zijn en er in inkomen op vooruit gaan. Dit is echter vooral het gevolg van een (aanvullende) uitkering en in mindere mate van een uitbreiding van het aantal arbeidsuren.

6.1.1.2. Kinderalimentatie

Voor kinderalimentatie vloeit de grondslag vooral voort uit verwantschap en gezag, zoals in 4.1.5.3 is uitgewerkt. Een hiervoor relevante ontwikkeling is dat kinderen steeds vaker worden geboren *buiten* huwelijk of geregistreerd partnerschap. Toch lijkt dit voor de onderhoudsplicht nauwelijks gevolgen te hebben: de meeste van deze kinderen worden erkend, waardoor er op grond van verwantschap twee onderhoudsplichtigen zijn (art. 1:392 lid 1 sub a BW). Voor slechts 10% van de kinderen geldt dat de vader niet bekend is, hetgeen gevolgen kan hebben voor het aantal onderhoudsplichtigen voor deze kinderen. Kan geen verwekker of onderhoudsplichtige stiefouder worden aangewezen dan zal er slechts één onderhoudsplichtige zijn.

In onderdeel 4.1.5.3 is al opgemerkt dat de alimentatieplicht ook voortvloeit uit stiefouderschap, waarbij ook sprake is van de verantwoordelijkheid voor de verzor-

ging en opvoeding van minderjarige kinderen. Over de stiefouderalimentatieplicht bestaan, anders dan de alimentatieplicht die voortvloeit uit verwantschap en gezag, discussie, zoals daar besproken. Een relevante ontwikkeling in dit opzicht is dat het aantal stiefgezinnen gestaag stijgt. Iets meer dan de helft van de kinderen van gescheiden ouders leeft in een stiefgezin. Relevant is ook dat deze nieuwe relaties relatief instabiel zijn: vier op de tien van de relaties strandt. Dit is relevant omdat de onderhoudsplicht van de stiefouder beperkt is tot de relatieduur.

6.1.2. Enquête

Voor dit onderdeel is de enquête minder relevant omdat het gaat om macro-ontwikkelingen en niet zozeer individuele opvattingen over alimentatie. Voor zover de enquêteresultaten indicatief zijn voor algemene trends, worden ze hier besproken. Het gaat dan met name over algemene opvattingen over alimentatie die exemplarisch zijn voor bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen. Omdat de grafieken en cijfermatige onderbouwing al in hoofdstuk 4 zijn weergegeven, wordt hier alleen verwezen naar de dia's waar de resultaten in staan.

6.1.2.1. Partneralimentatie

Vermeldenswaardig is dat de betalers van partneralimentatie dit niet als vanzelfsprekend zien: de helft van de betalers is het niet eens met het betalen ervan. Ontvangers daarentegen zijn het vaker eens dat zij partneralimentatie ontvangen (figuur 76; dia 56). In aanvulling hierop is interessant dat het betalen van partneralimentatie na de scheiding door vrijwel alle ontvangers (93%) als een plicht wordt gezien, terwijl maar 41% van de betalers het hiermee eens zijn (figuur 71; dia 110). Ongeacht de opvattingen over het alimentatiesysteem, betaalt men de vastgestelde alimentatie keurig. De grote meerderheid van de gescheiden partners ontvangt de partneralimentatie waar zij recht op hebben of betaalt de partneralimentatie die betaald moet worden (86% ontvangt en 90% betaalt ook daadwerkelijk) (figuur 134; dia 12). Zie hierover paragraaf 4.1.2.7.

Uit de enquête komt, zoals besproken in paragraaf 4.1.2.2, verder naar voren dat men sterk hecht aan zelfredzaamheid. Bijna tweederde van de ontvangers en 82% van de betalers vindt dat de persoon die partneralimentatie ontvangt, zoveel mogelijk moet proberen in eigen levensonderhoud te voorzien (figuur 78; dia 104).

Hier is een samenhang te zien met een andere trend, namelijk dat de invulling van wat de lotsverbondenheid met zich brengt van kleur aan het verschieten is, zoals besproken onder 2.4 en 4.1.5.3. Daar is uitgewerkt dat de grondslag lotsverbondenheid een variatie aan uitwerkingen kent, waaronder het bijdragen aan het herstel van zorggerelateerde achterstand van verdiencapaciteit tijdens het huwelijk teneinde economische zelfstandigheid na het huwelijk op te bouwen en compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen in het huishouden of in de onderneming tijdens

het huwelijk. Op de vraag in de enquête naar de reden om partneralimentatie te betalen, antwoordt bijna negen op tien ontvangers en ongeveer de helft van de betalers dat de ex-partner geen loopbaan heeft kunnen opbouwen en daardoor een achterstand op de arbeidsmarkt heeft opgelopen (figuur 72; dia 111). Ook vinden negen op de tien ontvangers en meer dan de helft van de betalers dat partneralimentatie betaald moet worden als beide partners samen kinderen hebben en een partner minder gaat werken om voor de kinderen te zorgen (figuur 81; dia 72).

Gevraagd naar andere redenen voor partneralimentatie, valt op dat in de antwoorden elementen kunnen worden gevonden die de door de onderzoekers uitgewerkte grondslag – lotsverbondenheid met een variatie aan concrete uitwerkingen, afhankelijk van de bijzondere aspecten van het geval – ondersteunen. Hierbij worden met name de zorg voor de kinderen en de geleidelijke overgang na scheiding genoemd (figuur 74 en 75; dia 113 en 114).

Gevraagd naar de verhouding tussen overheidssteun en partneralimentatie, verschillen de opvattingen van betalers en ontvangers sterk: 80% van de betalers vindt dat de inkorting van de duur en bijstand los staan van elkaar, terwijl tweederde van de ontvangers vindt dat de duur niet moet worden ingekort als dit leidt tot een groter beroep op de bijstand (figuur 91; dia 88).

6.1.2.2. Kinderalimentatie

Illustratief voor de gedachte over de grondslag van kinderalimentatie is de beantwoording van de vraag of men het ermee eens is dat kinderalimentatie wordt betaald of ontvangen. Zoals besproken in paragraaf 4.1.2.2, liggen de opvattingen hier dichter bij elkaar dan bij dezelfde vraag over partneralimentatie. Belangrijker nog: de grote meerderheid van betalers en ontvangers is het ermee eens dat zij kinderalimentatie betalen dan wel ontvangen. Zowel de betalers als ontvangers vinden dat ouders de kosten van de kinderen moeten delen; als men 'oneens' heeft ingevuld richt zich dat vooral op de omvang van het bedrag. Dat de onderhoudsplicht onlosmakelijk is verbonden aan het ouderschap, lijkt dan ook niet ter discussie te staan (figuur 84; dia 58).

Voor kinderalimentatie geldt ook dat men keurig betaalt, doch in iets mindere mate (86% gescheiden rechthebbenden en 75% van de ongehuwde rechthebbenden ontvangen de kinderalimentatie daadwerkelijk, terwijl 96% van de gescheiden en ongehuwde rechthebbenden betalen) (figuur 135; dia 13). Zie hierover ook paragraaf 4.1.2.7.

In de enquête is de onderhoudsplicht van de stiefouder niet aan de orde gekomen.

6.1.3. Interviews

In de interviews is aan de advocaten, rechters en financieel professionals voorgelegd hoe zij een aantal maatschappelijke aspecten terug zien in hun praktijk. Een aantal geïnterviewden bracht de maatschappelijke aspecten in verband met de grondslag. Deze opvattingen worden hierna weergegeven. Voor de individuele opvattingen van de geïnterviewden over de grondslag wordt verwezen naar paragraaf 4.1.3.2 en 4.1.3.3. Bij de interviews met de belangengroepen is niet gevraagd naar de maatschappelijke aspecten.

6.1.3.1. Partneralimentatie

Twee geïnterviewden wijzen op de huidige tijdsgeest. Men is individualistischer, men ervaart dat de lotsverbondenheid stopt bij echtscheiding. Een financiële professional stelt dat het nu nog te vroeg is voor afschaffing van partneralimentatie, maar dat het wel die kant opgaat. Een advocaat merkt in dit verband op dat partneralimentatie voor de jongere generatie geen issue is. De jongere generatie is van mening dat men zijn eigen broek moet ophouden; er zijn nog voldoende carrièrekansen. Dit geldt ook als er inkomensverschillen zijn. Een andere advocaat geeft aan dat er meer aandacht komt voor de inspanningsverplichting en dat dat een goede ontwikkeling is. De ervaring leert dat 40 tot 50% in staat is om 'zijn eigen broek op te houden'. Een rechter geeft ook aan dat de aandacht in de rechtszaal vooral uitgaat naar de verdiencapaciteit: in hoeverre kan de ex-partner in eigen levensonderhoud voorzien en wanneer kan de ex-partner weer zelf verdienen? Deze rechter noemt het jammer dat het wetsvoorstel het op dit punt niet gehaald heeft. Ook noemt deze rechter de algemene gedachte dat men op eigen benen moet staan, maar wijst er ook op dat op deze algemene regel altijd uitzondering bestaan. Een financieel professional wijst op de overeenkomst met de uitvoering van de Participatiewet op dit punt, waarbij de focus van een aantal gemeenten ligt op het zelfoplossend vermogen van mensen. Dit is niet altijd in overeenstemming met de werkelijkheid. Bij alleenstaande moeders met kinderen kan bovendien het sociaal bouwwerk belemmeren dat zij aan het werk gaan.

Een groot aantal geïnterviewden brengt partneralimentatie in verband met de verdeling tussen zorg en werk. We zien hier dat de één de nadruk legt op de toename van het aantal tweeverdieners, terwijl anderen juist benadrukken dat er nog steeds veel relaties zijn waarin de ene partner voornamelijk de zorgtaken heeft en de ander arbeidsinkomen inbrengt. Een financieel professional vindt dat onbetaald werk, zoals mantelzorg of een thuisblijvende moeder, maatschappelijk wordt ondergewaardeerd. Bij waardering van onbetaald werk is de acceptatie van alimentatie groter. Een advocaat stelt dat partneralimentatie steeds minder speelt, omdat beide partijen een eigen inkomen kunnen genereren. Bovendien nemen ook vaders een deel van de zorg voor hun rekening. Een andere advocaat stelt dat vrouwen ervoor kiezen om parttime te werken en dat deze keuze los staat van het huwelijk.

Hierop worden nuanceringen aangebracht door andere advocaten. Zo wijst een advocaat erop dat hoogopgeleiden vaker werken dan laagopgeleiden, terwijl een andere advocaat opmerkt dat er regionale verschillen zijn en ook verschillen tussen generaties. Deze advocaat noemt het wrang als de vrouw niet mag profiteren van de carrière van de man, terwijl de man wel profiteert van de gratis hulp in de vorm van onbetaalde zorg tijdens het huwelijk door de vrouw. Anderen wijzen erop dat alimentatierecht niet genderneutraal is en dat er nog steeds traditionele huwelijken zijn. Als er verschil is in vermogen, biedt de partneralimentatie in die gevallen voldoende dekking om na het huwelijk weer op eigen benen te staan, ook al verschilt dat van het welstandsniveau tijdens het huwelijk.

Volgens een rechter blijkt achteraf vaak van verschillend inzicht in de verdeling van taken tijdens huwelijk. Heel vaak is er na het huwelijk ander zicht op hoe de werkelijkheid was toen ze nog bij elkaar waren. Was de taakverdeling zo afgesproken? Heeft de man de vrouw steeds gestimuleerd om te gaan werken? Het is lastig om hier te generaliseren, de ontwikkelingen zijn er, maar mensen maken verschillende keuzes. Deze rechter meent dat deze aspecten geen reden om te stoppen met partneralimentatie, ook omdat het systeem flexibel genoeg is om met veranderingen te kunnen omgaan. Een andere rechter wijst op de regionale verschillen in de verdeling van taken en opvatting. Men kan iemand na een lange relatie niet zomaar achterlaten (solidariteit). Een andere rechter geeft aan dat door het grotere aantal tweeverdieners, de zaken afnemen waarin partneralimentatie wordt toegekend. Hierdoor past partneralimentatie er steeds minder bij. Vandaag de dag kan je ook niet meer zeggen dat de vrouw niet meer zou hoeven werken, omdat ze kinderen heeft. Dit terwijl een andere rechter benadrukt dat de praktijk nog steeds is dat vrouwen minder gaan werken en zij nog steeds aan verdiencapaciteit inleveren.

Waar een rechter en een advocaat opmerken dat door de emancipatie van de vrouw partneralimentatie steeds minder belangrijk wordt, wijst een andere advocaat er op dat het met de partneralimentatie niet zo ver is als de politiek denkt. Onder politici bestaat het idee dat het zou helpen om de alimentatie af te schaffen of te verminderen, waardoor je een emancipatiebeweging krijgt. Dit is niet zo; afschaffing leidt tot meer bijstand en minder emancipatie. Dit brengt ook een financieel professional ter sprake waar gesproken wordt over de duurverkorting. Een ruime meerderheid is niet in staat tot betaald werk, aldus deze professional.

Volgens een advocaat moet partneralimentatie niet worden afgeschaft, omdat de rechter de mogelijkheid moet hebben om een partner financieel tegemoet te komen, ook vanwege de huwelijkse voorwaarden. Bij een koude uitsluiting is enige correctie, in de vorm van partneralimentatie, nodig. Bij een gelijkblijvend huwelijksvermogensrecht moet de partneralimentatie dan ook blijven.

Een aantal geïnterviewden wijst erop dat de man als alimentatiegerechtigde tegenwoordig ook wel voorkomt, als de man huisman is of een uitkering heeft. Een

advocaat stelt in dit verband de rechterlijke macht terughoudend is als een man verzoekt, hierin mag verbetering komen.

6.1.3.4. Kinderalimentatie

Een advocaat merkt op dat het meer dan voorheen gebruikelijk is dat beide ouders bijdragen aan de kosten van de kinderen. Ook de moeder werkt en betaalt mee. Uit de interviews komt verder naar voren dat de grondslag van kinderalimentatie in de maatschappij breed wordt gedragen en alom wordt geaccepteerd, zoals uitgewerkt in paragraaf 4.1.3.3, waarin ook de opvattingen over de onderhoudsplicht van de stiefouder worden vermeld.

6.1.4. Expertmeetings

Bij de expertmeetings hield stelling 2 verband met dit onderdeel. De opvattingen van de experts zijn weergegeven in paragraaf 4.1.4.3.

6.1.5. Tussenanalyse

Vorenstaande resultaten, en die uit de vorige hoofdstukken, leiden tot de volgende analyse van de onderzoekers.

Partneralimentatie

De opvattingen over partneralimentatie houden in zekere zin gelijke tred met de maatschappelijke ontwikkelingen. Een toenemend aantal vrouwen is economisch en financieel zelfstandig. Ten opzichte van voorgaande generaties is de arbeidsparticipatie van vrouwen – en dan met name van moeders – sterk veranderd. Hieruit lijkt te volgen dat vrouwen economische en financiële zelfstandigheid steeds belangrijker gaan vinden en hier ook naar handelen.

Het (op termijn) zelfvoorzienend zijn wordt ook in de enquêtes en interviews vaak belangrijk gevonden waar het gaat om de betekenis van partneralimentatie. Partneralimentatie is in die zin een opstapje naar het zelf gaan voorzien in levensonderhoud en komt pas aan de orde wanneer die economische zelfstandigheid (nog) ontbreekt. Door de nadruk op zelfredzaamheid en de toegenomen economische en financiële zelfstandigheid wordt partneralimentatie steeds meer uitzonderingsrecht.

Hoe verhoudt dit zich tot de grondslag van partneralimentatie? Uit het traditionele rollenpatroon dat bij relaties nog kan worden teruggevonden én de opvattingen die leven onder de Nederlandse bevolking kan steun worden gevonden voor de opvatting dat lotsverbondenheid nog steeds een rol speelt. Lotsverbondenheid jegens elkaar tijdens de relatie heeft in deze zin ook gevolgen na de relatie. De grondslag moet echter, zoals in paragraaf 2.4 en 4.1.5.3 ook is uitgewerkt, breder worden opgevat.

Partneralimentatie speelt ook in andere gevallen een rol. Dit past ook bij de jurisprudentie van de Hoge Raad, waar de Hoge Raad oordeelt dat de grondslag jegens de gewezen echtgenoot berust "op de levensgemeenschap zoals die door het huwelijk is geschapen, welke gemeenschap in de alimentatieplicht haar werking behoudt ook al wordt de huwelijksband geslaakt".[1]

In paragraaf 4.1.5.3 is de grondslag lotsverbondenheid uitgewerkt als volgt:

- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot een wederzijdse zorgplicht tijdens en na het huwelijk om zoveel mogelijk op hetzelfde welvaartsniveau maar wel gescheiden te kunnen voortleven;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot het bijdragen aan het herstel van zorggerelateerde achterstand van verdiencapaciteit tijdens het huwelijk teneinde economische zelfstandigheid na het huwelijk op te bouwen;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen in het huishouden of in de onderneming tijdens het huwelijk;
- lotsverbondenheid die (ook) met zich brengt dat de zorgplicht niet wordt afgewenteld op de samenleving.

De in paragraaf 6.1.1.1 besproken maatschappelijke ontwikkelingen laten zien dat aan elk van deze vier uitwerkingen van de grondslag lotsverbondenheid nog behoefte bestaat.

Binnen relaties ontstaat een verandering in de economische zelfstandigheid zodra er kinderen zijn: de netto-arbeidsparticipatie van moeders vermindert en moeders zijn minder economisch zelfstandig dan jonge vrouwen binnen een relatie zonder kinderen. Voor mannen heeft het krijgen van kinderen nauwelijks effect op de netto-arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid. Deze keuzes hebben ook gevolgen op het moment dat de relatie eindigt. Maar ook laag- en middelbaar opgeleiden en vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn economisch minder zelfstandig.

Bijna een kwart van de vrouwen mist het inkomen van de partner en gaat er op koopkracht op achteruit, waarbij de niet-economisch zelfstandige vrouwen het meeste risico lopen op armoede. Uit de in hoofdstuk 3 besproken onderzoeken komt naar voren dat met name deze groepen bij echtscheiding in meer of mindere mate financiële achteruitgang ervaren. Dit wordt deels verklaard doordat zij na echtscheiding het hogere inkomen van hun partner missen en door de zorg voor de kinderen.

1 HR 2 april 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4364, *NJ* 1982/374.

Ook doen veel vrouwen een beroep op de bijstand en andere uitkeringen van overheidswege, wat deels verklaard waarom zij na scheiding economisch zelfstandiger zijn dan ervoor en er in inkomen op vooruit gaan.

In de interviews en expertmeetings wordt ook gewezen op gevallen waarin (het opbouwen van) economische zelfstandigheid minder vanzelfsprekend is. De jongere generatie is waarschijnlijk sneller na de echtscheiding weer op de been dan de zogenoemde 'grijze scheiders'; degenen die na een lang huwelijk met traditioneel rollenpatroon uit elkaar gaan. Dit is ook te zien in de in hoofdstuk 3 besproken cijfers, waaruit naar voren kwam dat van de samenwonende vrouwen van 40 tot 65 jaar, zonder minderjarige kinderen maar 50% economisch zelfstandig is. Ook wordt in de interviews en expertmeeting gewezen op de aanwezigheid van kinderen en 'de onderkant van de samenleving'.

Met name waar sprake is van communicerende vaten – de ene partner ondervindt financieel nadelige gevolgen, terwijl de ander nauwelijks gevolgen ondervindt of zelfs winst boekt – is partneralimentatie een logisch instrument. Dit zou ook, zoals gesuggereerd in de interviews, aangewezen kunnen zijn in gevallen waarin het huwelijksregime van partijen ervoor zorgt dat partneralimentatie de enige manier is om de financiële nadelen van de echtscheiding op te vangen. Anders gezegd: met name waar de ene ex-echtgenoot behoeftig is en de ander draagkrachtig zal de lotsverbondenheid ook na huwelijk nog een rol spelen en is partneralimentatie aangewezen. Dit geldt temeer als de ook door de onderzoekers aangemerkte uitwerking van de grondslag lotsverbondenheid naar voren komt, namelijk de lotsverbondenheid die (ook) met zich brengt dat de zorgplicht niet wordt afgewenteld op de samenleving. Belangrijk hierbij is dat de toegenomen economische en financiële zelfstandigheid meebrengt dat partneralimentatie een steeds minder belangrijke rol speelt, maar nog lang niet is uitgespeeld.

De vraag is dan welke rol de wet- en regelgeving hierin spelen en of die in het licht van de maatschappelijke ontwikkeling aanpassing verdient. Die vraag komt in de volgende paragraaf aan de orde.

Kinderalimentatie

Voor kinderalimentatie staat de grondslag niet ter discussie. De verandering in relatievormen is hierop ook nauwelijks van invloed. Meer kinderen worden buiten huwelijk geboren, maar omdat de meesten (uiteindelijk) worden erkend, heeft dit voor de grondslag van de onderhoudsplicht geen grote gevolgen.

Bij kinderalimentatie bestaat wel discussie over twee aspecten: de regeling van alimentatie voor jongmeerderjarigen en de alimentatieverplichting van de stiefouder. De eerste discussie heeft met name betrekking op de duur en invulling van de

alimentatieplicht en niet zozeer op de grondslag. Daarom komt dit aspect in de volgende paragraaf aan de orde.

Wat betreft de alimentatieplicht bij stiefouders is van belang dat sprake is van een stijging van het aantal stiefgezinnen, zij het een geringe stijging (van 3% in 1996 naar 4% in 2014). Ook dat iets meer dan de helft van de kinderen van gescheiden ouders in een stiefgezin leeft, maakt de vraag naar de onderhoudsplicht van de stiefouder relevant. Zoals in paragraaf 4.1.5.3 is besproken, wordt de stiefouderalimentatieplicht bekritiseerd, op enkele tegengeluiden na. In de literatuur is er discussie over en ook uit de interviews komen verschillende visies naar voren. De rechterlijke macht pleit voor afschaffing, eventueel met een hardheidsclausule, terwijl alimentatiegerechtigden voor handhaving zijn, omdat het kind opgroeit in een stiefgezin. Het pleidooi voor afschaffing houdt vooral verband met de complexiteit van de berekening van alimentatie in samengestelde gezinnen. De beantwoording van de vraag of de stiefouderalimentatieplicht moet worden gehandhaafd of moet verdwijnen, kan niet met deze cijfers worden beantwoord. Deze vraag kent ook een normatieve kant. Door de gestage toename van samengestelde gezinnen wordt een heldere afstemming tussen de verschillende onderhoudsplichtigen wel relevanter.

Een ander relevant gegeven is dat in de cijfers geen onderscheid wordt gemaakt tussen gezinnen waarin de ouder is hertrouwd, een geregistreerd partnerschap is aangegaan of informeel samenleeft met de stiefouder. Dit onderscheid wordt in de wet wel gemaakt, het is de vraag of dat nog passend is. Dit geldt temeer nu uit de interviews met advocaten naar voren dat de onderhoudsplicht van de stiefouder wordt omzeild door niet te trouwen.

6.2. Verhouding maatschappelijke ontwikkelingen en alimentatiestelsel

6.2.1. Algemeen

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Welke elementen van het stelsel zijn daarbij in het geding volgens wie?

Het betreft hier de verhouding tussen de maatschappelijke ontwikkelingen en het stelsel van onderhoudsverplichtingen. Voor de term 'stelsel van onderhoudsverplichtingen' wordt hier aangesloten bij de in dit onderzoek aangenomen voornaamste bepalende categorieën van alimentatie: grondslag, duur, omvang, vaststelling, wijziging en uitvoering. De grondslag is bij de beantwoording van de vorige onderzoeksvraag aan bod gekomen, zodat de aandacht hier uitgaat naar de andere categorieën. De opvattingen uit de enquête en interviews worden hierna uiteengezet. In de tussenanalyse worden zij vervolgens in verband gebracht met de in hoofdstuk 3 geschetste maatschappelijke ontwikkelingen.

6.2.2. Enquête

De opvattingen van de respondenten over de verschillende elementen van alimentatie zijn reeds besproken in paragraaf 4.1.2. Daarom worden hier, net als in paragraaf 6.1.2, alleen de enquêteresultaten besproken die indicatief zijn voor algemene trends. Omdat de grafieken en cijfermatige onderbouwing al in hoofdstuk 3 weergegeven zijn, wordt hier steeds naar die onderdelen verwezen bij de analyse van de enquêteresultaten.

Duur

Voor een levenslange partneralimentatie lijkt geen steun meer. Over de vraag hoe lang de partneralimentatie dan moet duren, verschillen ontvangers en betalers van mening, zoals uitgewerkt in paragraaf 4.1.2.3 (figuur 87; dia 84).

Voor kinderalimentatie geldt dat men die in ieder geval tot het achttiende jaar wil laten duren. De ontvangers zien meer in een termijn van 21 jaar en daarna alleen bij behoeftigheid, bij betalers is dit 18 jaar en daarna alleen bij behoeftigheid. Ongehuwde betalers zien de grens het liefst op 18 jaar (figuur 90; dia 87).

Omvang

De opvattingen over de omvang van partneralimentatie lopen sterk uiteen. De meeste steun lijkt er nog te zijn voor de opvatting dat de ontvanger net voldoende in zijn of haar levensonderhoud kan voorzien. Dat criterium is, zo blijkt uit de enquête, in ieder geval hoger dan de bijstandsnorm (figuur 94-98; dia 77-81). De onderzoekers wijzen er op dat niet duidelijk is wat de geënquêteerden dan verstaan onder 'net voldoende in zijn of haar levensonderhoud kunnen voorzien', in relatie tot de bijstandsnorm. Voor de overige opvattingen wordt verwezen naar paragraaf 4.1.2.4.

Voor kinderalimentatie vinden zowel de meeste ontvangers (46% gescheiden en 51% ongehuwden) als de meeste betalers (81% gescheiden en 74% ongehuwden) dat er geen alimentatie hoeft te worden betaald als het kind zelf in zijn/haar levensonderhoud kan voorzien (figuur 86; dia 74).

Van zowel de ontvangers als de betalers van kinderalimentatie vindt ongeveer de helft (40-58%) dat het bedrag voor ieder kind niet gelijk zou moeten zijn (figuur 106; dia 115). 60% van de gescheiden ontvangers en 63% van de ongehuwde ontvangers van kinderalimentatie vindt dat de overheid een minimumbedrag voor kinderalimentatie zou moeten bepalen. Maar 23% van de gescheiden betalers en 26% van de ongehuwde betalers vindt dit ook (figuur 108; dia 116). Binnen alle groepen is weinig draagvlak voor de opvatting dat kinderalimentatie vanaf een bepaalde leeftijd voor ieder kind hetzelfde zou moeten zijn omdat dat voor iedereen duidelijk is (gescheiden

ontvangers: 24%, gescheiden betalers: 15%, ongehuwde ontvangers: 21%, ongehuwde betalers: 8%) (figuur 107; dia 118). Zie hierover paragraaf 4.1.2.4.

Vaststelling

De voorkeur voor maatwerk is groot. De meeste steun is er voor een regeling die alleen in heel uitzonderlijke omstandigheden kan worden aangepast (42% van de ontvangers en 37% van de betalers ziet het liefst zo'n regeling). De percentages verschillen echter niet veel van de voorstanders van een op maat gemaakte regeling die steeds kan worden aangepast bij veranderde omstandigheden (37% van de ontvangers en 34% van de betalers) (figuur 115; dia 94). Voor de bespreking van deze uitkomsten wordt verwezen naar paragraaf 4.1.2.5.

De overgrote meerderheid regelt de partner- en kinderalimentatie zelf, al dan niet met een deskundige. De rechter komt er slechts in 16-22% van de gevallen aan te pas (figuur 118 en 119; dia 15 en 16).

Wijziging en uitvoering

Wat betreft het wijzigen, verschillen ontvangers en betalers van partneralimentatie het sterkst van mening over het inkomen, gedrag, en nieuwe relaties van de ontvanger als omstandigheden om partneralimentatie te wijzigen. Vooral op het punt van inkomensverandering bij de alimentatieontvanger (48% ontvangers en 73% betalers), op het punt van het gedrag van de alimentatieontvanger (36% ontvangers en 64% betalers) en op het punt van nieuwe niet-huwelijkse relaties van de ontvanger (13% ontvangers en 59% betalers) (figuur 130; dia 92).

84% van de betalers van partneralimentatie vindt dat partneralimentatie moet stoppen wanneer als de betaler van de partneralimentatie zijn kinderen niet meer kan zien, doordat de ontvanger van de partneralimentatie dit contact tegenwerkt. Dit is significant meer dan de ontvangers van partneralimentatie, van wie maar 45% dit vindt (figuur 132; dia 105).

Niet behoorlijk gedrag van de ontvanger wordt door 63% van de betalers gezien als gegronde reden om partneralimentatie te stoppen, ontvangers zijn het hier minder vaak mee eens, maar 31% (figuur 133; dia 106).

Met name de ontvangers van kinderalimentatie (48% gescheiden en 42% ongehuwden) vinden dat er wel alimentatie moet worden betaald als de betalende ouder het kind niet mag zien. Van de betalenden is dit maar 20% respectievelijk 10% (figuur 85; dia 73). De ontvangers van kinderalimentatie vinden vaker (73% bij zowel gescheiden als ongehuwden) dat er wel alimentatie moet worden betaald als het kind zich onbehoorlijk gedraagt tegenover de alimentatieplichtige, vergeleken met betalenden (56% gescheiden en 58% ongehuwden) (figuur 142; dia 76).

6.2.3. Interviews

Van de interviews worden alleen de opvattingen weergegeven die direct zien op het verband tussen de maatschappelijke ontwikkelingen en elementen van het alimentatiestelsel. Voor een volledige weergave van de opvattingen over de verschillende elementen wordt verwezen naar paragraaf 4.1.3.

Partneralimentatie

Twee geïnterviewden wijzen erop dat het huidige systeem voldoende flexibel is om om te gaan met maatschappelijke veranderingen. Een rechter geeft aan dat de maatschappelijke ontwikkelingen er zijn, maar dat mensen verschillende keuzes maken. Daarom is er geen reden te stoppen met partneralimentatie; het systeem is flexibel. Een advocaat zegt dat de rechtspraak invulling geeft aan de maatschappelijke ontwikkelingen. Het is belangrijk dit bij de rechter te laten, want hij kan maatwerk doen. Omdat de Tremanormen en jurisprudentie sneller gaan dan de wetgever, blijft het bij de tijd. Een van de financieel professionals merkt echter op dat de Tremanormen niet aansluiten bij de maatschappelijke behoefte. Men moet beter kijken naar waar maatschappelijk draagvlak voor is.

De duurbeperking wordt door een aantal geïnterviewden in verband gebracht met de maatschappelijke ontwikkelingen. Twee advocaten merken op dat de nieuwe wetgeving beter aansluit bij het maatschappelijke gevoel. Door de duurbeperking is een belangrijke slag gemaakt in het overeenstemmen met de maatschappij. De termijn is nu korter en men kan maatregelen treffen om op termijn in eigen inkomen te voorzien. Het voortduren van het welvaartsniveau na het huwelijk wordt losgelaten door de duurbeperking. Een andere advocaat merkt op de uitzondering bij jonge kinderen een gekke constructie te vinden. Werken met kinderopvang is goed te combineren. Twee rechters zijn ook van mening dat de korte duur aansluit bij de maatschappelijke ontwikkelingen, waarin men van ex-echtgenoten verwacht dat zij binnen vrij afzienbare termijn weer op eigen benen gaan staan. Er zijn natuurlijk altijd uitzonderingen, zoals oudere vrouwen of vrouwen met jongere kinderen. Een financieel professional merkt echter op dat door de kortere duur eerder een beroep op bijstand wordt gedaan.

Kinderalimentatie

Ten aanzien van kinderalimentatie wijst een advocaat erop dat de wetgeving ten aanzien van jong meerderjarigen niet meer van deze tijd is. Als het kind financieel onafhankelijk is, moet de alimentatie stoppen bij achttien jaar, maar bij studerende kinderen moet een verlengde onderhoudsplicht gelden. Hier wordt de regeling voor jong meerderjarigen dus expliciet in verband gebracht met de maatschappelijke ontwikkelingen. Over het onderwerp van kinderalimentatie voor jong meerderjarigen

is meer opgemerkt in de interviews. Voor de meer algemene opvattingen in dit verband wordt verwezen naar paragraaf 4.1.3.

6.2.4. Expertmeetings

Bij de expertmeetings was voor deze deelvraag geen stelling opgenomen. De in paragraaf 4.1.4 besproken opvattingen uit de expertmeetings worden, voor zover relevant, in de tussenanalyse meegenomen.

6.2.5. Tussenanalyse

In deze tussenanalyse staat centraal wat er naar aanleiding van de in hoofdstuk 3 besproken maatschappelijke ontwikkelingen kan worden gezegd over het stelsel van onderhoudsverplichtingen. Waar deze maatschappelijke ontwikkelingen van belang zijn voor de in dit onderzoek aangenomen voornaamste bepalende categorieën van alimentatie (grondslag, duur, omvang, vaststelling, wijziging en uitvoering) komen zij hierna aan de orde. Hierbij komen ook de resultaten uit de enquête, interviews en expertmeetings aan de orde, voor zover daaruit opvattingen kunnen worden afgeleid die direct zien op het verband tussen de maatschappelijke ontwikkelingen en elementen van het alimentatiestelsel.

6.2.5.1. Duur

Partneralimentatie

In de interviews wordt een link gelegd tussen de duur en de maatschappelijke ontwikkelingen. Daarin wordt aangegeven dat met de vijfjaarstermijn een belangrijke stap is gezet in het overeenstemmen met de maatschappij, zij het dat de duur ook van de omstandigheden afhangt en dat de duurbeperking minder flexibel is dan de oude maximumtermijn, zoals besproken in onderdeel 4.1.5.4. De termijn is nu korter en men kan maatregelen treffen om op termijn in eigen inkomen te voorzien. In de literatuur wordt de vraag gesteld of de wetgever hiermee niet te veel voor de troepen uitloopt. Daarvoor is van belang dat, zoals in paragraaf 6.1.1.1 al besproken, een echtscheiding vooral voor vrouwen financieel nadelige gevolgen heeft. De vraag of deze gevolgen kunnen worden opgevangen door de wettelijke uitzonderingen en hardheidsclausule, kan met deze cijfers niet beantwoord worden. Dat wil zeggen, er zijn geen cijfers gevonden over de duur die nodig is om de financieel nadelige gevolgen van de echtscheiding op te heffen. Het is de vraag of deze cijfers achterhaald kunnen worden; dit zal ook situatieafhankelijk zijn. Op dit punt moeten de ontwikkelingen dus nog worden afgewacht. Schrama maakt een voor dit onderzoek belangrijke opmerking in dit verband. De achterliggende gedachte van de wijziging in de hardheidsclausule, is dat de rechter hieraan invulling kan geven. Daarbij is de toets minder zwaar dan onder het voor 2020 geldende recht. “Hiermee komt het streven om het

aantal conflicten over alimentatie te reduceren op de tocht te staan", aldus Schrama.[2] Aan de andere kant biedt dit wel de mogelijkheid om meer op maat gemaakte regelingen te maken.

Een tweede punt in dit verband is de in de interviews en enquête betwiste leeftijdsgrens van 12 jaar in het per 1 januari 2020 geldende art. 1:157 lid 4 BW. De cijfers laten zien dat de economische zelfstandigheid voor vrouwen met kinderen van 12 tot 17 jaar nauwelijks verschilt van die van vrouwen met kinderen onder de 12 jaar (van de samenwonende vrouwen met een kind van 12 tot 17 jaar is 64,6% economisch zelfstandig, tegenover 65,5% van de vrouwen met kinderen onder de 12 jaar; voor alleenstaande vrouwen zijn de percentages 48,8% tegenover 59,8%). Dit kan voor de vrouwen die nu nog kinderen in de leeftijd tot 12 jaar hebben in de toekomst veranderen als gevolg van de toenemende arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid, maar op dit moment roepen deze cijfers in ieder geval de vraag op of de 12-jaarsgrens gerechtvaardigd is. Maatwerk lijkt op meer instemming te kunnen rekenen.

Voorts is in hoofdstuk 3 besproken dat de jonge samenwoners het samenwonen zien als opstapje naar het huwelijk. In verband met de duurbeperking heeft Schrama hierover onlangs opgemerkt:

> "Het feit dat getrouwde stellen eerst een periode ongehuwd hebben samengewoond, betekent ook dat de partners gedurende lange tijd – dus niet alleen de huwelijksperiode, maar ook daarvoor – samen keuzes maken die van invloed zijn op hun individuele economische positie na scheiding. [...] Als de verkorting van de alimentatieduur in dit licht wordt gezien, is het de vraag of die verkorting nog we zo'n goed idee is. Veel partners hebben – ongehuwd en gehuwd samenwonend opgeteld – nog altijd lange relaties met elkaar."[3]

Deze interessante gedachte is, mede omdat de bijdrage van Schrama pas gedurende het onderzoek is gepubliceerd, door de onderzoekers niet als zodanig voorgelegd aan de geënquêteerden en geïnterviewden. Het is interessant om ook op dit punt de rechtspraak af te wachten, om te bezien of dit aspect een rol speelt of door de duurbeperking gaat spelen.

2 W.M. Schrama, 'De wet herziening partneralimentatie: kort door de bocht verkort', in: W.M. Schrama e.a., *Actuele ontwikkelingen in het familierecht. Veertiende UCERF symposium (UCERF reeks 14)*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2020, p. 21.

3 W.M. Schrama, 'De wet herziening partneralimentatie: kort door de bocht verkort', in: W.M. Schrama e.a., *Actuele ontwikkelingen in het familierecht. Veertiende UCERF symposium (UCERF reeks 14)*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2020, p. 15-16.

Kinderalimentatie

Zoals besproken in paragraaf 4.1.5.4, is bij kinderalimentatie de duur tot 18 jaar niet in het geding. Wel is er discussie over de regeling voor jongmeerjarigen. Met name uit de interviews en expertmeetings komt steun naar voren voor de opvatting dat bij het bereiken van de meerderjarigheid de behoeftigheid een rol mag spelen en dat alleen voor jongeren die studeren of een opleiding volgen, de alimentatieplicht zonder meer zou moeten doorlopen (ongeacht behoeftigheid). Indien zou worden aangesloten bij de gemiddelde studieduur op het HBO of WO, geldt een doorlopende alimentatieplicht van zo'n vijf tot zes jaar na meerderjarigheid. De grens zou dan getrokken kunnen worden bij 24 jaar, omdat gemiddeld genomen een studie niet langer duurt dan zes jaar. In de expertmeetings is steun uitgesproken voor een verhoging tot 25 jaar, zonder behoeftigheidseis, voor zover de jongeren die een studie of opleiding volgen.

6.2.5.2. Omvang

Partneralimentatie

De ontwikkeling dat ongeveer eenderde van het aantal huwelijken strandt, zou debet kunnen zijn aan de gedachte dat scheiding bij het leven hoort en nu eenmaal veranderingen met zich brengt, met name op het financiële vlak, waaraan men zich moet aanpassen. Deze gedachte wint terrein, zo volgt ook uit de interviews en de expertmeetings. Dit is ook op te maken uit de enquête, waar het de opvattingen over de omvang betreft. De meeste steun gaat uit naar een hoogte die net voldoende is voor de ontvanger om in eigen levensonderhoud te voorzien; hoewel de ontvangers (tweederde) het hier meer mee eens zijn dan de betalers (iets meer dan de helft). Zie hierover verder paragraaf 4.1.5.5.

Voor de omvang is ook van belang in hoeverre de Tremanormen rekening houden met de veranderde opvattingen en maatschappelijke ontwikkelingen. Uit de interviews komt naar voren dat het systeem flexibel genoeg is om met de maatschappelijke ontwikkelingen mee te gaan. Dit lijkt inderdaad het geval voor partneralimentatie. De wet biedt met de begrippen behoeftigheid, behoefte, draagkracht en eventuele bijzondere omstandigheden een vrij algemeen begrippenkader dat in de Tremanormen wordt geconcretiseerd. Bij de vaststelling van partneralimentatie kunnen ook niet-financiële factoren een rol spelen.

Voor het vaststellen van de behoefte wordt – in aansluiting op jurisprudentie – maatwerk verondersteld, omdat alle relevante omstandigheden van het geval worden meegenomen, "waaronder de hoogte en de aard van zowel de inkomsten als de uitgaven van partijen tijdens het huwelijk, waarin een aanwijzing kan worden gevonden voor de mate van welstand waarin zij hebben geleefd, en zoveel mogelijk met concrete gegevens betreffende de reële of met een redelijke mate van waarschijnlijkheid te

verwachten kosten van levensonderhoud van de onderhoudsgerechtigde".[4] Dit maakt de behoefte een flexibel begrip dat in ieder geval passend lijkt, zolang de besproken financieel nadelige gevolgen van de scheiding nog voor een grote groep van ex-partners gelden. Uit de kritiek op het schrappen van de behoefte in het oorspronkelijke wetsvoorstel blijkt ook dat schrijnende situaties voorkomen kunnen worden als de behoefte deel blijft uitmaken van de berekening. Zie over het begrip behoefte in dit verband ook paragraaf 4.1.5.3.

Hoewel de Tremanormen dus de nodige flexibiliteit kennen zou, zoals in paragraaf 5.1.6.1 reeds is besproken in de Tremanormen meer aandacht moeten worden besteed aan de maatschappelijke ontwikkelingen. Voor meer uitwerking wordt verwezen naar paragraaf 2.4, 5.1.6.1 en 5.1.6.3. Daarnaast dienen ook de argumenten voor en tegen maatwerk voor ogen te worden gehouden, zie paragraaf 5.2.5.

De term behoeftigheid ziet niet alleen op het daadwerkelijke inkomen, maar ook op het vermogen van de onderhoudsgerechtigde om inkomen te verwerven (verdiencapaciteit). Deze maatstaf biedt de mogelijkheid de in dit onderzoek en in het proefschrift van Spalter besproken ontwikkeling van de inhoudelijke verschuiving van de grondslag 'lotsverbondenheid'. Hiermee wordt bedoeld dat in ons onderzoek uit de interviews en enquête naar voren komt dat men veel waarde hecht aan de functie van alimentatie om economische zelfstandigheid op te bouwen. Uit de expertmeetings blijkt ook van de behoefte dat rechters dit meenemen in hun overwegingen. Zie hierover met name ook paragraaf 2.4, 5.1.6.1 en 5.1.6.3.

Kinderalimentatie

Bij kinderalimentatie staat de regeling voor jongmeerderjarigen ter discussie. Uit de cijfers blijkt dat een zeer groot deel van de studerende jongeren een bijbaan heeft. Hiermee kunnen zij slechts een deel van hun maandelijkse, door het Nibud berekende kosten betalen, zeker als zij niet thuis wonen. De invoering van het sociale leenstelsel zorgt er bovendien voor dat jongeren langer thuis blijven wonen en de gemiddelde studieduur van 5 tot 6 jaar betekent dat studerende jongeren ook na het bereiken van de 21-jarige leeftijd nog belang hebben bij een verlengde onderhoudsplicht. Dit zou pleiten voor een verlengde onderhoudsplicht, zoals ook besproken onder 6.2.5.1.

Anderzijds is er een groeiend aantal jongeren die in de sociaaleconomische categorie 'werknemer/zelfstandige' vallen, terwijl het aantal in de categorie 'scholier/student met inkomen' daalt. Het gemiddelde inkomen van de jongmeerderjarigen in de categorie 'werknemer/zelfstandige' ligt boven de bijstandsnorm: zo is het inkomen rond het achttiende levensjaar gemiddeld zo'n € 15.000 per jaar, terwijl het sociaal

4 Rapport Alimentatienormen (Tremanormen), Expertgroep Alimentatie, januari 2020, p. 13-14, online via https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/tremarapport-versie-2020-januari.pdf, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

minimum voor deze leeftijd op iets meer dan € 6.600 ligt (cijfers 2016). Deze cijfers laten zien dat het inkomen tussen werkende en studerende jongeren – en daaruit voortvloeiend ook de behoeftigheid en behoefte – sterk verschilt.

6.2.5.3. Vaststelling

De uitkomsten uit de enquête ten aanzien van het vaststellen van de partner- en kinderalimentatie zijn illustratief voor de vaststelling. Het aantal echtscheidingen wordt uitgesproken op basis van een gezamenlijk verzoekschrift stijgt sinds 2002. Op dit moment is 65% van het aantal echtscheidingsprocedures op basis van een gezamenlijk verzoekschrift. Het doen van een gezamenlijk verzoek impliceert dat men het in ieder geval eens is over de echtscheiding zelf en kan ook een indicatie zijn dat men ook over alimentatie gezamenlijk tot afspraken weet te komen. Ook de cijfers over het aantal procedures waarbij partneralimentatie een nevenvoorziening is lijken in die richting te wijzen. Het aantal procedures waarbij een losse vaststelling of wijziging aan de orde is, neemt eveneens af. Dit geringe aantal procedures kan een indicatie zijn dat veel ex-echtgenoten samen tot afspraken weten te komen; cijfers hierover zijn echter – omdat deze zaken niet of pas later in een procedure eindigen – lastig te geven. Voor kinderalimentatie is van belang dat driekwart van de gescheiden mensen kinderen heeft. Ook hier lijkt het erop dat ouders steeds vaker tot duurzame afspraken komen: het aantal procedures over kinderalimentatie daalt sinds 2013. Voor het vaststellen van kinderalimentatie geldt dat het aantal procedures sinds 2017 stabiel lijkt, terwijl het aantal wijzigingsverzoeken sinds 2016 afneemt.

Voor een bespreking van de gevolgen van deze ontwikkeling voor het alimentatiestelsel wordt verwezen naar paragraaf 4.2.

6.2.5.4. Wijziging en uitvoering

Het aantal aanvragen tot interventie door het LBIO is zowel bij partner- als bij kinderalimentatie aan het afnemen. Dit is in lijn met het dalende aantal procedures over partner- en kinderalimentatie in het algemeen. Ook hier wordt veel opgelost via de minnelijke weg: het LBIO meldt dat in 75% van de aanvragen na tussenkomst van het LBIO alsnog rechtstreeks aan de ex-partner wordt betaald. De daling van het aantal interventies kan volgens LBIO vooral worden verklaard door economische factoren. Voor een bespreking van de gevolgen van deze ontwikkeling voor het alimentatiestelsel wordt verwezen naar paragraaf 4.2.

7.

Aansluiting bij de maatschappij – informeel samenlevenden

7.1. Inleiding

Dit onderdeel handelt over een opmerkelijke ontwikkeling in de huidige maatschappij: de sterke opkomst van het informeel samenleven en de mogelijke betekenis daarvan voor alimentatie. De volgende onderzoeksvragen staan daarbij centraal:

Wat kan er in aansluiting op de eerdere onderzoeksvragen worden gezegd over de mogelijkheid partneralimentatie toe te kennen aan samenwoners? Sluit die gedachte aan bij de huidige maatschappij?

Wanneer dit onderzoek louter gericht zou zijn op het verminderen van procedures, dan zouden aan de alimentatie voor ongehuwden weinig woorden vuil dienen te worden gemaakt. Toevoeging van een groep aan de bestaande alimentatiegerechtigden leidt immers tot toename van het conflictpotentieel.

Daar komt bij dat zich ten aanzien van de ongehuwden twee soorten geschillen zullen voordoen: over het levensonderhoud zelf, maar ook – als preliminaire problematiek – over de afbakening van de groep ongehuwde samenlevers. Bij gehuwden en geregistreerde partners vormt deze afbakening geen probleem.[1] Door het aangaan van die formele verbintenis vaart men de haven van de onderhoudsplichten binnen, ongeacht de duur van de relatie, het al dan niet samenwonen, het hebben van een of meer gezamenlijke kinderen, enzovoorts. Bij ongehuwden daarentegen kunnen zowel kwalificatie- als alimentatievraagstukken tot procedures leiden.

Het voorgaande staat echter niet in de weg aan een onderzoek naar de wenselijkheid van levensonderhoudsverplichtingen tussen ongehuwden. Zoals in hoofdstuk 1 is uiteengezet, wordt in dit onderzoek niet alleen gekeken naar 'acceptatie' van alimentatie en het terugdringen van procedures, maar ook naar de aansluiting van het alimentatierecht bij de huidige maatschappij. In dit hoofdstuk bezien wij of de toekenning van partneralimentatie aan ongehuwde samenwoners past bij de huidige maatschap-

1 Enkele uitzonderingen daargelaten, zoals een huwelijk of geregistreerd partnerschap aangegaan met als doorslaggevend motief het ontgaan van (overdrachts)belasting, in welk geval sprake kan zijn van fraus legis (HR 15 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY0548, *BNB* 2013/151).

pij. In de enquêtes en de interviews is onderzocht hoe de samenleving tegen deze mogelijkheid aankijkt.

De maatschappelijke relevantie van het vraagstuk blijkt onder meer uit de groeiende omvang van de groep informeel samenlevenden. Zo waren er op 1 januari 2017 *975.602*, op 1 januari 2018 *997.648* en op 1 januari 2019 *1.015.999* ongehuwde paren. Het aantal huwelijken laat een omgekeerde beweging zien.[2] Uit eerder empirisch onderzoek blijkt dat in weinig samenlevingscontracten een verrekening van inkomen of vermogen of een alimentatieplicht wordt opgenomen.[3]

7.2. Huidige situatie

7.2.1. Geen regeling van levensonderhoud ongehuwden

Grofweg geldt op dit moment: *ongehuwd is ongeregeld*. Het civiele recht kent aan het enkele samenleven nauwelijks gevolgen toe. De tussen echtgenoten geldende verplichting elkaar het nodige te verschaffen (art. 1:81 BW) is op ongehuwden niet van toepassing, ook niet analogisch.[4] Na beëindiging van de relatie bestaat voor ongehuwden geen wettelijke verplichting elkaar levensonderhoud te verschaffen.[5]

Hierboven zijn reeds enkele maatschappelijke ontwikkelingen ten aanzien van ongehuwden beschreven.[6] Relevant in dit verband is dat steeds meer stellen eerst

2 CBS, StatLine: 'particuliere huishoudens naar samenstelling en grootte, 1 januari', online via https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37975/table?ts=1606389868098, laatst bijgewerkt op 13 oktober 2020, laatst geraadpleegd op 26 november 2020. Zie voor verder cijfermateriaal paragraaf 3.4.3.

3 P. Kuik, W.M. Schrama & L.C.A. Verstappen, 'Samenlevingsovereenkomsten in de notariële praktijk', *Family & Law* november 2014-II. Wij verwijzen voor meer cijfermateriaal naar onderdeel 3.4.3.

4 Zie HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *NJ* 2019/248 en eerder reeds HR 22 februari 1985, ECLI:NL:HR:1985:AG4967, *NJ* 1986/82 (*Wisseling van verblijfplaats*), HR 15 juli 1985, ECLI:NL:HR:1985:AC4257, *NJ* 1986/397 en HR 9 januari 1987, ECLI:NL:HR:1987:AJ3784, *NJ* 1987/927. Vgl. M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, p. 66; J.G. Klaassen, J. Eggens, E.A.A. Luijten & W.R. Meijer, *Huwelijksgoederen- en erfrecht. Eerste gedeelte: Huwelijksgoederenrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2005, nr. 818 en J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, nr. 570, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

5 J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, nr. 576, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

6 Zie onder meer onderdeel 3.4.

gaan samenwonen voordat ze gaan trouwen, dat steeds meer stellen niet meer trouwen en dat steeds meer stellen kinderen krijgen zonder dat ze getrouwd zijn.[7]

Soms wordt door de ongehuwden expliciet een onderhoudsverplichting overeengekomen, in een *samenlevingscontract*. Daarbij lijkt de persoonlijke benadering van de notaris van grote invloed te zijn.[8] Onder omstandigheden (denk aan langdurige relatie, behoeftigheid direct gerelateerd aan keuze van beide partners, substantieel economisch nadeel) kan de onderhoudsverplichting op een stilzwijgend aangegaan contract worden gebaseerd. Andere rechtsfiguren op grond waarvan een onderhoudsverplichting zou moeten worden aangenomen liggen in de meeste gevallen minder voor de hand. Bij reeds voltooide vermogensverschuivingen kan gedacht worden aan een natuurlijke verbintenis, ongerechtvaardigde verrijking of onverschuldigde betaling, of zelfs de onrechtmatige daad.[9] Het aannemen van een levensonderhoudsverplichting is echter nog een stap verder.

Hierbij verdient bijzondere aandacht de vraag of op grond van de (aanvullende werking van de) *redelijkheid en billijkheid* een verplichting tot levensonderhoud tussen ongehuwden kan worden aangenomen. Het arrest van de Hoge Raad van 10 mei 2019 raakt aan deze vraag, zij het dat de uitspraak gaat over vermogensverschuivingen tussen ongehuwde samenlevers, niet over partneralimentatie.[10] De Hoge Raad oordeelt dat de vermogensrechtelijke verhouding tussen informeel samenlevenden niet wordt bepaald door de regels in titel 6-8 van Boek 1 BW. Deze regels lenen zich volgens het hoogste rechtscollege niet voor overeenkomstige toepassing. De vermogensrechtelijke verhouding tussen informeel samenlevenden wordt wél beheerst door het algemene verbintenissenrecht. Indien informeel samenlevenden een schriftelijke overeenkomst hebben gesloten met betrekking tot hun vermogen dan wordt

7 Zie voor trends in de maatschappelijke ontwikkelingen ook het rapport van de Staatscommissie Herijking ouderschap, *Kind en ouders in de 21ste eeuw*, Den Haag: Xerox/OBT 2016, p. 65 e.v.

8 Wij wijzen bijvoorbeeld op Hof 's-Hertogenbosch 10 februari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:436 (waar geen overeenkomst is aangenomen), Rb. Zeeland-West-Brabant 8 juli 2015, ECLI:NL:RBZWB:2015:4426, *RFR* 2015/130 (geen overeenkomstige toepassing van art. 1:401 BW op door ongehuwde samenlevers overeengekomen onderhoudsverplichting) en Rb. Amsterdam 18 november 2015, ECLI:RBAMS:2015:7803 (geen overeenkomstige toepassing van art. 819 Rv ter verkrijging van een executoriale titel).

9 Vgl. W.G. Huijgen, 'Samenwoners: heeft de vrouw recht op vergoeding van door haar gefinancierde verbouwing van de woning van de man?', *JBN* 2019/10, p. 9 en M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, p. 54 e.v. en 299 e.v. Zie voor de onrechtmatige daad: M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, p. 39 en Schrama in haar annotatie bij HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *NJ* 2019/248, m.nt. L.C.A. Verstappen, in *PFR-Updates.nl* 2019/0157.

10 HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *NJ* 2019/248, m.nt. L.C.A. Verstappen.

hun vermogensrechtelijke verhouding daardoor bepaald. Als informeel samenlevenden een dergelijke overeenkomst niet zijn overeengekomen dan zijn zij wat betreft hun vermogen aangewezen op het algemene verbintenissenrecht.

Tussen informeel samenlevenden kan een rechtsverhouding bestaan die mede door de redelijkheid en billijkheid wordt beheerst. Dat informeel samenlevenden ervan hebben afgezien een wettelijk geregelde vorm van samenleving (huwelijk of geregistreerd partnerschap) aan te gaan of over de vermogensrechtelijke aspecten van hun samenleving uitdrukkelijke of stilzwijgende afspraken te maken, staat daaraan niet in de weg. De afspraak om te gaan samenleven, raakt in de praktijk onvermijdelijk ook hun vermogensrechtelijke verhouding, aldus de Hoge Raad. Het betreft in dat geval niet de redelijkheid en billijkheid van het algemene overeenkomstenrecht, maar de redelijkheid en billijkheid van het algemene verbintenissenrecht (art. 6:2 BW). Volgens Nuytinck is het leerstuk van de redelijkheid en de billijkheid mede van toepassing indien de informeel samenlevenden niet elkaars schuldeiser en schuldenaar zouden zijn. Iedere rechtsverhouding valt naar zijn mening onder de redelijkheid en de billijkheid.[11] Voor de toepassing van de redelijkheid en billijkheid als bron van verbintenissen, dient er volgens de Hoge Raad sprake te zijn van bijzondere omstandigheden.

Waarom de Hoge Raad voor een ongespecificeerde rechtsverhouding kiest en niet voor een impliciete overeenkomst, is niet duidelijk. Het ligt o.i. meer in de rede om de rechtsverhouding als een stilzwijgende overeenkomst aan te merken.[12] Daarvoor dienen bijzondere omstandigheden als grondslag te worden aangevoerd. Wij nemen aan dat slechts bij zeer hoge uitzondering enige vorm van alimentatie kan worden gebaseerd op de redelijkheid en billijkheid.

Kortom, tussen informele samenlevers bestaat geen wettelijke onderhoudsplicht. In een samenlevingscontract kan deze worden overeengekomen. Enkele rechtsfiguren kunnen onder omstandigheden enige vermogensrechtelijke compensatie bieden (onverschuldigde betaling, natuurlijke verbintenis, ongerechtvaardigde verrijking, redelijkheid en billijkheid).

7.2.2. Verdragsrechtelijke aspecten

Uit artikel 8 EVRM vloeit het recht op respect voor het privé- en gezinsleven voort. Het is de vraag of dit artikel aan lidstaten de positieve verplichting oplegt tot het treffen van een vermogensrechtelijke regeling die gehuwden en ongehuwde samenlevers dezelfde status toekent, althans de ongehuwden een regeling biedt die vergelijkbaar is met die voor gehuwden. In het verleden hebben verscheidene klagers bij

11 A.J.M. Nuytinck, annotatie bij HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *AA* 2019/6, p. 480.
12 Aldus ook reeds Verstappen in zijn noot bij HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *NJ* 2019/248; in gelijke zin Schrama in haar noot in *PFR-updates.nl* 2019/0157.

het Europees Hof voor de Rechten van de Mens een beroep gedaan op artikel 8 jo. artikel 14 EVRM, stellende dat de discrepantie tussen ongehuwde samenlevers en gehuwden vanwege de overeenkomstige feitelijke situatie aangemerkt moet worden als discriminatie.

In de uitspraak Johnston/Ierland kon een van de klagers zijn eerdere huwelijk niet met wederzijds goedvinden ontbinden, omdat echtscheidingen op het moment van de rechtszaak nog verboden waren in Ierland.[13] Ten gevolge hiervan kon hij geen juridische band aangaan met zijn nieuwe partner en het kind dat uit zijn nieuwe relatie geboren was. Het EHRM oordeelde dat staten op grond van de genoemde artikelen niet verplicht zijn een status voor ongehuwden samenlevers in het leven te roepen analoog aan die van gehuwden; staten genieten hier een ruime *margin of appreciation*.[14] Volgens Schrama heeft deze beoordelingsvrijheid tot gevolg dat artikel 8 EVRM ongehuwde samenlevers hier geen rechtsbescherming biedt.[15] In haar noot bij de uitspraak van 19 maart 2014 van het Hof Den Haag (waarover hierna) neemt Forder een vergelijkbaar standpunt in.[16] Ze verwijst hierbij naar de uitspraak Şerife Yiğit/Turkije waarin het EHRM onder meer oordeelt: "Article 8 does not require the State to establish a special regime for a particular category of unmarried couples."[17]

In deze Turkse zaak waren een man en vrouw enkel een religieus huwelijk aangegaan. Toen de man overleed kon de vrouw, wegens het ontbreken van een burgerlijk huwelijk, geen aanspraak maken op het pensioen en de zorgverzekering waar zij anders wel recht op had gehad. Zij klaagde vergeefs bij het Hof dat sprake was van discriminatie op grond van art. 8 EVRM. Uit art. 8 EVRM vloeit niet de verplichting voort tot erkenning van een godsdienstig huwelijk als civiel huwelijk. Dit sluit aan bij de uitspraak Burden/VK van twee jaar eerder, over twee samenwonende zussen op leeftijd, die de verschillende fiscale behandeling ten opzichte van gehuwden discriminatoir achtten.[18] In deze uitspraak wordt in verband met het huwelijk gesproken van 'a special status' en 'the existence of a public undertaking, carrying with it a body of rights and obligations of a contractual nature'. De grote kamer oordeelt dat de situatie van de zussen niet analoog is aan die van gehuwden en ziet geen inbreuk op art. 8 EVRM. De margin of appreciation is groot waar het gaat om de sociale en economische strategie van een staat.[19]

13 EHRM 18 december 1986, ECLI:NL:HR:1988:ZC3905, *NJ* 1989/11 (*Johnston/Ierland*).
14 EHRM 18 december 1986, ECLI:NL:HR:1988:ZC3905, *NJ* 1989/11 (*Johnston/Ierland*), r.o. 55.
15 W.M. Schrama, *De niet-huwelijkse samenleving in het Nederlandse en Duitse recht* (diss. UU 2004), p. 107.
16 Hof Den Haag 19 maart 2014, ECLI:NL:GHDHA:2014:943, *RFR* 2014/74, *PFR-Updates.nl* 2014/0068.
17 EHRM 2 november 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:1102JUD000397605, *NJ* 2011/567 (*Şerife Yiğit/Turkije*).
18 EHRM 29 april 2008, ECLI:NL:XX:2008:BD3989, *NJ* 2008/306 (*Burden/VK*).
19 Alkema stelt in zijn noot dat deze uitkomst, hoewel onwenselijk, onvermijdelijk is vanuit het oogpunt van taakverdeling tussen nationale wetgever en rechter enerzijds en EHRM anderzijds.

Voorts in dit kader een opmerking over ongehuwde samenlevers en *kinderalimentatie*. Op de stiefouder (zijnde de echtgenoot of geregistreerde partner van de ouder van een kind, van wie hij of zij zelf niet ouder is) rust een onderhoudsverplichting jegens zijn stiefkind (art. 1:392 lid 1 onder c BW). Een stiefouder is alleen verplicht gedurende zijn huwelijk of zijn geregistreerd partnerschap levensonderhoud te verstrekken aan de tot zijn gezin behorende minderjarige kinderen van zijn echtgenoot of geregistreerde partner (art. 1:395 BW), alsmede aan de tot zijn gezin behorende meerderjarige kinderen van zijn echtgenoot of geregistreerde partner die de leeftijd van een en twintig jaren niet hebben bereikt (art. 1:395a lid 2 BW). Voor 'informele' stiefouders bestaat een dergelijke onderhoudsplicht niet. De persoon die met een ouder buiten huwelijk of geregistreerd partnerschap samenleeft is niet tot onderhoud verplicht, aldus de Hoge Raad reeds in een arrest uit 1994.[20] In een uitspraak uit 2014 oordeelde het Hof Den Haag echter dat, gelet op de maatschappelijke ontwikkelingen ten aanzien van samenwonen, gezinnen en relaties, onderscheid tussen een formele stiefouder en een nieuwe partner die samenleeft met de verzorgende ouder en diens minderjarige kinderen – en in feite als stiefouder functioneert – mogelijk leidt tot ongelijkheid tussen beiden en daarmee strijd met artikel 8 EVRM kan opleveren.[21] In soortgelijke zin oordeelde Rb. Noord-Nederland in 2014.[22] Geconfronteerd met dezelfde rechtsvraag achtte Hof Leeuwarden een dergelijke stap de rechtsvormende taak van de rechter te buiten te gaan.[23]

In algemene bewoordingen maken wij uit het voorgaande op dat vanwege de ruime margin of appreciation er geen positieve verplichting bestaat om een vermogensrechtelijk regime in te stellen voor ongehuwde samenlevers. Wij achten het daarmee onwaarschijnlijk dat Nederland in gebreke is op grond van art. 8 jo. art. 14 EVRM door tussen ongehuwden geen levensonderhoudaanspraken te hebben.

7.2.3. Rechtsvergelijkende opmerkingen

In de afgelopen jaren is grondig onderzoek verricht naar de positie van de ongehuwde samenlevers in het relatie(vermogens)recht. Met name verdienen vermelding de in 2019 verschenen 'Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in de facto Unions' van de Commission on European Family Law (CEFL).[24] Ook enkele andere werken verdienen hier aandacht,

20 HR 8 april 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC1330, *NJ* 1994/439.

21 Hof Den Haag 19 maart 2014, ECLI:NL:GHDHA:2014:943, *RFR* 2014/74.

22 Rb. Noord-Nederland 29 juli 2014, ECLI:NL:RBNNE:2014:3729.

23 Zie Hof Leeuwarden 17 februari 2011, ECLI:NL:GHLEE:2011:BQ8148, *RFR* 2011/114 en in cassatie HR 23 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BU1709, *NJ* 2012/21, echter niet over deze rechtsvraag. Zie J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel I. De persoon, afstamming en adoptie, gezag en omgang, levensonderhoud, bescherming van meerderjarigen*, nr. 644, Deventer: Wolters Kluwer 2020.

24 K. Boele-Woelki e.a., *Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in de facto Unions* (European Family Law, deel 46), Antwerpen: Intersentia 2019.

zoals het al genoemde rapport Koude uitsluiting (2011)[25] en de overzichten van Miles (2016)[26] en Schrama (2018).[27] Wij zullen dat onderzoek hier niet overdoen, maar maken aan de hand ervan een balans op.

Meer dan de helft van de landen in Europa kent geen aparte wettelijke regeling voor ongehuwde samenlevers. Landen die wel enige vermogensrechtelijke aanspraken toekennen aan ongehuwden bij het einde van hun relatie zijn onder meer Finland, Hongarije, Ierland, Italië, Kroatië, Portugal, Slovenië, Spanje en Zweden. In de jurisdicties van Catalonië, Hongarije, Ierland, Kroatië, Slovenië en Spanje geschiedt dit in de vorm van alimentatie.

De *criteria voor toekenning* zijn niet uniform. Een eerste omstandigheid die van belang kan zijn is of stellen een gezamenlijk kind hebben. Zo geldt in Duitsland dat wanneer een ongehuwd stel samen een kind heeft, de vader minimaal drie jaar na de geboorte van het kind onder omstandigheden ook een alimentatieplicht heeft ten opzichte van de moeder.[28]

Een andere belangrijke omstandigheid is of de ex-partner kan voorzien in het eigen levensonderhoud. In Kroatië heeft een ex-partner bijvoorbeeld recht op een financiële tegemoetkoming van de andere partner als hij of zij niet in staat is om te werken óf wanneer hij of zij onvoldoende inkomen heeft én het ook niet lukt om meer inkomen te verkrijgen. Daarnaast zijn er ook landen die een combinatie van omstandigheden relevant achten. Een voorbeeld hiervan is Hongarije, waar het niet alleen vereist is dat de ex-partner niet kan voorzien in het eigen levensonderhoud, maar ook dat de ex-partners een gezamenlijk kind hebben én dat de samenleving minimaal één jaar heeft geduurd.[29]

De CEFL heeft in 2019 de twee onderstaande 'principles' vastgesteld aangaande alimentatie voor ongehuwden:

25 M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.

26 J. Miles, 'Unmarried cohabitation in a European Perspective', in J.M. Scherpe (red.), *European Family Law: Vol III Family Law in a European Perspective*, 2016, p. 82-115.

27 W.M. Schrama, 'Scenario's voor het relatierecht: van 'alles blijft bij het oude' via een hink-stap-sprong naar wetgeving voor alle samenleefrelaties', *WPNR* 2018/7220.

28 K. Boele-Woelki e.a., *Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in de facto Unions* (European Family Law, deel 46), Antwerpen: Intersentia 2019, p. 178.

29 Ibid., p. 179. Zo ook in Ierland.

Beginsel 5:20 (alimentatie)

(1) Wanneer de partners een duurzame relatie hebben gehad voor ten minste vijf jaar of een gemeenschappelijk kind hebben, heeft de partner die over onvoldoende middelen beschikt om aan zijn of haar behoeften te voldoen, een alimentatievordering jegens de andere partner, mits hij of zij de mogelijkheden heeft om in deze behoefte te voorzien.
(2) Bij de beoordeling van een alimentatievordering wordt in het bijzonder met de volgende factoren rekening gehouden: (a) de zorg voor de kinderen; (b) de verdeling van de taken tijdens het de facto partnerschap; (c) de leeftijd, gezondheidstoestand en beroepsperspectieven van de partner; (d) de duur van het de facto partnerschap; en (e) ieder huwelijk, geregistreerd partnerschap of andere de facto partnerschappen.

Beginsel 5:21 (beperking in de tijd en wijze van betaling)

(1) Onder voorbehoud van beginsel 5:20, verleent de bevoegde autoriteit alimentatie voor een beperkte periode. Bij uitzondering kan alimentatie zonder beperking in de tijd worden verleend.
(2) Alimentatie is op regelmatige tijdstippen en vooraf te betalen. Echter, op verzoek van een of beide partners kan de bevoegde autoriteit, alle omstandigheden van de zaak in acht genomen, een betaling van een som ineens bepalen.

Wij merken hierover op dat deze beginselen volgen op de hoofdregel dat elke partner instaat voor zijn of haar eigen onderhoud na het einde van de relatie.[30] Met andere woorden, alimentatierecht is uitzonderingsrecht. Niettemin acht de CEFL een alimentatieplicht voor ongehuwden op zijn plaats. De drempel ligt daarbij niet laag: een duurzame relatie voor ten minste vijf jaar of een gemeenschappelijk kind. Het betreft hier niet een common core van de Europese stelsels, maar wenselijk recht. Het genuanceerde systeem schuilt met name in het tweede lid van beginsel 5:20 van de principles, dat voorschrijft dat bij de beoordeling van een alimentatievordering onder meer met de daar genoemde factoren rekening moet worden gehouden.

Uiteraard hebben sinds het opstellen van de principles door de CEFL nog enkele ontwikkelingen plaatsgehad. Zo is in het Verenigd Koninkrijk de Cohabitation rights bill op de agenda gekomen.[31] Het doel van dit wetsvoorstel is een basisbescherming te bieden aan voormalige ongehuwde samenwoners. Het wetsvoorstel beschouwt de ongehuwde samenwoner als iemand die een kind heeft met de andere samenwoner of als iemand die minstens drie jaar met de andere samenwoner samenleeft.[32] Wordt een verzoek om een aanspraak (financial settlement order) door de rechter toegekend, dan kan een betaling geschieden in de vorm van een forfaitair bedrag, de overdracht van eigendom, de verkoop van onroerend goed of deling in het pensioen van de

30 Neergelegd in Beginsel 5:19.
31 Cohabitation Rights Bill [HL] 2019-21, eerste lezing op 6 februari 2020.
32 Zie voor meer details Section 2 van het wetsvoorstel.

andere ongehuwde samenwoner. Het wetsvoorstel bevat een grote discretionaire bevoegdheid van de rechter, zoals zo vaak in de common law.

Wij wijzen tot slot op alimentatie voor ongehuwden elders in het Koninkrijk Nederland. Het 'overzeese' art. 1:408b BW (Aruba, Curaçao Sint-Maarten) luidt als volgt: 'Hebben twee personen langdurig samengeleefd als waren zij gehuwd en is aan deze samenleving anders dan door de dood een einde gekomen, dan kan de rechter, indien dat redelijk is, aan een van hen op diens verzoek ten laste van de ander een uitkering tot levensonderhoud toekennen. Het bepaalde omtrent een uitkering tot levensonderhoud aan een gewezen echtgenoot is van overeenkomstige toepassing.' Ten aanzien van een mogelijk verzorgingsvruchtgebruik voor de langstlevende in het geval een van de partners overlijdt (art. 4:30b BW), wordt als criterium gesteld dat de ongehuwde samenwonenden in ieder geval een periode van tien jaar of langer hebben samengeleefd als waren zij gehuwd. Deze termijn is niet van overeenkomstige toepassing op art. 1:408b BW van het 'overzeese' recht.[33]

7.3. Enquête

In de enquête (zie ook paragraaf 4.1.2) is de vraag voorgelegd of ook voor ongehuwde samenlevers de verplichting tot het betalen van partneralimentatie zou moeten bestaan. Deze vraag is opgedeeld in een aantal onderdelen. Zo is ten eerste de vraag gesteld of de partneralimentatie ook voor samenwoners *zonder* kinderen moet gelden; daarna dezelfde vraag voor samenwoners *met* kinderen. In beide gevallen is de vervolgvraag gesteld in welke mate de ondervraagde het samenwonen zonder, resp. met kinderen vergelijkbaar vindt met een huwelijk of geregistreerd partnerschap. In die beide gevallen is ook verzocht om een toelichting op het gegeven antwoord te verschaffen.

Dit vragencluster is telkens aan drie groepen voorgelegd: gescheiden personen die partneralimentatie ontvangen (n=126), gescheiden personen die partneralimentatie betalen (n=123) en gescheiden informele samenlevers (n=128).

Over de partneralimentatie voor samenwoners zonder kinderen bestaat weinig eenstemmigheid. Onder de gescheiden informeel samenwonenden bestaat een wat grotere consensus voor deze alimentatieplicht dan onder gescheiden ex-echtgenoten.

33 J. de Boer, *Het nieuw BW overzee. Afwijkingen in het BW van Aruba, Curaçao, Sint Maarten, de BES-eilanden en Suriname ten opzichte van het Europees-Nederlandse BW, 2.29* (Monografieën BW nr. A31), Deventer: Wolters Kluwer 2019.

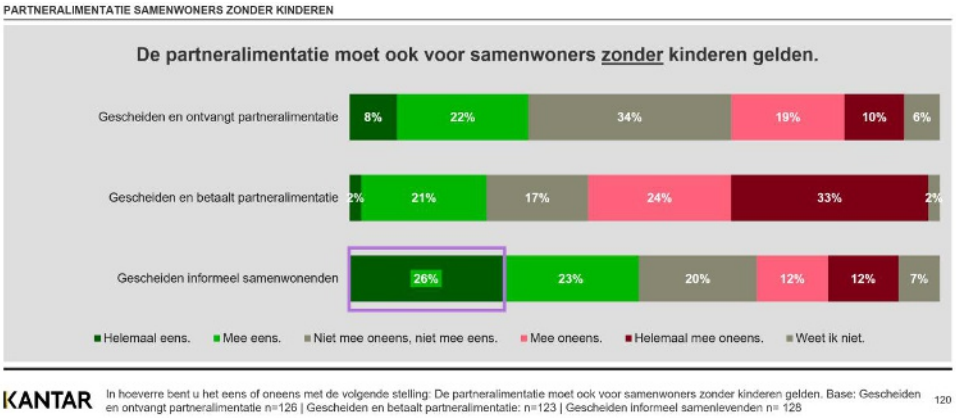

Figuur 146: van de gescheiden personen die partneralimentatie ontvangen is 30% voor een dergelijke verplichting (categorieën 'helemaal mee eens' en 'mee eens'), terwijl 29% tegen is (categorieën 'helemaal mee oneens' en 'mee oneens'). Van de gescheiden personen die partneralimentatie betalen is 23% voor en 57% tegen. Van de gescheiden informeel samenwonenden is 49% voor, 24% is tegen (dia 120).

Een vergelijkbare verdeeldheid bestaat ten aanzien van de vraag in hoeverre ongehuwd samenwonen zonder kinderen vergelijkbaar is met een huwelijk of geregistreerd partnerschap. Met name informeel samenwonenden geven vaak aan dit niet te weten. Wij vinden dit exemplarisch voor de geringe eenstemmigheid over deze kwestie.

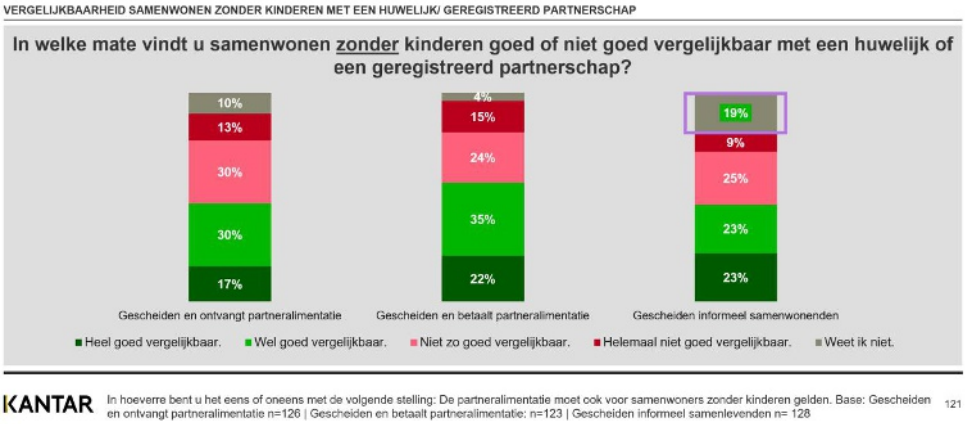

Figuur 147: van de gescheiden personen die partneralimentatie betaalt acht 47% het ongehuwd samenleven goed of heel goed vergelijkbaar met een formele verbintenis; 43% antwoordt dat zij deze relaties niet of helemaal niet goed vergelijkbaar vinden. Bij de gescheiden alimentatiebetalers liggen deze percentages op 57% en 39%, bij de ongehuwden zelf op 46% en 34% (dia 121).

Gevraagd naar de redenen voor bovenstaande mening antwoordt een deel van degenen die tegen de alimentatieplicht zijn dat het ongehuwd samenwonen meestal als een opstapje voor het huwelijk wordt gezien; dat men zich in die 'voorfase' nog niet wil binden. Een vergelijkbaar deel wijst erop dat samenwoners ook zelf afspraken kunnen maken over alimentatie.

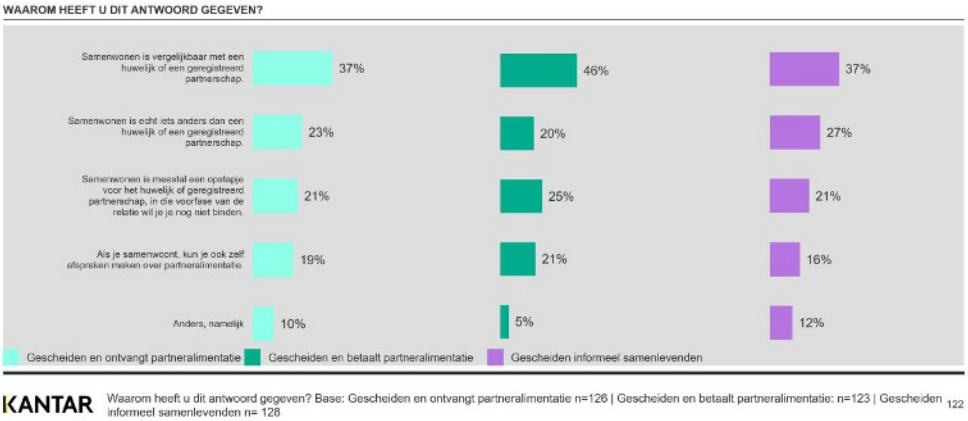

Figuur 148: ongeveer een kwart (21%-25%, bij alle drie de groepen) ziet het ongehuwd samenleven als 'opstapje'. Een vergelijkbaar cohort (16%-21%) noemt de contractsvrijheid (dia 122).

Vergelijken we de antwoorden over de kinderloze samenwoners met die over de samenwoners met kinderen, dan zijn duidelijke verschillen te zien. Zodra er kinderen in het spel zijn, gaat het draagvlak voor partneralimentatie voor samenwoners sterk omhoog, met name onder de gescheiden ontvangers. Verder valt op dat nog niet de helft van de samenwoners zelf voorstander is van deze alimentatieplicht.

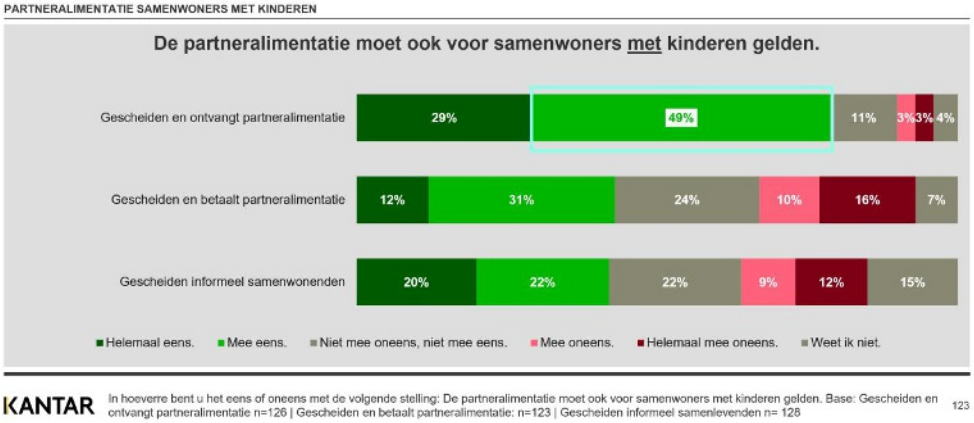

Figuur 149: van de gescheiden ontvangers is 78% voor, 6% tegen. Bij de gescheiden betalers is 43% voor en 26% tegen deze alimentatieplicht. De ongehuwde samenwoners zelf wijken daar weinig van af: 42% voor en 21% tegen; een groot deel is neutraal (22%) of weet het niet (15%) (dia 123).

Tevens vindt men samenwonen met kinderen (veel) beter te vergelijken met een huwelijk of geregistreerd partnerschap. Dit is in lijn met de meer positieve houding ten opzichte van een alimentatieplicht voor ongehuwden met kinderen.

Ook hier valt op dat de samenwoners zelf wat meer verdeeld zijn (dan de gescheiden alimentatiebetalers en -ontvangers). Telkens is eveneens bij de ongehuwden het aandeel "weet ik niet" groter dan bij de andere twee groepen. Dit geeft de twijfel weer over de wenselijke rechtspositie van deze groep.

Figuur 150: van de gescheiden betalers beschouwt 77% het ongehuwd samenleven met kinderen goed of heel goed vergelijkbaar met een formele verbintenis; 19% geeft aan dat zij deze relaties niet of helemaal niet goed vergelijkbaar vinden. Bij de gescheiden alimentatiebetalers liggen deze percentages op 71% en 22%, bij de ongehuwden op 64% en 18% (dia 124).

Degenen die tegen deze alimentatieplicht zijn wijzen erop dat de informele relatie wezenlijk anders is dan de formele relatie en dat deze slechts een opstapje is voor het huwelijk; het vaakst antwoorden zij dat partijen de mogelijkheid hebben zelf afspraken te maken.

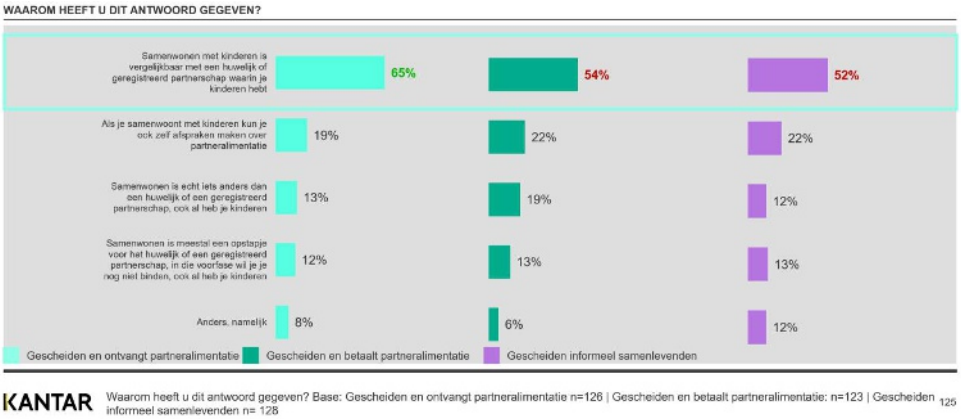

Figuur 151: de contractsvrijheid als argument tegen de alimentatieplicht wordt genoemd door 19%-22%. Een wat kleiner deel (12%-13%) noemt als reden dat zij het ongehuwd samenwonen meestal als een opstapje zien en dat men zich in die 'voorfase' nog niet wil binden. Zoals hierboven al bleek, is echter een meerheid van alle drie de groepen de mening toegedaan dat samenwonen met kinderen vergelijkbaar is met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap met kinderen (dia 125).

De mening van de verschillende geënquêteerde groepen kan als volgt in een tabel worden weergegeven.

Alimentatieplicht ongehuwde samenwoners?		
	Ali-plicht samenwoners *zonder* kinderen	Ali-plicht samenwoners *met* kinderen
Gescheiden alimentatie-ontvangers	Eens: 30% Oneens: 29% Neutraal: 40%	Eens: 78% Oneens: 6% Neutraal: 15%
Gescheiden alimentatie-betalers	Eens: 23% Oneens: 57% Neutraal: 19%	Eens: 43% Oneens: 26% Neutraal: 31%
Gescheiden ongehuwde samenlevers	Eens: 49% Oneens: 24% Neutraal: 27%	Eens: 42% Oneens: 21% Neutraal: 37%

Figuur 152: Tabel met samenvatting mening geënquêteerde groepen over de alimentatieplicht van ongehuwde samenwoners
Bron: de cijfers zijn gebaseerd op de resultaten van de enquête.

7.4. Interviews

Bij de interviews is aan iedereen de vraag voorgelegd of zij voorstander zijn van het toekennen van partneralimentatie aan ongehuwde samenlevers. Daarbij kwam telkens ter sprake – ook als de geïnterviewde geen voorstander was – welke voorwaarden zouden moeten gelden (kwalificatie) indien een dergelijke regeling zou worden ingevoerd, bijvoorbeeld of onderscheid dient te worden gemaakt tussen ex-samenlevers met kinderen en ex-samenwoners zonder kinderen. Vervolgens zijn vragen gesteld over de vormgeving van een mogelijke regeling.

Wel of geen onderhoudsplicht ongehuwde samenwoners

Evenals bij de enquête is men hier zeer verdeeld. Negen van de zeventien geïnterviewden gaven te kennen voorstander te zijn van een onderhoudsplicht voor ex-samenwoners, acht van de zeventien zijn hier tegen.

Als argumenten *tegen* deze alimentatieplicht kwamen naar voren: informele samenwoning komt inhoudelijk niet neer op hetzelfde als formele samenwoning, de rechtszekerheid is gebaat bij heldere afbakening, mensen zijn zich wel bewust van de verschillen tussen informele en formele relaties, ongehuwden hebben de keuze en het uitgangspunt is tegenwoordig op eigen benen staan.

In de interviews zijn de volgende redenen genoemd *voor* de introductie van de onderhoudsplicht: informele samenwoning komt inhoudelijk neer op hetzelfde als formele samenwoning, er bestaat eenzelfde mate van lotsverbondenheid tussen ongehuwde stellen en gehuwde stellen, samenwoners hebben niet over deze problematiek nagedacht en zien geen verschil met een formele relatie, het is niet meer van deze tijd om deze groep te negeren, de problematiek van ongelijke inkomens en armoedeval is dezelfde.

Bezien we het gros van deze argumenten nader, dan kan een onderverdeling worden gemaakt: ze hebben betrekking op ofwel de *aard van de relatie* (informele samenwoning is al dan niet hetzelfde als een formele relatie), ofwel op de *wetenschap van de betrokkenen* (informele samenwoners zijn zich wel of niet bewust van de rechtsgevolgen van de verschillende relatievormen). Wanneer de aard van de formele en informele relaties als gelijk wordt beschouwd, ligt het eerder in de rede ook voor ongehuwde samenlevers een onderhoudsplicht te introduceren. Hoe meer men de beide relatievormen verschillend acht, hoe meer het past om ook op het gebied van het levensonderhoud onderscheid te maken. Een soortgelijke verhouding bestaat bij de tweede categorie. Hoe meer de justitiabelen de rechtsgevolgen van de relatievormen kennen (en daardoor een bewuste keuze kunnen maken), hoe meer het voor de hand ligt de juridische verschillen tussen deze relatievormen in stand te laten. Een derde categorie van redenen houdt verband met de *maatschappelijke ontwikkelingen*. Ook hier echter worden deze redenen zowel door de voor- als tegenstanders gebezigd. Zo is enerzijds ge-

wezen op de ontwikkeling in de maatschappij dat mannen en vrouwen meer op eigen benen worden geacht te staan en dat er misschien een korte overgangsperiode na de verbreking van hun relatie is waarin zij elkaar moeten helpen. Dit pleit ertegen om ook voor ongehuwde samenlevers iets te introduceren, zeker nu voor gehuwden de duur van de partneralimentatie is teruggebracht. Anderzijds werd betoogd dat de omvang van de groep van ongehuwden zeer is toegenomen, dat daar zich daarbinnen steeds meer 'schrijnende gevallen' voordoen en dat de overheid hier beschermend dient op te treden.

Informatievoorziening en rol notaris

Naast de verschillende redenen voor en tegen de alimentatieplicht voor ongehuwden, vielen nog twee zaken op die in vrijwel ieder interview naar voren kwamen.

Ten eerste de *informatievoorziening* van overheidswege. Iets meer dan de helft van de geïnterviewden gaf aan dat ongehuwden in hun ogen niet voldoende op de hoogte zijn van (het ontbreken van) de rechtsgevolgen van hun handelen, en dat hier een rol ligt voor de overheid. Zij vinden de informatieverschaffing over de diverse relatievormen nu onder de maat; in ieder geval dringt zij blijkbaar tot vele burgers niet door. Twee respondenten achten het geboden dat de overheid een voorlichtingscampagne op touw zet over ongehuwd samenleven en samenlevingscontracten.

Ten tweede, in nauwe aansluiting hierop, wijzen respondenten op de rol van de *notaris* bij het opstellen van een samenlevingscontract. De informatievoorziening geschiedt in dat geval ad hoc door de notaris. Veel van de geïnterviewden vinden het tot de taak van de notaris behoren dat deze het ongehuwde stel voorlicht over (het ontbreken van) levensonderhoudsverplichtingen. Op die manier kan het stel een bewuste keuze maken.[34]

Inhoud mogelijke regeling

De geïnterviewden is gevraagd een uitspraak te doen over de inhoud van een mogelijke regeling van levensonderhoud voor ongehuwden, ook wanneer zij zelf geen voorstander zijn van een dergelijke introductie. Veruit de meest genoemde regeling is een volledige gelijkstelling aan de partneralimentatieregels voor formele relaties. Een enkele keer is ook genoemd een minder vergaande verplichting (alimentatie 'light'). Telkens kwamen hier twee aspecten bij naar voren: de vraag voor welke ongehuwden de onderhoudsverplichting dan zou gaan gelden (kwalificatievraag) en de mogelijkheid dat bij ongehuwde samenwoning – anders dan thans bij formele relaties – de contractvrijheid groter zou moeten zijn (mogelijkheid van een nihil-

34 Zie nader over het notariële samenlevingscontract en de rol van de notaris: P. Kuik, W.M. Schrama & L.C.A. Verstappen, 'Samenlevingsovereenkomsten in de notariële praktijk', *Family & Law* november 2014-II, waarover in onderdeel 3.4.3.

beding/'opt-out'). Overigens bestond er over deze aspecten geenszins eenstemmigheid onder de geïnterviewden.

7.5. Expertmeetings

Over de informele samenlevers heeft op de expertmeetings discussie plaatsgevonden rond de stelling: 'Er dient een wettelijke alimentatieplicht voor ongehuwde samenwoners te komen'. In beide expertmeetings heerste over deze stelling verdeeldheid.

Argumenten tegen

Aan de ene kant brengen diverse deskundigen argumenten naar voren tegen een dergelijke wettelijke verplichting. Daarbij wordt telkens als eerste genoemd dat het een bewuste keuze is van de partners om niet te trouwen. Er zijn bovendien voldoende mogelijkheden om vrijwillig onderhoudsaanspraken te regelen, zowel bij de aanvang van de relatie als later.

In de praktijk van enkele deskundigen komen wel geregeld schrijnende gevallen voor, zowel bij laag- als hoogopgeleide vrouwen. De kinderalimentatie biedt dan wel een basisondersteuning, maar deze blijkt niet altijd voldoende.

Een ander tegenargument vindt men in de lastige afbakening van de groep ongehuwden. Men ziet diverse praktische problemen, zoals voor wie de verplichting moet gelden, de vaststelling van het moment van aanvang van de samenwoning en van de beëindiging ervan.

Argumenten voor

Aan de andere kant brengen diverse voorstanders hun argumenten naar voren voor de alimentatieplicht voor ongehuwden. Dikwijls wijzen zij er als eerste op dat mensen niet bewust kiezen voor bepaalde rechtsgevolgen die verbonden zijn (of juist niet) aan samenwonen of trouwen; de gemiddelde Nederlander weet eenvoudigweg niet welke gevolgen er bestaan. Partners gaan samenwonen 'zonder na te denken' en als het fout gaat, wil men een oplossing. Zeker wanneer kinderen een rol spelen, zou die oplossing er moeten zijn.

Een ander, veelgebezigd argument betreft de lotsverbondenheid als grondslag voor alimentatie: deze geldt in de ogen van de voorstanders ook voor ongehuwde samenwoners. Samenwoners ervaren een lotsverbondenheid jegens elkaar; in die zin verschilt het ongehuwd samenleven niet van een huwelijk, qua beleving. Dat pleit voor een alimentatieplicht.

Tot slot wordt een economisch argument genoemd. Via de bijstand draait de maatschappij nu op voor ongehuwden die na hun relatie financieel in de kou zijn komen

te staan. Door een wettelijke onderhoudsplicht draagt de ex-partner mee, waardoor op de algemene middelen minder een beroep zal worden gedaan.

Een van de opvallendste uitkomsten uit de expertmeetings is de volgende. De voorstanders van een alimentatieplicht voor ongehuwden bepleiten allen dat de wet een contractuele 'uitweg' dient te bevatten voor diegenen die bewust van deze plicht willen afzien. Een dergelijke 'opt out' komt tegemoet aan de roep om de contractsvrijheid niet te zeer in te perken. Ook de (aanvankelijke) tegenstanders van een alimentatieplicht laten enkele van hun tegenargumenten varen wanneer een opt-out zou worden ingevoerd. Aldus komt enige consensus tot stand: een wettelijke alimentatieplicht voor ongehuwden valt te overwegen, maar alleen indien de ongehuwden op enig moment gezamenlijk een keuze kunnen maken om daarvan af te zien. Opgemerkt wordt dat deze keuzevrijheid thans bij gehuwden beperkt is (denk aan een nihilbeding in voorhuwelijkse huwelijkse voorwaarden), maar dat dit bij ongehuwden niet zo zou moeten zijn.

Overige aspecten

Naast de hoofdvraag over het al dan niet invoeren van een wettelijke onderhoudsplicht voor ongehuwden, komen op de expertmeetings drie andere aspecten ter sprake.

Ten eerste is dat het *kwalificatievraagstuk* (aangenomen dat een alimentatieplicht in de wet zou komen, voor welke samenwoners geldt deze dan?). Sommigen betogen dat een gelijkstelling met gehuwden op zijn plaats is wanneer men samen een of meer kinderen heeft. Dit aanknopingspunt wordt door anderen wel als een mogelijkheid gezien, maar de focus zou in hun ogen meer moeten liggen op de relatie zelf. Kinderen bevestigen die leefgemeenschap, maar ook bijvoorbeeld de lange duur ervan kan volstaan. Er bestaat tussen de deskundigen hierover geen consensus.

Dat laatste is anders bij het tweede restonderwerp: de *afkoop* van alimentatie. De deskundigen zijn het erover eens dat hier dient te worden ingegrepen door de wetgever. Zij achten het onderscheid ongerechtvaardigd. Bij samenwoners wordt de afkoop thans niet fiscaal gefaciliteerd, bij gehuwden wel. Dat zou moeten worden gelijkgeschakeld.

Tot slot de *informatievoorziening*. Onder de deskundigen heerst eensgezindheid ten aanzien van het volgende. Vanuit de overheid zou er betere voorlichting moeten komen, bijvoorbeeld op onderwijsinstellingen: 'basis relatierecht'. Ook zou op het moment dat een kind wordt aangegeven, er een brochure bij de ambtenaar kunnen liggen over de wettelijke onderhoudsplicht (dan wel het ontbreken daarvan).

7.6. Tussenanalyse

7.6.1. Wenselijkheid van een wettelijke regeling

"As the history of modern family law demonstrates, fairness requires that we look at the content of the relationship's social package, not at how it is wrapped." Aldus opperrechter Abella van het Canadese Supreme Court in 2013.[35] Zij staat voor de visie aan het ene eind van het spectrum: ongehuwden moeten gelijk worden behandeld als gehuwden op het gebied van het vermogensrecht. De visie aan het andere einde kan worden samengevat met de oneliner "Les concubins ignorent la loi, la loi donc ignore les concubins".

Met name in de laatste decennia van het vorige millennium hebben diverse auteurs zich uitgesproken tegen een *lex specialis* voor ongehuwde samenwoners.[36] Voorstanders zijn er echter zeker ook, zij het dat over de inhoud van de *lex specialis* verschillend wordt gedacht.[37] In onderzoek uit 2010 is voorgesteld om een regeling voor partneralimentatie na ongehuwd samenleven in te voeren "om problemen en onbillijkheden te ondervangen die zich bij het verbreken van een relatie van ongehuwd samenwonenden kunnen voordoen, met het oog op de positie van minderjarige kinderen of meerderjarige kinderen die wegens studie of opleiding afhankelijk zijn van één van de partners".[38]

Over dit voorstel hebben voor- en tegenstanders hun stem laten horen. Voorstanders vinden dat de Nederlandse staat verplicht is om in te grijpen onder andere ten

35 Het citaat komt uit haar dissenting opinion in de beruchte zaak Supreme Court of Canada 25 januari 2013, *2013 SCC 5* (*Québec (Attorney General) v. A*, ook wel *Eric v. Lola*).

36 Zie bijvoorbeeld J.M. Polak, 'Twee mensen en het recht', *Boekenreeks NJB* 1 (1974), p. 84, E. Cohen Henriquez & J.K. Moltmaker, *Privaatrechtelijke en fiscale aspecten van samenlevingsvormen buiten huwelijk* (preadvies KNB), Deventer: Wolters Kluwer 1977, p. 26, 55 en 72, M. van Hoeken, 'Samenlevingsvormen en de wetgever', *AA* 1993/2, p. 78 e.v., A.J.M. Nuytinck, *Van huwelijksvermogensrecht naar samenlevingsvermogensrecht* (oratie RU Nijmegen; Ars Notariatus 70), Deventer: Wolters Kluwer 1996 en MvA I, Parl. Gesch. Aanpassing BW (Inv. 3, 5 en 6), p. 54. Vgl. J. de Boer, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht,* nr. 561, Deventer: Wolters Kluwer 2010. Zie ook, recenter, W.G. Huijgen, 'Relaties en (huwelijks)vermogensrecht', in: *In dienst van het recht grenzen verleggen* (Van der Burght-bundel), 2009, p. 73-83; W.G. Huijgen, 'Ieder het zijne in het relatie-vermogensrecht', in: *Ex libris Hans Nieuwenhuis* (Nieuwenhuis-bundel), 2009, p. 199-210.

37 C. Forder, *Het informele huwelijk: de verbondenheid tussen mens, goed en schuld* (oratie Maastricht), Deventer: Wolters Kluwer 2000; W.M. Schrama, *De niet-huwelijkse samenleving in het Nederlandse en Duitse recht* (diss. UU 2004), p. 552 e.v.; C. Forder & A. Verbeke, 'Geen woorden maar daden', in: C. Forder & A. Verbeke (red.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen: Intersentia 2005, p. 489 e.v.; J. van Duijvendijk-Brand, 'Ex-samenwonenden en het onderhoudsrecht: alimentatie; eerst uit de lengte, dan pas in de breedte', *FJR* 2007/11, p. 265 e.v.

38 M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, p. 288.

aanzien van ongehuwde samenwoners om "apert onbillijke uitkomsten te rectificeren". Zij verwijzen hierbij naar buitenlandse wetgeving over informeel samenlevenden en naar rechtsvergelijkend onderzoek.[39] De vFAS heeft bijvoorbeeld de mogelijkheid genoemd van een 'verzorgingstoeslag' voor de ongehuwde ouder zodat ongelijkheid tussen kinderen van ongehuwde ouders (zonder partneralimentatie) en kinderen van gehuwde ouders (met partneralimentatie) wordt tegengegaan.[40] De tegenstanders hechten waarde aan de contractsvrijheid van informeel samenlevenden. Indien er ongewenste gevolgen optreden, dan kan de rechtspraak ingrijpen, bijvoorbeeld over de band van de redelijkheid en de billijkheid.[41] Hoewel de toenmalige staatssecretaris van Veiligheid en Justitie aanvankelijk niet onsympathiek stond tegenover partneralimentatie voor informeel samenlevenden, komt hij hier later op terug, met als hoofdreden dat informeel samenlevenden ervoor kiezen om niet onder een wettelijk regime te vallen. Bovendien zou een verplichting een te vergaande inbreuk op de partijautonomie zijn. Zij kunnen daarnaast partneralimentatie overeenkomen in een samenlevingscontract.[42] Met andere woorden, een dergelijke voorziening zou niet door de praktijk worden gedragen.[43]

Ondertussen is een decennium verstreken. In de literatuur komt de noodzaak van een regeling af en toe naar voren, mede ingegeven door de stijgende aantallen ongehuwde samenwoners. Zo betoogt Labohm in 2019 dat het tijd wordt dat de wetgever meer oog krijgt voor samenwoners, informeel of formeel. De rechtspraktijk wijst uit dat er voor hen soms zeer schrijnende situaties ontstaan aangezien de

39 M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, vgl. ook W.M. Schrama, 'Scenario's voor het relatierecht: van 'alles blijft bij het oude' via een hink-stap-sprong naar wetgeving voor alle samenleefrelaties', *WPNR* 2018/7220. Voorstander is bijvoorbeeld ook A.N. Labohm, 'Samenlevers met en zonder contract', *EB* 2011/10 en A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie door de bril van de rechter', *EB* 2019/9, meer terughoudend is T.J. Mellema-Kranenburg, *Het modegevoelige familievermogensrecht* (oratie), Deventer: Kluwer 2011.

40 R. van Coolwijk & M.S. van Gaalen, 'Het rapport Koude Uitsluiting nader besproken', *FJR* 2013/2.

41 Vgl. B.E. Reinhartz, 'Koude uitsluiting en vermogensscheiding handhaven?', *FJR* 2011/10; W.M. Schrama, 'Scenario's voor het relatierecht: van 'alles blijft bij het oude' via een hink-stap-sprong naar wetgeving voor alle samenleefrelaties', *WPNR* 2018/7220 en concl. plv. P-G Langemeijer, ECLI:NL:PHR:2018:1444 voor HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *NJ* 2019/248.

42 Brief van de Staatssecretaris, *Kamerstukken II* 2011/12, 28867, nr. 29.

43 Vgl. Parl. gesch. Modern. hvr I-III 2012, p. 280 en 286. J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven, nr. 576*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, menen dat iets meer wetgevende doortastendheid hier passend zou zijn. Vgl. ook R. van Coolwijk & M.S. van Gaalen, 'Het rapport Koude Uitsluiting nader besproken', *FJR* 2013/2 en W.D. Kolkman, 'Samenleven als waren zij gehuwd', *FTV* 2015/10.

wetgever onvoldoende oog heeft voor deze doelgroep.[44] Wij citeren Schrama, die in onze ogen de strijd tussen wel of geen wettelijke regeling treffend weergeeft:

> "Zelf vind ik de vraag of de wetgever thans zou moeten ingrijpen lastig, want er zijn goede redenen om dat niet te doen. Daarbij denk ik aan toenemende complexiteit van wetgeving en aan het feit dat het – in ieder geval in theorie – mogelijk is om met de partijautonomie en goede samenlevingscontracten een eind te komen. Aan de andere kant blijkt nu al decennia dat de rechtsontwikkeling erg langzaam gaat, er grote onzekerheden zijn voor partners en professionals, maar vooral dat sprake is van grote onbillijkheden. Opgeteld bij het feit dat de wetgeving ten aanzien van ongehuwd samenleven bepaald schizofreen te noemen is, doordat ongehuwd samenleven in alle relevante rechtsgebieden rechtens wel relevant is, behalve in Boek 1 en Boek 4 BW. Deze argumenten wegen opgeteld naar mijn oordeel zwaarder dan de redenen om niet wetgevend in te grijpen."[45]

Ook ten aanzien van het arrest HR 10 mei 2019 merkt Schrama op dat deze zaak laat zien dat er argumenten zijn voor tussenkomst van de wetgever. De rechtspositie van een grote groep mensen zou niet zo ongewis moeten zijn, en ook niet zo afhankelijk van de rechterlijke instantie waar men terecht komt.[46]

Gebleken is dat verscheidene valide argumenten tegen en verscheidene valide argumenten voor een *lex specialis* bestaan. De gegroeide populariteit van het geregistreerd partnerschap de afgelopen jaren vormt in onze ogen een nieuw argument tegen de introductie van een *lex specialis* voor ongehuwden.[47] Justitiabelen blijken in groten getale te kiezen voor het geregistreerd partnerschap, als alternatief voor het huwelijk. Desondanks zijn wij van mening, met name gelet op de toegenomen omvang van de groep ongehuwde samenlevers, dat de argumenten voor aan gewicht hebben gewonnen. Naar onze mening is de aard van de relatie gelijk (tussen ongehuwde en gehuwde stellen bestaat eenzelfde mate van lotsverbondenheid). Daar komt bij dat betrokkenen veelal onwetend zijn op dit gebied (ongehuwden zijn zich niet bewust van het ontbreken van levensonderhoudsverplichtingen). Alles afwegende zien wij goede gronden voor de introductie van een wettelijke relatievermogensrechtelijke regeling voor informele samenlevers in de vorm van alimentatie, mits voorzien van een 'opt-out'-mogelijkheid (ongehuwden kunnen gezamenlijk de alimentatieverplichting terzijde schuiven). Met dat laatste wordt grotendeels tegemoet gekomen aan het argument van de partijautonomie.

Dat er grond is voor tussenkomst van de wetgever wil overigens niet zeggen dat dit per se in de vorm van een alimentatieregeling zou moeten. Van de diverse mogelijkheden tot bescherming van ongehuwde samenlevers vinden wij deze regeling wel het meest voor de hand liggen. Zij is proportioneel, waar bijvoorbeeld een

---

44 Aldus A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie door de bril van de rechter', *EB* 2019/9.
45 W.M. Schrama, 'Scenario's voor het relatierecht: van 'alles blijft bij het oude' via een hink-stap-sprong naar wetgeving voor alle samenleefrelaties', *WPNR* 2018/7220.
46 W.M. Schrama, annotatie bij HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *PFR-Updates.nl* 2019/0157.
47 Zie voor cijfermateriaal paragraaf 3.4.

volledige vermogensrechtelijke gelijkstelling aan gehuwden te ver zou gaan (werking jegens derden terwijl geen publicatie heeft plaatsgevonden is bovendien niet goed verdedigbaar). Een aanvullend argument achten wij gelegen in het voorkomen van de aanwending van algemene middelen. Aan dit economische argument van de 'public purse' kennen wij geen doorslaggevende betekenis toe; toch vinden wij het juist dat na een langdurige relatie eerst de ex-partner mede opdraait voor het onderhoud van de ander (waarin die ander niet kan voorzien vanwege keuzes gemaakt tijdens die relatie), voordat de maatschappij dat via de bijstand doet.[48]

7.6.2. Kwalificatie en inhoud mogelijke alimentatieregeling

Een belangrijk gegeven is dat de groep van ongehuwd samenlevenden veel heterogener is samengesteld dat de groep gehuwden.[49] Tot de ongehuwden horen bijvoorbeeld niet alleen de stellen die het ongehuwd samenleven als volwaardig alternatief voor het huwelijk zien, maar ook degenen die het ongehuwd samenwonen beschouwen als de eerste fase van hun relatie die mogelijk leidt tot een huwelijk (een *voorhuwelijk*) en de groep van ouderen die een nieuwe partner vinden en de relatie eerder zien als een *nahuwelijk*.

De vraag rijst of al deze informele samenlevers over een kam moeten worden geschoren. Met andere woorden, wanneer 'kwalificeren' de ongehuwde samenwoners voor een regeling van levensonderhoud? Hier kan worden gedacht aan een lijst met criteria, zoals ook gebruikelijk is in fiscale wetgeving inzake het partnerbegrip. Ook kan worden aangesloten bij het begrip 'levensgezel', zoals dat in bestaande wetgeving reeds geldt. Bij de beoordeling hiervan zou meegenomen dienen te worden of er sprake is van een gemeenschappelijke huishouding, de duur ervan, of de relatie van affectieve aard is en of de betrokkenen zelf uitgaan van een nauwe lotsverbondenheid. Anders gezegd zou hiervoor aansluiting gezocht kunnen worden bij de in de jurisprudentie uitgewerkte criteria ter beoordeling van het 'samenwonen als waren zij gehuwd' in de zin van art. 1:160 BW, of in een minder strikte variant.[50] Ook in onder meer art. 1:204 lid 4 BW, art. 1:207 lid 1 BW en art. 1:394 BW komt de levensgezel voor. In art. 72a Algemene aanwijzingen voor de regelgeving (oud) is het begrip

48 Met Wortmann constateren wij dat hoewel door ongehuwde samenlevers geen levensonderhoud is verschuldigd, zij voor de toepassing van de Participatiewet wel als gezin worden beschouwd; de partij die zelf geen inkomsten heeft krijgt daardoor een lagere uitkering dan een niet-samenlevende. Wortmann, GS Personen- en familierecht, titel 17 Boek 1 BW, aant. 10, met verwijzing naar HR 15 juli 1985, ECLI:NL:HR:1985:AC4257, *NJ* 1986/397 en HR 9 januari 1987, ECLI:NL:HR:1987:AJ3784, *NJ* 1987/927.

49 Zie ook M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, p. 299 e.v.

50 Vgl. concl. plv. P-G Langemeijer, ECLI:NL:PHR:2018:1444 voor HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *NJ* 2019/248.

levensgezel omschreven als de meerderjarige persoon met wie, anders dan als echtgenoot of geregistreerd partner, een nauwe persoonlijke betrekking wordt onderhouden.[51] In een uitspraak uit 2018 acht het Hof 's-Hertogenbosch doorslaggevend een nauwe persoonlijke betrekking van een zekere hechtheid. Het moet gaan om een relatie die qua hechtheid vergelijkbaar is met die tussen twee personen in een formele relatie.[52] Deze is niet per se met het enkele feit van het samenwonen gegeven en vereist ook niet per se dat betrokkenen met elkaar samenwonen.[53]

In het rapport Koude uitsluiting is de volgende inventarisatie opgesteld van vereisten, waarvan sommige cumulatief kunnen gelden:

- partijen hebben een gemeenschappelijke huishouding;
- partijen hebben een bij het bevolkingsregister geregistreerde gemeenschappelijke huishouding;
- partijen hebben een duurzame gemeenschappelijke huishouding;
- partijen hebben een gemeenschappelijke huishouding met een wettelijke voorgeschreven minimale duur;[54]
- partijen hebben een samenlevingscontract;
- partijen hebben een notarieel verleden samenlevingscontract;
- partijen hebben een notarieel verleden samenlevingscontract met een bepaalde inhoud (bijvoorbeeld een wederzijdse zorgverplichting);
- partijen hebben een affectieve relatie;
- partijen hebben een gemeenschappelijk kind (gezamenlijk gezag);
- partijen zijn geen bloedverwanten (in rechte lijn);
- partijen zijn meerderjarig;
- partijen voldoen niet ook met een andere persoon aan de gestelde eisen.

Hetgeen daar is opgemerkt over het kwalificatievraagstuk geldt thans nog steeds. Ontegenzeggelijk kan de afbakening van de beoogde categorie ongehuwden in de praktijk tot problemen leiden. Kwalificaties als 'duurzaam' en 'affectief' geven licht aanleiding tot discussie. Deze problematiek is inherent aan de situatie waarin geen sprake is van een objectief vaststelbaar 'vertrekpunt', zoals de huwelijkssluiting. Dat

51 Vgl. ook J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, nr. 562, Deventer: Wolters Kluwer 2016 en Staatscommissie Herijking ouderschap, *Kind en ouders in de 21ste eeuw*, Den Haag: Xerox/OBT 2016, p. 562.

52 Hof 's-Hertogenbosch 21 juni 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:2697.

53 J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, nr. 155, Deventer: Wolters Kluwer 2016. Zie met betrekking tot dezelfde term in het strafrecht HR 29 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:1075, *NJ* 2013/523 en *Kamerstukken II* 2002/03, 28484, nr. 5, p. 5.

54 Zie hierover ook B.E. Reinhartz, 'Koude uitsluiting en vermogensscheiding handhaven?', *FJR* 2011/10. Zij acht de duur van de samenwoning niet relevant. Volgens haar is het relevant of tijdens de relatie minderjarige kinderen aanwezig zijn waardoor één van de partijen zijn of haar carrière opgeeft dan wel onderbreekt.

betekent echter niet dat op de enkele grond van te verwachten kwalificatiekwesties een regeling uit de weg zou moeten worden gegaan.[55] De afbakening van de groep ongehuwden, hoewel complexer dan die van gehuwden, is geen onmogelijkheid. In het fiscale en sociale recht bestaan reeds dergelijke regelingen.

Naast de kwalificatie (wie is gerechtigd?) speelt de vraag naar de *omvang* van de aanspraak (waartoe is diegene gerechtigd?). De Commission on European Family Law (CEFL) stelt voor met de volgende factoren rekening te houden: de taakverdeling tijdens het partnerschap, de zorg voor eventuele kinderen, de leeftijd, de gezondheidstoestand en beroepsperspectieven van de partner, een partnerschap met een derde en de duur van de relatie.[56] In eerder onderzoek worden de aard, de duur en de invulling van de samenwoning relevant geacht.[57] Voor de Nederlandse situatie ligt het meest voor de hand aan te sluiten bij de reeds bestaande regels over de hoogte en duur van de alimentatie tussen gehuwden. Indien zou worden besloten tot een wettelijke onderhoudsplicht voor informele samenlevers, zijn er in onze optiek geen redenen om de berekening van dat onderhoud anders vorm te geven dan de berekening voor gehuwden.

Een lastig aspect daarbij vormt het informele *einde van de relatie*. Bij gehuwden is dit anders; de echtscheiding gaat altijd via de rechter. Duidelijk is wanneer het huwelijk eindigt, nl. door de echtscheiding. Deze komt tot stand door de inschrijving van de beschikking in de registers van de burgerlijke stand (art. 1:163 lid 1 BW). De inschrijving geschiedt op verzoek van partijen of van één van hen (art. 1:163 lid 2 BW).[58] Voor een geregistreerd partnerschap geldt *mutatis mutandis* hetzelfde, met als bijkomende mogelijkheid het einde op grond van art. 1:80c lid 3 BW: het eindigt met wederzijds goedvinden door inschrijving door de ambtenaar van de burgerlijke stand van een akte houdende beëindiging, mits geen gezag over gezamenlijke kinderen of gezamenlijk gezag over niet gezamenlijke kinderen wordt uitgeoefend. De beëindigingsakte moet zijn ondertekend en gedateerd door beide partners, alsmede door ten minste één advocaat of notaris. Uit de akte moet blijken dat en op welk

55 M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, p. 329.

56 K. Boele-Woelki e.a., *Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in de facto Unions* (European Family Law, deel 46), Antwerpen: Intersentia 2019, p. 175 e.v. en 265.

57 M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.

58 Indien het verzoek tot inschrijving niet is gedaan uiterlijk zes maanden na de dag waarop de beschikking in kracht van gewijsde is gegaan, verliest de beschikking haar kracht (art. 1:163 lid 3 BW).

tijdstip de partners de overeenkomst omtrent de beëindiging hebben gesloten.[59] De door de advocaat of notaris in acht te nemen zorgvuldigheid brengt mee dat hij de overeenkomst op volledigheid en juistheid beoordeelt.[60] De beëindigingsovereenkomst moet, zij het niet op straffe van nietigheid, mede zien op de uitkering tot levensonderhoud.[61] De partners kunnen er wederzijds aanspraak op maken – en de advocaat of notaris kan zijn medewerking ervan afhankelijk stellen – dat dit onderwerp in de overeenkomst wordt opgenomen. Zo niet, dan kan eventueel de weg van rechterlijke ontbinding worden gevolgd, met toepasselijkheid m.m. van art. 821 e.v. Rv (voorlopige voorzieningen) en art. 827 Rv (nevenvoorzieningen).[62] Kortom, bij het einde van de formele relatie is ofwel een rechter betrokken, ofwel een advocaat of notaris. Het probleem voor de ongehuwden kan zijn dat zij niet weten dát er alimentatieverplichtingen kunnen bestaan, noch per wanneer.

De meest eenvoudige *vormgeving* van een regeling van levensonderhoud tussen informele samenlevers is de toevoeging aan art. 1:156 BW van een artikellid, luidende "Als echtgenoot geldt ook een van twee personen die...". Vervolgens dient de kwalificatie van de informele samenlevers te worden opgenomen, bijvoorbeeld "... die met die andere persoon heeft samengewoond als waren zij gehuwd", eventueel aangevuld met een minimale duur of andere vereisten, zoals een gezamenlijk kind. Ook de keuzevrijheid van de ongehuwden (*opt-out*) zou in dit artikel kunnen worden opgenomen. Deze *opt-out* zou dan in ieder geval inhouden dat samenlevers op wie de alimentatieverplichting van toepassing zou zijn, gezamenlijk kunnen kiezen om de alimentatieverplichting niet voor hun situatie te laten gelden.

59 Zie art. 1:80c lid 1 onder c BW.

60 Zie J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven,* nr. 705, Deventer: Wolters Kluwer 2016, en S.F.W. Wortmann, 'Rechtsontwikkelingen in het personen- en familierecht: flitsscheidingen en verrekenbedingen', *WPNR* 2002/6477.

61 Art. 1:80d lid 1 tweede zin BW.

62 J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven, nr. 707*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

8.

Conclusies en beantwoording onderzoeksvragen

Dit onderzoek, dat in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) is uitgevoerd, gaat over de vraag of het thans geldende alimentatierecht nog wel van deze tijd is, in het bijzonder in het licht van de 'acceptatie' van de regels van levensonderhoud in de maatschappij. Behoeven de regels van levensonderhoud aanpassing, gelet op de maatschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen decennia? Het antwoord op deze vraag wordt gegeven aan de hand van vier deelonderwerpen met onderzoeksvragen. Het onderzoek naar deze deelonderwerpen is verlopen volgens een vast patroon van 4 stappen: 1. verzamelen van bestaande data, 2. genereren van nieuwe data (houden van een enquête en interviews), 3. analyseren van de data en 4. toetsen van de bevindingen in expertmeetings (triangulatie). In dit hoofdstuk worden de resultaten van dit onderzoek weergegeven door het samenbrengen van de tussenanalyses van de hoofdstukken. De onderzoeksvragen worden op basis daarvan beantwoord. Daarmee bevat dit hoofdstuk een synthese van de onderzoeksresultaten en onze interpretatie daarvan, met het oog op de beantwoording van de onderzoeksvragen. De hoofdstukken waarin de deelonderwerpen worden behandeld in dit rapport worden steeds tussen haakjes vermeld.

In paragraaf 8.1 worden de huidige stand van zaken van het alimentatierecht (hoofdstuk 2) en de ontwikkelingen in (de opvattingen over) relatie, gezinnen, kinderen en scheidingen (hoofdstuk 3) in kaart gebracht. De vier deelonderwerpen en de beantwoording van de daarbij gestelde onderzoeksvragen staan in paragraaf 8.2 tot en met 8.5. De eerste van de vier deelonderwerpen heeft betrekking op acceptatie door jusitiabelen (hoofdstuk 4). Hier speelt met name de vraag welke elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie bijdragen of juist afbreuk doen aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting. De tweede subvraag ziet op de aanpassing van het berekeningssysteem (hoofdstuk 5). Aan de orde komt welke aanpassingen aan het bestaande berekeningssysteem van partneralimentatie kunnen bijdragen aan een vergroting van de acceptatie. Het derde deelonderwerp richt zich op de aansluiting bij de maatschappij: is het huidige systeem nog wel 'compatibel' (hoofdstuk 6)? Nauw hieraan verbonden is de vierde deelvraag, te weten of onderhoudsverplichtingen zich ook moeten uitstrekken over ongehuwde samenlevers (hoofdstuk 7). Aan het slot volgt nog een korte 'Samenvatting belangrijkste bevindingen' en een vertaling daarvan in het Engels.

8.1. Huidige stand van zaken; ontwikkelingen

8.1.1. Huidige stand van zaken wetgeving, jurisprudentie en literatuur

De afgelopen twintig jaar zijn talrijke rechterlijke uitspraken over diverse aspecten van partner- en kinderalimentatie verschenen en is daarover veel in de vakbladen geschreven, mede naar aanleiding van een aantal wetsvoorstellen in die periode.

Van diverse kanten wordt gezocht om het systeem van partner- en kinderalimentatie beter te laten functioneren. Met beter functioneren wordt vooral bedoeld dat het moeten betalen van alimentatie wordt geaccepteerd, dat het vaststellen van alimentatie met minder procedures gepaard gaat en dat ook daadwerkelijk wordt betaald. De pogingen om het systeem te verbeteren die wetgever en rechters hebben ondernomen blijken uit (ontwerp)wetgeving, richtlijnen en rechtspraak, die op hun beurt weer uitgebreid worden besproken in de literatuur (handboeken en vakbladen).

De wettelijke regeling neemt lotsverbondenheid bij partneralimentatie tot uitgangspunt en concretiseert dit in algemene zin door de begrippen behoefte, draagkracht, behoeftigheid, eventuele bijzondere omstandigheden, welke een concrete invulling hebben gekregen in de Tremanormen. Ook niet-financiële factoren spelen een rol bij partneralimentatie. Voor kinderalimentatie gelden dezelfde uitgangspunten, zij het dat de grondslag een andere is, het criterium van de behoeftigheid (tot 21 jaar) niet geldt, de methode van berekening meer forfaitair is en voor minderjarigen de mogelijkheid van matiging (art. 1:399 BW) niet aan de orde is. De Tremanormen geven een concrete financiële invulling daaraan door een model te verschaffen, aan de hand waarvan het bedrag dat aan alimentatie betaald moet worden kan worden berekend. Dit is rechtersrecht, geboren uit de behoefte en de noodzaak om handvatten te bieden voor zowel rechters als justitiabelen en hun rechtshulpverleners, waarmee ook de voorspelbaarheid van het recht en de rechtszekerheid worden gediend.

De Tremanormen zijn een waardevol instrument, dat gekoesterd moet worden. Met de jaarlijkse actualisering blijven zij bij de tijd. Dat neemt evenwel niet weg dat uit de literatuur en rechtspraak blijkt dat zij lacunes bevatten. Niet alle aspecten van partner- en kinderalimentatie zijn erin uitgewerkt. Daar komt bij dat de normen niet geheel consistent zijn op bepaalde punten, dat zij ingewikkeld en moeilijk leesbaar zijn en dat zij door de jaarlijkse aanpassingen de sporen van bewerking dragen.

Het is de vraag of aan de regeling in de wet en de Tremanormen principiële betekenis mag worden toegekend in die zin, dat de wet en de Tremanormen zouden uitgaan van het zoveel mogelijk in stand laten van het inkomens- en welvaartspeil bij beide ex-partners en de tot hun gezin behorende kinderen. Een dergelijk uitgangspunt leidt tot het delen van de inkomsten op de wijze zoals thans in de Tremanormen gestalte is gegeven. Naar de mate waarin meer betekenis mag worden toegekend aan de economische zelfstandigheid van de ex-partners, bestaat minder reden om aan dit

uitgangspunt vast te houden. Omgekeerd geldt evenwel ook, dat naar de mate dat niet het geval is, wel reden bestaat om aan dat uitgangspunt vast te houden. In verband hiermee staat ook de alimentatieduur. Denkbaar is immers, dat na de scheiding gradueel meer betekenis toekomt aan economische zelfstandigheid. De huidige wet gaat daar al van uit doordat de alimentatie in beginsel is beperkt tot vijf jaar. Een dergelijke benadering kan ook leiden tot een graduele afbouw tijdens de duur van de alimentatie. Het ligt dan voor de hand dat de Tremanormen ook aan deze invulling van de lotsverbondenheid meer aandacht schenken.

In de wetgevingsinitiatieven komt duidelijk naar voren de wens om het partneralimentatierecht eerlijker (grondslag), simpeler (berekening) en korter (duur) te maken en aldus bij te dragen aan het terugdringen van het aantal gerechtelijke procedures en daarmee ook de acceptatie van alimentatie. Kennelijk wordt de regelgeving aldus ervaren, dat de bedragen die aan alimentatie betaald moeten worden te hoog zijn, dat de berekening daarvan te ingewikkeld is en dat de partneralimentatieplicht te lang duurt. Voor kinderalimentatie geldt dat het Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie, waarvan is aangekondigd dat dit zal worden ingetrokken, tot doel heeft de berekeningsmethodiek voor kinderalimentatie wettelijk te verankeren en te verbeteren door vereenvoudiging en meer transparantie, waardoor ouders zelf in staat zijn de berekening te maken. Ook de wettelijke duur zou moeten worden beperkt tot 18 jaar, behoudens voor studerende meerderjarigen, voor wie de duur juist zou moeten worden verlengd tot 23 jaar, terwijl de stiefouderalimentatieplicht zou moeten worden afgeschaft.

Centraal in het wetgevingsproces voor partneralimentatie staat de grondslag. Daaruit worden met name omvang en duur afgeleid. De vraag die bij de onderzoekers opgekomen is, is of de discussie over de grondslag zoals die thans wordt gevoerd, niet te beperkend is voor de grote variëteit aan situaties waarin partneralimentatie moet worden vastgesteld.

Men kan de alimentatieplicht tussen echtgenoten aldus opvatten, dat die enkel de lotsverbondenheid als grondslag heeft, maar dat de uitwerking leidt tot een wederzijdse zorgplicht tijdens en na het huwelijk om zoveel mogelijk op hetzelfde welvaartsniveau maar wel gescheiden te kunnen voortleven gedurende een bepaalde tijd, of dat die meer beperkt leidt tot het enkel bijdragen aan het herstel van zorggerelateerde achterstand in verdiencapaciteit tijdens het huwelijk teneinde economische zelfstandigheid na het huwelijk op te bouwen. Mogelijk is zelfs dat de lotsverbondenheid leidt tot compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen in het huishouden of in de onderneming tijdens het huwelijk. Deze zienswijze, die uitgaat van één grondslag en niet verschillende grondslagen die strijden om voorrang, zou de discussie rondom de grondslag vereenvoudigen, eigenlijk geheel wegnemen. De discussie die in deze zienswijze gevoerd zou moet worden, handelt over de wijze waarop de Tremanormen deze uiteenlopende situaties accommoderen. Anders geformuleerd: de wet hoeft niet te worden gewijzigd, maar de Tremanormen zouden

meer ruimte moeten bieden aan verschillende uitwerkingen die verschillende van deze situaties dekken. Of een dergelijke uitbreiding van de Tremanormen succesvol zal zijn, hangt ten slotte ook af van de Hoge Raad, die zich meer ontvankelijk zou moeten tonen voor een dergelijke verbreding en flexibilisering van de Tremanormen. Indien dat niet gebeurt, ontkomt men niet aan wetgeving.

Voor kinderalimentatie geldt dat de wettelijke grondslag met de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van minderjarige kinderen gegeven is; daarover bestaat weinig discussie. Anders ligt het rondom de vraag hoe lang de kinderalimentatie (zonder behoeftigheidseis) dient te duren na het bereiken van de meerderjarigheid. In de literatuur en in de jurisprudentie wordt opgemerkt dat de kinderalimentatie voor jongmeerderjarigen vooral zin heeft als de jongmeerderjarige nog een opleiding of studie volgt. De huidige wettelijke beperking tot drie jaar na de meerderjarigheid wordt als beperkt ervaren omdat de gemiddelde opleidings- of studieduur vijf à zes jaar is. Uit de literatuur kan de wens worden afgeleid de behoeftigheidseis voor alle meerderjarige kinderen te laten gelden, met een uitzondering voor studerende kinderen.

Voor zowel partner- als kinderalimentatie geldt dat jegens de samenleving nog een andere, niet vaak genoemde grondslag speelt: het voorkomen dat onderhoudsplichten worden afgewenteld op de samenleving. Deze grondslag houdt bij partneralimentatie verband met de lotsverbondenheid en kan in zekere zin zelfs als voortkomende uit de lotsverbondenheid worden gezien. Lotsverbondenheid jegens elkaar impliceert immers dat de samenleving niet wordt opgezadeld met ieders lot. De overheid sluit daarbij aan door bijvoorbeeld bijstand te zien als vangnet. Behoeftigheid ontstaat na scheiding door economische onzelfstandigheid, die weer het gevolg kan zijn van zorggerelateerde achterstand in verdiencapaciteit tijdens het huwelijk. De oorzaak ligt veelal in de rolverdeling tijdens het huwelijk. Dan is het niet vreemd dat ook de samenleving het eerst kijkt naar degene die die zelfstandigheid wel heeft (kunnen opbouwen) waar het gaat om het lenigen van de behoeftigheid bij de ander.

Uit het overzicht van rechtspraak en literatuur blijkt dat betrekkelijk vaak discussie wordt gevoerd rondom de vraag of bij de berekening van alimentatie meer maatwerk nodig is of dat meer gebruik zou moeten worden gemaakt van forfaits. Voor meer maatwerk bij de berekening van alimentatie pleit dat beter rekening kan worden gehouden met de bijzondere omstandigheden van elk geval waardoor een meer passend bedrag aan alimentatie wordt gevonden. Daartegen spreekt dat een dergelijke benadering ingewikkelder is en minder voorspelbaar omdat het berekeningsmodel noodzakelijkerwijs rekening moet houden met meer situaties. Daarmee wordt ook een voedingsbodem voor geschillen gegeven. Voor meer forfaits bij de berekening van alimentatie pleit dat het eenvoudiger is, meer voorspelbaar en de alimentatie daarmee wellicht ook zonder rechtshulpverlener kan worden bepaald, hetgeen ook nog eens goedkoper is. Daartegen spreekt dat er wellicht minder passende bedragen uitkomen die leiden tot te veel of te weinig behoefte/draagkracht, waarbij verdedig-

baar is dat men zich in voorkomende gevallen zal moeten aanpassen aan een gewijzigde inkomenspositie die scheiding nu eenmaal met zich brengt.

Het wijzigen van alimentatie vanwege gewijzigde omstandigheden is ook een vorm van maatwerk. Ook hiervoor geldt dat betoogd kan worden dat niet elke wijziging van omstandigheden zonder meer zou moeten leiden tot aanpassing van alimentatie. Immers, ook dan kan worden betoogd dat men zich maar moet aanpassen aan de gewijzigde omstandigheden, bijvoorbeeld een gewijzigde inkomenspositie. In dit verband valt te overwegen drempels in te voeren.

Ten slotte verdient opmerking dat het in de literatuur en in de jurisprudentie lijkt alsof maatwerk het werken met forfaits zou uitsluiten en vice versa. Als de Tremanormen breed en flexibel zouden kunnen worden toegepast, dan zou het een het ander niet hoeven uitsluiten. Veeleer zou de benadering moeten zijn: het toepassen van forfaits waar het kan en maatwerk waar het moet. Een dergelijke benadering noopt ook tot het verschaffen van criteria voor de keuze tussen forfait en maatwerk.

8.1.2. Ontwikkelingen in (opvattingen over) relaties, gezinnen, kinderen en scheidingen

De afgelopen decennia is in ruime mate empirisch onderzoek verschenen dat direct of indirect met acceptatie van alimentatie en voor alimentatie relevante ontwikkelingen in de maatschappij te maken heeft.

Individualisering van de samenleving brengt onder andere meer zelfstandigheid van het individu met zich. Bij een relatiebreuk is die zelfstandigheid van groot belang om ook economisch weer op eigen benen te kunnen staan. Daarom zijn de maatschappelijke ontwikkelingen rondom individualisering relevant voor alimentatie.

De mate van individualisering in deze eeuw levert een gemengd beeld op. Sommige trends kunnen worden geïnterpreteerd als een bewijs van toenemende individualisering, bijvoorbeeld de verder afnemende invloed van traditionele instituties zoals huwelijk en kerk. Andere indicatoren, zoals die rond maatschappelijke participatie, blijven stabiel of lijken eerder te wijzen op een verandering in vorm dan in frequentie.

De arbeidsparticipatie van vrouwen is toegenomen, zowel ten opzichte van de vorige generatie vrouwen als ten opzichte van mannen. Vergeleken met de vorige generatie werken met name moeders niet slechts vaker, zij draaien ook meer uren, zij het dat het met name gaat om omvangrijke deeltijdbanen. Dat komt onder andere door het sterk toegenomen onderwijsniveau van vrouwen. Dat gestegen onderwijsniveau heeft ook geleid tot een hoger beroepsniveau. Steeds meer vrouwen werken op het hoogste beroepsniveau.

De positie van vrouwen op de arbeidsmarkt is nog niet gelijk aan die van mannen, al wordt wel vooruitgang geboekt. Vrouwen werken nog altijd minder vaak in een betaalde baan, werken veel vaker in deeltijd, zijn minder vertegenwoordigd in topfuncties en krijgen per uur minder betaald dan mannen. De verschillen zijn in tien jaar tijd kleiner geworden, maar minder snel dan in de beginjaren van het emancipatiebeleid werd gedacht. Het krijgen van kinderen heeft sterke invloed op de arbeidsparticipatie van vrouwen. Waar jonge mannen en vrouwen in een relatie zonder kinderen nog redelijk gelijk opgaan in netto-arbeidsparticipatie, verandert dit zodra er kinderen komen.

Dit alles heeft ook gevolgen voor de economische zelfstandigheid van vrouwen. Waar het voor de economische zelfstandigheid van mannen nauwelijks uitmaakt of zij kinderen hebben of niet, geldt voor vrouwen met kinderen dat zij minder economisch zelfstandig zijn ten opzichte van samenwonende vrouwen zonder kinderen (65% tegenover 81,5%) en ten opzichte van mannen met kinderen (65% tegenover 90%). De economische zelfstandigheid van vrouwen is weliswaar toegenomen, maar die ligt nog altijd duidelijk onder die van mannen. Door de toegenomen economische zelfstandigheid komt partneralimentatie wel steeds minder voor. Cijfers over het exacte aantal echtscheidingen waarbij partneralimentatie wordt toegekend zijn niet te achterhalen. Onderzoek van het CBS laat zien dat partneralimentatie in echtscheidingsprocedure in 16% van de procedures als nevenvoorziening wordt toegekend. Daarnaast kunnen de echtgenoten zelf partneralimentatie overeenkomen. Over het aantal gevallen waarin dat gebeurt, hebben de onderzoekers geen cijfers kunnen achterhalen.

Het lijkt erop dat in het merendeel van de relaties de rolverdeling nog steeds traditioneel te noemen is, ondanks de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen. Bij ruim zes op de tien paren is de man kostwinner en bij 57% van de paren met minderjarige kinderen werkt de man voltijds en de vrouw in deeltijd. Vrouwen die in deeltijd werken willen wel meer werken, maar er bestaan belemmeringen om dat te doen. Problemen bij het combineren van werk en zorg, onvoldoende goede en goedkope kinderopvang en mantelzorgtaken zijn beperkende factoren.

Er bestaan grote verschillen tussen groepen vrouwen onderling, welke de afgelopen jaren niet of nauwelijks kleiner zijn geworden. Lager en middelbaar opgeleide vrouwen zijn minder economisch zelfstandig dan hoogopgeleide vrouwen, maar het aandeel economisch zelfstandige lager en middelbaar opgeleide vrouwen neemt wel toe, terwijl dat aandeel bij hoogopgeleide vrouwen juist licht afneemt. Vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond hebben minder vaak betaald werk en zijn mede daarom minder vaak economisch zelfstandig dan Nederlandse vrouwen.

De opvallendste ontwikkeling is ongetwijfeld de sterke opkomst van het informele samenleven; bijna een verdubbeling in 25 jaar waardoor thans bijna een kwart van alle stellen informeel samenleeft. De bevolking staat over het algemeen niet negatief

tegenover deze ontwikkeling. Zo ongeveer de helft van de informeel samenlevenden regelt de onderlinge verhouding in de vorm van een samenlevingsovereenkomst. Daarin is doorgaans echter niet heel veel geregeld. De doorsnee samenlevingsovereenkomst heeft het karakter van wat koude uitsluiting bij huwelijkse voorwaarden wordt genoemd. Het informeel samenleven heeft vaak het karakter van een opstapje naar het huwelijk of geregistreerd partnerschap, maar lang niet altijd.

Het aantal geregistreerde partnerschappen dat jaarlijks wordt afgesloten vertoont nog altijd een stijgende lijn. Het traditionele huwelijk daarentegen, is steeds minder populair zowel in absolute als in relatieve zin. Het aantal huwelijkssluitingen lijkt de laatste jaren te stabiliseren.

Het aantal scheidingen is zowel absoluut als relatief gedaald, terwijl de gemiddelde huwelijksduur juist steeg naar vijftien jaar. Het aantal beëindigingen van het geregistreerd partnerschap is juist gestegen, maar dat kan worden toegeschreven aan een inhaaleffect, omdat het geregistreerd partnerschap pas vanaf 1998 bestaat. Over het aantal scheidingen bij informeel samenlevers konden geen cijfers worden achterhaald.

Door (echt)scheidingen komen er ook andere gezinsvormen op. Voor dit onderzoek zijn stieffamilies van belang. Het aantal kinderen in stiefgezinnen stijgt: van 3% in 1996 naar 4% in 2014. Uit ander onderzoek komt naar voren dat iets meer dan de helft van de daar onderzochte scheidingskinderen in een stiefoudergezin wonen.

Opmerkelijk is de daling van het aantal afgehandelde partneralimentatieprocedures, vooral de wijzigingsverzoeken, sinds 2004. Datzelfde geldt voor de kinderalimentatieprocedures, maar dan sedert 2014. Dat heeft volgens de onderzoekers ongetwijfeld (mede) te maken met de aanpassing van de kindregelingen en de introductie van forfaits voor kinderalimentatie in de Tremanormen. Het aantal procedures dat naar mediation werd verwezen is de afgelopen tien jaar gedaald; in 2019 betrof het aandeel echtscheidingszaken bijna 12% van het totaal aantal zaken dat naar mediation wordt verwezen. Ook de daling van het aantal interventieverzoeken door het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO) voor partner- en kinderalimentatie sedert 2013 moet genoemd worden. Het relatief lage aantal interventies bij partneralimentatie valt te verklaren: uit de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) vloeit voort dat partneralimentatie in maar 16-19% van de echtscheidingsprocedures wordt toegekend. Het percentage is laag omdat er vaak geen partneralimentatie hoeft te worden vastgesteld, deels omdat er geen behoeftigheid is (welk criterium niet geldt voor kinderalimentatie) en deels omdat er onvoldoende draagkracht is (vanwege de voorrangsregel voor kinderalimentatie gaat vaak alle draagkracht daaraan op). Het LBIO geeft de verbeterde informatievoorziening, de verbeterde interventiefase en de economische omstandigheden als redenen.

Ongeveer driekwart van de gescheiden mensen heeft kinderen. De meeste echtscheidingsprocedures met kinderen betreffen procedures met twee kinderen.

Het feit dat een hoog opleidingsniveau van de vrouw tegenwoordig ook bijdraagt aan de stabiliteit van relaties, is in lijn met het idee dat tweeverdieners op de huidige arbeidsmarkt beter gewapend zijn tegen onzekerheid en financiële stress. Dit neemt niet weg dat het onderwijsniveau van de man nog altijd van groter belang is voor de stabiliteit van relaties dan dat van de vrouw. Echtparen waarbij de vrouw hoger opgeleid is dan de man scheiden vaker dan echtparen waarbij de man hoger opgeleid is dan de vrouw. Bij ongehuwde samenwoners, van wie wordt verondersteld dat zij in het algemeen minder traditionele gezinswaarden aanhangen, maakt het voor de stabiliteit van de relatie niet uit wie van beide partners hoger is opgeleid.

Hoogopgeleiden nemen vaker maatregelen in de financiële sfeer dan midden- en laagopgeleiden, terwijl ze juist vaker economisch zelfstandig zijn. Ouderen zijn zich meer bewust van de financiële risico's van relaties en hebben dan ook vaker iets geregeld dan de jongeren.

Een opmerkelijke ontwikkeling is dat kinderen steeds vaker worden geboren buiten huwelijk of geregistreerd partnerschap. Zo had in 2015 meer dan de helft van de eerstgeborenen ouders die niet getrouwd waren. De toename kan worden verklaard door de stijging van het aantal informeel samenlevenden.

Jongmeerderjarigen zijn te onderscheiden in zij die al deelnemen in het arbeidsproces en zij die studeren. De laatste groep heeft overigens steeds minder vaak arbeidsinkomsten: in 2012: 83%, gemiddeld € 440, en in 2017: 70%, gemiddeld € 410.

De invoering van het sociaal leenstelsel is een belangrijke reden dat jongeren langer thuis wonen. De gemiddelde studieduur is als gezegd vijf tot zes jaar. Aangenomen dat men vanaf het achttiende levensjaar gaat studeren, voltooit men de studie door de bank genomen rond het vierentwintigste levensjaar. Dat is een belangrijk gegeven omdat juist als kinderen studeren zij behoeftig zijn; de studie houdt niet op met het bereiken van de 21-jarige leeftijd.

Een scheiding verandert het financiële plaatje van echtgenoten aanzienlijk. Een scheiding is in tweeërlei opzicht duur: de kosten van de scheiding op zich en het gegeven dat het leven na de scheiding per saldo voor de ex-partners duurder is dan wanneer men nog zou samenwonen. Niet alleen vervallen de schaalvoordelen van het wonen onder één dak, ook kunnen er allerlei extra kosten komen die verband houden met de afwikkeling van de relatie en het gescheiden wonen. Voor de behoeftige ex-partner is het belangrijk om weer economische zelfstandigheid op te bouwen.

Uit de cijfers blijkt dat economische zelfstandigheid vóór echtscheiding een belangrijke rol speelt voor de financiële situatie ná scheiding. Mannen en vrouwen die vóór de scheiding niet economisch zelfstandig zijn, lopen meer risico op armoede na scheiding en leiden een sterker koopkrachtverlies. De echtscheiding pakt het slechtst uit voor vrouwen op deze punten. Vrouwen die scheiden, economisch zelfstandig of niet,

hebben te maken met gemiddeld 24,1% koopkrachtverlies, mannen gaan er juist 3,9% op vooruit. Dit komt vooral omdat vrouwen het gemiddeld hogere inkomen van de partner na scheiding moeten missen en de kinderen meestal bij de moeder wonen. Dit geldt te meer voor vrouwen die partneralimentatie ontvangen. Op het eerste gezicht lijkt opvallend dat het persoonlijk inkomen van vrouwen toeneemt na scheiding en vrouwen na scheiding ook vaker economisch zelfstandig zijn. Dit is echter het gevolg van een (aanvullende) uitkering na scheiding en kan slechts beperkt worden toegeschreven aan een uitbreiding van de werkweek.

De rolverdeling binnen een relatie is niet zelden het gevolg van in praktijk gebrachte opvattingen daarover. Hoewel steeds minder vrouwen stoppen met werken of minder gaan werken als er kinderen komen, is een aanzienlijk deel van de mannen én vrouwen nog altijd van mening dat zorgtaken meer bij een vrouw passen dan bij een man, vooral wanneer het gaat om jonge kinderen. Tweederde van de Nederlanders ziet de ideale werkweek van één tot drie dagen voor moeders met niet schoolgaande kinderen, bij mannen heeft vier dagen de voorkeur.

Voor toekomstige generaties lijkt die opvatting nog niet te veranderen. Ook voor de jongste generaties meisjes geldt dat zij, denkende aan een gezin met kinderen, aanzienlijk minder uren verwachten te gaan werken dan wanneer ze geen kinderen hebben. Gaan de kinderen naar school dan verwacht de jongste generatie meisjes wel meer te gaan werken, maar nog altijd minder dan wanneer ze geen kinderen hebben. Jongens verwachten aanzienlijk meer uren te gaan werken vergeleken met meisjes en hoewel ook zij minder uren denken te gaan werken met jonge kinderen, is dat verschil een stuk kleiner dan onder meisjes. Deze rolverdeling komt vaak als vanzelf tot stand, zonder dat daarover expliciet en vooraf afspraken worden gemaakt.

De bijdrage aan de zorgtaken wordt in de onderlinge verhouding tijdens het huwelijk evenwaardig gevonden aan het verrichten van betaalde arbeid buitenshuis. Dat daarmee de kiem wordt gelegd voor zorggerelateerde achterstand in verdiencapaciteit tijdens het huwelijk, zal men zich niet direct realiseren en als dat wel gebeurt, op de koop toenemen. Hoewel de arbeidsparticipatie toeneemt en vrouwen steeds vaker economisch zelfstandig zijn, treft een echtscheiding ook vandaag de dag vrouwen nog hard in de portemonnee. Partneralimentatie biedt hier een vangnet, terwijl uit de onderzoeken ook blijkt dat een deel van de vrouwen een beroep moet doen op de bijstand of andere uitkeringen van overheidswege. De gestage toename van de economische zelfstandigheid van vrouwen brengt mee dat partneralimentatie weliswaar minder voorkomt, maar het ziet er niet naar uit dat dit ertoe zal leiden dat echtgenoten op gelijke wijze economisch zelfstandig zijn na een scheiding. De rolverdeling binnen de relatie lijkt hieraan mede debet. Het alimentatierecht zal hiermee in ieder geval nog de komende decennia rekening moeten blijven houden.

8.2. Acceptatie door justitiabelen

8.2.1. Elementen die acceptatie onderhoudsplichten beïnvloeden

Het systeem van partner- en kinderalimentatie bevat diverse elementen waarover betalers en ontvangers van partner- en kinderalimentatie van mening kunnen verschillen; hun perspectief bepaalt of zij deze elementen als positief of juist als negatief ervaren. Als het bijvoorbeeld om de omvang van de alimentatie gaat zullen betalers eerder vinden dat het te veel is dan ontvangers en zullen ontvangers eerder vinden dat het te weinig is dan betalers. Als er over dergelijke elementen verschil van mening bestaat, zal dit al snel afbreuk kunnen doen aan de acceptatie door de een of door de ander. Dat is inherent aan het systeem en dat zal door aanpassing daarvan niet kunnen worden veranderd. Het systeem is ook niet enkel daarom verkeerd. Evenmin is daarmee gegeven dat zulks reden is om te procederen. Dat men het met de hoogte of duur van alimentatie oneens is, wil niet zeggen dat men alimentatie als zodanig niet accepteert, en als men alimentatie als zodanig niet accepteert, wil dat nog niet zeggen dat men daarover gaat procederen.

Voorts zijn er elementen die niet zozeer met het systeem te maken hebben, maar wel voorwaarden scheppen voor juiste en volledige vaststelling van alimentatie en de volledige en tijdige uitvoering van de alimentatieverplichting. Daarmee wordt dus ook de acceptatie van de alimentatie als zodanig gediend. Het gaat bij partneralimentatie vooral om de volgende aspecten: voldoende voorlichting en advisering, communicatie over en weer, duidelijkheid van de regeling, begrip over de regeling, emotie, gunfactor en respect voor elkaar. Bij kinderalimentatie gaat het vooral om: contact tussen ouders onderling en tussen ouders en kinderen, het verloop van de zorgregeling, de daadwerkelijke besteding van de alimentatie aan de kinderen, en kennis en inzicht in wat kinderen nodig hebben.

Over de acceptatie van de zes onderscheiden categorieën van elementen van alimentatie, die tezamen het systeem dragen, kan het volgende worden gezegd.

De recente wettelijke beperking van de alimentatieduur wordt gezien als een belangrijk teken dat de lotsverbondenheid na de scheiding op een wat realistischere leest is geschoeid. De gedachte is meer en meer dat de rechtvaardiging van alimentatie schuilt in de hulp bij het bereiken van economische zelfstandigheid, mocht dat nodig zijn vanwege zorggerelateerde achterstand op de arbeidsmarkt. De duurbeperking neemt ook het probleem van de 'alimentatieparadox' deels weg: ondanks de scheiding kon men door alimentatieverplichtingen onder de oude regeling toch nog jarenlang financieel aan elkaar verbonden blijven. De gedachte wint ook terrein, zo volgt ook uit de expertmeetings, dat scheiding bij het leven hoort en nu eenmaal veranderingen met zich brengt, met name op het financiële vlak, waaraan men zich moet aanpassen. Dat geldt voor partneralimentatie, maar eigenlijk ook voor kinderalimentatie.

Wij onderscheiden vier uitwerkingen van de lotsverbondenheid die ten grondslag ligt aan de berekening van partneralimentatie:

- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot een wederzijdse zorgplicht tijdens en na het huwelijk om zoveel mogelijk op hetzelfde welvaartsniveau maar wel gescheiden te kunnen voortleven;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot het bijdragen aan het herstel van zorggerelateerde achterstand van verdiencapaciteit tijdens het huwelijk teneinde economische zelfstandigheid na het huwelijk op te bouwen;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen in het huishouden of in de onderneming tijdens het huwelijk;
- lotsverbondenheid die (ook) met zich brengt dat de zorgplicht niet wordt afgewenteld op de samenleving.

Alimentatie vormt in zekere zin de wettelijke concretisering van de afweging tussen keuzevrijheid en zelfontplooiing enerzijds en sociale verplichtingen en solidariteit tussen gehuwden anderzijds. Lotsverbondenheid is de grondslag voor partneralimentatie; de omvang en de duur van partneralimentatie worden bepaald door de wijze waarop de wetgever die lotsverbondenheid inhoud geeft. De omvang en duur van partneralimentatie hangen aldus af van de keuze die de wetgever hierin maakt.

In de wet wordt nergens geconcretiseerd waaruit behoefte kan bestaan. Door draagkracht en behoeftigheid worden wel beperkingen gesteld aan de omvang van de partneralimentatie. De huidige criteria draagkracht, behoefte en behoeftigheid, alsmede niet-financiële factoren, kunnen worden gebruikt voor alle hiervoor geformuleerde grondslagen die gebaseerd zijn op lotsverbondenheid. Acceptatie door justitiabelen hangt derhalve in hoge mate af van het doel waarvoor de partneralimentatie moet worden betaald: het eenvoudigweg voorzien in levensonderhoud, al dan niet zoveel mogelijk op hetzelfde welstandsniveau, dan wel het verschaffen van levensonderhoud ter overbrugging naar economische zelfstandigheid of compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen. De omvang en de duur worden mede bepaald door het doel waarvoor alimentatie wordt betaald.

Deze benadering van de grondslag maakt het eenvoudiger om de vraag te beantwoorden of het stelsel van de onderhoudsverplichtingen voor partners aansluit bij de inrichting van de huidige maatschappij 'waarin een toenemend aantal relaties worden beëindigd, er steeds meer samenwonenden zijn, de bevolking hoger opgeleid raakt, zorg en arbeid steeds meer gelijk zouden worden verdeeld en kinderen langer thuis wonen'.

Met behoud van de wettelijke grondslag van alimentatie mag men zich afvragen of de duurbeperking niet de facto een wijziging van die grondslag inhoudt en daarmee ook een ontwikkeling in de rechtspraktijk codificeert. Als formeel de wettelij-

ke grondslag in stand is gebleven, maar de inhoudelijke invulling daarvan is gaan schuiven, dan kan zulks alleen maar met elkaar in overeenstemming worden gebracht als de grondslag als zodanig breed genoeg is om dit allemaal te kunnen omvatten. De conclusie is dan dat lotsverbondenheid verschillend kan worden ingevuld. Het is de wetgever zelf die door de duurbeperking ook concrete invulling heeft gegeven aan wat – in beginsel – de maximale behoefte in tijd kan zijn. Die invulling is al ten principale daaraan gegeven in 1994, toen de duur voor het eerst werd beperkt tot twaalf jaar, een termijn die gaandeweg niet zozeer als standaardtermijn, maar als maximumtermijn werd gezien.

Een vaste, concrete en daarmee heldere grondslag kent als bezwaar dat die kan verouderen en daarmee juist niet bijdraagt aan de acceptatie van alimentatie. In die zin is een breed concept van de grondslag lotsverbondenheid, waarin veel uitwerkingen passen, te verkiezen boven een beperkt geformuleerde grondslag.

Voornoemde inhoudelijke verschuiving van de grondslag zou verder kunnen worden uitgewerkt in de Tremanormen. Aanpassing daarvan zou bijdragen aan de acceptatie van alimentatie, omdat de Tremanormen daarmee meer in lijn worden gebracht met de maatschappelijke opvattingen en ontwikkelingen. Deze brede en flexibele invulling van de grondslag lostverbondenheid in de Tremanormen, kan zonder wetswijziging alleen als die ook door de Hoge Raad wordt gedragen.

Over betaling van *kinderalimentatie* bestaat grote consensus: alle geënquêteerde groepen, op één na, vinden de betaling van kinderalimentatie belangrijker dan de betaling van partneralimentatie. Als al discussie bestaat over het systeem, dan gaat het over de omvang, met name wanneer het forfait ongunstig uitpakt omdat het afwijkt van de werkelijke kosten, en het gegeven dat de kinderalimentatie beperkt is tot slechts drie jaar na het bereiken van de meerderjarigheid.

Ook de rol van de *deskundige* draagt bij aan de acceptatie van alimentatie. De voorlichtings- en adviesfunctie van deskundigen op een juridisch en financieel ingewikkeld onderwerp als alimentatie heeft zich bewezen. Het is van belang dat de burger de echte deskundigen ook (h)erkent. Te overwegen valt een systeem van certificering van gekwalificeerde scheidingsdeskundigen in te voeren. Niet alleen deskundigheid, maar ook de prijs daarvoor is relevant voor de acceptatie. Niet iedereen kan goed advies betalen. De kosten zijn vaak een reden om niet te procederen. Dat is zorgelijk, omdat rechtshulpzoekenden verstoken blijven van noodzakelijke bijstand. De deskundigen wijzen in dit kader naar de versoberingen in de van overheidswege gesubsidieerde rechtshulpverlening. Deze versobering verdient in dit verband heroverweging.

Omdat de voor de vaststelling van alimentatie relevante omstandigheden kunnen wijzigen, is het logisch dat de alimentatie ook moet kunnen worden gewijzigd. Maar het verdient aanbeveling om voor wijziging van alimentatie een drempel in te

bouwen. Kleinere wijziging van omstandigheden hoeven dan niet direct tot procedures te leiden.

Partner- en kinderalimentatie worden over het algemeen keurig betaald. Eenmaal vastgesteld, ontvangt de grote meerderheid van de gescheiden partners de partneralimentatie waar zij recht op hebben of betaalt de partneralimentatie die betaald moet worden. Hetzelfde geldt voor de kinderalimentatie. Hieruit blijkt al dat zowel partner- als kinderalimentatie worden geaccepteerd, ook al is men het oneens met bepaalde elementen uit het systeem.

Beantwoording onderzoeksvraag 1

Welke elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie (inclusief de grondslagen) dragen bij of doen afbreuk aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting?

Gelet op bovenstaande analyse, kan de onderzoeksvraag als volgt worden beantwoord:

Het eenvoudige en meest juiste antwoord is dat alle elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie (inclusief de grondslagen) zowel kunnen bijdragen als ook afbreuk doen aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting. Uit de inleidende paragrafen 4.1.1 en 4.1.5.1 en aan het begin van deze paragraaf blijkt waarom: alle (categorieën van) elementen kunnen vanuit de verschillende perspectieven van alimentatieplichtigen en -gerechtigden verschillend beoordeeld worden. Dat is zeker het geval als we ons beperken tot de door ons gehanteerde categorieën van elementen van het systeem van alimentatie (grondslag, duur, omvang, vaststelling, wijziging en uitvoering). Als we dieper kijken naar elementen binnen deze categorieën, dan wordt dit beeld niet veel anders. Er bestaan wel aspecten die alimentatieplichtigen en -gerechtigden vrij eensgezind positief dan wel negatief beoordelen, maar dan hebben we het over enkele vrij evidente beoordelingen van elementen als de grondslag voor alimentatie ten behoeve van minderjarigen en de kosten van de vaststelling van alimentatie. Wij hebben de indruk dat velen vinden dat de Tremanormen aan een algehele herziening toe zijn. Een dergelijke herziening (waarover hierna meer) zou kunnen bijdragen aan de acceptatie van zowel partner- als kinderalimentatie.

8.2.2. Acceptatie onderhoudsplichten en gerechtelijke procedures

De vraag of de mate van acceptatie van de onderhoudsverplichtingen van invloed is op het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO, laat zich voor kinderalimentatie betrekkelijk eenvoudig beantwoorden: kinderalimentatie wordt breed door alle betrokkenen geaccepteerd. Zie ook paragraaf 4.1.3.3. Als zodanig staat deze onderhoudsverplichting niet ter discussie. Als men in de vraagstelling veronderstelt dat het geheel of gedeeltelijk ontbreken van acceptatie leidt tot

procedures, dan is het antwoord dat dit bij kinderalimentatie niet het geval is omdat die alom geaccepteerd is.

Voor partneralimentatie ligt dat anders, omdat wel sprake is van het geheel of gedeeltelijk ontbreken van acceptatie van deze alimentatie. De helft van de groep die gescheiden is en partneralimentatie betaalt is het substantieel vaker oneens met het betalen van partneralimentatie, terwijl bijna alle partneralimentatie ontvangers het daarmee juist eens zijn. Zie ook paragraaf 4.1.2.2.

Uit recent onderzoek blijkt dat het aantal scheidingsgerelateerde procedures een daling laat zien ten opzichte van 2018, met name kinderalimentatie en partneralimentatie. Zie ook paragraaf 3.5.3.

Uit de enquête is gebleken dat hoewel niet iedereen partneralimentatie accepteert, de overgrote meerderheid van de alimentatieplichtigen deze plicht wel nakomt en er na vaststelling maar betrekkelijk weinig over wordt geprocedeerd. Het ontbreken of een geringe acceptatie van alimentatie als zodanig lijkt maar weinig invloed uit te oefenen op het voeren van procedures hierover. Uit de enquête blijkt wel duidelijk dat de kosten van procedures (advocaat, rechter) een belangrijke reden zijn om niet te procederen en het in plaats daarvan buiten de rechter om te regelen. Zie ook paragraaf 4.1.2.2. Uit de interviews is gebleken dat er belangrijke andere redenen bestaan om te procederen: een gebrekkig voortraject, emotionele aspecten, maar ook reële geschillen over onduidelijkheden rondom de toepassing van de regelingen voor alimentatie. Wijziging van omstandigheden kan ook leiden tot procedures. Zie ook de zes algemene factoren, vermeld in paragraaf 4.1.5.2, die relevant zijn voor de acceptatie van alimentatie.

Uit gegevens afkomstig van het LBIO blijkt dat er een correlatie bestaat tussen de economische crisis vanaf 2008 en het aantal aanvragen tot interventie. Zie ook paragraaf 3.5.3. Zie voor een verklaring paragraaf 8.1.2 hiervoor.

Beantwoording onderzoeksvraag 2

Is de mate van acceptatie van de onderhoudsverplichtingen van invloed op het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO, of zijn andere (externe) oorzaken, zoals bijv. de economische conjunctuur, of de aard van een scheiding hier meer van invloed op?

Gelet op bovenstaande analyse, kan de onderzoeksvraag als volgt worden beantwoord:

Algemeen kan worden geconcludeerd dat de vraag in welke mate acceptatie van alimentatie een rol speelt bij de beslissing om te gaan procederen, niet goed met harde cijfers is te beantwoorden. De indruk bestaat dat deze relatie niet zonder meer bestaat.

Een lage acceptatiegraad brengt dus niet zonder meer hoge procesbereidheid met zich en vice versa. Het zijn veeleer andere redenen die mensen ertoe brengen om te gaan procederen, met name hoe het voortraject is verlopen en in welke mate emoties een rol spelen. Ook de aanwezigheid van een reëel geschil waar de deskundigen en partijen niet uitkomen, of wijziging van omstandigheden waaromtrent expartners al dan niet met hulp van hun deskundigen niet uitkomen, kan redengevend zijn voor het entameren van een procedure.

8.3. Aanpassing berekeningssysteem

8.3.1. Aanpassingen berekeningssysteem

Omdat de *Tremanormen* vrijwel uitsluitend elementen bevatten die voor de berekening van partneralimentatie relevant zijn, gaat het bij de beantwoording van de onderzoeksvraag inzake aanpassing van het berekeningssysteem in de eerste plaats om aanpassing van de Tremanormen.

Hoewel lovend wordt geschreven en gesproken over de Tremanormen, vooral door rechters, bestaat ook kritiek op die normen. Deze heeft voornamelijk betrekking op de leesbaarheid en toegankelijkheid, de fijnmazigheid en daarmee de ingewikkeldheid van de berekening, de onduidelijkheden en inconsistenties, maar ook de onevenwichtige aandacht die in de Tremanormen aan bepaalde ontwikkelingen wordt geschonken. De fijnmazigheid van de Tremanormen veronderstelt dat veel gegevens beschikbaar zijn om de berekening te kunnen maken, maar dat is lang niet altijd het geval, mede door toedoen of nalaten van partijen.

Deskundigen ontkennen overigens dat het berekeningssysteem zou leiden tot verminderde acceptatie; wel wordt betoogd dat acceptatie wordt bevorderd als de berekening meer en beter uitgelegd wordt. Hoewel de onderzoeksvraag lijkt te veronderstellen dat het berekeningssysteem afbreuk doet aan acceptatie, wordt het systeem voor het vaststellen van de partneralimentatie (uitgangspunten in de wet, uitwerking in de Tremanormen) als zodanig geaccepteerd. De Tremanormen zijn op zichzelf genomen een werkbaar instrument ter vaststelling van alimentatie. Voor de in het familierecht geverseerde rechter een uitstekende tool die zijn nut al jarenlang heeft bewezen. De Tremanormen richten zich echter niet alleen tot die rechters, maar ook tot de beginnende rechter, de advocaat en overige scheidingsdeskundigen en ten slotte ook tot de justitiabelen.

Het gegroeide belang van de Tremanormen in een veranderende maatschappij heeft ook met zich gebracht dat er hogere en andere eisen aan worden gesteld. De gezinssamenstelling voor en na de scheiding, de rolverdeling tijdens het huwelijk, de inkomens- en vermogensposities van de (ex-)echtgenoten en vooral hun toekomstperspectieven variëren vandaag de dag meer dan dat zij dat vroeger deden. Weliswaar zijn de Tremanormen jaarlijks aangepast en is incidenteel met deze ontwikkelingen

rekening gehouden, maar dat is om allerlei best begrijpelijke redenen beperkt gebleven, terwijl het rapport als zodanig de sporen draagt van de jaarlijkse bewerking.

Uit het onderzoek is gebleken dat het rapport aan een algehele herziening toe is. Daarbij zou de leesbaarheid en toegankelijkheid kunnen worden vergroot, voor meer veel voorkomende situaties richtlijnen kunnen worden opgesteld, leemten kunnen worden opgevuld en criteria kunnen worden verschaft aan de hand waarvan kan worden bepaald welke richtlijn op welke situatie toegepast kan worden. Met een grondige herziening kunnen de toepassing en de hanteerbaarheid van de Tremanormen worden verbreed respectievelijk verbeterd. Nieuwe concepten als zorgalimentatie, de kinderrekening, maar ook (meer) forfaits voor partneralimentatie, waaronder begrepen de (aangepaste) Hofnorm, en ruimte voor co-ouderschap, zullen dan het palet aan tools voor de rechter, rechtshulpverleners en niet in de plaatst plaats justitiabelen om passende regelingen te treffen vergroten.

Ons onderzoek doet daartoe een aantal concrete aanbevelingen. De tekst en de indeling van de Tremanormen zouden integraal opnieuw vormgegeven moeten worden zodanig, dat de toegankelijkheid ervan wordt vergroot en de tekst beter leesbaar wordt. Aanbeveling verdient het ook om een voor leken geschikte toelichting te schrijven, waarin met name wordt uitgelegd hoe de berekening tot stand komt. Nieuwe ontwikkelingen worden wel gesignaleerd in de Tremanormen, maar dat gebeurt naar de indruk van de onderzoekers te fragmentarisch en mede daarom niet altijd even samenhangend, terwijl sommige onderwerpen meer aandacht verdienen dan ze krijgen. Als voorbeelden noemen we de ondernemer en zijn onderneming, samengestelde gezinnen, maar ook duurbeperking en graduele afbouw van alimentatie. Belangrijk is ook om richtlijnen te geven om de maandelijkse alimentatie zo vast te stellen, dat die rekening houdt met het maandelijks daadwerkelijk beschikbare bedrag aan inkomsten. Vakantiegeld en een eventuele dertiende maand dienen niet over het hele jaar te worden uitgesmeerd, maar te leiden tot extra alimentatie in de maanden waarin die inkomsten ook worden genoten. Het verschil in de berekening voor kinder- en partneralimentatie, waarbij het ene uitgaat van modelmatige berekening met behulp van forfaits (kinderalimentatie) en het andere meer maatwerk voorop stelt (partneralimentatie), zou moeten worden weggenomen omdat dit tot inconsistenties leidt. De concrete voorstellen zijn allemaal in paragraaf 5.1.6 nader aangegeven met toelichting.

Fiscale aspecten en andere, met name inkomensafhankelijke regelingen vormen een complicerende factor, omdat die elkaar wederzijds beïnvloeden; de behoefte aan correcties ontstaat dan. Veel berekeningscomplicaties komen te vervallen als alimentatie volledig wordt gedefiscaliseerd. Het verdient ook aanbeveling om afkoop meer te faciliteren, niet slechts door de fiscale barrières op te heffen, maar ook door de rechter onder omstandigheden de bevoegdheid toe te kennen afkoop op te leggen.

Beantwoording onderzoeksvraag 1

Welke aanpassingen aan het bestaande berekeningssysteem van partneralimentatie kunnen bijdragen aan een vergroting van de acceptatie van de onderhoudsverplichting en daarmee aan een vermindering van het aantal gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO, zoals de codificatie van de Hofnorm bij partneralimentatie?

Gelet op bovenstaande analyse, kan de onderzoeksvraag als volgt worden beantwoord:

De Tremanormen zijn aan een algehele herziening toe. Daarbij zou de leesbaarheid en toegankelijkheid kunnen worden vergroot, voor meer veel voorkomende situaties richtlijnen kunnen worden opgesteld, leemten kunnen worden opgevuld en criteria kunnen worden verschaft aan de hand waarvan kan worden bepaald welke richtlijn op welke situatie toegepast kan worden. Met een grondige herziening kunnen de toepassing en de hanteerbaarheid van de Tremanormen worden verbreed respectievelijk verbeterd. Nieuwe concepten als zorgalimentatie, de kinderrekening, maar ook (meer) forfaits voor partneralimentatie, waaronder begrepen de (aangepaste) Hofnorm, en ruimte voor co-ouderschap, zullen dan het palet aan tools voor de rechter, rechtshulpverleners en niet in de plaatst plaats justitiabelen om passende regelingen te treffen vergroten.

De suggesties tot aanpassingen zijn vermeld in paragraaf 5.1.6. Voor de al dan niet toepassing van meer forfaits wordt verwezen naar de beantwoording van onderzoeksvraag 2 hierna in paragraaf 8.3.2.

8.3.2. Een meer forfaitair stelsel van partneralimentatie

In de tussenanalyse in paragraaf 2.4 en in paragraaf 8.1.1 zijn de voor- en nadelen van maatwerk en forfaitaire vaststelling van alimentatie genoemd.

Volgens sommige deskundigen, vooral rechters en financiële professionals, bevordert een meer forfaitair stelsel de vergroting van de acceptatie omdat de partneralimentatie eenvoudiger is vast te stellen en er minder reden is om te procederen over details. De voorstanders van de forfaitaire benadering maken daarbij steevast de kanttekening dat afwijken steeds mogelijk moet zijn. Maar andere deskundigen, behalve rechters en financiële professionals, vinden in overgrote meerderheid dat maatwerk te prefereren is.

Dit verschil in appreciatie van forfaits is goed te verklaren vanuit het verschil in positie van waaruit men redeneert. Maar een andere tweedeling is ook zichtbaar: een meer forfaitaire benadering voor de doorsnee scheidingen en maatwerk voor de niet-standaard gevallen, zoals bijvoorbeeld bij een onderneming. Naarmate het forfait beter is omdat het meer passende uitkomsten oplevert, zullen deze eerder

geaccepteerd worden. Maar als er bijzondere omstandigheden zijn, moet ervan kunnen worden afgeweken. Modelmatig waar het kan, maatwerk waar het moet.

De Tremanormen zijn thans zeer gedetailleerd, omdat zij primair gericht zijn op maatwerk. De ervaren deskundige heeft er in de loop van de jaren mee leren werken. De beginnende deskundige moet veel moeite doen zich er vertrouwd mee te maken. Leken begrijpen er doorgaans niet veel van. Het wordt vaak vergeleken met het invullen van de aangifte voor de inkomstenbelasting.

Het lijkt alsof naarmate aan de hand van de Tremanormen in meer gevallen redelijke, evenwichtige en acceptabele alimentatiebedragen moeten kunnen worden berekend, die normen automatisch ingewikkelder worden. Omgekeerd zullen de Tremanormen naarmate zij meer vereenvoudigd worden door bijvoorbeeld uit te gaan van forfaits, eerder leiden tot alimentatiebedragen die als onredelijk en onevenwichtig worden ervaren en daarmee afbreuk kunnen doen aan de acceptatie. Acceptatie staat dus onder druk omdat de Tremanormen te ingewikkeld zijn en daarmee proceduregevoelig, maar de acceptatie kan evenzeer onder druk komen te staan omdat de forfaitaire benadering kan leiden tot onredelijke of onevenwichtige eindresultaten. Over wat als onredelijk of onevenwichtig wordt beschouwd, kunnen de meningen overigens verschillen.

Als de woonlasten forfaitair worden vastgesteld in plaats van de werkelijke woonlasten, dan zal de eenvoudige vaststelling met behulp van een forfait gunstig uitpakken voor degene die goedkoper woont en slechter voor degene die duurder woont. Of dit onredelijk of onevenwichtig is, hangt ook af van de vraag of van degene die duurder woont mag worden verwacht dat die goedkoper gaat wonen. Maatwerk daarentegen, zal uitkomen op zoveel mogelijk het werkelijke bedrag van de woonlasten, maar zal aanzienlijk ingewikkelder zijn omdat met alle woonlasten en mogelijke fiscale voordelen alsmede toeslagen rekening moet worden gehouden bij het uitvoeren van de berekening.

Door de invoering van forfaits bij kinderalimentatie bestaat al wel ervaring met de toepassing van forfaits bij de berekening van alimentatie. Die is niet ongunstig, al bestaat er wel kritiek op de forfaits en met name op het uiteenlopen van de berekeningswijzen van partneralimentatie en kinderalimentatie.

De Hofnorm is een veel aangehaald voorbeeld. De vraag is of die norm geschikt is als forfait. Door als uitgangspunt te nemen het netto besteedbare gezinsinkomen voorafgaande aan de scheiding, miskent deze norm dat scheiding in vrijwel alle gevallen structurele extra kosten van wonen en leven met zich brengt, al was het alleen maar door de dubbele woonlasten, waardoor het handhaven van eenzelfde welstandsniveau als tijdens het huwelijk niet realistisch is. Daar komt bij dat de norm inherent ook ziet op extra kosten vanwege het na de scheiding wegvallen van het schaalvoordeel van samenwonen. Door uit te gaan van 60% en niet 50% wordt dit

toekomstige nadeel in de behoefte verdisconteerd, hetgeen onrealistisch is omdat de schaalvoordelen natuurlijk ook bij de betaler van alimentatie wegvallen, de behoefte van beiden op een hoger bedrag dan het netto besteedbaar gezinsinkomen uitkomt en het meerdere er eenvoudigweg niet is. Dit uitgangspunt van de Hofnorm verdient heroverweging.

Een goede modelmatige benadering en gebruikmaking van passende forfaits zal leiden tot meer passende alimentatiebedragen, betere voorspelbaarheid van alimentatie en dus tot meer acceptatie. De benadering in de Tremanormen is thans dat twee methoden worden uitgewerkt, de bruto- en de netto-methode. Te overwegen valt om meer berekeningsmethoden te ontwikkelen die in meer standaardsituaties toegepast kunnen worden. Men denke bijvoorbeeld aan berekeningsmethoden voor personen in loondienst, voor zelfstandigen zonder personeel, voor directeur-grootaandeelhouders van producerende of dienstverlenende ondernemingen en voor de directeur-grootaandeelhouder die enkel belegt. Kortom: meer variëteit, waarbij mag worden uitgegaan van één uitgebreid model met meer forfaits, waarvan de verschillende varianten voor de verschillende standaardsituaties kunnen worden afgeleid. Indien daarvoor wordt gekozen, zullen ook criteria moeten worden vastgesteld in welke gevallen die varianten toegepast kunnen worden. Afwijken van de modellen en forfaits vanwege bijzondere omstandigheden is uiteraard altijd mogelijk, maar dan moet hard gemaakt worden waarom afwijking gerechtvaardigd is.

Om te voorkomen dat over kleine wijzigingen wordt geprocedeerd, valt te overwegen om wijziging van alimentatie slechts toe te staan bij wijzigingen die leiden tot een vaststelling van alimentatie die meer dan een bepaald percentage verschilt van de te wijzigen alimentatie. Dit is weliswaar een drempel, maar een met een forfaitair karakter. De vraag is echter welke wettelijke grondslag een dergelijke drempel heeft en of de wet daarvoor dient te worden aangepast.

Beantwoording onderzoeksvraag 2

Bevordert volgens de deskundigen en professionals een meer forfaitair stelsel van de partneralimentatie de vergroting van de acceptatie? Zou dat volgens hen tot minder gerechtelijke procedures en invorderingsprocedures door het LBIO leiden?

Gelet op bovenstaande analyse, kan de onderzoeksvraag als volgt worden beantwoord:

Een goede modelmatige benadering en gebruikmaking van passende forfaits zullen leiden tot meer passende alimentatiebedragen, betere voorspelbaarheid van alimentatie en daarmee tot minder procedures. Te overwegen valt om meer berekeningsmethoden te ontwikkelen die in onderscheiden standaardsituaties toegepast kunnen worden. Daarbij mag worden uitgegaan van één uitgebreid model met meer forfaits, waarvan de verschillende varianten voor de verschillende standaardsituaties kunnen

worden afgeleid. Indien daarvoor wordt gekozen, zullen ook criteria moeten worden vastgesteld in welke gevallen die varianten toegepast kunnen worden. Afwijken van de modellen en forfaits vanwege bijzondere omstandigheden is uiteraard altijd mogelijk, maar dan moet hard gemaakt worden waarom afwijking gerechtvaardigd is. Te overwegen is ook om wijziging van alimentatie slechts toe te staan bij wijzigingen die leiden tot een vaststelling van alimentatie die meer dan een bepaald percentage verschilt van de te wijzigen alimentatie. Dergelijke drempels voorkomen procedures over kleine wijzigingen.

8.4. Gevolgen maatschappelijke ontwikkelingen voor het stelsel

Rondom de invoering van het (inmiddels in sterk geslonken vorm wet geworden) Wetsvoorstel herziening partneralimentatie was een van de kritiekpunten dat de maatschappelijke ontwikkelingen niet zover waren als de initiatiefnemers veronderstelden of wensten. Interessant is daarom te analyseren wat deze maatschappelijke ontwikkelingen zijn en wat dat betekent voor het stelsel van onderhoudsverplichtingen. Hierbij staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Sluit het stelsel van de onderhoudsverplichtingen (partner- en kinderalimentatie) aan bij de inrichting van de huidige maatschappij, waarin een toenemend aantal relaties worden beëindigd, er steeds meer samenwonenden zijn, de bevolking hoger opgeleid raakt, zorg en arbeid steeds meer gelijk zouden worden verdeeld en kinderen langer thuis wonen?

Voor zover uit de in hoofdstuk 3 besproken cijfers ontwikkelingen kunnen worden afgeleid die van belang zijn voor (het denken over) het stelsel van onderhoudsverplichtingen, worden zij hier besproken. In de onderzoeksvraag van dit onderdeel zijn als maatschappelijke ontwikkelingen genoemd: een groeiend aantal relaties dat wordt beëindigd, de groei van het aantal ongehuwde samenwoners, de hoger opgeleide bevolking en het steeds gelijker verdelen van zorg en arbeid.

Aan de hand van de in hoofdstuk 3 en paragraaf 8.1.2 besproken ontwikkelingen kunnen deze ontwikkelingen worden geduid en kunnen, vooruitlopend op de bespreking van de gevolgen hiervan voor het alimentatiestelsel, de volgende twee deelvragen worden beantwoord:

Deelvraag 1: *Zijn er nog andere ontwikkelingen die relevant zijn voor de onderhoudsplicht en de maatschappelijke acceptatie daarvan?*

en

Deelvraag 2: *Hoe zijn de cijfers over deze relevante ontwikkelingen over de afgelopen jaren?*

Gelet op de besproken cijfers en de analyse daarvan kunnen deze vragen als volgt worden beantwoord:

Anders dan de onderzoeksvraag lijkt te veronderstellen, daalt het aantal echtscheidingen. Het aantal geregistreerd partnerschappen stijgt wel; voor de beëindiging van het informeel samenleven zijn geen cijfers voorhanden. Ook is het rollenpatroon in relaties nog steeds traditioneel te noemen.

De 'andere relevante ontwikkelingen' zijn de arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid van vrouwen, die weliswaar beide toenemen, maar achterblijven bij de verwachtingen, terwijl de (financiële) gevolgen van een echtscheiding voor economisch onzelfstandigen doorgaans nog steeds groot zijn. Ook de grote verschillen tussen vrouwen zijn van belang. Verder daalt het aantal procedures en interventies door het LBIO.

Voor kinderalimentatie moeten hier worden genoemd het grote aantal kinderen dat buiten huwelijk of geregistreerd partnerschap wordt geboren, de invoering van het sociaal leenstelsel waardoor met name studerende jongeren langer thuis blijven wonen en de behoeftigheid van studerende jongeren gedurende hun hele studie of opleiding, tegenover die van werkende jongeren.

8.4.1. Gevolgen maatschappelijke ontwikkelingen voor de grondslagendiscussie

Partneralimentatie

De opvattingen over partneralimentatie houden in zekere zin gelijke tred met de maatschappelijke ontwikkelingen. Een toenemend aantal vrouwen is economisch en financieel zelfstandig. Ten opzichte van voorgaande generaties is de arbeidsparticipatie van vrouwen – en dan met name van moeders – sterk veranderd. Hieruit lijkt te volgen dat vrouwen economische en financiële zelfstandigheid steeds belangrijker gaan vinden en hier ook naar handelen.

Het (op termijn) zelfvoorzienend zijn wordt ook in de enquêtes en interviews vaak belangrijk gevonden waar het gaat om de betekenis van partneralimentatie. Partneralimentatie is in die zin een opstapje naar het zelf gaan voorzien in levensonderhoud en komt pas aan de orde wanneer die economische zelfstandigheid (nog) ontbreekt. Door de nadruk op zelfredzaamheid en de toegenomen economische en financiële zelfstandigheid wordt partneralimentatie steeds meer uitzonderingsrecht.

Hoe verhoudt dit zich tot de grondslag van partneralimentatie? Uit het traditionele rollenpatroon dat bij relaties nog kan worden teruggevonden én de opvattingen die leven onder de Nederlandse bevolking kan steun worden gevonden voor de opvatting dat lotsverbondenheid nog steeds een rol speelt. Lotsverbondenheid jegens elkaar tijdens de relatie heeft in deze zin ook gevolgen na de relatie. Het door de onderzoekers voorgestelde brede concept van de grondslag lotsverbondenheid omvat echter meer, waardoor partneralimentatie ook in andere gevallen een rol speelt.

Hiervoor, in paragraaf 8.2.1, zijn vier uitwerkingen van de lotsverbondenheid onderscheiden. De maatschappelijke ontwikkelingen laten zien dat aan elk van deze vier uitwerkingen van de grondslag lotsverbondenheid nog behoefte bestaat. Met name de volgende ontwikkelingen zijn hiervoor van belang.

Binnen relaties ontstaat een verandering in de economische zelfstandigheid zodra er kinderen zijn: de netto-arbeidsparticipatie van moeders vermindert en moeders zijn minder economisch zelfstandig dan jonge vrouwen binnen een relatie zonder kinderen. Voor mannen heeft het krijgen van kinderen nauwelijks effect op de netto-arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid. Deze keuzes hebben ook gevolgen op het moment dat de relatie eindigt. Maar ook laag- en middelbaar opgeleiden en vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn economisch minder zelfstandig.

Bijna een kwart van de vrouwen mist het inkomen van de partner en gaat er op koopkracht op achteruit, waarbij de niet-economisch zelfstandige vrouwen het meeste risico lopen op armoede. Uit de in hoofdstuk 3 besproken onderzoeken komt naar voren dat met name deze groepen bij echtscheiding in meer of mindere mate financiële achteruitgang ervaren. Dit wordt deels verklaard doordat zij na echtscheiding het hogere inkomen van hun partner missen.

Ook doen veel vrouwen een beroep op de bijstand en andere uitkeringen van overheidswege, wat deels verklaart waarom zij na scheiding economisch zelfstandiger zijn dan ervoor en er in inkomen op vooruit gaan.

Door de ruime invulling van de grondslag voor partneralimentatie kan aan de groep die financiële nadelen ondervindt van de scheiding compensatie worden geboden. Waar de behoeftigheid kan worden gecompenseerd door de draagkrachtige ex-partner ligt partneralimentatie voor de hand. Dit voorkomt ook dat de onderhoudsplicht wordt afgewenteld op de samenleving. Belangrijk hierbij is dat de toegenomen economische en financiële zelfstandigheid meebrengt dat partneralimentatie een steeds minder belangrijke rol speelt, maar nog lang niet is uitgespeeld.

Kinderalimentatie

Voor kinderalimentatie staat de grondslag niet ter discussie. De verandering in relatievormen is hierop ook nauwelijks van invloed. Meer kinderen worden buiten huwelijk geboren, maar omdat de meesten (uiteindelijk) worden erkend, heeft dit voor de grondslag van de onderhoudsplicht geen grote gevolgen.

Bij kinderalimentatie bestaat wel discussie over twee aspecten: in hoeverre behoeftigheid bij jongmeerderjarigen een rol moet spelen en de alimentatieverplichting van de stiefouder. De eerste discussie heeft met name betrekking op de duur en vereisten

aan de alimentatieplicht en niet zozeer op de grondslag. Daarom komt dit aspect in de volgende paragraaf aan de orde.

Wat betreft de alimentatieplicht bij stiefouders is van belang dat sprake is van een stijging van het aantal stiefgezinnen, zij het een geringe stijging. Ook dat iets meer dan de helft van de kinderen van gescheiden ouders in een stiefgezin leeft, maakt de vraag naar de onderhoudsplicht van de stiefouder relevant. De beantwoording van de vraag of de stiefouderalimentatieplicht moet worden gehandhaafd of moet verdwijnen, kan niet met deze cijfers worden beantwoord. Deze vraag kent ook een normatieve kant. Hetzelfde geldt voor de gevallen waarin zo'n onderhoudsplicht moet gelden: alleen bij huwelijk of geregistreerd partnerschap, of ook bij informeel samenleven? Relevant bij deze afweging is in ieder geval dat art. 1:82 BW – dat een onderhoudsplicht bevat voor de tot het gezin behorende minderjarige kinderen tijdens huwelijk – wel geldt voor gehuwden, en geregistreerd partners maar niet voor informele samenlevers. Door de gestage toename van samengestelde gezinnen wordt een heldere afstemming tussen de verschillende onderhoudsplichtigen wel relevanter. Voorts is van belang dat het aantal informele samenlevers stijgt en dat uit de interviews naar voren komt dat in stiefgezinnen niet wordt getrouwd om zo de onderhoudsplicht te ontwijken.

Beantwoording deelvraag 3

Gaan, op grond van deze cijfers, deze ontwikkelingen in de richting van de grondslagen van het stelsel van onderhoudsplicht of in tegenovergestelde richting?

Deze vraag wordt, gelet op bovenstaande analyse, als volgt beantwoord:

De onderzoekers pleiten voor een breed concept van de grondslag lotsverbondenheid. Wij onderscheiden vier uitwerkingen van de lotsverbondenheid die ten grondslag ligt aan de berekening van partneralimentatie. Door een dergelijke ruime grondslag te hanteren, kan aan de op basis van de cijfers gevonden groepen die financieel nadeel ondervinden van de echtscheiding voor een deel compensatie worden geboden. Waar de een als gevolg van het rollenpatroon tijdens de relatie wellicht enige tijd nodig heeft om weer in eigen levensonderhoud te voorzien, mist de ander het hoge inkomen van de partner en kan partneralimentatie helpen om koopkrachtverlies en armoede te beperken. Dit voorkomt ook dat de onderhoudsplicht wordt afgewenteld op de samenleving.

Voor kinderalimentatie staat de grondslag niet ter discussie, ook niet op basis van de cijfers. Het groeiend aantal kinderen dat buiten huwelijk wordt geboren heeft in deze zin nauwelijks betekenis, omdat maar een geringe groep niet wordt erkend. Wel maakt het groeiend aantal stiefgezinnen een betere afstemming van de verschillende onderhoudsplichtigen relevant.

8.4.2. Verhouding maatschappelijke ontwikkelingen en alimentatiestelsel

Over de in dit onderzoek onderscheiden categorieën van elementen van alimentatie kan aan de hand van de cijfers van hoofdstuk 3 het volgende worden opgemerkt.

Voor *partneralimentatie* is allereerst de duurbeperking relevant in het licht van de ontwikkelingen. In de interviews wordt aangegeven dat met de vijfjaarstermijn een belangrijke stap is gezet in het overeenstemmen met de maatschappij, zij het dat de duur ook van de omstandigheden afhangt en dat de duurbeperking minder flexibel is dan de oude maximumtermijn. De termijn is nu korter en men kan maatregelen treffen om op termijn in eigen inkomen te voorzien. In de literatuur wordt de vraag gesteld of de wetgever hiermee niet te veel voor de troepen uitloopt. Daarvoor is van belang dat een echtscheiding vooral voor vrouwen financieel nadelige gevolgen heeft. De vraag of deze gevolgen kunnen worden opgevangen door de wettelijke uitzonderingen en hardheidsclausule van art. 1:157 lid 7 BW, kan met deze cijfers niet beantwoord worden. Dat wil zeggen, er zijn geen cijfers gevonden over de duur die nodig is om de financieel nadelige gevolgen van de echtscheiding op te heffen. Het is de vraag of deze cijfers achterhaald kunnen worden; dit zal ook situatieafhankelijk zijn. Op dit punt moeten de ontwikkelingen dus nog worden afgewacht. Men kan enerzijds zeggen dat de hardheidsclausule procederen in de hand kan werken, terwijl de hardheidsclausule aan de andere kant wel de mogelijkheid biedt om meer op maat gemaakte regelingen te maken.

Een tweede punt in dit verband is de in de interviews en enquête betwiste leeftijdsgrens van 12 jaar in het per 1 januari 2020 geldende art. 1:157 lid 4 BW. Door deze bepaling duurt, bij relaties met minderjarige kinderen, de partneralimentatie maximaal tot het jongste kind 12 jaar is. De cijfers laten echter zien dat momenteel de economische zelfstandigheid voor vrouwen met kinderen van 12 tot 17 jaar nauwelijks verschilt van die van vrouwen met kinderen onder de 12 jaar. Dit roept de vraag op of de 12-jaarsgrens gerechtvaardigd is. Maatwerk lijkt op meer instemming te kunnen rekenen.

Voor de omvang van partneralimentatie geldt dat de maatschappelijke ontwikkelingen, zoals die mede uit de interviews en enquête naar voren komen, vragen om meer aandacht daarvoor in de Tremanormen. Voor de nadere uitwerking van deze conclusie wordt verwezen naar paragraaf 8.1.1. en 8.3.1.

Bij *kinderalimentatie* is de regeling voor jongmeerderjarigen onderwerp van discussie. Met name uit de interviews en expertmeetings komt steun naar voren voor de opvatting dat bij het bereiken van de meerderjarigheid de behoeftigheid een rol mag spelen en dat alleen voor jongeren die studeren of een opleiding volgen, de alimentatieplicht zou moeten doorlopen in die zin dat voor hen behoeftigheid geen rol speelt. Indien zou worden aangesloten bij de gemiddelde studieduur op het HBO of WO, geldt een doorlopende alimentatieplicht van zo'n vijf tot zes jaar na meerderjarigheid.

De grens zou dan getrokken kunnen worden bij 24 jaar, omdat gemiddeld genomen een studie niet langer duurt dan zes jaar. In de expertmeetings is steun uitgesproken voor een verhoging tot 25 jaar, zonder behoeftigheidseis, voor zover de jongeren die een studie of opleiding volgen. Daarop sluiten ook de cijfers over het inkomen van jongeren aan. Terwijl het gemiddelde inkomen van werkende jongeren zodanig is dat behoeftigheid nauwelijks een rol lijkt te spelen, geldt dat niet voor jongeren die studeren of een opleiding volgen. De invoering van het sociale leenstelsel zorgt er bovendien voor dat jongeren langer thuis blijven wonen.

Een voor het alimentatiestelsel in het algemeen gunstige ontwikkeling is dat een groeiend aantal aanstaande ex-partners samen tot afspraken lijkt te komen. Hierbij volstaat verwijzing naar de analyse bij paragraaf 8.2.2 van deze conclusie.

Beantwoording deelvraag 4

Welke elementen van het stelsel zijn daarbij in het geding volgens wie?

Gelet op bovenstaande analyse kan de onderzoeksvraag als volgt worden beantwoord:

Deze meeste categorieën van elementen die in het geding zijn, zijn al besproken in paragraaf 8.2. en 8.3. In aanvulling daarop worden nog genoemd dat het de vraag is of de duurbeperking, samen met de uitzonderingen en hardheidsclausule, nu juist aansluit op de maatschappelijke ontwikkelingen of juist onvoldoende steun biedt aan financieel behoeftigen na echtscheiding. Verder worden de regeling voor jongmeerderjarigen genoemd en ten slotte de Tremanormen, waarin meer aandacht zou moeten zijn voor de maatschappelijke ontwikkelingen en de uitwerkingen van de grondslag lotsverbondenheid die de onderzoekers voorstellen, zoals besproken in paragraaf 8.4.1.

Beantwoording centrale onderzoeksvraag

Sluit het stelsel van de onderhoudsverplichtingen (partner- en kinderalimentatie) aan bij de inrichting van de huidige maatschappij, waarin een toenemend aantal relaties worden beëindigd, er steeds meer samenwonenden zijn, de bevolking hoger opgeleid raakt, zorg en arbeid steeds meer gelijk zouden worden verdeeld en kinderen langer thuis wonen?

Gelet op bovenstaande analyse kan de centrale vraag als volgt worden beantwoord:

Een aantal van de in deze onderzoeksvraag geschetste ontwikkelingen is anders dan verondersteld. Anders dan de onderzoeksvraag lijkt te veronderstellen, daalt het aantal echtscheidingen. Het aantal geregistreerd partnerschappen stijgt wel. Ook is het rollenpatroon in relaties nog steeds traditioneel te noemen. Tegelijkertijd is hierin niet de voor partneralimentatie belangrijke factor van economische zelfstandigheid van met name vrouwen meegenomen. Weliswaar worden steeds meer vrouwen

economisch zelfstandig, maar door te veel nadruk op de gunstige ontwikkelingen in dit verband, verliest men uit het oog dat nog steeds een niet onaanzienlijke groep (met name vrouwen) financieel nadelige gevolgen ondervindt van een echtscheiding. Door de door de onderzoekers voorgestelde brede grondslag voor partneralimentatie kan met alimentatie voor deze groep een vangnet worden geboden. Het is niet nodig de wet op dit punt aan te passen; de Tremanormen zouden wel meer oog moeten hebben voor de maatschappelijke ontwikkelingen en de verschillende situaties bij echtscheiding. Ook moeten de ontwikkelingen in het kader van de duurbeperking in dit kader worden afgewacht. Wetsaanpassing is wel aangewezen wanneer uit jurisprudentie van met name de Hoge Raad blijkt dat de rechtspraak in de wettelijke regeling belemmeringen ziet voor een brede en flexibele uitleg die al deze uitwerkingen kan omvatten.

Elementen die de aandacht van de wetgever vragen zijn de onderhoudsplicht van de stiefouder en de regeling voor jongmeerderjarigen.

8.5. Aansluiting bij de maatschappij – informeel samenlevenden

Zoals in hoofdstuk 7 is uiteengezet, is uit de doctrine, enquête, interviews en expertmeetings vooral duidelijk geworden dat er grote verdeeldheid heerst over de noodzaak van een introductie van een *lex specialis*, in het bijzondere een alimentatieplicht, voor ongehuwden. Ruwweg de helft van de betrokkenen is voor overheidsingrijpen op dit punt, de andere helft tegen.

In twee gevallen hebben de voorstanders echter duidelijk de overhand. Ten eerste is dat bij aanwezigheid van *gezamenlijke kinderen*: ongehuwde stellen met kinderen acht men dusdanig vergelijkbaar met gehuwde stellen dat ook tussen hen een postrelationele onderhoudsverplichting zou moeten bestaan. Ten tweede bij de mogelijkheid van een *opt-out*: indien ongehuwden de onderhoudsplicht contractueel kunnen uitsluiten, neemt dit bij sommigen het bezwaar weg tegen deze onderhoudsplicht. De redenering daarbij is dat ongehuwden er nu juist bewust voor zouden kiezen niet gebonden te zijn aan de 'regels van het huwelijk'. Die bewuste keuze zal dan expliciet moeten worden gemaakt; bij gebreke daarvan geldt een beschermingsmechanisme (alimentatieplicht). Met een opt-out verandert het systeem van levensonderhoud voor de ongehuwden van 'nee, tenzij' naar 'ja, tenzij'.

Rechtsvergelijkend onderzoek wijst uit dat een groeiend aantal Europese landen een *lex specialis* kent voor informele samenlevers.[1] Als die trend zich doorzet, hetgeen

1 Zie bijvoorbeeld het overzicht van W.M. Schrama, 'Scenario's voor het relatierecht: van 'alles blijft bij het oude' via een hink-stap-sprong naar wetgeving voor alle samenleefrelaties', *WPNR* 2018/7220, p. 1034, alsmede K. Boele-Woelki e.a., *Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in de facto Unions* (European Family Law, deel 46), Antwerpen: Intersentia 2019.

te verwachten valt, mag gezegd worden dat Nederland achter komt te lopen indien het geen enkele relatievermogensrechtelijke regeling voor ongehuwden zou hebben. De inhoud van de buitenlandse regelingen is echter sterk verschillend. Bovendien is er geen duidelijke trend waarneembaar in de richting van een bepaalde regeling.[2] Ook hier is derhalve verdeeldheid troef.

Over één aspect is vrijwel iedereen het eens. Talrijke ongehuwde samenwoners zijn onbekend met het ontbreken van levensonderhoudsverplichtingen, hetgeen niet zelden tot schrijnende gevallen leidt. Door informatievoorziening van overheidswege (algemeen) en door voorlichting bij monde van de notaris (specifiek, bij het sluiten van een samenlevingscontract) kan deze problematiek tot op zekere hoogte het hoofd worden geboden. Een vraag die daarbij opkomt is of de notaris verplicht is bij het maken van een samenlevingscontract te wijzen op de afwezigheid van een wettelijke onderhoudsverplichting tussen ongehuwden (en de mogelijkheid deze plicht wel op te nemen in het contract). Gelet op de functie van de notaris in het rechtsverkeer zijn wij geneigd deze vraag bevestigend te beantwoorden.

Beantwoording onderzoeksvragen

Wat kan er in aansluiting op de eerdere onderzoeksvragen worden gezegd over de mogelijkheid partneralimentatie toe te kennen aan samenwoners?

Gelet op bovenstaande analyse, kan de onderzoeksvraag als volgt worden beantwoord:

Er heerst grote verdeeldheid over de noodzaak van de introductie van een *lex specialis*, in het bijzondere een alimentatieplicht, voor ongehuwden. Een deel vindt deze plicht wel aansluiten bij de huidige maatschappij, en acht invoering geboden; een deel is een andere mening toegedaan.

Na weging van de verschillende argumenten voor en tegen zijn wij van mening dat er – thans meer dan voorheen – goede gronden zijn voor de introductie van een *lex specialis*, niettegenstaande de toegenomen populariteit van het geregistreerd partnerschap (dat immers pas bescherming biedt nadat men dit formeel is aangegaan; daarin wijkt het af van een regeling die van rechtswege werkt voor ongehuwden). Wij achten het meest geschikt een regeling die qua vormgeving volledig aansluit bij de alimentatieregeling voor gehuwden, met als toevoeging de mogelijkheid te allen tijde een opt-out overeen te komen. Blijft over de vraag welke informele samenlevers kwalificeren voor deze regeling. Het meest praktisch komt ons voor aansluiting bij bestaande regels, zoals een partnerbegrip uit fiscale wetgeving of 'samenleven als waren zij

2 In de woorden van J. Miles, 'Unmarried cohabitation in a European Perspective', in J.M. Scherpe (red.), *European Family Law: Vol III Family Law in a European Perspective*, 2016, p. 114: 'Convergence is difficult to spot.'

gehuwd' in de zin van art. 1:160 BW gedurende een bepaalde periode. Hierbij verdient het overweging de alimentatieverplichting ook van toepassing te verklaren indien de partners (het gezag over) een gezamenlijk kind hebben.

Samenvatting belangrijkste bevindingen

Dit onderzoek, dat in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) is uitgevoerd, gaat over de vraag of het thans geldende alimentatierecht nog wel van deze tijd is. Gekeken wordt daarbij naar de 'acceptatie' van alimentatie door justitiabelen, naar de aansluiting bij de huidige maatschappij – denk onder meer aan de positie van ongehuwde samenlevers – en naar mogelijke aanpassingen van wet- en regelgeving, mede met het oog op het voorkomen van procedures. Het antwoord op voormelde vraag wordt gegeven aan de hand van vier deelonderwerpen met onderzoeksvragen. Het onderzoek naar deze deelonderwerpen is verlopen volgens een vast patroon van vier stappen: 1. verzamelen van bestaande data, 2. genereren van nieuwe data (houden van een enquête en interviews), 3. analyseren van de data en 4. toetsen van de bevindingen in expertmeetings (triangulatie). Deze samenvatting bevat de belangrijkste conclusies.

De grondslag voor partneralimentatie is lotsverbondenheid. Deze lotsverbondenheid kent verschillende uitwerkingen:

- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot een wederzijdse zorgplicht tijdens en na het huwelijk om zoveel mogelijk op hetzelfde welvaartsniveau maar wel gescheiden te kunnen voortleven;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot het bijdragen aan het herstel van zorggerelateerde achterstand van verdiencapaciteit tijdens het huwelijk teneinde economische zelfstandigheid na het huwelijk op te bouwen;
- lotsverbondenheid die het huwelijk met zich brengt en die leidt tot compensatie voor onbetaalde arbeidsinspanningen in het huishouden of in de onderneming tijdens het huwelijk;
- lotsverbondenheid die (ook) met zich brengt dat de zorgplicht niet wordt afgewenteld op de samenleving.

Een vaste, concrete en daarmee heldere grondslag kent als bezwaar dat die kan verouderen en daarmee juist niet bijdraagt aan de acceptatie van alimentatie. In die zin is een breed concept van de grondslag lotsverbondenheid, waarin veel uitwerkingen passen, te verkiezen boven een beperkt geformuleerde grondslag. De wet behoeft niet te worden gewijzigd om al deze uitwerkingen in de Tremanormen te accommoderen. Dat is alleen dan nodig, wanneer uit jurisprudentie van met name de Hoge Raad blijkt dat de rechtspraak in de wettelijke regeling belemmeringen ziet voor een brede en flexibele uitleg die al deze uitwerkingen kan omvatten.

Voor kinderalimentatie geldt dat de wettelijke grondslag met de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van minderjarige kinderen gegeven is; daarover bestaat vrijwel geen discussie, behoudens de stiefouderalimentatie. Mede gelet op het toegenomen aantal samengestelde gezinnen, dient stiefouderalimentatie te worden heroverwogen. Daarvoor is in ieder geval vereist een normatieve afweging van de grondslag voor de alimentatieplicht van de verschillende onderhoudsplichtigen jegens kinderen. De kinderalimentatie voor jongmeerderjarigen dient eveneens heroverwogen te worden. Wij bevelen aan om die enerzijds te beperken tot de jongmeerderjarigen die een opleiding of studie volgen (bij anderen geldt de behoeftigheidseis), maar anderzijds te verlengen tot de vierentwintigjarige leeftijd, wanneer de jongmeerderjarige geacht kan worden de opleiding of studie te hebben afgerond.

Economische zelfstandigheid van beide ex-partners is de beste remedie om te voorkomen dat alimentatie moet worden betaald. Maar de maatschappelijke ontwikkelingen laten zien dat het een utopie is om te veronderstellen dat een dergelijke zelfstandigheid de komende decennia in de volle breedte bereikt zal worden. Hoewel er in dit opzicht met de opleiding en arbeidsparticipatie van vrouwen wel vooruitgang is geboekt, blijft de economische positie van de vrouw na een echtscheiding nog altijd achter bij die van de man. Dit is voornamelijk te wijten aan de rolverdeling tijdens het huwelijk, het opleidingsniveau en de culturele achtergrond. Het alimentatierecht zal hiermee in ieder geval nog de komende decennia rekening moeten blijven houden.

Alimentatie is een onderwerp waarover de meningen op vele punten verdeeld zijn. De belangrijkste reden hiervoor vormt het gegeven dat alimentatiebetalers en -ontvangers dikwijls tegengestelde belangen hebben. Ook de diverse deskundigen zijn vanuit verschillende perspectieven bij alimentatie betrokken. Zij beoordelen daarom de diverse elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie op verschillende wijze. Of een element bijdraagt of juist afbreuk doet aan acceptatie van alimentatie, kan om die reden niet eensluidend voor alle betrokkenen worden beantwoord. Over slechts weinig aspecten bestaat grote eensgezindheid. Een voorbeeld is de grondslag voor kinderalimentatie.

Wat hiervan ook zij, partner- en kinderalimentatieverplichtingen worden over het algemeen behoorlijk nageleefd en het aantal alimentatieprocedures daalt de laatste jaren. Hieruit blijkt al dat zowel partner- als kinderalimentatie worden geaccepteerd, hoewel men het niet eens is met bepaalde elementen uit het systeem. Een lage acceptatiegraad brengt dus niet zonder meer hoge procesbereidheid met zich, en vice versa. Het zijn veeleer andere redenen die mensen ertoe brengen om te procederen, zoals een moeilijk voortraject, oplopende emoties of een wijziging van omstandigheden waar de ex-partners – al dan niet met hulp van hun deskundigen – niet uitkomen.

De Tremanormen zijn een succesvol instrument dat bijdraagt aan de voorspelbaarheid van het recht en de uniforme rechtstoepassing in Nederland. Zij zijn echter aan

herziening toe. Daarbij kan gedacht worden aan: de leesbaarheid en toegankelijkheid vergroten, voor meer veelvoorkomende situaties richtlijnen opstellen, leemten opvullen en criteria verschaffen ter bepaling van welke richtlijn op welke situatie toegepast kan worden. Bij de herziening van de Tremanormen dient meer rekening te worden gehouden met de uiteenlopende uitwerkingen van de lotsverbondenheid als grondslag voor partneralimentatie, opdat de normen meer in lijn worden gebracht met de maatschappelijke opvattingen en ontwikkelingen. Het inzicht wint veld dat een scheiding nu eenmaal een wijziging van inkomenspositie met zich brengt en dat het vasthouden aan huwelijksgerelateerde welstand, het netto-gezinsinkomen, niet (meer) het meest voor de hand liggende uitgangspunt bij het bepalen van de behoefte is.

Met een grondige herziening kunnen de toepassing en de hanteerbaarheid van de Tremanormen worden verbreed respectievelijk verbeterd. Nieuwe concepten als zorgalimentatie, de kinderrekening, maar ook (meer) forfaits voor partneralimentatie, waaronder begrepen de (aangepaste) Hofnorm, en ruimte voor co-ouderschap, zullen dan het palet aan tools vergroten voor de rechter, rechtshulpverleners en niet in de laatste plaats de justitiabelen om passende regelingen te treffen. Veel berekeningsperikelen komen te vervallen als alimentatie volledig wordt gedefiscaliseerd. Afkoop van alimentatie dient op verzoek door de rechter te kunnen worden bepaald.

In de Tremanormen dienen meer berekeningsmethoden te worden ontwikkeld die in onderscheiden standaardsituaties toegepast kunnen worden. Daarbij mag worden uitgegaan van één uitgebreid model met meer forfaits, waarvan de verschillende varianten voor de verschillende standaardsituaties kunnen worden afgeleid. In dat geval zullen ook criteria moeten worden vastgesteld in welke gevallen die varianten toegepast kunnen worden. Afwijken van de modellen en forfaits vanwege bijzondere omstandigheden is uiteraard altijd mogelijk, maar dan moet hard gemaakt worden waarom afwijking gerechtvaardigd is. Wijziging van alimentatie zou slechts moeten worden toegestaan indien zij leidt tot een vaststelling die meer dan een bepaald percentage verschilt van het oorspronkelijke bedrag. Dergelijke drempels voorkomen dat kleine wijzigingen aanleiding geven tot procedures.

Over het antwoord op de vraag of alimentatieplicht ook zou moeten bestaan voor informeel samenlevenden, heerst grote verdeeldheid. Gelet op de maatschappelijke ontwikkelingen valt te overwegen een dergelijke *lex specialis* in te voeren. De alimentatieregeling zou dezelfde kunnen zijn als die voor gehuwden, met als toevoeging de mogelijkheid van een 'opt-out'. Deze 'opt out' zou dan in ieder geval inhouden dat de samenlevers waarop de alimentatieverplichting van toepassing zou zijn, gezamenlijk kunnen kiezen om de alimentatieverplichting niet voor hen te laten gelden. Ongehuwden kwalificeren voor deze nieuwe regeling wanneer zij 'samenleven als waren zij gehuwd' in de zin van art. 1:160 BW gedurende een bepaalde periode, of een of meer gezamenlijke kinderen hebben.

Summary of main findings

This study, which has been commissioned by the Research and Documentation Centre (WODC), concerns the question whether the current maintenance law is still valid today. It examines the 'acceptance' of maintenance by parties, the extent to which it meets the demands of today's society – consider, for example, the position of unmarried cohabitants – and possible alterations of laws and regulations, partly with the aim of preventing legal proceedings. The answer to the aforementioned research question is provided on the basis of four sub-topics. The research into these sub-topics was conducted according to a fixed pattern of four steps: 1. collecting of existing data, 2. generating new data (i.e. conducting a questionnaire survey and interviews), 3. analysing the data and 4. testing the findings during expert meetings (triangulation). This summary presents the study's most important findings.

The basis for spousal maintenance is solidarity. This solidarity entails various approaches with different implications:

- Solidarity that marriage implies and that leads to a reciprocal duty of care during and after the marriage in order to be able to continue to live as much as possible at the same level of prosperity despite being separated;
- Solidarity that marriage implies and that leads to the contribution to the recovery of care-related loss of earning capacity during the marriage in order to build economic independence after marriage;
- Solidarity that marriage implies and that leads to compensation for unpaid work in the household or in the business during the marriage;
- Solidarity that (also) implies that the duty of care is not being passed onto society.

A fixed, concrete and thus clear basis has as a drawback that it can become outdated and as a consequence no longer contributes to the acceptance of maintenance. For this reason, a broad concept of the basis of solidarity, which accommodates its various approaches, is to be preferred over a narrowly formulated basis. There is no need for the law to be amended to integrate all these different approaches in the Trema standards (*Tremanormen*). This is only necessary if case law of the Supreme Court in particular shows that the statutory provisions contain obstacles to a broad and flexible interpretation that may include all these approaches of the solidarity concept.

For child maintenance, the legal basis is provided by the responsibility for the care and upbringing of minor children; there is hardly any discussion about this, with the exception of stepparent maintenance. Partly in view of the increased number of patchwork families, stepparent maintenance is in need for reconsideration. This at least requires a normative assessment of the basis for the maintenance obligation for the various maintenance debtors with respect to children. Child maintenance for young adult persons should also be reconsidered. On the one hand, we recommend restricting this type of maintenance to young adults who are following education or studies (for others the requirement of need applies), while on the other hand, we suggest extending child maintenance for young adult persons until the age of twenty-four, when the young adult can be considered to have completed the education or study.

Economic independence of both ex-partners is the best remedy to avoid any maintenance having to be paid. However, the social developments show that it is utopian to assume that such independence will be achieved across the board in the coming decades. Although progress has been made regarding the education and labour participation of women, their economic position after a divorce still lags behind that of men. This is mainly due to the role allocation during marriage, the level of education and cultural background. Maintenance law will have to continue to take this into account for the coming decades.

Maintenance is a topic on which opinions are divided on many points. The primary reason for this is the fact that maintenance debtors and recipients often have conflicting interests. The various experts are involved in maintenance from different perspectives as well. Consequently, they assess the various elements of the system of partner and child maintenance in different ways. Whether an element contributes to the acceptance of maintenance or whether it rather decreases the acceptance rate can therefore not be answered uniformly for all parties involved. Only on few aspects does there exist a significant unanimity, one example being the basis for child maintenance.

However that may be, partner and child maintenance obligations are generally properly observed and the number of legal proceedings concerning maintenance has been declining for years. This already shows that both partner and child maintenance are accepted, even though people do not agree with certain elements of the system. A low degree of acceptance therefore does not automatically mean a high degree of readiness to start legal proceedings and vice versa. There are many other reasons for people to institute legal proceedings, such as a difficult preliminary process, rising emotions or a change in circumstances that, with or without the help of their experts, the ex-partners cannot resolve.

The Trema standards form a successful instrument that contributes to the predictability of the law and its uniform application in the Netherlands. They are, however,

in need of revision. This revision may include increasing the readability and accessibility, drawing up guidelines for frequently occurring situations, filling existing gaps, and providing criteria to determine which guidelines can be applied to which situation. When revisiting the Trema standards, greater account should be taken of the different approaches of solidarity as a basis for spousal maintenance, so that the standards are brought more in line with social views and developments. The insight is gaining ground that a divorce brings with it a change in income position and that adhering to marriage-related prosperity, the disposable family income, is not (any longer) the most obvious starting point for determining the need.

With a thorough revision, the application and manageability of the Trema standards can be extended or improved. New concepts such as care maintenance, the child bank account (*kinderrekening*) but also (more) fixed sums and flat rates for partner maintenance, including the (amended) court of appeal standard (the so-called *Hofnorm*), and room for co-parenting will then increase the palette of tools for the courts, legal aid providers and, last but not least, the parties involved to take appropriate measures. Many calculation problems will be eliminated once maintenance is being fully exempted from taxes. Redemption of maintenance should be determined by the court upon request.

More calculation methods should be developed within the Trema standards that can be applied in various standard situations. One can take as a basis a single comprehensive model with more fixed sums and flat rates, from which the different variants for the various standard situations can be derived. In that case, criteria also need to be established that indicate in which cases these variants can be applied. Deviations from the modals and fixed sums and flat rates are of course always possible if special circumstances demand this, but it is then necessary to make clear on what grounds this is justified. Changes in maintenance should only be allowed if these result in a determination that differs more than a certain percentage from the original amount. Such thresholds prevent minor adjustments from triggering legal proceedings.

There is a great disagreement concerning the answer to the question whether maintenance obligation should also exist for informal cohabitants. Seeing the social developments, it may be worth considering introducing such a *lex specialis*. The maintenance arrangement could be the same as that for married persons, with the addition of an opt-out option. This opt-out option would in any case mean that cohabitors to whom the maintenance obligation would apply can jointly choose not to have this obligation apply to them. Unmarried persons qualify for this new arrangement when they 'live together as if they were married' in the sense of article 1:160 Dutch Civil Code during a specific period of time, or if they have one or more children together.

Lijst van onderzoekers

Dit onderzoek is uitgevoerd door:

- prof. mr. W.D. Kolkman, hoogleraar Algemene Rechtswetenschap en Familievermogensrecht, Rijksuniversiteit Groningen

- prof. mr. L.C.A. Verstappen, hoogleraar Privaatrecht, in het bijzonder Notarieel recht, Rijksuniversiteit Groningen

- mr. dr. I. Visser, universitair docent Notarieel recht en Procesrecht, Rijksuniversiteit Groningen

met medewerking van:

- prof. mr. F. Ibili, raadsheer in de familiekamer van het Hof Den Haag en bijzonder hoogleraar Personen-, familie- en jeugdrecht, Rijksuniversiteit Groningen

- mr. S. Oost, docent en onderzoeker Algemene Rechtswetenschap, Rijksuniversiteit Groningen

- mr. drs. T.P.C. Geertsema, docent Notarieel recht, Rijksuniversiteit Groningen.

Samenstelling van de begeleidingscommissie

Voorzitter:

- prof. dr. mr. E.C.C. Punselie, hoogleraar Familierecht aan de Universiteit Leiden

Leden:

- mr. A. Blokland, wetgevingsjurist bij het Ministerie van Justitie en Veiligheid
- mr. E.C. van Ginkel, projectbegeleider WODC
- prof. dr. M.J. ter Voert, hoogleraar Empirical Legal Studies aan de Radboud Universiteit Nijmegen en senior wetenschappelijk medewerker WODC

Lijst van geraadpleegde literatuur

B. van den Anker, 'Samenleven én alimentatie ontvangen?', *EB* 2009/5, nr. 32, p. 87-90.

B. van den Anker, 'Nieuw uitgangspunt: kinderalimentatie en schuldsanering', *EB* 2010/10, nr. 69, p. 165-167.

B. van den Anker, 'Samenleven en alimentatie ontvangen? II', *EB* 2015/2, nr. 11, p. 25-26.

E.Z. Annink, 'Wet herziening partneralimentatie', *JBN* 2019/12, nr. 54, p. 15-16.

M.V. Antokolskaia e.a., 'Koude uitsluiting. Materiële problemen en onbillijkheden na scheiding van in koude uitsluiting gehuwde echtgenoten en na scheiding van ongehuwd samenlevende partners, alsmede instrumenten voor de overheid om deze tegen te gaan' (*Familie & Recht, deel 2*), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2011.

M.V. Antokolskaia & B. Breederveld (red.), 'Partner- en kinderalimentatie: knelpunten en voorstellen voor verbetering' (*Familie & Recht, deel 6*), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2013.

J. de Boer, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2010.

J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel II. Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

J. de Boer, W.D. Kolkman & F.R. Salomons, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 1. Personen- en familierecht. Deel I. De persoon, afstamming en adoptie, gezag en omgang, levensonderhoud, bescherming van meerderjarigen*, Deventer: Wolters Kluwer 2020.

M.A. Baeten, 'Verbleken van behoefte of hogere eisen aan de verdiencapaciteit?' *REP* 2016/3, nr. 224.

M.A. Baetens & C.K. Soeters, 'De behoeftevaststelling van jongmeerderjarigen (deel 2)', *REP* 2012/4.

M.A. Baeten & C.K. Soeters, 'De behoeftevaststelling van jongmeerderjarigen (deel 2)', *REP* 2016/5.

M.A. Baeten & L.S. Timmermans, 'De behoefte van jongmeerderjarigen: een overzicht van rechtspraak', *REP* 2012/4.

F. van den Barselaar, 'Fiscale aspecten van de verbreking van samenwoning', *REP* 2010/5.

F. van den Barselaar, 'Post uit Den Haag', *REP* 2012/2.

A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: Initiatiefwet herziening partneralimentatie aanhangig gemaakt', *FJR* 2015/9, nr. 42, p. 174-175.

A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: Advies Raad van State over Initiatiefwetsvoorstellen herziening kinderalimentatie en herziening partneralimentatie', *FJR* 2016/12, nr. 67, p. 282-283.

A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: Wetsvoorstel scheiden zonder rechter ingetrokken', *FJR* 2018/1, nr. 2, p. 2-3.

A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: 1.1 Derde nota van wijziging initiatiefwetsvoorstel Partneralimentatie', *FJR* 2018/11, nr. 62, p. 292-293.

A.H.W.M. van Beuningen, G. Cardol & J. van der Hoeven, 'Actualiteiten: 1.1 Behandeling Eerste Kamer Initiatiefvoorstel herziening partneralimentatie', *FJR* 2019/6, nr. 28, p. 130-131.

Th.L.J. Bod, *De wettelijke regeling van pensioenverevening bij scheiding*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994.

Th.L.J. Bod, 'Limitering van alimentatie en pensioenverevening', *WPNR* 1994/6147, p. 557-561.

T.L.J. Bod, 'De spanning tussen het alimentatierecht en het verdelen van de waarde van pensioenrechten bij helfte', *WPNR* 1996/6230, p. 496-502.

K. Boele-Woelki & S. Burri, 'De rol van de staat in familierelaties: meer of minder?' (*Familie & Recht, deel 13*) Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2015.

K. Boele-Woelki e.a., *Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in de facto Unions* (European Family Law, deel 46), Antwerpen: Intersentia 2019.

J. de Boer, *Het nieuw BW overzee. Afwijkingen in het BW van Aruba, Curaçao, Sint Maarten, de BES-eilanden en Suriname ten opzichte van het Europees-Nederlandse BW* (Monografieën BW nr. A31), Deventer: Wolters Kluwer 2019.

J.P.M. Bol, Drieluik 'Tremanormen in de mediationpraktijk 1/2/3', *REP* 2010/1, 2 en 3.

J.P.M. Bol, 'Heeft de partneralimentatie nog toekomst?', *REP* 2011/6.

J.P.M. Bol, 'Nieuwe Tremanormen kinderalimentatie: wat zijn de wijzigingen en wat de gevolgen?', *REP* 2012/8.

J.P.M. Bol, 'Kinderalimentatie, de klok 50 jaar terug?' *EB* 2012/4, nr. 28.

J.P.M. Bol, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 1)', *REP* 2013/4, p. 132-134.

J.P.M. Bol, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 4)', *REP* 2013/7, p. 285-288.

J.P.M. Bol, 'Partneralimentatie in de praktijk: is maatwerk mogelijk?' (delen 1, 2 en 3), *REP* 2014/4, 6 en 7.

J.P.M. Bol, 'Méér dan brood alleen: een pleidooi voor zorgalimentatie', *REP* 2015/7.

J.P.M. Bol, 'Actualiteiten van het bijstandsverhaal', *REP* 2016/2.

J.P.M. Bol, R. van Coolwijk & J.E.M.C. Moons, 'Kinderalimentatie: een jaar ervaring met de nieuwe tremanormen', *REP* 2014/1, nr. 65, p. 22-25

E.J.M. Boogaard-Derix e.a., 'Kosten van kinderen ten behoeve van vaststelling kinderalimentatie' (rapport), *Trema* 1994.

K.A. Boshouwers, 'Grievend gedrag en partneralimentatie', *REP* 2010/2.

W.H.A.C.M. Bouwens, *Onderhoudsplicht en bijstand. Een onderzoek naar de verhouding tussen overheidszorg en onderhoud door familie- en gezinsleden* (diss. Nijmegen), Nijmegen: Ars Aequi Libri
1996.

B. Breederveld, 'Contractvrijheid in het huwelijksvermogensrecht', *FJR* 2013/7-8, nr. 71, p. 198-205.

M.L.C.C. de Bruijn-Lückers e.a., *EB klassiek*, Deventer: Wolters Kluwer 2003.

M.L.C.C. de Bruijn-Lückers & A.N. Labohm, 'Alimentatie in tijden van crisis en maatschappelijke veranderingen', *WPNR* 2012/6947, p. 711-717.

M.L.C.C. De Bruijn-Lückers, 'De complexiteit van het samengestelde gezin', *EB* 2014/7-8, nr. 62.

M.L.C.C. de Bruijn-Lückers, 'Een jaar ervaring kinderalimentatie nieuwe stijl', *REP* 2014/2, nr. 142, p. 23-25.

M.L.C.C. de Bruijn-Lückers, 'Recente ontwikkelingen alimentatie', *EB* 2017/7-8, nr. 61.

M.L.C.C. De Bruijn-Lückers, *'Monografieën (echt)scheidingsrecht deel 4 – Alimentatieverplichtingen,* Den Haag: Sdu 2020.

G. van der Burght & J.E. Doek, *Pitlo/Van der Burgt-Doek Personen- en familierecht* (Pitlo's Personen- en familierecht), Deventer: Wolters Kluwer 2002.

E. Cohen Henriquez & J.K. Moltmaker, *Privaatrechtelijke en fiscale aspecten van samenlevingsvormen buiten huwelijk* (preadvies KNB), Deventer: Wolters Kluwer 1977.

R. van Coolwijk, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 3)' *REP* 2013/6, p. 220-223.

R. van Coolwijk & M.S. van Gaalen, 'Het rapport Koude Uitsluiting nader besproken', *FJR* 2013/2, nr. 18, p. 55-57.

R. van Coolwijk & J.E.M.C. Moons, 'Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie', *EB* 2015/10, nr. 86, p. 176-180.

R. van Coolwijk & J.B. de Groot, 'Prejudiciële vragen beantwoord en wat nu?', *REP* 2017/7, nr. 421.

R. van Coolwijk, 'Wet herziening partneralimentatie door de bril van een advocaat', *FJR* 2019/9, nr. 44.

J.H.M. Delnooz-Engels & F.J. Giele, 'Afkoopsom alimentatie: een uitbreiding?', *EB* 2004/1, nr. 2.

W. Dijkers, 'Verhaal van bijstand: een beetje bestuursrecht onder het civiel plafond', *NJB* 1994/29, p. 989-995.

B.M. Dijksterhuis, *Rechters normeren de alimentatiehoogte. Een empirisch onderzoek naar rechterlijke samenwerking in de Werkgroep Alimentatienormen (1975-2007)* (diss. Leiden), Leiden: Leiden University Press 2008.

B.M. Dijksterhuis, 'Het aangenomen initiatiefvoorstel Wet herziening partneralimentatie: veronderstellingen en empirie', *FJR* 2019/9, nr. 43, p. 200-204.

B.M. Dijksterhuis & N. Vels, 'De mening van alimentatieplichtigen en alimentatiegerechtigden over de berekening van kinderalimentatie', *FJR* 2012/7-8, nr. 63, p. 178-183.

B.M. Dijksterhuis & N. Vels, 'Naschrift Dijksterhuis en Vels naar aanleiding van de reacties van Dorhout en Roelvink-Verhoeff', *FJR* 2012/11, nr. 99.

J.E. Doek, 'Alimentatie na echtscheiding; de rechtspositie van de 2de echtgenote; het derdenverzet', *FJR* 1982/8, p. 228.

P. Dorhout, 'Alimentatienormen 2001', *FJR* 2001/2, p. 42-45.

P. Dorhout, 'Forfaitaire vaststelling van kinderalimentatie', *FJR* 2003/1, p. 11.

P. Dorhout, 'Marie, is de alimentatie al klaar?', *FJR* 2010/7-8, nr. 72, p. 197-198.

P. Dorhout, 'Reactie 1 op FJR 2012/63', *FJR* 2012/11, nr. 97.

P. Dorhout, 'Kroniek partneralimentatie', *FJR* 2014/7-8, nr. 49.

P. Dorhout, 'Kroniek Kinderalimentatie', *FJR* 2016/2, nr. 12, p. 52-55.

P. Dorhout, 'Kroniek Kinderalimentatie', *FJR* 2018/2, nr. 13.

P. Dorhout, 'Kroniek Partneralimentatie', *FJR* 2020/1, nr. 7, p. 22-28.

P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Emancipatie in het alimentatierecht, zegen of zorg?', *FJR* 2011/5, nr. 52, p. 126-129.

P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Kroniek alimentatie 2012 tot 1 mei', *FJR* 2012/7-8, nr. 67, p. 198-200.
P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Kinderalimentatie', *FJR* 2014/1, nr. 7.
P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Kroniek Kinderalimentatie', *FJR* 2015/2, nr. 11, p. 46-49.
P. Dorhout & C. de Bie-koopman, 'Kroniek Alimentatie', *FJR* 2015/7-8, nr. 40, p. 167-172.
P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Kroniek partneralimentatie', *FJR* 2016/7-8, nr. 41, p. 170-176.
P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Kroniek Kinderalimentatie', *FJR* 2017/2, nr. 11, p. 48-52.
P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Kroniek partneralimentatie', *FJR* 2017/6, nr. 40, p. 187-191.
P. Dorhout & C. Bie-Koopman, 'Kroniek kinderalimentatie', *FJR* 2019/6, nr. 31, p. 144-149.
J. van Duijvendijk-Brand, 'Ex-samenwonenden en het onderhoudsrecht: alimentatie; eerst uit de lengte, dan pas in de breedte', *FJR* 2007/11, p. 265-272.
J. Van Duijvendijk-Brand, 'Hoge Raad houdt alimentatie (nog) bij de les', *NJB* 2012/14, nr. 822, p. 926-932.
L.A van Eis-van den Berg, 'WLA nieuw: een schoorvoetende kentering', *EB* 2010/6, nr. 46.
F.J. Fernhout, *Alimentatierekenen,* Deventer: Wolters Kluwer 1990.
C. Forder, *Het informele huwelijk: de verbondenheid tussen mens, goed en schuld* (oratie Maastricht), Deventer: Wolters Kluwer 2000.
C. Forder & A. Verbeke, 'Geen woorden maar daden', in: C. Forder & A. Verbeke (red.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen: Intersentia 2005, p. 489-640.
E.N. Frohn, 'Engels huwelijksvermogensrecht: White v White en verdere ontwikkelingen', *FJR* 2006/12, nr. 121.
J.F.M. Giele, 'Het afkopen van alimentatieverplichtingen', *EB* 2002/11-12.
R.C. Gisolf, *Alimentatie, hoeveel? Hoelang?*, Den Haag: Reed Business 1982.
R.C. Gisolf, 'Alimentatie: hoelang? Hoe? Bespreking van een tweetal rapporten', *FJR* 1983, p. 30-41.
R.C. Gisolf, *Het verhaalsrecht van de algemene bijstandswet*, Deventer: Wolters Kluwer 1984.
G. de Groot, 'Ruimte voor rechtsontwikkeling in civiele procedures bij de Hoge Raad', *NTBR* 2016/10, nr. 145.
J.B. de Groot, 'Vijf jaar Kinderalimentatie "Nieuwe Stijl"', *FJR* 2018/4, nr. 27, p. 116-120.
J.H.M. ter Haar e.a., 'Toezicht op het bewind van ouders en voogden over het vermogen van minderjarigen: Onderzoek naar toezicht op vermogensbeheer bij minderjarigen en vier overige aanverwante onderwerpen' (*Familie & Recht, deel 17*), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2017.
W.C.E. Hammerstein-Schoonderwoerd, *Echtscheiding en alimentatie bij rechterlijke uitspraak*, Arnhem: Gouda Quint 1982.
A. Heida, 'Alimentatierekenen volgens de Tremanormen', *JBN* 2002/11, nr. 65.
A. Heida, 'De wettelijke maatstaven en de Tremanormen', in: G.T. de Jong e.a., *Algemeen-Bijzonder. De wisselwerking tussen algemene en bijzondere regelingen in het privaatrecht,* Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2003, p. 53-64.
A. Heida, 'Nogmaals art. 1:160 BW, beroep op samenleven als ware men gehuwd in lagere rechtspraak diverse keren gehonoreerd', *EB* 2003/11-12, p. 171-175.
A. Heida, 'Doorzetten wetsvoorstel kinderalimentatie een goede zet?', *EB* 2004/11-12, nr. 91, p. 151-154.
A. Heida, 'Alimentatie en wangedrag', *EB* 2008/1, nr. 1, p. 1-6.

A. Heida, 'Enkele voor de praktijk belangrijke beslissingen betreffende limitering van alimentatie', *EB* 2010/10, nr. 68, p. 159-164.
A. Heida, 'Wet scheiden zonder rechter', *EB* 2014/2, nr. 13, p. 28.
A. Heida, 'Partneralimentatie, van lotsverbondenheid tot solidariteit', *EB* 2014/4, nr. 35.
A. Heida, 'Wetsvoorstel herziening partneralimentatie ingediend', *EB* 2015/10, nr. 85, p. 173-175.
A. Heida e.a. (red.), *EB Klassiek*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.
T.R. Hidma, 'Nihilbeding art. 158 boek 1 BW; ook vóór het huwelijk overeen te komen', *WPNR* 1979/5470.
T.R. Hidma, 'Wel Degelijk een onaantastbaar «nihilbeding» vóór het huwelijk overeen te komen: een repliek…', *WPNR* 1979/5492.
T.R. Hidma & G.T. de Jong, 'Nihil-beding vóór het huwelijk; Hoge Raad 7-3-1980, Rechtspraak van de week 1980, no. 44', *WPNR* 1980/5525.
M. van Hoeken, 'Samenlevingsvormen en de wetgever', *AA* 1993/2.
P. Ten Hoeve, 'Trematologie, een beetje een zwartboek eigenlijk', *NJB* 1996/21, p. 793-796.
W.G. Huijgen, 'Relaties en (huwelijks)vermogensrecht', in: *In dienst van het recht grenzen verleggen* (Van der Burght-bundel), 2009.
W.G. Huijgen, 'Ieder het zijne in het relatie-vermogensrecht', in: *Ex libris Hans Nieuwenhuis* (Nieuwenhuis-bundel), 2009, p. 199-210.
W.G. Huijgen, 'Samenwoners: heeft de vrouw recht op vergoeding van door haar gefinancierde verbouwing van de woning van de man?', *JBN* 2019/10, p. 7-9.
M.J. Hüsen, 'Scheiding en bijstand: geen gemakkelijk huwelijk', *EB* 2011/3, nr. 20.
M.J. Hüsen, 'Verwerp het wetsvoorstel scheiden zonder rechter!', *EB* 2015/4, nr. 34.
F. Ibili, 'Postrelationele solidariteit in het internationaal privaatrecht', *WPNR* 2012/6941, p. 585-592.
T. Janssen, *Limitering van partneralimentatie*, Tilburg: Celsus juridisch 2013.
C.G. Jeppesen De Boer, 'Partneralimentatie na echtscheiding in Denemarken', *REP* 2013/6, p. 234-238.
E.G. de Jong & L.S. Timmermans, 'Wijziging van alimentatie in tijden van (corona)crisis', *REP* 2020/3, nr. 250, p. 31-41.
R.A. Jongerius & L.S. Timmermans, 'Beperking duur partneralimentatie', *REP* 2012/6.
M. Jonker, *Het recht van kinderen op levensonderhoud: een gedeelde zorg. Een rechtsvergelijking tussen Nederland, Noorwegen en Zweden* (diss. Utrecht; Familie & Recht, deel 3), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2011.
M. Jonker, 'Verdeling kosten van de kinderen bij co-ouderschap: wie betaalt de rekening?', *REP* 2016/7.
M. Jonker, 'Kinderalimentatie', in: W.M. Schrama e.a. (red.), *Familierecht. Een introductie,* Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2018, p. 367-387.
Kappelhof, *Alimentatie en de som ineens*, Den Haag: Vuga-Uitgeverij 1983.
R.M. Kavelaars-Niekoop, 'Aanpassing normen kinderalimentatie: een gemiste kans' *EB* 2013/6, nr. 51.
J.A.M.P. Keijser, *Handleiding bij scheiding,* Deventer: Wolters Kluwer 2014.
J.G. Klaassen, J. Eggens, E.A.A. Luijten & W.R. Meijer, *Huwelijksgoederen- en erfrecht. Eerste gedeelte: Huwelijksgoederenrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2005.
M.A.D. Kok, 'Alimentatiebehoefte en premie AOV en lijfrente: ondernemer benadeeld', *REP* 2013/5.
J. Kok, 'Partneralimentatie op drift', *FJR* 2017/7-8, nr. 41.

J. Kok & S.F.M. Wortmann, 'Ontwikkelingen in het familierecht: alimentatie en meerouderschap', *WPNR* 2017/7138.
W.D. Kolkman, 'Samenleven als waren zij gehuwd', *FTV* 2015/10.
P. Kuik, W.M. Schrama & L.C.A. Verstappen, 'Samenlevingsovereenkomsten in de notariële praktijk', *Family & Law* november 2014, doi: 10.5553/FenR/.000017.
A.N. Labohm, 'Samenlevers met en zonder contract', *EB* 2011/10, nr. 70, p. 164-167.
A.N. Labohm, 'Flex BV en alimentatie, de BV is geen pinautomaat van de bestuurder', *EB* 2012/9, nr. 60, p. 166-169.
A.N. Labohm, 'Kan kinderalimentatie op eenvoudige wijze worden vastgesteld?', *EB* 2014/4, nr. 33.
A.N. Labohm, 'De ondernemer en zijn draagkracht', *EB* 2014/6, nr. 52, p. 102-106.
A.N. Labohm, 'Hoge Raad: Het inkomen van de dga', *EB* 2014/9, nr. 73.
A.N. Labohm, 'Onderhoudsverplichtingen voortvloeiende uit het familierecht, twee proefschriften', *FJR* 2014/3, nr. 19.
A.N. Labohm, 'Wet hervorming kindregelingen en kinderalimentatie', *EB* 2015/1, nr. 1.
A.N. Labohm, 'Alimentatierekenen voor de ondernemer nu en in de toekomst', *EB* 2016/5, nr. 44, p. 87-93.
A.N. Labohm, 'Samenloop kinderalimentatie en partneralimentatie', *EB* 2018/4, nr. 36, p. 75-80.
A.N. Labohm, 'Alimentatierekenen op basis van winst- en kasstroomprognoses & de digitalisering van de rechtspraak', *EB* 2018/6, nr. 57, p. 117-123.
A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie: de tweede nota van wijziging van 11 juni 2018', *EB* 2018/9, nr. 76, p. 164-167.
A.N. Labohm, 'Wet herziening partneralimentatie door de bril van de rechter', *EB* 2019/9, nr. 81, p. 181-186.
A.N. Labohm, 'De pinautomaat van de directeur-grootaandeelhouder', *EB* 2020/3, nr. 22, p. 37-43.
J. Lang, 'Reactie op het artikel inzake de Wet herziening partneralimentatie in *EB* 2018/76', *EB* 2018/11-12, nr. 99.
G. Lankhorst, 'Alimentatiebehoefte en de schuldsaneringsregeling, Hoge Raad 17 december 2004 NJ 2005, 26 (R04/035HR)', *FJR* 2005/5, nr. 45.
E.R. Lankester, 'De rekening-courantschuld van de dga in echtscheiding', *REP* 2013/2, p. 63-68.
E.R. Lankester, 'Grote gevolgen wijzigingen fiscale kindregelingen 2015', *REP* 2014/8, nr. 568.
E.R. Lankester, 'Wetsvoorstel herziening kinderalimentatie en ondernemers: wie wordt het kind van de rekening?', *REP* 2015/6, nr. 442, p. 57-59.
E.R. Lankester & T.C.E. Boringa, 'Draagkracht van ondernemers in crisistijd', *REP* 2010/1, p. 31-34.
J. Latten, 'Trends in samenleven en trouwen: informalisering en de schone schijn van burgerlijke staat', in: C. Forder & A. Verbeke (red.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen: Intersentia 2005, p. 11-45.
J.H. Lieber, 'Afschaffing onderhoudsplicht stiefouder: denk er nog eens goed over na!', *FJR* 2018/7-8, nr. 44.
A.G.J. van Lokven, 'Teveel ontvangen alimentatie: terugbetalen of niet', *EB* 2009/9, nr. 57, p. 143-145.

M.L.C.C. Lückers, 'Schuldsanering en voorrangsregeling kinderalimentatie: appels en peren?', *EB* 2012/2, nr. 13.
M.L.C.C. Lückers, 'Recente ontwikkelingen alimentatie', *EB* 2017/7-8, nr. 61, p. 147-150.
M.L.C.C. Lückers, 'Alimentatieverplichting voor meerderjarige kinderen', *EB* 2017/9, nr. 66, p. 157-161.
M.L.C.C. Lückers, 'Kan behoefte verbleken?', *EB* 2018/4, nr. 35.
M.L.C.C. Lückers, 'Alimentatie nu en in de toekomst', *WPNR* 2018/7220, p. 1025-1030.
M.L.C.C. Lückers, 'Levensonderhoud tussen gewezen echtgenoten', in: L.C.A. Verstappen e.a., *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding. Deel B,* Deventer: Kluwer 2020.
S.P. van der Meer, 'Wangedrag bij alimentatie', *EB* 2018/3, nr. 24.
H.E. Meijwes, 'Wie moet wat betalen?', *REP* 2011/5.
T.J. Mellema-Kranenburg, *Het modegevoelige familievermogensrecht* (oratie), Deventer: Kluwer 2011.
C.M. Mellema, 'Wetsvoorstel herziening partneralimentatie bezien in het licht van de jurisprudentie van de Hoge Raad', *REP* 2018/7, nr. 519, p. 39-45.
J. Miles, 'Unmarried cohabitation in a European Perspective', in J.M. Scherpe (red.), *European Family Law: Vol III Family Law in a European Perspective*, 2016.
A.L.L. Minkenhof, 'Het ontwerp tot wijziging van de indexeringsregeling', *NJB* 1981/31, p. 835-839. Online via https://navigator.nl/document/inodd18c48fe2c33dc5f017c1b796d76f923?ctx=WKNL_CSL_10152809 , laatst geraadpleegd op 27 november 2020.
J.E.M.C. Moons, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 2)', *REP* 2013/5, p. 175-177.
J.E.M.C. Moons, 'De nieuwe Tremanormen kinderalimentatie in de praktijk (deel 5)', *REP* 2013/8, p. 334-336.
C. Mol, 'Reasons for Regulating Informal Relationships: A comparison of nine European jurisdictions', *Utrecht Law Review* (12) 2016/2, p. 98-113, doi: http://doi.10.18352/ulr.347.
A.W. Morot, 'Frankrijk: geen partneralimentatie, wel een prestation compensatoire', *REP* 2013/6, p. 247-250.
M.J.A. Van Mourik, 'De rechtsgevolgen van een huwelijk aangegaan met innerlijk voorbehoud', *WPNR* 1999/6341.
M.J.A. van Mourik e.a., *Handboek Erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2020.
M.J.A. van Mourik & A.J.M. Nuytinck, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2012.
A. Mulder & M. van Gaalen, 'Vereenvoudiging van kinderalimentatie. Een reactie van de vFAS op het plan voor de nieuwe berekening van kinderalimentatie van de VVD en PvdA', *REP* 2012/1, p. 38-42.
N. Nikolina, 'Verblijfsco-ouderschap: moeizame weg naar juridisering', *REP* 2016/8.
A.J.M. Nuytinck, *Van huwelijksvermogensrecht naar samenlevingsvermogensrecht* (oratie RU Nijmegen; Ars Notariatus 70), Deventer: Wolters Kluwer 1996.
A.J.M. Nuytinck, 'De inning van partneralimentatie en het partneralimentatieplan', *WPNR* 2009/6805, p. 560-570.
A.J.M. Nuytinck, 'Wet herziening partneralimentatie: voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst wordt geldig', *WPNR* 2015/7079, p. 873-876.
A.J.M. Nuytinck, annotatie bij HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *AA* 2019/6, p. 477-481.
M. Peeters, 'Verval van partneralimentatie: overzicht van de jurisprudentie over 2013', *REP* 2014/3.

M. Pel, 'Beperking van de alimentatieduur door de rechter', *Trema* 1995, p. 201-208.
M. Pel, 'De nieuwe limiteringswetgeving in de praktijk', *EB* 1996/5, p. 1-6.
V. Pieck, '(On)werkbaarheid van de Tremanormen in de praktijk', *REP* 2011/8.
I.J. Pieters, 'Het wetsvoorstel Wet Herziening Partneralimentatie: het wettelijk en financieel kader van partneralimentatie gaat wezenlijk op de schop', *FJR* 2015/11, nr. 55, p. 224-232.
K.J. Pietersen, 'Het roer moet om. Nihilstelling van partneralimentatie o.g.v. art. 1:399 BW', *EB* 2003/11, p. 174-178.
P.P. van der Ploeg, 'Voorstel van de PvdA en VVD voor de nieuwe berekening van kinderalimentatie: een nadere toelichting', *REP* 2012/1, p. 43-46.
J.M. Polak, 'Twee mensen en het recht', *Boekenreeks NJB* 1 (1974).
W. Portegijs, *Ons geld. Vrouwen en mannen over het belang van inkomen en economische zelfstandigheid voor vrouwen*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau december 2018. Online via https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2018/12/18/ons-geld, laatst geraadpleegd op 26 november 2020.
T.F.H. Reijnen, 'Huwelijksvoorwaarden, echtscheiden en de notaris, of: alles wat geen natuurweg is, is dogma.', *WPNR* 2010/6867.
T.F.H. Reijnen, 'Huwelijkse voorwaarden, pensioenverevening en alimentatie', *WPNR* 2012/6916, p. 90-94.
T.F.H. Reijnen, 'Het aangepaste voorstel tot beperking van alimentatie: zullen we er maar van afzien?', *WPNR* 2017/7172.
B.E. Reinhartz, 'Koude uitsluiting en vermogensscheiding handhaven?', *FJR* 2011/10, nr. 97, p. 252-256.
M.Y.M. Renjen, 'De jongmeerderjarige en de niet-betalende ouder', *REP* 2010/4.
B. Rešetar & N. Lucić, 'Croatian Report', F.K. Boele-Woelki e.a. (red.), *European Family Law in Action. Volume V. Informal Relationships* (European family law, deel 38), Antwerpen: Intersentia 2015.
A. Roelvink-Verhoeff, 'Kinderalimentatie, 'kijkgeld' of 'wie niet zorgt zal betalen'?', *EB* 2011/11-12, nr. 74, p. 177-181.
A. Roelvink-Verhoeff, 'Alimentatie en de ondernemer: de verhouding tussen winst, kasstromen en draagkracht', *EB* 2012/2, nr. 11, p. 27-31.
A. Roelvink-Verhoeff, 'Reactie 2 op FJR 2012/63. Mr. dr. B.M. Dijksterhuis en mr. drs. N. Vels 'De mening van alimentatieplichtigen en alimentatiegerechtigden over de berekening van kinderalimentatie'', *FJR* 2012/11, nr. 98, p. 297-299.
A. Roelvink-Verhoeff, 'De aanpassing van de aanbevelingen voor het berekenen van kinderalimentatie', *FJR* 2013/2, nr. 17, p. 48-54.
A. Roelvink-Verhoeff, 'Aanvulling bij FJR 2013/17. De aanpassing van de aanbevelingen voor het berekenen van kinderalimentatie', *FJR* 2013/4, nr. 43, p. 120.
A. Roelvink-Verhoeff, 'Reactie op artikel Uitleg van de nieuwe richtlijn kinderalimentatie, REP 2013/2', *REP* 2013/3, p. 103-104.
A. Roelvink-Verhoeff, 'Kinderalimentatie: het evenwicht tussen het gebruik van standaarden en de rol van bijzondere omstandigheden', *EB* 2014/3, nr. 22, p. 43-46.
A. Roelvink-Verhoeff, 'Onderhoudsverplichtingen: een slagveld na een decennium veranderende regelgeving?', *EB* 2015/5, nr. 5.
A. Roelvink-Verhoeff, 'De kindregelingen anno 2015: het vervolg', *FJR* 2015/3, nr. 16, p. 65-71.

H.J. Roetman & E.J. Swiers, 'Partneralimentatie en interen op vermogen (deel 2)', *REP* 2013/7, p. 300-304.

J.M. Scherpe, *Marital agreements and private autonomy in comparative perspective*, Oregon: Hart Publishing 2012.

S.C.M. Schilder, 'De uitwerking van alimentatierekenen en de IB-ondernemer op basis van kasstroom- en winstprognoses', *EB* 2018/7-8, nr. 68.

F. Schonewille, 'De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited', *WPNR* 2007/6699, p. 161-168.

F. Schonewille, *Partijautonomie in het relatievermogensrecht* (diss. Leiden), Apeldoorn/Antwerpen: Maklu-Uitgevers 2012.

F. Schonewille, 'Partneralimentatieclausules in premaritale huwelijkse voorwaarden', *REP* 2013/7, p. 289-294.

W.M. Schrama, *De niet-huwelijkse samenleving in het Nederlandse en Duitse recht* (diss. UU 2004).

W.M. Schrama, 'Een redelijk en billijk relatierecht', *Tijdschrift voor Privaatrecht* 2010/4, p. 1723-1724.

W.M. Schrama, 'Partneralimentatie: geld vangen door bankhangen?', *FJR* 2012/5, nr. 44.

W.M. Schrama, 'Initiatiefwetsvoorstellen reflecteren de toekomst en het verleden, maar niet het heden', *FJR* 2014/1.

W.M. Schrama, 'Scenario's voor het relatierecht: van 'alles blijft bij het oude' via een hink-stap-sprong naar wetgeving voor alle samenleefrelaties', *WPNR* 2018/7220.

W.M. Schrama, annotatie bij HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, *PFR-Updates.nl* 2019/0157.

W.M. Schrama, 'De wet herziening partneralimentatie: kort door de bocht verkort', in: W.M. Schrama e.a., *Actuele ontwikkelingen in het familierecht. Veertiende UCERF symposium (UCERF reeks 14)*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2020.

R. Smit, 'Initiatiefwetsvoorstel Wet herziening partneralimentatie', *VFP* 2015/12, nr. 130.

C.K. Soeters, 'Partneralimentatie in duur beperkt', *REP* 2017/5, nr. 315.

C.K. Soeters, 'Onderhoudsplicht voor meerderjarige kinderen en het derdenbeding', *REP* 2018/3, nr. 199, p. 28-32.

N. Spalter, 'Duur van partneralimentatie', *NJB* 2012-1302/23, p. 1577-1582.

N.D. Spalter, *Grondslagen van partneralimentatie* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013.

N. Spalter, 'What's love got to do with it? Over de betekenis van wangedrag en overspel in het familierecht', *NJB* 2015/42, nr. 2109, p. 2943-2950.

N.D. Spalter, 'Het initiatiefwetsvoorstel 'Wet herziening partneralimentatie': partneralimentatie eerlijker, simpeler en korter?', *FJR* 2017/4, nr. 22.

R.F.C. Spek, 'Defiscalisering alimentatie en het draagkrachtbeginsel', *Trema* 2015/6.

E. Spruijt & H. Kormos, *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum 2014.

Staatscommissie Herijking ouderschap, *Kind en ouders in de 21ste eeuw*, Den Haag: Xerox/OBT 2016.

A.H.N. Stollenwerck, 'Nihilbeding partneralimentatie in huwelijkse voorwaarden, een goed idee?', *FVT* 2017/1, nr. 1, p. 3.

L. Strikwerda & S.J. Schaafsma, *Inleiding tot het Nederlands internationaal privaatrecht'*, Deventer: Wolters Kluwer 2019.

E.J. Swiers, 'Partneralimentatie en interen op vermogen I: de alimentatieverzoekende (ex)echtgenoot', *REP* 2013/4, p. 136-139.

E.J. Swiers & H.J. Roetman, 'Kinderalimentatie en interen op vermogen', *REP* 2014/8.
C.F.L.A. van der Vegt-Boshouwers & R. van Coolwijk, 'Uitleg van de nieuwe richtlijn kinderalimentatie en signalering van de eerste knelpunten', *REP* 2013/2, p. 59-62.
P.A.J.Th. van Teefelen, 'Zijn we met de Tremanormen op de goede weg?', *FJR* 2002/5, p. 130-133.
P.A.J.Th. van Teefelen, 'Schulden, die de draagkracht van de alimentatieplichtige partner beïnvloeden', *EB* 2008/11-12, nr. 81, p. 177-179.
P.A.J.T. van Teeffelen, 'EB Symposium 2009: Positie kinderen bij scheiding', *EB* 2010/10, nr. 16.
P.A.J.Th. van Teeffelen, 'Vereenvoudiging van het kinderalimentatiestelsel: manoeuvreren tussen rechtvaardigheid en eenvoud', *EB* 2012/4, nr. 27, p. 69-73.
P.A.J.Th. van Teeffelen, 'De onderhoudsplicht van de stiefouder, bezien in nationaal en internationaal perspectief', *FJR* 2012/5, nr. 46, p. 118-123.
P.A.J.Th. van Teeffelen, 'Het (stief)kind van de rekening', *FJR* 2014/4, nr. 25.
E. Teker, 'Turks partneralimentatierecht', *REP* 2013/6, p. 251-254.
J. Tigchelaar, *Gescheiden zorgen, zorg en autonomie in het politiek-juridisch debat over het alimentatierecht* (diss. Utrecht), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 1999.
L.S. Timmermans & F. van den Barselaar, 'Wijzigingen partneralimentatie met ingang van 1 januari 2020', *REP* 2019/8.
C.F.L.A. van der Vegt-Boshouwers & R. van Coolwijk, 'Uitleg van de nieuwe richtlijn kinderalimentatie en signalering van de (eerste) knelpunten', *REP* 2013/2, p. 59-62.
J.M. Veldkamp & L.S. Timmermans, 'Partneralimentatie en behoefte', *REP* 2010/4.
L.C.A. Verstappen e.a., *Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding. Deel B,* Deventer: Kluwer 2020.
I.J.F.A. Van Vijfeijken, 'Fiscale aspecten van partneralimentatie', *WPNR* 2012/6949, p. 757-765.
P. Vlaardingerbroek, '(Wet) scheiden zonder rechter: maar niet zonder juridische trechter', *FJR* 2015/10, nr. 49.
M.J. ter Voert & T. Geurts, 'Hoeveel kost gesubsidieerde rechtsbijstand voor scheidingen?', *FJR* 2011/7-8, nr. 75.
M.J. ter Voert, T. Geurts & L.E.H.P. van Lierop, 'De complexiteit van conflictscheidingen: onderzoek naar risicofactoren en knelpunten', *FJR* 2019/2, nr. 42.
J.M.A. Waaijer, 'De relatie tussen alimentatie en verdeling van een ontbonden huwelijksgoederengemeenschap', *FJR* 1983/2, p. 42-51.
A. Wakker, 'De bewijslast in art. 1:160 BW-procedures', *EB* 2011/3, nr. 18, p. 39-41.
A. Wakker, 'Is de vereenvoudigde berekening van kinderalimentatie ook een verbetering?', *EB* 2013/2, nr. 12, p. 25-29.
A. Wakker, 'Beperking van de alimentatieduur: laten advocaten kansen liggen?', *EB* 2013/9, nr. 71, p. 145-148.
A. Wakker, 'Partneralimentatie in de praktijk: is maatwerk mogelijk?' (delen 4 en 5), *REP* 2015/1 en 2.
A. Wakker, 'De alimentatieplicht van de stiefouder: afschaffen graag!', *EB* 2018/5, nr. 44, p. 89-91.
A. Wakker, 'De Wet herziening partneralimentatie nog even op een rij', *EB* 2020/2, nr. 12, p. 23-26.
M.E. Wesdorp, 'Voorstellen partneralimentatie kritisch belicht', *REP* 2012/8, p. 331-334.
M.A. Weenink, 'Gevolgen van inkomensverlies in het licht van de 90%-regel', *REP* 2011/4.

A.R. van Wieren, 'Kinderalimentatie: niet langer een taak van de ouders maar van de overheid?', *EB* 2015/2, nr. 13, p. 31-36.
A.R. van Wieren, 'Partneralimentatie en kindgebonden budget: de Hoge Raad verduidelijkt', *EB* 2017/10, nr. 77, p. 183-185.
M.M. van Wijk, 'Voortborduren op rekenmethode Bol – een SWOT analyse', *EB* 2012/7-8, nr. 54.
S.F.M. Wortmann, 'Samenleven als waren zij gehuwd en het einde van de alimentatieplicht', *NJB* 1994/29, p. 985-988.
S.F.W. Wortmann, 'Rechtsontwikkelingen in het personen- en familierecht: flitsscheidingen en verrekenbedingen', *WPNR* 2002/6477.
S.F.M. Wortmann, 'Titel 17: Levensonderhoud', in: S.F.M. Wortmann (red.), *Groene Serie Personen- en familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer.
S.F.M. Wortmann & J. van Duijvendijk-Brand, *Compendium van het personen- en familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.
M. van Yperen-Groenleer, 'Voortborduren op Rekenmethode Bol', *EB* 2011/6, nr. 43.
M. van Yperen-Groenleer, 'Het toepassingsgebied van het Tremarapport', *EB* 2012/4, nr. 29, p. 77-83.
M. van Yperen-Groenleer, 'Het effect van tijdsverloop op behoefte en behoeftigheid', *EB* 2014/4, nr. 34.
M.A. Zon, 'Het voortgezet ouderschap praktisch belicht', *REP* 2010/5.
M.A. Zon, 'Kinderalimentatie in samengestelde gezinnen', *EB* 2011/11-12, nr. 75, p. 182-187.
L.H.M. Zonnenberg, 'Behoefte aan kinderalimentatie: recente ontwikkelingen', *EB* 2004/6, nr. 43, p. 81-87.
L.H.M. Zonnenberg, 'Kinderalimentatie en contractsvrijheid', *EB* 2012/7-8, nr. 53.
L.H.M. Zonnenberg, 'Partneralimentatie nieuwe stijl', *EB* 2013/11-12, nr. 92.
L.H.M. Zonnenberg, 'De toekomst van het alimentatierecht', *REP* 2013/6, p. 225-229.
L.H.M. Zonnenberg, 'Scheiden zonder rechter: een gevaarlijke bezuinigingsmaatregel', *EB* 2014/2, nr. 14.
L.H.M. Zonnenberg, 'Huwelijkse voorwaarden en partneralimentatie', *WPNR* 2014/7009, p. 223-228.
L.H.M. Zonnenberg, 'Huwelijkse voorwaarden en alimentatie: mag de klok een halve eeuw terug?', *EB* 2017/4, nr. 31, p. 67-70.
I.C. de Zwart, 'Het alimentatiebeding anno 2012', *REP* 2012/6.

Lijst van geraadpleegde databronnen en publicaties daarover

Bouman 2004
A. Bouman, 'Financiële gevolgen van echtscheiding voor man en vrouw', *Bevolkingstrends* 2e kwartaal 2004, online via https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2004/23/financiele-gevolgen-van-echtscheiding-voor-man-en-vrouw, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

Van den Brakel 2014
M. van den Brakel, *Economic independence of women in the Netherlands*, UNECE Work Session on Gender Statistics, Genève 19-21 maart 2014, online via www.unece.org/stats/documents/2014.03.gender.html, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

CBS 2007
L. Steenhof, 'Schatting van het aantal stiefgezinnen', *Bevolkingstrends* 4e kwartaal 2007, online via https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2008/02/schatting-van-het-aantal-stiefgezinnen, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

CBS 2009
CBS, 'Weinig verweduwden hertrouwen', online via https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2009/11/weinig-verweduwden-hertrouwen, laatst bijgewerkt op 11 maart 2009, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2010
A. de Graaf, 'Steeds meer samenwoners hebben een samenlevingscontract', online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2010/06/steeds-meer-samenwoners-hebben-een-samenlevingscontract, laatst bijgewerkt op 10 februari 2010, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2015
CBS, 'Financiële kwetsbaarheid gaat vaak samen met korte werkweek', online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/27/financiele-kwetsbaarheid-gaat-vaak-samen-met-korte-werkweek, laatst bijgewerkt op 29 juni 2015.

CBS 2016-1
CBS, 'Vrouwenemancipatie vordert langzaam', online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/50/vrouwenemancipatie-vordert-langzaam, laatst bijgewerkt op 13 december 2016, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2016-2
CBS, 'Ouders van ruim vier op de tien baby's niet gehuwd', online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/21/ouders-van-ruim-vier-op-de-tien-baby-s-niet-getrouwd, laatst bijgewerkt op 23 mei 2016, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2016-3
CBS, 'Minder huwelijken, meer partnerschappen, online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/23/minder-huwelijken-meer-partnerschappen, laatst bijgewerkt op 10 juni 2016, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2017-1
CBS, 'Worden we individualistischer?', online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/52/worden-we-individualistischer-, laatst bijgewerkt op 23 december 2017, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2017-2
M. van den Brakel & K. Arts, *Sociaaleconomische trends. Trends in de financiële gevolgen van een echtscheiding voor man en vrouw*, CBS februari 2017/3, online via https://www.cbs.nl/-/media/_pdf/2017/08/trends-in-financiele-gevolgen.pdf, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2017-3
CBS, 'Ruim 4 op 10 volwassenen zien hun stiefvader als vader', online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/42/ruim-4-op-10-volwassenen-zien-hun-stiefvader-als-vader, laatst bijgewerkt op 17 oktober 2018, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2018-1
CBS, 'Twintigers en dertigers trouwen minder', online via https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/18/twintigers-en-dertigers-trouwen-minder, laatst bijgewerkt op 2 mei 2018, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2018-2
C. van Duin, S. te Riele & L. Stoeldraijer, *CBS Statistische trends. Huishoudensprognose 2018-2060: opmars eenpersoonshuishoudens zet door*, CBS 2018. Online via https://www.cbs.nl/-/media/_pdf/2018/51/2018st28-huishoudensprognose_web.pdf, laatst geraadpleegd op 26 november 2020.

CBS 2019-1
S. te Riele, *CBS Statistische Trends. Opvattingen over trouwen, samenwonen en scheiden*, CBS 2019. Online via https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2019/29/opvattingen-over-trouwen-samenwonen-en-scheiden, laatst bijgewerkt op 16 juli 2019, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2019-2
N. Kooiman, *CBS Statistische Trends. Het onderwijsniveau van partners en de stabiliteit van relaties aan het begin van de 21e eeuw*, CBS 2019. Online via https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2019/24/onderwijsniveau-partners-en-stabiliteit-relaties, laatst bijgewerkt op 13 juni 2019, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2019-3
CBS, 'Helft eerste samenwoners na 15 jaar nog samen', online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/06/helft-eerste-samenwoners-na-15-jaar-nog-samen, laatst bijgewerkt op 6 februari 2019, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2019-4
CBS, 'Studerende én werkende jongeren gaan later uit huis', online via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/06/studerende-en-werkende-jongeren-gaan-later-uit-huis, laatst bijgewerkt op 5 februari 2019, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2020-1
T. Traag, *CBS Statistische Trends. Opleiding en werk: twee generaties vrouwen vergeleken*, CBS 2020. Online via https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/opleiding-en-werk-twee-generaties-vrouwen-vergeleken, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2020-2
M. van den Brakel e.a., '*CBS Statistische trends. Financiële gevolgen van echtscheiding*, CBS 2020. Online via https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/financiele-gevolgen-van-echtscheiding, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

CBS 2020-3
CBS, 'Vrouwen lopen na scheiding steeds minder risico op armoede', online via https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/25/vrouwen-lopen-na-scheiding-steeds-minder-risico-op-armoede, laatst bijgewerkt op 19 juni 2020.

Dirven e.a.
H.-J. Dirven e.a., 'Steeds minder verschil tussen vrouwen van Nederlandse en niet-westerse herkomst?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/steeds-minder-verschil-tussen-vrouwen-van-nederlandse-en-niet-westerse-herkomst/, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Emancipatiemonitor 2016
D. Harbers e.a., *Emancipatiemonitor 2016*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2016. Online via https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2016/50/emancipatiemonitor-2016, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

Emancipatiemonitor 2018
W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Hartgers, Wielenga-van der Pijl & S.A. Perez
M. Hartgers, L. Wielenga-van der Pijl & S.A. Perez, 'Meisjes vlijtig door het onderwijs en jongens een flitsende loopbaanstart?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/meisjes-vlijtig-door-het-onderwijs-en-jongens-een-flitsende-loopbaanstart/, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

IBO Werkgroep
IBO werkgroep alimentatiebeleid, *Het kind centraal: verantwoordelijkheid blijft*, Den Haag: 2002.

Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018
CBS, *Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2018. Online via https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2018/48/jaarrapport-2018-landelijke-jeugdmonitor, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2019
CBS, *Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2019*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019. Online via https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2019/48/jaarrapport-2019-landelijke-jeugdmonitor, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Kalmijn e.a. 2007
M. Kalmijn e.a., 'Income Dynamics in Couples and the Dissolution of Marriage and Cohabitation', *Demography* (44) 2007/1.

KNB Factsheet 2018
KNB, 'Factsheet akten – meerjarenoverzicht, januari 2018', online via https://www.knb.nl/stream/factsheet-akten-meerjarenoverzicht-januari-2018, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

KNB Factsheet 2020
KNB, 'Factsheet akten, april 2020', online via https://www.knb.nl/stream/factsheet-akten-april-2020, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Lyngstad & Jalovaara 2010
T.H. Lyngstad & M. Jalovaara, 'A review of antecendents of union dissolution', *Demographic Research* (23) 2010/10, doi: 10.4054/DemRes.2010.23.10.

Mäenpää & Jalovaara 2014
E. Mäenpää & M. Jalovaara, 'Homogamy in socio-economic background and education, and the dissolution of cohabiting union, *Demographic Research* (30) 2014/65, doi: 10.4054/DemRes.2014.30.65.

Matysiak e.a. 2014
A. Matysiak e.a., 'The changing educational gradient in marital disruption: A meta-analysis of European longitudinal research, *Working Papers. Institute of Statistics and Demography. Warsaw School of Economics*, 2011/18.

Motivaction 2019
J. Lingsma e.a., *Dag van de scheiding 2019. Onderzoeksrapport*, Motivaction & vFAS 30 augustus 2019, online via www.verenigingfas.nl/sites/default/files/onderzoeksrapport_dag_van_de_scheiding_2019.pdf, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Nibud Studentenonderzoek 2017
M. van der Werf, G. Schonewille & R. Stoof, *Studentenonderzoek 2017. Achtergrondstudie bij de Handreiking Student & Financiën*, Nibud/Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting 2017, online via www.nibud.nl/wp-content/uploads/Nibud-Studentenonderzoek-2017.pdf, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Perez, Van den Brakel & Portegijs
S.A. Perez, M. van den Brakel & W. Portegijs, 'Welke gevolgen heeft ouderschap voor werk en economische zelfstandigheid?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/welke-gevolgen-heeft-ouderschap-voor-werk-en-economische-zelfstandigheid/, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Poortman & Kalmijn 2002
A-R. Poortman & M. Kalmijn, 'Women's Labour Market Position and Divorce in the Netherlands: Evaluating Economic Interpretations of the Work Effect', *European Journal of Population* (2) 2002/18, doi: 10.1023/A:1015520411449.

Portegijs 2018
W. Portegijs, *Ons geld. Vrouwen en mannen over het belang van inkomen en economische zelfstandigheid voor vrouwen*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau december 0219. Online via https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2018/12/18/ons-geld, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

Rijken & Liefbroer 2011
A. Rijken & A. Liefbroer, 'Opvattingen over gezinsvorming', in: F. Bucx, *Gezinsrapport 2011: een portret van het gezinsleven in Nederland*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2011.

Theunis e.a. 2018
L. Theunis e.a., 'His and Her Education and Marital Dissolution: Adding a Contextual Dimension', *European Journal of Population* (4) 2017/34, doi: 10.1007/s10680-017-9448-y.

Van Thor, Portegijs & Hermans 2018
J. van Thor, W. Portegijs & B. Hermans, 'Willen vrouwen meer werken (en mannen minder)?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018, online via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/willen-vrouwen-meer-werken-en-mannen-minder/, laatst geraadpleegd 13 november 2020.

Van Thor & Herbers
J. van Thor & D. Herbers, 'Nemen verschillen tussen hoog- en laagopgeleide vrouwen af?', in: W. Portegijs & M. van den Brakel, *Emancipatiemonitor 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal Cultureel Planbureau 2018. Online via https://digitaal.scp.nl/emancipatiemonitor2018/nemen-verschillen-tussen-hoog--en-laagopgeleide-vrouwen-af/, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Jaarrapport LBIO 2019
LBIO, *Jaarrapport 2019*, online via https://lbio.nl/assets/uploads/2020/04/Jaarrapport-2019.pdf, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

TNS NIPO 2012
TNS NIPO, *Scheiden in Nederland 2012. Onderzoek uitgevoerd door TNS NIPO in opdracht van de vFAS*, TNS NIPO 2012.

Tremanormen
Rapport Alimentatienormen (Tremanormen), Expertgroep Alimentatie, januari 2020, online via https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/tremarapport-versie-2020-januari.pdf, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

Trends in Nederland 2018
CBS, *Trends in Nederland 2018*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2018. Online via https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2018/26/trends-in-nederland-2018, laatst geraadpleegd op 27 november 2020.

Van der Laan, Kaal & Van der Mede
N. van der Laan, M. Kaal & P. van der Mede, *Sociale en maatschappelijke gevolgen coronavirus*, Kantar Public 30 maart 2020, online via https://www.tns-nipo.com, geraadpleegd op 23 november 2020.

Vignoli & Ferro 2009
D. Vignoli & I. Ferro, 'The rising marital disruption in Italy and its correlations', *Demographic Research* (20) 2009/4, doi: 10.4054/DemRes.2009.20.4.

Wijzer in Geldzaken 2017
Wijzer in Geldzaken (onderzoek uitgevoerd door Kantar Public), *Onderzoek samenwonenden*, Wijzer in Geldzaken: oktober 2017, online via www.wijzeringeldzaken.nl/platform-wijzeringeldzaken/publicaties/Onderzoek_samenwonenden_rapport.pdf, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

WODC Factsheet Scheidingen 2020
M. ter Voert, *Scheidingen 2019. Gerechtelijke procedures en gesubsidieerde rechtsbijstand*, WODC april 2020, online via https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/3161-scheidingen-2019.aspx, laatst geraadpleegd op 25 november 2020.

Jurisprudentielijst

Supreme Court of Canada 25 januari 2013, *2013 SCC 5* (*Québec (Attorney General) v. A*, ook wel *Eric v. Lola*).

EHRM 18 december 1986, ECLI:NL:HR:1988:ZC3905, *NJ* 1989/11 (*Johnston/Ierland*).
EHRM 29 april 2008, ECLI:NL:XX:2008:BD3989, *NJ* 2008/306 (*Burden/VK*).
EHRM 2 november 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:1102JUD000397605, *NJ* 2011/567 (*Şerife Yiğit/Turkije*).

HR 25 mei 1962, ECLI:NL:HR:1962:116, *NJ* 1962/266.
HR 24 november 1972, ECLI:NL:HR:1972:AC5276, *NJ* 1973/288, m.nt. E.A.A. Luijten.
HR 25 november 1977, ECLI:NL:HR:1977:AC6112, *NJ* 1978/291.
HR 3 februari 1978, ECLI:NL:HR:1978:AB7185, *NJ* 1979/23.
HR 18 mei 1979, ECLI:NL:HR:1979:AC6583.
HR 7 december 1979, ECLI:NL:HR:1979:AC0074, *NJ* 1980/215.
HR 7 maart 1980, ECLI:NL:HR:1980:AB7449, *NJ* 1980/363, m.nt. E.A.A. Luijten (*Afstand alimentatie in huwelijksvoorwaarden?*).
HR 5 december 1980, ECLI:NL:HR:1980:AG4119, *NJ* 1981/311, m.nt. E.A.A. Luijten.
HR 19 juni 1981, ECLI:NL:HR:1981:AG4213, *NJ* 1981/457.
HR 2 april 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4364, *NJ* 1982/374.
HR 17 september 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4438, *NJ* 1983/46.
HR 19 november 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4484, *NJ* 1983/101.
HR 4 februari 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4542, *NJ* 1983/628.
HR 17 juni 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4619, *NJ* 1984/35.
HR 5 oktober 1984, ECLI:NL:HR:1984:AG4871, *NJ* 1985/87.
HR 11 januari 1985, ECLI:NL:HR:1985:AG4940, *NJ* 1985/377.
HR 22 februari 1985, ECLI:NL:HR:1985:AG4967, *NJ* 1986/82 (*Wisseling van verblijfplaats*).
HR 15 juli 1985, ECLI:NL:HR:1985:AC4257, *NJ* 1986/397.
HR 4 oktober 1985, ECLI:NL:HR:1985:AB8866, *NJ* 1986/51.
HR 7 maart 1986, ECLI:NL:HR:1986:AB9688, *NJ* 1986/545.
HR 9 januari 1987, ECLI:NL:HR:1987:AJ3784, *NJ* 1987/927.
HR 23 oktober 1987, ECLI:NL:HR:1987:AD0015, *NJ* 1988/438 (*Bewuste afwijking van wettelijke maatstaven*).
HR 12 februari 1988, ECLI:NL:HR:1988:AC2366, *NJ* 1988/945.
HR 1 november 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0400, *NJ* 1992/30.
HR 13 december 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0451, *NJ* 1992/178.
HR 20 december 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0459, *NJ* 1992/194.
HR 11 september 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0682, *NJ* 1992/745.
HR 8 april 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC1330, *NJ* 1994/439.
HR 25 november 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC1558, *NJ* 1995/286.

HR 1 december 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1905, *NJ* 1996/272.
HR 12 januari 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC1959, *NJ* 1996/352.
HR 19 april 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC2048, *NJ* 1997/57, m.nt. J. de Boer.
HR 26 april 1996, ECLI:NL:HR:1996:AD2542, *NJ* 1997/119, m.nt. J. de Boer.
HR 28 februari 1997, ECLI:NL:HR:1997:AG7203, *NJ* 1997/306.
HR 18 april 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2348, *NJ* 1997/571 (*Hoge motiveringseisen*).
HR 14 november 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2496, NJ 1998/112
HR 23 januari 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZC2558, *NJ* 1998/333.
HR 24 april 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZC2636, *NJ* 1998/603.
HR 29 oktober 1999, ECLI:NL:HR:1999:AA1482, *NJ* 2000/62.
HR 28 januari 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA4608, *NJ* 2000/392, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 19 januari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9558, *NJ* 2001/274.
HR 9 februari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9900, *NJ* 2001/216.
HR 13 juli 2001, ECLI:NL:HR:2001:ZC3603, *NJ* 2001/586, m.nt. Wortmann.
HR 9 november 2001, ECLI:NL:HR:2001:AD5303, *NJ* 2001/691.
HR 23 november 2001, ECLI:NL:HR:2001:AD4010, *NJ* 2002/280.
HR 20 september 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE3347, *NJ* 2003/47, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 19 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AM2379, *NJ* 2004/140.
HR 30 januari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1335, *NJ* 2004/294, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 5 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AP9669, *NJ* 2005/3.
HR 22 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS3643, *NJ* 2005/379, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 3 juni 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS5961, *NJ* 2005/381, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 14 april 2006, ECLI:NL:HR:2006:AU8971, *NJ* 2006/257.
HR 29 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AY7000, *NJ* 2006/535.
HR 12 oktober 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA6821, *NJ* 2007/552.
HR 21 december 2007, ECLI:NL:HR:2007:BB4757, *NJ* 2008/27.
HR 21 december 2007, ECLI:NL:HR:2007:BC0658, *NJ* 2008/28.
HR 11 juli 2008, ECLI:NL:HR:2008:BD1843, *NJ* 2008/402.
HR 12 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF7412, *NJ* 2009/13.
HR 19 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF3928, *NJ* 2009/136, *RFR* 2009/17, *JOL* 2008/987.
HR 24 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3186, *RFR* 2009/79, met conclusie A-G Wuisman ECLI:NL:PHR:2009:BH3186.
HR 9 oktober 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI9288, *RFR* 2009/132.
HR 6 november 2009, ECLI:NL:HR:2009:BJ7004, *NJ* 2010/63 m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 23 april 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL7642, *RFR* 2010/82, met conclusie A-G Rank-Berenschot ECLI:NL:PHR:2010:BL7642.
HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM5703, *NJ* 2010/399.
HR 3 september 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM7050, *NJ* 2010/473.
HR 26 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BN7055, *NJ* 2010/633.
HR 24 juni 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ0002, *NJ* 2011/502, m.nt. L.C.A. Verstappen.
HR 24 juni 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP9872.
HR 18 november 2011, ECLI:NL:HR:2011:BU4937.
HR 23 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BU1709, *NJ* 2012/21.
HR 13 juli 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX1295, *NJ* 2012/498.
HR 15 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY3236.
HR 15 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY0548, *BNB* 2013/151.
HR 17 mei 2013, ECLI:NL:HR:2013:CA0356.

HR 4 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:854, *RFR* 2014/1, *JWB* 2013/486, met conclusie A-G Keus ECLI:NL:PHR:2013:32.
HR 29 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:1075, *NJ* 2013/523.
HR 15 november 2013, ECLI:NL:HR:2013:1246, *EB* 2014/17.
HR 20 december 2013, ECLI:NL:HR:2013:2058.
HR 7 februari 2014, ECLI:NL:HR:2014:262.
HR 14 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:627, *NJ* 2014/169.
HR 25 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:1001, *NJ* 2014/225.
HR 2 mei 2014, ECLI:NL:HR:2014:1066, *NJ* 2014/369, m.nt. S.F.M. Wortmann, *EB* 2014/74.
HR 6 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1335, *NJ* 2014/297, *EB* 2014/75.
HR 6 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1336, *NJ* 2014/298.
HR 19 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3658, met conclusie A-G Keus ECLI:NL:PHR:2014:1908.
HR 9 januari 2015, ECLI:NL:HR:2015:40.
HR 6 februari 2015, ECLI:NL:HR:2015:232, *NJ* 2015/92.
HR 9 oktober 2015, ECLI:NL:HR:2015:3011, *NJ* 2015/465, m.nt S.F.M. Wortmann.
HR 4 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3478, *NJ* 2016/124, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 4 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3479.
HR 18 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3635, *NJ* 2016/160, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 4 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:365, *RFR* 2016/79.
HR 22 april 2016, ECLI:NL:HR:2016:724, *FJR* 2017/40.8.
HR 30 september 2016, ECLI:NL:HR:2016:2234.
HR 3 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:157, *FJR* 2018/13.5.
HR 19 mei 2017, ECLI:NL:HR:2017:934, *RFR* 2017/107.
HR 7 juli 2017, ECLI:NL:HR:2017:1273, *NJ* 2017/303, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 22 december 2017, ECLI:NL:HR:2017:3266, *RFR* 2018/54.
HR 9 maart 2018, ECLI:NL:HR:2018:313, *EB* 2018/58, met conclusie A-G Rank-Berenschot ECLI:NL:PHR:2018:41.
HR 4 mei 2018, ECLI:NL:HR:2018:695, *NJ* 2018/355, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 2 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2045, *RFR* 2019/31.
HR 30 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2219, *NJ* 2018/470.
HR 21 december 2018, ECLI:NL:HR:2018:2381, *NJ* 2019/89, m.nt. S.F.M. Wortmann.
HR 10 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:707, met conclusie plv. P-G Langemeijer ECLI:NL:PHR:2018:1444; *PFR-Updates.nl* 2019/0157, m.nt. W.M. Schrama; *NJ* 2019/248, m.nt. L.C.A. Verstappen.
HR 5 juli 2019, ECLI:NL:HR:2019:1086, *NJB* 2019/1668.
HR 1 november 2019, ECLI:NL:HR:2019:1689, *NJB* 2019/2423.

Hof Leeuwarden 4 november 2008, ECLI:NL:GHLEE:2008:BG3484.
Hof Den Haag 30 september 2009, ECLI:NL:GHDHA:2015:2744.
Hof Amsterdam 2 maart 2010, ECLI:NL:GHAMS:2010:BL9061.
Hof Amsterdam 9 maart 2010, ECLI:NL:GHAMS:2010:BL9439.
Hof Leeuwarden 17 februari 2011, ECLI:NL:GHLEE:2011:BQ8148, *RFR* 2011/114.
Hof Arnhem-Leeuwarden 17 januari 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:BZ0641.
Hof Arnhem-Leeuwarden 8 oktober 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:7574, *FJR* 2014/49.1.
Hof Den Haag 19 maart 2014, ECLI:NL:GHDHA:2014:943, *RFR* 2014/74, PFR-Updates.nl 2014/0068.

Hof 's-Hertogenbosch 1 mei 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:1240, *FJR* 2014/49.4.
Hof 's-Hertogenbosch 26 juni 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:1923, *EB* 2014/85.
Hof 's-Hertogenbosch 10 juli 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:2117, *FJR* 2015/40.7, *EB* 2014/86.
Hof Arnhem-Leeuwarden 22 juli 2014, ECLI:NL: GHARL:2014:6419, *RFR* 2014/135.
Hof Arnhem-Leeuwarden 27 oktober 2014, ECLI:NL:GHARL:2014:7815, *FJR* 2015/40.6.
Hof Arnhem-Leeuwarden 16 december 2014, ECLI:NL:GHARL:2014:9995, *JPF* 2015/50, m.nt. P. Vlaardingerbroek.
Hof 's-Hertogenbosch 29 januari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:248, *EB* 2015/3.
Hof 's-Hertogenbosch 10 februari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:436.
Hof Den Haag 4 maart 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:860, *FJR* 2015/40.1.
Hof Den Haag 18 maart 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:871, *FJR* 2015/40.11.
Hof Arnhem-Leeuwarden 23 april 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:3059, *FJR* 2015/40.2.
Hof Arnhem-Leeuwarden 12 mei 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:3378, *FJR* 2016/41.3.
Hof Arnhem-Leeuwarden 18 juni 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:4495.
Hof Den Haag 22 juli 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:2294, *RFR* 2017/18.
Hof Arnhem-Leeuwarden 20 augustus 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:6658, *JIN* 2015/177, m.nt. A.H. van Haga.
Hof Den Haag 30 september 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:2744, *EB* 2016/7.
Hof Amsterdam 1 november 2015, ECLI:NL:GHAMS:2015:5105.
Hof Den Haag 4 november 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:3133, *EB* 2016/17.
Hof Arnhem-Leeuwarden 12 november 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:8558, *FJR* 2016/41.2.
Hof Amsterdam 19 januari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:82.
Hof Arnhem-Leeuwarden 26 januari 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:530, *EB* 2016/46.
Hof Den Haag 27 januari 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:116.
Hof Arnhem-Leeuwarden 4 februari 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:1043, *EB* 2016/47.
Hof Amsterdam 9 februari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:428, *FJR* 2017/11.9.
Hof Amsterdam 23 februari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:704, *FJR* 2016/41.8.
Hof Arnhem-Leeuwarden 8 maart 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:1893.
Hof Arnhem-Leeuwarden 5 april 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:2698, *FJR* 2017/40.15.
Hof 's-Hertogenbosch 7 april 2016, ECLI:NL:GHSHE:2016:1329, *FJR* 2017/11.10.
Hof Den Haag 13 april 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:1249, *FJR* 2016/41.1.
Hof Arnhem-Leeuwarden 21 april 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:3188, *FJR* 2017/40.14.
Hof Amsterdam 10 mei 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:1843, *FJR* 2017/11.1.
Hof Den Haag 15 juni 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:1736, *FJR* 2017/11.8.
Hof Den Haag 29 juni 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2308, *FJR* 2017/40.16.
Hof Den Haag 29 juni 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2310, *FJR* 2017/11.7.
Hof Arnhem-Leeuwarden 30 juni 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:5326.
Hof Amsterdam 19 juli 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:2922, *FJR* 2017/11.3.
Hof Amsterdam 26 juli 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:3036.
Hof Arnhem-Leeuwarden 26 juli 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:6917, *FJR* 2017/11.4.
Hof Den Haag 31 augustus 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2571, *FJR* 2017/11.13.
Hof Den Haag 31 augustus 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2673, *FJR* 2017/40.7.
Hof Arnhem-Leeuwarden 6 september 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:7362, *FJR* 2017/11.11.
Hof Den Haag 14 september 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2737, *FJR* 2017/40.6.
Hof Den Haag 14 september 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2752, *FJR* 2017/40.13.
Hof Arnhem-Leeuwarden 15 september 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:7634, *EB* 2016/94.
Hof Den Haag 12 oktober 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:3091, *EB* 2017/15.

Hof Arnhem-Leeuwarden 5 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:111, *FJR* 2018/13.6.
Hof Den Haag 18 januari 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:104, *EB* 2017/43.
Hof Den Haag 18 januari 2017, ECLI:GHDHA:2017:768, *RFR* 2017/74.
Hof Arnhem-Leeuwarden 19 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:381, *FJR* 2018/13.1.
Hof Arnhem-Leeuwarden 19 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:449, *FJR* 2017/40.2.
Hof 's-Hertogenbosch 26 januari 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:245, *FJR* 2017/40.9.
Hof Arnhem-Leeuwarden 26 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:609, *FJR* 2017/40.5.
Hof Arnhem-Leeuwarden 2 februari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:760.
Hof Amsterdam 7 maart 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:721, *FJR* 2018/13.7.
Hof Den Haag 22 maart 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:892, *FJR* 2017/40.1.
Hof Arnhem-Leeuwarden 30 maart 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:2725.
Hof Den Haag 17 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:2212.
Hof Amsterdam 23 mei 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:1931.
Hof Amsterdam 23 mei 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:1935, *FJR* 2018/13.2.
Hof Den Haag 24 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1611.
Hof 's-Hertogenbosch 8 juni 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:2547, *EB* 2017/69.
Hof 's-Hertogenbosch 6 juli 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:3079.
Hof Arnhem-Leeuwarden 6 juli 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:5878, *EB* 2017/79.
Hof Arnhem-Leeuwarden 20 juli 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:6321, *EB* 2017/80.
Hof Den Haag 6 september 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:2720, *FJR* 2018/13.3.
Hof 's-Hertogenbosch 21 december 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:5866, *EB* 2018/26.
Hof Arnhem-Leeuwarden 18 januari 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:611, *EB* 2018/38.
Hof Arnhem-Leeuwarden 15 februari 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:1597, *EB* 2018/47.
Hof 's-Hertogenbosch 21 juni 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:2697.
Hof Den Haag 19 september 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:2622, *EB* 2019/4.
Hof Amsterdam 20 november 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:4275, *EB* 2019/22.
Hof Den Haag 28 november 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:3358, *RFR* 2019/46.
Hof Den Haag 23 januari 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:106, *EB* 2019/38.
Hof Arnhem-Leeuwarden 5 februari 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:1248, *RFR* 2019/71.
Hof Den Haag 20 februari 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:438, *EB* 2019/51.
Hof Arnhem-Leeuwarden 12 maart 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:2339, *EB* 2019/59.
Hof 's-Hertogenbosch 2 mei 2019, ECLI:NL:GHSHE:2019:1650, *EB* 2019/73.

Rb. Zwolle 9 oktober 2003, ECLI:NL:RBZWO:2003:AL8167.
Rb. Zwolle-Lelystad 27 mei 2008, ECLI:NL:RBZLY:2008:BD2656.
Rb. Zutphen 27 mei 2009, ECLI:NL:RBZUT:2009:BI8214.
Rb. Gelderland 14 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1802, *EB* 2014/65.
Rb. Noord-Nederland 29 juli 2014, ECLI:NL:RBNNE:2014:3729.
Rb. Noord-Holland 19 november 2014, ECLI:NL:RBNNE:2014:6497, *FJR* 2015/40.5.
Rb. Noord-Holland 26 november 2014, ECLI:NL:RBNHO:2014:11096, *EB* 2015/26.
Rb. Limburg 2 december 2014, ECLI:NL:RBLIM:2014:10496, *FJR* 2015/40.3.
Rb. Oost-Brabant 3 december 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:7464.
Rb. Den Haag 12 februari 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:1456, *EB* 2015/47.
Rb. Zeeland-West-Brabant 8 juli 2015, ECLI:NL:RBZWB:2015:4426, *RFR* 2015/130.
Rb. Noord-Nederland 15 sept 2015, ECLI:NL:RBNNE:2015:4579.
Rb. Amsterdam 18 november 2015, ECLI:RBAMS:2015:7803.
Rb. Rotterdam 2 december 2015, ECLI:NL:RBROT:2015:9890, *RFR* 2016/39.

Rb. Overijssel 13 januari 2016, ECLI:NL:RBOVE:2016:767, *FJR* 2017/11.6.
Rb. Noord-Holland 18 mei 2016, ECLI:NL:RBNHO:2016:4066, *FJR* 2017/11.2.
Rb. Midden-Nederland 21 september 2016, ECLI:NL:RBMNE:2016:5057, *RFR* 2017/24.
Rb. Limburg 28 oktober 2016, ECLI:NL:RBLIM:2016:9373, *FJR* 2017/40.12.
Rb. Amsterdam 8 februari 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:637, *EB* 2017/44.
Rb. Overijssel 12 april 2017, ECLI:NL:RBOVE:2017:1628.
Rb. Limburg 30 mei 2017, ECLI:NL:RBLIM:2017:11223.
Rb. Overijssel 23 november 2017, ECLI:NL:RBOVE:2017:4671.
Rb. Overijssel 30 oktober 2018, ECLI:NL:RBOVE:2018:4819, *EB* 2019/16.
Rb. Den Haag 25 januari 2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:596, *EB* 2019/50.

BIJLAGEN

Vragenlijsten enquête 1

De vragenlijst bestemd voor de groepen 1 en 2: Gescheiden partners (gehuwden/geregistreerde partners) die partneralimentatie betalen of ontvangen

Vraag 1:
Welkom bij de vragenlijst over partneralimentatie. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 20 minuten. Deze vragenlijst bestaat uit drie delen. Het eerste deel gaat het over uw persoonlijke situatie, bijvoorbeeld over hoe u denkt over uw scheiding en over de partneralimentatie die u betaalt of ontvangt. In het tweede deel staan algemene vragen over partneralimentatie. Uw persoonlijke situatie is voor de beantwoording van deze vragen minder van belang; het gaat over uw mening over partneralimentatie in het algemeen. In het derde deel vragen we om uw mening over partneralimentatie bij samenwoners.

Vraag 2:
Betaalt of ontvangt u partneralimentatie? (Single-responsevraag)

- o Ik moet partneralimentatie betalen en ik betaal die ook.
- o Ik moet partneralimentatie betalen, maar ik betaal niet alles.
- o Ik moet partneralimentatie betalen, maar ik betaal niets.
- o Ik heb recht op partneralimentatie en ik ontvang die ook.
- o Ik heb recht op partneralimentatie, maar ik ontvang niet alles.
- o Ik heb recht op partneralimentatie, maar ik ontvang niets.
- o Geen van deze. [>> Vraag 74.]

Vraag 3:
Hoe is het bedrag voor partneralimentatie bepaald, nadat u uit elkaar bent gegaan? (Single-responsevraag)

- o In onderling overleg.
- o In onderling overleg met behulp van een externe partij.
- o We kwamen er onderling niet uit, het is door de rechter bepaald.
- o Anders, namelijk: …

Vraag 4:
Welke externe partij heeft u geholpen in het onderlinge overleg? (Multi-responsevraag)

Vraag 4 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 3 is beantwoord met 2 (In onderling overleg met behulp van een externe partij.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Een advocaat/advocaten.
- o Een onafhankelijke deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, een mediator of een notaris.
- o Met behulp van een financieel deskundige
- o Anders, namelijk: …

Vraag 5:
In welk jaar is het bedrag voor partneralimentatie voor het eerst bepaald? (Single-responsevraag)

- o Voor 1 januari 2018
- o Tussen 1 januari 2018 en 1 januari 2020
- o Na 1 januari 2020

Vraag 6:
Is de partneralimentatie weleens opnieuw bepaald, nadat u uit elkaar bent gegaan? (Single-responsevraag)

- o Ja
- o Nee

Vraag 7:
Hoe is de partneralimentatie toen bepaald? (Single-responsevraag)

Vraag 7 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 6 is beantwoord met 1 (Ja)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o In onderling overleg.
- o In onderling overleg met behulp van een externe partij.
- o We kwamen er onderling niet uit, het is door de rechter bepaald.
- o Anders, namelijk: …

Vraag 8:
Welke externe partij heeft u toen geholpen in het onderlinge overleg?
Meerdere antwoorden mogelijk. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 8 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 7 is beantwoord met 2 (In onderling overleg met behulp van een externe partij.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Een advocaat/advocaten.
o Een onafhankelijke deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, een mediator of een
o notaris.
o Met behulp van een financieel deskundige
o Anders, namelijk: …

Vraag 9:
Hoe tevreden of ontevreden bent u momenteel over de afspraken over partneralimentatie die u met uw ex-partner heeft gemaakt? (Single-responsevraag)

Vraag 9 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.

Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 3 is beantwoord met 1 (In onderling overleg.)
- of vraag 7 is beantwoord met 1 (In onderling overleg.)
- of vraag 3 is beantwoord met 2 (In onderling overleg met behulp van een externe partij.)
- of vraag 7 is beantwoord met 2 (In onderling overleg met behulp van een externe partij.)

o Heel ontevreden.
o Ontevreden.
o Niet ontevreden, niet tevreden.
o Tevreden.
o Heel tevreden.
o Weet ik niet.

Vraag 10:
Hoe tevreden of ontevreden bent u over de partneralimentatie die door de rechter is vastgesteld? Als dit vaker is gebeurd, denk dan aan de laatste keer. (Single-responsevraag)

Vraag 10 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- *of vraag 3 is beantwoord met 3 (We kwamen er onderling niet uit, het is door de rechter bepaald.)*
- *of vraag 7 is beantwoord met 3 (We kwamen er onderling niet uit, het is door de rechter bepaald.)*

o Heel ontevreden.
o Ontevreden.
o Niet ontevreden, niet tevreden.
o Tevreden.
o Heel tevreden.
o Weet ik niet.

Vraag 11:
Bent u het ermee eens of oneens dat u partneralimentatie betaalt of ontvangt?
Toelichting: deze vraag gaat niet over de hoogte van de partneralimentatie, maar alleen om het betalen/ontvangen van de partneralimentatie. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee oneens.
o Mee oneens.
o Niet mee oneens, niet mee eens.
o Mee eens.
o Helemaal mee eens.
o Weet ik niet.

Vraag 12:
Kunt u uw antwoord kort toelichten? (Open vraag)

…

Vraag 13:
Bent u het eens of oneens met de hoogte van het bedrag dat u betaalt of ontvangt? (Single-responsevraag)

o Helemaal mee oneens.
o Mee oneens.
o Niet mee oneens, niet mee eens.
o Mee eens.
o Helemaal mee eens.
o Weet ik niet.

Vraag 14:
Kunt u kort toelichten waarom u dit antwoord geeft? (Open vraag)

…

Vraag 15:
Heeft u of uw ex-partner na de vaststelling van de partneralimentatie een of meerdere rechtszaken gestart over de partneralimentatie?
U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Ja, bij de rechter over de hoogte van de partneralimentatie.
o Ja, bij het LBIO over problemen met de betaling van de partneralimentatie.
o Ja, bij de rechter over problemen met de betaling van de partneralimentatie.
o Ja, bij de rechter over de duur van de partneralimentatie.
o Ja, bij de rechter om onze afspraken door de rechter te laten vaststellen.
o Ja, over: …
o Nee, er is geen rechtszaak geweest.

Vraag 16:
Welke van de onderstaande redenen voor het starten van de rechtszaak gelden voor uw situatie? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 16 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 15 is niet beantwoord met 7 (Nee, er is geen rechtszaak geweest.)

o Het inkomen van mijn ex-partner werd hoger.
o Het inkomen van mijn ex-partner werd lager.
o Mijn inkomen werd hoger.
o Mijn inkomen werd lager.
o Mijn ex-partner betaalde niets.
o Ik betaalde niets.
o Mijn ex-partner betaalde niet alles.
o Ik betaalde niet alles.
o Mijn ex-partner betaalde niet op tijd.
o Ik betaalde niet op tijd.
o Ik was gaan samenwonen met een ander.
o Mijn ex-partner was gaan samenwonen met een ander.
o Andere reden, namelijk: …

Vraag 17:
Welke van de onderstaande redenen om geen rechtszaak te voeren gelden voor uw situatie? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Vraag 17 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 15 is beantwoord met 7 (Nee, er is geen rechtszaak geweest.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Er wordt altijd op tijd betaald.
o Er wordt altijd het volledige bedrag betaald.
o Ik vind het bedrag dat ik ontvang/betaal prima.
o Ik vind het te duur om hiervoor naar de rechter te gaan.
o Wij hebben in onderling overleg de partneralimentatie aangepast.
o Anders, namelijk …

Vraag 18:
Betaalt u of uw ex-partner de partneralimentatie altijd op tijd? (Single-responsevraag)

o Ja.
o Nee.

Vraag 19:
Hoe vaak wordt niet op tijd betaald? (Single-responsevraag)

Vraag 19 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 18 is beantwoord met 2 (Nee.)

o Ongeveer 1 keer per jaar.
o Ongeveer 1 keer per half jaar.
o Ongeveer 1 keer per 3 maanden.
o Ongeveer elke maand.
o Anders, namelijk: …

Vraag 20:
Heeft u of uw ex-partner een persoon of een instantie ingeschakeld om de partneralimentatie te innen? (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 20 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 18 is beantwoord met 2 (Nee.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Nee.
- o Ja, het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO).
- o Ja, een deurwaarder.
- o Ja, een incassobureau.
- o Ja, namelijk: …

Vraag 21:
In welke mate heeft u tijdens uw scheiding (uit elkaar gaan) voldoende of onvoldoende informatie ontvangen over partneralimentatie? (Single-responsevraag)

- o Ruim voldoende.
- o Voldoende.
- o Niet voldoende, niet onvoldoende.
- o Onvoldoende.
- o Ruim onvoldoende.
- o Weet ik niet.

Vraag 22:
Op welke wijze heeft u informatie ontvangen over partneralimentatie? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Via het internet.
- o Via een advocaat.
- o Via mijn ex-partner
- o Via een juridische instantie, zoals het Juridisch Loket.
- o Via vrienden, familie of kennissen.
- o Via een onafhankelijk deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, mediator, of notaris.
- o Anders, namelijk: …
- o Ik heb geen informatie ontvangen.

Vraag 23:
Als u geen informatie heeft ontvangen: wat was de reden om geen informatie op te zoeken? (Open vraag)

Vraag 23 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
vraag 22 is beantwoord met 8 (Ik heb geen informatie ontvangen.)

…

Vraag 24:
Als u achteraf terugkijkt, had u ten tijde van het uit elkaar gaan met uw ex-partner meer informatie over partneralimentatie willen hebben? (Single-responsevraag)

o Ja, namelijk: …
o Nee.

Vraag 25:
Als u de partneralimentatie opnieuw zou kunnen regelen, welke professional zou u hier dan bij betrekken om u te helpen? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Ik heb hierbij geen professionele hulp nodig. Mijn ex-partner en ik kunnen dit zelf wel bepalen en afspreken.
o Mijn advocaat/onze advocaten.
o Een onafhankelijke deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, een mediator of een notaris.
o De rechter.
o Een financieel deskundige.
o Anders, namelijk: …

Vraag 26:
Werkten u en uw ex-partner kort voordat u uit elkaar ging? (Single-responsevraag)

o Mijn ex-partner en ik werkten in die periode allebei.
o Mijn ex-partner werkte in die periode niet, en ik wel.
o Mijn ex-partner werkte in die periode wel, en ik niet.
o Mijn ex-partner en ik werkten in die periode allebei niet.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 27:
Had(den) u en/of uw ex-partner een uitkering kort voordat u uit elkaar ging? (Single-responsevraag)

Vraag 27 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 26 is niet beantwoord met 1 (Mijn ex-partner en ik werkten in die periode allebei)

o Ik had een uitkering.
o Mijn ex-partner had een uitkering.
o We hadden allebei een uitkering.
o Nee, mijn ex-partner en ik hadden geen uitkering.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 28:
Hoe zag uw inkomenssituatie eruit kort voordat u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

o Ik had een hoger inkomen dan mijn ex-partner.
o Ik had een lager inkomen dan mijn ex-partner.
o Onze inkomens waren ongeveer even hoog.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 29:
Hoe hoog was uw netto maandinkomen kort voordat u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro of hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 30:
Hoe hoog was het netto maandinkomen van uw ex-partner kort voordat u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro of hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 31:
Bent u nadat u en uw ex-partner uit elkaar gingen er financieel op achteruit- of op vooruitgegaan? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. (Single-responsevraag)

o Ik ben er financieel veel op vooruitgegaan.
o Ik ben er financieel een beetje op vooruitgegaan.
o Ik ben er financieel niet op vooruit gegaan, maar ook niet op achteruitgegaan.
o Ik ben er financieel een beetje op achteruitgegaan.
o Ik ben er financieel veel op achteruitgegaan.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 32:
Hoe hoog is uw netto maandinkomen op dit moment? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro en hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 33:
Hoe hoog is het netto maandinkomen van uw ex-partner op dit moment? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro en hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 34:
Wat was/waren uw grootste financiële zorg(en) toen u en uw ex-partner uit elkaar gingen? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Ik had geen financiële zorgen.
o Mijn maandelijkse inkomen.
o De maandelijkse vaste lasten.
o De waarde van ons koophuis/of ik nog wel in het huis kon blijven wonen.
o De kinderalimentatie.
o De partneralimentatie.
o Het pensioen (van mijn ex-partner).
o Anders, namelijk: …

Vraag 35:
Hoe is op dit moment het contact met uw ex-partner? (Single-responsevraag)

o Heel goed contact.
o Goed contact.
o Geen goed, maar ook geen slecht contact.
o Slecht contact.
o Heel slecht contact
o Ik heb geen contact.

Vraag 36:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen? Tabelvraag (Single-responsevraag)

	Helemaal mee on-eens.	Mee oneens.	Niet mee oneens, niet mee eens.	Mee eens.	Helemaal mee eens.	Weet ik niet
Ik beschouw mijn ex-partner als een vriend(in).	o	o	o	o	o	o
Ik heb alleen contact net mijn ex-partner over noodzakelijke dingen.	o	o	o	o	o	o

Vraag 37:
In welke mate was uw scheiding wel of niet emotioneel ingrijpend voor u? (Single-responsevraag)

o Heel emotioneel ingrijpend.
o Wel emotioneel ingrijpend.
o Niet zo emotioneel ingrijpend.
o Helemaal niet emotioneel ingrijpend.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 38:
Als u de partneralimentatie opnieuw zou mogen regelen, hoe zou u dat dan doen? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Ik zou het precies weer zo regelen.
o In onderling overleg.
o In onderling overleg met behulp van een advocaat/advocaten.
o In overleg met behulp van een onafhankelijke deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, een mediator of een notaris.
o Onze afspraken bij de rechtbank laten vastleggen.
o Door de rechter laten bepalen.
o In overleg met behulp van een financieel deskundige.
o Anders, namelijk: …

Vraag 39:
En hoe zou u zich opstellen/te werk gaan, als u de partneralimentatie opnieuw zou mogen regelen? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 38 is beantwoord met 1 (Ik zou het precies weer zo regelen.)
- of vraag 38 is niet beantwoord met 1 (Ik zou het precies weer zo regelen.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Mijzelf beter informeren over partneralimentatie.
o Duidelijker maken wat ik belangrijk vind.
o Mijn emoties meer in bedwang houden.
o Een betere relatie nastreven met mijn ex-partner.
o Anders, namelijk: …
o Ik zou me hetzelfde opstellen als de vorige keer.

Vraag 40:
Wat zijn voor u redenen om de partneralimentatie wel of niet door de rechter te laten regelen?
U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Inschakelen van de rechter is duur.
o Inschakelen van de rechter verslechtert de onderlinge verhoudingen alleen maar.
o De rechter die de standaardberekening hanteert, houdt te weinig rekening met onze situatie.
o De rechter is onafhankelijk en onpartijdig.
o De afspraken laten vastleggen zodat ik, als ze niet worden nagekomen, het LBIO kan inschakelen.
o Anders, namelijk: …

Vraag 41:
Zoals u weet, moet er volgens de wet partneralimentatie worden betaald, indien aan de wettelijke vereisten is voldaan. Sommige mensen vinden dat er situaties zijn waarin er geen partneralimentatie hoeft te worden betaald en andere mensen vinden dat er dan wel partneralimentatie moet worden betaald. Hieronder staan enkele situaties. Wilt u per situatie aangeven of u vindt of in dat geval wel of geen partneralimentatie hoeft te worden betaald?
Tabelvraag (Single-responsevraag)

	Geen partneralimentatie.	Wel partneralimentatie.	Weet ik niet.
Als de ex-partner geen partneralimentatie kan betalen.	o	o	o
Als de ex-partner geen partneralimentatie nodig heeft vanwege voldoende eigen inkomsten.	o	o	o
Als de relatie korter dan vijf jaar heeft geduurd.	o	o	o
Als beide partners werken.	o	o	o
Als beide partners samen kinderen hebben en een partner minder gaat werken om voor de kinderen te zorgen.	o	o	o

Vraag 42:
Welke van de onderstaande voorwaarden vindt u belangrijk als de hoogte van de partneralimentatie wordt vastgesteld? Tabelvraag (Single-responsevraag)

	Wel een voorwaarde.	Geen voorwaarde.	Weet ik niet.
Dat je op dezelfde manier kan verder leven als tijdens de relatie.	o	o	o
Dat de ontvanger van de partneralimentatie net voldoende in zijn of haar levensonderhoud kan voorzien.	o	o	o
Dat de partneralimentatie gelijk is aan de bijstandsnorm (ongeveer 1000 euro bruto per maand).	o	o	o
Dat de partneralimentatie hoger is naarmate de relatie langer heeft geduurd.	o	o	o

Vraag 43:
Vindt u dat de overheid een minimumbedrag of een maximumbedrag voor partneralimentatie moet vaststellen? (Single-responsevraag)

o Nee, de overheid moet geen minimum- of een maximumbedrag bepalen.
o Ja, de overheid moet een minimumbedrag voor partneralimentatie bepalen.
o Ja, de overheid moet een maximumbedrag voor partneralimentatie bepalen.
o Ja, de overheid moet een minimumbedrag en een maximumbedrag voor partneralimentatie bepalen.
o Weet ik niet.

Vraag 44:
Als er partneralimentatie betaald moet worden, hoe lang vindt u dan dat maximaal partneralimentatie betaald moet worden? (Single-responsevraag)

Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Gelijk aan de duur van het huwelijk/geregistreerd partnerschap.
o Tot het moment dat de ex-partner die partneralimentatie ontvangt zelf voldoende inkomen heeft om zich te redden.
o Tot het moment dat de ex-partner die partneralimentatie ontvangt een inkomen heeft gelijk aan het bedrag voor partneralimentatie.
o Er moet voor een periode van de helft van de duur van het huwelijk/geregistreerd
o partnerschap met een maximum van 5 jaar partneralimentatie worden betaald.
o Anders, namelijk: …
o Weet ik niet.

Vraag 45:
Vindt u dat de aanwezigheid van kinderen in het algemeen invloed moet hebben op de duur van de partneralimentatie? (Single-responsevraag)

o Ja.
o Nee.

Vraag 46:
Vindt u dat de leeftijd van de kinderen invloed moet hebben op de duur van de partneralimentatie? (Single-responsevraag)

o Nee.
o Ja, partneralimentatie moet betaald worden tot het moment dat de kinderen van de basisschool gaan.
o Ja, partneralimentatie moet betaald worden tot het moment dat de kinderen van de middelbare school gaan.
o Ja, partneralimentatie moet betaald worden tot het moment dat de kinderen klaar zijn met studeren.
o Ja, partneralimentatie moet betaald worden zolang er nog thuiswonende kinderen zijn.
o Ja, partneralimentatie moet betaald worden tot het moment dat de kinderen 18 jaar zijn.
o Ja, anders, namelijk:
o Weet ik niet.

Vraag 47:
Als de duur van partneralimentatie wordt ingekort, zou een gevolg kunnen zijn dat meer gescheiden Nederlanders een beroep zullen gaan doen op een bijstandsuitkering. Welke situatie heeft in dat geval uw voorkeur? (Single-responsevraag)

- o De duur van de partneralimentatie moet niet worden ingekort als dit betekent dat de samenleving moet mee betalen voor gescheiden mensen die aanspraak maken op een bijstandsuitkering, terwijl zij anders nog partneralimentatie hadden gekregen.
- o De inkorting van de duur van de partneralimentatie staat los van het feit dat de samenleving meebetaalt voor de bijstandsuitkering van gescheiden mensen die nu geen partneralimentatie meer krijgen.
- o Weet ik niet.

Vraag 48:
Momenteel betaalt of ontvangt u een vast maandelijks bedrag aan partneralimentatie. U kunt dit ook anders regelen. Welke voorkeur zou u dan hebben? (Single-responsevraag)

- o Direct na scheiding het totaalbedrag van de alimentatie in één keer betalen/ontvangen.
- o Korter de tijd te hebben voor het betalen, bijvoorbeeld 3 jaar lang met een hoger bedrag.
- o Langer de tijd te hebben voor het betalen, bijvoorbeeld 10 jaar lang een lager bedrag.
- o Weet ik niet.

Vraag 49:
Wat heeft u liever? (Single-responsevraag)

Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Een bepaald maandelijks bedrag voor partneralimentatie en een bepaald maandelijks bedrag voor kinderalimentatie.
- o Geen partneralimentatie, maar het bedrag van de partneralimentatie dat maandelijks verschuldigd zou zijn wordt opgeteld bij de kinderalimentatie.
- o Weet ik niet.

Vraag 50:
Bij welke omstandigheden zou het bedrag voor partneralimentatie gewijzigd moeten worden? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1

- o Wanneer het inkomen van degene die alimentatie betaalt verandert.
- o Wanneer het inkomen van degene die alimentatie ontvangt verandert.
- o Wanneer degene die alimentatie betaalt een nieuwe relatie krijgt.
- o Wanneer degene die alimentatie ontvangt een nieuwe relatie krijgt.
- o Wanneer degene die alimentatie ontvangt met zijn of haar nieuwe partner gaat samenwonen.
- o Wanneer degene die alimentatie betaalt met zijn of haar nieuwe partner gaat samenwonen.
- o Wanneer degene die alimentatie ontvangt opnieuw trouwt of een geregistreerd partnerschap aangaat.
- o Wanneer degene die alimentatie betaalt opnieuw trouwt of een geregistreerd partnerschap aangaat.
- o Wanneer degene die alimentatie ontvangt zich niet gedraagt zoals verwacht mag worden (bijv. de omgangsregeling wordt belemmerd).
- o Wanneer degene die alimentatie betaalt zich niet gedraagt zoals verwacht mag worden (bijv. de omgangsregeling wordt belemmerd).
- o Anders, namelijk: …

Vraag 51:
Wat heeft u liever? (Single-responsevraag)

Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Bij de echtscheiding meteen afrekenen en dan daarna niet meer kunnen procederen over het ontvangen/betaalde bedrag.
- o Een op maat gemaakte regeling die steeds kan worden aangepast als er veranderingen zijn in bijvoorbeeld het inkomen of in de nieuwe relatie.
- o Een op maat gemaakte regeling die alleen in heel uitzonderlijke omstandigheden nog kan worden aangepast.
- o Weet ik niet.

Vraag 52:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Het bedrag voor partneralimentatie moet ieder jaar lager worden. (Single-responsevraag)

- o Helemaal mee eens.
- o Mee eens.
- o Niet mee eens, niet mee oneens.
- o Mee oneens.
- o Helemaal mee oneens.
- o Weet ik niet.

Vraag 53:
Waarom bent u het (helemaal) eens met deze stelling? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 53 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 52 is beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)
- of vraag 52 is beantwoord met 2 (Mee eens.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Doordat het bedrag voor partneralimentatie geleidelijk minder wordt, wordt degene die partneralimentatie ontvangt geprikkeld om zelf voldoende inkomen te verkrijgen.
- o Doordat het bedrag voor partneralimentatie geleidelijk wordt afgebouwd, worden de ex-partners minder (financieel) afhankelijk van elkaar.
- o Het afbouwen van het bedrag voor partneralimentatie zorgt ervoor dat ex-partners hun scheiding sneller emotioneel kunnen afsluiten.
- o Ieder jaar ben je minder verbonden met de ex-partner, daarom is het redelijk om het bedrag voor partneralimentatie ook elk jaar te verlagen.
- o Anders, namelijk: …

Vraag 54:
Waarom bent u het (helemaal) oneens met deze stelling? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 54 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 52 is beantwoord met 4 (Mee oneens.)
- of vraag 52 is beantwoord met 5 (Helemaal mee oneens.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Het is moeilijk om rond te komen als het bedrag voor partneralimentatie elk jaar lager wordt.
- o Na een huwelijk of een geregistreerd partnerschap heb je elk jaar recht op hetzelfde bedrag voor partneralimentatie.
- o Het bedrag moet juist hoger worden, omdat geld elk jaar minder waard wordt
- o Anders, namelijk: …

Vraag 55:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Het vermogen (bijvoorbeeld spaargeld of een tweede huis) van de ex-partner die partneralimentatie ontvangt moet geen rol spelen bij de hoogte van het bedrag aan partneralimentatie. Het gaat om het inkomen van de ontvanger. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 56:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Het vermogen (bijvoorbeeld spaargeld of een tweede huis) van de ex-partner die partneralimentatie betaalt moet geen rol spelen bij de hoogte van het bedrag aan partneralimentatie. Het gaat om het inkomen van de betaler. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 57:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: De ontvanger van partneralimentatie moet verantwoording afleggen aan de betaler van partneralimentatie over de besteding van het geld. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 58:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: De betaling van kinderalimentatie is belangrijker dan de betaling van partneralimentatie. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 59:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: De persoon die partneralimentatie ontvangt, moet zoveel mogelijk proberen om in zijn/haar levensonderhoud te voorzien. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 60:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Het recht op partneralimentatie moet stoppen als de betaler van de partneralimentatie zijn kinderen niet meer kan zien, doordat de ontvanger van de partneralimentatie dit contact tegenwerkt. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 61:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Het recht op partneralimentatie moet stoppen als de ontvanger van partneralimentatie zich niet behoorlijk gedraagt. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 62:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Het moet mogelijk worden om al vóór of bij de start van het huwelijk/geregistreerd partnerschap afspraken te maken over partneralimentatie. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 63:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Het moet mogelijk worden om al vóór of bij de start van het huwelijk/geregistreerd partnerschap af te spreken dat er geen partneralimentatie betaald hoeft te worden bij een echtscheiding. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 64:
In hoeverre vindt u dat ex-partners wel of niet een plicht hebben om na scheiding partneralimentatie te betalen? (Single-responsevraag)

o Ja, zeker wel een plicht.
o Ja, wel een plicht.
o Nee, geen plicht.
o Nee, zeker niet een plicht.
o Weet ik niet.

Vraag 65:
Hieronder staan enkele redenen om partneralimentatie te moeten betalen. Met welke bent u het eens of oneens? Tabelvraag (Single-responsevraag)

	Helemaal mee eens.	Mee eens.	Niet mee eens, niet mee oneens.	Mee oneens.	Helemaal mee oneens.	Weet ik niet.
Als een ex-partner geen loopbaan heeft kunnen opbouwen en daardoor een achterstand op de arbeidsmarkt heeft opgelopen.	o	o	o	o	o	o
Na beëindigen van het huwelijk/geregistreerd partnerschap heb je een verantwoordelijkheid naar je ex-partner.	o	o	o	o	o	o

Vraag 66:
Zijn er voor u nog andere rechtvaardigingen waarom een ex-partner partneralimentatie moet betalen? (Single-responsevraag)

Voorwaarde ongeldig >> vraag 65.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 65.1 is beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)
- of vraag 65.1 is niet beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)

o Ja, namelijk: …
o Nee.

Vraag 67:
Partneralimentatie kan op grond van de wet worden toegekend in het geval van echtscheiding, beëindiging van een geregistreerd partnerschap of als daarover afspraken zijn gemaakt in een samenlevingscontract. Graag willen we weten hoe u over partneralimentatie denkt als stellen uit elkaar gaan als ze enkel in één huis wonen (samenwoners) en niets hebben geregeld over partneralimentatie. Op de volgende pagina's staan twee stellingen over partneralimentatie en samenwonen. Wij zijn benieuwd in hoeverre u het eens of oneens bent met deze stellingen.

Vraag 68:
Stelling 1: De partneralimentatie moet ook voor samenwoners zonder kinderen gelden. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 69:
In welke mate vindt u samenwonen zonder kinderen goed of niet goed vergelijkbaar met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap? (Single-responsevraag)

Voorwaarde ongeldig >> vraag 68.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 68 is beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)
- of vraag 68 is niet beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)

o Heel goed vergelijkbaar.
o Wel goed vergelijkbaar.
o Niet zo goed vergelijkbaar.
o Helemaal niet goed vergelijkbaar.
o Weet ik niet.

Vraag 70:
Waarom heeft u dit antwoord gegeven? (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag
Alle onderstaande voorwaarden zijn waar:
+ en vraag 69 is beantwoord met 1 (Heel goed vergelijkbaar.)
+ en vraag 69 is niet beantwoord met 1 (Heel goed vergelijkbaar.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Samenwonen is vergelijkbaar met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap.
- o Samenwonen is echt iets anders dan een huwelijk of een geregistreerd partnerschap.
- o Samenwonen is meestal een opstapje voor het huwelijk of geregistreerd partnerschap, in die voorfase van de relatie wil je je nog niet binden.
- o Als je samenwoont, kun je ook zelf afspraken maken over partneralimentatie.
- o Anders, namelijk: …

Vraag 71:
Stelling 2: De partneralimentatie moet ook voor samenwoners met kinderen gelden. (Single-responsevraag)

- o Helemaal mee eens.
- o Mee eens.
- o Niet mee eens, niet mee oneens.
- o Mee oneens.
- o Helemaal mee oneens.
- o Weet ik niet.

Vraag 72:
In welke mate vindt u samenwonen met kinderen goed of niet goed vergelijkbaar met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap? (Single-responsevraag)

Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag
Alle onderstaande voorwaarden zijn waar:
+ en vraag 71 is beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)
+ en vraag 71 is niet beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)

- o Heel goed vergelijkbaar.
- o Wel goed vergelijkbaar.
- o Niet zo goed vergelijkbaar.
- o Helemaal niet goed vergelijkbaar.
- o Weet ik niet.

Vraag 73:
Waarom heeft u dit antwoord gegeven? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multiresponsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag
Alle onderstaande voorwaarden zijn waar:
+ en vraag 72 is beantwoord met 1 (Heel goed vergelijkbaar.)
+ en vraag 72 is niet beantwoord met 1 (Heel goed vergelijkbaar.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Samenwonen met kinderen is vergelijkbaar met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap waarin je kinderen hebt.
- o Samenwonen is echt iets anders dan een huwelijk of een geregistreerd partnerschap, ook al heb je kinderen.
- o Samenwonen is meestal een opstapje voor het huwelijk of geregistreerd partnerschap, in die voorfase van de relatie wil je je nog niet binden, ook al heb je kinderen.
- o Als je samenwoont met kinderen kun je ook zelf afspraken maken over partneralimentatie.
- o Anders, namelijk: …

Vraag 74:
Einde vragenlijst
Vraag 74 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan >> spring naar volgende vraag.
Vraag 2 is beantwoord met 7 (Geen van deze.)

Vragenlijsten enquête 2

De vragenlijst bestemd voor de groepen 3, 4, 5 en 6: Gescheiden ouders (gehuwden/geregistreerde partners) die kinderalimentatie betalen of ontvangen, en gescheiden informeel samenlevende ouders die kinderalimentatie betalen of ontvangen.

Vraag 1:
Welkom bij de vragenlijst over kinderalimentatie. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten. De vragenlijst bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat over uw persoonlijke situatie, bijvoorbeeld over hoe u denkt over uw uit elkaar gaan en over de kinderalimentatie die u betaalt of ontvangt. In het tweede deel staan algemene vragen over kinderalimentatie. Uw persoonlijke situatie is voor de beantwoording van deze vragen minder van belang; het gaat over uw mening over kinderalimentatie in het algemeen. Wij wijzen u erop dat uw antwoorden vertrouwelijk en anoniem behandeld zullen worden.

Vraag 2:
Betaalt of ontvangt u kinderalimentatie? (Single-responsevraag)

- o Ik moet kinderalimentatie betalen en ik betaal die ook.
- o Ik moet kinderalimentatie betalen, maar ik betaal niet alles.
- o Ik moet kinderalimentatie betalen, maar ik betaal niets.
- o Ik heb recht op kinderalimentatie en ik ontvang die ook.
- o Ik heb recht op kinderalimentatie, maar ik ontvang niet alles.
- o Ik heb recht op kinderalimentatie, maar ik ontvang niets.
- o Geen van deze. >> vraag 56.

Vraag 3:
Was u gehuwd toen u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

- o Ja.
- o Nee.

Vraag 4:
Voor hoeveel kinderen betaalt of ontvangt u kinderalimentatie? (Single-responsevraag)

- o 1 kind.
- o 2 kinderen.
- o 3 kinderen.
- o 4 of meer kinderen.

Vraag 5:
Hoe is het bedrag voor kinderalimentatie bepaald, nadat u uit elkaar bent gegaan? (Single-responsevraag)

o In onderling overleg.
o In onderling overleg met behulp van een externe partij.
o We kwamen er onderling niet uit, het is door de rechter bepaald.
o Anders, namelijk: …

Vraag 6:
Welke externe partij heeft u geholpen in het onderlinge overleg? Meerdere antwoorden mogelijk. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 6 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 5 is beantwoord met 2 (In onderling overleg met behulp van een externe partij.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Een advocaat/advocaten.
o Een onafhankelijke deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, een mediator of een notaris.
o Met behulp van een financieel deskundige
o Anders, namelijk: …

Vraag 7:
In welk jaar is het bedrag voor kinderalimentatie bepaald? (Single-responsevraag)

o In het jaar 2020.
o Voor het jaar 2020.

Vraag 8:
Is de kinderalimentatie weleens opnieuw bepaald, nadat u uit elkaar bent gegaan? (Single-responsevraag)

o Ja.
o Nee.

Vraag 9:
Hoe is de kinderalimentatie toen bepaald? (Single-responsevraag)

Vraag 9 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 8 is beantwoord met 1 (Ja.)

- o In onderling overleg.
- o In onderling overleg met behulp van een externe partij.
- o We kwamen er onderling niet uit, het is door de rechter bepaald.
- o Anders, namelijk: …

Vraag 10:
Welke externe partij heeft u toen geholpen in het onderlinge overleg? Meerdere antwoorden mogelijk. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 10 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 9 is beantwoord met 2 (In onderling overleg met behulp van een externe partij.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

- o Een advocaat/advocaten.
- o Een onafhankelijke deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, een mediator of een notaris.
- o Met behulp van een financieel deskundige
- o Anders, namelijk: …

Vraag 11:
Hoe tevreden of ontevreden bent u momenteel over de afspraken over kinderalimentatie die u met uw ex-partner heeft gemaakt? (Single-responsevraag)

Vraag 11 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 5 is beantwoord met 1 (In onderling overleg.)
- of vraag 5 is beantwoord met 2 (In onderling overleg met behulp van een externe partij.)
- of vraag 9 is beantwoord met 1 (In onderling overleg.)
- of vraag 9 is beantwoord met 2 (In onderling overleg met behulp van een externe partij.)

- o Heel ontevreden.
- o Ontevreden.
- o Niet ontevreden, niet tevreden.
- o Tevreden.
- o Heel tevreden.
- o Weet ik niet.

Vraag 12:
Hoe tevreden of ontevreden bent u over de kindereralimentatie die door de rechter is vastgesteld? Als dit vaker is gebeurd, denk dan aan de laatste keer. (Single-responsevraag)

Vraag 12 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 5 is beantwoord met 3 (We kwamen er onderling niet uit, het is door de rechter bepaald.)
- of vraag 9 is beantwoord met 3 (We kwamen er onderling niet uit, het is door de rechter bepaald.)

o Heel ontevreden.
o Ontevreden.
o Niet ontevreden, niet tevreden.
o Tevreden.
o Heel tevreden.
o Weet ik niet.

Vraag 13:
Bent u het ermee eens of oneens dat u kinderalimentatie betaalt of ontvangt? Toelichting: deze vraag gaat niet over de hoogte van de kinderalimentatie, maar alleen om het betalen/ ontvangen van de kinderalimentatie. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee oneens.
o Mee oneens.
o Niet mee oneens, niet mee eens.
o Mee eens.
o Helemaal mee eens.
o Weet ik niet.

Vraag 14:
Kunt u uw antwoord kort toelichten? (Open vraag)

…

Vraag 15:
Bent u het eens of oneens met de hoogte van het bedrag dat u betaalt of ontvangt? (Single-responsevraag)

o Helemaal mee oneens.
o Mee oneens.
o Niet mee oneens, niet mee eens.
o Mee eens.
o Helemaal mee eens.
o Weet ik niet.

Vraag 16:
Kunt u kort toelichten waarom u dit antwoord geeft? (Open vraag)

…

Vraag 17:
Heeft u of uw ex-partner na de vaststelling van de kinderalimentatie een of meerdere rechtszaken gestart over de kinderalimentatie? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1

o Ja, over de hoogte van de kinderalimentatie.
o Ja, over problemen met de betaling van de kinderalimentatie.
o Ja, over: …
o Nee, er is geen rechtszaak geweest.

Vraag 18:
Welke van de onderstaande redenen voor het starten van de rechtszaak gelden voor uw situatie? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 18 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 17 is beantwoord met 1 (Ja, over de hoogte van de kinderalimentatie.)
- of vraag 17 is beantwoord met 2 (Ja, over problemen met de betaling van de kinderalimentatie.)
- of vraag 17 is beantwoord met 3 (Ja, over:)

o Het inkomen van mijn ex-partner werd hoger.
o Het inkomen van mijn ex-partner werd lager.
o Mijn inkomen werd hoger.
o Mijn inkomen werd lager.
o Mijn ex-partner betaalde niets.
o Ik betaalde niets.
o Mijn ex-partner betaalde niet alles.
o Ik betaalde niet alles.
o Mijn ex-partner betaalde niet op tijd.
o Ik betaalde niet op tijd.
o Ik was gaan samenwonen met een ander.
o Mijn ex-partner was gaan samenwonen met een ander.
o Andere reden, namelijk: …

Vraag 19:
Welke van de onderstaande redenen om geen rechtszaak te voeren gelden voor uw situatie? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 19 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 17 is beantwoord met 4 (Nee, er is geen rechtszaak geweest.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Er wordt altijd op tijd betaald.
o Er wordt altijd het volledige bedrag betaald.
o Ik vind het bedrag dat ik ontvang/betaal prima.
o Ik vind het te duur om hiervoor naar de rechter te gaan.
o Wij hebben in onderling overleg de kinderalimentatie aangepast.
o Anders, namelijk …

Vraag 20:
Betaalt u of uw ex-partner de kinderalimentatie altijd op tijd? (Single-responsevraag)

o Ja.
o Nee.

Vraag 21:
Hoe vaak wordt niet op tijd betaald? (Single-responsevraag)

Vraag 21 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 20 is beantwoord met 2 (Nee.)

o Ongeveer 1 keer per jaar.
o Ongeveer 1 keer per half jaar.
o Ongeveer 1 keer per 3 maanden.
o Ongeveer elke maand.
o Anders, namelijk: …

Vraag 22:
Heeft u of uw ex-partner een persoon of een instantie ingeschakeld om de kinderalimentatie te innen? (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Vraag 22 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 20 is beantwoord met 2 (Nee.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Nee.
o Ja, het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO).
o Ja, een deurwaarder.
o Ja, een incassobureau.
o Ja, namelijk: …

Vraag 23:
In welke mate heeft u tijdens uw scheiding (uit elkaar gaan) voldoende of onvoldoende informatie ontvangen over kinderalimentatie? (Single-responsevraag)

o Ruim voldoende.
o Voldoende.
o Niet voldoende, niet onvoldoende.
o Onvoldoende.
o Ruim onvoldoende.
o Weet ik niet.

Vraag 24:
Op welke wijze heeft u informatie ontvangen over kinderalimentatie? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Via het internet.
o Via een advocaat.
o Via mijn ex-partner
o Via een juridische instantie, zoals het Juridisch Loket.
o Via vrienden, familie of kennissen.
o Via een onafhankelijk deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, mediator, of notaris.
o Anders, namelijk: …
o Ik heb geen informatie ontvangen.

Vraag 25:
Als u geen informatie heeft ontvangen: wat was de reden om geen informatie op te zoeken? (Open vraag)

Vraag 25 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 24 is beantwoord met 8 (Ik heb geen informatie ontvangen.)

…

Vraag 26:
Als u achteraf terugkijkt, had u ten tijde van het uit elkaar gaan met uw ex-partner meer informatie over kinderalimentatie willen hebben? (Single-responsevraag)

o Ja, namelijk: …
o Nee.

Vraag 27:
Als u de kinderalimentatie opnieuw zou kunnen regelen, welke professional zou u hier dan bij betrekken om u te helpen? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Ik heb hierbij geen professionele hulp nodig. Mijn ex-partner en ik kunnen dit zelf wel bepalen en afspreken.
o Mijn advocaat/onze advocaten.
o Een onafhankelijke deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, een mediator of een notaris.
o De rechter.
o Een financieel deskundige.
o Anders, namelijk: …

Vraag 28:
Werkten u en uw ex-partner kort voordat u uit elkaar ging? (Single-responsevraag)

o Mijn ex-partner en ik werkten in die periode allebei.
o Mijn ex-partner werkte in die periode niet, en ik wel.
o Mijn ex-partner werkte in die periode wel, en ik niet.
o Mijn ex-partner en ik werkten in die periode allebei niet.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 29:
Had(den) u en/of uw ex-partner een uitkering kort voordat u uit elkaar ging? (Single-responsevraag)

Vraag 29 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 28 is niet beantwoord met 1 (Mijn ex-partner en ik werkten in die periode allebei.)

o Ik had een uitkering.
o Mijn ex-partner had een uitkering.
o We hadden allebei een uitkering.
o Nee, mijn ex-partner en ik hadden geen uitkering.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 30:
Hoe zag uw inkomenssituatie eruit kort voordat u en uw partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

o Ik had een hoger inkomen dan mijn ex-partner.
o Ik had een lager inkomen dan mijn ex-partner.
o Onze inkomens waren ongeveer even hoog.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 31:
Hoe hoog was uw netto maandinkomen kort voordat u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro of hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 32:
Hoe hoog was het netto maandinkomen van uw ex-partner kort voordat u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro of hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 33:
Hoe was de zorg voor uw kind of uw kinderen verdeeld tijdens jullie relatie? (Single-responsevraag)

o Mijn ex-partner en ik zorgden allebei ongeveer evenveel voor de kinderen.
o Ik nam vrijwel alle zorg voor de kinderen voor mijn rekening.
o Mijn ex-partner nam vrijwel alle zorg voor de kinderen voor zijn/haar rekening.
o Anders, namelijk: …

Vraag 34:
Hoe is de zorg voor uw kind of uw kinderen nu verdeeld? (Single-responsevraag)

o Mijn ex-partner en ik zorgen allebei ongeveer evenveel voor de kinderen.
o Ik neem vrijwel alle zorg voor de kinderen voor mijn rekening.
o Mijn ex-partner neemt vrijwel alle zorg voor de kinderen voor zijn/haar rekening.
o Anders, namelijk: …

Vraag 35:
Bent u nadat u en uw ex-partner uit elkaar gingen er financieel op achteruit- of op vooruitgegaan? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. (Single-responsevraag)

o Ik ben er financieel veel op vooruitgegaan.
o Ik ben er financieel een beetje op vooruitgegaan.
o Ik ben er financieel niet op vooruit gegaan, maar ook niet op achteruitgegaan.
o Ik ben er financieel een beetje op achteruitgegaan.
o Ik ben er financieel veel op achteruitgegaan.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 36:
Hoe hoog is uw netto maandinkomen op dit moment? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro en hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 37:
Hoe hoog is het netto maandinkomen van uw ex-partner op dit moment? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).

o 6.000 euro en hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 38:
Wat was/waren uw grootste financiële zorg(en) toen u en uw ex-partner uit elkaar gingen? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Ik had geen financiële zorgen.
o Mijn maandelijkse inkomen.
o De maandelijkse vaste lasten.
o De waarde van ons koophuis/of ik nog wel in het huis kon blijven wonen.
o De kinderalimentatie.
o De partneralimentatie.
o Het pensioen (van mijn ex-partner).
o Anders, namelijk: …

Vraag 39:
Hoe is op dit moment het contact met uw ex-partner? (Single-responsevraag)

o Heel goed contact.
o Goed contact.
o Geen goed, maar ook geen slecht contact.
o Slecht contact.
o Heel slecht contact
o Ik heb geen contact.

Vraag 40:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen? Tabelvraag (Single-responsevraag)

	Helemaal mee oneens.	Mee oneens.	Niet mee oneens, niet mee eens.	Mee eens.	Helemaal mee eens.	Weet ik niet.
Ik beschouw mijn ex-partner als een vriend(in).	o	o	o	o	o	o
Ik maak geregeld ruzie met mijn ex-partner over ons kind/onze kinderen.	o	o	o	o	o	o
Ik heb alleen contact met mijn ex- partner over noodzakelijke dingen.	o	o	o	o	o	o

Vraag 41:
In welke mate was uw scheiding wel of niet emotioneel ingrijpend voor u? (Single-responsevraag)

o Heel emotioneel ingrijpend.
o Wel emotioneel ingrijpend.
o Niet zo emotioneel ingrijpend.
o Helemaal niet emotioneel ingrijpend.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 42:
Als u de kinderalimentatie opnieuw zou mogen regelen, hoe zou u dat dan doen? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Ik zou het precies weer zo regelen.
o In onderling overleg.
o In onderling overleg met behulp van een advocaat/advocaten.
o In overleg met behulp van een onafhankelijke deskundige, zoals een scheidingsbemiddelaar, een mediator of een notaris.

o Door de rechter.
o Met behulp van een financieel deskundige.
o Anders, namelijk: …

Vraag 43:
En hoe zou u zich opstellen/ te werk gaan, als u de kinderalimentatie opnieuw zou mogen regelen? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 42 is beantwoord met 1 (Ik zou het precies weer zo regelen.)
- of vraag 42 is niet beantwoord met 1 (Ik zou het precies weer zo regelen.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Mijzelf beter informeren over kinderalimentatie.
o Duidelijker maken wat ik belangrijk vind.
o Mijn emoties meer in bedwang houden.
o Een betere relatie nastreven met mijn ex-partner.
o Anders, namelijk: …
o Ik zou me hetzelfde opstellen als de vorige keer.

Vraag 44:
Wat zijn voor u redenen om de kinderalimentatie wel of niet door de rechter te laten regelen? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Inschakelen van de rechter is duur.
o Inschakelen van de rechter verslechtert de onderlinge verhoudingen alleen maar.
o De rechter die de standaardberekening hanteert, houdt te weinig rekening met onze situatie.
o De rechter is onafhankelijk en onpartijdig.
o De afspraken laten vastleggen zodat ik, als ze niet worden nagekomen, het LBIO kan inschakelen.
o Anders, namelijk: …

Vraag 45:
Zoals u weet moet er volgens de wet kinderalimentatie worden betaald, indien aan de wettelijke vereisten is voldaan. Sommige mensen vinden dat er situaties zijn waarin er geen kinderalimentatie hoeft te worden betaald en andere mensen vinden dat er dan wel kinderalimentatie hoeft te worden betaald. Hieronder staan enkele situaties. Wilt u per situatie aangeven of u vindt of in dat geval wel of geen kinderalimentatie hoeft te worden betaald? Tabelvraag (Single-responsevraag)

	Geen kinderalimentatie.	Wel kinderalimentatie.	Weet ik niet.
Als de betalende ouder het kind niet mag zien van de andere ouder.	o	o	o
Als de betalende ouder het niet kan betalen.	o	o	o
Als het kind zelf in zijn/haar levensonderhoud kan voorzien.	o	o	o
Als het kind in co-ouderschap bij beide ouders woont.	o	o	o
Als het kind zich onbehoorlijk gedraagt tegenover de alimentatieplichtige.	o	o	o

Vraag 46:
Welke van de volgende omstandigheden vindt u belangrijk bij het bepalen van de hoogte van kinderalimentatie? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Het geld dat tijdens de relatie aan de kinderen werd besteed.
o De leeftijd van het kind/de kinderen.
o Het aantal kinderen van u en uw ex-partner samen.
o Het aantal kinderen waarvoor u of uw ex-partner kinderalimentatie moeten betalen (eventueel ook kinderen van eerdere relaties).
o Anders, namelijk: …

Vraag 47:
Hoe lang vindt u dat kinderalimentatie betaald moet worden? (Single-responsevraag)

o Totdat het kind 16 jaar is.
o Totdat het kind 18 jaar is.
o Totdat het kind 18 jaar is en daarna alleen zolang het kind niet in staat is in zijn levensonderhoud te voorzien.
o Totdat het kind 21 jaar is.
o Totdat het kind 21 jaar is en daarna alleen zolang het kind niet in staat is in zijn levensonderhoud te voorzien.
o Ongeacht de leeftijd, tot het moment dat het kind zelf in staat is in zijn levensonderhoud te voorzien.
o Ongeacht de leeftijd, tot het moment dat het kind nog studeert.
o Anders, namelijk: …

Vraag 48:
Bij welke omstandigheden zou het bedrag voor kinderalimentatie gewijzigd (verhoogd of verlaagd) moeten worden? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1

- o Wanneer het inkomen van de ouder die kinderalimentatie betaalt verandert.
- o Wanneer het inkomen van de ouder die kinderalimentatie ontvangt verandert.
- o Wanneer de omgangsregeling verandert.
- o Wanneer het kind bij de andere partner gaat wonen.
- o Wanneer de ouder die kinderalimentatie betaalt nog een kind/kinderen krijgt, nadat de kinderalimentatie is vastgesteld.
- o Wanneer de ouder die kinderalimentatie ontvang nog een kind/kinderen krijgt, nadat de kinderalimentatie is vastgesteld.
- o Wanneer de ouder die kinderalimentatie ontvangt, trouwt of een geregistreerd partnerschap aangaat.
- o Wanneer de ouder die kinderalimentatie betaalt, trouwt of een geregistreerd partnerschap aangaat.
- o Wanneer de ouder die kinderalimentatie ontvangt, gaat samenwonen.
- o Wanneer de ouder die kinderalimentatie betaalt, gaat samenwonen.
- o Als de kinderalimentatie niet ten goede komt aan het kind.
- o Als het kind een bijbaan heeft.
- o Als het kind een baan heeft waardoor hij/zij in zijn eigen levensonderhoud kan voorzien.
- o Als het kind naar de middelbare school gaat.
- o Als het kind gaat studeren.
- o Als het kind zich onbehoorlijk gedraagt.
- o Anders, namelijk: …

Vraag 49:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Het bedrag voor kinderalimentatie moet elk jaar net zoveel stijgen als dat de prijzen stijgen. (Single-responsevraag)

- o Helemaal mee eens.
- o Mee eens.
- o Niet mee eens, niet mee oneens.
- o Mee oneens.
- o Helemaal mee oneens.
- o Weet ik niet.

Vraag 50:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: De ontvanger van kinderalimentatie moet verantwoording afleggen aan de betaler van kinderalimentatie over de besteding van het geld. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 51:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Kinderalimentatie zou voor ieder kind een gelijk bedrag moeten zijn. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 52:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: De overheid moet een minimumbedrag voor kinderalimentatie bepalen. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 53:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: Iedere ouder zou ten minste een minimumbijdrage aan de kosten voor de kinderen moeten betalen, ongeacht de draagkracht (dat wil zeggen: de hoogte van het inkomen). (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 54:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: De hoogte van de kinderalimentatie moet voor alle kinderen van een bepaalde leeftijd hetzelfde zijn, want dat is duidelijker voor iedereen. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 55:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling: De betaling van kinderalimentatie is belangrijker dan de betaling van partneralimentatie. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 56:
Einde vragenlijst

Vraag 56 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 2 is beantwoord met 7 (Geen van deze.).

Vragenlijsten enquête 3

De vragenlijsten bestemd voor groep 7: Gescheiden informeel samenlevenden die wel of niet openstaan voor het betalen van dan wel het ontvangen van partneralimentatie

Vraag 1:
Welkom bij de vragenlijst over partneralimentatie. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 minuten. Deze vragenlijst bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat het over uw persoonlijke situatie, bijvoorbeeld over hoe u denkt over het verbreken van uw relatie. In het tweede deel staan algemene vragen over partneralimentatie. Uw persoonlijke situatie is voor de beantwoording van deze vragen minder van belang; het gaat over uw mening over partneralimentatie in het algemeen.

Vraag 2:
Betaalt of ontvangt u partneralimentatie na de beëindiging van de samenleving? (Single-responsevraag)

- o Ja, we hebben afgesproken dat ik partneralimentatie moet betalen en ik betaal die ook.
- o Ja, we hebben afgesproken dat ik partneralimentatie moet betalen, maar ik betaal niet alles.
- o Ja, we hebben afgesproken dat ik partneralimentatie moet betalen, maar ik betaal niets.
- o Ja, we hebben afgesproken dat ik partneralimentatie zal ontvangen en ik ontvang die ook.
- o Ja, we hebben afgesproken dat ik partneralimentatie zal ontvangen, maar ik ontvang niet alles.
- o Ja, we hebben afgesproken dat ik partneralimentatie zal ontvangen, maar ik ontvang niets.
- o Nee, daar hebben wij niets over afgesproken.

Vraag 3:
Kunt u uw antwoord kort toelichten? (Open vraag)

…

Vraag 4:
Hoe lang heeft u met uw ex-partner samengewoond? (Invulveldenvraag)

Aantal jaar: … [Rs Minimale en/of maximale waarde, Minimaal: 0, Maximaal: 100]

Vraag 5:
Heeft u met uw ex-partner met wie u samenwoonde een kind/kinderen? (Single-responsevraag)

o Ja
o Nee

Vraag 6:
Hoeveel kinderen heeft u met uw ex-partner? (Single-responsevraag)

Vraag 6 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 5 is beantwoord met 1 (Ja)

o 1 kind.
o 2 kinderen.
o 3 kinderen.
o 4 of meer kinderen.

Vraag 7:
Hoeveel kinderen waren minderjarig (jonger dan 18 jaar) toen u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

Vraag 7 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> volgende vraag.
Vraag 5 is beantwoord met 1 (Ja)

o 1 kind.
o 2 kinderen.
o 3 kinderen.
o 4 of meer kinderen.

Vraag 8:
Werkten u en uw ex-partner toen u met uw ex-partner samenwoonde? (Single-responsevraag)

o Mijn ex-partner en ik werkten allebei.
o Mijn ex-partner werkte niet, en ik wel.
o Mijn ex-partner werkte wel, en ik niet.
o Mijn ex-partner en ik werkten allebei niet.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 9:
Had(den) u en/of uw ex-partner een uitkering toen u met uw ex-partner samenwoonde? (Single-responsevraag)

Vraag 9 alleen tonen als aan de onderstaande voorwaarden wordt voldaan, indien niet voldaan spring naar >> vraag 10.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 8 is beantwoord met 2 (Mijn ex-partner werkte niet, en ik wel.)
- of vraag 8 is beantwoord met 3 (Mijn ex-partner werkte wel, en ik niet.)
- of vraag 8 is beantwoord met 4 (Mijn ex-partner en ik werkten allebei niet.)

o Ik had een uitkering.
o Mijn ex-partner had een uitkering.
o We hadden allebei een uitkering.
o Nee, mijn ex-partner en ik hadden geen uitkering.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 10:
Hoe zag uw inkomenssituatie eruit toen u met uw ex-partner samenwoonde? (Single-responsevraag)

o Ik had een hoger inkomen dan mijn ex-partner.
o Ik had een lager inkomen dan mijn ex-partner.
o Onze inkomens waren ongeveer even hoog.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 11:
Hoe hoog was uw netto maandinkomen kort voordat u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro of hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 12:
Hoe hoog was het netto maandinkomen van uw ex-partner kort voordat u en uw ex-partner uit elkaar gingen? (Single-responsevraag)

o Tot 500 euro (netto).
o 500 tot 1.000 euro (netto).
o tot 2.000 euro (netto).
o 2.000 tot 3.000 euro (netto).
o 3.000 tot 4.000 euro (netto).
o 4.000 tot 5.000 euro (netto).
o 5.000 tot 6.000 euro (netto).
o 6.000 euro of hoger (netto).
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 13:
Bent u nadat u en uw ex-partner uit elkaar gingen er financieel op achteruit- of op vooruitgegaan? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. (Single-responsevraag)

o Ik ben er financieel veel op vooruitgegaan.
o Ik ben er financieel een beetje op vooruitgegaan.
o Ik ben er financieel niet op vooruit gegaan, maar ook niet op achteruitgegaan.
o Ik ben er financieel een beetje op achteruitgegaan.
o Ik ben er financieel veel op achteruitgegaan.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 14:
Wat was/waren uw grootste financiële zorg(en) toen u en uw ex-partner uit elkaar gingen? Eventuele gevolgen van de coronacrisis kunt u buiten beschouwing laten. U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Ik had geen financiële zorgen.
o Mijn maandelijkse inkomen.
o De maandelijkse vaste lasten.
o De waarde van ons koophuis/of ik nog wel in het huis kon blijven wonen.
o De kinderalimentatie.
o De partneralimentatie.
o Het pensioen (van mijn ex-partner).
o Anders, namelijk: …

Vraag 15:
Hoe is op dit moment het contact met uw ex-partner? (Single-responsevraag)

o Heel goed contact.
o Goed contact.
o Geen goed, maar ook geen slecht contact.
o Slecht contact.
o Heel slecht contact.
o Ik heb geen contact.

Vraag 16:
In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen? Tabelvraag (Single-responsevraag)

	Helemaal mee oneens.	Mee oneens.	Niet mee oneens, niet mee eens.	Mee eens.	Helemaal mee eens.	Weet ik niet.
Ik beschouw mijn ex-partner als een vriend(in).	o	o	o	o	o	o
Ik heb alleen contact met mijn ex-partner over noodzakelijke dingen.	o	o	o	o	o	o

Vraag 17:
In welke mate was het moment dat u en uw ex-partner uit elkaar gingen wel of niet emotioneel ingrijpend voor u? (Single-responsevraag)

o Heel emotioneel ingrijpend.
o Wel emotioneel ingrijpend.
o Niet zo emotioneel ingrijpend.
o Helemaal niet emotioneel ingrijpend.
o Weet ik niet.
o Wil ik niet zeggen.

Vraag 18:
Partneralimentatie geldt in het geval van echtscheiding, beëindiging van een geregistreerd partnerschap of als daarover afspraken zijn gemaakt in een samenlevingscontract. Graag willen we weten hoe u over partneralimentatie denkt als stellen uit elkaar gaan als ze enkel in één huis wonen (samenwoners) en niets hebben geregeld ten aanzien van partneralimentatie. Hieronder volgen twee stellingen over partneralimentatie en samenwonen. In hoeverre bent u het daarmee eens of oneens?

Vraag 19:
Stelling 1: De partneralimentatie moet ook voor samenwoners zonder kinderen gelden. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 20:
In welke mate vindt u samenwonen zonder kinderen goed of niet goed vergelijkbaar met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap? (Single-responsevraag)

Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag.
Minstens één van onderstaande voorwaarden is waar:
- of vraag 19 is beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)
- of vraag 19 is niet beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)

o Heel goed vergelijkbaar.
o Wel goed vergelijkbaar.
o Niet zo goed vergelijkbaar.
o Helemaal niet goed vergelijkbaar.
o Weet ik niet.

Vraag 21:
Waarom heeft u dit antwoord gegeven? (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag.
Alle onderstaande voorwaarden zijn waar:
+ en vraag 20 is beantwoord met 1 (Heel goed vergelijkbaar.)
+ en vraag 20 is niet beantwoord met 1 (Heel goed vergelijkbaar.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Samenwonen is vergelijkbaar met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap.
o Samenwonen is echt iets anders dan een huwelijk of een geregistreerd partnerschap.
o Samenwonen is meestal een opstapje voor het huwelijk of geregistreerd partnerschap, in die voorfase van de relatie wil je je nog niet binden.
o Als je samenwoont, kun je ook zelf afspraken maken over partneralimentatie.
o Anders, namelijk: …

Vraag 22:
Stelling 2: De partneralimentatie moet ook voor samenwoners met kinderen gelden. (Single-responsevraag)

o Helemaal mee eens.
o Mee eens.
o Niet mee eens, niet mee oneens.
o Mee oneens.
o Helemaal mee oneens.
o Weet ik niet.

Vraag 23:
In welke mate vindt u samenwonen met kinderen goed of niet goed vergelijkbaar met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap? (Single-responsevraag)

Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag.
Alle onderstaande voorwaarden zijn waar:
+ en vraag 22 is beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)
+ en vraag 22 is niet beantwoord met 1 (Helemaal mee eens.)

o Heel goed vergelijkbaar.
o Wel goed vergelijkbaar.
o Niet zo goed vergelijkbaar.
o Helemaal niet goed vergelijkbaar.
o Weet ik niet.

Vraag 24:
Waarom heeft u dit antwoord gegeven? U kunt meerdere antwoorden selecteren. (Multi-responsevraag)

Minimaal aantal vinkjes: 1
Voorwaarde ongeldig >> volgende vraag.
Alle onderstaande voorwaarden zijn waar:
+ en vraag 23 is beantwoord met 1 (Heel goed vergelijkbaar.)
+ en vraag 23 is niet beantwoord met 1 (Heel goed vergelijkbaar.)
Toon antwoorden in willekeurige volgorde

o Samenwonen met kinderen is vergelijkbaar met een huwelijk of een geregistreerd partnerschap waarin je kinderen hebt.
o Samenwonen is echt iets anders dan een huwelijk of een geregistreerd partnerschap, ook al heb je kinderen.
o Samenwonen is meestal een opstapje voor het huwelijk of geregistreerd partnerschap, in die voorfase van de relatie wil je je nog niet binden, ook al heb je kinderen.
o Als je samenwoont met kinderen kun je ook zelf afspraken maken over partneralimentatie.
o Anders, namelijk: …

Gehanteerde interviewschema's

Vragen aan:
1. *Advocatuur*
2. *Rechterlijke macht*
3. *Belangengroepen*

1. Interviewschema advocatuur

Te bespreken thema's:
1. **Acceptatie door justitiabelen**. Welke elementen van het systeem van PAL en KAL dragen bij of doen afbreuk aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting?
2. **Aansluiting bij maatschappij – algemeen**. Sluit het stelsel van de onderhoudsverplichtingen aan bij de inrichting van de huidige maatschappij?
3. **Aansluiting bij maatschappij – informele samenlevers**. Wat kan in het verlengde van de vraag onder 2. gezegd worden over de mogelijkheid PAL toe te kennen aan ongehuwden?
4. **Aanpassing berekeningssysteem**. Welke aanpassingen aan het bestaande berekeningssysteem van PAL kunnen bijdragen aan een vergroting van de acceptatie?

Thema 1 en 2: zowel PAL als KAL. Thema 3 en 4: alleen PAL.

Thema 1: acceptatie PAL en KAL

1. **Wat is uw mening over de grondslag en de duur van partneralimentatie?**

   Vragen die in aanvulling op vraag 1 gesteld kunnen worden:

Grondslag PAL
- Zou PAL **regel of uitzondering** moeten zijn?
- De uitgangspunten van PAL (behoeftigheid, behoefte, draagkracht) staan in de wet. Voor het overige is PAL overgelaten aan de **praktijk**: Is dit een goede aanpak? Waarom?
- Wat vindt u van de (huidige) **grondslag** *voortdurende solidariteit* enerzijds en de (voorgestelde maar ingetrokken) *compensatie voor huwelijksgerelateerde vermindering van verdiencapaciteit* anderzijds?
- Zou u nog een **andere** grondslag voor het verstrekken van partneralimentatie kunnen bedenken?
- Leidt een heldere grondslag tot hogere acceptatie?
- Wat vindt u dat de **uitgangspunten** bij de wijze van vaststelling en berekening moeten zijn?

- Welke rol spelen **fiscale** aspecten (defiscalisering kinderalimentatie, lagere aftrekbaarheid partneralimentatie)?
- Welke betekenis heeft de problematiek van financieel **onvermogen** van partners voor de grondslag?

Duur PAL

- Hoe denkt u over het nieuwe PAL-stelsel (sinds 1 januari 2020)?
- Is het nodig om een in de wet vastgelegde maximum **duur** te hebben? Wat zou de ideale duur zijn?

2. **Wat is uw mening over kinderalimentatie?**

Vragen die in aanvulling op vraag 2 gesteld kunnen worden:

- Moet er **verantwoording** worden afgelegd over de besteding?
- Wat vindt u ervan als de betalende partner de kinderen niet mag zien? Heeft dit invloed op de te betalen KAL? (**'kijkgeld'**)
- **Duur** KAL? Tot welke leeftijd, studerende kinderen etc.

Tremanormen PAL/KAL

Vragen die in aanvulling op de Tremanormen gesteld kunnen worden:

- In hoeverre worden de **Tremanormen** gebruikt door u (advocaat/hulpverlener) en door rechters?
- Hoe vaak **wijkt u af** van de regeling, bijvoorbeeld door het maken van een afspraak dat de alimentatiegerechtigde een korte termijn mag samenwonen met zijn/haar nieuwe partner, of door in één keer een bedrag af te spreken?
- **Waarom** wijkt u af?
- Geef voorbeelden van dergelijke afwijkingen en de motivering daarvoor.
- Zou een **eigen regeling minder procedures** veroorzaken?
- Kiest u voor meer **maatwerk** of juist meer standaardisering? Waarom?

Procedures PAL/KAL

Vragen die in aanvulling op het onderwerp 'procedures' gesteld kunnen worden:

- Bent u het eens met de mogelijkheid om procedures te kunnen voeren indien sprake is van **wijziging van omstandigheden**? Waarom?
- Wat zijn de belangrijkste redenen voor een **vervolgprocedure**?
- Leidt tijdige inschakeling van een **deskundige** tot hogere acceptatie en minder procedures?
- Zou de rechter in de verzoekschriftprocedure t.a.v. alimentatie minder **lijdelijk** moeten zijn?
- Moet de **rechter** meer bevoegdheden krijgen tot het opleggen van geïntegreerde oplossingen, bijvoorbeeld *clean break* (alimentatie in de vorm van som ineens/overdracht vermogensbestanddelen)?

- In hoeverre leidt betere/meer **motivering** rechters tot minder/meer procedures?
- Hoe denkt u over het nut en de noodzaak van **schikkingspogingen** door de rechter ter zitting?

3. **Zijn cliënten veelal tevreden over de afspraken die zijn gemaakt t.a.v. de PAL?**
4. **Wat is veelal de reden dat mensen gaan procederen?**
5. **Welke elementen doen naar uw mening het meest afbreuk aan de acceptatie van PAL? (classificeren: 1-10 aangeven hoe erg het afbreuk doet?)**
6. **Wat zal volgens u leiden tot een hogere acceptatie van PAL?**
7. **Zijn cliënten veelal tevreden over de afspraken die zijn gemaakt t.a.v. de KAL?**
8. **Wat is veelal de reden dat mensen gaan procederen?**
9. **Welke elementen doen naar uw mening het meest afbreuk aan de acceptatie van KAL?**
10. **Wat zal volgens u leiden tot een hogere acceptatie van KAL?**
11. **Hoe denkt u over:**
    Opties (niet allemaal besproken):

- Tussenkomst **deskundige** (bijvoorbeeld mediator) om KAL/PAL samen met de partners vast te stellen?
- Alternatieve geschillenbeslechting; **mediation** bijvoorbeeld
- **Financiële** aspecten die een rol spelen bij afwegingen van echtgenoten
- Achterliggende **emoties** in plaats van het systeem zelf die zorgen voor doorprocederen
- Voldoende prikkel om zelf weer aan het **werk** te gaan?
- De rol van de **rechter**: actief optreden of niet?
- Grote verschillen na 2015/nieuwe Alimentatienormen?

Thema 2: aansluiting maatschappij PAL en KAL

Hoe ziet u de volgende maatschappelijke aspecten terug in uw praktijk (ook met het oog op de toekomst)?

Vragen die in aanvulling op dit thema gesteld kunnen worden:

- Gelijke of juist zeer ongelijke **verdeling werk/zorg** (hoe ziet dit er dan uit?) tijdens en na huwelijk
- **Emancipatie** vrouwen
- **Welke vrouwen** krijgen partneralimentatie? Hogere inkomensklasse? hoogopgeleid?
- **Betalingsproblematiek** ten aanzien van KAL of PAL
- **Duur** van het huwelijk van invloed?
- Aanwezigheid van **kinderen** en het aantal kinderen van invloed? Leeftijd kinderen van invloed?
- **Opleidingsniveau** van invloed?
- Inkomen/**welstand** tijdens huwelijk van invloed?
- Aantal keren dat PAL überhaupt aan de orde is
- Invloed **nieuwe partner**
- Causaal verband met **bijstand** als er geen PAL zou zijn?
- Meer **scheidingen**
- Belangrijkste **grondslag** voor PAL?

- **Procedurebereidheid**?
- Slechte inkomens- en vermogenspositie
- Herintreding? Stimuleren dat de ontvanger van PAL gaat **werken**/extra gaat werken?

Thema 3: PAL ongehuwde samenlevers

1. **Bent u voorstander van het toekennen van partneralimentatie aan ongehuwde samenlevers?**
   a. Zo ja, waarom?

- Onder welke voorwaarden?
  b. Zo nee, waarom niet?

2. **Moet hierbij onderscheid worden gemaakt tussen ex-samenlevers met kinderen en ex-samenwoners zonder kinderen?**

- Vgl. uitkomsten Koude uitsluiting: positieve gevolgen voor de kinderen?

3. **Zo ja, hoe zou dit er dan uit moeten zien?**
   Opties:

- Gelijk als bij partneralimentatie
- Andere regeling, namelijk …
  - afhankelijk van tot het gezin behorende kinderen
  - afhankelijk van duur samenwoning
  - afhankelijk van afspraken (opt out in samenlevingsovereenkomst)

4. **Indien partneralimentatie wordt toegekend aan ongehuwde samenlevers, verwacht u in dat geval meer procedures?**

Thema 4: berekening PAL

1. **Vindt u dat de huidige berekeningswijze van partneralimentatie afbreuk doet aan de acceptatie?**

2. **Zo ja, wat zijn hierin de belangrijkste punten?**
   Mogelijke antwoorden:

- Mogelijkheid om procedure te voeren bij wijziging van omstandigheden (draagkracht, behoefte, behoeftigheid) → elke financiële wijziging roept nieuwe procedure op

- Maatwerk te ingewikkeld, voer voor procedures

3. **Bent u voorstander van een systeem waarbij forfaitair wordt berekend of waarbij in één keer wordt afgerekend?**

   Bijvoorbeeld:

- Voorstel Kamerleden (zgn afkoop)
- Hofnorm?
- Engelse systeem bespreken
- Hoe vindt u dat een dergelijk systeem er uit zou moeten zien?

4. **Hoe denkt u over ….**
   Opties (niet allemaal besproken):

- **Automatisch** vaststellen als partner niet meewerkt? (sanctie zoals eerder voorgesteld door Kamerleden)
- Minimumbijdrage vastleggen? Door de overheid?
- Veroordeling in **proceskosten** als sanctie?
- **Nihilbeding** afspreken?

2. Interviewschema rechterlijke macht

Te bespreken thema's:

1. **Acceptatie door justitiabelen**. Welke elementen van het systeem van PAL en KAL dragen bij of doen afbreuk aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting?
2. **Aansluiting bij maatschappij – algemeen**. Sluit het stelsel van de onderhoudsverplichtingen aan bij de inrichting van de huidige maatschappij?
3. **Aansluiting bij maatschappij – informele samenlevers**. Wat kan in het verlengde van de vraag onder 2. gezegd worden over de mogelijkheid PAL toe te kennen aan ongehuwden?
4. **Aanpassing berekeningssysteem**. Welke aanpassingen aan het bestaande berekeningssysteem van PAL kunnen bijdragen aan een vergroting van de acceptatie?

Thema 1 en 2: zowel PAL als KAL. Thema 3 en 4: alleen PAL

Thema 1: acceptatie PAL en KAL

1. **Wat is uw mening over de grondslag en de duur van partneralimentatie?**

   Vragen die in aanvulling op vraag 1 gesteld kunnen worden:

Grondslag PAL

- Zou PAL **regel of uitzondering** moeten zijn?
- De uitgangspunten van PAL (behoeftigheid, behoefte, draagkracht) staan in de wet. Voor het overige is PAL overgelaten aan de **praktijk**: Is dit een goede aanpak? Waarom?
- Wat vindt u van de (huidige) **grondslag** *voortdurende solidariteit* enerzijds en de *compensatie voor huwelijksgerelateerde vermindering van verdiencapaciteit* anderzijds
- Zou u nog een **andere** grondslag kunnen bedenken?
- Leidt een **heldere grondslag tot hogere acceptatie**?
- Wat vindt u dat de uitgangspunten bij de wijze van vaststelling en berekening moeten zijn?
- Welke rol spelen **fiscale** aspecten (defiscalisering kinderalimentatie, lagere aftrekbaarheid partneralimentatie)?
- Welke betekenis heeft de problematiek van **financieel onvermogen** van partners voor de grondslag?

Duur PAL

- Hoe denkt u over het nieuwe PAL-stelsel (sinds 1 januari 2020)?
- Is het nodig om een in de wet vastgelegde maximum duur te hebben? Wat zou de ideale duur zijn?

2. **Wat is uw mening over kinderalimentatie?**
   Vragen die in aanvulling op vraag 2 gesteld kunnen worden

- **Verantwoording** afleggen over de besteding?
- Wat vindt u ervan als de betalende partner de kinderen niet mag zien? Heeft dit invloed op de te betalen KAL? (**'kijkgeld'**)
- **Duur** KAL: tot welke leeftijd, studerende kinderen etc.

Tremanormen PAL/KAL
Vragen die in aanvulling op dit onderwerp gesteld kunnen worden:

- In hoeverre worden de Tremanormen gebruikt door u?
- Hoe vaak **wijkt u af** van de regeling, bijvoorbeeld door te bepalen dat de alimentatiegerechtigde een korte termijn mag samenwonen met zijn/haar nieuwe partner, of door in één keer een bedrag af te spreken?
- Waarom wijkt u af?
- Geef voorbeelden van dergelijke afwijkingen en de motivering daarvoor.
- Zou een eigen regeling minder procedures veroorzaken?
- Zou uw voorkeur uitgaan naar meer **maatwerk of juist meer standaardisering**? Waarom?

Procedures PAL/KAL
Vragen die in aanvulling op dit onderwerp gesteld kunnen worden:

- Bent u het eens met de mogelijkheid om procedures te voeren indien sprake is van **wijziging van omstandigheden**? Waarom?
- Hoe snel wordt een wijziging van omstandigheid aangenomen?
- Hoe verhoudt dit zich tot verschil limitering (einddatum alimentatie) en nihilstelling op termijn? (In laatste geval wel wijziging mogelijk: hoe vaak spreekt u dit uit) (bij PAL)
- Wat zijn de belangrijkste redenen voor een **vervolgprocedure**?
- Leidt tijdige inschakeling van een **deskundige** tot hogere acceptatie?
- Zou de rechter in de verzoekschriftprocedure t.a.v. alimentatie minder **lijdelijk** moeten zijn?
- Moet de rechter meer bevoegdheden krijgen tot het opleggen van geïntegreerde oplossingen, bijvoorbeeld ***clean break*** (alimentatie in de vorm van som ineens/overdracht vermogensbestanddelen)?
- In hoeverre leidt betere/meer **motivering** rechter tot minder/meer procedures?
- Hoe denkt u over nut en noodzaak van **schikkingspogingen** door de rechter ter zitting?

3. **Wat merkt u in de rechtszaal t.a.v. PAL?**
   Vragen die in aanvulling op deze vraag gesteld kunnen worden:

   a. Over de ervaringen van ex-echtgenoten ten aanzien van **eigen afspraken** die zijn gemaakt t.a.v. de PAL?
   b. En hoe zit dat met door de rechter **opgelegde** alimentatie?
   c. Wat is veelal de **reden** dat mensen gaan procederen?
   d. Wat is de **rol** van de rechter hierin?

4. **Welke elementen doen naar uw mening het meest afbreuk aan de acceptatie van PAL? (classificeren: 1-10 aangeven hoe erg het afbreuk doet?)**

5. **Wat zal volgens u leiden tot een hogere acceptatie van PAL?**

6. **Wat merkt u in de rechtszaal over (t.a.v. KAL):**
   Vragen die in aanvulling op deze vraag gesteld kunnen worden:
   a. De ervaringen van ex-echtgenoten ten aanzien van **eigen afspraken** die zijn gemaakt t.a.v. de KAL?
   b. En hoe zit dat met door de rechter **opgelegde** alimentatie?
   c. Wat is veelal de **reden** dat mensen gaan procederen?
   d. Wat is de **rol** van de rechter hierin?

7. **Welke elementen doen naar uw mening het meest afbreuk aan de acceptatie van KAL? (classificeren: 1-10 aangeven hoe erg het afbreuk doet?)**

8. **Wat zal volgens u leiden tot een hogere acceptatie van KAL?**

9. **Hoe denkt u over:**
   Opties (niet allemaal besproken):

- Tussenkomst **deskundige** (bijvoorbeeld mediator) om KAL/PAL samen met de partners vast te stellen?
- Alternatieve geschillenbeslechting; **mediation** bijvoorbeeld
- **Financiële aspecten** die een rol spelen bij afwegingen van echtgenoten
- Achterliggende **emoties** in plaats van het systeem zelf die zorgen voor doorprocederen
- Voldoende prikkel om zelf weer aan het werk te gaan?
- De rol van de rechter: actief optreden of niet?
- Grote verschillen na 2015/nieuwe Alimentatienormen?

Thema 2: aansluiting maatschappij PAL en KAL
Hoe ziet u de volgende maatschappelijke aspecten terug in uw praktijk (ook met het oog op de toekomst)?

Vragen die in aanvulling op dit thema gesteld kunnen worden:
- Gelijke of juist zeer ongelijke **verdeling werk/zorg** (hoe ziet dit er dan uit?) tijdens en na huwelijk
- **Emancipatie** vrouwen
- Welke vrouwen krijgen partneralimentatie? Hogere inkomensklasse? Hoogopgeleid?
- Betalingsproblematiek ten aanzien van KAL of PAL
- **Duur** huwelijk van invloed?
- Aanwezigheid van **kinderen** en het aantal kinderen van invloed? Leeftijd kinderen van invloed?
- **Opleidingsniveau** van invloed?
- Inkomen/welstand tijdens huwelijk van invloed?
- Aantal keren dat PAL überhaupt aan de orde is
- Invloed nieuwe partner
- Causaal verband met bijstand als er geen PAL zou zijn?
- Meer scheidingen
- Belangrijkste grondslag voor PAL?
- Procedurebereidheid?
- Slechte inkomens- en vermogenspositie
- Herintreding? Stimuleren dat de ontvanger van PAL gaat werken/extra gaat werken?

Thema 3: PAL ongehuwde samenlevers

1. **Bent u voorstander van het toekennen van partneralimentatie aan ongehuwde samenlevers?**
   a. Zo ja, waarom? Onder welke voorwaarden?
   b. Zo nee, waarom niet?

2. **Moet hierbij onderscheid worden gemaakt tussen ex-samenlevers met kinderen en ex-samenwoners zonder kinderen?**

- Vgl. uitkomsten Koude uitsluiting: positieve gevolgen voor de kinderen?

3. **Zo ja, hoe zou dit er dan uit moeten zien? Opties:**

- Gelijk als bij partneralimentatie
- Andere regeling, namelijk …
  - afhankelijk van tot het gezin behorende kinderen
  - afhankelijk van duur samenwoning
  - afhankelijk van afspraken (opt out in samenlevingsovereenkomst)

4. **Indien partneralimentatie wordt toegekend aan ongehuwde samenlevers, verwacht u in dat geval meer procedures?**

Thema 4: berekening PAL

1. **Vindt u dat de huidige berekeningswijze van PAL afbreuk doet aan de acceptatie?**

2. **Zo ja, wat zijn hierin de belangrijkste punten?**

   Mogelijke antwoorden:

- Mogelijkheid om procedure te voeren bij wijziging van omstandigheden (draagkracht, behoefte, behoeftigheid) → elke financiële wijziging roept een nieuwe procedure op
- Maatwerk te ingewikkeld, voer voor procedures

3. **Bent u voorstander van een systeem waarbij forfaitair wordt berekend of waarbij in één keer wordt afgerekend?**

   Bijvoorbeeld:

- Bijvoorbeeld zoals in voorstel Kamerleden (zgn **afkoop**)
- **Hofnorm**?
- **Engelse** systeem bespreken
- Hoe vindt u dat een dergelijk systeem er uit zou moeten zien?

4. **Hoe denkt u over ….**
   Opties (niet allemaal besproken):

- **Automatisch** vaststellen als partner niet meewerkt? (sanctie zoals eerder voorgesteld door Kamerleden)
- **Minimumbijdrage** vastleggen? Door de overheid?
- Veroordeling in **proceskosten** als sanctie?
- **Nihilbeding** afspreken?

3. Interviewschema belangengroepen
Te bespreken thema's:

1. **Acceptatie door justitiabelen**. Welke elementen van het systeem van partner- en kinderalimentatie dragen bij of doen afbreuk aan de acceptatie van de onderhoudsverplichting?
2. **Aansluiting bij maatschappij – informele samenlevers**. Wat kan gezegd worden over de mogelijkheid partneralimentatie toe te kennen aan ongehuwde samenlevers?
3. **Aanpassing berekeningssysteem**. Welke aanpassingen aan het bestaande berekeningssysteem van partneralimentatie kunnen bijdragen aan een vergroting van de acceptatie?

Thema 1 en 2: zowel PA als KA. Thema 3 en 4: alleen PA.

Vooraf:
- Beeld krijgen van organisatie, zoals aantal leden en doel.
- Wie vertegenwoordigt de belangenorganisatie bij dit interview?

Thema 1: acceptatie PAL en KAL
1. **Wat is uw mening over partneralimentatie?**

Vragen die in aanvulling op vraag 1 gesteld kunnen worden:

Grondslag PAL
- Zou PAL **regel of uitzondering** moeten zijn?
- Past PAL nog in de huidige maatschappij?
- Wat vindt u van de (huidige) **grondslag** *voortdurende solidariteit* enerzijds en de (voorgestelde maar ingetrokken) *compensatie voor huwelijksgerelateerde vermindering van verdiencapaciteit* anderzijds?
- Zou u nog een **andere** grondslag voor het verstrekken van partneralimentatie kunnen bedenken?
- Wat vindt u dat de **uitgangspunten** bij de wijze van vaststelling en berekening moeten zijn?
- Welke rol spelen **fiscale** aspecten (defiscalisering kinderalimentatie, lagere aftrekbaarheid partneralimentatie)?
- Welke betekenis heeft de problematiek van financieel **onvermogen** van partners voor de grondslag?

Duur PAL
- Hoe denkt u over het nieuwe PAL-stelsel (sinds 1 januari 2020)?
- Is het nodig om een in de wet vastgelegde maximum **duur** te hebben? Wat zou de ideale duur zijn?

2. **Wat is uw mening over kinderalimentatie?**

Vragen die in aanvulling op vraag 2 gesteld kunnen worden:
- Moet er **verantwoording** worden afgelegd over de besteding?
- Wat vindt u ervan als de betalende partner de kinderen niet mag zien? Heeft dit invloed op de te betalen KAL? (**'kijkgeld'**)
- **Duur** KAL? Tot welke leeftijd, studerende kinderen etc.

Hulp bij berekening
Vragen die ten aanzien van dit onderwerp gesteld kunnen worden:
- Heeft u voldoende inzicht in hoe de partneralimentatie/kinderalimentatie wordt berekend?
- Hoe kan het beter?

Procedures PAL/KAL
Vragen die ten aanzien van dit onderwerp gesteld kunnen worden:
- Bent u het eens met de mogelijkheid om procedures te kunnen voeren indien sprake is van **wijziging van omstandigheden**? Waarom?
- Wat zijn de belangrijkste redenen voor een **vervolgprocedure**?
- Leidt tijdige inschakeling van een **deskundige** tot hogere acceptatie en minder procedures?
- Zou de rechter in de verzoekschriftprocedure t.a.v. alimentatie minder **lijdelijk** moeten zijn?
- Moet de **rechter** meer bevoegdheden krijgen tot het opleggen van geïntegreerde oplossingen, bijvoorbeeld *clean break* (alimentatie in de vorm van som ineens/overdracht vermogensbestanddelen)?
- In hoeverre leidt betere/meer **motivering** rechters tot minder/meer procedures?
- Hoe denkt u over het nut en de noodzaak van **schikkingspogingen** door de rechter ter zitting?

3. **Wat is veelal de reden dat mensen gaan procederen?**

4. **Welke elementen doen naar uw mening het meest afbreuk aan de acceptatie van PAL? (classificeren: 1-10 aangeven hoe erg het afbreuk doet?)**

5. **Wat zal volgens u leiden tot een hogere acceptatie van PAL?**

6. **Wat is veelal de reden dat mensen gaan procederen?**

7. **Welke elementen doen naar uw mening het meest afbreuk aan de acceptatie van KAL? (classificeren: 1-10 aangeven hoe erg het afbreuk doet?)**

8. **Wat zal volgens u leiden tot een hogere acceptatie van KAL?**

9. **Hoe denkt u over:**
   Opties (niet allemaal besproken):

- Tussenkomst **deskundige** (bijvoorbeeld mediator) om KAL/PAL samen met de partners vast te stellen?
- Alternatieve geschillenbeslechting; **mediation** bijvoorbeeld
- **Financiële** aspecten die een rol spelen bij afwegingen van echtgenoten
- Achterliggende **emoties** in plaats van het systeem zelf die zorgen voor doorprocederen
- Voldoende prikkel om zelf weer aan het **werk** te gaan?
- De rol van de **rechter**: actief optreden of niet?
- Grote verschillen na 2015/nieuwe Alimentatienormen?

Thema 2: PAL ongehuwde samenlevers

1. **Bent u voorstander van het toekennen van partneralimentatie aan ongehuwde samenlevers?**
   a. Zo ja, waarom?
      i. Onder welke voorwaarden?
   b. Zo nee, waarom niet?

2. **Moet hierbij onderscheid worden gemaakt tussen ex-samenlevers met kinderen en ex-samenwoners zonder kinderen?**

- Vgl. uitkomsten Koude uitsluiting: positieve gevolgen voor de kinderen?

3. **Zo ja, hoe zou dit er dan uit moeten zien?**

   Opties:

- Gelijk als bij partneralimentatie
- Andere regeling, namelijk …
  - afhankelijk van tot het gezin behorende kinderen
  - afhankelijk van duur samenwoning
  - afhankelijk van afspraken (opt out in samenlevingsovereenkomst)

4. **Indien partneralimentatie wordt toegekend aan ongehuwde samenlevers, verwacht u in dat geval meer procedures?**

Thema 3: berekening PAL

1. **Vindt u dat de huidige berekeningswijze van partneralimentatie afbreuk doet aan de acceptatie?**

2. **Zo ja, wat zijn hierin de belangrijkste punten?**
   Mogelijke antwoorden:

- Mogelijkheid om procedure te voeren bij wijziging van omstandigheden (draagkracht, behoefte, behoeftigheid) → elke financiële wijziging roept nieuwe procedure op
- Maatwerk te ingewikkeld, voer voor procedures

3. **Bent u voorstander van een systeem waarbij forfaitair wordt berekend of waarbij in één keer wordt afgerekend?**
- Hoe vindt u dat een dergelijk systeem er uit zou moeten zien?

4. **Hoe denkt u over ….**
   Opties (niet allemaal besproken):

- **Automatisch** vaststellen als partner niet meewerkt? (sanctie zoals eerder voorgesteld door Kamerleden)
- Minimumbijdrage vastleggen? Door de overheid?
- Veroordeling in **proceskosten** als sanctie?
- **Nihilbeding** afspreken?